mancano le pp. 591-624

25.1.1954

P. VIRGILII MARONIS OPERA.

*

Pauli Manutij annotationes breuissimæ in margine adscriptæ.

Homeri loca magis insignia, quæ Virgilius imitatus est.

Georgij Fabricij Chemnicensis obseruationes Virgilianæ lectionis.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI,

APVD ANTONIVM GRYPHIVM.

M. D. LXXI.

ANTONIVS GRYPHIVS ERVDITO Lectori S.

*

VNA ſemper mihi cura fuit, erudite Lector, patris mei viri optimi veſtigia perſequendi in omnibus, quæ eſſe tibi adiumento, ad optimas, atque ingenuas artes capeſſendas exiſtimarem. Quod quidem noſtrũ ſtudium, cum in aliis veterum ſcriptis ſemper, tum in Virgilij carminibus edendis ita enituit, vt ad noſtram diligentiam, ſtudium, curam nihil addi poſſe videretur. Sed vicit tamen & aliorum omnium opinionem, & ſententiam noſtram adeo cura hæc eadem acerrima iuuandi tui. Habes Virgilij editionem, poëtarum omnium (vno excepto Homero) facilè principis, non ob elegantiam ſolum, cuius ſemper maximè ſtudioſi fuimus, hoc à patre inſtituto hereditario accepto, ſed ob multa alia additamenta præclara & mirifica, quibus illam ornandam, augendámque curauimus, dignam, quæ à te lubenti animo, æquo certe, & noſtri in primis memore excipiatur. Id ſi ages, haud tu quidem nos exacues vehementius (fieri enim hoc non poteſt) ſed digno tamen præmio eorum, quæ recte à nobis, & præclare fiunt: quæ tua æquitas eſt, nos tui cupidiſſi-

mos, studiosissimósque efficies Vbi autem in agendo & rem voluntas, & voluntatem res probat, quod ni fallimur, æque sumus assecuti, viri boni partes cumulate absoluisse videamur. Vale Datum Lugduno Kal. Decemb.

Epistolam P. Manutij ad Torq. Bembum, quòd hîc ei locus non esset, in calce libri reperies.

AD LECTOREM.

Quod te in primis admonitum volebam; numeri, quibus Manutius insignia Homeri, & aliorum Græcorum loca à Virgilio imitatione expressa, notauit, ad Aldinæ, &, si bene memini, Cephalaeana impressionis chartas referendi sunt. Pag. 61. versu 17. ad marginem pro, puniceas, repone, paniceas ex Seruio., & alio Virgilij loco Aen. 7. Heus etiam mensas consumimus, &c. quod vitium, dum reliqua, quæ in editionibus P. Manutij & Plantini irrepserunt, castigamus, nos fugit. Vale.

P. VIRGILII MARONIS VITA, PER AELIVM DONATVM, *vt creditur, edita.*

*

PVBLIVS Virgilius Maro parentibus moditis fuit, & præcipuè patre Marone: quem quidam opificem figulum: plures, Magi cuiuſdam viatoris initio mercenarium, mox ob induſtriam generum tradiderunt, quem cùm agricolationi, reique ruſticæ, & gregibus præfeciſſet ſocer, ſiluis coëmundis, & apibus curandis reculam auxit. Natus eſt Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Craſſo primùm COSS. Iduum Octobrium die, in pago, qui Andes dicitur: qui eſt a Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cùm ſomniaſſet enixam ſe laureum ramum, quem compactum terræ coaluiſſe, & excreuiſſe ilico in ſpecie maturæ arboris refertæ variis pomis, & floribus cerneret. Sequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere diuertit, atque in ſubiecta foſſa partu leuata eſt. Ferunt infantem, vt fuit editus, nec vagiſſe, & adeò miti vultu fuiſſe, vt haud dubiam ſpem proſperioris genituræ iam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem ſtatim loco depacta ita breui coaluit, vt multò antè ſatas populos adæquarit: quæ arbor Virgilij ex eo dicta, atque conſecrata eſt ſumma grauidarum, & fœtarum religione ſuſcipientium ibi, & ſoluentium vota. Initia ætatis, id eſt, vſque ad ſeptimum annum, Cremonę egit: & XVII. anno virilem togam cepit, illis Conſulibus iterum, quibus natus erat. Euenitque vt eo ipſo die Lucretius poeta decederet. Sed Virgilius à Cremona Mediolanum, & inde paulo poſt Neapolim tranſijt: vbi cùm litteris & Græcis, & Latinis vehementiſſimam operam dediſſet, tandem omni cura, omnique ſtudio indulſit medicinæ, & mathematicis. Quibus rebus cùm ante alios eruditior, peritiorque eſſet, ſe in vrbem contulit: ſtatimque magiſtri ſtabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos varioſque morbos incidentes equis curauit. At ille in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, vt vni ex ſtabulariis dari iuſsit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſſus: qui omnium iudicio ſpem portendebat virtutis & celeritatis immenſę. Hunc cùm adſpexiſſet Maro, magiſtro ſtabuli dixit natum eſſe ex morboſa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idque verum fuiſſe inuentum eſt. Quod cùm magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ipſi in mercedem panes iuſsit. Cùm item ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum, celerita-

temque futuram. Quo cognito, mandat iterum Virgilio panes duplicari. Dubitauit Augustus Octauiíne filius esset, an alterius: idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum, & equi naturam, parentesque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat, & solum rogat, an sciat quisnam esset, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Noui, inquit Maro, te Cæsar Auguste, & ferme æquam cum Diis immortalibus potestatem habere scio, vt quem vis felicem facias. Eo animo sum, respondit Cæsar, vt si verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Vtinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Augustus, Putant alij me natum Octauio: quidam suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens, Facilè, inquit, si impunè licenterque quę sentio loqui iubes, id dicam. Affirmat Cęsar iureiurando nullum eius dictum ægrè laturũ: imò non nisi donatum ab eo discessurum. Ad hæc, oculos oculis Augusti infigens Maro, Facilius, ait, in ceteris animalibus qualitates parentum mathematicis & philosophia cognosci possunt: in homine nequaquam possibile est. Sed de te coniecturam habeo similem veri, vt quid exercuerit pater tuus, scire possim. Attentè exspectabat Augustus, quidnam diceret. At ille, Quantum ego rem intelligere possum, pistoris filius es, inquit. Obstupuerat Cęsar, & statim quo id pacto fieri potuerit, animo voluebat. Interrumpens Virgilius, Audi, inquit, quo pacto id coniicio. Cùm quędam enuntiarim, prædixerimque quæ intelligi, scirique non nisi ab eruditissimis summisque viris potuissent, tu princeps orbis iterum & iterum panes in mercedem dari iussisti: quod quidem aut pistoris, aut nati pistore officium erat. Placuit Cęsari facetia. At deinceps, inquit, non à pistore, sed à rege magnanimo dona feres. illumque plurimi fecit, & Pollioni commendauit. Corpore, & statura fuit grandi, aquilino colore, facie rusticana, valetudine varia: nam plerumque ab stomacho, & faucibus, ac dolore capitis laborabat: sanguinẽ etiam sępius eiecit: cibi, vinique minimi. Fama est, eum libidinis pronioris in pueros fuisse. Sed boni ita eum pueros amasse putauerunt, vt Socrates Alcibiadem, & Plato suos pueros. Verùm inter omnes maximè dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem secunda Bucolicorum ecloga Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione: vtrunque non ineruditum dimisit: Alexandrum Grammaticum, Cebetem verò & Poetam. Vulgatũ est consueuisse eum cum Plotia Hieria. Sed Asconius Pedianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, inuitatum quidem se à Vario ad communionem mulieris, verùm se pertinacissimè recusasse. Cætera sanè vita & ore, & animo tam probum fuisse constat, vt Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, si quando Romæ (quò rarissimè commeabat) videretur, in publico sectantes, demonstrantesque se, subterfugeret in proximum tectum. Bona autem cuiusdam exulantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit propè centies

sestertiũm

sestertiûm ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Exquiliis iuxta hortos Mæcenatianos, quanquam secessu Campaniæ, Siciliæque plurimum vteretur. Quæcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis amisit: ex quibus patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum iam adultum: cuius exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera studia (vt suprà diximus) medicinæ quoque, ac maximè mathematicæ operam dedit. Egit & causam vnam omnino, nec amplius, quàm semel. Sermone tardissimum, ac pene indocto similem fuisse, Melissus tradidit. Poeticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludimagistrum ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit,

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
Nocte, die, ne tutum carpe viator iter.

Deinde Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras: & Culicem, cùm esset annorum quindecim: cuius materia talis est: Pastor fatigatus æstu, cùm sub arbore obdormisset, & serpens ad illum prorepere è palude, culex provolauit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuò culicem contriuit, & visam serpentem interemit: ac sepulcrum culici statuit, & distichon fecit:

Parue culex, pecudum custos, tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripsit etiam (de qua ambigitur) Aetnam. Et mox, cùm res Romanas inchoasset, offensus materia & nominum asperitate, ad Bucolica transiit: maximè vt Asinium Pollionem, Alphenum Varum, & Cornelium Gallum celebraret: quia in distributione agrorum, qui post Philippensem victoriam veteranis, Triumuirorum iussu, trans Padum diuidebantur, indemnem se præstitissent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit, cùm sibi vix dum noto opem tulisset aduersus Claudij veterani militis, vel, vt alij putant, Arij centurionis violentiam: à quo in altercatione litis Agrariæ parum abfuit quin occideretur. Nouissimè autem Aeneidem aggressus est, argumentum varium, & multiplex, & quasi amborum Homeri carminum instar: præterea nominibus ac rebus Græcis, Latinisq; commune, & in quo, quod maximè studebat, Romanæ simul vrbis, & Augusti origo contineretur. Cùm Georgica scriberet, traditur quotidie meditatos manè plurimos versus dictare solitum, ac per totum diem retractando ad paucissimos redigere: non absurdè carmen se vrsæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. Aeneida prorsa prius oratione formatam, digestamque in XII. libros particulatim componere instituit, vt quidam tradunt. Alij eius sententiæ sunt, vt existiment eum, si diutius vixisset, quatuor & viginti libros vsque ad Augusti tempora scripturum: atque alia quidem percursurum: Augusti verò gesta diligentissimè executurum: quippe qui, dum scriberet, ne quid impetum moraretur, quæ-

dam imperfecta reliquit: alia leuissimis versibus scripsit, quos per iocum pro tigillis vel tibicinibus interponi à se dicebat ad sustinendum opus, donec solidæ columnæ aduenirent. Bucolica triennio Asinij Pollionis suasu perfecit. Hic transpadanam prouinciam regebat, cuius fauore, cùm veteranis Augusti militibus Cremonensium, & Mantuanorum agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Facta enim distributione, suos Claudio, seu Ario datos recuperauit. Hunc Pollionem maximè amauit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui inuitatus ad cenā captus pulcritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, cum dono accepit. Huius Pollionis filium C. Asinium, & Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poetam non mediocrem miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphorionem in Latinum: & libris quatuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primò in amicitia Cæsaris Augusti fuit; postea in suspicionem coniurationis contra illum adductus, occisus est. Verùm vsque adeò hunc Gallum Virgilius amarat, vt quartus Georgic. à medio vsque ad finem eius laudem contineret, quem postea iubente Augusto, in Aristæi fabulam commutauit. Georgica septennio Neapoli: Aeneida partim in Sicilia, partim in Campania vndecim annis cōfecit. Bucolica eo successu edidit, vt in scena quoque per cantores crebra pronuntiatione recitarentur. At cùm Cicero quosdam versus audisset, & statim acri iudicio intellexisset non communi vena editos, iussit ab initio totam eclogam recitari, quam cùm accuratè pernotasset, in fine ait, Magnę spes altera Romę. quasi ipse linguæ Latinæ spes prima fuisset, & Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Aeneidi ipse inseruit. Georgica, reuerso ab Actiaca victoria Augusto, atque reficiendarum virium causa Attellæ commoranti, per continuum quatriduum legit, suscipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronuntiabat autem maxima cum suauitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Iulium Montanum poetam solitum dicere, vi ab'aturum se quædam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisim. eosdem enim versus, eo pronuntiante, bene sonare: sine illo inarescere, quasi mutos. Aeneidos vix dum cœptę tantà extitit fama, vt Sext. Propertius non dubitarit sic prędicare:

Cedite Romani scriptores, cedite Graij,
Nescio quid maius nascitur Iliade.

Augustus verò, cùm iam fortè expeditione Cantabrica abesset, & supplicibus atque minacibus per iocum litteris efflagitaret, vt sibi de Aeneide (vt ipsius verba sunt) vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret: negauit se facturum Virgilius. Cui tamen multo pòst, perfecta demum materia, tres omnino libros recitauit, secundum videlicet, quartum, & sextum. Sed hunc pręcipuè ob Octauiam, quę cùm recitationi interesset, ad illos de filio suo versus, Tu Marcellus eris, defecisse fertur, atque ęgrè refocillata, dena

ta, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari iussit. Recitauit & pluribus, sed neque frequenter, & ferme illa, de quibus ambigebat, quò magis iudicium hominum experiretur. Erotē librarium, & libertum eius exactæ iam senectutis, tradunt referre solitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complesse extempore, & huic Misenum Aeoliden adiecisse, Quo non præstantior alter. Item huic Aere ciere viros, simili calore iactatum subiunxisse, Martemque accendere cantu: statimque sibi imperasse, vt vtrunque volumini adscriberet. Bucolica, Georgicaque emendauit. Anno verò quinquagesimo secundo, vt vltimā manum Aeneidi imponeret, statuit in Græciam & Asiam secedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare, vt in reliqua vita tantùm philosophiæ vacaret. Sed cùm aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam reuertenti, vnà cum Cæsare redire statuit. At cùm Megaram, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est, quem non intermissa nauigatio auxit, ita vt grauior in dies, tandem Brundusium aduentarit: vbi diebus paucis obiit decimo Calend. Octobris, C. n. Plautio, & Q. Lucretio C O S S. Qui cùm grauari morbo sese sentiret, scrinia sæpe & magna instantia petiuit: crematurus Aeneida: quibus negatis, testamento comburi iussit, vt rem inemendatam, imperfectámque. Verùm Tucca, & Varius monuerunt, id Augustum non permissurum. Tunc eidem Vario, ac simul Tuccæ scripta sub ea conditione legauit, ne quid adderent, quod à se editum non esset, & versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiam eius ossa Neapolim transferri, vbi diu, & suauissimè vixerat: ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon:

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur iussu Augusti eius ossa, prout statuerat, Neapolim fuere, sepultaque via Puteolana intra lapidem secundum, suoque sepulcro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Hęredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum, fratrē ex altera parte: ex quarta Augustum: ex duodecima Mæcenatem: ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam, qui eius Aeneidem post obitum, prout petierat, iussu Cæsaris emendauerunt. Nam nullius omnino sententia crematu Aeneis digna visa fuit. de qua re Sulpitij Carthaginiensis extant huiusmodi versus:

Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius: Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusq; simul: tu maxime Cæsar
Non sinis: & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamos igni:
Et penè est alio Troia cremata rogo.

Extant & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi, quorum initium est,

Ergóne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaq; doctiloqui morietur musa Maronis?
Et paulo pòst,
Sed legum seruanda fides, suprema voluntas
Quod mandat, fieriq; iubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesq; diesq; labores
Hauserit vna dies. Et ea quæ sequuntur.

Nihil igitur auctore Augusto Varius addidit, quod & Maro præceperat: sed summatim emendauit, vt qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem, quòd omnia ferè apud eum hemistichia (præter illud, Quem tibi iam Troia peperit) sensum videntur habere perfectum. Nisius Grammaticus audisse se à senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutasse, & qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse, etiam primi libri correxisse principium, his demptis versibus.

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen: & egressus siluis vicina coegi,
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma, virumq; cano.

Nec Virgilius, qui columen linguæ Latinæ fuit, caruit obtrectatoribus. In Bucolicis enim duas eclogas, sed insulsissimè, Paro quidam deridet, & sic deridendo incipit:

Tytire si toga calda tibi est, quo tegmine fagi? Sequẽtis:
Dic mihi Damœta cuium pecus anne Latinum?
Non, verùm Aegonis. nostri sic rure loquuntur.

Alius recitante eo ex Georgicis, Nudus ara, sere nudus: subiecit, habebis frigore febrem.

Est & aduersus Aeneida liber Carbilij Pictoris, titulo Aeneidomastix. M. Vipranius eum à Mæcenate suppositum appellabat nouæ κακοζηλίας repertorem, dicebatque neque tumidum esse, neque exilem, sed communibus verbis opus illud confecisse. Herennius vitia eius tantùm contraxit: Perilius Faustinus furta. Sunt & Q. Octauij Auiti volumina, quibus annotantur, quos, & vnde versus transtulerit. Asconius Pedianus libro, quem contra obtrectatores Virgilij scripsit, pauca admodum ei obiecta proponit. & potissimùm,

mùm, quòd non rectè historiam contexuit, & quòd pleraque ab Homero sumpsit. Sed hoc crimen sic defendere assuetum ait, Cur non illi quoque eadem furta tentarent. Verùm intellecturos facilius esse Herculi clauam, quàm Homero versum surripere: & tamen destinasse secedere, vt omnia ad satietatem maleuolorum decideret. Refert etiam Pedianus, benignum cultorem omnium bonorum, atque eruditorum fuisse, & vsque adeò inuidiæ expertem, vt si quid eruditè dictum inspiceret alterius, non minus gauderet, ac si suum fuisset: neminem vituperare: laudare bonos: ea humanitate esse, vt nisi peruersus maximè quisq; illum nõ diligeret modò, sed amaret. Nihil proprij habere videbatur. Eius bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac sibi: illudque Euripidis antiquum sæpe vsurpabat τὰ τῶ φίλων κοινά, Communia esse amicorum omnia. Quare coæuos omnes poetas ita adiunctos habuit, vt cùm inter se plurimum inuidia arderent, illum vnà omnes colerent Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anser verò, quoniam Antonij partes secutus est, illum non obseruasse dicitur. Cornificius ob peruersam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeò contemptor fuit, vt cùm quidam versus quosdam sibi adscriberent, eaque de re docti haberentur, non modò ægrè non ferebat, imò voluptuosum id sibi erat. Cùm enim distichon, quod laudem, felicitatemque Augusti continebat, fecisset, valuisque non nominato auctore infixisset (id erat huiusmodi:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane:
Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.)

diu quæritans Augustus cuiusnam hi versus essent, eorum auctorem non inueniebat. Bathyllus verò poeta quidam mediocris tacentibus aliis, sibi adscripsit. Quamobrem donatus, honoratusque à Cæsare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iisdem valuis affixit quater hoc principium, Sic vos non vobis. Postulabat Augustus, vt hi versus complerentur: quod cùm frustra aliqui conati essent, Virgilius præposito disticho sic subiunxit:

Hos ego versiculos feci: tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

Quo cognito, aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro verò exaltatior. Cùm is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret, respondit se aurum colligere de stercore Ennij. Habet enim poeta ille egregias sententias sub verbis non multum ornatis. Interroganti Augusto, quo pacto ciuitas feliciter gubernaretur, Si prudentiores, inquit, temonem tenuerint, & boni malis

malis præponantur: itaque optimi suos habeant honores: nulli tamen aliorum iniusti quidquam fiat. At Mæcenas, Quid, inquit, Virgili, satietatem homini non affert? Omnium rerum respondit, aut similitudo, aut multitudo stomachū facit, præter intelligere. Idem interrogauit, quo pacto quis altam, felicemque eius fortunam seruare potest. Cui Maro, Si quantum honore, ac diuitiis aliis præstantior sit, tanto liberalitate & iustitia alios superare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini esse patientia, ac nullam asperam adeò esse fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam sententiā in quinto Aeneidos inseruit.

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntq́, sequamur:
Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Cùm quidam eius amicus Cornificij in eum maledicta & inimicitias sibi narraret, Quam putas, inquit, esse huiusce maleuolentiæ causam? Nam neque vnquam Cornificium offendi: & eum amo. An, inquit, Hesiodi sententiæ non meministi, vbi ait, Architectum architecto inuidere, & poetam poetę? De malis, inquit, Græcus ille intellexit. Nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vindictam in manu habeo. Maiore enim cura virtuti intendam atque quò elegantior ego fiam, eò vehementiùs inuidia rumpetur. Erat Augusto familiaris Filistus quidam orator, & poesim mediocriter doctus, cui multiplex, variumque ingenium erat, quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur, non vt verum dignosceret (quod Socrates facere consueuit) sed vt eruditior videretur. Hic Virgilium vbicunque conuenire dabatur, maledictis, salibusque vexabat. Quare ille sepæ aut tacibundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat. Verùm cùm Augusto audiente illinguem illum diceret, & causam etiam suam, si linguam haberet, defendere nequire: Tace (inquit) rabula. Nam hęc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit, & Mæcenatem: & ea tuba, cùm volo, loquor, quæ vbique, & diutissimè audietur. Tu loquacitate non modò aures hominum, sed muros rumpis. Augustus verò Filistum graui vultu increpauit. Tunc Maro, Si tempus Cæsar, inquit, tacendi hic sciret, rarò loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cùm taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, & contentionis finis vtilis non est: stultis illum annumerandum sapientes putant. Posteaquam Augustus summa rerum omnium potitus est, venit in mentem an conduceret tyrannidem omittere, & omnē potestatem annuis consulibus, & Senatui Remp. reddere: in qua re diuersæ sententiæ consultos habuit Mecenatem, & Agrippam. Agrippa enim vtile sibi fore, etiam si honestum non esset, relinquere tyrannidem, longa oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnoperè conabatur. Quare Augusti animus & hinc ferebatur, & illinc. Erant enim diuersę sententiæ variis rationibus firmatæ. Rogauit igitur Maronem an conferat priuato homini se

ni se in sua Republ. tyrannum facere. Tum ille, Omnibus fermè, inquit. Remp. occupantibus molesta ipsa tyrannis fuit, & ciuibus: quia necesse erat propter odia subditorum, aut eorum iniustitiam, in magna suspicione, magnoq; timore viuere. Sed si ciues iustum aliquem scirent, quem amarent plurimum, ciuitati id vtile foret, si in eo vno omnis potestas esset. Quare si iustitiam, quod modò facis, omnibus in futurum nulla hominum facta compositione distribues: dominari te, & tibi conducet, & orbi. Beneuolentiam enim omnium ita habes, vt Deum te & adorent, & credant. Eius sententiam secutus Cęsar principatum tenuit. Audiuit à Scirone præcepta Epicuri: cuius doctrinæ socium habuit Varium. Quamuis diuersorum philosophorum opiniones libris suis inseruisse de animo maximè videatur: ipse tamen fuit Academicus: Nam Platonis sententias omnibus aliis prætulit.

Nunc quoniam de auctore summatim diximus, de ipso iam carmine dicendum videtur, quod bifariam tractari solet, hoc est, & ante opus, & in ipso opere. Ante opus: titulus, causa, intentio. Titulus, in quo quæritur cuius sit. Causa, vnde ortum sit, & quare hoc potissimum sibi ad scribendum poeta præsumpserit. Intentio, in qua cognoscitur quid efficere conetur poeta. In ipso opere sanè tria spectantur: Numerus, ordo, explanatio. Quamuis igitur multa ψευδογραφα, id est, falsa inscriptione sub alieno nomine sunt prolata, vt Thyestes Tragœdia huius poetæ, quam Varius edidit pro sua, & alia huiuscemodi: tamen Bucolica liquido Virgilij esse minimè dubitandum est: præsertim cùm ipse poeta, tanquam hoc metuens in principio Aeneidos sua esse testatus sit, sic dicens:

Ille ego, qui quōdā gracili modulatus auena. & reliqua.

Item in fine Georgici carminis:

Carmina qui lusi pastorum, audaxq́, iuuenta
Tytire te parula cecini sub tegmine fagi.

Bucolica autem & dici, & rectè appellari, vel hoc solum indicium suffecerit, quòd hoc eodem nomine apud Theocritum censeantur. Verùm ratio quoque demonstranda est: Tria sunt pastorum genera, quæ dignitatem in Bucolicis habent: quorum qui minimi sunt, αἰπόλοι dicuntur à Græcis: iidem à nobis caprarij: paullò honoratiores, qui ποιμένες, id est, opiliones dicuntur: honestissimi & maximi βουκόλοι, quos bubulcos dicimus. Vnde igitur magis decuit pastorali carmini nomen imponi, quàm ab eo gradu, qui apud pastores excellentissimus inuenitur?

Causa dupliciter inspici solet: ab origine carminis, & à voluntate scribentis. Originem autem Bucolici carminis alij ob aliam causam ferunt. Sunt enim qui à Lacedæmoniis pastoribus Dianæ primum nomen hoc redditū dicant, cùm eidem Deæ propter bellum, quod tunc Græciæ illo tempore Persæ inferebant, exhiberi per virgines de

more

more sacra non possent. Alij ab Oreste circa Siciliam vago id genus carminis Dianæ redditum loquuntur, per ipsum atque pastores: quo tempore de Scythia cum Pilade fugerat, surrepto Numinis simulacro, & celato in fasce lignorum. Vnde Fascelidem Dianam perhibent nuncupatam, apud cuius aras Orestes per sacerdotem eiusdem Numinis Iphigeneiam sororem suam à parricidio fuerat expiatus. Alij Apollini Nomio, pastorali scilicet Deo, qua tempestate Admeti boues pauerat. Alij Libero Nympharum scilicet & Satyrorum, & id genus Numinum principi, quibus placet rusticum carmen. Alij Mercurio Daphnidis patri, pastorũ omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipsum poëtam. Alij in honorem Panos scribi putant peculiariter pastoralis Dei. Alij item in honorem Sileni, Siluani, atque Faunorum. Quæ cùm omnia dicantur, illud erit probatissimum, Bucolicum carmen originem ducere à priscis temporibus, quibus vita pastoralis exercita erat, & ideo velut aurei seculi speciem in huiusmodi personarum simplicitate cognosci, & meritò Virgilium processurum ad alia carmina, non aliunde cœpisse, nisi ab ea vita, quæ prima in terris fuit. Nam posteà rura culta, & ad postremum pro cultis & feracibus terris bella suscepta. quod videtur Virgilius in ipso ordine operum suorum voluisse monstrare, cùm pastores primò; deinde agricolas canit, & ad vltimum bellatores. Restat, vt quæ causa voluntatem attulerit poetæ Bucolica potissimum scribendi, consideremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti, & admiratione eius illectus est: aut ordinem temporum est secutus erga vitam humanam, vt suprà diximus, aut tres modos elocutionum, quos χαρακτῆρας Græci vocant, ἰσχνὸν, qui tenuis: ἁδρὸν, qui validus: μέσον, qui moderatus intelligitur. Credibile erat Virgilium, qui in omni genere præualuerit, Bucolica primùm, Georgica secundùm, Aeneida tertiùm voluisse conscribere. Aut ideo potius primò Bucolica scripsit, vt in eiusmodi carmine, quod & paullo liberius, & magis varium, quàm cetera est, facultatem haberet captandæ Cæsaris indulgentię, recuperandique agri, quem amiserat. Ob hanc causam die tertio Iduum Martiarum C. Cæsare interfecto, cùm Augustum Cæsarem pene puerum veterani milites, non abnuente Senatu, sibi ducem constituissent, exorto ciuili bello, Cremonenses cum cæteris eiusdem studij, aduersarios Augusti Cęsaris adiuuerunt. Vnde factum est, vt cùm victor Augustus in eorum agros veteranos deduci iussisset, non sufficiente agro Cremonensium, Mantuani quoque, in quibus erat Virgilius, maximã partem suorum finium perdiderint, eò quòd vicini Cremonensibus fuerant. Sed Virgilius Augusti familiaritate, suoque carmine fretus, Centurioni Arrio obsistere ausus est. Ille statim vt miles, ad gladium manum admouit. Cumq; se in fugam proripuisset Poeta, non prius persequendi finis fuit, quam se in fluuium Virgilius coniecisset. Sed postea Mæcenate, & Pollione, & ipso Augusto fauentibus, agros suos recepit.

recepit. Intentio libri, quam σκόπον Græci vocant, imitatione Theocriti poetæ constituitur, qui Siculus, & Syracusanus fuit. Est etiam intentio in laudem Cęsaris, & principum cæterorum, per quos in sedes suas rediit, omnia deduci. Vnde vt & delectationem & vtilitatem finis contineret, secundum præcepta cuncta confecit.

Quæri solet, cur non plures quàm decem Eclogas conscripserit, quod nequaquam mirandum videbitur ei qui consideraverit ętatem scenarum pastoralium, quæ vltra hunc numerum non potest proferri: præsertim cùm ipse poeta circumspectior Theocrito, vt vt ipsa res indicat, videatur metuere, ne illa Ecloga quæ Pollio inscribitur, minus rustica videatur, cùm ipsam sic præstruat ipse, dicens: Sicelides Musæ paullo maiora canamus. & item similiter in aliis duabus facit. illud tenendum esse præ licimus in Bucolicis Virgilij, neque nusquam, neque vbique aliquid figuratè dici, hoc est, per allegoriam. Vix enim propter laudem Cæsaris, & amissos agros hæc Virgilio conceduntur: cùm Theocritus, quem hic noster toto studio imitari conatur, simpliciter omnino conscripserit.

QVOD autem in ipso carmine tractari solet, est numerus, ordo, explanatio. Numerus Eclogarum manifestus est: nam decem sunt, ex quibus propriè Bucolicę 7. esse creduntur. nam tres vltimæ propriè Bucolicæ dici non debent, Pollio scilicet, Silenus, & Gallus. Prima igitur continet conquestionem publicam, & priuatam congratulationem de agro: & dicitur Tytirus. Secunda, amorem pueri: & dicitur Alexis. Tertia, certamen pastorum, & dicitur Palæmon. Quarta, genethliacum: & dicitur Pollio. Quinta, epitaphium & dicitur Daphnis. Sexta, Metamorphosim: & dicitur Varus, aut Silenus. Septima, amores diuersorum sexuum: & dicitur Corydon. Octaua, Pharmaceutria: & dicitur Damon. Nona, continet Poetæ conquestionem de amisso agro: & dicitur Mœris. Decima, desiderium Galli & dicitur Gallus.

Quod ad ordinem spectat, illud scire debemus, in prima tantùm, & vltima Ecloga poetam voluisse ordinem seruare: quoniam in altera principium constituit, vt in Georgicis ait: Tytire te patulæ cecini sub tegmine fagi. In altera ostendit finem, quippe qui dicat, Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem. Verùm inter ipsas Eclogas pastoralem, conscriptumq; ordinem nullum esse, certissimum est. Sed sunt qui dicant, initium Bucolici carminis non Tityrum esse: sed illam, Prima Syracusio dignata est ludere versu. Superest explanatio, ad quam antequam veniamus, illud dixerim, tenue esse Bucolicum carmen, & vsque adeò ab Heroico charactere distare, vt versus quoque huius carminis suas quasdam cæsuras habeant, & suis legibus distinguantur. Nam cùm tribus probetur metrum, cæsura, scansione, modificatione: non erit Bucolicus versus, nisi in quo & pes primus partem orationis absoluerit, & tertius trochæus fuerit, & cæsura, & quartus pes dactylus magis, quàm spondæus.

spondæus, partem orationis terminauerit, quintus & sextus pes ex integris dictionibus fuerit, quod Virgilius à Theocrito sæpe seruatum, victus operis difficultate, neglexit: in solo principio, incertum industria, an casu, has cæsuras seruauit. Nam *Tytire*, dactylus partem orationis absoluit: *tu patu*, *l- recu* tertium trocheum, quamuis de composita dictione conclusit: *bans sub*, quartum spondæum pro dactylo. Cùm autem subiûxit, *tegmine fagi*, terminatis partibus orationis integrum comma perfecit. Cuius rei diligentiam licet in Theocriti ferme omnibus versibus admirari. Qui verò supra dicta acri iudicio diligenterque considerarit, facilè intelliget, quæ in Georgicis intentio, quique finis fuerit, nec minus etiam in Aeneide. Poëmatis styli genera tria sunt: aut enim actiuum, vel imitatiuum, quod Græci δραματικὸν appellant: in quo personæ loquentes introducuntur sine poetæ interlocutione: vt sunt Tragœdiæ & Comœdiæ: δρᾶν enim Græcè agere dicitur: quo genere scripta est prima, Tityre tu patulæ: & nona, Quò te Mœri pedes. Aut enarratiuum, quod Græci διηγηματικὸν appellant, in quo poeta ipse loquitur sine interpositione personæ: vt tres primi Georgicôn libri: item Lucretij carmina. Aut commune, vel mistum, quod Græci μικτὸν appellant, vbi & poeta ipse loquitur, & introductæ personæ: vt Virgilij Aeneis.

FINIS.

P. VIRGILII MARONIS BVCOLICA.

*

TITYRVS, ECLOGA I.

Argumentum.

Melibœus paſtor, cuius nomine quemuis Mantuanum paſtorem hic intelligimus, finibus ſuis pulſus à milite veterano, calamitatem ſuã hac ecloga deplorat, & ex collatione felicitatis Tityri, vicini ſui, miſerias ſuas exaggerat. Contra Tityrus, qui Virgilij perſonam ſuſtinet, recuperatis prædiis ſuis iam ſecurus, Auguſtum, otij ſui auctorem, miris in cælum laudibus effert: ſub finem eclogæ Melibœũ, imminente iam nocte, ruſtica quadam comitate ad hoſpitium inuitat.

Melibœus, Tityrus.

TITYRE, * *tu patulæ* * *recubans ſub tegmine fagi*
Siluestrem tenui muſam meditaris auena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua:
Nos patriam fugimus; tu Tityre lentus in vmbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſiluas.
TI. *O Melibœe,* * *deus nobis hæc otia fecit.*

indicatur admiratio quædam, & indignatio loquentis, & Recubans, animi ſecuritatem in Tityro ſignificat.

Cæſar Au

gratus ob magnitudinem beneficij deus a Tityro dictus, non, vt putauit Seruius, q[uod] Romæ templis erectis, coleretur.

Nanque erit ille mihi semper deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, & ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.
ME. *Non equidē inuideo, miror magis, vndique totis*
Vsque adeo turbatur agris. en ipse capellas
Protinus æger ago: hanc etiam vix Tityre duco.
Hic inter densas Corylos modo nanque gemellos,
Spem gregis, ah silice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læua fuisset,
De cælo tactas memini prædicere quercus:
**Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix.*
*Sed tamen, iste deus qui sit, *da Tityre nobis.*
TI. *Vrbem, quam dicunt Romam, Melibœe putaui*
Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpe solemus
Pastores ouium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos
Noram, sic paruis componere magna solebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit vrbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

notus videtur versus. expone vt lib. VI. Da (non indebita posco Regna meis fatis) Latio considere Teucros.

ME. **Ecquæ tanta fuit Romam tibi caussa videndi?*
TI. *Libertas: quæ sera, tamen respexit inertem:*
Candidior post quam tondenti barba cadebat:
Respexit tamen, & longo post tempore venit,
**Post quam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.*
Nanque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamuis multa meis exiret victima septis,
Pinguis & ingratæ premeretur caseus vrbi:
Non vnquam grauis ære domū mihi dextra redibat.

pro, quens, antiquo more. in aliis quandoque legitur, Et quæ.

ex quo Romam veni, Mantua reiecta.

ME.

ME. Mirabar, quid mæsta deos* Amarylli vocares,
Cui pendere sua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat: ipsæ te Tityre pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
TI. Quid facerem? neque seruitio me exire licebat,
Nec tam præsentes alibi cognoscere diuos.
Hic illum vidi* iuuenem Melibœe, quot annis
Bis* senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, vt ante, boues pueri, submittite tauros.
ME. *Fortunate senex, ergo tua rura manebunt.
Et tibi magna satis: quamuis lapis omnia nudus,
Limosóque palus obducat pascua iunco:
Non insueta graues tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate senex, hic inter* flumina nota,
Et fontes* sacros frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe leui somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras:
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec* gemere aëria cessabit turtur ab vlmo.
TI. Ante leues ergo pascentur in æthere cerui,
Et freta destituent nudos in littore pisces:
Ante, pererratis amborum finibus, exsul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim
Quàm nostro illius labatur pectore vultus.
ME. At nos hinc alij* sitientes ibimus Afros:
Pars Scythiam, & rapidū Cretæ veniemus Oaxem,

Apostrophe ad Vrbem Romam.

Augustū.

omniū mensium Kalendis.

fortunatus senex futurus vt ad tēpus futurū, non ad ætatem Virgilij refertur.

Padum, & Mincium. Nymphæ enim omnibus aquis præsident.

gemere propriè de turturib⁹ quæ cum canunt, gemere videntur.

ob calorē. Ibimus, pro adibimus.

Scythiã venie mus, pro in Scythiã.

Et penitus toto diuisos orbe Britannos,
En vnquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
*Barbarus has segetes?*en, quò discordia ciues*
Perduxit miseros? en queis conseuimus agros.
Insere nunc Melibœe piros, pone ordine vites.
Ite meæ, quondam fœlix pecus, ite capellæ.
Non ego vos post hac, viridi proiectus in antro,
Dumosa pendêre procul de rupe videbo:
Carmina nulla canam: non, me pascente, capellæ
*Florentem cythisum, & salices carpetis*amaras.*
T I. Hic tamẽ hanc mecum poteras requiescere noctẽ,
Fronde super viridi. sunt nobis mitia poma,
*Castaneæ molles, &*pressi copia lactis:*
Et iam summa procul villarum culmina fumant,
Maiorésque cadunt altis de montibus vmbræ.

Homer. il. 203.

quæ tamen saporecapellę placent.

In caseum coacti.

ALEXIS, ECLOGA SECVNDA.

Argumentum.

Coridon pastor, Alexis pueri amore captus, nihil eorum prætermittit, quæ ad puerilem animum demulcendum, mutuúmque amorem conciliandum possunt pertinere, verum vbi se neque querelis, neque blanditiis, aut munusculis quidquam proficere intelligit, tandem ad se rediens, dementiámque suam agnoscẽs ad intermissam rei familiaris curam sibi statuit reuertendum, vt assueto labore infelicis sui amoris, qui fere ex otio nasci solet, tædiũ discutiat. Per Corydonem autem, si Donato

credi

credimus, Virgilium, per Alexin Alexandrum accipimus, Pollionis puerum, quem postea ab eo dono accepit.

*FORMOSVM pastor*Corydō ardebat Alexim,* pro Corydone Virgilium, pro Alexi Augustum intellige.
Delicias domini, nec, quid speraret habebat.
Tantum inter densas, vmbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat. ibi hæc incondita solus
Montibus, & siluis studio iactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas:
*Nil nostri*miserere: mori me denique coges.* non reddis ereptos mihi agros.
Nunc etiam pecudes vmbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
**Testylis & rapido fessis messoribus æstu* eius amica: cui tamen paullo post præferri a se Alexim ostēdit.
Allia, serpyllúmque herbas contundit olentes.
At me um raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Non ne fuit satius, tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pati fastidia; non ne Menalcam;
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses?
O formose puer, nimium ne crede colori.
*Alba ligustra cadunt, *vacinia nigra leguntur.* violæ purpurei coloris, qui ad nigrum accedit.
Despectus tibi sum; nec quis sim, quæris Alexi,
Quàm diues pecoris, niuei quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit.
Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec sum adeo informis: nuper me in littore vidi,
*Cum placidū ventis staret*mare. non ego Daphnim* ex rusticorū more qui speculo artificioso, vt
Iudice te metuam, si nunquam fallit imago.

treo ant cri stallino, vri non solent.

O tantum libeat mecum tibi sordida rura,
Atque humiles habitare casas & figere ceruos,
Hædorúmque gregem viridi compellere hibisco.
Mecum vna in syluis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit: Pan curat oues, ouiumque magistros.
Nec te pæniteat calamo triuisse labellum.
Hæc eadem vt sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis

amantium more, munera offert.

**Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:*
Et dixit moriens, te nunc habet ista secundum.
Dixit Damœtas: inuidit stultus Amyntas.

difficili. quæsiui eos non sine periculo. munus commēdat a. difficultate.

*Præterea duo, *nec tuta mihi valle reperti,*
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ouis vbera, quos tibi seruo.
Iam pridem à me illos abducere Thestylis orat:
Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades o formose puer: tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Nais

Horatius: Et tinctus viola pallor amantium.

**Pallentes violas, & summa papauera carpens,*
Narcissum, & florem iungit bene olentis anethi.
Tum casia, atque aliis intexens suauibus herbis,
Mollia luteola pingit vacinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,

puto ad colorem potius referri, quàm ad mollitiem. amat vt eius dominus, e Corydone carius.

Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat:
Addā cerea pruna: & honos erit huic quoq; pomo:*
Et vos ô lauri carpam, & te proxima myrte:
Sic positæ quoniam suaues miscetis odores.
Rusticus es Corydon: nec munera curat Alexis.
Nec, si muneribus certes, concedat Iolas.*

Eheu

Eheu quid volui misero mihi? floribus austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis ah demens: habitarunt dij quoque siluas,
Dardaniusque Paris. Pallas quas condidit arces,* — antequam Priami regis filius agnosceretur.
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia siluæ.
Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam,
Florentem cythisum sequitur lasciua capella,
Te Corydon ô Alexi. trahit sua quemque voluptas.
Adspice, aratra iugo referunt suspensa iuuenci,
Et sol crescentes decedens duplicat vmbras:
Me tamen vrit amor. quis.n.modus adsit amori?* — cùm tamen solis calor, abeunte die deficiat.
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
Semiputata tibi frondosa vitis in vlmo est.
** Quin tu aliquid saltem potius, quorũ indiget vsus,* — hortãtis est, sed vehemẽter. iungitur enim indicatiuo, ex quo patet interrogãdi vim inesse.
Viminibus, mollique paras detexere iunco.
Inuenies alium, si te hic fastidit Alexis.

PALAEMON, ECLOGA TERTIA.

Argumentum.

Menalcas, & Damœtas, pastores, mutuis primum inter se conuiciis certant: mox interueniente Palæmone iudice, amœbæi carminis lege disceptant: vbi neuter vincitur, sed vterque alteri Palæmonis sententia exæquatur.

Menalcas, Damœtas, Palæmon.

DIC mihi *Damœta, cuium pecus, an Melibœi?*
Non, verùm Aegonis: nuper mihi tradidit Aegon.
ME. *Infelix ô semper ouis pecus, ipse Neæram*

Dum ſinet,ac,ne me ſibi præferat illa,veretur;
Hic alienus oues cuſtos bis*mulget in hora;
Et ſuccus pecori,& lac ſubducitur agnis.

ſurripit domino imprudenti.cũ laude.

D A.Parcius iſta* viris tamen obijcienda memento.
Nouimus & qui te,tranſuerſa tuentibus hircis,
Et quo,ſed faciles nymphæ riſere,ſacello.

plus.n.eſt, quam hominibus.ſic Cicero in Bruto:Vidi Mytilenis virum,& vidi planè virũ.

M E.Tum credo,cum me arbuſtum videre Myconis,
Atque mala vites incidere falce nouellas.
D A.Aut hîc ad veteres fagos, cùm Daphnidis arcũ
Fregiſti,& calamos: quæ tu peruerſe Menalca,
Et cùm vidiſti puero donata,dolebas;
Et,ſi non aliquà nocuiſſes,mortuus eſſes.
M E.Quid domini faciant,audent cùm talia fures?
Non ego te vidi Damonis peſſime caprum
Excipere inſidijs,multum latrante*Lyciſca?
Et cùm clamarem,quò nunc ſe proripit ille?
Tityre coge pecus;tu poſt carecta latebas.

cane ex lupo & cane nato,vt ait Plinius.

D A.An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?
Si neſcis,*meus ille caper fuit,& mihi Damon
Ipſe fatebatur,ſed reddere poſſe negabat.

victoriæ meæ præmium.

M E.Cantãdo tu illum?aut vnquam tibi fiſtula cera
Iuncta fuit?non tu in triuijs indocte ſolebas
*Stridenti*miſerum ſtipula diſperdere carmen?
D A.Vis,ergo,inter nos,quid poſſit vterque,viciſſim
Experiamur?ego hanc vitulam(ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram,binos alit vbere fætus)
Depono:tu dic,mecum quo pignore certes.
M E.De grege non auſim quidquam deponere tecũ.
Eſt mihi nanque domi pater,eſt iniuſta nouerca,

non dulcẽ, iucundũ'ue auribus ſonitũ rẽddẽte.& Miſerum,mœrorem inducens, ideo reiiciendũ.

Bis

Bisque die numerant ambo pecus, alter & hædos.
Verum id, quod multo tute ipse fatebere maius,
*(*Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam*
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili superaddita vitis,
Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
*In medio duo signa Conon, & *quis fuit alter,*
Descripsit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora, quæ messor, quæ curuus arator haberet?
Nec dum illis labra admoui, sed condita seruo.
DA. *Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,*
Et molli circum est ansas amplexus acantho:
Orpheáque in medio posuit, siluásque sequentes.
Nec dum illis labra admoui, sed condita seruo.
Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes.
ME. *Nunquã hodie effugies: veniã* quocũq; vocaris.*
Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, Palæmon.
Efficiam post hac ne quenquam voce lacessas.
DA. *Quin age, si quid habes: in me moranõ erit vlla:*
Nec quemquam fugio. tantum vicine Palæmon
Sensibus hæc imis (res est non parua) reponas.*
PA. *Dicite: quãdo quidẽ in molli consedimus herba:*
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent siluæ: nunc formosissimus annus:
Incipe Damæta: tu deinde sequere Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camœnæ.
DA. *Ab Ioue principium Musæ: Iouis omnia plena.*
Ille colit terras: illi mea carmina curæ.*
ME. *Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud (me*
Munera sunt, lauri, & suaue rubẽs hyacinthus.

mecum certare: cui minime comparãdus es.

ignorãtiam bellè tribuit homini rustico.

ad quemcũque locum, ad quẽcunque iudicẽ.

cum agatur & de vitula, & de gloria.

ideo habitat, quia vbique est. Iouis enim omnia plena.

D A. *Malo me Galatea petit, lasciua puella,*
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.
M E. *At mihi sese offert vltro, meus *ignis, Amyntas:*
Notior vt iam sit canibus non Delia nostris.
D A. *Parta meæ Veneri sunt munera: nanque notaui*
Ipse locum, aeriæ quo congessere palumbes.
M E. *Quod potui, puero siluestri ex arbore lecta*
Aurea mala decem misi, cras altera mittam.
D A. *O quoties, & quæ nobis Galatea locuta est:*
Partem aliquam venti diuum referatis ad aures.
M E. *Quid prodest, quòd me ipse animo non spernis Amynta,*
*Si, dũ tu sectaris apros, ego *retia seruo?*
D A. *Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola:*
Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
M E. *Phyllida amo ante alias. nã me discedere fleuit,*
Et, longum formose vale, vale, inquit, Iola.
D A. *Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,*
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.
M E. *Dulce satis humor, *depulsis arbutus hœdis,*
Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.
D A. *Pollio amat nostram, quãuis sit rustica, musam:*
Pierides vitulam lectori pascite vestro.
M E. *Pollio & ipse facit noua carmina. pascite taurũ,*
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arénam.
D A. *Qui te Pollio amat, veniat, quò te quoq; gaudet,*
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum.
M E. *Qui Bauiũ non odit, amet tua carmina Mæui:*
Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.
D A. *Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,*
Frigidus, ô pueri fugite hinc, latet anguis in herba.

Me.

* cuius amore ardeo. nec potuit significantiùs amoris vis, quã incendij simi litudine, ex primi. ideo & supra dixit, Me tamen vrit amor.

* quod in venatione mi nimum habet volupta tis.

* ab vbere summotis.

Asinius Pollio, poeta, & historicus, qui Virgilio suos agros ab Augusto impetrauit.

M E.*Parcite oues nimium procedere. non bene ripæ
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.

cauete ne nimiũ procedant.

D A. Tityre pascentes a flumine reijce capellas:
Ipse, vbi tempus erit, omnes in fonte lauabo.
M E. Cogite oues pueri: si lac præceperit æstus,
Vt nuper, frustra pressabimus vbera palmis.
D A. Eheu quã pingui macer est mihi taurus in aruo.
Idem*amor exitium est pecori, pecorisque magistro.

cuius culpa meas plane res omnes negligo.

M E. His certe neq; amor caussa est: vix ossibus hærẽt.
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
D A. Dic quibus in terris (& eris mihi magnus*Apollo)
Tres pateat cæli spatium non amplius vlnas.

cuius est diuinare, & obscura nosse, ac patefacere.

M E. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores: & Phyllida solus*habeto.

si hoc dixeris, volo propriam esse tuam, quæ communis nunc est.

P A. Non nostrum inter vos tantas componere lites.
Et vitula tu dignus, & hic, & quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite iam riuos pueri: sat prata biberunt.

POLLIO, ECLOGA QVARTA.

Argumentum.

Pollioni, Germanici exercitus duci, eodem anno quo Salonas, Dalmatiæ vrbem expugnauit, natus est filius, quem, a nomine captæ vrbis, Saloninum appellauit. Huic poeta hac ecloga genethliacum canit, eò detorquens, quæ Sibylla de futura aurei sæculi felicitate cecinerat. Obiter tamen & Pollionis patris, & ipsius etiam Augusti laudes admiscet.

SICELIDES Musæ, paullo* maiora canamus:
Non omnes arbusta iuuant, humilésque myricæ.

quia supra bucolici carminis humilitaté paullum ascendit, ob natũ Pollioni filium.

Si

Si canimus siluas, siluæ sint consule dignæ.
Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
*Iam*redit & virgo, redeunt Saturnia regna.*
Iam noua progenies cælo demittitur alto.
Tu modò nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta faue Lucina: tuus iam regnet Apollo.
Téque adeo, decus hoc æui, te consule inibit
Pollio, & incipient magni procedere menses.
*Te duce, si qua manent*sceleris vestigia nostri,*
Irrita perpetua soluent formidine terras.
Ille deum vitam accipiet, diuísque videbit
Permixtos heroas, & ipse videbitur illis,
*Pacatúmque reget*patrijs virtutibus orbem:*
At tibi prima puer nullo munuscula cultu
Errantes hederas paßim cum baccare tellus,
Mixtáque ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Vbera, nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores:
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aßyrium vulgo nascetur amomum.
At simul heroum laudes, & facta parentis
Iam legere, & quæ sit, poteris cognoscere, virtus;
Molli paullatim flauescet campus arista,
Incultísque rubens pendebit sentibus vua,
*Et duræ quercus sudabunt*roscida mella.*
Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
*Quæ*tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris*

Oppi

Iustitia, Erigone quæ fuit. bene enim ominatur ab Augusto regnante, filio Pollioni nato, Pollione ipso cõsule.

ciuilis belli ab Augusto gesti.

C. Iulij Cæsaris, a quo adoptat' est. nam de Augusto placet intelligi, nõ de Pollione: quod Seruius sine caussa dubitat.

fragrantia, Seruius exponit.

ob auaritiã nauigare.

Oppida, quæ iubeant telluri infindere sulcos.
Alter erit tum Typhis, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterū ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas;
*Cedet & ipse mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non vinea falcem:
Robustus quoque iam tauris iuga soluet arator:
Nec varios discet mentiri *lana colores:
Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto:
Sponte sua sandix pascentes vestiet agnos.
Talia secla, suis dixerunt, currite, fusis,
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere o magnos (aderit iam tempus) honores
Cara deum soboles; magnum Iouis incrementum.
Adspice conuexo *nutantem pondere mundum,
Terrásque, tractusque maris, calūque profundum:
Adspice, venturo *lætentur vt omnia seclo.
O mihi tam longæ maneat pars vltima vitæ,
Spiritus &, quantum sat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quāuis, atq; huic pater adsit,
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam *Arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.
Incipe parue puer *risu cognoscere matrem.
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe parue puer. cui non risere parentes,

hoc est quod dixit Magnus ab integro sæclorum nascituro ordo.

cum tincta varios referet colores.

inclinatum presentibus malis.

futuris bonis.

in qua colitur.

risit enim statim natus Pollionis filius. quod malum est augurium: itaque cito periit.

Nec

Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

DAPHNIS, ECLOGA QVINTA.

Argumentum.

Menalcas & Mopsus pastores Daphnidis amici sui mortem deflent: alterque eius epitaphiū, alter apotheosin canit. Sunt qui per Daphnidem Cæsarem dictatorem intelligi putent, paullo ante, quàm hæc scriberet poeta, xxiii. vulneribus in curia confossum. Alij Quinctilium Varum accipiunt, in Germania cum tribus legionibus cæsum. Alij Flaccum Maronem intelligi malunt, Virgilij fratrem, de quo extat peruulgatum quidem illud, sed incerti auctoris, distichon:

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci
Docte Maro, fratrem diis immortalibus æquas.

Menalcas. Mopsus.

CVR non Mopse (boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere versus.)
vt cætu nos oblectemꝰ. *Hic corylis mixtas inter*consedimus vlmos?*
MO. *Tu maior: tibi me est æquum parere Menalca:*
ex quo fit incertæ vmbræ. *Siue sub incertas Zephyris*motantibus vmbras,*
Siue antro potius succedimus. adspice vt antrum
Syluestris raris sparsit labrusca racemis.
ME. *Montibus in nostris solus tibi certat Amyntas.*
Hom. in Il. 54. MO. **Quid si idē certet Phœbum superare canēdo?*
Alcon fuit Cretensis sagittarius excellens, Co- ME. *Incipe Mopse prior, si quos aut Phyllidis ignes,*
*Aut*Alconis habes laudes, aut iurgia*Codri.*
Incipe: pascentes seruabit Tityrus hædos.

MO.

MO. *Immo hæc in viridi nuper quæ cortice fagi*
Carmina descripsi, & modulans alterna notaui,
Experiar. tu deinde iubeto certet Amyntas.
ME. *Lenta salix quantum pallenti cedit oliuæ;*
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
Sed tu desine plura puer: successimus antro.
MO. *Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnin*
Flebant: vos coryli testes, & flumina nymphis:
Cum complexa sui corpus miserabile nati,
*Atque * deos, atque astra vocat crudelia mater.*
Non vlli pastos illis egere diebus
Frigida Daphni boues ad flumina; nulla neq; amnẽ
Libauit quadrupes nec graminis attigit herbam.
Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri, siluæque loquuntur.
*Daphnis & * Armenias curru subiungere tigres*
Instituit: Daphnis thyasos inducere Baccho,
Et folijs lentas intexere mollibus hastas,
Vitis vt arboribus decori est, vt vitibus vuæ,
Et gregibus tauri, segetes vt pinguibus aruis:
*Tu decus omne * tuis. postquam te fata tulerunt;*
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandauimus ordea sulcis,
Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.
*Spargite humum folijs, * inducite fontibus vmbras*
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen.

drus Atheniensium rexi qui milite Spartanum iurgio prouocauit, vt ab eo occideretur. quod si fieret, salutem Atheniensium vrbi oraculũ promittebat.

quibus permittentibus interfectus sit Daphnis.

quia C. Cęsar sacra liberi patris ex Armenia Romã transtulit, ad Cęsaris necem hæc spectãt.

Romanis, quorum ditionem valde Cæsar auxit.

facite nemora circa fontes.

Daph

Daphnis ego, in siluis, hinc vsque ad sidera, notus.

boni populi optimus Imperator, Cæsar, inquam, Romanorum.

M E.* *Formosi pecoris custos, formosior ipse.*
Tale tuum carmen nobis diuine poeta,
Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere riuo.
Nec calamis solum æquiparas, sed voce magistrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunque modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad astra:
Daphnin ad astra feremus: amauit nos quoque Da-
M O. *An quidquã nobis tali sit munere maius? (phnis*

hoc manifeste de Daphni, nõ de C. Cæsare, dictũ est. nec enim puer Cesar est occisus.

Et puer ipse fuit cantari dignus: & ista*
Iam pridem Stimichon laudauit carmina nobis.
M E. *Candidus insuetum miratur lumen olympi,*
Sub pedibusque videt nubes, & sidera Daphnis.
Ergo alacris siluas, & cetera rura voluptas,
Panaque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur. amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes: ipsæ iam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta, deus deus ille, Menalca.

apostrophe ad Daphnim, in deorum numerum relatũ.

Sis bonus o, felixque tuis. en quattuor aras:*
Ecce duas tibi Daphni, duóque altaria Phœbo.
Pocula bina nouo spumantia lacte quot annis,
Craterasque duos statuam tibi pinguis oliui:
Et multo in primis hilarans conuiuia Baccho,

sic legendũ, non Aruisia: ab agro Chij insulæ Ariusio.

Ante focum, si frigus erit, si messis, in vmbra,
*Vina nouum fundam calathis *Ariusia nectar.*
Cantabunt mihi Damætas, & Lyctius Aegon:

Salt

Saltantes satyros imitabitur Alphesibœus.
Hæc tibi semper erunt, & cum solemnia vota
Reddemus nymphis, & cum lustrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluuios dum piscis amabit;
Dúmque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ;
Semper honos, noménque tuũ, laudésque manebũt.
Vt Baccho, Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient. **damnabis tu quoque votis.*
MO. *Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?*
Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
ME. *Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.*
Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem docuit, Cuium pecus? an Melibœi?
MO. *At tu sume* **pedũ (quod me cum sæpe rogaret,*
Non tulit Antigenes: & erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis, atque ære, Menalca.

Strabo in lib. 14. Plutarchus, Atheneus, alij.

obligabis, obstringes homines votis: quæ antequam soluantur, dānati homines dicuntur.

virga incurua ad retinēdos pecudū pedes.

SILENVS, ECLOGA SEXTA.

Argumentum.

Silenum in hac ecloga inducit, ebrium quidem illum, vt Bacchi educatorem decebat, sed tamen perite secundum Epicureorum opinionem de rerum primordiis canentem, idque in gratiam Quinctilij Vari: qui teste Donato, vna cum Virgilio huic sectæ sub Silone philosopho operam dedit. Ceterum, quoniam hæc Bucolici carminis humilitati non satis conueniebant, statim ab initio veniam precatur: neque ita multum argumento illi immoratus, statim ad tabulas transit.

Imitari Theocritũ Syracusanũ & bucolica scribere.

PRIMA Syracusio dignata est*ludere versu
Nostra, nec erubuit siluas habitare, Thalia.
Cum canerem reges, & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Pastorem Tityre pingues

tenue, humile. translatio a lana, quæ deducitur in tenuitatẽ.

Pascere oportet oues,*deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque super tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine musam.
Non iniussa cano. si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget; te nostræ Vare myricæ,
Te nemus omne canet. nec Phœbo gratior vlla est,

ad honorẽ Quinctilij Vari scripta.

Quàm sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite Pierides. Chromis & Mnasylus in antro
Silenum pueri somno videre iacentem,
Inflatum hesterno venas, vt semper Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapsa iacebant,

frequenti potu.

Et grauis*attrita pendebat cantharus ansa.
Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambos
Luserat) iniiciunt ipsis ex vincula sertis.
Addit se sociam, timidisque superuenit Aegle,
Aegle Naiadum pulcherrima: iamque videnti
Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
Ille dolum ridens, quò vincula nectitis? inquit.

quod intemidei raro contingit. nymphę stuprum liten terminatur

Soluite me pueri: satis est, potuisse* videri.
Carmina quæ vultis, cognoscite: carmina vobis,
*Huic aliud mercedis erit. simul incipit ipse.
Tum vero in numerũ Faunosque ferasque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnasia rupes;

Apoll. Arg. 5.

Nec tantum Rhodope miratur, & Ismarus Orphea.

Nam q

Namque canebat, vti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis: vt his exordia primis
*Omnia, & ipse*tener mundi concreuerit orbis:*
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paullatim sumere formas:
Iamque nouum terræ stupeant lucescere solem,
Altius atque cadant summotis nubibus imbres:
Incipiant siluæ cum primum surgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ iactos, Saturnia regna,
Caucaseasque refert volucres furtumq; Promethei.
*His adiungit, *Hylam nautæ quo fonte relictum*
Clamassent, vt littus, Hyla, Hyla, omne sonaret:
Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaen niuei solatur amore iuuenci
Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prætides implerunt falsis mugitibus agros.
At non tam turpes pecudum tamen vlla secuta est
Concubitus, quamuis collo timuisset aratrum,
Et sæpe in leui quæsisset cornua fronte.
Ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille, latus niueum molli fultus hyacintho,
*Ilice sub nigra pallentes*ruminat herbas,*
Aut aliquã in magno sequitur grege. claudite nym-
Dictææ, nymphæ nemorum iam claudite saltus; (phæ
Si quà forte ferant oculis sese obuia nostris
Errabunda bouis vestigia. forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta secutum
Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ.

Plinius lib. 2. ca. 3. nat. hist. locum hunc significat, cum ait: Quod clarissimi auctores dixere tenemus.

adamatum ab Hercule puerũ, quẽ perdidit in finibus Ioniis, iuxta Mysiam.

reuomit, & denuò consumit.

aurea. quibus a Venere acceptis Atalantam Hippomanes in cursu vicit.

*Tum canit Hesperidum miratam*mala puellam:*
Tum Phaëthontiadas musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos:
Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes vt duxerit vna sororum;
Vtque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis;
Vt Linus hæc illi, diuino carmine pastor,
Floribus, atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit, Hos tibi dant calamos (en accipe) musæ,

Hesiodo poetæ.

**Ascræo quos ante seni, quibus ille solebat*
Cantando rigidas deducere montibus ornos.

In finibus Ioniis Apollini consecrati.

*His tibi*Grynæi nemoris dicatur origo:*
Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.
Quid loquar, aut Scyllã Nisi, quam fama secuta est,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris

Vlyssis. Dulichium enim insula, Vbi mons Ithacus, in qua fertur habitasse Vlysses.

**Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto*
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis?
Aut vt mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo cursu deserta petiuerit, & quibus ante
Infelix sua tecta superuolitauerit alis?
Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus

Laconũ fluuius.

*Audijt*Eurotas iussitque ediscere lauros,*
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles:
Cogere donec oues stabulis, numerúmque referre

quia dees inuitus abcessit, nimis audiẽdi desiderio.

*Iussit, &*inuito processit Vesper olympo.*

MELIBOEVS, ECLOGA SEPTIMA.

Argumentum.

Sumptum est eclogæ huius argumentum ex Bucoliastis Theocriti. Inducit autem hic poeta

Melib

Melibœum pastorem referentem certamen Corydonis & Thyrsidis, cui, dum caprum, quia grege deerrauerat, quæreret, forte interuenerat, accersitus a Daphnide certaminis iudice: quem secundum Corydonem pronuntiasse innuit, cum ait ad finem eclogæ, Hæc memini, & victum frustra cōtēdere Thyrsin.

Corydon, Thyrsis.

*FORTE sub*arguta consederat ilice Daphnis:* — stridula, mouente vēto.
Cōpulerántq; greges Corydon & Thyrsis in vnū:
Thyrsis oues, Corydon distentas lacte capellas;
*Ambo florentes ætatibus,*Arcades ambo,* — ita periti, vt Arcadē vtrumque diceres.
Et cantare pares, & respondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerrauerat: atq; ego Daphnin
Aspicio. ille vbi me contra videt, ocyus, inquit,
*Huc ades o Melibœe:*caper tibi saluus, & hædi.* — in quo spes hœdorum.
Et, si quid cessare potes, requiesce sub vmbra.
*Huc*ipsi potum venient per prata iuuenci:* — sponte sua.
Hic virides tenera prætexit arundine ripas
Mincius, éque sacra resonant examina quercu. (bā,
*Quid facerē? neq; ego Alcippē, nec *Phyllida habe* — duas cantātiū amicas.
Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
*Post habui tamen illorum mea*seria ludo.* — necessitatē inquirendi capri.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere: alternos musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.
CO. *Nymphæ, noster amor,*Libethrides, aut mihi carmen* — quia colūtur apud fōtē Libethrū.

Quale meo Codro, cōcedite: (proxima Phœbi
Versibus ille facit) aut, si non possumus omnes,
matri deum consecrata. *Hic arguta* sacra pendebit fistula pinu.*
T H. *Pastores hedera crescentem ornate poetam*
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro:
Aut, si vltra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
C O. *Setosi caput hoc apri tibi Delia paruus,*
diuturnam esse ceruorum ætatē, Plinius, & alij tradūt. genus vasis. *Et ramosa Mycon* viuacis cornua cerui.*
Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota
Puniceo stabis suras euincta cothurno.
T H. ** Sinum lactis, & hæc te liba Priape quotānis*
Exspectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto.
C O. *Nerine Galathea, thymo mihi dulcior Hyblæ,*
nam & nigræ sunt hederæ. vtraq; cognoscitur ex ligno, non ex folijs. *Candidior cycnis, hedera formosior* alba,*
Cum primum pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
T H. *Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,*
Horridior rusco proiecta vilior alga,
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.
Ite domum pasti, si quis pudor, ite iuuenci.
lanugine viridiore cooperti. C O. ** Muscosi fontes, & somno mollior herba,*
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra
Solstitium pecori defendite, iam venit æstas
Torrida: iam læto turgent in palmite gemmæ.
T H. *Hic focus, & tedæ pingues: hic plurimus ignis*
Semper, & assidua postes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum

*Aut*numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.*
C O. *Stant & iuniperi, & castaneæ hirsutæ:*
Strata iacent paßim sua quæque sub arbore poma:
Omnia nunc rident. at, si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina sicca.
T H. *Aret ager: vitio moriens sitit aeris herba:*
*Liber pampineas*inuidit collibus vmbras.*
Phyllidis aduentu nostræ nemus omne virebit,
Iupiter & læto descendet plurimus imbri.
C O. *Populus Alcidæ gratißima, vitis Iaccho,*
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit;
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
T H. *Fraxinus in siluis pulcherrima, pinus in hortis,*
Populus in fluuijs, abies in montibus altis.
Sæpius at si me Lycida formose reuisas;
Fraxinus in siluis cedet tibi, pinus in hortis.
M E. *Hæc memini, & victũ frustra contendere Thyr-*
*Ex illo Corydon Corydon*est tempore nobis.* (*sin*

prædam a-nimi lupus curat, non numerum ouium.

exficcatæ vires nimio æstu folia amiserunt.

subaudi, victor nobilis ante omnes.

PHARMACEVTRIA, ECLOGA VIII.

Argumentum.

Duæ sunt eclogæ huius partes in priore Damõ pastor, Nisæ puellæ amore captus, cum illa sibi Mopsum prætulisset, impatientia amoris in varias erumpit querelas. posterior pars pęne tota sumpta est ex Theocriti eiusdem nominis Idyllio, in quo venefica quædam pharmacis & incantationibus animum viri, a quo spernebatur, ad sui amorẽ conatur reuocare.

Damon, Alphesibœus.

cantilenam amorum, quos cecinerunt.

PASTORVM * musam, Damonis, & Alphesibœi,
Immemor herbarum quos est mirata iuuenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos *requierunt flumina cursus,
Damonis musam dicemus, & Alphesibœi.
Tu mihi, seu magni superas iam saxa Timaui,
Siue oram Illyrici legis æquoris: en erit vnquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium: tibi desinet. accipe *iussis
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.
Frigida vix cælo noctis decesserat vmbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba est:
Incumbens tereti Damon sic cœpit oliuæ.
DA. Nascere, præque diem veniens age Lucifer almum,
Coniugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, & diuos, *quamquam nil testibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Mænalus argutúmque nemus, pinósque loquentes
Semper habet. semper pastorum ille audit amores,
Panáque, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Mopso Nisa *datur: quid non speremus amantes?
Iunguntur iam gryphes *equis, æuóque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse nouas incide faces: *tibi ducitur vxor,

tardarunt. antique dixit: cū actionem huic verbo dedit.

supra dixit, Non iniussa cano.

ex Epicuri sententia, qui deos aiebat nihil curare mortalia.

vultur demormi.
quorū sunt inimicissimæ.
sibi tuo quidē in nomine, alius autem

Spar

Sparge marite nuces: tibi deserit Hesperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
O digno coniuncta viro, dum despicis omnes,
Dum que tibi est odio mea fistula, dumque capellæ,
Hirsutumque supercilium, prolixaque barba,
Nec curare deum credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
*Sæpius in nostris paruam te *roscida mala*
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem.
**Alter ab vndecimo tum me iam ceperat annus:*
Iam fragiles poteram a terra contingere ramos.
Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Nunc scio, quid sit amor, duris in cotibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,*
Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
*Sæuus amor docuit natorum sanguine *matrem*
Commaculare manus. crudelis tu quoque mater,
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
**Nunc & oues vltro fugiat lupus: aurea duræ*
Mala ferant quercus: narcisso floreat alnus:
Pinguia corticibus sudent electra myricæ.
Certent & cycnis vlulæ: sit Tityrus Orpheus,
Orpheus in siluis, inter Delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
*Omnia vel medium fiant mare. *viuite siluæ.*
Præceps aerij specula de montis in vndas

tem oblectatura.

matutini roris humore perfusa.

tertius decimus: alter enim de duobus dicitur.

montes Thraciæ asperrimi.

Medea, quæ ab Iasone contempta, filios interemit.

sic omnia cupit fieri contra naturá, vt id factum est, cú Nisa pulcerrima nupsit Mopso turpißimo.

val ee. quod a discedentibus dicitur.

Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Desine Mænalios, iam desine tibia versus.
Hæc Damon. vos, quæ responderit Alphesibæus,
Dicite Pierides. non omnia possumus omnes.
quæ perueratur mens amatoris. A L. *Effer* *aquam, & molli cinge hæc altaria vitta:*
Verbenásque adole pingues, & mascula thura:
Coniugis vt magicis sanos auertere sacris
Experiar sensus. nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel cælo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutauit Vlyßi:
nocens, frigus timoré que inducens. *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.*
Ducite ab vrbe domũ mea carmina ducite Daphnin.
Terna tibi hæc primum triplici diuersa colore
Licia circundo: térque hæc altaria circum
amatoris. * *Effigiem duco. numero Deus impare gaudet.*
Ducite ab vrbe domũ mea carmina ducite Daphnin.
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores.
Necte Amarylli modo, & Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
duas imagines fecerat, vnam ex limo, alteram ex cera. *Limus vt hic durescit, & hæc vt cera liquescit*
Vno, eodémque igni: sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus vrit: ego hãc in Daphnide laurũ.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
Homerus in Il. 182. *Talis amor Daphnin, qualis cum fessa* *iuuencum*
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum viridi procumbit in vlua
amore affliEta, cósũta. *Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.*
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.

Ducẽ

Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara sui: quæ nunc ego limine in ipso*
Terra tibi mando. debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpe lupum fieri & se condere siluis
Mœrin. sæpe animas imis excire sepulchris,
Atque satas aliò vidi traducere messes.*
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
Fer cineres Amarylli foras riuóque fluenti,
*Tránsq; caput iace, ne * respexeris: his ego Daphnin*
Aggrediar. nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
Aspice: corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse: bonum sit.
Nescio quis certe est: & Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?*
Parcite, ab vrbe venit, iã parcite carmina Daphnis.

loco sacro Vestæ.

magicis artibus.

quia fere se nolunt numina videri. putet artem magicã nihil valere.

Homerus in Il. 113.

MOERIS, ECLOGA NONA.

Argumentum.

Post Philippensem victoriam, cum in distributione agrorum, qui triumuirorum iussu trans Padũ diuidebantur, sua quoque prædia Virgilius amisisset, Romam profectus, cum fauore ingenij, tum præsertim adiuuante Pollione, transpadanæ regionis præfecto, possessiones suas recepit. verum, ægre id ferẽte Arrio, cui forte Virgilij fundus in portionem cesse-

rat,

rat, parum abfuit, quin ab irato milite interfi ceretur. Denuo itaque Romam profecturus, præcepit procuratori, vt Atrio vsque ad reditum suum, quàm minimo posset detrimento suo, obsequeretur. is igitur ex patroni sui præcepto Mantuam proficiscitur, hœdorum aliquod munusculum Atrio oblaturus. Mœrin subsequitur Lycidas pastor, itineris eius caussam inquirens. ibi nactus occasionem Mœris, temporum illorum calamitatem deflet. Deinde vna Mantuam euntes itineris tædium variis subleuant cantilenis.

Lycidas, Mœris.

Qvo te Mœri pedes? an quò via ducit in vrbem?

MOE. *O Lycida viui peruenimus, aduena nostri,*
*Quod*nunquam veriti sumus, vt possessor agelli* — grauiora sunt: nec oopinata mala.
Diceret: hæc mea sunt: veteres migrate coloni.
Nunc victi, tristes, quoniam sors omnia versat,
Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus hædos.
LY. *Certe equidē audieram, quà se subducere colles*
Incipiunt, mollique iugum demittere cliuo,
Vsque ad aquā, & veteris iā fracta cacumina fagi
*Omnia carminibus vestrum seruasse*Menalcam.* — ipsum Virgilium, qui seruauit agros suos.
MOE. *Audieras, & fama fuit: sed carmina tantum*
Nostra valent Lycida tela inter Martia, quantum
**Chaonias dicunt aquila veniente columbas.* — Epiroticas.
Quod nisi me quacunque nouas incidere lites
Ante sinistra caua monuisset ab ilice cornix;
Nec tuus hic Mœris, nec viueret ipse Menalcas.
LY. *Heu cadit in quēquā*tantū scelus? heu tua nobis* — Vt Virgiliū conetur occidere.
Pæne simul tecum solatia rapta Menalca.

Quis

Quis caneret nymphas? quis humũ florẽtibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret vmbra?
*Vel quæ *sublegi tacitus tibi carmina nuper,* surripui.
*Cum te ad *delicias ferres Amaryllida nostras?* communẽ amicam.
Tityre, dum redeo, (breuis est via) pasce capellas:
Et potum pastas age Tityre, & inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caueto.
MOE. *Immo hæc, quæ Varo necdũ perfecta canebat.*
Vare tuum nomen, superet modo Mantua nobis,
Mantua veh miseræ nimium vicina Cremonæ,
Cantantes sublime ferent ad sydera cycni.
LY. *Sic tua Cyrneas fugiant examina *taxos:* arbores venenatas: quæ Cyrnæ græce dicũtur.
Sic cythiso pastæ distendent vbera vaccæ:
Incipe, si quid habes. & me fecere poetam
Pierides: sunt & mihi carmina, me quoque dicunt
Vatem pastores. sed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna
*Digna, sed argutos inter strepere *anser olores.* alludit ad Anserem Antonij poetam: de quo & Cicero in Philippicis: De Falerno anseres depellantur.
MOE. *Id quidẽ ago: & tacitus Lycida mecũ ipse vo(luto,*
Si valeã meminisse. neque est ignobile carmẽ.
Huc ades o Galatea. quis est nam. ludus in vndis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites.
*Huc ades: *insani feriant, sine, littora fluctus.* magni: vt, Insano iuuat indulgere labori, lib. 6. & lib. 11.
LY. *Quid, quæ te pura solum sub nocte canentem*
Audieram? numeros memini, si verba tenerem.
MOE. *Daphni, quid antiquos signorũ suspicis ortus?*
Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum,
Astrum, quo segetes gauderent frugibus, & quo

Duce

Duceret apricis in collibus vua colorem.
Insere Daphni piros: carpent tua poma nepotes.
aufert. *Omnia*fert ætas, animum quoque. sæpe ego longos*
Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrin
Iam fugit ipsa: lupi Mœrin videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas.
caussas nectendo. LY.**Caussando nostros in longum ducis amores:*
Et nunc omne tibi stratum silet æquor, & omnes
(Adspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media est nobis via. namque sepulcrum
qui Mãtuã condidit. *Incipit apparere*Bianoris. hic vbi densas*
Agricolæ stringunt frondes. hic Mœri canamus:
Hic hædos depone: tamen veniemus in vrbem:
Aut si, nox pluuiam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet vsque (minus via lædet) eamus.
Cantantes vt eamus, ego hoc te fasce leuabo. (mus.
MOE. *Desine plura puer; &, quod nunc instat, aga-*
Augustus ab Actiaco bello. *Carmina tum melius, cum venerit*ipse canemus.*

GALLVS, ECLOGA DECIMA.

Argumentum.

Cornelius Gallus eximius poeta fuit, primúsque Aegypti præfectus: qui cum Cytheridem meretricem, Volumnij libertam, quã poeta hic Lycoridem vocat, perdite adamaret, neque illam suo amori responderet, sed, ipso spreto, Antonium in Galliam secuta esset, ægerrime repulsam tulisse creditur. Eum itaque hac ecloga cõsolatur Virgilius, sed ita vt a pastoralibus personis, rusticisque comparationibus non recedat. Totum autem fere hoc argu-

mentum sumptum est ex Thyrside Theocriti, vbi similem Daphnidis amoré exsequitur.

EXTREMVM hunc Arethusa mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,*
Carmina sunt dicenda. neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus subter labere Sicanos,
**Doris amara suam non intermisceat vndam.*
Incipe: sollicitos Galli dicamus amores:
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
Non canimus surdis: respondent omnia siluæ.
*Quæ*nemora, aut qui vos saltus habuere puellæ*
*Naiades, *indigno cum Gallus amore periret?*
Nam neque Parnassi vobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere, neque Aoniæ Aganippe,
Illum etiam lauri, etiam fleuere myricæ:
Pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem
Mænalus, & gelidi fleuerunt saxa Lycæi.
Stant & oues circum, nostri nec pænitet illas.
Nec te pæniteat pecoris diuine poeta.
Et formosus oues ad flumina pauit Adonis:
*Venit & vpilio: *tardi venere subulci:*
Vuidus hiberna venit de glande Menalcas:
**Omnes, vnde amor iste, rogant: tibi venit Apollo:*
Galle quid insanis, inquit? tua cura Lycoris
Pérque niues alium, pérq; horrida castra secuta est.
Venit & agresti capitis Siluanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quassans.
Pan deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
*Sanguineis ebuli baccis, minióque*rubentem.*

poetæ, qui Euphorionem transtulit in latinũ sermonem.
mater nympharũ, quã pro maripo fuit.

sumpsit a Theocrito, vt alia multa.
meretricio, vel magno. nam & Ennius indignas turres. i. magnas dixit.

i. stulti. non enim tarde, sed cito ambulans porci.
deridentis habet vim: vt amorem Lycoridis, relicto Gallo alium sequentis, vituperet.
facie enim rubea pingebatur Pan.

Ecquis

Ecquis erit modus, inquit? amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
Nec cythiso saturantur apes, nec fronde capellæ:
Tristis at ille tamen, Cantabitis Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris, soli cantare periti
Arcades. o mihi tum quàm molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores.
vrbes detestatur, vbi meretrices exitiosæ & perfidæ. *Atque *vtinam ex vobis vnus, vestrique fuissem*
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor vuæ.
Certe, siue mihi Phyllis, siue esset Amyntas
furoris enĩ amor omnis plenus est. *Seu quicunque *furor, (quid tum, si fuscus Amyntas*
Et nigræ violæ sunt, & vacinia nigra?)
Mecum inter salices lenta sub vite iaceret:
Serta mihi Phyllis legeret: cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes: hic mollia prata Lycori:
Hic nemus: hic ipso tecum consumerer æuo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis,
affectu, non reuera. *Tela inter media, atque aduersos detinet *hostes.*
quod vtinã ne credam. *Tu procul a patria *(ne sit mihi credere) tantum*
Alpinas ah dura niues, & frigora Rheni
Me sine sola vides. ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.
Euphorionis, poetæ Calcidici, quem transtulit Gallus in latinũ linguã. Siculum autem pastorem intelligit Theocritum Syracusanum. *Ibo, & *Chalcidico quæ sunt mihi condita versu*
Carmina, pastoris Siculi modulabor auena,
Certum est in siluis inter spelæa ferarum
Malle pati, tenerisque meos incidere amores
Arboribus: crescent illæ: crescetis amores.
Interea mystis lustrabo Mænala nymphis:
Aut acres venabor apros, non me vlla vetabunt
Frigora, Parthenios canibus circumdare saltus.

Iam

Iam mihi per rupes videor, lucósque sonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc sit nostri medicina furoris,
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Iam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent: ipsæ rursus concedite siluæ.
*Non illum vestri possunt *mutare labores:* — affirmat, ex pertem se amoris esse non posse.
Nec si frigoribus medijs Hebrúmque bibamus,
Scythoniásque niues hiemis subeamus aquosæ:
Nec si, cum moriens alta liber aret in vlmo,
*Aethiopum *versemus oues sub sidere cancri.* — pascamus.
Omnia vincit amor; & nos cedamus amori.
Hæc sat erit, diuæ, vestrum cecinisse poetam,
*Dum sedet, & gracili *fiscellam texit hibisco,* — rustici hominis in canendo negligentiam significat.
Pierides. vos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas,
**Quantum vere nouo viridis se subijcit alnus.* — rustico more sumit sæpe comparationẽ ab arboribus, aut iis omnino, quæ a terra nascũtur.
Surgamus: solet esse grauis cantantibus vmbra,
Iuniperi grauis vmbra: nocent & frugibus vmbræ.
Ite domum saturæ, venit hesperus, ite capellæ.

C P. VIR

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER I.

*

Argumentum.

Exstat Hesiodi opus ad Persem fratrem, quod ἔργα καὶ ἡμέραι inscripsit: quem in hoc opere sibi imitandum proposuit Virgilius, ita tamen, vt quod ille breuiùs complexus est, hic fusiùs in quatuor libros digesserit: nam cùm quatuor sint præcipua rustici operis capita, aratio, insitio, siue plantatio, pastio, & metallatio, singula horum singulis libris exsequitur. Potest autem & hic primus liber in quinque partes distingui: quarum prima agri colendi rationem ostendit; secunda primã agriculturæ originem commemorat; tertia rusticorum arma bona ex parte enumerat; quarta laboris rusticani varia distinguit tempora; quinta tempestatum prognostica exsequitur; indéque arrepta occasione, ad prodigia, quæ Cæsaris mortem denuntiarunt, digreditur.

Aliud Modestini, iurisconsulti nobilissimi, argumentum.

Quid faciat lætas segetes, quæ sidera seruet
Agricola, vt facilem terram proscindat aratris;
Semina quo iacienda modo, cultúsque locorum
Edocuit messis magno olim fœnore reddi.

Ad C. Mæcenatem.

QVID *faciat *lætas segetes, quo sidere terram* — pingues terras, tunc enim segetē vberrimam ferunt, & ex vbertate oritur lætitia.
Vertere Mæcenas, vlmísque adiungere vites
Conueniat, quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcis,* — frugi, quia mella custodiunt.
Hinc canere incipiam. Vos ô clarissima mundi
Lumina, labentem cælo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculáque inuentis Acheloia miscuit vuis: — Homerus in Il. 231.
Et vos agrestum præsentia numina Fauni,
Ferte simul Faunique pedem, Dryadésque puellæ:
*Munera vestra cano. túque ô cui * prima frementem* — tellus Attica omnium antiquissima. Plato in Timæo.
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci.
Ipse nemus linquens patrium, saltúsque Lycæi,
Pan ouium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis ô Tegeæe fauens: oleæq; Mineruæ
*Inuentrix: vncíque *puer monstrator aratri,* — Osiris.
Et teneram ab radice ferens Siluane cupressum:
*Dique, deæq; *omnes studium quibus arua tueri,* — qui à nobis iacta semina vestro numine alitis.
Quique nouas alitis non nullo semine fruges:
Quíque satis largum cælo demittitis imbrem.
Túque adeò, quem mox quæ sint habitura deorum — vtrum velis terrarū, an maris, an cœli imperiū possidere.
*Concilia, *incertum est, vrbis ne inuisere Cæsar,*
Terrarúmque velis curam, & te maximus orbis

Auctorem frugum, tempestatúmque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina* sola colant: tibi seruiat vltima Thule,
Téque sibi generum Tethys emat omnibus vndis;
An ne nouum tardis sidus te mensibus addas,
Qua locus Erigonem inter, chelásque sequentes
Panditur: ipse tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cæli iusta plus parte relinquit:
Quidquid eris (nam te nec sperent* Tartara regem:
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamuis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis:
Ignarósque viæ mecum miseratus agrestes,
Ingredere, & votis iam nunc* assuesce vocari.
VERE nouo gelidus canis cùm montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit;
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & sulco* attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet auari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit:
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
Ac prius, ignotum ferro quàm scindimus æquor,
Ventos, & varium cæli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultúsque, habitúsq; locorum:
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.
Hîc segetes, illic veniunt feliciùs vuæ.
Arborei fœtus alibi, atque* iniussa virescunt
Gramina, nonne vides, croceos vt Tmolus odores,

quasi m[e]lior sit futurus & Neptuno, & ceteris diis marinis.

significat illum nec posse mori, nec debere velle.

viuus adhuc.

attritus enim frequẽti aratione rubiginem amittit.

nam frumẽta quasi studio iussa nascuntur.

India

India mittit ebur, molles sua tura Sabæi;
At Calybes nudi ferrum, virosáque Pontus
Castorea * *Eliadum palmas Epiros equarum?* — equas optimas, quę apud Elidem merentur palmas in certamine Iouis Olympici.
Continuò has leges, æternáque fœdera certis
Imposuit natura locis; quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem.
Vnde homines nati, durum genus. ergo age terræ
Pingue solum primis extemplò à mensibus anni
Fortes inuertant tauri, glebásque iacentes
Puluerulenta coquat * *maturis solibus æstas,* — valde feruidas.
At, si non fuerit tellus fœcunda: sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
* *Illic officiant lætis ne frugibus herbæ,* — in terra pingui
* *Hîc sterilem exiguus ne deserat humor arenam.* — in terra sterili.
Alternis idem * *tonsas cessare nouales,* — messos agros
Et segnem patiere situ durescere campum,
Aut ibi flaua seres mutato sidere farra,
Vnde prius, * *lætum siliqua quassante legumen,* — fertile, vt in principio, lætas segetes.
Aut tenuis fœtus viciæ, tristísque lupini
Sustuleris fragiles calamos, siluámque sonantem.
Vrit enim lini campum seges, vrit auenæ,
Vrunt Lethæo perfusa papauera somno.
Sed tamen * *alternis facilis labor. arida tantùm* — intermisso agrorum cultu.
Ne saturare fimo pingui pudeat sola, neue
Effetos cinerem immundum iactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fœtibus arua.
Nec nulla interea est * *inaratæ gratia terræ.* — intermissę
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque leuem stipulam crepitantibus vrere flammis. — ex Heracliti opinione,
Siue inde occultas * *vires, & pabula terræ*

qui ex igni procreari omnia dicebat.

Pinguia concipiunt: ſiue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, noua veniat quà ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas adſtringit hianteis:

quia facilè penetrant.

Ne tenues pluuiæ, rapidíue potentia ſolis*
Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeò, raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineáſque trahit crates, iuuat arua, neque illum

ob ariſtarũ maturitatẽ.

**Flaua Ceres alto nequidquam ſpectat olympo:*
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro,
Exercétque frequens tellurem, atque imperat aruis.

Seruius tradit, poetica vſum licentia Virgiliũ poſuiſſe pluralẽ numerum pro ſingulari.

*Humida ſolſtitia, atque*hiemes orate ſerenas*
Agricolæ: hiberno lætiſſima puluere farra,
Lætus ager. nullo tantùm ſe Mœſia cultu
Iactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
Quid dicam, iacto qui ſemine comminus arua
Inſequitur, cumulóſque ruit malè pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluuium inducit, riuóſque ſequentes?
Et cùm exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,

metaphora ab homine.

*Ecce*ſupercilio cliuoſi tramitis vndam*
Elicit, illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arua.
Quid, qui, ne grauidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,

dum adhuc herbę ſunt tenerę.

** Cùm primùm ſulcos æquant ſata? quíque paludis*
Collectum humorem bibula deducit arena?

veris, & autumni, quibus menſi-

*Præſertim * incertis ſi menſibus amnis abundans*
Exit, & obducto latè tenet omnia limo:

Vnde

Vnde cauæ tepido sudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cū sint hominúmq;, boúmq; labores
Versando terram experti) nihil improbus anser,
Strymoniæq; grues, & amaris intyba fibris*
Officiunt; aut vmbra nocet. pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit; primúsq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda;
Nec torpere graui passus sua regna veterno.*
Ante Iouem nulli subigebant arua coloni;
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant; ipsáque tellus
Omnia liberiùs, nullo poscente, ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris;*
Prædarique lupos iussit, pontúmque moueri;
Melláque decussit folijs; ignémque remouit;
Et passim riuis currentia vina repressit;
Vt varias vsus meditando extunderet artes*
Paullatim, & sulcis frumenti quæreret herbam,
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos primùm fluuij sensere cauatas:
Nauita tum stellis numeros, & nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claràmque Lycaonis Arcton.*
Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inuentum, & magnos canibus circundare saltus:
Atque alius latum funda iam verberat amnem
Alta petens; pelagóque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina serræ:*
Nam primi cuneis scindebant fissile lignum:
Tum variæ venere artes. labor omnia vicit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

bus modò frigus, modò calor est

cicorea.

sic Cęlius in epist. ad Ciceronē: Veternus ciuitatem occupauit.

nam & bonū virus est.

exprimeret, inueniret.

Elicem, id est, maiorē Septentrionem, minor enim vocatur Cynosura.

stridulæ, sonoræ, vt argutę pinus, dixit in Bucolicis.

Communi verbo cuncta complexus est rusticorum arma.

infecundus

*Prima Ceres * ferro mortales vertere terram*
Instituit, cùm iam glandes, atque arbuta sacra
Deficerent siluæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumenti labor additus; vt mala culmos
*Esset rubigo, * segnisque horreret in aruis*
Carduus. intereunt segetes: subit aspera silua,
Lappæq;, tribuliq;, interq; nitentia culta
Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.
Quòd nisi & assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aues, & ruris opaci

imminuer

*Falce * premes vmbras, votisq; vocaueris imbrem:*
Heu magnum alterius frustra spectabis aceruum,
Concussaq; famem in siluis solabere quercu.
Dicendum, & quæ sint duris agrestibus arma;
Queis sine nec potuere seri, nec surgere messes.

propter sulcos altiùs imprimendos.

vasa viminea, qualia Cereri Celeo aliquando monstrauit.

*Vomis, & inflexi primùm * graue robur aratri,*
Tardaq; Eleusinæ matris voluentia plaustra,
Tribulaq;, trabeæq;, & iniquo pondere rastri:
** Virgea præterea * Celei, vilisq; supellex,*
Arbuteæ crates, & mystica vannus Iacchi.
Omnia quæ multo antè memor prouisa repones,
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuò in siluis magna vi flexa domatur.

curuaturā. nā buris est curuamentum aratri.

*In * burim, & curui formam accipit vlmus aratri.*
Huic à stirpe pedes temo protentus in octo:
Binæ aures: duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur & tilia ante iugo leuis, altaq; fagus;

manica aratri, qua regitur.

** Stiuaq;, quæ currus à tergo torqueat imos;*
Et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum præcepta referre,

Ni refugis, tenuesq; piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta solida tenaci;
*Ne subeant herbæ, neu puluere victa * fatiscat;* — ne victa fatiscat. in puluerem.
Tum variæ illudant pestes. sæpe exiguus mus
Sub terris posuitq; domos atque horrea fecit;
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ:
Inuentusq; cauis bufo, & quæ plurima terræ
*Monstra ferunt: populatq; ingentem farris * aceruum* — frumenti. posuit enim speciē pro genere.
Curgulio, atque inopi metuens formica senectæ,
Contemplator item; cùm se nux plurima siluis
*Induet in florem, & ramos * curuabit olentes;* — Multitudine florum.
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore.
At, si luxuria foliorum exuberat vmbra;
** Nequidquam pingues paleæ teret area culmos.* — minimè pingues sine frugibus.
Semina vidi equidem multos medicare ferentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca;
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset:
Et quamuis igni exigua properata maderent,
*Vidi lecta diu, & multo * spectata labore* — probata: vt, Rebus spectata iuuentus: & Cicero in epistola ad Lucceium fam. libr. 5. Vir spectatus in caussis reip.
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæq; manu legeret: sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri:
Non aliter, quàm qui aduerso vix flumine lembum
Remigijs subigit, si brachia fortè remisit;
Atque illum in præceps prono rapit alueus amne:
Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
Hædorumq; dies seruandi, & lucidus anguis,
Quàm quibus in patriam vētosa per æquora vectis.

Pontus, & ostriferi fauces tentantur Abydi,
Pro diei, antiquo more.
Libra die somniq́; pares vbi fecerit horas;*
Et medium luci, atque vmbris iam diuidet orbem,
Exercete viri tauros, serite ordea campis,
Aspere ob frigus.
*Vsque sub extremum brumæ * intractabilis imbrem.*
Nec non & lini segetem, & cereale papauer
Tēpus humo tegere, & iam dudum incūbere aratris,
Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio. tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura;
Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
aprili enim mēse in tauro sol est: quo mense cuncta aperiuntur.
** Taurus, & aduerso cedens Canis occidit astro.*
At, si triticeam in messem, robustaq́; farra
Exercebis humum, solisq́; instabis aristis:
Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur:
Gnosiaq́; ardentis decedat stella coronæ,
Debita quàm sulcis committas semina, quamq́;
Quia quasi coacta rusticorum labore, nō sponte fructus fert.
** Inuitæ properes anni spem credere terræ.*
Multi ante occasum Maiæ cœpere : sed illos
Exspectata seges vanis elusit auenis.
Si verò viciamq́; seres, vilémque faselum,
Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis;
Occidente Boote seres viciam, faselum, lentē.
*Haud obscura cadens mittet tibi signa * Bootes.*
Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra.
** Quinque tenent cælum Zonæ. quarum vna corusco*
Circuli cęlum, ac terram veluti zonę cingētes.
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni.
Quam circum extremæ dextra, læuaq́; trahuntur
Cæruleæ glacie concretæ, atque imbribus atris.

Has

*Has inter mediámque duæ mortalibus * ægris* Laborant enim innumerabilibus morbis.
Munere concessæ diuûm, & via secta per ambas,
Obliquus quà se signorum verteret ordo.
Mundus vt ad Scythiam, Riphæásque arduus arces
Consurgit; premitur Libyæ deuexus in austros.
*Hic vertex nobis semper sublimis: at * illum* axem australem, qui à nobis nunquã videtur.
Sub pedibus Styx atra videt, manésque profundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis
Circum pérque duas in morem fluminis arctos,
*Arctos, * Oceani metuentes æquore tingi.* Homerus in Il. 206.
Illic, vt perhibent, aut intempesta silet nox
Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis aurora, diémque reducit:
Nósque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina vesper.
*Hinc * tempestates dubio prædiscere cælo* varios euentus, & pericula.
Possumus, hinc messísque diem, tempúsque serendi,
*Et quando infidum remis impellere * marmor* mare.
Conueniat, quándo armatas deducere classes,
Aut tempestiuam siluis euertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur, & ortus,
Temporibúsque parem diuersis quattuor annum.
*Frigidus agricolam si quando * continet imber;* remouet ab exercẽda agricultura.
Multa, forent quæ mox cælo properanda sereno,
Maturare datur. durum procudit arator
*Vomeris * obtusi dentem; cauat arbore lintres;* acumine carentis.
Aut pecori signum, aut numeros impressit aceruis.
Exacuunt alij vallos, furcásque bicornes;
*Atque Amerina parant * lentæ retinacula viti.* flexibili.
*Nunc facilis * Rubea texatur fiscina virga:* Quę apud

Nunc

Rubos, Italiæ oppidū, plurima nascitur sic exponit Seru.

Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus,
Fas & iura sinunt. riuos deducere nulla
Relligio vetuit, segeti prætendere sepem,
Insidias auibus moliri, incendere vepres,
*Balantúmque gregem fluuio mersare * salubri.*
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli.
Vilibus aut onerat pomis; lapidémque reuertens
Incusum, aut atræ massam picis vrbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
Felices operum. quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenidésque satæ. tum partu terra nefando
Cœúmque, Iapetúmque creat, sæuúmque Typhœa,
*Et coniuratos cælum rescindere * fratres.*
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,
Scilicet atque Ossæ frondosum inuoluere Olympum:
Ter pater exstructos disiecit fulmine montes.
Septima post decimam felix & ponere vites,
Et prensos domitare boues, & licia telæ
*Addere. nona fugæ * melior, contraria furtis.*
Multa adeò gelida meliùs se nocte dedere,
Aut cùm sole nouo terras irrorat eous.
Nocte leues stipulæ meliùs, nocte arida prata
Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
Peruigilat, ferróque faces inspicat acuto.
Interea longum cantu solata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas;
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et folijs vndam tepidi despumat aheni.

Ob scabié, qua tentantur animalia.

Othum, & Ephialtem, Neptuni filios.

non fugientibus seruis, sed dominis ad eos inueniendos, & furta recuperanda.

stridulo.

At

At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
Et medio tostas æstu terit area fruges.
*Nudus ara; sere nudus. hiems * ignaua colono.* quia segnauũ reddit colonum.
Frigoribus parto agricolæ plerunque fruuntur,
Mutuáque inter se læti conuiuia curant.
*Inuitat genialis hiems, curásque * resoluit,* aufert.
Ceu pressæ cùm iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tẽpus,
*Et lauri baccas, oleámque, * cruentáque myrta.* matura quę cruoris colorem imitantur.
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis,
Auritósque sequi lepores, tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ;
Cùm nix alta iacet, glaciem cùm flumina trudunt.
Quid tempestates autumni, & sidera dicam?
Atque, vbi iam breuiórque dies, & mollior æstas,
*Quæ * vigilanda viris? vel cùm ruit imbriferũ ver,* vigilanter prouidẽda.
Spicea iam campis cùm messis inhorruit, & cùm
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent.
Sæpe ego, cùm flauis messorem induceret aruis
*Agricola, & fragili iam * stringeret ordea culmo,* secaret
Omnia ventorum concurrere prœlia vidi,
Quæ grauidam latè segetem ab radicibus imis
*Sublime expulsam eruerent; ita * turbine nigro* Tempestate noxia.
Ferret hiems culmúmq; leuem, stipulásque volantes.
*Sæpe etiam immensum cælo venit * agmen aquarũ,* Homerus in Il. 179.
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes. ruit arduus æther, Hom. Il. 49
Et pluuia ingenti sata læta, boúmque labores
*Diluit. implentur fossæ, & * caua flumina crescunt* profunda.

Cum

Cum sonitu, feruétque fretis spirantibus æquor.
Ipse pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit, fugere feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis strauit pauor. ille flagranti
Aut* Athon, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Deijcit. ingeminant austri, & densissimus imber.
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora * plangũt.
Hoc metuens, cæli menses, & sidera serua;
Frigida Saturni sese quò stella receptet:
Quos ignis cæli * Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ sub casum hiemis, iam vere sereno.
Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina,
Tunc somni dulces, densæq; in montibus vmbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret.
Cui tu * lacte fauos, & miti dilue Baccho:
Térque nouas circum felix eat hostia fruges,
Omnis quam chorus, & socij comitentur ouantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quàm Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompositos, & * carmina dicat.
Atque, hæc vt certis possimus discere signis,
Aestúsque, pluuiásque, & agentes frigora ventos;
Ipse pater statuit, quid * menstrua luna moneret,
Quo signo * caderent austri, quid sæpe videntes
Agricolæ, propiùs stabulis armenta tenerent.
Continuò, ventis surgentibus, aut * freta ponti

Incipiunt

In Græcia, Thracia, Epiro.

resonant.

quia Mercurius in Cylleno Arcadiæ monte natus dicitur.

lacte, melle, vino Cereri sacrifica.

hymno s.

quæ Græcè μήνη dicitur.

desinerent venti.

litora pelagi, quæ se-

Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis riuntur fluctibus.
Montibus audiri fragor; aut resonantia longè
Litora misceri, & nemorum increbrescere murmur.
Iam sibi tum curuis malè temperat vnda carinis,
Cùm medio celeres reuolant ex æquore mergi,
*Clamorémque ferunt ad litora, cumq; * marinæ* sunt enim & fluuiales.
In sicco ludunt fulicæ; notásque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis
Præcipites cælo labi, noctisq; per vmbras
Flammarum longos à tergo albescere tractus;
Sæpe leuem paleam, & frondes volitare caducas,
*Aut summa nantes in aqua * colludere plumas.* moueri.
At boreæ de parte trucis cùm fulminat, & cùm
Euriq;, Zephyriq; tonat domus; omnia plenis
Rura natant fossis; atque omnis nauita ponto
*Humida vela legit. nunquam * imprudentibus imber* ignaris.
Obfuit. aut illum surgentem vallibus imis
** Aeriæ fugere grues: aut bucula cælum* altum volantes.
Suspiciens, patulis captauit naribus auras:
Aut arguta lacus circumuolitauit hirundo;
*Et veterem in limo * ranæ cecinere querelam.* vide fabulam in Ouidio, de rusticis à Minerua in ranas conuersis.
Sæpius & tectis penetralibus extulit oua
Angustum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus: & è pastu decedens agmine magno
Coruorum increpuit densis exercitus alis.
*Iam varias pelagi volucres, & quæ * Asia circum* ad Asiam paludem.
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in vndas,

Et studio incassum videas gestire lauandi.
Tum cornix plena pluuiam * vocat improba voce,
Et sola in sicca secum spatiatur arena.
Ne nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesciuere hiemem, testa cùm ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.
Nec minus ex imbri soles, & * aperta serena
Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur,
Nec fratris radijs obnoxia surgere luna,
Tenuia nec lanæ per cælum vellera ferri.
Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetydi * halcyones: non ore solutos
Immundi meminere sues iactare maniplos.
At nebulæ magis ima petũt, campóque recumbunt:
Solis & occasum seruans, de culmine summo
Nequidquam seros exercet noctua cantus:
Apparet liquido sublimis in aere Nisus;
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa leuem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno * stridore per auras
Insequitur Nisus: quà se fert Nisus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis:
Tum liquidas corui presso ter gutture voces,
Aut quater ingeminant, & sæpe cubilibus altis
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se folijs strepitant. iuuat, imbribus actis,
Progeniem paruam, dulcésque reuisere nidos:
Haud equidem credo, quia sit diuinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.

Verùm,

denũciat ea voce, vt vocare videatur.

aer enim rarescit sereno.

halcyonia dicuntur dies, quibus halcyones aues nidos in mari faciunt.

sonitu alarum.

Verùm, vbi tempestas, & cæli mobilis humor
Mutauere vias, & Iupiter humidus austris* aer. Horat. Manet sub Ioue frigido Venator.
Denset, erant quæ rara modò; & quæ densa, relaxat:
Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.
Si verò solem ad rapidum, lunásque sequentes
Ordine respicies; nunquam te crastina fallet
Hora, neque insidijs noctis capiere serenæ.
Luna reuertentes cùm primùm colligit ignes,* cùm incipit renasci.
Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis, pelagóque parabitur imber.
At, si virgineum suffuderit ore ruborem;
Ventus erit. vento semper rubet aurea Phœbe.* pulcra: vt, At non Venus aurea contra.
Sin ortu in quarto (namque is certißimus auctor)
Pura, nec obtusis per cælum cornibus ibit;
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
**Exactum ad mensem, pluuia, ventisque carebunt,* ad mẽsis vltimã partẽ.
Votáque seruati soluent in litore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoque & exoriens, & cùm se condet in vndas,
Signa dabit. solem certißima signa sequuntur,
Et quæ manè refert, & quæ surgentibus astris.* superueniẽte nocte.
Ille vbi nascentem maculis variauerit ortum
Conditus in nubem, medióque refugerit orbe:* nubibus ex parte occultato
Suspecti tibi sint imbres. namque vrget ab alto
Arboribúsque, satisque Notus, pecori que sinister.
**Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese* Homer. in Il. 115.
Diuersi erumpunt radij: aut vbi pallida surgit* erumpunt

sese, antiqua locutio; qua Lucretius vsus est, & Cælius in epist. ad Cic.

Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Heu male tum mites defendet pampinus vuas;
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso cùm iam decedet olympo,
Profuerit meminisse magis. nam sæpe videmus,
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros.
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni:
Omnia tunc pariter vento, nimbisque videbis
Feruere: non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moneat conuellere funem.
At si, cùm referétque diem, condétque relatum,
Lucidus orbis erit: frustra terrebere nimbis;
Et claro syluas cernes aquilone moueri.

Qui serenitatem inducit. nam est & nubilus.

Denique quid vesper serus vehat, vnde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus auster;
Sol tibi signa dabit. solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudémque, & operta tumescere bella.
Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,

purpura nigrior est Hispana.

Cùm caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiáque æternam timuerunt sæcula noctem.
Tempore quanquã illo tellus quoque, & æquora põti

Striges, aut bubones.

Obscenique canes, importunǽque volucres
Signa dabant. quoties Cyclopum efferuere in agros

vndamodo flãmas emittentem.

Vidimus vndantem ruptis fornacibus Aetnam;
Flãmarúmque globos, liquefactáque voluere saxa?
Armorum sonitum toto Germania cælo
Audiit: insolitis tremuerunt motibus alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes

Ingens:

Ingens: & simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis: pecudésque locutæ:
Infandum: sistunt amnes, terræq; dehiscunt:
Et mæstum illacrymat tēplis *ebur, æráque sudant. eburnea simulacra.
Proluit insano contorquens vortice siluas
Fluuiorum rex Eridanus, campósque per omnes
Cum stabulis armenta tulit. nec tempore eodem
*Tristibus aut extis fibræ apparere minaces, tristia portendētibus.
Aut puteis manare cruor cessauit, & altæ
Per noctem resonare, lupis vlulantibus, vrbes.
Non aliàs cælo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsère cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Emathiam & latos Aemi pinguescere campos.
*Scilicet & tempus veniet, cùm finibus illis Homerus in Il. 40.
Agricola incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra rubigine pila:
Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes,
*Grandiáque effossis mirabitur ossa sepulcris. quasi antiquorum heroum.
Dij patrij indigetes, & Romule, Vestáque mater,
Quæ Tuscum Tiberim, & Romana Palatia seruas,
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere sæclo
Ne prohibete. satis iam pridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.
Iam pridem nobis cæli te regia Cæsar
Inuidet, atque hominum queritur curare triumphos:
Quippe vbi fas versum, atq; nefas: tot bella per orbē
Tam multæ scelerum facies: non vllus aratro

ad bellum. *Dignus honos: squalent *abductis arua colonis:*
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter se legibus vrbes
Arma ferunt: sæuit toto Mars impius orbe:
Vt cùm carceribus sese effudere quadrigæ,
augetur eorum cursus. **Addunt se in spatia; & frustra retinacula tendens*
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER II.

Argumentum.

Absoluta superiori libro primo operis huiusparte, quæ est de cultura agri satiui: seruato eodē ordine, quem in operis initio proposuit, transit ad proximam rei rusticæ partem, quæ est de plantatione, seu insitione, quam Græci φυτουργίαν vocant: atque aliarum quidem arborum, fruticumq́ue curam aut omninò prætermittit, aut eatenus tantùm attingit, quatenus aut vitibus pedamenta, aut vincula subministrare, aut ad similem aliquem rusticorum vsum adhiberi possunt: fructiferarum autem arborum cultum, olearum præsertim, & vitium, quę duę inter frugiferas procul dubio principatum obtinent, toto fere hoc libro diligentissimè exsequitur. Finem verò huius libri, quemadmodum & trium reliquorum, liberiori quidem, non tamen ab argumento aliena digressiuncula concludit: & quemadmodum ad finem superioris libri in mortem Cæsaris, prodigiaq́ue, quæ necem eius antecesserunt,

runt, digreditur, ita & hic ad ruris amœnitatem, vitæque rusticanæ laudem paullo fusiùs exspatiatur.

Aliud Modestini iurisconsulti argumentum.

Hactenus aruorum cultus, & sidera cæli:
Pampineas canit inde comas, colleísque virentes,
Descriptásque locis vites, & dona Lyæi,
Atque oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

HACTENVS *aruorum cultus, & sidera cæli:*
Nunc te Bacche canã, nec non siluestria tecum* — arbores infecundas, quibus cohærẽt vites.
Virgulta, & prolem tardæ crescentis oliuæ.
Huc pater, ô Lenæe, (tuis hîc omnia plena
Muneribus: tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager: spumat plenis vindemia labris)
Huc pater ô Lenæe veni, nudatáque musto
Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia est natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, campósque, & flumina latè
Curua tenent, vt molle siler, lentæque genistæ,
Populus, & glauca canentia fronde salicta.* — salix enim ab vna parte alba est, ab altera viridis.
Pars autem posito surgunt de semine, vt altæ
Castaneæ, nemorúmque Ioui quæ maxima frondet
Esculus, atque habitæ Graijs oracula quercus.* — vt in Dodonæo nemore.
Pullulat ab radice alijs densissima silua,
Vt cerasis, vlmísque. etiam Parnassia laurus
Parua sub ingenti matris se subijcit vmbra.
Hos natura modos primùm dedit: his genus omne
Siluarum, fruticúmque viret, nemorúmque sacrorũ.

Sunt alij, quos ipse via sibi repperit vsus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis: hic stirpes obruit aruo,
Quadrifidásque sudes, & acuto robore vallos.
Siluarúmque aliæ pressos propaginis arcus
Exspectant, & viua sua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ; summúmque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus sectis, (mirabile dictu)
vrgente natura procreatur. *Truditur è sicco radix oleagina ligno.*
Et sæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatámque insita mala
Ferre pirum, & prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o proprios generatim discite cultus
Agricolæ, fructúsque feros mollite colendo:
infecundæ. *Neu* segnes iaceant terræ. iuuat Ismara Baccho*
Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.
Túque ades, inceptúmque vnà decurre laborem,
O decus, o famæ merito pars maxima nostræ
Mæcenas, pelagóque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto,
Non, mihi si linguæ centum sint, oráque centum,
Ferrea vox. ades, & primi lege litoris oram
sumpsit à Lucretio. simpliciter, inquit, vniuersa describam. *In manibus terræ.*non hîc te carmine ficto,*
Atque per ambages, & longa exorsa tenebo.
Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
Infecunda quidem, sed læta, & fortia surgunt:
Quippe solo natura subest. tamen hæc quoque si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis;
naturalē asperitatem. *Exuerint* siluestrem animum, cultúque frequenti*

In

In quascunque voces artes, haud tarda sequentur.
Nec non & sterilis quæ stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros.
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Crescentique adimunt fœtus, vrúntque ferentem.
Iam, quæ seminibus iactis se sustulit arbos,
Tarda venit, seris factura nepotibus vmbram:
Pomáque degenerant, succos oblita priores:
Et turpes auibus prædam fert vua racemos.* fructũ pro arbore posuit.
Scilicet omnibus est labor impendendus, & omnes
Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ meliùs, propagine vites
Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus.* Venereæ à Papho insula, in qua Venus colebatur, cui myrtus erat consecrata.
Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæq; arbos vmbrosa coronæ:
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Nascitur, & casus abies visura marinos.
Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et steriles platani malos gessere valentes,
Castaneæ fagos, ornúsque incanuit albo
Flore piri: glandémque sues fregere sub vlmis.
**Nec modus, inserere, atq; oculos imponere, simplex.* non facilis ratio est.
Nam quà se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas; angustus in ipso
Fit nodo sinus. huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdóque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, & altè
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur. nec longum tempus: & ingens
Exijt ad cælum ramis fœlicibus arbos;

Seruius legit, Mirata estque

*Miratúrque nouas frondes, & non sua poma.
Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec salici, lotóque, nec Idæis Cyparissis.
Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuæ

oliuæ, sic à lõgitudine nominatæ.

Orchites, & *radij, & amara pausia bacca,
Pomáque, & Alcinoi siluæ: nec surculus idem
Crustumijs, Syriisque piris, grauibúsque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ:

Thasiæ.

Pinguibus *hæ terris habiles, leuioribus illæ:
Et passo Psythia vtilior, tenuísque Lagæos,
Tentatura pedes olim, vincturáque linguam;

nec enim scit, vtrum eam laudet, an vitupetet. nam Cato eam laudat, Catullus vitupetat.

Purpureæ, preciæque: & *quo te carmine dicam
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Amminææ vites, firmissima vina;
Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus:
Argitísque minor; cui non certauerit vlla
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te mensis, & dijs accepta secundis,

vua in mãmæ bouis similitudinem.

Transierim Rhodia, & tumidis *Bumastheracemis.
Sed neq; quàm multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus: neque enim numero cõprendere refert:
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem

Homer. in Il. 27.

* Discere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ;
Aut, vbi nauigijs violentior incidit Eurus,
Nosse quot Ionij veniant ad litora fluctus.
Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni:

Litora

Litora*myrtetis lætißima: denique apertos
Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.
Adspice, & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoásque domus Arabum, *pictósque Gelonos.
Diuisæ arboribus patriæ. sola India nigrum
Fert ebenum: solis est turea virga Sabæis.
Quid tibi ordorato referam sudantia ligno
Balsamáque, & baccas semper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
Velleráque vt folijs depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi sinus orbis? vbi aera vincere summum
Arboris haud vllæ iactu potuere sagittæ:
Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
Media fert*tristes succos, tardúmque saporem
Felicis mali: quo non præsentius vllum,
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ,
Miscuerúntque herbas, & non*innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos, faciémque simillima lauro:
Et, si non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat. folia haud vllis labentia ventis:
Flos apprimè tenax. animas, & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum siluæ, ditißima terra,
Nec pulcer*Ganges, atque auro turbidus * Hermus
Laudibus Italiæ certent, non Bactra, neque Indi,
Totáque turiferis Panchaïa pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Inuertere, satis immanis dentibus Hydri:

locum pro arboribus posuit.

stigmata habentes. populi Scythiæ sunt.

amaros: vt, tristesque lupini.

nocentißima, vt proximè dixit, Non tarda. id est, maximè strenua.

Ganges Indię fluuius, Hermus Lydię, vterque hic pro prouinciis positus.

Nec galeis, densisque virûm seges horruit hastis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Impleuere: tenent oleæq́; armentáque læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert:
Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deûm duxere triumphos.
Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas.
Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbos.
At rabidæ tigres absunt, & sæua leonum
non fallũt, non quia nõ noceãt, sed quia sũt omnibus nota. *Semina: nec miseros *fallunt aconita legentes:*
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes, operúmque laborem,
Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
Fluminàque antiquos subter labentia muros.
de Adriatico dictum. *An mare, quod *supra, memorẽ, quódq; alluit infra?*
An ne lacus tantos? te Lari maxime, téque
Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino?
An memorem portus, Lucrinóque addita claustra,
quòd à solita excluderetur licentia. *Atque *indignatum magnis stridoribus æquor,*
Iulia quà ponto longè sonat vnda refuso,
Tyrrhenúsque fretis immittitur æstus auernis?
Hæc eadem argenti riuos, ærisque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marsos, pubémque Sabellã,
Labori *Assuetúmque *malo Ligurem, Volscósque verutos*
Extulit: hæc Decios, Marios, magnósque Camillos,
Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ iam victor in oris

Imbellem

*Imbellem auertis Romanis arcibus Indum. si cum Romanis conferatur.
Salue magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm. tibi res antiquæ laudis, & artis
Ingredior sanctos ausus recludere fontes;
*Ascræumque cano Romana per oppida carmen. Hesiodi poetę, qui fuit ex Ascræa ciuitate.
Nunc locus aruorum ingenijs: quæ robora cuique,
Quis color, & quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primùm terræ, collésque maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumosis calculus aruis,
Palladia gaudent silua *viuacis oliuæ. vt omnia, quę tardè crescunt. ideo suprà dixit, Tardę crescentis oliuę.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem.
Plurimus & strati baccis siluestribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique vligine læta,
Quique frequens herbis, & fertilis vbere campus;
Qualem sæpe caua montis conualle solemus
Despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicémque trahunt limum: quique editus austro,
Et filicem curuis inuisam pascit aratris:
Hic tibi prævalidas olim, multóque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis vuæ,
Hic laticis, qualem *pateris libamus, & *auro, i. pateris aureis.
Inflauit cùm *pinguis ebur Tyrrhenus ad aras, victimarũ carnibus.
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium, vitulósque tueri,
Aut fœtus ouium, aut *vrentes culta capellas: quidquid enim momorderit, vrunt.
Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niueos herboso flumine cycnos.
Non *liquidi gregibus fontes, non gramina desunt: puri, sine pesulentia.
Et quantum longis carpent armenta diebus,

Exigua

Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum, (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis: (non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra iuuencis)
In fecunditate diuturna. *Aut vnde * iratus siluam deuexit arator,*
Et nemora euertit multos ignaua per annos,
Antiquásque domos auium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis:
At rudis enituit impulso vomere campus.
sicca, & sterilis terra. *Nam * ieiuna quidem cliuosi glarea ruris*
Vix humiles apibus casias, rorémque ministrat:
Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris
Nicander, & Solinus, qui de his rebus scripsere. *Creta, *negant alios æque serpentibus agros*
Dulcem ferre cibum, & curuas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumósque volucres,
Et bibit humorem, & cùm vult, ex se ipsa remittit:
naturali, nô coacto. *Quǽque * suo viridi semper se gramine vestit,*
Nec scabie, & salsa lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos;
Illa ferax oleæ est; illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris vnci.
môs est Liguriæ. *Talem diues arat Capua, & vicina * Vesæuo*
ob frequentem Clanij fluminis inundationem. est autem Campaniæ Acerræ ciuitas. *Ora iugo, & * vacuis Clanius non æquus Acerris.*
Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an supra morem si densa, requiras:
Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho:
Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo:
Antè locum capies oculis; altéque iubebis
In solido puteum demitti; omnémque repones

Rursus

Rursus humũ, & pedibus summas æquabis arenas.
Si deerunt: rarum pecoriq́; & vitibus almis
Aptius vber erit. sin in sua posse negabunt
Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis,
*Spissus ager glebas * cunctantes, crassaq́; terga* graues.
Exspecta, & validis terram proscinde iuuencis.
Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat)
*Tale dabit specimen. tu spisso vimine * qualos,* per quos vinũ defluit.
Coláque prælorum fumosis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulcésque à fontibus vndæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At sapor indicium faciet manifestus, & ora
*Tristia tentantum sensu torquebit * amaror.* Lucretianũ verbum.
Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus: haud vnquam manibus iactata fatiscit,
*Sed picis in morem ad digitos * lentescit habendo.* cohæret.
Humida maiores herbas alit, ipsaq́; iusto
Lætior. ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
*Neu se prævalidam * primis ostendat * aristis.* surgẽtibus herbis.
Quæ grauis est, ipso tacitam se pondere prodit,
Quæq́; leuis. promptum est oculis prædiscere nigram,
Et quis cui color. at sceleratum exquirere frigus
Difficile est: piceæ tantùm, taxiq́; nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
His animaduersis, terram multò ante memento
Excoquere, & magnos scrobibus concidere montes;
Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,

Quàm

Quàm lætum infodias vitis genus. optima putri
Arua solo: id venti curant, gelidæq; pruinæ,
*Et labefacta * mouens robustus iugera fossor.*
At si quos haud vlla viros vigilantia fugit:
Ante locum similem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus seges, & quò mox digesta feratur:
*Mutatam ignorent subitò ne semina * matrem.*
Quin etiam Cæli regionem in cortice signant;
Vt quo quæque modo steterit, qua parte calores
*Austrinos tulerit, quæ terga obuerterit * axi,*
Restituant: adeò in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plano melius sit ponere vites,
*Quære prius. si pinguis agros * metabere campi;*
Densa sere. in denso non segnior vbere Bacchus.
Sin tumulis accliue solum, collésque supinos:
*Indulge ordinibus: nec secius omnis in * vnguem*
Arboribus positis secto via limite quadret.
Vt sæpe ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto;
Directæq; acies ac latè fluctuat omnis
Aere renidenti tellus, nec dum horrida miscent
Prœlia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:
*Non animum modo vti * pascat prospectus inanem:*
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterũt se extendere rami.
Forsitan, & scrobibus quæ sint fastigia, quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco.
Altiùs ac penitus terræ defigitur arbos,
Aesculus in primis: quæ quantum vertice ad auras
Aether

pro mouẽs, & labefaciens.

terram: vt, Antiquã exquirite matrem.

Septẽtrioni

eliges.

perfectè. Horatius, ad vnguem factus homo. translatio à marmorarijs, qui iũcturas vnguibus probant.

delectet: vt lib. vj. Atque animum pictura pascit inani.

Aethereas, tantùm radice in tartara tendit.
*Ergo non hiemes illam, non * flabra, neque imbres* — ventorum flatus.
Conuellunt, immota manet, multósque per annos
Multa virûm voluens durando sæcula vincit.
Tum fortes latè ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet vmbram.
Neue tibi ad solem vergant vineta cadentem:
*Neue inter vites * corylum sere: neue flagella* — eius enim radices vitibus nocent.
Summa pete, aut summas defringe ex arbore plãtas:
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso
Semina, neue oleæ siluestres insere truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis:
Qui furtim pingui primùm sub cortice tectus,
Robora comprendit, frondésque elapsus in altas,
Ingentem cælo sonitum dedit: inde secutus
Per ramos victor, pérque alta cacumina regnat,
*Et totum inuoluit flammis nemus, & * ruit atram* — agentis est, hoc in loco, pro ruere facit.
Ad cælum picea crassus caligine nubem,
Præsertim si tempestas à vertice siluis
Incubuit, glomerátque ferens incendia ventus.
*Hoc * vbi: non à stirpe valent, cæsæq; reuerti* — subaudi cõtigerit.
Possunt, atque ima similes reuirescere terra:
*Infelix * superat folijs oleaster amaris.* — pro, superest.
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam spirante mouere.
Rura gelu tum claudit hiems: nec semine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
*Optima vinetis satio, cùm vere * rubenti* — propter flores.
Candida venit auis, longis inuisa colubris;
Prima vel autumni sub frigora, cùm rapidus sol

Nondum

Nondum hiemem contingit equis, iam præterit æstas.
Ver adeò frondi nemorum, ver vtile siluis:
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.

i. aer, nam æther pluuias nō habet. accipitur autem Iupiter & pro æthere, & pro aere.

*Tum pater omnipotens fecundis imbribus * æther*
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit, magno commistus corpore, fetus.
Auia tum resonant auibus virgulta canoris,
Et venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager: Zephyriq; tepentibus auris
Laxant arua sinus. superat tener omnibus humor,
Inq; nouos soles audent se gramina tuto
Credere: nec metuit surgentes pampinus austros,
Aut actum cælo magnis aquilonibus imbrem;

effundit.

*Sed * trudit gemmas, & frondes explicat omnes.*
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliúmve habuisse tenorem
Crediderim. ver illud erat: ver magnus agebat

asperis, & sęuis.

*Orbis, & * hibernis parcebant flatibus euri,*
Cùm primùm lucem pecudes hausere, virûmq;

dura ad laborem sustinendum. alibi: Vnde homines nati, durum genus.

** Ferrea progenies duris caput extulit aruis,*
Immissæq; feræ siluis, & sidera cælo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigúsque, calorémque
Inter, & exciperet cæli indulgentia terras.
Quod superest, quæcumq; premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra

qui arenarius vocatur.

*Aut lapidē * bibulum, aut squalētes infode conchas.*
Inter enim labentur aquæ, tenuisq; subibit
Halitus, atque animos tollent sata, iámque reperti,
Qui saxo super, atque ingentis pondere testæ

Vrger

Vrgerent. hoc effusos munimen ad imbres:
*Hoc, vbi * hiulca siti findit canis aestifer arua.* ardente calore fissa.
Seminibus positis, superest deducere terram,
Saepius ad capita, & duros iactare bidentes,
Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
**Flectere luctantes inter vineta iuuencos.* moderatè, ne tenera virgulta concutiant.
Tum leues calamos, & rasae hastilia virgae,
Fraxineásque aptare sudes, furcásque bicornes,
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Assuescant, summásque sequi tabulata per vlmos.
At, dum prima nouis adolescit frondibus aetas,
Parcendum teneris. & dum se laetus ad auras
*Palmes agit laxis per * purum immissus habenis:* aerem.
Ipsa acie falcis nondum tentanda, sed vncis
Carpendae manibus frondes, interque legendae.
*Inde, vbi iam validis amplexae * stirpibus vlmos* solidioribus palmitibus.
Exierint; tunc stringe comas; tunc brachia tonde:
Ante reformidant ferrum: tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compesce fluentes.
Texendae sepes etiam, & pecus omne tenendum;
Praecipuè dum frons tenera, imprudénsque laborum;
*Cui super * indignas hiemes, soléinque * potentem,* seuas: & potentem, grauem.
Siluestres vri assiduè, capreaeq; sequaces
Illudunt: pascuntur oues, auidaeq; iuuencae:
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
*Aut grauis incumbens * scopulis arentibus aestas,* etiam saxa caloribus penetrans.
Quantum illi nocuere greges, duriq; venenum
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
*Caeditur, & * veteres ineunt proscenia ludi;* primi enim ludi thea...

Durus vterque labor. laudato ingentia rura,
*Exiguum colito. nec non etiam aspera * rusci*
Vimina per siluam, & ripis fluuialis arundo
Cæditur, incultiq; exercet cura salicti.
Iam vinctæ vites: iam falcem arbusta reponunt:
Iam canit extremos effœtus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, puluisq; mouendus,
*Et iam maturis metuendus * Iuppiter vuis.*
Contrà, non vlla est oleis cultura; neque illæ
Procuruam expectant falcem, rastrósque tenaces;
Cùm semel hæserunt aruis, aurásque tulerunt.
Ipsa satis tellus, cùm dente recluditur vnco,
Sufficit humorem, & grauidas cum vomere fruges.
*Hoc pinguem, & placitam paci * nutritor oliuam.*
Poma quoque, vt primùm truncos sensere valentes,
Et vires habuere suas, ad sidera raptim
Vi propria nituntur, opisq; haud indiga nostræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne grauescit,
** Sanguineisq; inculta rubent auiaria * baccis:*
Tondentur cythisi: tedas silua alta ministrat;
Pascunturque ignes nocturni, & lumina fundunt:
Et dubitant homines serere, atq; impendere curam?
Quid maiora sequar? salices, humilésque genistæ,
Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus vmbram
Sufficiunt, sepémque satis, & pabula melli,
*Et iuuat * vndantem buxo spectare Cytorum,*
Naryciæq; picis lucos: iuuat arua videre
Non rastris hominum, non vlli obnoxia curæ.
Ipsæ Caucaseo steriles in vertice siluæ,
Quas animosi Euri assiduè frangúntque ferúntque,

ruscum virgultum est, vnde vites alligantur.

aeris cuius varietas plerunque decipit laborem rusticorum.

pro nutri. & passiuum pro actiuo.

siluestribus pomis.

quia buxus in Cytoro, Macedonię mõte, æstus imitatur vndarum.

Dant alios aliæ fętus: dant vtile lignum
Nauigiis pinos, domibus cedrósque cupressósque.
*Hinc *radios triuere rotis, hinc tympana plaustris*
Agricolæ, & pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fęcundæ, frondibus vlmi.
At myrtus validis hastilibus: & bona bello
Cornus: Ityreos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leues aut torno rasile buxum,
Non formam accipiunt, ferróque cauantur acuto.
Néc non & torrentem vndam leuis innatat alnus
Missa Pado: nec non & apes examina condunt
Corticibúsque cauis, vitiosáq; ilicis alueo.
Quid memorandum æquè Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam caussas dedit: ille furentes
**Centauros leto domuit, Rhœtúmque, Pholúmque,*
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Manè salutantum totis vomit ædibus vndam,
*Nec varios inhiant *pulcra testudine postes,*
**Illusasq; auro vestes, Ephyreiáque æra,*
Alba nec Assyrio fucatur lana veneno:
Nec casia liquidi corrumpitur vsus oliui:
At secura quies, & nescia fallere vita,
Diues opum variarum, ac latis otia fundis,
*Speluncæ, *viuiq; lacus, at frigida tempe,*
Mugitúsque boum, mollésque sub arbore somni,
Non absunt: illic saltus, ac lustra ferarum,

Et pa

Margin notes:

de filuis. nã de cupresso neque rotę, neque radij fiunt. Triuere autem pro, cõposuere de torno.

qui sunt ebrietate in furoré compulsi.

Indica.

auro quasi per lusum ab artifice inspersus.

naturales: nõ, vt in vrbib⁹, labore quæsiti.

Et patiens operum, paruóque assueta iuuentus,
Sacra Deum, sanctiq; patres: extrema per illos
Iustitia excedens terris vestigia fecit.
Me verò primùm dulces ante omnia Musæ,
*Quarum sacra fero ingenti * perculsus amore,*

* percussus.

Accipiant, cœliq; vias, & sidera monstrent,
*Defectus Solis * varios, Lunæq; labores:*

interdum enim duobus, interdũ quatuor, interdum pluribus deficit diebus.

Vnde tremor terris, qua vi maria alta tumescant
Obijcibus ruptis, rursúsq; in se ipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
*Sin, has ne possim naturæ accedere * partes,*

si physicam philosophiam nosse nõ licuerit.

Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis:
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem, siluásque inglorius: ô, vbi campi
Sperchiúsque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta: ô, qui me gelidis in vallibus Æmi
Sistat, & ingenti ramorum protegat vmbra.
Felix qui potuit rerum cognoscere caussas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
*Subiecit pedibus, strepitúmque Acherontis * auari.*

mundũ vniuersum ad interitum trahentis.

Fortunatus & ille, deos qui nouit agrestes,
Panáque, Syluanúmque senem, Nymphásque sorores.
*Illum non populi * fasces, non purpura regum*

honores à populo dati.

Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
Aut coniurato descendens Dacus ab Istro:
Non res Romanæ, perituráque regna: neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut inuidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit; nec ferrea iura,

ob lites. *Insanúmque forum, aut populi tabularia vidit.*
Sollicitant alij remis freta cæca, ruúntque
In ferrum: penetrant aulas, & limina regum.
Hic petit excidijs vrbem, miseróśque penates,
gemeo poculo. *Vt * gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.*
Condit opes alius, defossóq; incubat auro.
in theatro. *Hic stupet attonitus Rostris: hunc * plausus hiantem*
Per cuneos (geminatur enim) plebisq;, patrúmque
Corripuit. gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilióque domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt sub sole iacentem.
Agricola incuruo terram dimouit aratro:
annua capit alimenta. *Hinc * anni labor: hinc patriam, paruósque nepotes*
Sustinet: hinc armenta boum, meritóśque iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus:
spicarũ maniplis. *Aut fœtu pecorum, aut Cerealis * mergite culmi,*
Prouentúque oneret sulcos, atque horrea vincat.
oliua: à Sicyone Laconiæ ciuitate. *Venit hiems, teritur * Sicyonia bacca trapetis:*
Glande sues læti redeunt: dant arbuta syluæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: & altè
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea pendent dulces circum oscula nati;
Casta pudicitiam seruat domus; vbera vaccæ
Lactea demittunt, pinguésque in gramine læto
Inter se aduersis luctantur cornibus hædi.
Ipse dies agitat festos, fusúsq; per herbam,
Ignis vbi in medio, & socij cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat; pecorisq; magistris
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo:
Corporáque agresti nudant prædura palæstra.

Hanc

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
*Hanc Remus, & frater: sic fortis Etruria * creuit:*
Scilicet & rerum facta est pulcerrima Roma,
Septem quæ vna sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & antè
Impia quàm cæsis gens est epulata iuuencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Nec dum etiam audierant inflari classica, nec dum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatijs confecimus æquor;
*Et iam tempus equûm fumantia * soluere colla.*

cōstat enim Tuscos vsque ad fretum Siculū omnia possedisse.

huic libro finē imponere, tanquam ingenio defatigato.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER III.

*

Argumentum.

Postquam duobus superioribus libris arationis, plantationísque rationem absoluit, nunc pastionis curam, quæ in generali operis totius propositione tertia erat, hoc libro exsequitur. Duæ autem sunt argumenti huius partes, quarum prior armentorum, equorum præsertim, & boum curam continet: quales scilicet in vtroque genere deligendæ sunt matres, quales potissimum parádi sunt admissarij, quibúsque indicijs equini pulli generositas possit deprehendi, quæque omnibus ijs cura pro ratione ætatis debet adhiberi. Posterior pars minoris pecoris pascendi rationem cóplectitur, ouium

præcipuè, & caprarum: generáque morborum explicat, quibus greges peculiariter infestantur, vnà cum eorum caussis, & remedijs. Inter cetera autem morborum genera & pestilentiam enumerat: arreptáque inde occasione, Lucretium imitatus, ad grauissimam quandam Illyrici, Venetiarum, vicinarúmque regionum pestilentiam digreditur.

Aliud Modestini iurisconsulti argumentum.

Téque Pales, & te pastor memorande per orbem,
Et pecorum cultus, & gramine pascua læta,
Queis habitent armenta locis, stabulentur & agni,
Omnia diuino monstrauit carmine vates.

TE quoque magna Pales, & te memorande canemus,
Pastor ab Amphryso: vos siluæ, amnésque Lycæi,
Cætera quæ vacuas * *tenuissent carmine mentes,*
Omnia iam vulgata. quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hilas puer, & Latonia Delos?
Hippodaméque, humeróque Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda via est, qua me quoq; possim
Tollere humo, victórque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modò vita supersit)
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus * *Idumæas referam tibi Mantua palmas:*
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.

* quæ d[illegible] re[illegible] auditores fabulis poterant.

* quæsitæ sunt apud Idumen ciuitatem Phœnicis.

In

In medio mihi Cæsar erit, templúmque tenebit.
*Illi victor ego, & Tyrio conspectus in * ostro,* in habitu pōtifici, exponit Seruius.
Centum quadriiuges agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alphæū linquens, lucósque Molorchi,
Cursibus, & crudo decernet Græcia cæstu.
*Ipse caput * tonsæ folijs ornatus oliuæ* minutis folijs compositæ.
Dona feram. iam nunc sollennes ducere pompas
Ad delubra iuuat, cæsósq; videre iuuencos:
Vel scena vt versis discedat frontibus: vtque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro, solidóque elephanto
** Gangaridum faciam, victorisq; arma Quirini:* pro Gangaridis, quos deuicit Augustus. vnde illud supra, Imbellem auertis Romanis arcibus Indū.
Atque hic vndantem bello, magnúmque fluentem
Nilum, ac nauali surgentes ære columnas.
Addam vrbes Asiæ domitas, pulsúmque Niphatem,
Fidentémque fuga Parthum, versisq; sagittis,
Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophæa,
Bisque triumphatas vtroque ab litore gentes.
Stabunt & Parij lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissæq; ab Ioue gentis
Nomina, Trósque parens & Troiæ Cynthius auctor:
Inuidia infelix furias amnémque seuerum
*Cocyti metuet, * tortos Ixionis angues,* quibus religatus ad rotam est, ob amplex' Iunonis petitos.
Immanémque rotam, & non exsuperabile saxum.
Interea Dryadum siluas, saltúsque sequamur
Intactos, tua Mæcenas haud mollia iussa.
Te sine nil altum mens inchoat: en age segnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorū:
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.

Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
*Tithoni prima * quot abest ab origine Cæsar.*
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ
Pascit equos: seu quis fortes ad aratra iuuencos:
Corpora præcipue matrum legat. optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam: & camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo,
Aut iuga detrectans, interdúmque aspera cornu,
Et faciem tauro propior, quæq; ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
Aetas Lucinam, iustósque pati Hymenæos
Desinit ante decem, post quattuor incipit annos.
** Cetera nec feturæ habilis, nec fortis aratris.*
Interea, superat gregibus dum læta iuuentus,
Solue mares: mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit: subeunt morbi, tristísque senectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac, ne pòst amissa requiras,
*Ante veni, & sobolem armento * sortire quotannis.*
Nec non & pecori est idem delectus equino.
Tu modò, quos in spem statuis submittere gentis,
Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
Continuò pecoris generosi pullus in aruis

[Margin notes:]
id est, ita facta tot annis celebrabuntur, quot anni sunt à te vsque ad mundi principium.

ætas vel ante quartũ, vel post decimũ annũ.

sumministra. verbũ à iudicijs ductum. nam subsortitiju dices dicuntur, qui alio

Altiùs

Altiùs ingreditur, & mollia crura reponit, rum fungitur officio.
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponti:
Nec vanos horret strepitus: (illi ardua ceruix,
Argutúmque caput, breuis aluus, obesáque terga,
Luxuriátque toris animosum pectus: honesti
Spadices, glaucíque: color deterrimus albis,
Et giluo) tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit: micat auribus, & tremit artus:
*Collectúmque premens * voluit sub naribus ignem.* flatu animũ præstantem indicat.
Densa iuba, & dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina: cauátque
Tellurem, & solido grauiter sonat vngula cornu.
*Talis Amyclæi domitus * Pollucis habenis* equorũ domitor fuit Castor. posuit igitur fratrẽ, pro fratre poeticẽ.
Cyllarus, & quorum Graij meminere poëtæ,
Martis equi biiuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipse iubam ceruice effudit equina,
Coniugis aduentu pernix Saturnus: & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto. (annis
Hunc quoque, vbi aut morbo grauis, aut iam segnior
Deficit, abde domo: nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senio, frustráque laborem
Ingratum trahit: & si quando ad prælia ventũ est,
Vt quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. ergo animos, æuúmque notabis
Præcipuè: hinc alias artes, prolémque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
*Nonne vides, * cùm præcipiti certamine campum* Homerus in Il. 254.
Corripuere, ruuntq́; effusi carcere currus:
*Cùm spes arrectæ * iuuenum: exsultantiáque haurit* aurigarum.
Corda

vel spectantium.

Corda pauor pulsans: illi instant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi feruidus axis:
Iámque humiles, iámque elati sublime videntur
Aera per vacuum ferri, atque assurgere in auras:
Nec mora, nec requies: at fuluæ nimbus arenæ
Tollitur: humescunt spumis, flatúque sequentum:
Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
Primus Erichthonius currus, & quattuor ausus
*Iungere equos, * rapidisque rotis insistere victor.*
Fræna Pelethronij Lapithæ, gyrósque dedere
Impositi dorso; atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Aequus vterque labor: æque iuuenémque magistri
Exquirunt, calidúmque animis, & cursibus acrem:
Quamuis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
Et patriam Epirum referat, fortésque Mycenas,
** Neptunique ipsa deducat origine gentem.*
His animaduersis, instant sub tempus, & omneis
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem, & pecori dixere maritum:
** Florentésque secant herbas, fluuiósque ministrant,*
Farráque ne blando nequeant superesse labori,
Inualidique patrum referant ieiunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes.
Atque, vbi concubitus primos iam nota voluptas
Sollicitat, frondésque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam cursu quatiunt, & Sole fatigant,
Cùm grauiter tonsis gemit area frugibus, & cùm
Surgentem ad Zephyrum paleæ iactantur inanes.
*Hoc faciunt, nimio ne * luxu obtusior vsus*

rapidus, in Seruio legitur, sed opinor mendosè.

ab equo Neptuni, percussione tridentis nato.

pubéntes, in Seruio legitur.

die medio.

ob luxuriē segetum.

Sit genitali aruo, & sulcos oblimet inertes,
Sed rapiat sitiens Venerem, interiúsque recondat.
Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum
Incipit, exactis grauidæ cùm mensibus errant.
Non illas grauibus quisquam iuga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, & acri
Carpere prata fuga, fluuióque innare rapaces.
*Saltibus in * vacuis pascant, & * plena secundum*
Flumina, muscus vbi, & viridissima gramine ripa
Speluncæq; tegant, & saxea procubet vmbra.
Est lucos Silari circa, ilicibúsque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen Asylo
Romanum est, (œstron Graij vertere vocantes)
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita siluis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
*Concussus, siluæq;, & sicci ripa * Tanagri.*
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ.
Hunc quoque (nam medijs feruoribus acrior instat)
Arcebis grauido pecori: armentáque pasces,
*Sole * recens orto, aut noctem ducentibus astris.*
Post partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuóque notas, & nomina gentis inurunt,
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris seruare sacris, aut scindere terram,
*Et campum horrentem fractis * inuertere glebis.*
Cætera pascuntur virides armenta per herbas.
Tu, quos ad studium, atq; vsum formabis agrestem,
Iam vitulos hortare, viámque insiste domandi,
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.

vacuis, pro magnis plena, ne inclinetur ad potum.

fluui* est in Lucania.

statim.

scindere terram.

Ac

Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
Ceruici subnecte: dehinc vbi libera colla
Seruitio assuerint, ipsis è torquibus aptos
Iunge pares, & coge gradum conferre iuuencos:
sine põdere. *Atque illis iam sæpe rotæ ducantur * inanes*
Per terram, & summo vestigia puluere signent:
Pòst valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, & iunctos temo trahat æreus orbes.
iuuencis. *Interea * pubi indomitæ non gramina tantùm,*
siccas, & teneras. vnde & araucarii tiæ vocantur siccæ. *Nec * vescas salicum frondes, vluámque palustrem,*
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi fetæ
More patrum niuea implebunt mulctralia vaccæ;
Sed tota in dulces consument vbera natos.
Sin ad bella magis studium, turmásque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Iouis in luco currus agitare volantes:
Primus equi labor est, animos, atque arma videre
Bellantum, lituósque pati, tractúque gementem
Ferre rotam, & stabulo frænos audire sonantes:
Tum magis, atque magis blandis gaudere magistri
manib⁹ magistrorũ blãdè attrectantium. ** Laudibus, & plausæ sonitum ceruicis amare.*
Atque hæc iam primo depulsus ab vbere matris
Audiat, inq; vicem det mollibus ora capistris
nondum ab annis sumpta fiducia. *Inualidus, * etiámque tremens, etiam inscius æui.*
At, tribus exactis, vbi quarta accesserit ætas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibúsque sonare
Compositis; sinuétque alterna volumina crurum;
Sítque laboranti similis: tum cursibus auras
Prouocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Aequora, vix summa vestigia ponat arena:

Qualis

Qualis Hyperboreis Aquilo cùm densus ab oris
*Incubuit, Scythiæq; hiemes, atque * arida differt*

sine pluuijs

Nubila: tum segetes altæ, campiq; natantes
Lenibus horrescunt flabris, summæq; sonorem
Dant syluæ, longiq; vrgent ad litora fluctus:
Ille volat, simul arua fuga, simul æquora verrens.
*Hic vel ad * Elei metas, & maxima campi*

Elis Arcadiæ ciuitas, in qua curule certamē agitabatur: & est species pro genere.

Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli meliùs feret esseda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere iam domitis sinito. namque ante domandū
Ingentes tollent animos, prensiq; negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quàm Venerem, & cæci stimulos auertere amoris,
Siue boum, siue est cui gratior vsus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
*Pascua, post montē oppositum, & trās flumina * lata:*

ne sit facilis natatus.

Aut intus clausos satura ad præsepia seruant.
Carpit enim vires paullatim, vritq; videndo
Femina: nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna silua formosa iuuenca.
Illi alternantes multa vi prælia miscent
Vulneribus crebris: lauit ater corpora sanguis:
Versaq; in obnixos vrgentur cornua vasto
*Cum gemitu: * reboant siluæq; & magnus Olympus.*

remugiūt.

Nec mos, bellantes vna stabulare: sed alter
Victus abit, longéque ignotis exsulat oris,

pro valde, ut in epistola Cæ mox, fam lib. 15. Multa deos veneratus: & Cicero, Nõ multa precatus & hic li. 4. Multa reluctanti.

* *Multa gemens ignominiam, plagáſque ſuperbi*
Victoris, tum quos amiſit inultus amores,
Et ſtabula adſpectans regnis exceſſit auitis.
Ergo omni cura vires exercet: & inter
Dura iacet pernix inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirsutis, & carice paſtus acuta.
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco, ventóſque laceſſit
Ictibus: & ſparſa pugnam proludit arena.
Poſt vbi collectum robur, viréſque receptæ,
Signa mouet, præcepsq; oblitum fertur in hoſtem:
Fluctus vt in medio cœpit cùm albeſcere ponto
Longiùs, ex altóque ſinum trahit, vtq; volutus
Ad terras immane ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit: at ima exæſtuat vnda
Vorticibus, nigrámque altè ſubiectat arenam.

otiosa dictio, ad ornatum interposita.

*Omne * adeò genus in terris hominumq; ferarumq;*
Et genus æquoreum, pecudes, pictæq; volucres,
In furias, ignémque ruunt: amor omnibus idem.

vi nimij amoris.

*Tempore non alio catulorum * oblita leæna*
Sæuior errauit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes vrſi, ſtragémque dedere
Per ſiluas: tum ſæuus aper, tum peſſima tigris.
Heu malè tum Libyæ ſolis erratur in agris.
Nonne vides, vt tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantùm notas odor attulit auras?
Ac neque eos iam fræna virûm, nec verbera ſæua,
Non ſcopuli, rupéſque cauæ, atque obiecta retardant
Flumina, correptos vnda torquentia montes.

Sabinus. &

*Ipſe ruit, dentéſque * Sabellicus exacuit ſus,*

Et pede

Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas,
Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid iuuenis, magnum cui verſat in oſsibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca ſerus freta: quem ſuper ingens
**Porta tonat cæli, & ſcopulis illiſa reclamant* — Aer nubibus plenus, per qué iter eſt in cœlum.
Aequora; nec miſeri poſſunt reuocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid quæ imbelles dāt prœlia cerui?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tránſque ſonantem* — Gargara pro quibuſ libet montibus poſuit, vt Aſcaniū pro quibuſ libet fluminibus.
**Aſcanium: ſuperant montes, & flumina tranant,*
Continuóque auidis vbi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere redit calor oſsibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum ſtant rupibus altis
Excep'ántque leues auras: & ſæpe ſine vllis
Coniugijs vento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per, & ſcopulos, & depreſſas conualles
Diffugiunt, non Eure tuos, neque Solis ad ortus,
In Boream, Caurúmq;, aut vnde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluuio contriſtat frigore cælum.
Hinc demum hippomanes, vero quod nomine dicunt
*Paſtores, * lentum diſtillat ab inguine virus:* — viſcidum
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere nouercæ;
Miſcuerúntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumuectamur amore.

Hoc satis armentis: superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtásque capellas.
*Hic * labor: hinc laudem fortes sperate coloni.* — adtenéd: im becilliora animalia.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quàm sit, & angustis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
Raptat amor: iuuat ire iugis, quà nulla priorum
*Castaliam * molli diuertitur orbita cliuo.* — facili descẽsu. locus de Lucretio translatus.
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
Incipiens, stabulis edico mollibus herbam
Carpere oues, dum mox frondosa reducitur æstas:
Et multa duram stipula, filicúmque maniplis
Sternere subter humum; glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabrémque ferat, turpésque podagras:
** Posthinc digressus, iubeo frondentia capris* — cùm hoc feceris.
Arbuta sufficere, & fluuios præbere recentes,
Et stabula à ventis hiberno opponere Soli
Ad medium conuersa diem, cùm frigidus olim
*Iam cadit, * extremóque irrorat Aquarius anno:* — Ianuario mense anni penultimo.
Hæc quoque non cura nobis leuiore tuenda:
Nec minor vsus erit: quamuis milesia magno
*Vellera * mutentur, Tyrios incocta rubores.* — ingenti pretio comparentur.
Densior hinc soboles: hinc largi copia lactis.
Quàm magis exhausto spumauerit vbere mulctra:
Læta magis pressis manabunt vbera mammis.
*Nec minus interea barbas, * incanáque menta* — pro, nimiū cana.
Cyniphij tondent hirci, setásque comantes.
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.
*Pascuntur verò siluas, & summa * Lycei,* — montis Arcadiæ, & est species pro genere.
Horrentésque rubos, & amantes ardua dumos.

Atque

Atque ipsæ memores redeunt in tecta suósque
Ducunt, & grauido superant vix vbere limen.
Ergo omni studio glaciem, ventósque niuales,
Quo minor est illis curæ mortalis egestas,
Auertes: victúmque feres, & virgea lætus
Pabula; nec tota claudes fœnilia bruma.
*At verò, Zephyris, cùm læta, vocantibus, *æstas;* f. aduenerit.
In saltus vtrumque gregem, atque in pascua mittes:
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum manè nouum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.
Inde, vbi quarta sitim cæli collegerit hora,
*Et cantu querulæ *rumpent arbusta cicadæ;* nimio clamore:
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto
*Currentem *ilignis potare canalibus vndam;* ex ilice factis.
Aestibus at medijs vmbrosam exquirere vallem;
*Sicubi magna * Iouis antiquo robore quercus* omnis enim quercus Ioui cõsecrata
Ingentes tendat ramos; aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet vmbra.
Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
Solis ad occasum: cùm frigidus aëra vesper
Temperat, & saltus reficit iam roscida Luna:
Litoráque Halcyonem resonant, & acanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
Persequar? & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem, noctémque, & totum ex ordine mensem
Pascitur, itq; pecus longa in deserta sine vllis
Hospitijs: tantum campi iacet: omnia secum
**Armentarius Afer agit, tectúmque larémque,* abusiuè. nã de gregibus loquitur.
Armáq;, Amyclæúmq; canẽ, Cressámq; pharetram.

Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Iniusto sub fasce viam cùm carpit, & hosti
Ante exspectatum positis stat in agmine castris.
At non, qua Scythiæ gentes, Mæotiáque vnda,
fluuius Scythiæ, qui & Danubius vocatur. *Turbidus & torquens flauentes *Ister arenas,*
Quáque redit medium Rhodope porrecta sub axem,
Illic clausa tenent stabulis armenta neque vllæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes;
Sed iacet aggeribus niueis informis, & alto
Terga gelu latè, séptémque assurgit in vlnas.
Semper hiems, semper spirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud vnquam discutit vmbras:
Nec cùm inuectus equis altum petit æthera, nec cùm
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ,
Vndáque iam tergo ferratos sustinet orbes;
facilis. *Puppibus illa prius patulis, nunc * hospita plaustris,*
Aeráque dissiliunt vulgo, vestésque rigescunt
Indutæ, cædúntque securibus humida vina:
Et totæ solidam in glaciem vertere lacunæ,
gutta, vnde & stilla. **Stiriáque impexis induruit horrida barbis.*
Interea toto non secius aëre ningit.
abusiuè pro nubibus, nã pruina est matutini tẽporis frigus *Intereunt pecudes: stant circumfusa *pruinis*
Corpora magna boum: confertóque agmine cerui
Torpent mole noua, & summis vix cornibus extãt.
Hos non immissis canibus, non cassibus vllis,
Puniceæve agitant pauidos formidine pennæ:
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem,
Comminus obtruncant ferro, grauitérque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.

Ipsi

Ipsi in defossis specubus, secura sub alta
Otia agunt terra, congestáque robora, totásque
Aduoluere focis vlmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo septem subiecta trioni
Gens * *effrena virûm Riphæo tunditur Euro,* sæua recto-rē recusans.
Et pecudum fuluis velantur corpora setis.
Si tibi lanicium curæ; primùm aspera silua,
* *Lappæq;,* * *tribulíque absint. fuge pabula læta;* à quibus lana decerpitur.
Continuóque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, (quamuis aries sit candidus ipse)
Nigra subest vdo tantùm cui lingua palato,
Reÿce, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum; plenóque alium circumspice campo.
Munere sic niueo lanæ (si credere dignum est)
* *Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna fefellit,* mutat fabulam. non enim Pan, sed Endymion amasse lunã dicitur.
In nemora alta vocans: nec tu aspernata vocantem.
At cui lactis amor, cytisum, lotósque frequentes
Ipse manu, salsísque ferat præsepibus herbas.
Hinc & amãt fluuios magis, & magis vbera tendũt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi iam excretos prohibent à matribus hædos;
Primáque * *ferratis præfigunt ora capistris.* duris.
Quod surgente die mulsere, horísque diurnis,
Nocte * *premunt: quod iam tenebris, & sole cadente,* cogũt in fiscos.
Sub lucem exportant calathis, (adit oppida pastor)
Aut parco sale contingunt, hiemíque reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed vnà
Veloces Spartæ catulos, acrémque Molossum

Pasce sero pingui: numquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis * *Iberos.*
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulsos siluestribus apros
Latratu turbabis agens, montésque per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.
Disce & odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbanéoque agitare graues nidore chelydros,
*Sæpe sub immotis præsepibus aut * mala tactu*
Vipera delituit, cælúmque exterrita fugit;
Aut tecto assuetus coluber succedere, & vmbræ,
Pestis acerba boum, pecorique adspergere virus,
Fouit humum. cape saxa manu, cape robora pastor,
Tollentémque minas, & sibila colla tumentem,
Deyce. iamq; fuga timidum caput abdidit altè,
Cùm medij nexus, extremæq; agmina caudæ
Soluuntur, tardósque trahit sinus vltimus orbes.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea conuoluens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus aluum:
Qui, dum amnes vlli rumpuntur fontibus & dum
Vere madent vdo terræ, ac pluuialibus austris,
Stagna colit: ripísque habitans, hic piscibus atram
** Improbus ingluuiem, ranísque loquacibus explet.*
Postquam exhausta palus, terræq; ardore dehiscunt;
Exilit in siccum, & flammantia lumina torquens
Sæuit agris, aspérque siti, atque exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub diuo carpere somnos,

Neu

nō. enim fere Hispani abacti . . . sunt, vt ait Seruius.

nocēs tactu

qui nō facile satiatur.

Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
Cùm, positis nouus exuuijs nitidúsque iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis, aut oua relinquens
Arduus ad solem; & linguis micat ore trisulcis.
Morborum quoque te caussas, & signa docebo.
**Turpis oues tentat scabies, vbi frigidus imber* Ab effectu. nam corpora reddit turpia.
Altiùs ad viuum persedit, & horrida cano
Bruma gelu. vel cùm tonsis illotus adhæsit
Sudor & hirsuti secuerunt corpora vepres.
**Dulcibus icciirco fluuijs pecus omne magistri* Salsa enim aqua magis pruriginem creat.
Perfundunt, vdisque aries in gurgite villis
Mersatur, missúsque secundo defluit amni.
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca.
Et spumas miscent argenti, viuáque sulphura,
**Ideasq; pices, & pingues vnguine ceras,* Liquidas quæ in Ida, Phrygiæ monte nascuntur
Scyllámque, helleborósque graues, nigrúmq; bitumẽ.
Non tamen vlla magis præsens fortuna laborum est,
Quàm si quis ferro potuit rescindere summum
Vlceris os: alitur vitium, viuitque tegendo,
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora deos sedet omina poscens.
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cùm furit, atque artus depascitur arida febris,
*Profuit incensos*æstus auertere, & inter* febrem.
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
**Bisaltæ quo more solent, acérque Gelonus,* populi Scytharum.
Cùm fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul aut molli succedere sæpiùs vmbræ
Videris, aut summas carpentem ignauiùs herbas,

Extremámque sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, & sera solam decedere nocti:
Continuò ferro culpam compesce prius, quàm
Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hiemem ruit æquore turbo,
Quàm multæ pecudum pestes: nec singula morbi
loca posuit pro animalibus. *Corpora corripiunt, sed tota* æstiua repentè,*
Spémq; gregémq; simul, cunctáque ab origine gẽtem.
Tum sciat aërias alpes, & Norica si quis
Castella in tumulis, & Iapidis arua Timaui;
Nunc quoque pòst tanto videat, desertáque regna
Pastorum, & longè saltus, latéque vacantes.
Hinc quondam morbo cæli miseranda coorta est
Tempestas, totóque autumni incanduit æstu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:
Corrupítque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex: sed vbi ignea venis
Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus;
humor sordidus. *Rursus abundabat fluidus* liquor, omniáque in se*
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
Sæpe in honore Deûm medio stans hostia ad aram,
Lanea dum niuea circundatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda ministros:
Præueniens eius mortē. *Aut, si quam ferro mactauerat* ante sacerdos,*
Inde neque impositis ardent altaria fibris,
Nec responsa potest consultus reddere vates,
Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri,
Summáque ieiuna sanie infuscantur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.

Hinc

Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros*
Tußis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
Labitur infelix studiorum atque immemor herbæ
Victor equus, fonteśque auertitur, & pede terram
Crebra ferit: demissæ aures: incertus ibidem
Sudor: & ille quidem moriturus frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
Sin in processu cœpit crudescere morbus:
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu grauis: imáque longo
Ilia singultu tendunt: it naribus ater
*Sanguis, * & obsessas fauces premit aspera lingua.*
Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos: ea visa salus morientibus vna:
Mox erat hoc ipsum exitio, furiiśque refecti
Ardebant, ipsíque suos iam morte sub ægra
(Dij meliora pijs, errorémque hostibus illum)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit, & mistum spumis vomit ore cruorem,
Extremóśque ciet gemitus. it tristis arator,
Mœrentem abiungens fraterna morte iuuencum;
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non vmbræ altorum nemorum, non gramina poßunt
Grata mouere animum, non qui per saxa volutus*
Purior electro campum petit amnis. at ima
Soluuntur latera, atque oculos stupor vrget inertes,
Ad terrámque fluit deuexo pendere ceruix.
Quid labor, aut benefacta iuuãt? quid vomere terras

Vel blandis canibus nascitur pestilentia.

Clausas. asperam verò linguam dicit ob siccitatem.

in sui desiderium illicere.

Inuertisse graues? atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repostæ.
Frondibus, & victu pascuntur simplicis herbæ.
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina. nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Bobus æ- *Quæsitas ad sacra boues Iunonis, & * vris*
grestibus. *Imparibus ductos alta ad donaria currus.*
Ergo ægrè rastris terram rimantur, & ipsis
Vnguibus infodiunt fruges, montésque per altos
Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ouilia circum,
insidiatur. *Nec gregibus nocturnus * obambulat. acrior illum*
Cura domat. timidi damæ, ceruique fugaces,
Nunc intérque canes, & circum tecta vagantur.
Iam maris immensi prolem, & genus omne natantũ.
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
quasi timen- *Proluit: insolitæ * fugiunt in flumina Phocæ.*
tes marinã *Interit & curuis frustra defensa latebris*
pestilentiã. *Vipera, & attoniti squamis adstantibus hydri.*
Ipsis est aer auibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
Præterea, nec iam mutari pabula refert:
Quæsitæq; nocent artes. cessere magistri,
Medicinæ *Phillyrides * Chiron, Amythaoniúsque Melampus.*
inuẽtor, Sa- *Sæuit & in lucem Stygijs emissa tenebris*
turni, & *Pallida Tisiphone, morbos agit antè, metúmque,*
Phillyræ fi- *Inq; dies auidum surgens caput altiùs effert.*
lius. *Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,*
Arentésque sonant ripæ, collésque supini.

Iámque

Iámque cateruatim dat stragem, atque aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadauera tabo,
Donec humo tegere, ac foueis abscondere discunt.
Nam neque erat corijs vsus: nec viscera quisquam* quippe morbo putrefactis.
Aut vndis abolere potest, aut vincere flammis.
Nec tondere quidem morbo, illuuiéque peresa
Vellera, nec telas possunt attingere putres.
Verùm etiam, inuisos si quis tentarat amictus,
*Ardentes*papulæ, atque immundus olentia sudor* carbunculi.
Membra sequebatur; nec longo deinde moranti
Tempore, contractos artus sacer ignis edebat.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER IIII.

Argumentum.

Quarto hoc libro apum curam, mellificiíque rationẽ, quæ pars in generali operis totius propositione postrema erat, copiosissimè exsequitur. cumque argumentum hoc adeò angustũ esset, vt intra paucos versus posset consumi, variis id digressionibus dilatat, iucundísque translationibus amplificat, & exornat. nam & suam quondam apibus rempubl. assignat, reges ipsis tribuens, castra prætoria, vrbes, populos, officia, studia, & mores: idque tanta commoditate, vt nusquam immemor suarum translationũ à proposito excedat. Potest autem & hic liber in duas partes secari. in priori enim eius parte propagandarũ, conseruandarúmque apum curam exsequitur, in

posterio

posteriori ratioñe, qua cùm funditus interierint, denuo possint reparari. Huius inue[illegible] auctorem Aristæum quendam pastorem facit: qui primus amissas apes, iugulatis aliquot boum iugis, creditur reparasse.

Aliud Modestini iurisconsulti argumentum.

Protinus aërij mellis redolentia regna,
Hyblæas & apes, aluearum & cerea tecta
Quisque apibus flores, examina quæq; legenda,
Indicat, humentésque fauos, cælestia dona.

Ni mel ex rore colligitur; qui ex aere defluit, vnde est, cælestia dona.

PROTINVS *aërij mellis cælestia dona*
Exsequar. hanc etiam Mæcenas adspice partẽ,
Admirandatibi leuium spectacula rerum,
Magnanimósque duces, totiúsque ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria; si quem
Numina læua sinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio, sedes apibus, statióque petenda:
Quò neque sit ventis aditus. (nam pabula venti
*Ferre domũ prohibent) neque oues hœdíque *petulci.*
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, Meropésque, aliæq; volucres,
Et manibus Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsásque volantes
*Ore ferunt, dulcem *nidis immitibus escam.*
At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina riuus:

lasciui exultantes.

nidis crudelibus, qui apum morte nutriuntur.

Palmáque

Palmáque vestibulum, aut ingens oleaster obumbret.
Vt, cùm prima noui ducent examina reges
Vere suo, ludétque fauis emissa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiáque hospitijs teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluat humor,
Transuersas salices, & grandia conijce saxa,
Pontibus vt crebris possint consistere, & alas
*Pandere ad æstiuum solem; si fortè *morantes* — tardè remeantes ex pascuis.
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides, & olentia latè
*Serpilla, & *grauiter spirantis copia thymbræ* — suauiter. alibi est pro malè.
Floreat, irriguúmque bibant violaria fontem.
Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cauatis,
Seu lento fuerint aluearia vimine texta,
Angustos habeant aditus: nam frigore mella
Cogit hiems, eadémque calor liquefacta remittit.
**Vtraque vis apibus pariter metuenda. neque illæ* — tam caloris, quàm frigoris.
Nequidquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucóque, & floribus oras
*Explent, collectúmque hæc ipsa ad *munera gluten* — officia coangustandarũ cauernarũ.
Et visco, & Phrygiæ seruant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam, effossis (si vera est fama) latebris,
Sub terra fodere larem, penitúsque repertæ
Pumicibúsque cauis, exesǽque arboris antro.
Tu tamen & læui rimosa cubilia limo
Vnge, fouens circum, & raras super inijce frondes:
*Neu propius tectis *taxum sine, neue rubentes* — venenatã arborẽ, è qua mel pessimũ gignit.
Vre foco cancros, altæ neu crede paludi;
Aut vbi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulsu

Saxa

tur. in Bucolicis: Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos.

Saxa sonant, vocísque offensa resultat imago.
Quod superest, vbi pulsam hiemem sol aureus egit
Sub terras, cælúmque æstiua luce reclusit,
Illæ continuò saltus, syluásque peragrant,
Purpureósque metunt flores, & flumina libant
Summa leues: hinc nescio qua dulcedine lætæ
Progeniem, nidósque fouent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt:*
Hinc, vbi iam emissum caueis ad sidera cæli
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
Obscurámque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator: aquas dulces & frondea semper
Tecta petunt. huc tu iussos asperge sapores,
Trita melisphylla, & cerinthæ ignobile gramen:*
Tinnitúsque cie, & matris quate cymbala circum:
Ipsæ consident medicatis sedibus ipsæ
Intima more suo sese in cunabula condent.*
Sin autem ad pugnam exierint; (nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continuóque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præsciscere. namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat; & vox
Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter se coeunt, pennísque coruscant:
Spiculáque exacuunt rostris, aptántque lacertos;
Et circa regem, atque ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnísque vocant clamoribus hostem.
*Ergo, vbi ver nactæ sudum, *campósque patentes,*
Erumpunt portis: concurritur: æthere in alto
Fit sonitus: magnum mistæ glomerantur in orbem,

Quia, fauis inhæresis, mel tamen inde nō funditur.

ob copiam. vbiq; enim nascitur.

naturali ratione, cuius causa latet. quis enim nouit, cur æris sono redeant in aluearia?

Aerem purum, & liquidū, non nubibus clausum.

Præcipi-

Praecipitésque cadunt. non densior aëre grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in pectore versant.
Vsque adeò obnixi non cedere, dum grauis aut hos,
Aut hos versa fuga victor dare terga coëgit.
Hi motus animorum, atque haec certamina tanta,
**Pulueris exigui iactu compressa quiescent.*
Verùm, vbi ductores acie reuocaueris ambos,
Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squallentibus ardens.
(Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & ore,
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidia, latámque trahens inglorius aluum.
Vt binae regum facies, ita corpora gentis.
Namque aliae turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cùm venit, & terram sicco spuit ore viator
Aridus. elucent aliae, & fulgore coruscant
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Haec potior soboles: hinc caeli tempore certo
Dulcia mella premes; nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.*
At cùm incerta volant, caelóque examina ludunt,
Contemnúntque fauos, & frigida tecta relinquunt;
Instabiles animos ludo prohibebis inani:
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe. non illis quisquam cunctantibus altum
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Inuitent croceis halantes floribus horti;

Viso enim puluere, tempestatem futuram, plurimi eis nocentem, timent.

Ad vina temperāda: quia maiores vina asperrima mellis dulcedine temperabant.

Et custos furum, atque auium cum falce saligna

Lampascinus, quæ ciuitas est in Hellespõto

*Hellespontiaci seruet tutela Priapi.
Ipse thymum, pinósque ferens de montibus altis,
Tecta serat latè circum, cui talia curæ:
Ipse labore manum duro terat: ipse feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum,
Vela traham, & terris festinem aduertere proram,
Forsitan, & pingues hortos quæ cura colendi

Oppidũ est Capaniæ, in quo bis in anno rosa nascitur.

Ornaret, canerem, biferíque rosaria *Pæsti,
Quóque modo potis gauderent intyba riuis
Et virides apio ripæ, tortúsque per herbam
Cresceret in ventrem cucumis: nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentésque hederis, & amantes litora myrtos.
Namque sub Oebaliæ memini me turribus altis,
Quà niger humectat flauentia culta Galesus,

deserti atq; contempti.

Coritium vidisse senem: cui pauca *relicti
Iugera ruris erant: nec fertilis illa iuuencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
Hîc rarum tamen in dumis olus albáque circum
Lilia, verbenásque premens, vescúmque papauer,

non potesta te: quia regum more cibis nõ cõparatis vtebantur.

Regum æquabat opes *animis: seráque reuertens
Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.
Primus vere rosam, atque autumno carpere poma.
Et, cùm tristis hiems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frænaret aquarum,
Ille comam mollis iam tum tundebat acanthi,
Æstatem increpitans seram, Zephyrósque morãtes.
Ergo apibus fetis idem, atque examine multo

Primus

Primus abundare, & spumantia cogere pressis
Mella fauis: illi tiliæ, atque vberrima pinus:
Quótque in flore nouo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat:
*Ille etiam seras in versum * distulit vlmos,* pro transtulit.
Edurámque pirum, & spinos iam pruna ferentes,
Iámque ministrãtem platanũ potantibus vmbram.
*Verùm hæc ipse equidem spatijs disclusus * iniquis* angustis, vt lib. 5. Spatióque subit Sergestus iniquo.
Prætereo, atque alijs pòst commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse
Addidit, expediam; pro qua mercede canoros
Curetum sonitus, crepitantiáque æra secutæ,
Dictæo cæli regem pauere sub antro.
Solæ communes natos, consortia tecta
*Vrbis habent, * magnisq; agitant sub legibus æuum:* immutabilibus.
Et patriam solæ, & certos nouere penates:
Venturæq; hiemis memores, æstate laborem
Experiuntur, & in medium quæsita reponunt.
Nanque aliæ victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris. pars intra septa domorum
*Narcissi * lacrymam, & lentum de cortice gluten,* humorẽ. allusit ad fabulã: quia Narcissus puer in florem est conuersus.
Prima fauis ponunt fundamina: deinde tenaces
Suspendunt ceras. aliæ spem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ purissima mella
Stipant, & liquido distendunt nectare cellas:
Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti;
Inq; vicem speculantur aquas, & nubila cæli;
Aut onera accipiunt venientum; aut agmine facto,
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redoléntque thymo fragrantia mella.

festinationē ostēdit com paratione Cyclopum.

*Ac * veluti lentis Cyclopes fulmina maßis*
Cùm properant; alij taurinis follibus auras
Accipiunt, reddúntque; alij stridentia tingunt
Aera lacu; gemit impositis incudibus Aetna;
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, versantq; tenaci forcipe ferrum:
Non aliter (si parua licet componere magnis)

Athenićses: à Cecrope, Atticæ rege, vbi mella nascūtur optima.

** Cecropias innatus apes amor vrget habendi,*
Munere quamque suo. grandæuis oppida curæ,
Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta paßim,
Et glaucas salices, casiámque, crocúmque rubentem,

nigri coloris.

*Et pinguem tiliam, & * ferrugineos hyacinthos.*
Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.
Manè ruunt portis: nusquam mora. rursus easdem
Vesper vbi è pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit sonitus, mussantq; oras, & limina circum.
Pòst, vbi iam thalamis se composuere, siletur

ipsis aptus: vt illud suprà.

*In noctem, fessosq; sopor * suus occupat artus:*
Nec verò à stabulis pluuia impendente recedunt
Longiùs, aut credunt cælo aduentantibus Euris:
Sed circum tutæ sub mœnibus vrbis aquantur,
Excursusq; breues tentant: & sæpe lapillos,

fluctuantes.

*Vt cymbæ * instabiles fluctu iactante saburram,*
Tollunt. his sese per inania nubila librant.
Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt;

erùnt-

Verùm ipsæ folijs natos, & suauibus herbis
Ore legunt: ipsæ regem, paruósque Quirites
*Sufficiunt, aulásque & cerea regna * refigunt.* pro figunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
*Attriuere, vltróque animam sub * fasce dedere:* onere.
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamuis angusti terminus æui
Excipiat (neque enim plus septima ducitur æstas)
*At genus * immortale manet: multósque per annos* semper enim alijs aliæ succedunt.
Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.
Præterea regem non sic Aegyptus, & ingens
Lydia; nec populi Parthorũ, aut Medus Hydaspes
Obseruant. rege incolumi, mens omnibus vna est;
Amisso, rupere fidem, constructáque mella
*Diripuere * ipsæ, & crates soluere fauorum.* mellis colligendi tam studiosæ.
Ille operum custos: illum admirantur, & omnes
Circumstant fremitu denso, stipántque frequentes,
Et sæpe attollunt humeris; & corpora bello
Obiectant, pulcrámque petunt per vulnera mortem.
His quidam signis, atque hæc exempla secuti,
Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
** Aethereos dixere: deum namque ire per omnes* diuinos spiritus.
Terrasq;, tractúsque maris, cælúmque profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quémque sibi tenues nascentem arcessere vitas,
*Scilicet * huc reddi deinde, ac resoluta referri* dissolui, & redire ad originé suã.
Omnia: nec morti esse locum; sed viua volare
Sideris in numerum, atque alto succedere cælo.
*Si quando sedem * augustam: seruatáque mella* quasi maiestatis plenam, augustum
Thesauris relines: prius haustu sparsus aquarum

enim propriè tectum est augurio consecratū.

Ora foue, fumósque manu prætende sequaces.
Bis grauidos cogunt fœtus, duo tempora messis,
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias, & Oceani spretos pede reppulit amnes.
Aut eadem sidus fugiens vbi piscis aquosi,
Tristior hibernas cælo descendit in vndas.
Illis ira modum supra est: læsæq; venenum
Morsibus inspirant, & spicula * cæca relinquunt
Affixæ venis, animásque in * vulnere ponunt.
Sin duram metues hiemem, parcésque futuro,
Contusosq; animos, & res miserabere fractas:
At suffire thymo, cerásque recidere inanes
Quis dubitet? nam sæpe fauos ignotus adedit
* Stellio, * lucifugis congesta cubilia blattis:
Immunisq; sedens aliena ad pabula fucus,
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis.
Aut dirum tineæ genus, aut * inuisa Mineruæ
In foribus laxas suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acriùs omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,
Complebúntque foros, & floribus horrea texent.
Si verò (quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo;
Quod iam non dubijs poteris cognoscere signis:
(Continuò est ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & tristia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent;
Aut intus clausis cunctanter in ædibus omnes,
Ignauæq; fame, & contracto frigore pigræ.

* breuia, quę possunt latere.

* vulnera

* Stellio, & per noctem vagātibus.

* quia puella Lydia, Mineruam lanificio prouocare ausa, in hoc animal ab ea conuersa est.

Tum sonus auditur grauior, tractimq; susurrant:
Frigidus vt quondam siluis immurmurat * auster: tres comparationes singulis complexus est versibus, quas Homer. binis.
Vt * mare sollicitum stridet refluentibus vndis:
* Aestuat vt clausis rapidus fornacibus ignis.)
Hic iam Galbaneos suadebo incendere odores,
Melláque arundineis inferre canalibus, vltro
Hortantem, & fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunsum gallæ admiscere saporem,
Arentésque rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel Pythia passos de vite racemos,
Cecropiúmque thymum, & graue olentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque * vno ingentem tollit de cespite siluam. * imo.
Aureus ipse: sed in foliis quæ plurima circum
Funduntur, violæ: * sublucet purpura nigræ. in viriditate foliorum
Sæpe deûm nexis ornatæ torquibus aræ:
Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illum
Pastores, & curua legunt prope flumina * Mellæ. fluuius Galliæ. vnde amello dict' flos, quia plurim' ibi nascitur.
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabuláque in foribus plenis appone canistris.
Sed, si quem proles subito defecerit omnis,
Nec, genus vnde nouæ stirpis reuocetur, habebit:
Tempus, & Arcadij memoranda inuenta magistri
Pandere, quóque modo, cæsis iam sæpe iuuencis,
Insincerus apes tulerit cruor; altiùs omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam, quà Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circumpictis vehitur sua rura * phaselis; breuibus nauigijs quæ

bus vtuntur cum stagnauerit Nilus.

Quáque pharetratæ vicinia Persidis vrget,
Et viridem Aegyptum nigra fecundat arena,
Et diuersa ruens septem discurrit in ora,
Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
Exiguus primùm, atque ipsos contractus ad vsus
Eligitur locus: hunc angustique imbrice tecti
Parietibúsque premunt arctis, & quattuor addunt
Quattuor à ventis obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & spiritus oris
* Multa reluctanti obstruitur, plagisq; perempto
Tunsa per integram soluuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
Subijciunt fragmenta, thymum, casiásque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primùm impellentibus vndas,
Antè nouis rubeant quàm prata coloribus, antè
Garrula quàm tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Aestuat, & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & stridentia pinnis
* Miscentur, tenuémque magis magis aëra * carpunt,
Donec, vt æstiuis effusus nubibus imber,
Erupere, aut vt neruo pulsante sagittæ,
Prima leues ineunt si quando prælia Parthi.
Quis deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
Vnde * noua ingressus hominum experientia cœpit?
Pastor Aristæus, fugiens Peneia tempe,
Amissis (vt fama) apibus morbóque, faméque,
Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis,

pro multùm, sic li.3. Multa gemens ignominiam.

inter se conueniunt pinnarum leuitate.

* captant.

nullo enim docente, ars per vsum reperta.

Multa

Multa querens, atque hac effatus voce parentem.
*Mater Cyrene, mater, quæ * gurgitis huius* Ponti fluminis.
Ima tenes, quid me præclara stirpe deorum
(Si modò, quē perhibes, pater est Tymbræus Apollo)
**Inuisum fatis genuisti? aut quò tibi nostri* Homerus in Il 8.
Pulsus amor? quid me cælum sperare iubebas?
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum, & pecudum custodia solers,
Omnia tentanti, excuderat, te matre relinquo.
*Quin age, & ipsa manu * felices erue siluas:* fertiles.
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes:
Vre sata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
*At * mater sonitum thalamo sub fluminis alti* Homerus in Il [illegible]
Sensit. eam circum Milesia vellera nymphæ
*Carpebant hyali * saturo fucata colore,* largo, copioso.
** Drymóque, Xanthóque, Ligeáque, Phyllodocéque.* ex 6. Iliad. & Theog. Hesiod.
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla,
Nesæe, Spióque, Thaliáque, Cymodocéque,
Cydippéque, & flaua Lycorias, altera virgo,
Altera tum primo Lucinæ experta labores:
Clióque, & Beroe soror, Oceanitides ambæ,
*Ambæ auro, pictis * incinctæ pellibus ambæ,* venantium habitu. venatrices enim nymphæ multæ.
Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopea,
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martisq; dolos, & dulcia furta;
Aq; Chao densos diuûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa
Deuoluunt, iterum maternas impulit aures

 Luctus

Luctus Aristæi, vitreisq; sedilibus omnes
Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores
quia fons Arethusæ dulcia fluenta inter media habet fluctus. *Prospiciens, summa flauum caput * extulit vnda.*
Et procul, ô gemitu non frustra exterrita tanto
Cyrene soror, ipse tibi tua maxima cura
Tristis Aristæus Penei genitoris ad vndam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic perculsa noua mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos, fas illi limina diuûm
Homerus in Il. 264. *Tangere, ait: * simul alta iubet discedere latè*
Flumina, qua iuuenis gressus inferret. at illum
Curuata in montis faciem circumstetit vnda,
Accepitq; sinu vasto, misitq; sub amnem.
Iámque domum mirans genitricis, & humida regna,
qui sunt fōtium, & fluuiorū receptacula. *Speluncisq; * lacus clausos lucósque sonantes,*
Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diuersa locis, Phasimq;, Lycúmque,
Et caput, vnde altus primùm se erumpit Enipeus:
Vnde pater Tyberinus, & vnde Aniena fluenta,
Saxosumq; sonans Hipanis, Mysusq; Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus. quo non alius per pinguia culta
nigrum, ex altitudine scilicet. *In mare * purpureum violentior influit amnis.*
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisq; ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
Pocula: Panchæis adolescunt ignibus aræ.

*Et mater, cape Maonij * carchesia Bacchi,* poculorum genera.
Oceano libemus, ait. simul ipsa precatur
Oceanúmque patrem rerum, nymphásque sorores,
Centum quae siluas, centum quae flumina seruant.
*Ter liquido ardentem * perfudit nectare Vestam:* vinū purissimum in ignem infudit.
Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit:
Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa.
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
*Caeruleus Proteus; magnum qui * piscibus aequor,* dij enim maris prima parte equi sunt, postrema pisces.
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiae portus, patriámque reuisit
Pallenen. hunc & nymphae venerantur, & ipse
*Grandaeuus Nereus. * nouit namque omnia vates,* Homerus in Il. 4.
Quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno visum est: immania cuius
*Armenta, & * turpes pascit sub gurgite phocas.* magnae: et cui turpe caput.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, vt omnem
*Expediat morbi * caussam, * euentúsque secundet.* quaerit enim ab oraculis caussa mali, & remedia.
Nam sine vi non vlla dabit praecepta: neque illum
Orando flectes. vim duram, & vincula capto
Tende: doli circum haec demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios cùm sol accenderit aestus,
Cùm sitiunt herbae, & pecori iam gratior vmbra est,
In secreta senis ducam, quò fessus ab vndis
Se recipit: facilè vt somno aggrediare iacentem.
Verùm vbi correptum manibus, vinclisq; tenebis:
Tum variae illudent species, atque ora ferarum.
*Fiet enim subitò sus horridus, * atráque tigris,* pro ferum.
Squamosusq; draco. & fulua ceruice leaena:
Aut acrem flammae sonitum dabit: atque ita vinclis

Excid t, aut in aquas tenues, dilapsus abibit.
Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris incepto tegeret cùm lumina somno.
Hæc ait, & liquidum ambrosiæ * diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit. at illi
Dulcis compositis spirauit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. est specus ingēs
Exesi latere in montis; quò plurima vento
Cogitur, inq; sinus scindit sese vnda reductos;
* Deprensis olim statio tutissima nautis.
Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.
Hîc iuuenem in latebris auersum à lumine nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.
Iam rapidus, torrens sitientes * Sirius Indos
Ardebat cælo; & medium sol igneus orbem
Hauserat: arebant herbæ, & * caua flumina siccis
Faucibus ad limum radij tepefacta coquebant:
Cùm Proteus consueta petens è fluctibus antra
Ibat. eum vasti circum gens humida ponti
Exultans, rorem latè dispergit amarum.
Sternunt se somno diuerso in litore phocæ.
Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper vbi è pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisq; lupos acuunt balatibus agni,
Consedit scopulo medius, numerúmque recenset.
Cuius Aristæo quoniam est oblata facultas;
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisq; iacentem

Occupat.

Marginal notes:
* vnxit eum, vt ad videndum numē fieret idoneum.
* periclitantibus.
* stella in ore Canis.
* alta: Lucan. Deseruere cauo tentoria fixa Lemano.

Occupat. ille sua contrà non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignémque, horribilémq; feram, fluuiumq; liquentem.
Verùm, vbi nulla fugam reperit fallacia, victus
In sese redit, atque hominis tandem ore locutus.
** Nam quis te, iuuenum confidentissime, nostras* pro, quisnā
Iussit adire domos? quidue hinc petis, inquit? at ille,
Scis Proteu, scis ipse: neque est te fallere cuiquam: Homerus in Il. 9.
Sed tu desine velle. deûm praecepta secuti
Venimus huc, lapsis quaesitum oracula rebus.
Tantum effatus. ad haec vates vi denique multa
Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et grauiter frendens sic fatis ora resoluit.
** Non te * nullius exercent numinis ira:* nō humilis, sed magni
Magna lues commissa: tibi has miserabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum poenas, ni fata resistant,
Suscitat, & rapta grauiter pro coniuge saeuit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella,
Seruantem ripas, alta non vidit in herba.
At chorus aequalis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes, flerunt Rhodopeiae arces,
*Altáque Pangaea, & * Rhesi mauortia tellus,* ex persona poetę. nam postea Rhesus eam regionem tenuit.
Atque Getae, atque Hebrus, atque Actias Orithyia.
Ipse caua solans aegrum testudine amorem,
Te dulcis coniux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat:
** Taenarias etiam fauces, alta hostia Ditis,* Tęnarus Laconę promontorium circa finem Malcę, vbi
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, manésque adijt, regémque tremendum,

Nesciáque

ad inferos descensus esse dicitur.

Nesciáque humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Vmbræ ibant tenues, simulacráque luce carentum,
Quàm multa in siluis auium se millia condunt,
Vesper vbi, aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctáque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæq; puellæ,
Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardáque palus innabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.
Quin ipsæ stupuere domus, atque intima leti

inuolutæ, implicitæ.

*Tartara, cæruleósque * impexæ crinibus angues*
Eumenides: tenuitq; inhians tria Cerberus ora,

cum vento intellige.

*Atque Ixionei * vento rota constitit orbis.*
Iámque pedem referens, casus euaserat omnes;
Redditáque Eurydice superas veniebat ad auras,
Ponè sequens; (namq; hãc dederat Proserpina legẽ)
Cùm subita incautum dementia cepit amantem,
Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.
Restitit, Eurydicénque suam iam luce sub ipsa

vt illud, ô præstans animi.

*Immemor heu, victusq; * animi respexit. vbi omnis*
Effusus labor; atque immitis rupta tyranni
Fœdera, térque fragor stagnis auditus auernis.
Illa, quis & me, inquit, miserã, et te perdidit Orpheu;
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant; conditque natantia lumina somnus:
Iámque vale: feror ingenti circumdata nocte,

in vmbræ tenuitatem redactas.

** Inualidásque tibi tendens, heu non tua, palmas.*
Dixit, & ex oculis subito, ceu fumus in auras

Commi

Commissus tenues, fugit diuersa, neque illum,
Prensantem nequidquam vmbras, & multa volentē
Dicere, præterea vidit: nec portitor Orci
Amplius obiectam passus transire paludem.
Quid faceret? quò se, rapta bis coniuge, ferret?
Quo fletu manes, quæ numina voce moueret?
Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba.
*Septem illum totos perhibent * ex ordine menses* sine intermissione.
Rupe sub aërea, deserti ad Strimonis vndam
Fleuisse, & gelidis hæc euoluisse sub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
*Qualis populea mærens * philomela sub vmbra* pro quauis aue, species pro genere.
Amissos queritur fetus: quos durus arator
Obseruans nido implumes detraxit. at illa
Flet noctem; ramóque sedens miserabile carmen
Integrat, & mæstis latè loca questibus implet.
Nulla Venus, nulliq; animum flexere Hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimq; niualem,
Aruáque Rhiphæis numquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
*Dona querens, spretæ Cyconum quo * munere matres* nuptijs eius.
Inter sacra deûm, nocturnáque orgia Bacchi
Discerptum latos iuuenem sparsere per agros.
*Tum quoque * marmorea caput à ceruice reuulsum,* pulcra, candida.
Gurgite cùm medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret, Eurydicen vox ipsa, & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen, anima fugiente, vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: & se iactu dedit æquor in altum;
Quáque dedit spumantem vndam sub vertice torsit.

subaudi, territa est.

*At non * Cyrene: namque vltro affata timentem.*
Nate, licet tristes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi caussa: hinc miserabile nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus: tu munera supplex
*Tende, petens pacem, & * faciles venerare Napæas.*
Namque dabunt veniam votis, irásque remittent.
Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quattuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
*Delige, & * intacta totidem ceruice iuuencas.*
Quattuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue; & sacrum iugulis demitte cruorem;
Corporáque ipsa boum frondoso desere luco.
Pòst, vbi nona suos aurora ostenderit ortus,
Inferias Orphei Lethæa papauera mittes,
Et nigram mactabis ouem, lucémque reuises:
** Placatam Euridicen vitula * venerabere cæsa.*
Haud mora: continuò matris præcepta facessit:
Ad delubra venit, monstratas excitat aras:
Quattuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Pòst, vbi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucúmque reuisit.
Hîc verò subitum, ac dictu mirabile monstrum
Adspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes vtero, & ruptis efferuere costis,
Immensásq; trahi nubes, iámque arbore summa
*Confluere, & lentis * vuam demittere ramis.*
Hæc super aruorum cultu, pecorúmque canebam,

exorabiles, ad ignoscendú paratas.

indomita.

hypallage, pro veneratá placabis.

In moré vuę defluere.

Et super

Et super arboribus, Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victórque volentes
*Per populos dat iura, viámque affectat * olympo.*
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studijs florentem ignobilis oti;
Carmina qui lusi pastorum, audáxque iuuenta,
Tityre te patulæ, cecini, sub tegmine fagi.

preparat sibi diuinos honores.

scripsit enim bucolica, vt ait Seruius, natus annos. 28.

GEORGICORVM FINIS.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS

LIBER I.

*

Argumentum.

Troia capta, Aeneas, Anchisæ, & Veneris filius, vir singulari pietate, paríque fortitudine præditus, dum erroris sui anno septimo per mare Tyrrhenum à Sicilia in Italiam nauigat, immissa ab Aeolo, rege ventorum, rogatu Iunonis, grauissima tempestate, ad Libycum litus appellitur. egressúsque in terram, septem ingenti magnitudine ceruos sagittis prosternit, singulósq; in singulas naues (tot enim ex dispersa classe collegerat) æqualiter distribuit; sociósque deinde, longis iam erroribus fatigatos, spe futuræ quietis ad tolerãdum quod reliquum erat laboris, hortatur. Interea Venus Aeneæ sui Troianorúmq. caussam apud Iouem agit, omniúmque calamitatum illarum caussam Iunoni imputat. Iupiter contra, re-

ſerata fatorũ ſerie, ſpe felicis poſteritatis, potentiæque Romanorum, filiæ dolorem conſolatur. Cuius oratione cõfirmata Venus Aeneæ ſuo, locorum ignaro, & explorandæ regionis cauſſa huc illuc oberrãti, ſeſe obuiam præbet, nauéſq; diſperſas ſaluas eſſe nuntiat: oſtendítque non procul illinc abeſſe Carthaginem, quam tunc in iis locis cõdebat Dido. Aeneas itaque matris beneficio caua nube cinctus, vnà cum Achate Carthaginem ingreditur: vbi & ſocios ſaluos reperit, & à Didone benigne excipitur. Venus tamen, quòd neque Iunonio hoſpitio, neq; muliebri inconſtantię ſatis fideret, ſopito in Idalię luci Aſcanio, pro eo Cupidinẽ ſubſtituit, qui inter amplexus & oſcula latenter reginæ amorẽ inſpirat Aeneæ.

Aliud argumentum.

Aeolus immittit ventos, Iunone precante,
Troianóſque vagos Libycas expellit ad oras.
Aeneam recipit pulcra Carthagine Dido,
Cui Venus Aſcanij ſub imagine mittit Amorem.

ILLE *ego, qui quondam gracili modulatus auena*
Carmen, &, egreſſus ſiluis, vicina coëgi,
Vt quamuis auido parerent arua colono;
Gratum opus agricolis. at nunc horrentia Martis
Ἔγρεγον ** Arma, virumq; cano; Troiæ qui primus ab oris*
ne: τιρχω *Italiam, fato profugus, Lauináque venit*
ad Homeri exemplum. *Litora, multum ille & terris iactatus, & alto,*
primum ...de errori. *Vi ſuperum, ſæuæ memorem Iunonis ob iram,*

Multa

Multa quoque & bello paſſus, dum conderet vrbem, bus Aeneæ. deinde de bello in Italia geſto ſcripſit.
Inferétque deos Latio: genus vnde Latinum,
Albaníque patres, atque altæ mœnia Romæ.
Muſa mihi cauſſas memora, quo numine læſo,
Quidue dolens regina deûm, tot voluere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. tantǽne animis cæleſtibus iræ?
Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tyberináque longe
Oſtia, diues opum, ſtudijsq; aſperrima belli:
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam,
**Poſthabita coluiſſe Samo. hic illius arma,* non contempta, ſed in ſecundis habita.
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus eſſe,
Si quà fata ſinant, iam tum tenditque, fouétque.
Progeniem ſed enim Troiano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces:
Hinc populum late regem, bellóque ſuperbum
Venturum excidio Libyæ: ſic voluere Parcas.* Vna enim loquitur, altera ſcribit, tertia fila deducit.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro caris geſſerat Argis,
Nec dum etiam cauſſæ irarum, ſæuique dolores
Exciderant animo: manet alta mente repoſtum Homer. in Il. 263.
Iudicium Paridis, ſpretæq; iniuria formæ,
Et genus inuiſum, & rapti Ganymedis honores:* ob miniſterium poculorum, ad quod receptus eſt, remota Hebe Iunonis filia.
His accenſa ſuper, iactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaum, atque immitis Achilli,
Arcebat longe Latio: multóſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum:
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
VIX è conſpectu Siculæ telluris in altum

Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant,
Cum Iuno æternum seruans sub pectore vulnus,
Hæc secum, méne incepto desistere victam?
Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis. Palláśne exurere classem
Argiuûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei?

de vna loquitur Aiacis naue: sed totum pro parte ad inuidiam posuit.

Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem,
Disiecítque rates, euertítque æquora ventis.
Illum exspirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, scopulóque infixit acuto.
*Ast ego, quæ diuum incedo * regina, Iouisque*
Et soror, & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero. & quisquam numen Iunonis adoret
**Præterea? aut supplex aris imponat honorem?*
Talia flammato secum dea corde volutans,
*Nimborum in patriam, loca *fœta furentibus Austris,*
Æoliam venit. hîc vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempestatésque sonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
*Circum claustra fremunt. celsa *sedet Æolus arce,*
Sceptra tenens, mollítque animos, & temperat iras.
Ni faciat; maria, ac terras, cælúmque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrántque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
*Hoc metuens: *molémque, & montes insuper altos*
Imposuit, regémque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.
Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est.

Homer. Il. 19.

Postea: vt alibi quoque

plena, grauida.

nō otiatur, sed curat.

molē mōtis: vt alibi, Patris libamus & amnem.

Aeole (namque tibi diuũ pater, atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victósque penates.* ergo commẽdandos.
Incute vim ventis; submersásque obrue puppes,
Aut age diuersas, & disijce corpora ponto.
**Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ:* Hom. in Il. 94.156.
Quarum, quæ forma pulcerrima, Deiopeiam
Connubio iungam stabili, propriámque dicabo;
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulcra faciat te prole parentem,
Aeolus hæc contra. Tuus, ô regina quid optes,
Explorare labor: mihi iussa capessere fas est.
Tu mihi quodcunq; hoc regni, tu sceptra, Iouémque* Motus enim aëris. i. Iunonis, vẽtos creat, quibus præest Aeolus.
Concilias: tu das epulis accumbere diuum:
Nimborúmque facis, tempestatúmque potentem,
Hæc vbi dicta, cauum conuersa cuspide montem* Home. Od. 46.
Impulit in latus: at venti, velut agmine facto,
Quà data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totúmque à sedibus imis
Vna Eurúsque, Notúsque ruunt, crebérque procellis
Africus; & vastos voluunt ad litora fluctus.
Insequitur clamórque virum, stridórque rudentum.
Eripiunt subito nubes cælúmque, diémque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli; & crebris micat ignibus æther;
Præsentémque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneæ soluuntur frigore membra:
Ingemit, & duplices tendens ad sidera palmas,* Home. Od. 46.
Talia voce refert: ô térque, quatérque beati,

Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
Homer. in Od. 173. Contigit oppetere: o* Danaum, fortissime gentis
Tydide, me ne Iliacis occumbere campis
Non potuisse, tuaq; animam hanc effundere dextra?
Homer. in Il. 129. Sæuus vbi* Aeacidæ telo iacet Hector, vbi ingens
Sarpedon; vbi tot Simois correpta sub vndis
Scuta virum, galeásque, & fortia corpora voluit.
Talia iactanti stridens Aquilone procella
Contrarius enim est Aquilo in Italiã eũtibus. Velum* aduersa ferit, fluctúsque ad sidera tollit.
Franguntur remi: tum prora auertit, & vndis
Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent: his vnda dehiscens
Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis.
ob tempestatem. Treis Notus abreptas in saxa* latentia torquet:
Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras:
Dorsum immane mari summo. tres Eurus ab alto
In breuia, & Syrtes vrget, (miserabile visu)
Illidítque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Vnam, quæ Lycios, fidúmque vehebat Orontem,
Homer. in Od. 110. Ipsius ante oculos ingens à vertice pontus
In* puppim ferit: excutitur, pronúsque magister
Voluitur in caput, ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agẽs circũ, & rapidus vorat æquore vortex.
Home. Od. 110. *Apparent rari nantes in gurgite vasto:
Arma virum, tabuleq;: & Troia gaza per vndas:
Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, & qua grandæuus Alethes,
vis venti. Vicit* hiems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,

Emissámque

Emissamque hiemem sensit Neptunus, & imis,
Stagna refusa vadis: grauiter commotus, & alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit vnda.
Disiectam Aeneæ toto* videt æquore classem, Homer.in Il.160.
Fluctibus oppressos Troas, cælique ruina.
*Nec latuere doli fratrem Iunonis, & iræ. Homer.in Il.12.
Eurum ad se, Zephyrumq; vocat: dehinc talia fatur:
Tanta ne vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam cælum, terrámque meo sine numine venti
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
*Quos ego: sed motos præstat componere fluctus: Sermo imperfectus, irā indicās.
Post mihi non simili pœna commissa luetis.
Maturate fugam, regíque hæc dicite vestro:
*Non illi imperium pelagi, sæuúmque tridentem, Homer.in Il.163.
Sed mihi sorte datum. tenet ille immania saxa,
Vestras Eure domos. illa se iactet in aula
Aeolus, & clauso ventorum carcere, regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectásque fugat nubes, solémque reducit.
Cymothoe simul, & Triton adnixus acuto
Detrudunt naues scopulo: leuat ipse tridenti,
Et vastas aperit Syrtes, & temperat æquor,
Atque* rotis summas leuibus perlabitur vndas. Hom. in Il. 137. tempestati motũ populi cõparat.
Ac, veluti magno in populo cùm sæpe coorta est
Seditio, sæuitque animis ignobile vulgus,
Iámque faces, & saxa volant, furor arma ministrat;
Tum, pietate grauem, ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant,
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam

Vectus per maria cælo sereno. Prospiciens genitor, cælóque * inuectus aperto
Flectit equos, currúque volans dat lora secundo.
Defessi Aeneadæ, quæ proxima litora, cursu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Homer in Od.13. Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit obiectu laterum; quibus omnis ab alto
qui recolliguntur, & replicantur. Frangitur, inq; sinus scindit sese vnda *reductos.
Hinc atque hinc vastæ rupes geminíque minantur
In cælum scopuli: quorum sub vertice latè
Aequora tuta silent: tum siluis scena coruscis
Desuper, horrentíque atrum nemus imminet vmbra.
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum:
naturali: vt, viuo præteru-lior ostia saxo. Intus aquæ dulces, *viuóque sedilia saxo,
Nympharum domus. hic fessas non vincula naues
Vlla tenent, vnco non alligat anchora morsu
Huc septem, Aeneas, collectis nauibus omni
Ex numero, subit; ac magno telluris amore
Egressi optata potiuntur Troës arena;
madefactos adspergine. Et sale * tabentes artus in litore ponunt,
Ac primum silicis scintillam excudit Achates.
prosuscepit *Suscepitque ignem folijs atque arida circùm
Nutrimenta dedit, rapuítque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam vndis, Cerealiáque arma
inopia fatigati. Expediunt *fessi rerum, frugésque receptas
Et torrere parant flammis & frangere saxo.
Aeneas scopulum interea conscendit, & omnem
Prospectum latè pelago petit, Anthea si quem
Iactatum vento videat, Phrygiásque biremes
Quia nauigantium militum est Aut Capyn, aut celsis in puppibus * arma Caicì.
Nauem in conspectu nullam, tres litore ceruos

Prospicit

Prospicit errantes. hos tota armenta sequuntur mos, pupp i
A tergo; & longum per valles pascitur agmen. butarum re
Constitit hic, arcúmque manu, celerésque sagittas ligare et ali
Corripuit fidus quæ tela gerebat Achates. bi praeora-
Ductoresque ipsos primùm capita alta ferentes re manus
Cornibus arboreis sternit: tum vulgus, & omnem præfigere
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam: puppibus
Nec prius absistit, quàm septem ingentia victor arma.
Corpora fundat humi, & numerũ cũ nauibus æquet.
Hinc portum petit, & socios partitur in omnes. Homer in
Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes Il. 93.
Litore Trinacrio, dederátque abeuntibus heros,
Diuidit, & dictis mœrentia pectora mulcet.
*O*socij (neque enim ignari sumus ante malorum)* Homer. in
O passi grauiora: dabit deus his quoque finem. Od. 107.
Vos & Scyllæam rabiem, penitúsque sonantes
**Accestis scopulos, vos & cyclopea saxa*
Experti reuocate animos, mœstúmque timorem Accesserunt
Mittite. forsan & hæc olim meminisse iuuabit. enim ad sco
Per varios casus, per tot discrimina rerum pulos, non
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas peruenerunt
Ostendunt: illic fas regna resurgere Troiæ. id est, peri-
Durate, & vosmet rebus seruate secundis. cula non ta
Talia voce refert, curísque ingentibus æger lerunt, sed
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem. prope adie-
Illi se prædæ accingunt, dapibúsque futuris: cunt.
Tergora diripiunt costis, & viscera nudant:
*Pars in*frusta secant, verubúsque trementia figunt:* Homer. in
Litore ahena locant alij, flammísque ministrant. Il. 10.
Tum victu reuocant vires fusiq; per herbam

Implentur veteris Bacchi, pinguísque ferinæ.
Hom. in Il. 20. 78. 273. *Postquam exempta fames epulis, mensǽq; remotæ,
Amissos longo socios sermone requirunt,
Spémque, metúmque inter dubij, seu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
Hom. in Il. 263. 78. 273. Præcipue pius Aeneas nunc acris Oronti,
Nunc Amyci casum gemit & crudelia secum
Fata Lyci, fortémque Gyan, fortémque Cloanthum.
Et iam finis erat, cùm Iuppiter æthere summo
Despiciens mare veliuolum, terrásque iacentes,
Litoráque, & latos populos, sic vertice cæli
Constitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Secundum Stoicos qui deos dicunt curare mortalia. Atque illum tales iactantem pectore *curas
Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes
Alloquitur Venus: O qui res hominúmque deúmque
Aeternis regis imperijs, & fulmine terres,
Quid meus Aeneas in te committere tantùm,
Quid Troës potuere? quibus tot funera passis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Participiũ pro nomine. volubilis enim significat annos, qui voluuntur: nõ voluunt: vnde illud, Atq; in se sua per vestigia voluitur annus. Certè hinc Romanos olim, *voluentibus annis,
Hinc fore ductores, reuocato à sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te genitor sententia vertit?
Hoc equidem occasum Troiæ, tristésque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur: quem das finem rex magne laborum?
Antenor potuit medijs elapsus Achiuis
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timaui:

Vnde

Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arua sonanti.
Hic tamen ille vrbem Pataui, sedésque locauit
*Teucrorum; & genti *nomen dedit, armáque fixit* — quod ne victori quidē Aeneę concedetur. Romani enim, nō Troiani, dicti sunt eius posteri.
Troia; nunc placida compostus pace quiescit.
Nos, tua progenies, cæli quibus annuis arcem,
Nauibus (infandum) amißis vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longè disiungimur oris.
Hic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?
*Olli subridens *hominum sator, atque deorum,* — Homer. in Il. 55.
Vultu, quo cælum, tempestatésque serenat,
*Oscula *libauit natæ, dehinc talia fatur.* — leuiter tetigit. osculū autem religionis est ait Seruius, suauium voluptatis est.
Parce metu Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes vrbem, & promißa Lauini
Mœnia, sublimémque feres ad sidera cæli
Magnanimum Aeneam: neque me sententia vertit.
Hic tibi (fabor enim: quando hæc te cura remordet:
Longius & voluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia, populósque feroces
*Contundet, moresque viris, & *mœnia ponet:* — ὕστερον πρότερον: ante enim vrbs, post mura cōditur. sic illud, Arma, virúmque cano.
Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
Ternáque transierint Rutulis hiberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)
Triginta magnos voluendis mensibus orbes
Imperio explebit: regnúmque à sede Lauini
Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
Hic iam tercentum totos regnabitur annos
*Gente sub *Hectorea: donec regina sacerdos* — Troiana. dicendū fuit, Aeneia: sed
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.

Poëtarũ est mos, nomina ex vicino vſurpare.

Inde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mœnia, Romanósque ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi: quin aſpera Iuno,
Quæ mare nunc, terráſque metu, cælúmque fatigat,
*Conſilia in *melius referet, mecúmque fouebit*
Romanos rerum dominos, gentémque togatam.
Sic placitum. veniet luſtris labentibus ætas,
Cùm domus Aſſaraci Phthiam, claráſque Mycenas
Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulcra Troianus origine Cæſar,
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris,
Iulius, à magno demiſſum nomen Iulo.
Hunc tu olim cælo, ſpolijs Orientis onuſtum,
*Accipies ſecura: vocabitur hic quoque *votis,*
Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis:
Cana Fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: Furor impius intus
Sæua ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait: & Maia genitum demiſit ab alto,
Vt terræ, vtq; nouæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris; ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus adſtitit oris:
Et iam iuſſa facit: ponúntque ferocia Pœni
Corda, volente deo: in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentémque benignam.

* Quia bello Punico ſecũdo, vt ait Ennius, Iuno placata cœpit fauere Romanis

* Quia poſt mortem C. Cæſar meruit arã, faſtigium, flaminé: vt Cicero in Philippicis, Suetonius, Plutarchus, &c.

At pius Aeneas per noctem plurima voluens,
Vt primum lux alma data est, exire locósque
Explorare nouos, quas vento accesserit oras,
*Qui *teneāt (nam inculta videt) hominésne, feræ ne,* Homerus Od.124.
Quærere constituit, sociísque exacta referre.
Classem in conuexo nemorum, sub rupe cauata,
**Arboribus clausam circū, atq; horrentibus *vmbris* pro vmbris arborū; vt illud molemque & montes.
Occulit: ipse vno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obuia silua,
Virginis os, habitúmque gerens, & virginis arma
Spartanæ; vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalice, volucrémque fuga præuertitur Hebrum.
*Namq; humeris de more *habilem suspēderat arcum* aptū semni.
Venatrix, dederátque comas diffundere ventis,
Nuda genu, nodoq; sinus collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, iuuenes, monstrate mearum
Vidistis si quam hîc errantem forte sororum,
Succinctam pharetra, & maculosæ tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem. Homerus
Sic Venus: at Veneris contra sic filius orsus, Od. 52.
Nulla tuarum audita mihi, neque visa sororum.
O quam te memorem virgo? namq; haud tibi vultus Homer. in
Mortalis, nec vox hominem sonat: ô dea, certe, Il.269.
An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis vna,
Sis fœlix, nostrúmque leues quæcunque laborem;
*Et, *quo sub cælo tandem, quibus orbis in oris* qua sub cæli
Iactemur, doceas. ignari hominúmque locorúmque parte.
Erramus, vento huc, vastis & fluctibus acti.
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.

Tum

Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore.
Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram,
Purpureóque alte suras vincire cothurno.
*Punica regna vides, Tyrios, & *Agenoris vrbem:*
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta,
Germanum fugiens: longa est iniuria, longæ
Ambages, sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniux Sichæus erat ditissimus agri
Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primísque iugarat
Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius venit furor. ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanæ: factúmque diu cælauit, & ægram
Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Coniugis, ora modis attollens pallida miris:
**Crudeles aras, traiectáque pectora ferro*
Nudauit; cæcúmque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriáque excedere suadet:
Auxiliúmque viæ, veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus, & auri.
His commota fugam Dido, sociósque parabat:
*Conueniunt, quibus aut odium *crudele Tyranni,*
Aut metus acer erat: naues, quæ fortè paratæ,
Corripiunt, onerántque auro, portantur auari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.

quam fecerunt Agenoridæ. Agenor autem rex Phœnicæ fuit.

piæ sunt aræ: sed respexit ad crudele factũ Pygmalionis.

crudelis tyranni. nõ enim crudele, sed iustũ est odiũ in tyrannos.

Deuene

Deuenere locos, vbi nunc ingentia cernes
Mœnia, surgentémque nouæ Carthaginis arcem:
Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
Quóue tenetis iter? quærenti talibus ille
*Suspirans, imóque trahens à pectore vocem. Homer.in Il.9.
O dea, si prima repetens ab origine pergam;
Et vacet annales nostrorum audire laborum:
Ante diem *clauso componet vesper Olympo. Homerus Od.98.
Nos Troia antiqua (si vestras forte per aures
Troiæ nomen iit) diuersa per æquora vectos
Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Æneas; raptos qui ex hoste penates
Classe veho mecum, fama super æthera notus:
Italiam quæro *patriam, & genus ab Ioue summo, Coritũ, Tusciæ ciuitatem, vnde fuit Dardanus: qui ex Ioue natus est. ideo intulit poeta, Genus ab Ioue summo. sic Seruius.
Bis denis Phrygium conscendi nauibus æquor,
Matre dea monstrante viam, data fata secutus:
Vix septem conuulsæ vndis, Euróque supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
Europa, atque Asia pulsus. nec plura querentem
Passa Venus, medio sic interfata dolore est:
Quisquis es, haud, credo, inuisus cælestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adueneris vrbem.
Perge modo; atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces socios, classémque relatam
Nuntio, & in tutum versis aquilonibus actam:
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Adspice bis senos lætantes agmine *cygnos, Cygnos nauibus, aquilam tempe-
Ætheria quos lapsa plaga Iouis ales aperto

Turba

Axti compa rat. *Turbabat cælo: nunc terras ordine longo*
Aut capere, aut captas iam despectare videntur.
Vt reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantúsque dedere:
Haud aliter puppésque tuæ, pubésque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modo, & quà te ducit via, dirige gressum.
**Dixit: & auertens rosea ceruice refulsit:*
Homer. in Il. 36. **Ambrosiæq; comæ diuinum vertice odorem*
Homer. in Il. 154. *Spirauere: pedes vestis defluxit ad imos:*
Et vera incessu patuit dea. ille, vbi matrem
Agnouit, tali fugientem est voce secutus.
**Quid natum toties crudelis tu quoque falsis*
Homer. in Il. 36. *Ludis imaginibus? cur dextræ iungere dextram*
Non datur, ac veras audire, & reddere voces?
Talibus incusat, gressúmque ad mœnia tendit.
Home. Od. 56. *At *Venus obscuro gradientes aëre sepsit,*
Apol. Arg. 53. *Et *multo nebulæ circum dea fudit amictu:*
Hom. in Il. *Cernere ne quis eos, neu quis contingere possit,*
35. 169. *Moliríue moram, aut veniendi poscere caussas.*
diuino incessu. *Ipsa Paphum *sublimis abit, sedésque reuisit*
Læta suas, vbi templum illi, centúmque Sabæo
Ture calent aræ, sertísque recentibus halant.
Corripuere viam interea, qua semita monstrat:
Iámque adscendebant collem, qui plurimus vrbi
Imminet, aduersásque adspectat desuper arces.
Homer. in Od 56. **Miratur molem Aeneas, magalia quondam:*
Miratur portas, strepitúmque, & strata viarum.
festinantes. *Instant *ardentes Tyrij: pars ducere muros,*
Molirique arcem, & manibus subuoluere saxa:

Pars

Pars optare locum tecto & concludere sulco.
Iura, magistratúsque legunt, sanctúmque senatum,
Hic portus alij effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alij, immanésque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
Qualis apes æstate noua per florea rura Homer. in Il. 15.
Exercet sub sole labor: cùm gentis adultos
*Educunt fetus; aut cum *liquentia mella* sine sordibus.
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum: aut, agmine facto
*Ignauum fucos *pecus à præsepibus arcent:* pecus enim dicimus, quidquid humana lingua, & effigie caret.
Feruet opus, redoléntque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum iam mœnia surgunt,
Aeneas ait, & fastigia suspicit vrbis.
Infert se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios miscétque viris, neque cernitur vlli.
**Lucus in vrbe fuit media, lætissimus vmbra:* Vbicunque lucum Virgilius ponit, sequitur consecratio.
Quò primum iactati vndis, & turbine Pœni
Effodere loco signum, quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per sæcula gentem.
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine diuæ:
Aerea cui gradibus surgebant limina, nexæq;
Aere trabes: foribus cardo stridebat ahenis.
*Hoc *primum in luco noua res oblata timorem* secuta enim alia quoq; sunt, quæ formidinē detraxere.
Leniit: hîc primùm Aeneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
Nanque, sub ingenti lustrat dum singula templo
Reginam opperiens, dum, quæ fortuna sit vrbi,

Artifi

Artificúmque manus inter se, operúmque labores
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellàque iam fama totum vulgata per orbem,
Atridas, Priamúmque, & sæuũ ambobus Achillem;
Constitit; & lacrymãs, Quis iã locus, inquit Achate,
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
virtuti. *En Priamus. sunt hîc etiam sua præmia *laudi:*
Sunt lacrymæ rerum: & mentem mortalia tangunt:
Solue metus: feret hæc aliquam tibi fama salutem.
Sic ait, atque animum pictura pascit inani,
Homer. in Il. 92. 173. **Multa gemẽs, largóque humectat flumine vultum.*
Namque videbat, vti bellantes Pergama circum
Hectorem significat. *Hac fugerent Graij, premeret *Troiana iuuentus;*
Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
Homer. in Il. 112. **Nec procul hinc Rhæsi niueis tentoria velis*
Agnoscit lacrymans: primo quæ prodita somno
duo tantùm nominantur, Diomedes, & Achille; vt excusetur Aeneas, si est à fortibus victus. **Tydides multa vastabat cæde cruentus:*
Ardentésque auertit equos in castra prius, quàm
Pabula gustassent Troiæ, Xanthúmque bibissent.
Parte alia fugiens amißis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, currúque hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen: huic ceruixq́; comæq́; trahuntur
Per terram, & versa puluis inscribitur hasta.
Homer. in Il. 69. **Interea ad templum non æquæ Palladis ibant*
Crinibus Iliades paßis, peplúmque ferebant
Suppliciter tristes, & tunsæ pectora palmis.
Homer. in Il. 69. **Diua solo fixos oculos auersa tenebat.*
Hom. in Il. 263. 271. **Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,*
Exanimúmque auro corpus vendebat Achilles.

Tum

Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Vt spolia, vt currus, vtque ipsum corpus amici,
* Tendentémq; manus Priamum conspexit inermes. Homerus in Il. 271.
Se quoque principibus permistum agnouit Achiuis,
Eoásque acies, & nigri * Memnonis arma. Auroræ filij: quæ ab Aethiopia prima surgit, ideo Niger Memnō, vt in Aethiopia natus, appellatus.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens; mediísque in millibus ardet,
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix; audétque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Aeneæ miranda videntur,
Dum stupet, obtutúque hæret defixus in vno,
Regina ad templum forma pulcerrima Dido
Incessit, magna iuuenum stipante caterua:
* Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi Homerus Od. 51.
Exercet Diana choros, quam * mille secutæ finitus numerus pro infinito.
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetrā
Fert humero, gradiénsque deas supereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus:
Talis erat Dido, talem se læta ferebat
Per medios, instans operi, regnísque futuris:
Tum foribus diuæ, media * testudine templi, camera incurua, ad imaginē cæli referendam, quod cōuexa est.
Septa armis, solióque alte subnixa, resedit.
Iura dabat, legésque viris, operúmque laborem
Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat:
Cum subito Aeneas concursu accedere magno
Anthea, Sergestúmq; videt, fortémque Cloanthum,
Teucrorúmque alios, ater quos æquore turbo
* Dispulerat, penitúsque alias auexerat oras. disiecerat, segregauerat.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates:
* Lætitiáque, metúque auidi coniungere dextras lætitia ob

socios liberatos, metu ob concursum Pœnorum.

Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant; & nube caua speculantur amicti,
Quæ fortuna viris; classem quo litore linquant;
Quid veniant. cuncti nam lecti nauibus ibant
Orantes veniam. & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit.

Blanditur: vt a laude beneuolentiam captet.

*O * regina, nouam cui condere Iupiter vrbem,*
Iustitiáque dedit gentes frænare superbas,
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus, prohibe infandos à nauibus ignes:
Parce pio generi, & propius res adspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus: (Hesperiam Graij cognomine dicunt)
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ:
Oenotrij coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit.
Cùm subito assurgens fluctu nimbosus Orion

obstinate vrgentibus.

*In vada cæca tulit; penitúsque * procacibus Austris,*
Pérque vndas, superante salo, pérque inuia saxa
Dispulit. huc pauci vestris adnauimus oris.
Quod genus hoc hominũ? quæue hũc tã barbara morem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ.

litore.

*Bella cient; * primáque vetant consistere terra.*
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At sperate Deos memores fandi, atque nefandi.
Rex erat Aeneas nobis: quo iustior alter

Nec

Nec pietate fuit, nec bello maior, & armis.
Quem si fata virum seruant, si vescitur aura
Aetherea, nec adhuc crudelibus occupat vmbris:
Non metus. officio nec te certasse priorem
Pœniteat: sunt & Siculis regionibus vrbes,
Armáque, Troianóque à sanguine clarus Acestes.
Quassatam ventis liceat * subducere classem, in terrã trahere. deducere autem, est, in mare mittere. vt, Deducũt naues socij.
Et siluis aptare trabes, & stringere remos:
Si datur Italiam, socijs, & rege recepto,
Tendere; vt Italiam læti, Latiúmque petamus:
Sin absumpta salus, & te, pater optime Teucrum,
Pontus habet Libyæ, nec spes iam restat Iuli;
At freta Sicaniæ saltem, sedésque paratas,
Vnde huc aduecti, regémque petamus Acesten.
Talibus Ilioneus: cuncti simul ore * fremebant cõsentiebãt
Dardanidæ.
Tum breuiter Dido, vultum * demissa, profatur: poetica figura: vt illud, Oculos suffusa nitẽtes.
Soluite corde metum Teucri: secludite curas.
Res dura, & regni nouitas me talia cogunt
Moliri, & latè fines custode tueri.
Quis genus Aeneadum, quis Troiæ nesciat vrbem?
Virtutésque, virósque, aut tanti incendia belli?
Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni:
Nec tam auersus equos Tyria sol iungit ab vrbe:
Sed vos Hesperiam magnam, Saturniáque arua,
Siue Erycis fines, regémque optatis Acesten;
Auxilio tutos dimittam, opibúsque iuuabo.
Vultis & his mecum pariter considere regnis?
Vrbem quam statuo, vestra est: subducite naues:
Tros, Tyriúsque mihi nullo discrimine * agetur. regetur.

Atque vtinam rex ipse Noto compulsus eodem
qui hoc vnū agant, vt Aeneam inueniant. *Afforet Aeneas. equidem per litora * certos*
Dimittam, & Libyæ lustrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus siluis, aut vrbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Aeneas, iam dudum erumpere nubem
Ardebant. prior Aeneam compellat Achates.
Homerus in Il. 226. *Nate Dea, quæ nunc animo sententia surgit?*
Omnia tuta vides; classem, sociósque receptos.
Vnus abest; medio in fluctu quem vidimus ipsi
Summersum: dictis respondent cetera matris.
Vix ea fatus erat, cùm circumfusa repente
Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.
Restitit Aeneas, clarâque in luce refulsit,
Homerus in Od. 53. *Os, humerósque Deo similis. namque ipsa decoram*
Cæsariem nato genitrix, luménque iuuentæ
pulcrum: vt Horatius, Purpureis ales coloribus. ** Purpureum, & lætos oculis afflarat honores:*
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Pariúsue lapis circumdatur auro.
Tum sic reginam alloquitur, cunctísq; repente
Homerus Od. 210. ** Improuisus ait, Coram, quem quæritis, adsum,*
Troius Aeneas, Libycis ereptus ab vndis.
O sola infandos Troiæ miserata labores,
Quæ nos, reliquias Danaum, terræq; marísq;
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
& publicè, & priuatè dignari hospitio. *Vrbe, domo * socias. grates persoluere dignas*
Non opis est nostræ, Dido, nec quidquid vbique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Dij tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Vsquam iustitiæ est, & mens sibi conscia recti,

Præmia

*Præmia digna ferant. quæ te tam * læta tulerunt*
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuij current, dum montibus vmbræ
Lustrabunt, conuexa polus dum sidera pascet;
Semper honos, noménque tuũ, laudésque manebunt:
Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, læuáque Serestum:
Post alios, fortémque Gyan, fortémque Cloanthum.
** Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido,*
Casu deinde viri tanto; & sic ore locuta est.
Quis te, nate dea, per tanta pericula casus
** Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?*
Tu ne ille Aeneas, quem Dardanio Anchisæ
Alma Venus Phrygij genuit Simoëntis ad vndam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulsum patrijs, noua regna petentem
Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam
*Vastabat * Cyprum, & victor ditione tenebat.*
Tempore iam ex illo casus mihi cognitus vrbis
Troianæ, noménque tuum, regésque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Séque ortum antiqua Teucrorum à stirpe volebat.
Quare agite ô tectis iuuenes succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Iactatam hac demum voluit consistere terra.
** Non ignara mali, miseris succurrere disco.*
Sic memorat: simul Aenean in regia ducit
Tecta: simul diuum templis indicit honorem.
Nec minus interea socijs ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum

nascentium meritis.

Homerus in Il. 273.

admirantis, nõ interrogantis, Seruius ait esse.

quam subactam con... cessit Belo.

Ideo, non disco enim non sum ignara. bi... enim intelligendum, Non, vt ait Seruius.

Terga suum, pingues centum cum matribus agnos,
Munera, lætitiámque dei.
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur: medijsq; parant conuiuia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostróque superbo:
Ingens argentum mensis, cælatáque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
à Belo primo Assyriorũ rege, ad Belũ, Didonis patrem, qui & ipse Assyri⁹ fuit.
Per tot * ducta viros, antiquæ ab origine gentis.
Aeneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naues præmittit Achatẽ,
Ascanio ferat hæc, ipsumq; ad mœnia ducat:
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre iubet, pallam signis, auróque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argiuæ Helenæ: quos illa Mycenis,
nõ enim matrimonij, sed adulterij fuit cũ Paride.
Pergama cùm peteret, * inconcessósq; Hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum:
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxima natarum Priami; colloque monile
margaritis ornatum.
* Baccatum, & duplicem gemmis, auróque coronam.
Hæc celerans, iter ad naues tendebat Achates.
At Cytherea nouas artes, noua pectore versat
Consilia, vt faciem mutatus, & ora Cupido
ore, incendium furere faciat, poetica figura.
Pro dulci Ascanio veniat, donisque * furentem
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguã, Tyriosq; bilingues.
Vrit atrox Iuno: & sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem.
Homerus in Il. 134.
* Nate, mea vires, mea magna potentia solus,

Nate,

Nate, patris summi qui tela Typhoea temnis,
Ad te confugio, & supplex tua numina posco.
Frater vt Aeneas pelago tuus omnia circum
*Litora * iactetúrque odijs Iunonis iniquæ,* — fatis erat, iactetur. nam, que, abundat: & quod notauit Seruius.
Nota tibi, & nostro doluisti sæpe dolore.
Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisq́; moratur
Vocibus: & vereor, quò se Iunonia vertant
Hospitia. haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, & cingere flamma
Reginam meditor, ne quo se numine mutet,
Sed magno Aeneæ mecum teneatur amore.
Quo facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Regius accitu cari genitoris ad vrbem
*Sidoniam puer ire parat, mea * maxima cura,* — quòd citregnũ Italiæ, Romanúq; tellus deberetur.
Dona ferens, pelago, & flammis restantia Troiæ.
Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
Aut super Idalium sacrata sede recondam;
*Ne quà scire dolos, * mediúsue occurrere possit.* — importun9.
Tu faciem illius noctem non amplius vnam
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
Vt, cùm te gremio accipiet lætissima Dido,
Regales inter mensas, laticémque Lyæum;
Cùm dabit amplexus, atque oscula dulcia figet;
** Occultum inspires ignem, fallásque veneno.* — occultus ignis. definitio amoris est.
Paret Amor dictis caræ genitricis, & alas
Exuit, & gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio dea tollit in altos
*Idaliæ lucos: vbi mollis * amaracus illum* — sampsucus vocatur.
Floribus, & dulci aspirans complectitur vmbra.

Iámque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cùm venit, aulæis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediámque locauit.
Iam pater Aeneas, & iam Troiana iuuentus,

Homerus in Il. 95.

** Conueniunt, stratóque super discumbitur ostro.*
Dant famuli manibus lymphas, Cereremq; canistris
Expediunt; tonsisq; ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ; quibus ordine longo

vnde structores di ̃cuntur, qui fercula componunt.

*Cura penum * struere, & flammis adolere penates.*
Centum aliæ, totidémque pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.
Nec non & Tyrij per limina læta frequentes
Conuenere, toris iussi discumbere pictis.
Mirantur dona Aeneæ, mirantur Iulum,

quia videbantur ab Ascanio dici cùm tamen Cupido loqueretur.

*Flagrantésque dei vultus, * simulatáque verba,*
Pallámque, & pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix pesti deuota futuræ
Expleri mentem nequit, ardescitq; tuendo
Phœnissa, & puero pariter, donisque mouetur.
Ille, vbi complexu Aeneæ, collóque pependit,
Et magnum falsi impleuit genitoris amorem,
Reginam petit. hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fouet inscia Dido,
Insideat quantus miseræ deus. at memor ille

præcepto rum, que mater dederat.

** Matris Acidaliæ paullatim abolere Sichæum*
Incipit, & viuo tentat præuertere amore
Iam pridem resides animos, desuetáque corda.

vina pro pocula posuit. Corona n b,

Postquam prima quies epulis, mensæq; remotæ:
*Crateras magnos statuunt, & * vina * coronant.*

Fit strepitus tectis, vocémque per ampla volutant — aureis, id est, implent vsque ad marginem.
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina grauem gemmis, auróque poposcit,
Impleuitq; mero pateram: quam Belus, & omnes
A Belo soliti. tum facta silentia tectis.
Iupiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur)
Hunc lætum Tyrijsq; diem, Troiáque profectis
Esse velis, nostrósque huius meminisse minores.
Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno:
Et vos ô cœtum Tyrij celebrate fauentes.
Dixit, & in mensa laticum libauit honorem:
*Primáque libato * summo tenus attigit ore.* — reginæ verecundiam ostendit.
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.
*Post alij * proceres. cithara crinitus Iopas* — Apol. Arg. 11.
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solisque labores;
*Vnde * hominũ gen⁹ & pecudes; vnde imber, & ignes;* — originé ducentium, si fabulæ respiciuntur, à Promethee, aut à Deucalione, & Pyrrha.
Arcturum, pluuiásque Hyadas, geminosq; Triones;
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyrij, Troésque sequuntur:
Nec non & vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longúmque bibebat amorem,
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis;
Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quãtus Achilles.
Immo age, & à prima dic hospes origine nobis
Insidias, inquit, Danaum, casúsq; tuorum,

i 5 *Erroréfq;*

Erroresque tuos. nam te iam septima portat
Omnibus errantem terris, & fluctibus aestas.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER II.

*

Argumentum.

Didus voluntati morē gerens Aeneas excidij Troiani seriem narrat. ea est huiusmo si Græci decimo belli Troiani anno, attritis iam viribus, virtutisq; diffidentes, ad dolum confugiunt: nocteque ea, quæ vrbis incendium antecessit, fugam simulātes, circa Tenedum latitant, relicto in agro Troiano equo ligneo tantæ magnitudinis, vt portis vrbis recipi nō posset. eius vtero lectissimū quemq; procerum includunt. Troiani partim fraude Sinonis impulsi, partim Laocoontis supplicio territi, diruta muri parte, equū in arce statuunt. Nocte intempesta Græci à Tenedo profecti, per eam muri ruinā, qua equus erat introductus, vrbem inuadunt. Sinon reseratos equi vtero armatos emittit. omnia ferro flāmisq; fœdātur. Aeneas interim ab Hectore in somnis admonetur, vt sibi fuga consulat, deósq; patrios incendio eripiat. Ille tamen, honestam mortē turpi fugæ præferens, frustra in arma ruit. satis feliciter primus impetus succedit Troianis, donec Chorœbi cōsilium secuti, sumptis Græcorum armis suorū telis obruūtur. Interea Priami regia oppugnatur, Priamúsq; ipse à Pyrrho Achillis filio, interficitur. Aeneas itaque frustra tentatis omnibus, cùm iā nihil spei reliquū esset, sacra Anchisæ patri cōmittit, eóque in humeros suos sublato, assumptisq; Ascanio filio, Creusaq; vxore,

fugam

fugam arripit. Græci à tergo insequuntur. in eo tumultu Creusam vxorem amittit: cuius quærendæ caussa per totam vrbem oberranti, obuia fit vxoris vmbra, virúmq; mortis suæ certiorem facit. ipse ad socios reuertitur, quò iam magnus virorũ mulierúmque numerus confluxerat, eius auspicium, quocunque terrarum abducere vellet, sequi paratos.

Aliud argumentum.

Cogitur Aeneas bellorum exponere caussas,
Graiorúmque dolos & equum fraudémque Sinonis,
Excisamque vrbem, Priamíque miserrima fata;
Vtque patrem impositum forti ceruice per ignes
Extulerit, carámque amiserit ipse Creusam.

*Conticuere omnes, * intentique ora tenebant.* Homerus Od. 11 13. & Apolloni⁹. Argon. 13.
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto.
Infandum regina iubes renouare dolorem:
*Troianas vt opes, & * lamentabile regnum* Homerus Od. 72. quia magnũ
Eruerint Danai; quæq; ipse miserrima vidi;
*Et quorum pars magna fui. * quis talia fando* Homerus in Il. 152.
*Myrmidonum, Dolopúmue, aut * duri miles Vlyssi,* non laboriosi, sed crudelis.
Temperet à lacrymis? & iam nox humida cælo
Præcipitat. suadéntque cadentia sidera somnos.
Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breuiter Troiæ supremum audire laborem;
Quanquã animus meminisse horret, luctúq; refugit,
Incipiam: Fracti bello, fatísq; repulsi
Ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
*Instar montis equum diuina Palladis * arte* ingeniose: ac si diceret, cõsilio deq; Troianis iratæ.
Aedificant sectáque intexunt abiete costas:
Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virum sortiti corpora furtim

Includunt cæco lateri, penitúsque cauernas
Ingentes, vterúmque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, diues opum, Priami dum regna manebant,
*Nunc tantùm sinus, & *statio male fida carinis.*

vbi ad tempus naues stant. portus autem est, vbi hiemãt.

Huc se prouecti deserto in litore condunt:
Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo soluit se Teucria luctu:
Panduntur portæ. iuuat ire, & Dorica castra,
Desertósque videre locos, litúsque relictum.
Hic Dolopum manus, hic sæuus tendebat Achilles:
Classibus hic locus: hic acies certare solebant.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ,

Homerus Od. 70.

Et molem mirantur equi: primúsque Tymætes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
*Siue *dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.*

quo sunt omnes decepti.

At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias, suspectáque dona
Præcipitare iubent, subiectisq; vrere flammis,
Aut terebrare cauas vteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante caterua,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce:
*Et procul. ò miseri, quæ tanta *insania, ciues?*

insanorum enim est, cõtra se sentire.

Creditis auectos hostes? aut vlla putatis
Dona carere dolis Danaum? sic notus Vlysses?
Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui:
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos, venturáque desuper vrbi:
Aut aliquis latet error: equo ne credite Teucri.

Quidquid

Quidquid id est; timeo Danaos & dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
*In latus, inq; *feri curuam campagibus aluum*
Contorsit. stetit illa tremens: vteróque recusso
Insonuere caue, gemitúmque dedere cauernæ:
Et, si fata deum, si mens non læua fuisset,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras,
Troiáque nunc stares, Priamiq; arx alta maneres.
Ecce manus iuuenem interea post terga reuinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui se ignotum venientibus vltro,
Hoc ipsum vt strueret, Troiamque aperiret Achiuis
Obtulerat, fidens animi, atque in vtrunque paratus,
*Seu * versare dolos, seu certæ occumbere morti.*
Vndique visendi studio Troiana iuuentus
Circumfusa ruit, certátque illudere capto.
Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab vno
Disce omnes.
*Namque, vt conspectu in medio * turbatus inermis*
Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit;
Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid iam misero mihi denique restat?
Cui neque apud Danaos vsquam locus: & super ipsi
*Dardanidæ infensi * pœnas cum * sanguine poscunt.*
Quo gemitu conuersi animi, compressus & omnis
Impetus: hortamur fari: quo sanguine cretus,
Quidue ferat, memoret, quæ sit fiducia capto.
** Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur.*
Cuncta equidem tibi rex, fuerint quæcunq;, fatebor,
Vera, inquit, neque me Argolica de gente negabo:

quadrupedis: ab eo quòd toto corpore feratur.

exercere.

quasi turbatus: vt, Exsultat Amazon, quasi Amazon.

tormẽta, & mortem.

Homerus in Il. 4.

Hoc

Hoc primum: nec, si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam, mendacémq; improba finget.
dum sermo habetur. ** Fando aliquid si fortè tuas peruenit ad aures*
Belidæ nomen Palamedis: & incluta fama
Gloria: quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
priuatū, id est mortuū. *Demisêre neci, nunc * cassum lumine lugent.*
Illi me comitem, & consanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regúmque vigebat
Consiliis: & nos aliquod noménque, decúsque
Homerus in Il. 321. *Gessimus. * inuidia postquam pellacis Vlyssi*
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris:
Afflictus vitam in tenebris, luctúque trahebam,
tacitus. *Et casum insontis * mecum indignabar amici:*
post, impatiētia doloris, nec tacui. *Nec * tacui demens: & me, fors si qua tulisset,*
Si patrios vnquam remeassem victor ad Argos,
Promisi vltorem, & verbis odia aspera moui.
Homerus in Il. 124. ** Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Vlysses*
Criminibus terrere nouis: hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.
subaudi, me destinat ar. g. *Nec requieuit enim, * donec Calchante ministro.*
Sed quid ego hæc autē nequidquā ingrata reuoluo?
Quidue moror? si oēs vno ordine habetis Achiuos:
Idq; audire sat est: iam dudum sumite pœnas.
Homerus in Il. 7. ** Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.*
Tum verò ardemus scitari, & quærere caussas,
Ignari scelerum tantorum, artisq; Pelasgæ.
Prosequitur pauitans, & ficto pectore fatur:
Homerus in Il. 152. ** Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta*

Moliri,

Moliri, & longo fessi discedere bello.
Fecissentq; vtinam. sæpe illos aspera ponti
Interclusit hiems, & terruit Auster euntes.
Præcipue, cùm iam hic trabibus contextus acernis
*Staret equus, toto sonuerunt *æthere nimbi.* pro, aere, poetica licentia.
Suspensi Eurypilum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isq; adytis hæc tristia dicta reportat.
Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa,
Cùm primum Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animáque litandum
Argolica. vulgi quæ vox vt venit ad aures;
Obstupuere animi, gelidúsque per ima cucurrit
*Ossa tremor, cui fata *parent, quem poscat Apollo.* mortem.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
*Protrahit in medios; *quæ sint ea numina diuûm,* quis debeat immolari. & numina pro oraculis posuit.
Flagitat. & mihi iam multi crudele canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectúsque recusat
Prodere voce sua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
*Composito *rumpit vocem, & me destinat aræ.* pro, erūpit in vocē. & dictū est per cōtrarium. rumpitur enim silentiū, nō vox: vt, Quid me alta silētia cogis rūpere? vocē autem rūpere, est tacere.
Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat
Vnius in miseri exitium conuersa tulere.
Iámque dies infanda aderat. mihi sacra parari,
Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi;
Limosoq; lacu per noctem obscurus in vlua
Delitui, dum vela darent, (si fortè dedissent.)
Nec mihi iam patriam antiquam spes vlla videndi,
Nec dulces natos, exoptatúmque parentem:

Quos

Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te, per superos, & conscia numina veri,
Per si qua est, quæ restat adhuc mortalibus vsquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
non sponte, (iam enim rogati erãt) sed, insuper — His lacrymis vitam damus, & miserescimus * vltro.
Ipse viro primus manicas, atque arcta leuari
Vincla iubet Priamus, dictisq; ita fatur amicis.
Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios:
Homerus in Il. 10. — Noster eris, *mihiq; hæc edissere vera roganti.
Quò molem hãc immanis equi statuere? quis auctor?
Quidue petũt? quæ relligio? aut quæ machina belli?
Dixerat. ille dolis instructus, & arte Pelasga,
Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas.
vel ararũ, quas fugit: vel solẽ lunámque significat. — Vos æternæ *ignes, & non violabile vestrum
Testor numen, ait: vos aræ, ensesq; nefandi
Quos fugi, vittæq; deum, quas hostia gessi:
Fas mihi Graiorum sacrata resoluere iura:
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
ob ea, quæ latent in equo. — Si qua *tegunt: teneor patriæ nec legibus vllis.
Tu modò promissis maneas, seruataque serues
Troia fidem; si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaum, & cœpti fiducia belli
Palladis auxilijs semper stetit; impius ex quo
propter Palamedem ipsius astuto consilio interfectum. — Tydides, sed enim scelerumque *inuentor Vlysses,
Fatale aggressi sacrato auellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi diuæ contingere vittas.

Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
Spes Danaum, fractæ vires, auersa deæ mens.
Nec dubijs ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum arsere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis: salsúsque per artus
Sudor yt: térque ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit, parmámque ferens, hastámque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas,
Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis,
*Omnia ni repetant Argis, numénque *reducant,* pro reconcilient.
Quod pelago, & curuis secum aduexere carinis.
Et nunc, quòd patrias vento petiere Mycenas,
Arma, deósque parant comites, pelagóque remenso
**Improuisi aderunt. ita digerit omnia Calchas.*
Hanc pro Palladio moniti pro numine læso quod ita factum est.
Effigiem statuere, nefas quæ triste piaret.
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem,
Roboribus textis, cælóque educere iussit,
Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit,
Neu populum antiqua sub relligione tueri.
Nam, si vestra manus violasset dona Mineruæ;
Tum magnum exitium (quod dij prius omẽ in ipsum
Conuertant) Priami imperio, Phrygibúsque futurum.
Sin manibus vestris vestram adscendisset in vrbem;
Vltro Asiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidijs, periurique arte Sinonis
*Credita res, captique dolis lacrymísque *coactis,* arte fictis
Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Hic aliud maius miseris, multóque tremendum
Obiicitur magis, atque improuida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno sorte sacerdos
Sollemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
*(Horresco referens) immensis orbibus *angues*
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta iubæq;
Sanguineæ exsuperant vndas; pars cetera pontum
Pone legit, sinuátque immensa volumine terga.
Fit sonitus spumante salo: iámque arua tenebant;
Ardentésque oculos suffecti sanguine, & igni,
*Sibila lambebant linguis *vibrantibus ora.*
Diffugimus visu exangues: illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parua duorum
Corpora natorum serpens amplexus vterque
Implicat, & miseros morsu depascitur artus.
Post ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, spirísque ligant ingentibus. & iam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite, & ceruicibus altis.
Ille simul manibus tendit diuellere nodos,
Perfusus sanie vittas: atróque veneno;
Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
Quales mugitus, fugit cum saucius aras
*Taurus, & *incertam excussit ceruice securim.*
At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, sæuæq; petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibúsque deæ, clypeique sub orbe teguntur.
Tum verò tremefacta nouus per pectora cunctis

Angues aquarũ sunt; serpẽtes terrarum; dracones templorum.

mobilibus. nullũ enim animal tam celeriter linguã mouet: vt triplicem habere videatur, cum vna sit.

Dubie ictum, quia certam tauro mortem nõ attulerit

Insinuat

Insinuat pauor, & scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
Læserit, & tergo sceleratam intorserit hastam.
*Ducendum ad sedes simulacrum, *orandáque diuæ* Homer. in Il. 9.
Numina, conclamant.
Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis.
Accingunt omnes operi, pedibúsque rotarum
Subijciunt lapsus, & stupea vincula collo
Intendunt. scandit fatalis machina muros,
Feta armis. circum pueri, innuptæq; puellæ
**Sacra canunt, funémque manu contingere gaudent.* hymnos.
Illa subit, mediæq; minans illabitur vrbi.
*O patria, ô diuûm domus Ilium, & *inclyta bello* quia Troiani totã Asiam superarunt.
Mœnia Dardanidum, quater ipso in limine portæ
Substitit, atque vtero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen immemores, cæcíque furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
*Tunc *etiam fatis aperit Cassandra futuris* vt antea sæpe.
*Ora, *dei iussu non vnquam credita Teucris.* Apollinis, cui fidē sustulit vera dicenti, coitus promissi spe frustratus.
Nos delubra deûm miseri, quibus vltimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per vrbem.
Vertitur interea cælum, & ruit Oceano nox,
**Inuoluens vmbra magna terrámque, polúmque,* Homer. in Il. 9o.
Myrmidonúmque dolos: fusi per mœnia Teucri
Conticuere: sopor fessos complectitur artus,
Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica silentia lunæ,
*Litora nota petens: *flammas cùm regia puppis* more militiæ, vt, Dat clarū puppi signum.
Extulerat, fatísque deûm defensus iniquis,
Inclusos vtero Danaos, & pinea furtim

Laxat claustra Sinon. illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætíque cauo se robore promunt
Tisandrus, Sthenelúsque duces, & dirus Vlysses,
Demissum lapsi per funem, Athamasq; Thoásque,
non, Pelei filius sed nepos, ex Achille patre **Pelidésque Neoptolemus, primúsque Machaon,*
Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus.
Inuadunt vrbem somno, vinóque sepultam.
Cæduntur vigiles, portísque patentibus omnes
Accipiunt socios, atque agmina conscia iungunt.
describit primam noctis partem. *Tempus erat, quo *prima quies mortalibus ægris*
Incipit, & dono diuûm gratissima serpit.
In somnis ecce ante oculos mæstissimus Hector
Visus adesse mihi, largósque effundere fletus,
Raptatus bigis, vt quondam, atérque cruento
Puluere, pérque pedes traiectus lora tumentes.
Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Homer. in Il. 269. *Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,*
Homer. in Il. 245. *Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes:*
Squalentem barbam, & concretos sanguine crines,
Vulneráque illa gerens, quæ circum plurima muros
Quia ratio exigebat, vt loqueretur ille, qui venerat. *Accepit patrios: *vltro flens ipse videbar*
Compellare virum, & mæstas expromere voces.
O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Exspectate venis? vt te post multa tuorum
Funera, post varios hominúmque, vrbísque labores
Defessi aspicimus? quæ caussa indigna serenos
Fœdauit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil, nec me quærentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,

Heu fuge nate dea, téque his, ait, eripe flammis,
Hostis habet muros ruit alto à culmine Troia.
**Sat patriæ; Priamóque datum. si Pergama dextra* — ab hac arce te fugā suadet.
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra, suósque tibi commendat Troia penates.
Hos cape fatorum comites: his mœnia quære;
Magna pererrato statues quæ denique ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Vestámque potentem,
Æternúmque adytis effert penetralibus ignem.
Diuerso interea miscentur mœnia luctu:
Et magis atque magis (quanquam secreta parentis
*Anchisæ domus, arboribúsque obtecta *recessit)* — lōge abfuit
Clarescunt sonitus, armorúmque ingruit horror.
Excutior somno, & summi fastigia tecti
Ascensu supero, atque arrectis auribus asto:
In segetem veluti cùm flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boúmque labores,
Præcipitésque trahit siluas: stupet inscius alto
**Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.* — Homer. in Il. 4.
Tum vero manifesta fides, Danaúmque patescunt
Insidiæ. iam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano superante, domus; iam proximus ardet
Vcalegon: Sigæa igni freta lata relucent.
Exoritur clamórque virum, clangórque tubarum.
*Arma *amens capio: nec sat rationis in armis:* — qui nec sanus [illegible], nec rebus inspectis. vel Amēs, vt in atroci, subitáque re.
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum socijs ardent animi: furor, iráque mentem
Præcipitant, pulcrúmque mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achiuûm,

quasi, perturbatus, inops cõsilij. Panthus Otriades, arcis, Phœbique sacerdos,
Sacra manu, victósque deos, paruúmque nepotem
Ipse trahit, cursúque amens ad litora tendit.
Quo res summa loco Panthu? quã prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cùm talia reddit:
Venit summa dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troës: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit, incensa Danai dominantur in vrbe.
vbi fuerat arx. Arduus armatos *medijs in mœnibus astans
Fundit equus, victórque Sinon incendia miscet
Insultans. portis alij bipatentibus adsunt,
Millia quot magnis numquam venere Mycenis.
Obsedere alij telis angusta viarum
Oppositi. stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
nocturno prælio. Portarum vigiles, & *cæco Marte resistunt.
Talibus Otriade dictis, & numine diuum
In flammas, & in arma feror: quò tristis Erynnis,
Quò fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.
Addunt se socios Ripheus, & maximus armis
Iphitus, oblati per lunam. Hypanisque, Dymásque,
Et lateri agglomerant nostro, iuuenísque Chorœbus
Homer. in Il. 143. Mygdonides, illis qui ad *Troiam forte diebus
Venerat, insano Cassandræ incensus amore:
Homer. in Il. 54. Et *gener auxilium Priamo, Phrygibúsque ferebat,
Homerus in Il. 185. *Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
Audierat.
Quos vbi confertos audere in prælia vidi;
refertur ad inferius ver- Incipio super his: Iuuenes, fortissima *frustra
Pectora

Pectora (si vobis audentem extrema cupido bum, Succurritis.
Certa sequi, quæ sit rebus fortuna, videtis:
Excessere omnes, adytis, arisque relictis,
Dij, quibus imperium hoc steterat) succurritis vrbi
Incensæ: moriamur, & in media arma ruamus:
Vna salus victis, nullam sperare salutem.
Sic *animis iuuenum furor additus: inde, lupi ceu Home.Il.16
Raptores atra in nebula, quos improba ventris Homer.in
Exegit cæcos rabies, catulique relicti Il.156.
Faucibus exspectant siccis; per tela, per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tenemus
Vrbis iter: nox atra *caua circumuolat vmbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando naturale.n. est, vt obscurum omne sit concauũ
Explicet? aut poßit lacrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima pérque vias sternuntur inertia paßim
Corpora, pérque domos & relligiosa deorum
Limina; *nec soli pœnas dant sanguine Teucri: Homer.in
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus: Il.159.
Victoré́sque cadunt Danai. crudelis vbique
Luctus, vbique pauor, & *plurima mortis imago, varia mortis genera significat.
Primus se Danaum magna comitante caterua
Androgeos offert nobis, socia agmina credens,
Inscius, atque vltro verbis compellat amicis:
Festinate viri: nam quæ tam sera moratur
Segnities? alij rapiunt incensa, *ferúntque Hom.iol'.5
Pergama: vos celsis nunc primum à nauibus itis.
Dixit, & extemplo (neque enim responsa dabantur
Fida satis) *sensit medios delapsus in hostes. Homer.in
Obstupuit, retróque pedem cum voce repreßit. Il.110.

*Improuisum aspris veluti qui sentibus anguem
Homer. in Il. 3. Pressit humi nitens, trepidúsque repente refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem:
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
Irruimus, densis & circumfundimur armis,
Ignarósque loci passim, & formidine captos
Sternimus: *adspirat primo fortuna labori.
Fauet unde & fauor aura dicitur: ut illud, Gaudés popularib⁹ auris. Atque hîc exultans successu, animisque Chorœbus,
O socij, quà prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quáque ostendit se dextra sequamur:
Mutemus clypeos, Danaûmque insignia nobis
Aptemus. dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi. sic fatus: deinde comantem
Androgei galeam, clypeique insigne decorum
Induitur, laterique Argiuum accommodat ensem.
multi hic distinguunt. ut sit ego Aeneas. Hoc Ripheus, hoc ipse* Dymas, omnisque iuuentus
Læta facit: spolijs se quisque recentibus armat.
Vadimus immisti Danais, haud numine nostro.
Multáque per cæcam congressi prælia noctem
Conserimus; *multos Danaum demittimus Orco.
Homer. in Il. 3. Diffugiunt alij ad naues, & litora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, & nota conduntur in aluo.
Homer. in Il. 24. 129. *Heu nihil inuitis fas quemquam fidere diuis.
Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus à templo Cassandra, adytísque Mineruæ,
Ad cælum tendens ardentia lumina frustra;
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiata mente Chorœbus,
neglecta vita. refertur Et sese medium iniecit *moriturus in agmen.

Consequi

Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes
Armorum facie, & Graiarum errore iubarum,
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira,
Vndique collecti inuadunt, acerrimus Aiax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
Aduersi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt Zephyrusque, Notusque, & lætus eois
Eurus equis: stridunt syluæ, sæuitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per vmbram
Fudimus insidijs, totaque agitauimus vrbe,
*Apparent: primi clypeos, *mentitaque tela*
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero: primusque Choræbus
Penelei dextra diuæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit & Ripheus, iustissimus vnus
Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui:
Dijs aliter visum. pereunt Hypanisque, Dymasque,
*Confixi à socijs: nec te tua plurima *Panthu*
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro nec tela, nec vllas
*Vitauisse *vices Danaum: & si fata fuissent*
Vt caderem meruisse manu. diuellimur inde
Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus æuo
Iam grauior, Pelias & vulnere tardus Vlyssi.
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
*Hic vero ingentem pugnam, *ceu cetera nusquam*

enim ad effectum dimicantis.

Homer. in Il. 92.

simulata, quæ nos esse Græcos mentiebātur

vocatiuus græcus.

pugnas, id est pericula

Homer. in Il. 172.

Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe;
Homer. in Il. 135. Sic Martem indomitum, Danaosq; ad tecta ruentes
Cernimus, obsessúmque acta testudine limen.
Hærent parietibus scalæ: postésque sub ipsos
Nituntur gradibus, clypeósque ad tela sinistris
Protecti obijciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contra, turres, ac tecta domorum
Culmina conuellunt, (his se, quando vltima cernunt,
Extrema iam in morte parant defendere telis)
Auratásque trabes, veterum decora alta parentum,
Deuoluunt. alij strictis mucronibus imas
Obsedere fores: has seruant agmine denso.
Homer. in Il. 70. *Instaurati animi regis succurrere tectis,
Auxilióque leuare viros, vimque addere victis.
quia paucis notæ, ideo cæcæ. Limen erat, cæcæq; *fores, & peruius vsus
Tectorum inter se Priami, postésque relicti
A tergo: infelix quà se, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
quasi puerũ Ad soceros, & auo puerum Astyanacta *trahebat.
Euado ad summi fastigia culminis, vnde
Tela manu miseri iactabant irrita Teucri.
Homer. in Il. 237. *Turrim in præcipiti stantem, summísque sub astra
Eductam tectis, vnde omnis Troia videri,
Et Danaum solitæ naues, & Achaica castra,
Aggressi ferro circum, quà summa labantes
Iuncturas tabulata dabant, conuellimus altis
Sedibus, impulimúsque, ea lapsa repente ruinam
Cum sonitu trahit, & Danaum super agmina late
Incidit. ast alij subeunt: nec saxa, nec vllum
Telorum interea cessat genus.

Vestibu

Vestibulum ante ipsum, primóque in limine Pyrrhus
Exsultat, telis, & luce coruscus ahena:
**Qualis vbi in lucem coluber mala gramina pastus,* Homer.in Il.240.
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis nouus exuuijs, nitidúsque iuuenta,
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
Vna ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
*Armiger Automedon. vna omnis *Scyria pubes* à Scyro insula, vna de Cycladibus
Succedunt tecto, & flammas ad culmina iactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, postésque à cardine vellit
Aeratos: iámque, excisa trabe, firma cauauit
Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, & atria longa patescunt:
Apparent Priami, & veterum penetralia regum:
Armatósque vident stantes in limine primo.
At domus interior gemitu, miseróque tumultu
*Miscetur: penitúsque *caua plangoribus ædes* camerata tecta.
Femineis vlulant: ferit aurea sidera clamor.
Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæq; tenent postes, atque oscula figunt.
**Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra nec ipsi* Hom. Il. 135
Custodes sufferre valent: labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine postes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primósque trucidant
Immissi Danai, & latè loca milite complent.
Non sic, aggeribus ruptis cùm spumeus amnis Homer.in Il.122.
Exijt, oppositásque euicit gurgite moles:
Fertur in arua furens cumulo, campósque per omnes

Cum ſtabulis armenta trahit. vidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemum, geminóſque in limine Atridas:
Vidi Hecubã, centúmq; nurus, Priamúmq; per aras,
Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacrauerat ignes.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
Barbarico poſtes auro ſpoliíſq; ſuperbi
Procubuere: tenent Danai, quà deficit ignis.
Forſitan, & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Vrbis vbi captæ caſum, conuulſáque vidit
in mediis ædibus. *Limina tectorum, & *mediũ in penetralibus hoſtem,*
Arma diu ſenior deſueta trementibus æuo
Circumdat nequidquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.
ſub dio, qđ impluuium dicitur. *Aedibus in medijs, *nudóque ſub ætheris axe*
Ingens ara fuit, iuxtáque veterrima laurus,
Incumbens aræ, atque vmbra complexa penates.
Hic Hecuba, & natæ ne quidquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempeſtate columbæ,
Condenſæ, & diuûm amplexæ ſimulacra tenebant.
Ipſum autem ſumptis Priamum iuuenilibus armis
proprie: quaſi, deorum ira, infuſa. *Vt vidit, quæ mens tam *dira, miſerrime coniux,*
Impulit his cingi telis? aut quò ruis, inquit?
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget; non, ſi ipſe meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede. hæc ara tuebitur omnes,
Aut moriere ſimul. ſic ore effata, recepit
Ad ſeſe, & ſacra longæuum in ſede locauit.
Ecce autem elapſus Pyrrhi de cæde Polytes,
Vnus natorum Priami, per tela, per hoſtes
Porticibus longis fugit, & vacua atria luſtrat
Saucius.

*Saucius illum ardens infesto *vulnere Pyrrhus* pro telo posuit.
Insequitur, iam iámq; manu tenet, & premit hasta.
Vt tandem ante oculos euasit, & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
*Hic Priamus, quanquã in *media iã morte tenetur,* manifesta.
Non tamen abstinuit, nec voci, iræq; pepercit.
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis
Dij, siqua est cœlo pietas, quæ talia curet,
Persoluant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coram me cernere letum
Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles Homer. in Il. 24.
Talis in hoste fuit Priamo: sed iura, fidémque
Supplicis erubuit, corpúsque exangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, méque in mea regna remisit.
*Sic fatus senior, telúmque *imbelle sine ictu* inutile, sine vi.
Coniecit: rauco quod protinus ære repulsum,
Et summo clypei nequidquam vmbone pependit.
Cui Pyrrhus. referens ergo hæc, & nuntius ibis
Pelidæ genitori: illi mea tristia facta,
**Degenerémque Neoptolemum narrare memento:* non respondentem moribus patriis.
Nunc morere. hæc dicens, altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati:
Implicuitque comam læua, dextrâque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam, & prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis, terrisque superbum
**Regnatorem Asiæ: iacet ingens litore truncus,* imperauerat Phrygiæ & Mygdo-
Auulsúmque humeris caput, & sine nomine corpus.

At

nia. ideo regnatrix Asiæ vocatur.

At me tum primum sæuus circumstetit horror.
Obstupui: subijt cari genitoris imago,
Vt regem æquæuum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: subijt deserta Creusa,
Et direpta domus, & parui casus Iuli.

de exercitu loquitur.

*Respicio, & quæ sit me circum *copia lustro.*
Deseruere omnes defessi, & corpora saltu
Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.

Hom. in Il. xxi.

**Iámque adeo super vnus eram, cùm limina Vestæ*
Seruantem, & tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida adspicio. dant clara incendia lucem
Erranti passímque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos euersa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, & deserti coniugis iras
Permetuens, Troiæ, & patriæ communis Erynnis,
Abdiderat sese, atque aris inuisa sedebat.
Exarsere ignes animo: subit ira, cadentem
Vlcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas,
Scilicet hæc Spartam incolumis, patriásque Mycenas

quasi, de nobis victis.

*Adspiciet? partóque ibit regina *triumpho?*
Coniugiúmque, domúmque, patres, natósque videbit,
Iliadum turba, & Phrygijs comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine litus?
Non ita. namque, etsi nullum memorabile nomen
Feminea in pœna est, nec habet victoria laudem,
Extinxisse nefas tamen, & sumpsisse merentis
Laudabor pœnas: animúmque explesse iuuabit
Vltricis flammæ, & cineres satiasse meorum.
Talia iactabam, & furiata mente ferebar:

Cùm

Cùm mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit
Alma parens, confessa deam qualísque videri
*Cælicolis, & quanta solet; *dextráque prehensum*
Continuit, roseóque hæc insuper addidit ore. quæ Helenæ ictū minabatur.
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non prius adspicies, vbi fessum ætate parentem
*Liqueris Anchisen? *superet coniux ne Creusa,* superstes.
Ascaniúsque puer? quos omnes vndique Graiæ
Circum errant acies, &, ni mea cura resistat,
Iam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis.
**Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacænæ,* Hom. in O. 32.
Culpatúsue Paris, verum inclementia diuum
Has euertit opes, sternítque à culmine Troiam.
Adspice. (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
*Iussa *time, neu præceptis parere recusa)* vetetur, ne imperāti sibi fugā nō parcat.
Hic, vbi disiectas moles, auulsáque saxis
Saxa vides, mistóque vndantem puluere fumum;
Neptunus muros, magnóque emota tridenti Homer. in Il. 129.
Fundamenta quatit, totámque à sedibus vrbem
*Eruit. hic *Iuno Scæas sæuissima portas* quæ fugam vetaret.
Prima tenet, sociúmque furens à nauibus agmen
Ferro accincta vocat.
Iam summas arces Tritonia, respice, Pallas
Insedit, nimbo effulgens, & Gorgone sæua.
Ipse pater Danais animos, viresque secundas
Sufficit: ipse deos in Dardana suscitat arma.

**Eripe*

capε celeriter. *Eripe nate fugam, finémque impone labori.
Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam.
Dixerat, & spissis noctis se condidit vmbris.
Apparent diræ facies, inimicáque Troiæ
Numina magna Deûm.
Tum vero omne mihi visum considere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troia:
Homer. in Il. 4. 6. 143. Ac veluti, summis antiquam in montibus ornum
Cum ferro accisam, crebrísque bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim: illa vsque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat;
Vulneribus donec paullatim euicta, supremum
aliarum arborum. Congemuit, traxitque iugis auulsa *ruinam.
Descendo, ac ducente Deo, flammam inter, & hostes
Expedior: dant tela locum, flammæq; recedunt.
Ast, vbi iam patriæ peruentum ad limina sedis,
Antiquásque domos; genitor quem tollere in altos
Optabam primùm montes, primúmque petebam,
Abnegat excisa vitam producere Troia,
quia nō est integer sanguis in senibus: in quibus cū minui per ætatem, physici dicut vnde illis tremor. Exiliúmque pati. vos ô, quibus *integer æui
Sanguis, ait, solidæq; suo stant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me si cælicolæ voluissent ducere vitam,
Has mihi seruassent sedes. satis vna supérque
Vidimus excidia, & captæ superauimus vrbi.
Sic ô sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inueniam: miserebitur hostis,
Exuuiásque petet: facilis iactura sepulcri est.
Iam pridem inuisus diuis, & inutilis annos
de Veneris concubitu Demoror, ex quo *me diuûm pater, atq; hominū rex

Fulminis

Fulminis afflauit ventis, & contigit igni. gloriātem.
Talia perstabat memorans, fixúsque manebat.
Nos contrà effusi lacrymis: coniúxque Creusa,
*Ascaniúsque, omnisq; *domus, ne vertere secum* pro familia posuit: vt: Cicero ad Atticū: Tota domus te salutat.
Cuncta pater, fatóque vrgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptóque, & sedibus hæret in ijsdem.
Rursus in arma feror, mortémque miserrimus opto.
Nam quod consilium, aut quæ iam fortuna dabatur?
Me ne efferre pedem genitor te posse relicto
Sperasti? tantúmque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta superis placet vrbe relinqui;
Et sedet hoc animo; perituræq; addere Troiæ
Téque, tuósque iuuat: patet isti ianua leto:
Iámque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus:
Natum ante ora patris, patrē qui obtruncat ad aras.
Hoc erat alma parens, quòd me per tela, per ignes
Eripis, vt medijs hostem in penetralibus, vtq;
Ascaniúmque, patremq; meum, iuxtáque Creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma viri, ferte arma: vocat lux vltima victos:
*Reddite me * Danais: sinite instaurata reuisam* quibus me mater eripuit.
Prælia. numquam omnes hodie moriemur inulti. Homerus in Il. 70.
*Hîc * ferro accingor rursus, clypeóque sinistram*
Insertabam aptans, méque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine coniux
Hærebat, paruúmque patri tendebat Iulum:
Si periturus abis: & nos rape in omnia tecum.
Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis: Homerus in Il. 70.
*Hanc primùm tutare domum. cui *paruus Iulus* epitheto cō iucundas ætatem,
Cui pater, & coniux quondam tua dicta relinquor?

l *Talia*

Talia vociferans gemitu tectum omne replebat:
Cùm subitum, dictúque oritur mirabile monstrum:
Námque manus inter, mæstorúmque ora parentum,
Ecce levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactúque innoxia molli
crescere. *Lambere flamma comas, & circum tempora *pasci.*
Nos pavidi trepidare metu, crinémque flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes:
At pater Anchises oculos ad sidera lætus
Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit.
Iupiter omnipotens, precibus si flecteris vllis,
intuentes enim dij iuuant. **Adspice nos: hoc tantùm: &, si pietate meremur,*
Da deinde auxilium pater, atque hæc omina firma.
Vix ea fatus erat senior, subitóque fragore
prosperum. *Intonuit *læuum, & de cælo lapsa per vmbras*
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam summa super labentem culmina tecti,
vbi erat Aeneę domus. *Cernimus *Idæa claram se condere silua,*
sci. illis relictis. **Signantémque vias. tum longo limite sulcus*
Dat lucem, & latè circum loca sulphure fumant.
Homerus in Il 268. *Hîc verò victus genitor, se tollit ad auras,*
Affatúrque deos, & sanctum sidus adorat.
Iam iā nulla mora est. sequor, & quà ducitis, adsum.
Dij patrij seruate domum, seruate nepotem:
Vestrum hoc auguriū, vestróq; in numine Troia est.
Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuso.
Dixerat ille: & iam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiúsque æstus incendia voluunt.
quia iam consensisti. **Ergo age care pater ceruici imponere nostræ:*
Ipse subibo humeris, nec me labor iste grauabit,

Quo

Quo res cunque cadent, vnum, & commune periclũ,
Vna salus ambobus erit. mihi paruus Iulus
Sit comes, & longè seruet vestigia coniux.
Vos famuli, quæ dicam, animis aduertite vestris.
Est vrbe egreßis tumulus, templúmque vetustum
Desertæ Cereris, iuxtáque antiqua cupressus,* bene Cereris fanũ ante vrbẽ factũ est, quia dea rusticorum est.
Relligione patrum multos seruata per annos.
Hanc ex diuerso sedem veniemus in vnam.
Tu genitor cape sacra manu, patrióśque penates.
Me, bello è tanto digressum, & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros, subiectáque colla
Veste super, fuluiq; insternor pelle leonis,
Succedóque oneri. dextræ se paruus Iulus
Implicuit, sequitúrque patrem non paßibus æquis. dixit. Iam.
*Pone subit coniux. ferimur per *opaca locorum:* Arboribusque obtecta recessit.
Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerso glomerati ex agmine Graij,
*Nunc omnes terrent auræ, sonus *excitat omnis* consternat.
Suspensum, & pariter comitíq;, onerique timentem.
Iámque propinquabam portis, omnéque videbar
Euasisse viam, subito cùm creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus, genitórque per vmbram
Prospiciens, nate, exclamat fuge nate, propinquant:
Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.
Hîc mihi nescio quod trepido malè numen amicum
Confusam eripuit mentem. namque auia cursu
Dum sequor, & nota excedo regione viarum,
Heu misero coniux fato ne erepta Creusa

Subſtitit, errauítne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec pòſt oculis eſt * reddita noſtris: — *tantū enim vmbrā eius vidit.*
Nec prius amiſſam reſpexi, animúmque reflexi,
Quàm tumulum antiquæ Cereris, ſedémque ſacratā
Venimus. hîc demum collectis omnibus, vna
Defuit, & comites, natúmque, virúmque fefellit.
Quem non incuſaui amens, hominúmque, deorū́q;?
Aut quid in euerſa vidi crudelius vrbe?
Aſcanium, Anchiſénq; patrem, Teucróſque penates
Commendo ſocijs, & * curua valle recondo: — *ſic & lib. 1. dixit, In cō uexo nemo ſum.*
Ipſe vrbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renouare omnes, omnémque reuerti
Per Troiam, & rurſus caput obiectare periclis.
Principio muros, obſcuráque limina portæ,
Quà greſſum extuleram, repeto, & veſtigia retro
Obſeruata ſequor per noctem, & * lumine luſtro. — *oculis circumſpicio.*
Horror vbique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde, domum ſi fortè pedem, ſi fortè tuliſſet,
Me refero. irruerāt Danai, & tectū omne tenebant.
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Voluitur: exuperant flammæ: furit æſtus ad auras.
Procedo ad * Priami ſedes, arcémque reuiſo. — *patris Creuſæ.*
Et iam porticibus vacuis Iunonis aſylo,
Cuſtodes lecti Phœnix, & dirus Vlyſſes
Prædam adſeruabant. huc vndique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæq; deorum,
Cratereſque auro ſolidi, * captiuáque veſtis — *captiuorū.*
Congeritur. pueri, & pauidæ longo ordine matres
Stant circum.
* Auſus quin etiam voces iactare per vmbram, — *extra ſalutem meam.*

Impleui clamore vias: mæstúsque Creusam
Nequidquam ingeminans, iterúmque iterúq; vocaui.
Quærenti, & tectis vrbis sine fine furenti
Infelix simulacrum, atque ipsius vmbra Creusæ
Visa mihi ante oculos, & nota maior imago.
Obstupui, steterúntque comæ, & vox faucibus hæsit.
Tum sic affari, & curas his demere dictis.
Quid tantum insano iuuat indulgere labori,
O dulcis coniux? non hæc sine numine diuûm
*Eueniunt: nec te comitem hinc asportare Creusam
Fas: haud ille sinit superi regnator olympi.
Longa tibi exsilia, & vastum maris æquor arandũ.
Ad terram Hesperiam venies: vbi Lydius, arua
Inter opima virûm, leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnúmque, & regia coniux
Parta tibi. lacrymas dilectæ pelle Creusæ.
Non ego Myrmidonum sedes, Dolopúmue superbas
Adspiciam, aut Graijs seruitum matribus ibo,
Dardanis, & diuæ Veneris nurus.
Sed me magna deûm genitrix his detinet * oris.
Iámque vale, & nati serua communis amorem.
Hæc vbi dicta dedit; lacrymantẽ, & multa volentem
Dicere, deseruit, tenuésque recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucríque simillima somno.
Sic demum socios, consumpta nocte, reuiso:
Atque hic ingentem comitum affluxisse nouorum
Inuenio, admirans numerum, matrésque, virósque,
Collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.

qui superẽ latere.

Homerus in Il 51. hic versus, vt Seruius animaduertit, abundat vna syllaba. si tollas hic, rectè habebit.

In quibus colebatur.

Homerus in Il. 249.

Vndique conuenere, animis, opibúsque parati,
In quascunque velim pelago deducere terras.
Iámque iugis summæ surgebat lucifer Idæ,
Ducebátque diem; Danaíq; obsessa tenebant
seruandæ vrbis. *Limina portarum; nec spes * opis vlla dabatur.*
Cessi, & sublato montem genitore petiui.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER III.

*

Argumentum.

Euersa Troia, Aeneas, collectis suorum reliquijs, quæ cædi, flammísque supererant, paratáque apud Antandrum viginti nauium classe, primùm in Thraciam defertur: vbi cùm futuræ vrbis fundamenta poneret, territus Polydori à Polymnestore cęsi prodigijs, Delum petit, consultóque ibi Apollinis oraculo, cùm antiquam gentis suæ matrem, hoc est primam originis suæ terram repetendam didicisset, falsa Anchisæ patris interpretatione adductus, Cretam contendit. Verum cùm ibi quoque, positis iam mœnibus, grauissima peste exagitaretur, in somnis monitus à dijs penatibus, relicta Creta, Italiam petit. Ibi suborta tempestate, primùm ad Strophades insulas appulsus, ab Harpyiis infestatur, mox Actiũ delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat, inde Corcyram prætereuectus Epirum tenet; quę id temporis Heleno Priami filio parebat, cui post Pyrrhi cædem Andromache in coniugium cesserat. Helenus Aeneam hospitio excipit, omníque humanitatis

tis genere complectitur, imminentiúmque terra, marísque periculorum certiorem facit. Aeneas relicta Epiro, Tarentum, primámque Italiæ oram prætervectus, ad eam Sicilię partem, quę Aetnæ monti adiacet, appellitur. ibi Achæmenidem, ab Vlysse in Cyclopis antro desertum, supplicem recipit, edoctúsque ab eo de Cyclopum seueritate, inde anchoras soluit, memórque præceptorum Heleni, vitatis Charybdis, & Scyllæ periculis, Siciliæ litora longo circuitu circumuectus tandem Drepanum aduehitur: ubi Anchises tum senio, tum longæ nauigationis iactatione fatigatus fatis concedit. Inde Italiam petiturus, immissa ab Aeolo subita tempestate, in Africam eijcitur, quam partem libro primo exsequitur.

Aliud Argumentum.

Post casum Troiæ fabricata classe superstes
Vela dat Aeneas, vrbémque in litore Thracum,
Mox aliam pulsus Cretæis condit in oris.
Cedit & hinc, Helenúmque videt, pręceptáque sumit.
Aetnæum Cyclopa fugit, sepelítque parentem.

*Postquam *res Asiæ, Priamiq; euertere gentem*
Immeritam visum superis, ceciditq; superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia;
Diuersa exsilia, & desertas quærere terras
Augurijs agimur diuûm; classémq; sub ipsa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quò fata ferant, vbi sistere detur:
Contrahimúsque viros. vix prima inceperat æstas:
Et pater Anchises dare fatis vela iubebat.
Litora tum patriæ lacrymans, portúsque relinquo,
Et campos, vbi Troia fuit. feror exsul in altum

* imperium Troianum, quod erat in Asia, scilicet in Phrygia minore.

duo humana posuit, & duo diuina. patris non fit mentio, quia nō peruenit in Italiam.

*Cum *socijs, natóque, penatibus, & magnis dijs.*
Terra procul vastis colitur Mauortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo:
Hospitium antiquum Troiæ, socijq; penates
Dum fortuna fuit. feror huc, & litore curuo
Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis,
Aeneadásque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, diuisq; ferebam
Auspicibus cœptorum operum; superóque nitentem
Cælicolûm regi mactabam in litore taurum.

& collis, & sepulcrum.

*Fortè fuit iuxtà *tumulus; quo cornea summo*
Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi; viridémque ab humo conuellere siluam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras,
Horrendum, & dictu video mirabile monstrum.
Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidúsque coit formidine sanguis.

molle, & flexuosum.

*Rursus & alterius *lentum conuellere vimen*
Insequor, & caussas penitus tentare latentes:
Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa mouens animo, nymphas venerabar agrestes,
Gradiuúmque patrem Geticis qui præsidet aruis,

bonum, ac leue, id est, minimè graue, aut aduersum, facerent.

*Rite secundarent visus, ornénque *leuarent.*
Tertia sed postquam maiore hastilia nixu
Aggredior, genibúsque aduersæ obluctor arenæ;
(Eloquar, an sileam?) gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures.
Quid miserum Aenea laceras? iam parce sepulto:

Parce

Parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
Externum tulit: aut cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge litus auarum:
Nam Polydorus ego: hîc confixum ferrea texit
Telorum seges, & iaculis increuit acutis.
Tum verò ancipiti mentem formidine pressus
**Obstupui; steterũtq; comæ, & vox faucibus hæsit.* Homerus in Il. 169.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi, cùm iam diffideret armis
Dardaniæ, cingique vrbem obsidione videret.
Ille, vt opes fractæ Teucrûm, & fortuna recessit,
**Res Agamemnonias, victriciáque arma secutus* imperium, vt, Postquã res Asiæ, lib. 3.
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
*Auri *sacra fames? postquam pauor ossa reliquit;* execrabilis: vt, Sacræ panduntur portæ.
Delectos populi ad proceres, primúmque parentem
Monstra deûm refero, & quæ sit sententia, posco:
Omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
*Linquere pollutũ hospitiũ, et dare*classibus Austros.* pro, classem Austris.
Ergo instauramus Polydoro funus: & ingens
Aggeritur tumulo tellus: stant manibus aræ
Cæruleis mæstæ vittis, atráque cupresso:
*Et circum Iliades crinem *de more solutæ.* gentis, aut prœliantiũ.
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
**Sanguinis & sacri pateras, animámque sepulcro* de victimis sumpti.
Condimus, & magna supremum voce ciemus.
Inde, vbi prima fides pelago, placatáque venti
Dant maria, & lenis crepitãs vocat Auster in altũ,
Deducunt socij naues, & litora complent.

Prouehimur portu: terraq́;, vrbésque *recedunt.
Sacra mari colitur medio, gratissima tellus
Nereidum matri, & Neptuno Aegeo:
Quam pius arcitenens oras, & litora circum
Errantem Mycone celsa, Gyaróque reuinxit:
Immotámque coli dedit, & contemnere *ventos.
Huc feror: hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit: egressi veneramur Apollinis vrbem.
Rex Anius, rex idem hominū, Phœbiq; *sacerdos,
Vittis, & sacra redimitus tempora lauro,
Occurrit, veterem Anchisen agnoscit amicum.
Iungimus hospitio dextras, & tecta subimus.
Templa dei saxo venerabar structa vetusto:
Da propriam Tymbrææ domum, da mænia fessis,
Et genus, & mansuram vrbem: serua altera Troiæ
Pergama, relliquias Danaū, atque immitis Achillis.
Quem sequimur? quóue ire iubes? vbi ponere sedes?
*Da pater augurium, atque animis illabere nostris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repentè,
*Limináque, laurúsque dei, totúsque moueri
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures.
Dardanidæ duri, quæ vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos vbere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.
Hæc Phœbus, mistóque ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt,
Quò Phœbus vocet errantes, iubeátque reuerti.

Tum

[Margin notes:]
…ta nauigantibus videtur.
ob terræ motum.
…ic erat hic mos, vt reges essent e…dē sacerdotes, vel pon…ifices.
Homerus in Il. 268.
breuem syllabam, que, pro longa posuit, ratione finalitatis.
Homerus in Il. 224.

Tum genitor, veterum voluens monumenta virorũ,
*Audite ô proceres, ait, & spes discite * vestras.* quia se moriturũ sciebat.
Creta Iouis magni medio iacet insula ponto:
Mons Idæus vbi, & gentis cunabula nostræ.
Centum vrbes habitant magnas, vberrima regna:
Maximus vnde pater (si ritè audita recordor)
Teucrus Rhœteas primùm est aduectus ad oras,
**Optauitq; locum regno: nondum Ilium, & arces* pro, elegit vt, Parsopta re locum.
Pergameæ steterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiáque æra,
Idæúmque nemus: hinc fida silentia sacris:
Et iuncti currum dominæ subiere leones.
Ergo agite, & diuûm ducunt quà iussa, sequamur:
Placemus ventos, & Gnosia regna petamus:
*Nec longo *distant cursu: (modò Iupiter adsit)* à Delo.
Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactauit honores,
**Taurum Neptuno, taurum tibi pulcer Apollo,* Homerus in Il. 126.
*Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus *albam.* Homerus in Il. 31.
Fama volat pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertáque litora Cretæ,
Hoste vacare domos, sedésque adstare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagóque volamus,
**Bacchatámque iugis Naxõ, viridémque Donysam,* vitibus consitam.
Olearon, niueámque Paron, sparsasq; per æquor
*Cycladas, & crebris *legimus freta consita terris.* præteruehimur.
Nauticus exoritur vario certamine clamor:
*Hortantur socij, Cretam, *proauósque petamus.* primi erant cultores Cretæ.
Prosequitur surgens à puppi ventus euntes,
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.

Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameámque voco: & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcémque attollere tectis.
Iámque fere sicco subductæ litore puppes,
*Connubijs, aruisq; nouis *operata iuuentus:*
Iura, domósque dabam, subitò cùm tabida membris,
Corrupto cæli tractu, miserandáque venit
Arboribúsque, satisq; lues, & letifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora. tum steriles exurere Sirius agros:
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiæ, Phœbúmque, remenso
Hortatur pater ire mari, veniámque precari:
Quem fessis finem rebus ferat: vnde laborum
Tentare auxilium iubeat: quò vertere cursus.
Nox erat, & terris animalia somnus habebat.
Effigies sacræ Diuûm, Phrygijq; penates,
Quos mecum à Troia, medijsq; ex ignibus vrbis
Extuleram, visi ante oculos adstare iacentis
*In somnis, multo manifesti *lumine, qua se*
Plena per incertas fundebat Luna fenestras.
Tum sic affari, & curas his demere dictis.
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit: & tua nos en vltro ad limina mittit.
*Nos te, Dardania incensa, tuáque *arma secuti:*
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor,
Idem venturos tollemus ad astra nepotes,
Imperiúmque vrbi dabimus. tu mœnia magnis
Magna para, longúmque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes: non hæc tibi litora suasit
Delius,

* sacrificium fecit; quia mos erat, vt neque vxor duceretur, neque ager araretur sine sacrificijs.

* cum nimbo, qui circa deos videri solet.

* pro, tuas partes, tuũ imperium.

Delius, aut Cretæ iußit considere Apollo.
*Est locus (Hesperiam Graij *cognomine dicunt)* ab Hespero rege.
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ.
Oenotrij coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
Hæ nobis propriæ sedes; hinc Dardanus ortus,
*Iasiusq; pater, genus à *quo principe nostrum.* de Dardano, non de Iasio, dictû.
Surge age, & hæc lætus longæuo dicta parenti,
Haud dubitanda refer: Coritum, terrásque require
Ausonias: Dictæa negat tibi Iupiter arua.
Talibus attonitus visis, ac voce deorum
(Nec sopor illud erat; sed coràm agnoscere vultus, Theocrit. 46.
Velatásque comas, præsentiáque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio è stratis corpus, tendóque supinas
Ad cælum cum voce manus, & munera libo
**Intemerata focis perfecto lætus honore* rite perfecta.
Anchisen facio certum, rémque ordine pando.
*Agnouit prolem *ambiguam, geminósque parentes,* non, incertam, sed, duplicem.
Séque nouo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat. Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
Nunc repeto, hæc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiæ venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moueret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait: & cuncti dictis paremus ouantes.
Hanc quoque deserimus sedem; paucisq; relictis
*Vela damus, vastúmq; *caua trabe currimus æquor.* nauis definitio.

Postquam

Homerus in Od. 110. *Postquam altum tenuere rates; *nec iã amplius vllæ*
Apparent terræ; cælum vndique, & vndiq; pontus:
Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber,
Noctem, hiememq; ferẽs; & inhorruit vnda tenebris.
Continuò venti voluunt mare; magnáque surgunt
Aequora: dispersi iactamur gurgite vasto.
nubes caliginosa. *Inuoluere diem nimbi, & *nox humida cælum*
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, & cæcis erramus in vndis.
Ipse diem, noctémque negat discernere cælo,
vide eius morté lib. v. in fine. *Nec meminisse viæ media *Palinurus in vnda.*
Tres adeò incertos cæca caligine soles
Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primum se attollere tandem
Visa, aperire procul montes, ac voluere fumum.
Vela cadunt: remis insurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt.
Seruatum ex vndis Strophadum me litora primùm
Accipiunt. Strophades Graio stant nomine dictæ
Insulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
Apol. Arg. 32. *Harpyiæq; colunt aliæ, Phineia postquam*
Clausa domus, mensasq; metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec sæuior vlla
Pestis, & ira Deûm Stygiis sese extulit vndis.
Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
sordis effusio. **Proluuies, vncæq; manus, & pallida semper*
Ora fame.
necessitaté significat. nã spóte venimus, non ... ferimur. *Huc vbi *delati portus intrauimus, ecce*
Læta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenúmque pecus, nullo custode, per herbam.

Irruimus

Irruimus ferro, & diuos, ipsumq; vocamus
In prædam partémque Iouem. tunc litore curuo
Exstruimúsque toros, dapibúsq; epulamur opimis.
At subito horrifico lapsu de montibus adsunt
Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiúntque dapes, contactúque omnia fœdant
Immundo. tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum, atque horrentibus vmbris
Instruimus mensas, arisq; reponimus ignem.
*Rursum ex *diuerso cæli, cæcisq; latebris* — è secreto montium loco.
Turba sonans prædam pedibus circumuolat vncis,
Polluit ore dapes. socijs tunc arma capessant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
*Haud secus ac iussi faciunt, *tectósque per herbam* — figura. pro disponunt, & tegunt.
**Disponunt enses, & scuta latentia condunt.*
Ergo vbi delapsæ sonitum per curua dedere
Litora, dat signum specula Misenus ab alta
*Aere cauo: inuadunt socij, & *noua prœlia tentant,* — vel quia rarum est pugnare cum harpyiis, vel quia vulnerari non poterant.
Obscenas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis vllam, nec vulnera tergo
Accipiunt; celeriq; fuga sub sidera lapsæ,
Semiesam prædam, & vestigia fœda relinquunt.
Vna in præcelsa consedit rupe Celæno,
*Infelix *vates, rupitq; hanc pectore vocem.* — nuntia infelicitatis.
Bellum etiam pro cæde boum, stratisq; iuuencis,
Laomedontiadæ, bellúmne inferre paratis?
*Et *patrio insontes Harpyias pellere regno?* — Neptunio.
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit,

Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis, ventisq; vocatis:
Ibitis Italiam, portúsque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis mœnibus vrbem,
Quàm vos dira fames, nostræq; iniuria cædis
**Ambesas subigat malis absumere mensas.*
Dixit: & in siluam pennis ablata refugit.
At socijs subita gelidus formidine sanguis
Diriguit: cecidere animi: nec iam amplius armis,
Sed votis, precibúsque iubent exposcere pacem,
Siue deæ, seu sint diræ, obscænæq; volucres.
Et pater Anchises, passis de litore palmis,
Numina magna vocat, meritósque indicit honores.
Dij prohibete minas: dij talem auertite casum:
Et placidi seruate pios. tum litore funem
Diripere, excussosq; iubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus vndis,
Quà cursum ventúsque gubernatórque vocabant.
Iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,
Dulychiúmque, Saméque, & Neritos ardua saxis.
Effugimus scopulos Ithacæ, Laërtia regna:
Et terram altricem sæui exsecramur Vlyssi.
Mox & Leucatæ nimbosa cacumina montis,
*Et *formidatus nautis aperitur Apollo:*
Hunc petimus fessi, & paruæ succedimus vrbi:
Anchora de prora iacitur: stant litore puppes.
Ergo insperata tandem tellure potiti,
Lustramúrque Ioui, votisq; incendimus aras,
Actiáque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias, oleo labente, palæstras.

[Margin notes: circũ esas, id est, rotũdas, puniceas scilicet: quas maiores in honore deorũ habebant. — Homerus in Od. 92. — Homerus in Il. 24. — Homerus in Il. 32. — ob locorũ asperitatẽ, non spõte, sed quia fessi: est enim nautis formidatus.]

Nudati:

Nadati socij: iuuat euasisse tot vrbes
Argolicas, mediósque fugam tenuisse per hostes.
*Interea *magnum Sol circumuoluitur annum:*
Et glacialis hiems Aquilonibus asperat vndas.
Aere cauo clypeum, magni gestamen Abantis,
Postibus aduersis figo, & rem carmine signo:
Aeneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus iubeo, & considere transtris:
Certatim socij feriunt mare: & æquora verrunt.
Protinus Aërias Phæacum abscondimus arces,
Litoráque Epeiri legimus, portúque subimus
Chaonio, & celsam Buthroti ascendimus vrbem.
Hîc incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per vrbes,
Coniugio Aeacidæ Pyrrhi sceptrisque potitum:
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui: miróque incensum pectus amore
Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classes, & litora linquens.
Sollemnes tum fortè dapes, & tristia dona,
Ante vrbem in luco falsi Simoëntis ad vndam
Libabat cineri Andromache, manésque vocabat
Hectoreum ad tumulũ; viridi quem cespite inanem,
*Et *geminas, caussam lacrymis, sacrauerat aras.*
Vt me conspexit venientem, & Troia circum
Arma amens vidit, magnis exterrita monstris
**Diriguit visu in medio, calor ossa reliquit:*
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur.
Vera ne te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate dea? viuísne? aut, si lux alma recessit,

addidit, magnũ, ne lunarisannus, qui est triginta dierũ, intelligeretur. addidit, Sol, ne, qa dixerat, magnũ, de illo omniũ planetarum anno, qui fuit annorũ 36. millia, acciperetur

vnam marito. alteram filio

obstupuit.

m Hector

Hector vbi est? dixit; lacrymásque effudit, & omnem
Impleuit clamore locum. vix pauca *furenti — *Impatienter dolenti.
Subijcio; & raris turbatus vocibus hisco.
Viuo equidem, vitámque extrema per omnia duco:
Ne dubita: nam vera vides.
Heu quis te casus deiectam coniuge tanto
Excipit? aut quæ digna satis fortuna reuisit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia seruas?
Deiecit vultum, & demissa voce locuta est.
O felix vna *ante alias Priameia virgo, — *quia virgo extincta est.
Hostilem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis
Iussa mori, quæ sortitus non pertulit vllos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile.
Nos, patria incensa, diuersa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ fastus, iuuenémque superbum
Seruitio enixæ tulimus: qui deinde secutus
*Ledæam Hermionem, Lacedæmoniósq; Hymenæos, — *Ledæ neptē.
Me famulam, famulóq; Heleno transmisit habēdam.
Ast illum ereptæ magno inflammatus amore
Coniugis, & *scelerum furijs agitatus Orestes — *ob interfectam matrem.
Excipit incautum, patriásque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniámque omnem Troiano à Chaone dixit;
Pergamáque, Iliacámque iugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui *cursum venti, quæ fata dedere? — *id est, tam prosperi.
Aut quis te ignarum nostris deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superátne, & vescitur aura?
Quem tibi iam Troia.
Ecquæ iam puero est amissa cura *parentis? — *ob Creusæ,

Ecquid

Ecquid in antiquam virtutem, animósque viriles
Et pater Aeneas, & auunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans; longósque ciebat
Incassum fletus; cùm sese à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus offert;
Agnoscítque suos; lætúsque ad mœnia ducit;
Et multum lacrymas verba inter singula fundit.

quam mortui Andromache scire nõ poterat, sed patriæ, quæ cõmunis omniũ est parens.

Procedo; & paruam Troiam, simulatáque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco; Scææq; amplector limina portæ.
Nec non & Teucri socia simul vrbe fruuntur.
Illos porticibus rex *accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, paterásque tenebant.
Iámque dies, altérque dies processit: & auræ
Vela vocant, tumidóque inflatur carbasus austro.

de conuiuio intellige: sic Terentius, Accipit homo nemo melius.

His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
Troiugena, interpres diuûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, *Clarij lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ,
Fare age, (námque omnem cursum mihi prospera dixit
Relligio: & cuncti suaserunt numina diui
Italiam petere, & terras tentare repostas:

Apollinis, ab oppido Claro, sito in finibus Colophoniorum.

Sola nouum, dictúque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & tristes denuntiat *iras,
Obscenámque famem) quæ prima pericula vito?
Quidue sequens tantos possim superare labores?

deorum ob iniurias sibi illatas.

Hic Helenus, cæsis primum de more iuuencis,
Exorat pacem diuûm, vittásque resoluit
Sacrati capitis: méque ad tua limina, Phœbe,

sollicitum, attentum. *Ipse manu multo *suspensum numine ducit:*
Atque hæc deinde canit diuino ex ore sacerdos,
Nate dea (nam te maioribus ire per altum
Auspicijs manifesta fides: sic fata deûm rex
Sortitur, voluitque vices: is vertitur ordo)
vicina, exponit Seruius. *Pauca tibi è multis, quo tutior *hospita lustres*
Aequora, & Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis. prohibent nam cetera Parcæ
Scire Helenum farique vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam,
Vicinósque ignare paras inuadere portus,
Homer. Il. 5 **Longa procul longis via diuidit inuia terris.*
flectendus: vt lentum vimen. *Ante & Trinacria *lentandus remus in vnda,*
Et salis Ausonij lustrandum nauibus æquor,
Infernique lacus, Aeææque insula Circes,
Quàm tuta possis vrbem componere terra.
Home. Il. 4 **Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.*
Cùm tibi sollicito secreti ad fluminis vndam,
Litoreis ingens inuenta sub ilicibus sus
quo prodigio, regnaturum triginta annis Ascanium, significabatur. **Triginta capitum fetus enixa iacebit,*
Alba, solo recubans, albi circum vbera nati:
Is locus vrbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam inuenient, aderitque vocatus Apollo.
ascendentis [Ita]liæ. nam Ca[la]bria non longè distat [a]b Epiro. **Has autem terras, Italique hanc litoris oram,*
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graijs.
Hic & Naritij posuerunt mœnia Locri:
Et Salentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Meliboei

Parua

Parua Philoctetæ subnixa Petilia muro.
Quin, vbi transmissæ steterint trans æquora classes,
Et positis aris iam vota in litore solues;
*Purpureo *velare comas adopertus amictu;* imperatiuus passiuus.
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum
Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto;
Hac casti maneant in relligione nepotes.
Ast, vbi digressum Siculæ te admouerit oræ
*Ventus, & *angusti rarescent claustra Pelori:* quia à continenti tribus passuũ millibus distat.
Læua tibi tellus, & longo læua petantur
Aequora circuitu: dextrum fuge litus, & vndas.
Hæc loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina
(Tantum æui longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, cùm protinus vtraque tellus
*Vna foret, venit *medio vi pontus, & vndis* pro in medium, vt, it clamor cęlo
Hesperium Siculo latus abscidit, aruáque & vrbes
Litore diductas angusto interluit æstu.
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis Homer. in Od. 117.
Obsidet; atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursúsque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat vnda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
Ora exsertantem, & naues in saxa trahentem.
**Prima hominis facies, & pulcro pectore virgo* primæ corporis partes
Pube tenus, postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas vtero commissa luporum.
Præstat, Trinacrij metas lustrare Pachyni
**Cessantem, longos & circumflectere cursus,* immorantē
Quàm semel informem vasto vidisse sub antro

Scyllam, & cæruleis canibus, resonantia saxa.
Præterea, si qua est Heleno prudentia vati,
Si qua fides, animum si veris implet Apollo:
Vnum illud tibi nate dea, præq; omnibus vnum
Prædicam, & repetens iterúmq;, iterúmque monebo.
Iunonis magnæ primum prece numen adora:
Iunoni cane vota libens, dominámque potentem
voti cópos. *Supplicibus supera donis sic denique *victor*
Trinacria fines Italos mittere relicta.
Huc vbi delatus Cumæam accesseris vrbem,
Auernú, & Lucrinú. diuinos auté, id est consecratos. *Diuinósque *lacus, & auerna sonantia siluis;*
Insanam vatem adspicies, quæ rupe sub ima
Fata canit, folijsq; notas, & nomina mandat.
Quæcunque in folijs descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
non ianua, sed ventus per ianuam ingressus. *Impulit, & teneras turbauit *ianua frondes,*
Numquam deinde cauo volitantia prendere saxo,
Nec reuocare situs, aut iungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedémque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti,
Quamuis increpitent socij, & vi cursus in altum
Vela vocet, possisque sinus implere secundos:
Quin adeas vatem, precibúsque oracula poscas:
Ipsa canat, vocémque volens, atque ora resoluat.
Illa tibi Italiæ populos, venturáque bella,
Et quo quemque modo fugiásque, ferásque laborem,
Expediet, cursúsque dabit venerata secundos.
Hæc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri.

Vade

Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Troiam.
Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
*Dona dehinc auro *grauia, sectóque elephanto*
Imperat ad naues ferri: stipátque carinis
Ingens argentum, Dodonæósque lebetes,
Loricam consertam hamis, auróque trilicem,
Et conum insignis galeæ, cristásque comantes,
Arma Neoptolemi. sunt & sua dona parenti.
Addit equos, additque duces.
Remigium supplet, socios simul instruit armis:
Interea classem velis aptare iubebat
*Anchises, fieret vento mora ne qua *frenti.*
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo,
**Cura deûm, bis Pergameis erepte ruinis,*
Ecce tibi Ausoniæ tellus. hanc arripe velis:
Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est:
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô fœlix nati pietate. quid vltra
Prouehor, & fando surgentes demoror Austros?
**Nec minus Andromache digressu mæsta supremo,*
Fert picturatas auri subtegmine vestes,
*Et Phrygiam Ascanio chlamydem; *nec cedit honori:*
Textilibúsque onerat donis, ac talia fatur,
Accipe & hæc, manuũ tibi quæ monumẽta mearum
Sint, puer, & longũ Andromaches testentur amorem
Coniugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,
O mihi sola mei super Astyanactis imago.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubesceret æuo.

vltima sylla ba cõtra cõ suetudinem producitur ratione finalitatis.

flanti.

amor: vt illud Veneris iustissima cura.

Homer. in Od. 130.

nec munera dat inferiora meritis.

Homer. in Od. 130.

Homer. in Od. 19.

Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis.
Viuite felices, quibus est *fortuna peracta (marginal note: aduersa)
Iam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum,
Arua neque Ausoniæ, semper cedentia *retro, (marginal note: vt illud, Italiæ fugientis prendimus oras.)
Quærenda: effigiem Xanthi, Troiámque videtis,
Quam vestræ fecere manus, melioribus opto
Auspiciis, & quæ fuerit minus obuia Graiis.
Si quando Tiberim, vicináque Tybridis arua
Intraro, gentíque meæ data mœnia cernam,
Cognatásque vrbes olim, populósque propinquos
Epiro Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus; vnam faciemus vtranque
Troiam animis. maneat nostros ea cura nepotes.
Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta,
Vnde iter Italiam, cursúsque breuissimus vndis.
Sol ruit interea, & montes vmbrantur opaci: (marginal note: Homer. in Il. 118.)
Sternimur optatæ gremio telluris ad vndam,
Sortiti *remos; passímque in litore sicco (marginal note: officia remigandi.)
Corpora curamus; fessos sopor irrigat artus:
Nec dum orbem medium nox horis acta subibat,
Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cælo,
Arcturum, pluuiásque Hyadas, geminósque Triones, (marginal note: Homer. in Od. 46.)
Armatúmque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt cælo constare sereno:
Dat clarum è puppi signum: nos castra mouemus, (marginal note: faculam extulit: vt illud, Flammas cum re[gia]...)
Tentamusq́; viam, & velorum pandimus alas.
Iámque rubescebat stellis aurora fugatis,

Cùm

Cùm procul obscuros colles humilémque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
Italiam læto socij clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, impleuitque mero, diuósque vocauit
Stans celsa in puppi.
*Dij maris & *terræ tempestatúmque potentes,*
Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.
Crebescunt optatæ auræ, portúsque patescit
Iam propior, templúmque apparet in arce Mineruæ.
Vela legunt socij, & proras ad litora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curuatus in arcum:
Obiectæ salsa spumant aspergine cautes:
*Ipse *latet: gemino demittunt brachia muro*
Turriti scopuli, refugitque à litore templum.
Quattuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum latè, candore niuali.
Et pater Anchises, bellum ô terra hospita portas:
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.
Sed tamen ijdem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & fræna iugo concordia ferre.
Spes est pacis, ait, tum numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ouantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu,
*Præceptisq; Heleni, dederat quæ *maxima, rite*
Iunoni Argiuæ iussos adolemus honores.
Haud mora, continuo, perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum:
Graiugenúmque domos, suspectáq; linquimus arua.
Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti

gia puppis Extulerat.

maris quod nauigo: terræ, quò sum iturus.

procul intuentibus.

quia dixerat, Præq; omnibus vnũ prædicam.

Cernitur. attollit se diua Lacinia contra,
Caulonísque arces, & nauifragum Scylacæum
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Aetna:
Et gemitum ingentem pelagi, pulsatáque saxa
quæ reddũtur percussu fluctuum ad saxa. *Audimus longe, fractásque ad litora *voces:*
Exsultántque vada, atque æstu miscentur arenæ.
Et pater Anchises: nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat:
Eripite ô socij, pariterque insurgite remis.
Haud minus ac iussi, faciunt: primúsque rudentem
Contorsit læuas proram Palinurus ad vndas.
Læuam cuncta cohors remis, ventísque petiuit.
Tollimur in cælum curuato gurgite. & ijdem
Subducta ad manes imos descendimus vnda.
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere:
Homer. in Od. 105. & irrorata. *Ter spumam elisam, & *rorantia vidimus astra.*
Interea fessos ventus cum sole reliquit:
Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse, sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis:
euomit. *Interdúmque atram *prorumpit ad æthera nubem,*
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitque globos flammarum, & sidera lambit:
partes. nam & ossa terræ dicũtur. *Interdum scopulos, auulsáque *viscera montis*
Erigit eructans, liquefactáque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundóque exæstuat imo.
Fama est, Enceladi semustum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentémque insuper Aetnam
fornacibus. *Impositam ruptis flammam exspirare *caminis;*
Et fessum quoties mutat latus, intremere omnem

Murmure

Murmure Trinacriam, & cælum subtexere fumo.
Noctem illam tecti siluis immania monstra
Perferimus: nec, quæ sonitum det causa, videmus:
Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus æthra* per ætheris splendorē.
Siderea polus: obscuro sed nubila cælo,
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera iamque dies primo surgebat Eoo,
Humentémque aurora polo dimouerat vmbram:
Cùm subito è siluis macie confecta suprema
Ignoti noua forma viri, miserandáque cultu
Procedit, suppléxque manus ad litora tendit.
Respicimus: diræ illuuies, immissáque barba:
**Consertum tegmen spinis: at cætera Graius:* illigatum.
Et quondam patrijs ad Troiam missus in armis.
Isq; vbi Dardanios habitus, & Troïa vidit
Arma procul, paullum aspectu conterritus hæsit,
Continuitque gradum: mox sese ad litora preceps
Cum fletu, precibúsque tulit. Per sidera testor,
Per superos, atque hoc cæli spirabile lumen,
Tollite me Teucri, quascunque abducite terras.
**Hoc sat erit, scio me Danais è classibus vnum:* vitasse Cyclopas.
Et bello Iliacos fateor petijsse penates.
Pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
**Spargite me in fluctus, vastóque immergite ponto.* dilaceratū.
Si pereo manibus hominum, perijsse iuuabit.
*Dixerat, & *genua amplexus, genibúsque volutans* Homer. in Il. 11.
Hærebat. qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur; quæ deinde agitet fortuna fateri.
Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus, Homer. in Il. 271.
Dat iuueni, atque animum præsenti pignore firmat,

Ille

Ille hæc, deposita tandem formidine fatur.
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlyssi,
Nomine Achæmenides, Troiam genitore Adamasto
Paupere (mansissétque vtinam fortuna) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socij vasto Cyclopis in antro
Deseruere. domus sanie, dapibúsque cruentis
Intus opaca, ingens: ipse arduus, altáque pulsat
Sidera (dij talem terris auertite pestem)
*Nec *visu facilis, nec dictu effabilis vlli:*
Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.

cuius etiam adspect⁹ metũ inferret.

Vidi egomet, duo de numero cùm corpora nostro,
Prensa manu magna, medio resupinus in antro,
*Frangeret ad saxum, saniéque *adspersa natarent*
Limina: vidi, atro cùm membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent sub dentibus artus:

exspersa magis placet Seruio, id est madefacta.

Haud impune quidem: nec talia passus Vlysses,
Oblitúsue sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam simul expletus dapibus, vinóque sepultus
Ceruicem inflexam posuit, iacuitque per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frustra cruento
Per somnum commista mero; nos magna precati
Numina, sortitique vices, vna vndique circum
*Fundimur, & telo lumen *terebramus acuto*
*Ingens, quod torua solum sub fronte *latebat,*
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar:
Et tandem læti sociorum vlciscimur vmbras.
Sed fugite ô miseri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam, qualis, quantúsque cauo Polyphemus in antro

terebrando obcæcamus oculo per somnũ clauso: quẽ comparat clypeo, ob magnitudinẽ, soli, ob splẽdorem.

Lanigeras

Lanigeras claudit pecudes, atque vbera pressat,
Centum alij curua hæc habitant ad litora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia iam lunæ se cornua lumine complent,
Cùm vitam in siluis, inter deserta ferarum
Lustra, domósque traho, vastósque ab rupe Cyclopas
Prospicio, sonitúmque pedum, vocémque tremisco:
*Victum infelicem, *baccas, lapidosáque corna*
Dant rami, & vulsis pascunt radicibus herbæ.
Omnia collustrans hanc primum ad litora classem
Conspexi venientem: huic me, quæcunque fuisset,
Addixi. satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocunque absumite leto.
Vix ea fatus erat, summo cùm monte videmus
Ipsum inter pecudes vasta se mole mouentem
Pastorem Polyphemum, & litora nota petentem,
Monstrũ horrendũ, informe, ingẽs, cui lumẽ adẽptum,
Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat:
Lanigeræ comitantur oues: ea sola voluptas,
**Solaménque mali.*
Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit;
Luminis effossi fluidum lauit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu; graditúrque per æquor
Iam medium; nec dum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, sic merito: tacitíque incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
*Sensit, & ad sonitum *vocis vestigia torsit.*
Verum, vbi nulla datur dextram affectare potestas;
Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo,

agrestiũ arborum fructus.

sic in antiquo libro Colotiano. in aliis male additur, De collo fistula pẽdet.

remigij, nõ hominũ. dixit enim, Tacitíq; inci-

Clamo. m

aerefunem. *Clamorem immensum tollit: quo pontus, & omnes*
Intremuere vndæ, penitúsque exterrita tellus
Italiæ, curuísque immugijt Aetna cauernis.
At genus è siluis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & litora complent.
*Cernimus adstantes *nequidquam lumine toruo*
quia lõginqui nocere nõ poterãt.
Aetnæos fratres, cælo capita alta ferentes,
Concilium horrendum: quales cum vertice celso
Aëriæ quercus, aut coniferæ cyparißi
Constiterant, silua alta Iouis, lucúsue Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela secundis.
Cõtra, iussa monent Heleni, Scyllam, atq; Charybdim
Inter vtramque viam, leti discrimine paruo,
Ni teneant cursus: certum est dare lintea retro.
Ecce autem Boreas angusta à sede Pelori
**Missus adest. viuo præteruehor ostia saxo*
fauore numinũ, quæ suprà rogauerat Anchises: Ferte viã vento facilem.
Panthagiæ, Megarósque sinus, Tapsúmq; iacentem.
Talia monstrabat relegens errata retrorsum
Litora Achæmenides, comes infelicis Vlyßi.
Sicanio prætenta sinu iacet insula contra
Plemmyrium vndosum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
Occultas egisse vias subter mare, qui nunc
Ore Arethusa tuo Siculis confunditur vndis.
Numina magna loci iussi veneramur: & inde
*Ex supero præpingue solum *stagnantis Elori.*
campis enim superfunditur, vt Nilus.
Hinc altas cautes, proiectáque saxa Pachini
Radimus, & fatis nunquam concessa moueri
Apparet Camarina procul, campíque Geloi,

Imma

Immaniſque Gela fluuij cognomine dicta.
*Arduus inde * Agragas oſtentat maxima longe*
Mœnia, magnanimum quõdam generator equorum.
Téque datis linquo ventis palmoſa Selinus:
Et vada dura lego ſaxis Lilybeia cæcis.
Hinc Deprani me portus, & illætabilis hora
Accipit. hic, pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curæ, caſúſque leuamen,
Amitto Anchiſen. hic me pater optime feſſum
Deſeris, heu tantis nequidquam erepte periclis.
**Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,*
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum,
*Hinc me digreſſum veſtris *deus appulit oris.*
Sic pater Aeneas intentis omnibus vnus
Fata renarrabat diuûm, curſúsque docebat:
Conticuit tandem, factóque hic fine quieuit.

mons muro cinctus, in cuius sũma parte oppidum.

Hom. in Il. 195.

cõfirmat animum Didonis, cùm se ad eam deorum volũtate dicit accessisse.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER IIII.

Argumentum.

Dido amore Aeneæ inſaniens, animi ſui morbum ſorori aperit: eiúſque cõſilium ſecuta, ad nuptias animum adiicit. Iuno quoque, vt Aeneam faciliùs ab Italia auerteret, agit cum Venere, vt eius bona venia liceat Aeneæ Eliſam vxorem ducere: quóque id commodiùs fieri poſſit, ſe oportunitatem oblaturam oſtendit. Poſtridie Aeneas, & Dido venatum proficiſcũtur. Ibi omnibus iã prædæ intentis, Iuno

ſubitam

ſubitam immittit tempeſtatem. Comites alius aliò diffugiunt. Aeneas, & Dido in idem antrum conueniunt, ibíque infauſtis ominibus coniunguntur. Interim Iupiter, Iarbæ, Getulorum regis, qui aduenā ſibi præferri iniquo animo ferebat, precibus fatigatus, Mercurium mittit ad Aeneam, iubétque vt relicta Africa in Italiam nauiget. Ille Iouis imperio morem gerens, quæcunque ad nauigationem erant neceſſaria, clàm per ſocios parari iubet. Ceterum Dido, vbi claſſem inſtaurari ſenſit, ſuſpicata id quod erat, grauiter cum ipſo expoſtulat, precibúſque, & lacrymis tum per ſe ipſam, tū per ſororem, eum ab incepto reuocare conatur. Aeneas iterum in ſomnis à Mercurio admonitus, intempeſta nocte anchoram ſoluit. illa doloris impatiens, in editiſſima ædium parte, ſimulatione ſacrorum ingentem pyram exſtruit, ablegatáque Barce, Sichæi nutrice, ne quid deſtinatę morti impedimentū afferret, necem ſibi conſciſcit.

Aliud argumentum.

Ardet amore graui Dido, ſoror Annáque ſuadet
Nubere. iunguntur nimbo cogente ſub antro.
Incuſat precibus patrem contemptus Iarbas.
Nauigat Aeneas iuſſu Iouis illa dolore
Impatiens, & amore necem ſibi protinus infert.

AT REGINA *graui iam dudum ſaucia cura*
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Apol. Arg. 57. de Medea. *Multa viri virtus animo, multúſque recurſat*
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbáque: nec placidam membris dat cura quietem.
illuſtrabat. *Poſtera Phœbea *luſtrabat lampade terras,*
Humentémque aurora polo dimouerat vmbram,

Cùm

Cùm sic vnanimem alloquitur malè sana sororem.
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent:
Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes?
*Quem sese *ore ferens? quàm forti pectore, & armis?* vnde illud supra, Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido.
Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit. heu quibus ille
Iactatus fatis? quæ bella exhausta canebat?
Si mihi non animo fixum, immotúmque sederet,
Ne cui me vinclo vellem sociare iugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæsum thalami, tedæq; fuisset:
Huic vni forsan potui succumbere culpæ.
Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi
Coniugis, & sparsos fraterna cæde penates,
*Solus hic *inflexit sensus, animúmque labantem* pro, impulsu labare fecit.
Impulit: agnosco veteris vestigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
Vel pater omnipotẽs adigat me fulmine ad vmbras,
Pallentes vmbras Erebi, noctémque profundam;
*Ante, pudor, quàm te violem, aut tua *iura resoluã.* vincla iugalia.
Ille meos, primus, qui me sibi iunxit, amores,
Abstulit: ille habeat secum, seruétque sepulcro.
Sic effata, sinum lacrymis impleuit obortis.
Anna refert: ô luce magis dilecta sorori,
Soláne perpetua mærens carpere iuuenta?
** Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?* Homerus in Il. 3. δῶρα ... ἀφροδίτης
Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
Esto, ægram nulli quondam flexere mariti,
*Non Libyæ, non ante Tyro despectus *Iarbas,* rex Libyæ.
Ductoréſque alij, quos Africa terra triumphis

Diues alit: placitóne etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum consederis aruis?
Hinc Getulæ vrbes, genus insuperabile bello,

vel, sæui: vel, qui equis vtūtur sine frænis.

*Et Numidæ *infræni cingunt, & inhospita Syrtis:*
Hinc deserta siti regio, latéque furentes
Barcæi. quid bella Tyro surgentia dicam,
Germaniq; minas?
Dijs equidem auspicibus reor, & Iunone secunda
Huc cursum Iliacas vento venisse carinas.
Quam tu vrbē soror hanc cernes? quæ surgere regna
Coniugio tali? Teucrûm comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus?
Tu modò posce deos veniam, sacrisq; litatis

da operam: vt indulges vino.

**Indulge hospitio, caussasq; innecte morandi:*
Dum pelago desæuit hiems, & aquosus Orion,
Quassatæq; rates, & non tractabile cælum.
His dictis incensum animum inflammauit amore:
Spémque dedit dubiæ menti, soluitq; pudorem.
Principio delubra adeunt, pacémque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes

qui aptæ vrbibus libertatis est de⁹.

*Legiferæ Cereri, Phœbóque, patriq; *Lyæo,*
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.
Ipsa tenens dextra pateram pulcerrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit,
Aut ante ora deûm pingues spatiatur ad aras,
Instauratque diem donis; pecudúmque reclusis
Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes: quid vota furentem,
Quid delubra iuuant? est mollis flamma medullas
Interea, & tacitum viuit sub pectore vulnus.

Vritur

Vritur infelix Dido, totáque vagatur
Vrbe furens: qualis coniecta cerua sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
Pastor agens telis, liquitq; volatile ferrum
**Nescius: illa fuga siluas, saltúsque peragrat*
Dictaeos: haeret lateri letalis arundo.
Nunc media Aeneam secum per mœnia ducit,
Sidoniásque ostentat opes, vrbémque paratam.
Incipit effari, mediáque in voce resistit.
Nunc eadem, labente die, conuiuia quaerit,
*Iliacósque iterum *demens audire labores*
Exposcit, pendétque iterum narrantis ab ore.
Post, vbi digressi, luménque obscura vicissim
Luna premit, suadéntq; cadentia sidera somnos:
Sola domo mæret vacua, stratisq; relictis
Incubat: illum absens absentem audítque, vidétque:
Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet; infandum si fallere possit amorem.
Non cœptae assurgunt turres: non arma iuuentus
Exercet, portúsue, aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minaeq;
**Murorum ingentes, æquatáque machina cælo.*
Quam simul ac tali persensit peste teneri
Cara Iouis coniux, nec famam obstare furori,
**Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.*
Egregiam vero laudem, & spolia ampla refertis
Túque, puérq; tuus, magnum & memorabile numen;
**Vna dolo diuûm si femina victa duorum est.*
Nec me adeò fallit, veritam te mœnia nostra
Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.

Homerus in Il. 122.

ignoratus à cerua, non qui ceruam ipse nesciret.

quæ vellet eadem, quæ nouerat, audire.

qui videtur minari pinnarum altitudine.

Homerus in Il. 73. 154.

singula verba in hoc versu habēt emphasim.

Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam, pactósque Hymenæos
Exercemus. habes, tota quod mente petisti.
Ardet amans Dido, traxitq; per ossa furorem.
Communẽ hunc ergo populum, paribúsque regamus
Auspicijs. liceat Phrygio seruire marito,
Dotalésque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Homerus in Il. 155. *Olli (sensit enim simulata mente locutam,*
Quò regnum Italiæ Libycas auerteret oras)
Sic contrà est ingressa Venus, Quis talia demens
Abnuat? aut tecum malit contendere bello?
tangit tria, fortunã, id est casum, fata, voluntatẽ deorũ. *Si modò quod memoras, factum *fortuna sequatur.*
Sed fatis incerta feror, si Iupiter vnam
Esse velit Tyrijs vrbem, Troiáque profectis,
Misceríue probet populos, aut fœdera iungi.
Tu coniux: tibi fas animum tentare precando.
Perge: sequar. Tum sic excepit regia Iuno.
vt exploremus à Ioue. *Mecum erit *iste labor. nũc qua ratione, quod instat,*
Confieri possit, paucis, aduerte, docebo.
Venatum Aeneas, vnáque miserrima Dido
In nemus ire parant, vbi primos crastinus ortus
aperuerit, nocte tectũ. *Extulerit Titan, radijsq; *retexerit orbem.*
His ego nigrantem commista grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, saltúsque indagine cingunt,
Desuper infundam, & tonitru cælum omne ciebo.
nubium caligine. *Diffugient comites, & *nocte tegentur opaca.*
Speluncam Dido, dux & Troianus eandem
eadem verba 152. *Deuenient. adero, & * tua si mihi certa voluntas,*
Connubio iungam stabili, propriámque dicabo.
Hic Hymenæus erit. Non aduersata petenti

Annuit,

Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens aurora reliquit:
*It portis, *iubare exorto, delecta iuuentus:* luciferο.
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro:
*Maßyliq; ruunt equites, & odora canum *vis.* plus significat, quam multitudo, vt ait Seruius.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum exspectant: ostróque insignis, & auro
Stat sonipes: ac fræna ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur, magna stipante caterua,
Sidoniam picto chlamydem circumdata lymbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
*Nec non & Phrygij comites, & *lætus Iulus* more puerorum.
Incedunt. ipse ante alios pulcerrimus omnes
Infert se socium Aeneas, atque agmina iungit.
**Qualis, vbi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta* Apoll. Arg. 10.
Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo:
Instaurátque choros, mistiq; altaria circum
Cretésque, Dryopésque fremunt, pictiq; Agathyrsi:
*Ipse iugis Cynthi graditur, molliq; *fluentem* vnguentatũ
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
*Tela sonant humeris. haud illo *segnior ibat* deformior. nam virtus, & pulcritudo inuicem vsurpantur. quod notauit Seruius.
Aeneas: tantum egregio decus enitet ore.
Postquam altos ventum in montes, atq; inuia lustra;
Ecce feræ saxi deiectæ vertice capræ
Decurrere iugis. alia de parte patentes
Transmittunt cursu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, montésque relinquunt.
At puer Ascanius medijs in vallibus acri
Gaudet equo, iámque hos cursu, iam præterit illos

Spumantémque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum descẽdere monte leonem.
Interea magno misceri murmure cælum
Incipit: insequitur commista grandine nimbus.
Et Tyrij comites passim, & Troiana iuuentus,
Dardaniúsque nepos Veneris diuersa per agros
Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Troianus eandem
Deueniunt. prima & Tellus, & pronuba Iuno
Dant signum. fulsere ignes, & conscius æther
vt in ijs nuptijs, quas mors secutura esset. Connubij, summóque *vlularunt vertice nymphæ.
Ille dies primus leti, primúsque malorum
Caussa fuit. neque enim specie, famáue mouetur,
Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem:
Coniugium vocat: hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per vrbes,
definitio famæ. Fama, *malum, quo non aliud velocius vllum:
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo,
Homerus in Il. 4ς. & Callimachus. Parua metu primo, *mox sese attollit in auras;
Ingreditúrque solo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata deorum,
Extremam (vt perhibent) Cæo, Enceladóque sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis,
non ipsius, sed omniũ corporib^9: vt si diceret, quot sunt arenæ. Monstrũ horrẽdũ, ingẽs: cui quot sunt *corpore plum[æ]
Tot vigiles oculi subter, (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant; tot subrigit aures:
Nocte volat cæli medio, terræq; per vmbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat vrbes,

Tam ficti, prauiq; tenax, quàm nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat:
Venisse Aeneam, Troiano à sanguine cretum,
*Cui se pulcra viro *dignetur iungere Dido.* quasi superior inferiori.
Nunc hiemem inter se luxu, quàm longa, fouere,
Regnorum immemores, turpiq; cupidine captos.
Hæc passim dea fœda virûm diffundit in ora:
Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam:
Incenditq; animum dictis, atque aggerat iras.
Hîc Ammone satus, rapta Garamantide nympha,
*Templa Ioui *centum latis immania regnis,* finitus numerus pro infinito.
Centum aras posuit, vigilémque sacrauerat ignem,
Excubias diuûm æternas, pecudúmque cruore
Pingue solum, & varijs florentia limina sertis.
*Isq; *amens animi, & rumore accensus amaro,* vt & amator, & barbarus.
Dicitur ante aras, media inter numina diuûm,
**Multa Iouem manibus supplex orasse supinis.* Homerus in Il.3.
**Iupiter omnipotens, cui nunc Maurisia pictis* Homerus in Il.81.
Gens epulata toris Lenæum libat honorem,
Adspicis hæc? an te genitor, cùm fulmina torques,
Nequidquam horremus? cæciq; in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miscent?
**Femina, quæ nostris errans in finibus vrbem* inuidiã quęrit à sexu.
Exiguam pretio posuit, cui litus arandum,
Cuiq; loci leges dedimus, connubia nostra
Repulit, ac dominum Aenean in regna recepit.
*Et nunc ille *Paris cum semiuiro comitatu* inuidiã quęrit à persona.
Mæonia mentum mitra, crinémque madentem
Subnixus, rapto potitur: nos munera templis

 Quippe

Quippe tuis ferimus, famámque fouemus inanem.
Homerus in Il. 86.
Talibus orantem dictis, arásque tenentem
Audijt omnipotens, oculósque ad mœnia torsit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat.
qui Mercuriū vehant.
*Vade age, nate, voca *Zephyros, & labere pennis,*
Dardaniúmque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Expectat, fatisq; datas non respicit vrbes,
Homerus in Il. 14.
**Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.*
Non illum nobis genitrix pulcerrima talem
Promisit, Graiúmque ideo bis vindicat armis;
quæ aliquādo multa pareret imperia.
*Sed fore, qui *grauidam imperijs, bellóq; frementem*
Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucri
Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec super ipse sua molitur laude laborem:
Ascanióne pater Romanas inuidet arces?
Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur?
Nec prolem Ausoniam, & Lauinia respicit arua?
Nauiget. hæc summa est: hic nostri nuntius esto.
Homerus in Od. 42.
**Dixerat: ille patris magni parere parabat*
Imperio: & primùm pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis, siue æquora supra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
caduceū ei ab Apolline donatum.
*Tum *virgam capit. hac animas ille euocat Orco*
Pallentes, alias sub tristia tartara mittit:
Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat.
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila. iámque volans apicē, & latera ardua cernit
Atlantis duri, cælum qui vertice fulcit;

Atlantis

Atlantis, cinctum aßiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulsatur, & imbri:
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.
*Hîc primùm *paribus nitens Cyllenius alis* leni volatu.
Constitit: hinc toto præceps se corpore ad vndas
*Misit, *aui similis, quæ circum litora, circum* mergo.
Piscosos scopulos humilis volat æquora iuxta.
Haud aliter terras inter, cælúmque volabat,
Litus arenosum Libyæ, ventósque secabat,
**Materno veniens ab auo Cyllenia proles.* natus enim Maia, Atlantis filia.
Ut primùm alatis tetigit magalia plantis:
Aeneam fundantem arces, ac tecta nouantem
Conspicit. atque illi stellatus iaspide fulua
*Ensis erat: Tyrióque ardebat murice *læna* toga duplex, amict° auguralis.
Demissa ex humeris: diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.
Continuò inuadit. Tu nunc Carthaginis altæ
*Fundamenta locas, pulcrámque *vxorius vrbem* vxori seruiens.
Exstruis, heu regni, rerúmque oblite tuarum.
**Ipse deûm tibi me claro demittit Olympo* Homerus in Il.163. 117.
Regnator, cælum, & terras qui numine torquet:
Ipse hæc ferre iubet celeres mandata per auras.
Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem:
Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli
Respice; cui regnum Italiæ, Romanáque tellus Homerus in Il.272.
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales visus medio sermone reliquit,

Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
At verò Aeneas adspectu obmutuit amens;
Arrectǽq; horrore comæ; & vox faucibus hæsit.
Ardet abire fuga, dulcésque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperióque deorum.
blãditijs circumuenire. *Heu quid agat? quo nunc reginam *ambire furẽtem*
Audeat affatu? quæ prima exordia sumat?
Atque animum nunc huc celerem, nũc diuidit illuc,
In partésque rapit varias, pérque omnia versat.
Homerus in Il. 14. *Hæc alternanti potior sententia visa est.*
Mnesthea, Sergestúmque vocat, fortemq; Cloanthũ:
Classem aptent taciti; socios ad litora cogant;
Arma parent; & quæ sit rebus caussa nouandis,
Dissimulent: sese interea, quando optima Dido
Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi
optimus rebus euctus. *Tempora, qui rebus *dexter modus. ocyus omnes*
Imperio læti parent, ac iussa facessunt.
At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Præsensit, motúsque excepit prima futuros,
quæ & Iarbæ nuntiauerat. *Omnia tuta timens. *eadem impia fama furenti*
Detulit, armari classem, cursúmq; parari.
Sæuit inops animi, totámque incensa per vrbem
Bacchatur: qualis commotis excita sacris
Thyas, vbi audito stimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnúsque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Aeneam compellat vocibus vltro.
Apoll. Arg. 80. **Dissimulare etiam sperasti perfide tantum*
Posse nefas? tacitúsque mea decedere terra?
Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,

Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hiberno moliris sidere classem:
Et medijs properas aquilonibus ire per altum,
*Crudelis. quid, si non arua aliena, domósque — in te ipsum odio mei.
Ignotas peteres, & Troia antiqua maneret,
Troia per vndosum peteretur classibus æquor?
Méne fugis? per ego has lacrymas, dextramq; tuã te,
Quando aliud mihi iam miseræ nihil ipsa *reliqui, — iã enim & pudorẽ, & regnum neglexi.
Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum; miserere domus labentis, & istam
Oro (si quis adhuc precibus locus) exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadúmque tyranni
Odere, infensi Tyrij: te propter eundem
Extinctus pudor, & qua sola sidera adibam,
Fama prior. cui me moribundam deseris hospes?
Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Destruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles; si quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te *tantùm ore referret: — quasi dicat, vt si te non possum, tui saltem imaginem haberem.
Non equidem omnino capta, aut deserta viderer.
Dixerat. ille Iouis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam sub corde premebat:
Tandem pauca refert. Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, numquam regina negabo
Promeritam nec me meminisse pigebit Elisæ,
*Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus. — Homerus in Il. 10.
Pro re pauca loquar. Nec ego *hanc abscondere furto — subaudiri
Speraui

profectionē, ait Seruius. *Speraui: ne finge fugam: nec coniugis vnquam*
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspicijs, & sponte mea componere curas:
Vrbem Troianam primùm, dulcésque meorum
Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerent,
post casum restituta. *Et *recidiua manu posuissem Pergama victis.*
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
Italiam Lyciæ iussere capessere sortes.
Hic amor, hæc patria est. si te Carthaginis arces
Phœnissam, Lybicæq; adspectus detinet vrbis:
quandoquidē fatis promittitur. *Quæ tandem, Ausonia Teucros *considere terra,*
Inuidia est? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchisæ, quoties humentibus vmbris
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
Admonet in somnis, & turbida terret imago:
quam illi infero. *Me puer Ascanius, capitisq; *iniuria cari,*
ei debito. *Quem *regno Hesperiæ fraudo, & fatalibus aruis,*
Nunc etiam interpres diuûm, Ioue missus ab ipso,
(Testor vtrumque caput) celeres mãdata per auras
Detulit: ipse deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocémque his auribus hausi.
Homerus in Il. 102. **Desine méque tuis incendere, téque querelis.*
Italiam non sponte sequor.
ira'a. *Talia dicentem iam dudum *auersa tuetur,*
Huc illuc voluens oculos, totúmque pererrat
Luminibus tacitis, & sic accensa profatur.
Homerus in Il. 174. **Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus auctor,*
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hircanaq; admorunt vbera tigres.

Nam

Nam quid dißimulo? aut quæ me ad maiora reſeruo?
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Nũ lacrymas victus dedit? aut miſeratus amãtẽ eſt?
*Quæ quibus *anteferã? iam iam nec maxima Iuno,* quid prius, quid poſterius dicam.
Nec Saturnius hæc oculis pater adſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides. eiectum, litore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui:
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.
Heu furijs incenſa feror: nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo
Interpres diuûm fert horrida iuſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
*Sollicitat. *neque te teneo, neque dicta refello.* Homerus in Il. 5.
I, ſequere Italiam ventis: pete regna per vndas:
Spero equidem medijs, ſi quid pia numina poſſunt,
*Supplicia *hauſurum ſcopulis, & nomine Dido* luiturum.
Sæpe vocaturum. ſequar atris ignibus abſens:
Et, cùm frigida mors anima ſeduxerit artus:
Omnibus vmbra locis adero: dabis improbe pœnas.
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama ſub imos.
*His *medium dictis ſermonem abrumpit, & auras* cùm Aeneas multa dicere pararet.
Aegra fugit, ſeq; ex oculis auertit, & aufert,
Linquens multa metu cunctantẽ, & multa parãtem
Dicere. ſuſcipiunt famulæ, collapſaq; membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratisq; reponunt.
At pius Aeneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas,
Multa gemens, magnoq; animum labefactus amore,
Iuſſa tamen diuûm exſequitur, claſſemq; reuiſit.
**Tum verò Teucri incumbunt, & litore celſas* ob regis præſentiam.

Deducunt toto naues: natat vncta carina:
Frondentésque ferunt remos, & robora siluis
Infabricata fugæ studio.
Migrantes cernas, totáque ex vrbe ruentes:
Ac veluti ingentem formicæ farris aceruum
Cùm populant, hiemis memores, tectóque reponunt,
hemistichiũ Ennij. de elephantis ait Seruiꝰ esse. It *nigrum campis agmen, prædámque per herbas
Conuectant calle angusto: pars grandia trudunt
Obnixè frumenta humeris: pars agmina cogunt:
Castigántque moras: opere omnis semita feruet.
Quis tibi tunc Dido cernenti talia sensus?
Quósue dabas gemitus? cùm litora feruere latè
Prospiceres arce ex summa, totúmque videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Apoll. Arg. 81. *Improbe amor quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex animos submittere amori;
Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.
Anna, vides toto properari litore circum:
Vndique conuenere: vocat iam carbasus auras,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
pro timere. vt suprà. Hunc ego si potui tantum *sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero: miseræ hoc tamen vnum
Exsequere, Anna, mihi. solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus:
faciles. vt. Et quę mollissima tempora fandi. Sola viri *molles aditus, & tempora noras.
I soror, atque hostem supplex affare superbum.
Non ego cum Danais Troianam excindere gentem
Aulide iuraui, classémue ad Pergama misi,
Nec patris Anchisæ cineres, manésue reuelli.

Cur

Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quò ruit? extremum hoc miseræ det munus amanti:
Exspectet facilémque fugam, ventósque ferentes.
Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro.
*Nec *pulcro vt Latio careat, regnúmq; relinquat:* quod illi pulcrum vt detur.
Tempus inane peto, requiem, spatiúmque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam; (miserere sororis)
*Quā mihi cùm dederis cumulatam, *morte relinquā.* sola morte.
Talibus orabat, taléſque miserrima fletus
Fértque, refertq; soror. sed nullis ille mouetur
Fletibus, aut voces vllas tractabilis audit.
Fata obstant, placidásque viri deus obstruit aures.
Ac veluti annoſam valido cùm robore quercum
Alpini boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc Homerus in Il. 32.
Eruere inter se certant: it stridor, & altè
Consternunt terram, concusso stipite, frondes:
Ipsa hæret scopulis, & quantum vertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit:
Haud secus aßiduis hinc, atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno persentit pectore curas.
*Mens immota manet, *lacrymæ voluuntur inanes.* ipsius, non Annæ, aut Didonis.
Tum verò infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cæli conuexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucémque relinquat;
Vidit, thuricremis cùm dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusáq; in obscenum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore templum

Coniugis

Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
*Velleribus niueis, & *festa fronde reuinctum.*
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Visa viri, nox cùm terras obscura teneret:
*Soláque culminibus ferali *carmine bubo*
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multáque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. agit ipse furentem
In somnis ferus Aeneas: sempérque relinqui
Sola sibi, semper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deserta quærere terra.
**Eumenidum veluti demēs videt agmina Pentheus,*
Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas:
*Aut Agamemnonius *scenis agitatus Orestes,*
Armatam facibus matrem, & serpentibus atris
Cùm fugit, vltricésque sedent in limine Diræ.
Ergo, vbi concepit furias euicta dolore,
Decreuitq; mori; tempus secum ipsa modúmque
Exigit, & mæstam dictis aggressa sororem
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat.
*Inueni, germana, viam, (*gratare sorori)*
Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem.
Oceani finem iuxta, solémque cadentem
Vltimus Aethiopum locus est: vbi maximus Atlas
*Axem humero *torquet stellis ardentibus aptum.*
Hinc mihi Maßylæ gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulásque draconi
Quæ dabat, & sacros seruabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, soporiferúmque papauer.
Hæc se carminibus promittit soluere mentes,

divina, vt si numē coleret.

nam tacentis bubonis felix omen est.

Euripides Bacchis, & Aschyl⁹ Eumenidibus. tragœdijs celebratus, frequenter actus.

antiquè, P gratulari.

sustinet, regit. vt suprà, Cælū, & terras qui numine torquet.

Qu

Quas velit; ast alijs duras immittere curas;
Sistere aquam fluuijs, & vertere sidera retro:
Nocturnósque ciet manes. mugire videbis
Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.
Testor, cara, deos, & te, germana, tuúmque
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
*Erige, & *arma viri; thalamo quæ fixa reliquit* gladium.
Impius, exuuiásque omnes, lectúmque iugalem,
Quo perij, super imponas. abolere nefandi
Cuncta viri monumenta iubet, monstratq; sacerdos.
Hæc effata, silet: pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna nouis prætexere funera sacris
Germanam credit; nec tantos mente furores
*Concipit; aut grauiora timet, *quàm morte Sichæi.* subaudi quæ contigerint morte Sichæi.
Ergo iussa parat.
At regina, pyra penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti, tedis atque ilice secta,
*Intenditque locum sertis, & *fronde coronat* cupresso.
Funerea: super exuuias, ensémque relictum,
Effigiémque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crines effusa sacerdos
**Tercentum tonat ore Deos, Herebumq;, Chaósque,* refertur ad verbum, tonat, no uad, Deos.
Tergeminámque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparserat & latices simulatos fontis Auerni;
Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis
*Pubentes herbæ nigri cum *lacte veneni.* succum nigrum intelligit, qui exprimitur ex illis herbis.
Quæritur & nascentis equi de fronte reuulsus,
Et matri præreptus amor.
Ipsa mola, manibúsque pijs altaria iuxta,

Vnum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
Testatur moritura deos, & conscia fati
Sidera. tum, si quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, iustúmque memórque preca
Apoll. Arg. **Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem*
Corpora per terras: syluæq;, & sæua quierant
Aequora: cùm medio voluuntur sidera lapsu:
Cùm tacet omnis ager: pecudes, pictæq; volucres,
Quæq; lacus latè liquidos, quæq; aspera dumis
Homer in Il. 204. **Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti*
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœnissa, nec vnquam
Soluitur in somnos, oculísue, aut pectore noctem
Accipit. ingeminant curæ: rursúsque resurgens
Sæuit amor, magnoq; irarum fluctuat æstu.
Sic adeò insistit, secúmque ita corde volutat.
nō iterum, sed, vicissim. *En quid agam? *rursúsne procos irrisa priores*
Experiar? Nomadúmque petam connubia supplex
Quos ego sum toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atque vltima Teucrûm
Iussa sequar? quia ne auxilio iuuat ante leuatos?
Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) sinet, ratibusq; superbi
Irrisam accipiet? nescis heu perdita, nec dum
quia per iusiurandū Laomedō fefellit Neptunū, & Apollinem, qui Troiam illi condiderāt. *Laomedonteæ sentis *periuria gentis?*
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ouantes?
An Tyriis, omnique manu stipata meorum
Insequar? & quos Sidonia vix vrbe reuelli,
Rursus agam pelago, & ventis dare vela iubebo
Quin morere, vt merita es, ferróque auerte dolore

Tu lacrymis euicta meis: tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque obijcis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ? tales nec tangere curas?
*Non seruata fides, cineri promissa *Sichæo?* Sichæi co... iu... ni... g Sichæi...
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
Aeneas celsa in puppi, iam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus iam rite paratis.
Huic se forma dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursúsque ita visa monere est,
Omnia Mercurio similis, vocémque, colorémque,
Et crines flauos, & membra decora iuuentæ:
**Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?* Il.14.264
Nec, quæ circumstent te deinde pericula, cernis
Demens? nec Zephyros audis spirare secundos?* pro quo... b e vēto... Zephyris... Attica na...
Illa dolos, dirúmque nefas in pectore versat,
Certa mori; varióque irarum fluctuat æstu.
*Non fugis hinc *præceps, dum præcipitare potestas?* gari non ... test. festinus.
Iam mare turbari trabibus, sæuasq; videbis
*Collucere *faces, iam feruere litora flammis,* ob ill... quod est i... fra: Fe... ti flammu...
Si te his attigerit terris aurora morantem.
Eia age rumpe moras: varium, & mutabile semper
Femina. sic fatus, nocti se immiscuit atræ.
Tum verò Aeneas subitis exterritus vmbris,
**Corripit è somno corpus, sociósque fatigat:* Homer. Il.14.
Præcipites vigilate viri, & considite transtris:
Soluite vela citi: deus æthere missus ab alto
Festinare fugam, tortósque incidere funes,
Ecce iterum stimulat. sequimur te, sancte, deorum
*Quisquis es; imperióque *iterum paremus ouantes.* Is enim ... ruerat p...

paratione nauigiorum.

Adsis ô, placidúsque iuues & sidera cælo
Dextra feras dixit, vagináque eripit ensem
Fulmineum, strictóque ferit retinacula ferro.
Idem omnes simul ardor habet: rapiuntq́;, ruúntq
Litora deseruere: latet sub classibus æquor:
Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt.

Homer. in Il. 114.

*Et *iam prima nouo spargebat lumine terras*
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

figura hypallage. non enim albescit lux, sed luce albescũt omnia.

*Regina è speculis vt primùm *albescere lucem*
Vidit, & æquatis classem procedere velis,
Litoráque, & vacuos sensit sine remige portus;
Térque quatérque manu pectus percussa decorum
Flauentésque abscissa comas, prò Iupiter, ibit
Hic, ait, & nostris illuserit aduena regnis?
Non arma expedient, totáque ex vrbe sequentur,
Diripiéntque rates alij naualibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut vbi sum? quæ mētē insania mutat
Infelix Dido, nunc te fata impia tangunt.
Tum decuit, cùm sceptra dabas. en dextra, fidésque
Quem secum patrios aiunt portare penates,
Quem subijsse humeris confectum ætate parentem.
Non potui abreptum diuellere corpus, & vndis

Homer. in Il. 38.

Spargere? non socios? non ipsum absumere ferro
Ascanium? patrijsq́; epulandum apponere mensis?
Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna: fuisset:

classem, vt, Non castra mouemus.

*Quem metui moritura? faces in *castra tulissem:*
Implessemq́; foros flammis: natúmque, patrémque
Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,

Túque harum interpres curarum, & conscia Iuno,
*Nocturnísque Hecate triuijs *vlulata per vrbes,* — à matronis in eius sacris.
Et diræ vltrices, & dij morientis Elisæ,
Accipite hæc, meritúmque malis auertite numen,
Et nostras audite preces. si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est;
Et si fata Iouis poscunt, hic terminus hæret: — Homer. in Od. 81.
At bello audacis populi vexatus, & armis,
Finibus extorris, complexu auulsus Iuli,
*Auxilium *imploret; videátque indigna suorum* — Implorauit ab Euandro, & Tarchone.
Funera; nec, cùm se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur.
Sed cadat ante diem, mediáque inhumatus arena.
Hæc precor: hanc vocẽ extremã cum sanguine fundo.
*Tum *vos ô Tyrij stirpem, & genus omne futurum* — quasi ad posteros loquitur. scit enĩ genus omne futurum Hannibalē intelligit, qui vastauit, multisq; cladibus Italiã afflixit.
Exercete odijs, cineríque hæc mittite nostro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunto.
*Exoriare *aliquis nostris ex ossibus vltor,*
Qui face Dardanios, ferróque sequare colonos,
Nunc, olim, quocunque dabunt se tempore vires.
Litora litoribus contraria, fluctibus vndas
Imprecor, arma armis; pugnent ipsíq; nepotes.
Hæc ait, & partes animum versabat in omnes,
Inuisam quærens quamprimum abrumpere lucem.
Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi:
(Namque suam patria antiqua cinis ater habebat.)
Annam cara mihi nutrix huc siste sororem:
*Dic, corpus properet fluuiali *spargere lympha,* — quia diis inferis sacrificaturi aspergebantur a
Et pecudes secum, & monstrata piacula ducat:
Sic veniat. túque ipsa pia tege tempora vitta.

> [illegible] vt lib. vi. [illegible] sorte leui.

Sacra Ioui Stygio, quæ rite incœpta paraui,
Perficere est animus, finémque imponere curis,
Dardanijq; rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait. illa gradum studio celerabat anili.
At trepida & cœptis immanibus effera Dido
Sanguineam voluens aciem, maculisque trementes
Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos, ensémque recludit

> non enim [illegible] reliquerat [illegible] Aeneas, vt eo [illegible] nem [illegible]retur Dido.

*Dardanium, *non hos quæsitum munus in vsus.*
Hic, postquam Iliacas vestes, notúmque cubile
Conspexit, paullum lacrymis, & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque nouissima verba:
Dulces exuuiæ, dum fata, deúsque sinebant,
Accipite hanc animam, méque his exsoluite curis.
Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi:

> vmbra corporis post obitum.

*Et nunc magna mei sub terras ibit *imago.*
Vrbem præclaram statui: mea mœnia vidi:

> nulla.n.sua ri pœna grauior, quàm amittere necem [?], cuius caussa scelus admiserat.

*Vlta virum, *pœnas inimico à fratre recepi,*
Felix, heu nimium felix, si litora tantùm
Numquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
Dixit & os impressa toro, moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait: sic sic iuuat ire sub vmbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & nostræ secum ferat omina mortis.
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapsam adspiciunt comites, ensémq; cruore
Spumantem, sparsásq; manus. it clamor ad alta
Atria: concussam bacchatur fama per vrbem.
Lamentis, gemitúque, & femineo vlulatu

Tecta

Tecta fremunt: resonat magnis plangoribus æther:
**Non aliter, quàm si immissis ruat hostibus omnis* Homer. in Il. 200.
Carthago aut antiqua Tyros, flammæq; furentes
Culmina pérque hominum voluantur, perq; deorum.
Audijt exanimis, trepidóque exterrita cursu,
*Vnguibus ora soror *fœdans, & pectora pugnis* cruentans.
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat.
Hoc illud germana fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes, aræq; parabant?
Quid primum deserta querar? comitémne sororem
Spreuisti moriens? eadem me ad fata vocasses:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset.
*His etiam *struxi manibus, patrióśque vocaui* subaudi rogos.
Voce deos sic te vt posita crudelis abessem?
Extinxti te, méque, soror, populúmque, patrésque
*Sidonios, vrbémque tuam. *date, vulnera lymphis* permittite, aut, date aquam.
Abluam; & extremus si quis super halitus errat,
*Ore legam. sic fata *gradus euaserat altos;* rogi.
Semianimémque sinu germanam amplexa fouebat
Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
Illa graues oculos conata attollere, rursus
Deficit: infixum stridet sub pectore vulnus.
Ter sese attollens, cubitóque innixa, leuauit:
Ter reuoluta toro est; oculisque errantibus alto
Quæsiuit cælo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Iuno omnipotens longum miserata dolorem,
**Difficilesq; obitus, Irim demisit olympo,* quia nō natura, nō fato, sed casu perierat.
Quæ luctantem animam, nexósque resolueret artus.
*Nam, quia nec *fato, merita nec morte peribat,* Seruij error
Sed misera ante diem, subitóque accensa furore;

Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygióque caput damnauerat Orco.
Ergo Iris croceis per cælum roscida pennis,
Mille trahens varios aduerso sole colores
Deuolat, & supra caput adstitit. hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, téque isto corpore soluo.
Sic ait, & dextra crinem secat: omnis & vnà
*Dilapsus *calor, atque in ventos *vita recessit.*

Homer. in Il. 163. anima recedente, corpus friget vitam autem pro anima posuit, vt lib. 4. Geor. Tenues nascentem accersere vitas.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER V.

*

Argumentum.

Aeneas, relicta Carthagine, in Italiam nauigans, vi tempestatis in Siciliam defertur: vbi ab Aceste benignè exceptus, manibus Anchisæ patris, quem superiori anno eodem die, apud Drepanum sepeliuerat, anniuersarium sacrū facit, ludósque apud tumulum eius instituit, suáque victoribus præmia decernit. nauali certamine vincit Cloanthus. Euryalus, Nisi dolo, cursu superat. Entellus senex Daretem iuueniliter se iactantem cæstu vincit sagittandi peritia superat Eurytion. prima tamen præmia, ætatis, dignitatísque habita ratione, Acestæ decernuntur, cuius sagitta in aërem emissa subito exarserat. Ascanius in honorem Anchisæ aui cum primæ nobilitatis pueris equestres ludos, pugnámque imaginariam exhibet. Interea Troiæ mulieres, hortatu Iridis, longæq; nauigationis tædio, ignem in classem coniiciunt

coniſciunt, quattuórque naues exurunt, ceteræ ſubita à Ioue immiſſa pluuia, incendio ſunt ereptæ. Nocte ſequenti Anchiſes Aeneę filio in ſomnis apparens, Iouis verbis admonet, vt Nautæ conſilium ſecutus, mulieres, imbellé ſque ſenes in Sicilia relinquat, ipſe cum iuuentutis robore, integræq; ętatis flore in Italiam nauiget, Sibyllęq; in primis antrum adeat: illius eum ductu ad ſe in campos Elyſios eſſe peruenturum, vbi & poſteritatis ſuæ ſeriem, omniúmque inſtantium bellorum diſcat euentū. monitis itaque paternis morem gerens Aeneas oppidum in Sicilia condit nomine Aceſtam. eò & matrum, & ſenum bello inutilium coloniam tranſcribit, ipſe cum exercitus robore Italiam petit. Interim Neptunus, Veneris precibus exoratus, nauiganti Aeneæ mare tutum præſtat. Palinurus in tanta ſecuritate ſomno ſuccumbens, vnà cum gubernaculo in mare excutitur, eiúſque vicem ſupplet Aeneas.

Aliud argumentum.

In Siculas iterum terras fortuna reducit.
Aeneam: tumulóque patris perſoluit honorem.
Tum cogit naues incendere Troadas Iris.
Troës ibi linquunt ſocios. Venus anxia placat
Neptunum: Somnus Palinurum mergit in vndis.

INTERRA *medium Aeneas iam claſſe tenebat*
*Certus iter, fluctúſque *atros Aquilone ſecabat,* ob Aquilonis flatum.
Mœnia reſpiciens, quæ iam infelicis Eliſæ
Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Cauſſa latet. duri magno ſed amore dolores
Polluto, notúmque furens quid fœmina poſſit,
Triſte per augurium Teucrorum pectora ducunt.

improprie. non. n. sunt naues.

Vt pelagus tenuere *rates;nec iam amplius vlla
Occurrit tellus,maria vndique,& vndique cælum
Olli cæruleus supra caput adstitit imber,
Noctẽ,hiememq; ferens, & inhorruit vnda tenebr
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidue pater Neptune paras? sic deinde locutus

vela contra here, nó penitus deponere. infert enim, Obliquatq; sinus in ventum.

Colligere *arma iubet, validísque incumbere remis
Obliquátque sinus in ventum, ac talia fatur.
Magnanime Aenea, non, si mihi Iupiter auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cælo.
Mutati transuersa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti; atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contrà, nec tendere tantum
Sufficimus. superat quoniam fortuna, sequamur:
Quóque vocat, vertamus iter. nec litora longè

Eryx enim Veneris filius.

Fida reor *fraterna Erycis, portúsque Sicanos:
Si modò rite memor seruata remetior astra.
Tum pius Aeneas. Equidem sic poscere ventos
Iam dudum, & frustra cerno te tendere contrà:
Flecte viam velis. an sit mihi gratior vlla,
Quóque magis fessas optem dimittere naues,

natum Egesta, Hippotis Troiani filia.

Quàm quæ *Dardaniũ tellus mihi seruat Acesten
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
Hæc vbi dicta, petunt portus, & vela secundi
Intendunt Zephyri. fertur cita gurgite classis:
Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice montis
Aduentum, sociásque rates, occurrit Acestes,
Horridus in iaculis, & pelle Libystidis vrsæ,

Troïa Criniso conceptum flumine mater
Quem genuit. veterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces, & gaza lætus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
*Postera cùm primo stellas oriente *fugarat* effecerat, vt abiisse viderentur: quæ tamen semper fixæ sűt.
Clara dies, socios in cœtum litore ab omni
Aduocat Aeneas, tumulíque ex aggere fatur.
Dardanidæ magni, genus alto à sanguine diuûm,
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo relliquias, diuinique ossa parentis
Condidimus terra, mæstásque sacrauimus aras.
*Iámque dies, *ni fallor, adest, quem semper acerbum,* ob cőfusionem anni, quæ erat apud maiores.
Semper honoratum (sic dij voluistis) habebo.
Hunc ego Getulis agerem si syrtibus exsul
Argolicóue mari deprensus, & vrbe Mycenæ:
Annua vota tamen, sollemnésque ordine pompas
*Exsequerer, struerémque *suis altaria donis.* congruis.
Nunc vltro ad cineres, ipsius & ossa parentis,
Haud equidem sine mente reor, sine numine diuûm,
Adsumus, & portus delati intramus amicos.
*Ergo agite, & cuncti lætum celebremus *honorem:* non dixit, exequias.
Poscamus ventos: atque hæc me sacra quotannis vult.n.quasi à numine vétos posci.
Vrbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Acestes
Dat numero capita in naues. adhibete penates
Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes.
Præterea, si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radijsq; retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam certamina classis.
Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax,

Aut

Aut iaculo incedit melior, leuibúsue sagittis;
duro. *Seu *crudo fidit pugnam committere cæstu;*
Cuncti adsint, meritæq; exspectent præmia palmæ.
Ore fauete omnes, & cingite tempora ramis.
Veneri dicata. *Sic fatus, velat *materna tempora myrto.*
Hoc Helymus facit, hoc æui maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius: sequitur quos cetera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.
Homer. in Il. 250. **Hîc duo rite mero libans carchesia Baccho,*
victimarum *Fundit humi, duo lacte nouo, duo *sanguine sacro:*
Purpureósque iacit flores, ac talia fatur.
Salue sancte parens, iterum saluete recepti
quatuor enim esse in homine animas, vegetatiuam, vitalem, sensualem, intellectualé, philosophi dixere. *Nequicquam cineres, *animæq;, vmbræq; patern[æ]*
Non licuit fines Italos, fataliáque arua,
Nec tecum Ausoniũ, quicumq; est, quærere Tybri[m]
Dixerat hæc: adytis cùm lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placidè tumulum, lapsúsque per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculosus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerso sole colores.
Obstupuit visu Aeneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras, & leuia pocula serpens,
leniter gustauit. **Libauítque dapes, rursúsque innoxius imo*
Successit tumulo, & deposta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
Incertus geniúmne loci, famulúmne parentis
Homer. in Il. 250. *Esse putet. cædit *quinas de more bidentes,*
Tótque sues totidem nigrantes terga iuuencos:

Viná

Vináque fundebat pateris, animámque vocabat
Anchisæ magni, manésque Acheronte remissos. Homer. in Il. 251.
Nec non & socij, quæ cuique est copia, læti
Dona ferunt, onerántque aras, mactántque iuuencos.
Ordine ahena locant alij, fusiq; per herbam
Subijciunt verubus prunas, & viscera torrent.
Exspectata dies aderat, nonámque serena
Auroram Phaetontis equi iam luce vehebant:
**Famáque finitimos, & clari nomen Acestæ*
Excierat. læto complerant litora cætu Homer. in Il. 252.
Visuri Aeneadas: pars & certare parati,
Munera principio ante oculos, circóque locantur
*In medio, *sacri tripodes, viridésque coronæ,*
Et palmæ pretium victoribus, armáque, & ostro quales sacrari solent.
Perfusæ vestes, argenti aurique talenta:
*Et tuba *commissos medio canit aggere ludos.* inceptos. sic pugnã committere.
Prima pares ineunt grauibus certamina remis
Quattuor ex omni delectæ classe carinæ.
Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin,
Mox Italus Mnestheus, genus à quo nomine Mẽmi:
Ingentémque Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt: terno consurgunt ordine remi.
Sergestúsque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro inuehitur magna: Scylláque Cloanthus
**Cærulea: genus vnde tibi Romane Cluenti.*
Est procul in pelago saxum spumantia contra nigra. nam cæruleũ ad nigrum vergit.
Litora: quod tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hiberni condunt vbi siderã Cori:
Tranquillo silet, immotáque attollitur vnda

Campus,

Campus, & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit ſignum nautis pater, vnde reuerti
Scirent, & longos vbi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt: ipſiq; in puppibus auro
non, gubernatores, ſed domini. *Ductores longè effulgent, oſtróque decori.
Cetera populea velatur fronde iuuentus;
Nudatóſque humeros oleo perfuſa niteſcit.
Conſidunt tranſtris; intentáque brachia; remis
Intenti, expectant ſignum: exultantiáque hauri
Corda pauor pulſans, laudúmque arrecta cupido.
Inde, vbi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) proſiluere ſuis. ferit æthera clamor
Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos: totúmque dehiſcit
Conuulſum remis, roſtriſque ruentibus æquor.
Homer. in Il. 256. *Non tam præcipites biiugo certamine campum
Corripuere, ruúntque effuſi carcere currus:
largè effuſa Nec ſic immiſſis aurigæ *vndantia lora
Concuſſere iugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu, fremitúque virûm, ſtudijſq; fauentu
Conſonat omne nemus: vocémque incluſa voluta
Litora: pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primúſque elabitur vndis
id eſt, in ipſo principio *Turbã inter, fremitumq; Gyas. quẽ deinde Cloã
Conſequitur melior remis, ſed pondere pinus
Tarda tenet. poſt hos æquo diſcrimine Priſtis
id eſt, tertium. nam Gyas primus, Cloanthus Centaurúſque locum tendunt ſuperare *priorem
Et nunc Priſtis habet, nunc victam præterit inge
Centaurus: nunc vnà ambæ, iunctiſque feruntu

Frontibus, & longa sulcant vada salsa carina. secundus.
Iámque propinquabant scopulo, metámque tenebăt;
Cùm princeps, medióque Gyas in gurgite victor,
Rectorem nauis compellat voce Menœten,
Quo tantùm mihi dexter abis? huc dirige cursum:
Litus ama, & leuas stringat sine palmula cautes:
*Altum alij teneant. dixit: sed *cæca Menœtes* Homer. in Il. 255.
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas.
Quò diuersus abis? iterum pete saxa Menœte:
Cum clamore Gyas reuocabat: & ecce Cloanthum
Respicit instantem tergo, & propiora tenentem.
*Ille inter nauémque Gyæ scopulósque *sonantes* Hom. in Il. 254.
Radit iter læuum interior, subitúsque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum verò exarsit iuueni dolor ossibus ingens:
Nec lacrymis caruere genæ. segnémque Menœtem,
*Oblitus decorísque sui, *sociûmq; salutis* quorum salus agebatur, deiecto gubernatore.
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipse gubernaclo rector subit: ipse magister
Hortatúrque viros, clauúmque ad litora torquet.
At grauis vt fundo vix tandem redditus imo est
Iam senior, madidáque fluens in veste Menœtes,
Summa petit scopuli, siccáque in rupe resedit.
Illum & labentem Teucri, & risere natantem;
Et salsos rident reuomentem pectore fluctus.
Hîc læta extremis spes est accensa duobus,
*Sergesto, Mnestheóque, Gyan superare *morantem.* inscitia gubernantis.
Sergestus capit antè locum, scopulóque propinquat:
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior: partem rostro premit æmula Pristis.

At

Homer. in Il. 254. *At media socios incedens naue per ipsos*
Hortatur Mnestheus. nunc nunc insurgite remis
Hectorei socij; Troiæ quos sorte suprema
Homerus Il. 182. *Delegi comites: *nunc illas promite vires,*
Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus vsi,
iuxta Charybdim. **Ioniòque mari, Maleæq; sequacibus vndis.*
Non iam prima peto Mnestheus: neq; vincere cert
(Quanquã ô) sed superent, quibus hoc Neptune d
Extremos pudeat rediijsse. hoc vincite ciues, (dis
Homer. in Il. 255. *Et prohibete nefas. *Olli certamine summo*
non reuera ærea, sed firma, fortis. vt, Iunctos remotrahat æreus orbes *Procumbunt. vastis tremit ictibus * ærea puppis:*
Subtrahitúrque solum. tum creber anhelitus artus,
Aridáque hora quatit: sudor fluit vndique riuis.
Attulit ipse viris optatum casus honorem
Namque furens animi, dum prorã ad saxa suburg
Interior, spatióque subit Sergestus iniquo,
Infelix saxis in procurrentibus hæsit.
saxi acumine. *Concussæ cautes, & acuto in *murice remi*
Obnixi crepuere, illisáque prora pependit.
retroagunt. *Consurgunt nautæ, & magno clamore *morantur:*
Ferratásque sudes, & acuta cuspide contos
Expediunt, fractó/que legunt in gurgite remos.
At lætus Mnestheus, successúque acrior ipso,
Agmine remorum celeri, ventísque vocatis,
vicina litoribus, vnde altũ est longè positum. **Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.*
Qualis spelunca subito commota columba,
Cui domus, & dulces latebroso in pumice nidi,
Fertur in arua volans; plausúmque exterrita penn
Dat tecto ingentem, mox aëre lapsa quieto
secat purũ aërem. **Radit iter liquidum, celeres neque commouet ala*

Sic Mnestheus: sic ipsa fuga secat vltima Pristis
Aequora: sic illam fert impetus ipse volantem.
Et primum in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum, breuibúsque vadis, frustráque vocantem
Auxilia, & fractis discentem currere remis.
Inde Gyan, ipsamq; ingenti mole Chimæram
Consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est.
Solus iámque ipso superest in fine Cloanthus:
Quem petit, & summis adnixus viribus vrget.
**Tum verò ingeminat clamor: cunctiq; sequentem* Homerus in Il. 260.
Instigant studiis: resonat clamoribus æther.
*Hi *propriû decus, & partum indignãtur honorem,* quasi iam certum, victoria parta.
Ni teneant; vitamq; volunt pro laude pacisci.
Hos successus alit. possunt, quia posse videntur.
Et fors æquatis cepissent præmia rostris,
*Ni *palmas ponto tendens vtrasque Cloanthus,* pro, palmã vtranque.
Fudissetq; preces, diuósque in vota vocasset.
Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
*Constituam ante aras voti *reus, extáque salsos* debitor. vnde vota soluentes, dicimus absolutos. hinc illud in Bucol. Damnabis tu quoque votis. id est, reos facies.
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit: eúmque imis sub fluctibus audiit omnis
Nereidum, Phorciq; chorus, Panopeiáque virgo;
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit. illa noto citius, volucriq; sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridiq; aduelat tempora lauro:
Muneraq; in naues ternos optare iuuencos,

Homerus in Il. 258. Vinaq;, & argenti magnum dat ferre talentum,
Ipsis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam: quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit:
Homerus in Il. 223. *Intextúsque puer frondosa regius Ida
Veloces iaculo ceruos, cursuq; fatigat,
volans. Acer, anhelanti similis: quem *præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger vncis:
Longæui palmas nequidquam ad sidera tendunt.
Custodes, sæuitq; canum latratus in auras.
At, qui deinde locum tenuit virtute secundum,
Læuibus huic hamis consertam, auróque trilicem
Homerus in Il. 261. Loricam, *quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoenta sub Ilio alto,
Donat habere viro decus, & tutamen in armis:
Homerus in Il. 53. 270. *Vix illam famuli Phegeus, Sagarisq; ferebant
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleus cursu palantes Troas agebat.
Homerus in Il. 258. *Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas,
Cymbiáque argento perfecta, atque aspera signis.
Homerus in Il. 257. *Iamq; adeò donati omnes, opibúsque superbi,
Puniceis ibant euincti tempora tenis;
id est, virtute. Cùm sæuo è scopulo multa vix *arte reuulsus,
Amissis remis, atque ordine debilis vno,
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis sæpe viæ deprehensus in aggere serpens,
Aerea quem obliquum rota transijt, aut grauis ictu
Seminecem liquit saxo, lacerúmque viator,
Nequidquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardénsque oculis, & sibila colla

Ardu

Arduus attollens. pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodis, seq; in sua membra plicantem.
Tali remigio nauis se tarda mouebat:
**Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis:* Homerus in Il. 22.
Sergestum Aeneas promisso munere donat,
Seruatam ob nauem lætus, sociósque reductos.
**Olli serua datur, operum haud ignara Mineruæ.* Homerus in Il. 256.
*Cressa *genus Pholoe, geminiq; sub vbere nati.* græca figura: vt illud lib. 8. Qui genus, vnde domo.
Hoc pius Aeneas misso certamine, tendit,
Gramineum in campũ: quem collibus vndique curuis
Cingebant siluæ: mediáque in valle theatri
Circus erat: quò se multis cum millibus heros.
Consessu medium tulit, exstructóque resedit.
**Hic, qui fortè velint rapido contendere cursu,* Homerus in Il. 252.
Inuitat pretijs animos, & præmia ponit.
Vndique conueniunt Teucri, mistiq; Sicani.
Nisus, & Euryalus primi;
Euryalus forma insignis, viridiq; iuuenta;
Nisus amore pio pueri. quos deinde secutus
Regius egregia Priami de stirpe Diores.
*Hunc Salius simul, & Patron: quorũ alter *Acarnã,* Epirota. Acarnania enim pars Epiri.
Alter ab Arcadia Tegeæ de sanguine gentis.
Tum duo Trinacrij iuuenes, Helymus, Panopésque,
Assueti siluis, comites senioris Acestæ:
Multi præterea, quos fama obscura recondit.
Aeneas quibus in medijs sic deinde locutus.
Accipite hæc animis, lætasq; aduertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit:
**Gnoßia bina dabo leuato lucida ferro* Cretensia. Gnossos enim ciuitas Cretæ.
Spicula, cælatamq; argento ferre bipennem.

Omnibus hic erit vnus honos: tres præmia primi
Accipient, flauáque caput nectentur oliua.
Homerus in Il. 252. **Primus equum phaleris insignem victor habeto.*
quasi Amazoniam. vsitata figura. *Alter *Amazoniam pharetram, plenamq; sagitti*
Threiciis: lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Il. 260. 254. *Hæc vbi dicta; locum capiunt, signóque repentè*
Corripiunt spatia audito, limenq; relinquunt
intuentur: auiditate vincendi. *Effusi, nimbo similes: simul vltima *signant.*
Primus abit, longéque ante omnia corpora Nisus
Emicat, & ventis, & fulminis ocior alis.
sic Cic locutus in Bruto. *Proximus huic, *longo sed proximus interuallo,*
Insequitur Salius: spatio post deinde relicto,
Tertius Euryalus.
Homerus in Il. 254. *Euryalumq; Helymus sequitur. *quo deinde sub ip*
Ecce volat, calcémque terit iam calce Diores,
flexo humero. *Incumbens *humero: spatia & si plura supersint,*
Transeat elapsus prior, ambiguum ue relinquat.
Iamq; fere spatio extremo, fessique sub ipsam
Finem aduentabant; læui cùm sanguine Nisus
Labitur infelix, cæsis vt fortè iuuencis
Fusus humum, viridésque super madefecerat herba
Hîc iuuenis iam victor ouans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo, sed pronus in ipso
Concidit, immundóque fimo, sacróque cruore.
urpitudinē [...]lurali numero Seruius ait significari: [...]d errat. nā *Non tamen Euryali, non ille oblitus *amorum:*
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens.
Ille autem spissa iacuit reuolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici

Prim

Prima tenet, plausuq; volat, fremituq; secundo.
Pòst Helymus subit, & nunc tertia palma Diores.
Hîc totum caueæ consessum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet:
Ereptumq; dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur fauor Euryalum, lacrymæq; decoræ,
Gratior & pulcro veniens in corpore virtus.
Adiuuat, & magna proclamat voce Diores;
Qui subijt palmæ, frustráque ad præmia venit
Vltima, si primi Salio reddantur honores.
Tum pater Aeneas, Vestra, inquit, munera vobis
Certa manēt pueri: & palmam mouet ordine nemo:
Me liceat casum miserari insontis amici.
*Sic fatus, *tergum Getuli immane leonis*
*Dat Salio villis *onerosum, atque vnguibus aureis.*
Hîc Nisus, Si tanta, inquit, sunt præmia victis,
Et te lapsorum miseret; quæ munera Niso
*Digna dabis? primam merui qui *laude coronam;*
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset.
Et simul his dictis faciem ostentabat, & vdo
*Turpia membra fimo. *risit pater optimus olli:*
Et clypeum efferri iussit; Didymaonis artes,
Neptuni sacro Danais de poste refixum.
**Hoc iuuenem egregium præstanti munere donat.*
**Pòst, vbi confecti cursus, & dona peregit:*
Nunc si cui virtus, animusq; in pectore præsens,
Adsit, & euinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem;
*Victori velatum *auro, vittisq; iuuencum;*
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo,

legimus in Cicerone Pompeius, amores nostri: &, Est mihi in amoribus.

pro, tergus.

plus est, quàm, oneratum.

id est, virtute.

Homerus in Il.257.

Homerus in Il.257.

Homerus in Il.259.

solet etiam habere laminas quæ

dam aurataas. vnde illud: Aurata iuuencum.
Nec mora: continuò vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoq; virum se murmure tollit:
Solus qui Paridem solitus contendere contra
Idemq; ad tumulum, quo maximus occubat Hect
Victorem Buten immani corpore, qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
morienti similem.
Perculit, & fulua *moribundum extendit arena
Talis prima Dares caput altum in prœlia tollit:
Ostenditq; humeros latos, alternaq; iactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Homerus in Il.75.
Quæritur huic alius: nec quisquam ex agmine t
Audet adire virum, manibusq; inducere cæstus
Ergo alacris, cunctosq; putans excedere pugna,
Homerus in Il.37.
*Aeneæ stetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum læua taurum cornu tenet, atque ita fatur.
Nate dea, si nemo audet se credere pugnæ,
Quæ finis standi? quò me decet vsque teneri?
Ducere dona iube. cuncti simul ore fremebant
quasi debita.
Dardanidæ, *reddiq; viro promissa iubebant.
Homerus in Il.35.
Hîc grauis Entellum dictis castigat Acestes,
Proximus vt viridante toro consederat herbæ.
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantáne tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? vbi nunc nobis deus ille magister
Nequidquam memoratus Eryx? vbi fama per
Homerus in Il.14.
Trinacriam? & *spolia illa tuis pendentia tecti
Ille sub hæc. Non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentq; effetæ in corpore vires.
Homerus in Il.75.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaq; improbus is

Ex

Exsultat fidens, si nunc foret illa iuuenta:
Haud equidem pretio inductus, pulcróque iuuenco,
Venissem: nec dona moror. sic deinde locutus
In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit: quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duróque intendere brachia tergo.
*Obstupuere animi *tantorum. ingentia septem* — Seruius ait ad homines referri, & ideo distinguendũ, nõ ad boues.
Terga boum plumbo insuto, ferróque rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares, longéque recusat.
Magnanimusq́; Anchisiades & pondus, & ipsa
Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.
Tum senior tales referebat pectore voces.
Quid, si quis cæstus ipsius & Herculis arma
Vidisset, tristémque hoc ipso in litore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
**Sanguine cernis adhuc, sparsóq́; infecta cerebro.* — Erycis, ab Hercule occisi.
His magnum Alciden contra stetit: his ego suetus,
Dum melior vires sanguis dabat, æmula nec dum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
Sed, si nostra Dares hæc Troius arma recusat,
*Idq́; pio sedet Aeneæ, probat *auctor Acestes:* — huius certaminis.
Aequemus pugnas: Erycis tibi terga remitto,
Solue metus; & tu Troianos exue cæstus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris reiecit amictum:
Et magnos mẽbrorum artus, magna ossa, lacertosq́;
Exuit, atque ingens media consistit arena.
Tum satus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit in digitos extemplo arrectus vterque,
**Brachiaq́; ad superas interritus extulit auras.* — Homerus in Il. 259.

Abduxere retro longè capita ardua ab ictu:
Immiſcentq; manus manibus, pugnamq; laceſſunt.
Ille pedum melior motu, fretusq; iuuenta,
pro, membrorũ mole: vt moléṁque, & montes. *Hic membris, & mole valens: ſed tarda trementi*
Genua labant: vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequidquam inter ſe vulnera iactant:
Multa cauo lateri ingeminant, & pectore vaſto
Dant ſonitus, erratq; aures, & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub vulnere malæ.
Stat grauis Entellus, viſuq; immotus eodem,
ictus *Corpore *tela modò, atque oculis vigilantibus exit.*
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus vrbem,
pro, circum ſedet. *Aut montana *ſedet circum caſtella ſub armis,*
Nunc hos, nunc illos aditus, omnémque pererrat
Arte locum, & varijs aſſultibus irritus vrget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & altè
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
Homerus in Il. 743. **Præuidit, celeriq; elapſus corpore ceſſit.*
Entellus vires in ventum effudit: & vltro
Ipſe grauis, grauitérque ad terram pondere vaſto
Homerus in Il. 181. *Concidit: * vt quondam caua concidit aut Erymăth.*
Aut Ida in magna radicitus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudijs Teucri, & Trinacria pubes:
It clamor cælo: primusq; accurrit Aceſtes,
Æquæuumq; ab humo miſerans attollit amicum.
Homerus in Il. 52. **At non tardatus caſu, neque territus heros,*
Acrior ad pugnam redit, & vim ſuſcitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus:
motu celerem. **Præcipitémque Daren ardens agit æquore toto,*
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.

Nec mora, nec requies. quàm multa grandine nimbi
Culminibus crepitant: sic densis ictibus heros
Creber vtraque manu pulsat, versatq; Dareta.
**Tum pater Aeneas, procedere longiùs iras,* Homerus in Il. 260.
Et sæuire animis Entellum haud passus acerbis:
Sed finem imposuit pugnæ, fessumq; Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur.
**Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?* Homer. in Il. 75.
Non vires alias, conuersaq; numina sentis?
Cede deo. dixitq;, & prælia voce diremit.
Ast illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Iactantémque vtroque caput, crassumq; cruorem
Ore reiectantem, mistósque in sanguine dentes,
*Ducunt ad naues: galeámque, ensémq; *vocati* spõte enim non veniebant, pudore Daretis victi.
Accipiunt. palmam Entello, taurumq; relinquunt.
Hic victor superans animis, tauróque superbus,
Nate dea, vosq; hæc, inquit, cognoscite Teucri,
*Et mihi quæ fuerint *iuuenili in corpore vires,* Carisius legẽdum ait, iuuenali.
Et qua seruetis reuocatum à morte Dareta.
Dixit: & aduersi contra stetit ora iuuenci:
Qui donum adstabat pugnæ: duróque reducta
Librauit dextra media inter cornua cæstus
Arduus, effractoq; illisit in ossa cerebro.
**Sternitur, exanimisq; tremens procumbit humi bos.* Homer. in Il. 34.
Ille super tales effudit pectore voces.
Hanc tibi Eryx meliorem animã pro morte Daretis
Persoluo: hic victor cæstus, artémque repono.
**Protinus Aeneas celeri certare sagitta* Homer. in Il. 252.
Inuitat, qui fortè velint, & præmia ponit:
Ingentiq; manu malum de naue Seresti

 Erigit:

pro extéso. Erigit: & volucrem *traiecto in fune columbam,
Quò tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Homer. in Il. 262. Conuenere viri: *deiectamq; aerea sortem
Accepit galea: & primus clamore secundo
Hyrtacidae ante omnes exit locus Hippocoontis.
Quem modò nauali Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus euinctus oliua.
Tertius Eurytion, tuus ô clarißime frater
à Minerua. Pandare; qui quondam *iussus confundere fœdus,
In medios telum torsisti primus Achiuos.
Extremus, galeaq; ima subsedit Acestes,
Ausus & ipse manu iuuenum tentare laborem.
incuruos fle ctūt, debuit dicere. Tum validis *flexos incuruant viribus arcus
Pro se quisque viri, & depromunt tela pharetris:
Primaq; per caelum, neruo stridente, sagitta
Hyrtacidae iuuenis volucres diuerberat auras:
Et venit, aduersiq; infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitq; exterrita pennis
Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
Homer. in Il. 262. *Post acer Mnestheus adducto constitit arcu
Alta petens, pariterq; oculos, telumq; tetendit.
quia victo- ria caruit. Ast ipsam *miserandus auem contingere ferro
Non valuit; nodos, & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos, atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus iamdudum arcu contenta parato
nam apud Lycios cole batur quasi heros. Tela tenens, fratrem Eurytion in *vota vocauit:
Iam vacuo laetam caelo speculatus, & alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamq; reliquit in astris

Aërijs.

Aërijs; fixamq; refert delapsa sagittam.
Amissa solus palma superabat Acestes:
Qui tamen æthereas telum contorsit in auras,
Ostentans *artem pariter, arcumq; sonantem. in gestu manifestam.
Hîc oculis subito obijcitur, magnoq; futurum
Augurio monstrum: docuit pòst exitus ingens:
*Seraq; terrifici cecinerunt omina vates. grauia: vt Sallustius, Serum bellum in angustiis futurum.
Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo,
Signauitq; viam flammis, tenuesq; recessit
Consumpta in ventos: cælo ceu sæpe refixa
Transcurrunt, crinemq; volantia sidera ducunt.
Attonitis hæsere animis, superosq; precati
Trinacrij, Teucriq; viri; nec maximus omen
Abnuit Aeneas, sed lætum amplexus Acesten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur.
*Sume pater: (nam te voluit rex magnus Olympi percipe.
Talibus auspicijs exsortem ducere honorem)
Ipsius Anchisæ longæui hoc munus habebis,
*Cratera impressum signis, quem Thracius olim Homer. in Il. 67.
Anchisæ genitori in magno munere Cysseus
Ferre sui dederat monumentum, & pignus amoris.
Sic fatus, cingit *viridanti tempora lauro: participiũ sine verbi origine.
Et primum ante omnes victorem appellat Acestem.
Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori:
Quamuis solus auem cælo deiecit ab alto.
Proximus ingreditur *donis, qui vincula rupit: ad dona.
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Aeneas, nondum certamine misso,
Custodem ad sese, comitemq; impubis Iuli
Aepytiden vocat, & fidam sic fatur ad aurem.

Vade age, & Ascanio, si iam puerile paratum
Agmen habet secum, cursusq; instruxit equorum,
Ducat auo turmas, & sese ostendat in armis.
Dic, ait. ipse omnem longo decedere circo
jubet popu lum discedere, vt cam pus pateat. *Infusum populum, & campos *iubet esse patentes.*
Incedunt pueri, pariterq; ante ora parentum
Frænatis lucent in equis. quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit, Troiæq; iuuentus.
Omnibus in morem tonsa coma pressa corona.
Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro:
Pars leues humero pharetras. it pectore summo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, terniq; vagantur
Ductores: pueri bisseni quenque secuti,
equitum enim dicebantur magistri. *Agmine partito fulgent, paribusq; *magistris.*
Vna acies iuuenum, ducit quam paruus ouantem
Nomen aui referens Priamus, tua clara Polyte
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Homerus in Il. 255. *Portat equus bicolor maculis, *vestigia primi*
Alba pedis, frontémque ostentans arduus albam.
Alter Atys, genus vnde Atij duxere Latini,
Paruus Atys, pueroq; puer dilectus Iulo.
ordine extremus, forma primus. **Extremus, formaq; ante omnes pulcer Iulus*
Sidonio est inuectus equo: quem candida Dido
Esse sui dederat monumentum, & pignus amoris.
Cetera Trinacrij pubes senioris Acestæ
Fertur equis.
gloriæ cupiditate. *Excipiunt plausu *pauidos, gaudéntque tuentes*
Dardanidæ, veterúmque agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem læti consessum, oculosq; suorum

Lustra

Lustrauere in equis, signum clamore paratis
Aepytides longè dedit, insonuitq; flagello.
Olli discurrere pares, atque agmina terni
*Diductis soluere *choris: rursusq; *vocati* aciebus. vocati autē, ictu flagelli. i. virgæ, in morem flagelli sonantis.
Conuertere vias, infestaq; tela tulere.
Inde alios ineunt cursus, alióque recursus
Aduersis spatijs; alternósque orbibus orbes
Impediunt, pugnaq; cient simulacra sub armis.
Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula vertunt
Infensi: facta pariter nunc pace feruntur.
Vt quondam Creta fertur Labyrinthus in alta, Homer. in Il. 143.
Parietibus textum cæcis iter, ancipitémque
Mille vijs habuisse dolum, quà signa sequendi
Falleret indeprensus, & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrûm nati vestigia cursu
**Impediunt, texuntq; fugas, & prælia ludo,* implicāt, in texunt.
Delphinum similes, qui per maria humida nando
Carpathium, Lybicumq; secant, luduntq; per vndas.
Hunc morem cursus, atque hæc certamina primus
Ascanius, longam muris cùm cingeret Albam,
Rettulit, & priscos docuit celebrare Latinos:
Quò puer ipse modo, secum quo Troia pubes,
*Albani docuere suos. hinc maxima *porrò* post longū interuallū.
Accepit Roma, & patrium seruauit honorem:
Troiaq; nunc; pueri Troianum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
*Hic primum fortuna fidem *mutata nouauit.* sequitur enim Palinuri mors.
Dum varijs tumulo referunt sollemnia ludis,
**Irim de cælo misit Saturnia Iuno* Homer. in Il. 53. 204.
Iliacam ad classem, ventósque adspirat eunti,

Multa

Multa mouẽs, nec dum antiquum ſaturata dolorem

Homer. in Il.16. **Illa viam celerans per mille coloribus arcum,*
Nulli viſa cito decurrit tramite virgo:
Conſpicit ingentem concurſum, & litora luſtrat:
Deſertosq; videt portus, claſſemq; relictam.
deſerta. ſic Terentius. Venit meditatus è ſolo loco. *At procul in* **ſola ſecretæ Troades acta*
Amiſſum Anchiſen flebant: cunctæq; profundum
Pontum adſpectabant flentes; heu, tot vada feſſis
Et tantum ſupereſſe maris. vox omnibus vna:
Vrbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjcit, & faciemq; deæ, veſtemq; reponit:
Fit Beroe, Iſmarij coniux longæua Dorycli;
Cui genus, & quondam nomen, natiq; fuiſſent;
Ac ſic Dardanidûm mediam ſe matribus infert.
O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaica bello
Traxerit ad letum patriæ ſub mœnibus: ô gens
non regno, ſed exitio. *Infelix, cui te* **exitio fortuna reſeruat?*
Septima poſt Troiæ excidium iam vertitur æſtas:
Cùm freta, cùm terras omnes, tot inhoſpita ſaxa,
Sideraq; emenſæ ferimur; dum per mare magnum
alibi, iã tandem Italiæ fugientis prendimus oras. *Italiam ſequimur* **fugientem, & voluimur vndis.*
Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes.
Quid prohibet muros iacere, & dare ciuibus vrbẽ?
O patria, & rapti nequidquam ex hoſte penates,
Nullane iam Troiæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoenta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: hic quærite Troiam:

Hic domus est, inquit vobis, nunc tempus agi res:
Nec tantis mora *prodigijs: en quattuor aræ — in bonam parte vsurpatur.
Neptuno. deus ipse faces, animumq; ministrat.
Hæc memorans prima infensum vi corripit ignem,
Sublataq; procul dextra connixa coruscat,
Et iacit. arrectæ mentes, stupefactaq; corda
Iliadûm. hîc vna è multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, *tot Priami natorum regia nutrix: — quinquaginta.
Non Beroe vobis, non hæc Rhœteia, matres,
Est Dorycli coniux: diuini signa decoris,
Ardentesq; notate oculos, qui *spiritus illi, — odor: vt, Diuinum vertice odorê Spirauere.
Qui vultus, vocisq; sonus, vel gressus eunti.
Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
Aegram, indignantem, tali quòd sola careret
Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres *primo ancipites, oculisq; malignis — ante cognitum numê.
Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
Præsentis terræ, fatisq; vocantia regna:
Cùm dea se paribus per cælum sustulit *alis, — Homer. in Il. 204.
Ingentemq; fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum verò attonitæ monstris, actæq; furore
Conclamant, rapiuntq; focis penetralibus ignem.
Pars spoliant aras, frondem ac virgulta, facésque
Coniiciunt. furit immissis Vulcanus habenis
Transtra per, & remos, & pictas abiete puppes.
Nuntius Anchisæ ad tumulum, cuneosq; theatri
Incensas perfert naues Eumelus: & ipsi
Respiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
Primus & Ascanius, cursus vt lætus equestres

Ducebat,

Ducebat, sic acer equo turbata petiuit
classem: vt li. 3. Nos castra mouemus. *Castra; nec exanimes possunt retinere magistri.
Quis furor iste nouus? quò nunc, quo tenditis, inquit
Heu miseræ ciues, non hostem, inimicaq; castra
Argiuûm, vestras spes vritis. en ego vester
Ascanius. galeam ante pedes proiecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
Accelerat simul Aeneas, simul agmina Teucrûm.
Ast illæ diuersa metu per litora passim
Diffugiunt, siluasq; & sicubi concaua furtim
Saxa petunt. piget incepti, lucisq;, suósque
furoris caussa. Mutatæ agnoscunt; excussaq; pectore *Iuno est.
Sed non iccirco flammæ, atque incendia vires
aquis vicino. Indomitas posuere. *vdo sub robore viuit
antiquè dixit, est enim à stipando. *Stipa vomens tardum fumum: lentusq; carinas
Est vapor, & toto descendit corpore pestis:
Nec vires heroum, infusaq; flumina prosunt.
Homer. in Il. 27. *Tum pius Aeneas humeris abscindere vestem,
Auxilióque vocare deos, & tendere palmas.
antiquè, pro, odisti. Iupiter omnipotens, si nondum *exosus ad vnum
Troianos, si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos, da flammam euadere classi
Nunc pater, & tenues Teucrûm res eripe leto:
Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaq; hîc obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cùm, effusis imbribus, atra
sine exemplo. Tempestas *sine more furit, tonitruq; tremiscunt
Ardua terrarum, & campi. ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, densisq; nigerrimus austris:
Implenturq; super puppes, semusta madescunt

Robora:

Robora, restinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quattuor amißis, seruatæ à peste carinæ.
At pater Aeneas casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat, versans Siculis ne resideret aruis,
*Oblitus *fatorum, Italás ne capesseret oras.* oraculorũ.
Tum senior Nautes, vnum Tritonia Pallas
Quem docuit, multáque insignem reddidit arte,* virtute.
Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna deûm, vel quæ fatorum posceret ordo.
Is'que his Aeneam solatus vocibus infit:
Nate dea, quò fata trahũt, retrahúntque, sequamur:
Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.
*Est tibi Dardanius *diuinæ stirpis Acestes.* natus enim Criniso fluuio.
Hunc cape consilijs socium, & coniunge volentem.
Huic trade, amißis superant qui nauibus, & quos
Pertæsum magni incepti, rerúmque tuarum est;
Longæuósque senes, ac fessas æquore matres,
Et quicquid tecum inualidum, metuénsq; pericli est,
Delige, & his habeant terris, sine, mœnia fessi.
*Vrbem appellabunt *permisso nomine Acestam.* ab ipso Aceste.
Talibus incensus dictis senioris amici,
Tum verò in curas animus diducitur omnes:
Et nox atra polum bigis subuecta tenebat.* quasi maior caussa cogitationis.
Visa dehinc cælo facies delapsa parentis
Anchisæ subito tales effundere voces.
Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis, nate Iliacis exercite fatis,
**Imperio Iouis huc venio, qui classibus ignem* Homerũ Il. 15.
Depulit, & cælo tandem miseratus ab alto est.

Consilijs pare, quæ nunc pulcerrima Nautes
Dat senior: lectos iuuenes, fortißima corda,
*Defer in Italiam gens dura, atque *aspera cultu*
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen antè
Infernas accede domos, & Auerna per alta
Congressus pete nate meos. non me impia namque
Tartara habēt, tristesq; vmbræ: sed amœna pioru
Concilia, Elysiúmque colo. huc casta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuum, & quæ detur mœnia disce
Iámque vale: torquet medios nox humida cursus:
Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras.
Aeneas, quò deinde ruis? quò proripis, inquit?
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem, & sopitos suscitat ignes:
*Pergameumq; larem, & *canæ penetralia Vestæ*
Farre pio, & plena supplex veneratur acerra.
**Extemplo socios, primumq; accersit Acesten:*
Et Iouis imperium, & cari præcepta parentis
Edocet, & quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consilijs. nec iussa recusat Acestes.
**Transcribunt vrbi matres, populumq; volentem*
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipsi transtra nouant, flammisq; ambesa reponunt
Robora nauigijs; aptant remosq;, rudentesq;,
Exigui numero, sed bello viuida virtus.
Interea Aeneas vrbem designat aratro:
Sortiturq; domos: hoc Ilium, & hæc loca Troiæ
Esse iubet. gaudet regno Troianus Acestes,

vade lib. 9. Natos ad flumina primũ Deferimus, sæuoq; gelu duramus, & xiiii.

Homer. in Od. 96.

antiquæ aut ob ignis fauillas.

Homerus in Il. 266.

respexit ad morem Romanũ. transcripti. n. in colonias deducebãtur.

Indi

*Indicitq; *forum, & patribus dat iura vocatis.*
Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloq; sacerdos,
Et lucus latè sacer additur Anchisæo.
Iamq; dies epulata nouem gens omnis, & aris
Factus honos: placidi strauerunt æquora venti:
Creber & adspirans rursus vocat auster in altum.
Exoritur procurua ingens per litora fletus:
Complexi inter se noctemq;, diemq; morantur.
*Ipsæ *iam matres, ipsi, quibus aspera quondam*
Visa maris facies: & non tolerabile numen,
*Ire volunt, omnemq; *fugæ perferre laborem.*
Quos bonus Aeneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ.
Tres Eryci vitulos, & tempestatibus agnam
*Cædere deinde iubet, soluíque ex *ordine funes.*
Ipse caput tonsæ folijs euinctus oliuæ
Stans procul in prora pateram tenet, extaq; salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
**Prosequitur surgens à puppi ventus euntes.*
Certatim socij feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
*Alloquitur, talesq; *effundit pectore questus.*
Iunonis grauis ira, & inexsaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat vlla:
Nec Iouis imperio, fatis ve infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Vrbem odijs satis est, pœnam traxisse per omnem
Relliquias Troiæ, cineres, atque ossa peremptæ

locum, & tempus agendorum negotiorum: conuentus quã dicitur.

Homer. in Il. 114.

profectionis.

referri ad illud, cædere ait Seruius.

Homer. in Il. 11.

id est, cum dolore: vt illud, libr. 6. Fuditq; preces rex pectore ab imo.

...e sūt, quas Iuno exsequitur lib. 10. — *Insequitur. *caussas tanti sciat illa furoris.*
Ipse, mihi nuper Libycis, tu testis, in vndis
Quam molem subito excierit maria omnia cælo
Miscuit, Aeolijs nequicquam freta procellis,
In regnis hoc ausa tuis.
in furorem — *Pro scelus, ecce etiam, Troianis matribus *actis,*
Exussit fœdè puppes, & classe subegit
pro ignobili. nō enim ignota, ad quam, bis Troia venerant. — *Amissa socios *ignotæ linquere terræ.*
Quod superest, oro liceat dare tuta per vndas
Vela tibi: liceat Laurentum attingere Tybrim:
Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti.
Fas omne est Cytherea meis te fidere regnis;
Vnde genus ducis. merui quoque: sæpe furores
Compressi, & rabiem tantam cæliq;, marisq;.
Homer. in Il. 224. — **Nec minor in terris (Xanthum, Simoentaq; testor)*
Aeneæ mihi cura tui. cùm Troia Achilles
Exanimata sequens impingeret agmina muris,
Homer. in Il. 232. — **Millia multa daret leto; gemeréntque repleti*
Amnes; nec reperire viam, atque euoluere posset
In mare se Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congressum Aeneam, nec dijs, nec viribus æquis,
Nube caua eripui: cuperem cùm vertere ab imo
Homer. in Il. 236. — **Structa meis manibus periuræ mœnia Troiæ:*
Nunc quoque mens eadē perstat mihi: pelle timores.
Tutus, quos optas, portus accedet Auerni.
de Miseno loquitur: vnde illud l. 6. inter saxa virū spumosa im- — *Vnus erit tantùm, amissum *quem gurgite quære*
Vnum pro multis dabitur caput.
His vbi læta deæ permulsit pectora dictis;
Iungit equos curru genitor; spumantiaq; addit

Fren

Fræna feris,manibusq; omnes effundit habenas. merserat
*Cæruleo per summa leuis volat æquora *curru.* vnda.
Subsidunt vndæ;tumidumq; sub axe tonanti Hom. in Il. 137.
Sternitur æquor aquis;fugiunt vasto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies,immania cete,
Et senior Glauci chorus,Inousq; Palæmon,
Tritonesq; citi,Phorciq; exercitus omnis.
**Læua tenent Thetis,& Melite,Panopeaq; virgo,* sexum imbecilliore
Nesæe,Spioq;,Thaliaq;,Cymodoceq;. sinistræ parti pruden-
Hic patris Aeneæ suspensam blanda vicißim ter appli-
Gaudia pertentant mentem:iubet ocyus omnes cat.
Attolli malos,intendi brachia velis.
*Vnà omnes fecere *pedem:pariterq; sinistros,* funem,quo
Nunc dextros soluere sinus:vnà ardua torquent velum ten-
Cornua,detorquentq;:ferunt sua flamina classem. ditur.
Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
Agmen:ad hunc alij cursum contendere iußi.
Iamq; fere mediam cæli nox humida metam
Contigerat:placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautæ:
Cùm leuis æthereis delapsus Somnus ab astris
*Aëra dimouit tenebrosum,& dispulit *vmbras,* suas: nam
Te Palinure,petens,tibi tristia somnia portans sēper deos
Insonti,puppiq; deus consedit in alta, ambit nim-
Phorbanti similis;funditq; has ore loquelas. bus.
Iaside Palinure,ferunt ipsa æquora classem,
**Aequatæ spirant auræ:datur hora quieti:* prosperæ:
Pone caput,fessosq; oculos furare labori: vt l. 3. Ae-
Ipse ego paullisper pro te tua munera inibo. quatis clas-
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur. sem procedere velis.

Méne salis placidi vultum, fluctusq́; quietos
Ignorare iubes? méne huic confidere monstro?
Aeneam credam quid enim fallacibus austris,
Et cæli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta dabat, clauumq́; affixus, & hærens
Nusquam amittebat, oculosq́; sub astra tenebat.
Ecce deus ramum lethæo rore madentem,
Viq́; soporatum Stygia, super vtraque quassat
quasi relu-ctanti. *Tempora, *cunctantiq́; natantia lumina soluit.*
Vix primos inopina quies laxauerat artus:
Et super incumbens, cum puppis parte reuulsa,
Cumq́; gubernaclo liquidas proiecit in vndas
Præcipitem, ac socios nequidquam sæpe vocantem,
Ipse volans tenues se sustulit ales in auras.
Neptuni præsidio. *Currit iter *tutum non secius æquore classis,*
Promißisq́; patris Neptuni interrita fertur:
Iamq́; adeò scopulos Sirenum aduecta subibat,
Difficiles quondam, multorumq́; oßibus albos,
Tum rauca aßiduo longè sale saxa sonabant:
Aeneas. *Cùm *pater amisso fluitantem errare magistro*
Sensit, & ipse ratem nocturnis rexit in vndis,
nomen pro aduerbio, vt alibi. **Multa gemens, casuq́; animum concussus amici.*
O nimium cælo, & pelago confise sereno,
Nudus, & ignota, Palinure, iacebis arena.

P. VIR

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER VI.

*

Argumentum.

Cumas aduectus Aeneas, antrum Sibyllæ petit, peractóque de more sacrificio, Phœbi oraculum consulit. ibi & instantia pericula, & futuri belli euentũ discit. Miseni cadauer in litore inuentum exurit, reliquiásque sub proximo monte sepelit, qui Miseni nomen ab illo obtinuit. Inde columbarum ductu ad aureum ramum peruenit: quo decerpto, mactatísque hostiis deos inferos veneratus, Sibylla duce per Auerni fauces ad inferos tendit. Palinurũ, quòd sepulchri honore careret, circa Stygiã paludem oberrantem inuenit, cúmque vnà vlteriorem ripam traiicere cupientem Sibylla prohibet, cænotaphiíque, & exsequiarum spe consolatur. Post hæc Stygem traiectus Aeneas, Cerberóque medicatis offis sopito, per loca infantium, eorúmque qui falso crimine damnati capite supplicium luerant, iter faciens, peruenit ad sedem eorum, qui amoris impatientia manus sibi consciuerant. ibi Elisam conspicatus, cùm se purgare vellet, illa indignabunda conspectum eius effugit. Inde progressus Deiphobum in sedibus eorum, qui bello aliquando claruerunt, multis vulneribus lacerum cõspicit, necísque eius indignum modum ab ipso edocetur. Relicto deinde ad læuam Tartaro, sceleratorúmque pœnas à Sibylla edoctus, ad Ditis ipsius mœnia contendit, aureúmque ramum ipso reginæ limine defigit. Post hæc ad fortunatorum sedes iter instituit, & à Musæo ad patrem suum perducitur. ibi Anchises

Aeneæ filio Albanorum, Romanorúmque regu catalogum recenset; nobiliúmque aliquot Rom norum nomina percurrens, ad Iulij Cæsaris, & A gusti laudes descendit, Marcellúmque Octauiæ lium, immaturá morte præreptum, miris in cælu laudibus effert. In se eburneam portam ad superc egressus, socios reuisit, relictísque Cumis Caietar petit.

Aliud argumentum.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in vrbem
Rex Phrygius, vatísque petit responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit post hæc adit infera regna.
Congressúsque patri, discit genus omne suorum,
Quóque modo casus valeat superare futuros,

ad Aeneæ desideriũ reulit, cupiẽtis ad Italiã peruenire.

SIC fatur lacrymans, claßiq; immittit habenas;
*Et *tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.*
Obuertunt pelago proras, tum dente tenaci
Anchora fundabat naues: & litora curuæ
Prætexunt puppes. iuuenum manus emicat ardens
Litus in Hesperium: quærit pars semina flammæ,
Abstrusa in venis silicis: pars densa ferarum

definitio siluæ.

**Tecta rapit, siluas; inuentaq; flumina monstrat.*
At pius Aeneas arces, quibus altus Apollo

venerandæ: vt, Horrendum siluis, & relligione parentũ.

*Præsidet, *horrendæq; procul secreta Sibyllæ,*
Antrum immane petit; magnã cui mentẽ, animumq;
Delius inspirat vates, aperítque futura.
Iam subeunt Triuiæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, vt fama est, fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis ausus se credere cælo,
Insuetum per iter gelidas enauit ad arctos;
Chalcidicaq; leuis tandem super adstitit arce.

Redditus his primum terris tibi Phœbe sacrauit
**Remigium alarum, posuítque immania templa.* quasi & nauium, & volucrũ sunt alæ: vnde illud libr. 3. Velorũ pandimus alas.
In foribus letum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ iußi (miserum) septena quotannis
Corpora natorum. stat ductis sortibus vrna.
Contrà elata mari respondet Gnosia tellus.
Hic crudelis amor tauri, suppostáque furto
Pasiphaë, mistumq́; genus, prolesq́; biformis
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
*Magnum *reginæ sed enim miseratus amorem* Arriadnes, regis filiæ.
Dædalus, ipse dolos tecti, ambagesq́; resoluit,
Cæca regens filo vestigia: tu quoque magnam
Partem opere in tanto (sineret dolor) Icare haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus. quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni iam præmissus Achates
Afforet, atque vna Phœbi, Triuiæq́; sacerdos
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi.
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.
*Nunc *grege de intacto septem mactare iuuencos* impropriè, pro armento: nam de iuuencis dicturus est.
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Aeneam. nec sacra morantur
Iussa viri. Teucros vocat alta in templa sacerdos,
Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum:
Quò lati ducunt aditus centum, ostia centum:
Vnde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cùm virgo poscere fata
*Tempus ait: *deus ecce, deus. cui talia fanti,* Iam afflata est numine.
Ante fores subito non vultus, non color vnus,

Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument, maiorq; *videri,
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Iam propiore dei. Cessas in vota precesq;
Tros, ait, Aenea, cessas? nec enim ante dehiscent
*Attonitæ magna ora domus. & talia fata
Conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor, fuditq; preces rex pectore ab imo.
Phœbe, graues Troiæ semper miserate labores,
*Dardana qui Paridis direxti tela, manusq;
Corpus in Aeacidæ; magnas obeuntia terras
Tot maria intraui duce te, penitusq; repostas
*Massylûm gentes prætentaq; Syrtibus arua.
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Troiana tenus fuerit fortuna secuta.
Vos quoque Pergameæ iam fas est parcere genti
Dijq;, deæq; omnes, quibus obstitit Ilium, & ingens
Gloria Dardaniæ. tuq;, ô sanctissima vates,
Præscia venturi, da (non indebita posco
Regna meis fatis) Latio considere Teucros,
Errantesq; deos: agitatáque numina Troiæ.
Tum Phœbo, & Triuiæ solido de marmore templa
Instituam, festosq; dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
Hic ego namque tuas sortes, arcanaq; fata
Dicta meæ genti ponam, lectosq; sacrabo
Alma viros. *folijs tantum ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipsa canas, oro. finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens immanis in antro
*Baccha

ro, videba ur.

acientis at onitus.

Homer. in .52.

ro Africæ. osuit enim pecié pro enere. quia Massyla A- ricæ medi- erranea ars est, ad uam Aene classe per enire non otuit.

almæ: in uibus scri- ebant.

*Bacchatur vates, magnum si pectore posit
Excußisse deum. tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq; premendo.
Ostia iamq; domus patuere ingentia centum
Sponte sua, vatisq; ferunt responsa per auras.

bacchantis more furit: vel, quia idē est Apollo, qui Liber, qui Sol.

O tandem magni pelagi defuncte periclis;
Sed terra grauiora manent: in regna Lauini
Dardanidæ venient: (mitte hanc de pectore curam)
Sed non & venisse volent: bella, horrida bella,
Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non *Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra
Defuerint. alius Latio iam partus Achilles,
Natus & ipse dea. nec Teucris addita Iuno
Vsquam aberit; cum tu supplex in rebus egenis
Quas gentes Italûm, aut quas non oraueris vrbes?
Caussa mali tanti coniux iterum hospita Teucris,
Externiq; iterum thalami.

Tyberinus, inquit, & Numicus, in quē cecidit Aeneas, pro Simoi, Xanthoq; aderunt.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.
Qua tua te fortuna sinet. via prima salutis,
Quod minimè reris, Graia pandetur ab vrbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroq; remugit,
Obscuris vera inuoluens: ea fræna furenti
Concutit: & stimulos sub pectore vertit Apollo.
Vt primum *ceßit furor: & rapida ora quierunt;
Incipit Aeneas heros. non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies, inopináue surgit:
Omnia *præcepi, atque animo mecum ante peregi.
Vnum oro; (quando hîc inferni ianua regis
Dicitur, & tenebrosa *palus Acheronte refuso)

nō, penitus recessit, sed, cœpit imminui.

Aeschylus Prometheo Pro lacu posuit. nam

Ire

Auernum significat.

Ire ad conſpectum cari genitoris, & ora
Contingant; doceas iter, & ſacra hoſtia pandas.
Illum ego per flammas, & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioq; ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagiq; minas, cælique ferebat
*Inualidus, vires vltra, *ſortémque ſenectæ.*
Quin, vt te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat: natiq;, patriſq;
Alma precor miſerere. potes nanque omnia: nec te
Nequidquam lucis Hecate præfecit Auernis.
Si potuit manes arceſſere coniugis Orpheus,
Threicia fretus cithara, fidibuſq; canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
*Itq; reditque viam toties. *quid Theſea? magnum*
Quid memorẽ Alciden? & mi genus ab Ioue ſummo.
Talibus orabat dictis, araſq; tenebat.
Tunc ſic orſa loqui vates. Sate ſanguine diuûm
Tros Anchiſiade, facilis deſcenſus Auerni:
Noctes, atque dies patet atri ianua Ditis:
Sed reuocare gradum, ſuperaſq; euadere ad auras,
*Hoc opus, hic labor eſt. *pauci, quos æquus amauit*
Iupiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Dijs geniti potuere. tenent media omnia ſiluæ,
Cocytuſq; ſinu labens circumfluit atro.
Quòd ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara; & inſano iuuat indulgere labori:
Accipe quæ peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus & folijs, & lento vimine ramus,

*ſors enim ſenectæ quies eſt, atque otiũ, vt pueritiæ ludus.

*Homer. in Il. 5.

*tria genera hominum tangit dilectos à Ioue, præditos virtute, diis genitos.

Iunoni

*Iunoni *infernæ dictus sacer. hunc tegit omnis* id est, Proserpinæ.
Lucus, & obscuris claudunt conuallibus vmbræ.
Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quàm quis decerpserit arbore fetus.
*Hoc sibi pulcra *suum ferri Proserpina munus* sibi carum.
Instituit. primo auulso non deficit alter
Aureus, & simili frondescit virga metallo.
Ergo altè vestigia oculis; & rite repertum
Carpe manu. nanque ipse volens, faciliśq; sequetur,
Si te fata vocant: aliter non viribus vllis
Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.
Præterea iacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu nescis) totamq; incestat funere classem:
*Dum consulta petis, nostroq; in limine *pendes.* solicitus es.
Sedibus hunc refer ante suis, & conde sepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.
*Sic demum lucos Stygios, regna inuia *viuis*
Adspicies. dixit, pressoq; obmutuit ore. exceptis tamen tribus hominū generibus, quos nominauit.
Aeneas mæsto defixus lumina vultu
Ingreditur linquens antrum, cæcosq; volutat
Euentus animo secum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone serebant,
Quem sociū exanimū vates, quod corpus humādum
Diceret. atque illi Misenum in litore sicco,
Vt venere, vident, indigna morte peremptum,
Misenum Aeoliden, quo non præstantior alter
*Aere ciere viros, *Martemq; accendere cantu.* hoc hemistichium dicitur addidisse, dū Augusto recitaret.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta.

Postquam

ad bellū retulit, in quo victis auferuntur exuviæ. Homer. in Il. 24.

*Postquam illum victor vita *spoliauit Achilles;*
Dardanio Aeneæ sese fortißimus heros
Addiderat socium, non inferiora secutus.
**Sed tum, fortè caua dum personat æquora concha*
Demens, & cantu vocat in certamina Diuos,

insidiis oppressū: quasi si virtute vinci non posset.

*Aemulus *exceptum Triton (si credere dignum est)*
Inter saxa virum spumosa immerserat vnda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant,
Præcipuè pius Aeneas. tum iussa Sibyllæ,
Haud mora, festinant flentes, aramq; sepulcri
Congerere arboribus, cæloq; educere certant.

Homer. in Il. 250.

**Itur in antiquam siluam, stabula alta ferarum:*
Procumbunt piceæ: sonat icta securibus ilex:
Fraxineæq; trabes, cuneis & fißile robur
Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.
Nec non Aeneas opera inter talia primus

instruitur officiis.

*Hortatur socios, paribusq; *accingitur armis:*
Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
Adspectans siluam immensam, & sic ore precatur.
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Misene, locuta est.

quasi à Venere, Aeneæ matre, missæ: sunt enim in eius deæ tutela.

*Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè *columbæ*
Ipsa sub ora viri cælo venere volantes,
Et viridi sedere solo. tum maximus heros
Maternas agnoscit aues, lætusq; precatur.
Este duces, ô si qua via est, cursumq; per auras
Dirigite in lucos, vbi pinguem diues opacat
Ramus humum: tuq; ô dubijs ne defice rebus
Alma parens. sic effatus vestigia preßit,

Obseruans

Obseruans quæ signa ferant, quò tendere pergant.
**Pascentes illæ tantum prodire volando,* optimũ augurium, qui pascebant.
Quantum acie possent oculi seruare sequentum.
Inde vbi venere ad fauces graue olentis Auerni,
Tollunt se celeres, liquidumq; per aëra lapsæ,
Sedibus optatis gemina super arbore sidunt:
*Discolor vnde auri per ramos *aura refulsit:* splendor.
Quale solet siluis brumali frigore viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos:
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Aeneas, auidusq; refringit
**Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ.* ad ipsius auiditatẽ respexit.
Nec minus interea Misenum in litore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
**Principio pinguem tedis, & robore secto* Homer. in Il. 250.
Ingentem struxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupressos
Constituunt, decorántque, super fulgentibus armis.
Pars calidos latices, & ahena vndantia flammis
*Expediunt, *corpusq; lauant frigentis, & vngunt.* Homer. in Il. 273.
**Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt,* Homer. in Il. 276.
**Purpureasq; super vestes, velamina nota,* Homer. in Il. 276.
Coniiciunt: pars ingenti subiere pheretro,
*Triste ministerium; & subiectam *more parentum* propinquioribus enim virilis sexus hoc dabatur officiũ.
Auersi tenuere facem. congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres oliuo.
Postquam collapsi cineres, & flamma quieuit:
**Relliquias vino, & bibulam lauere fauillam,* Homer. in Il. 276.

*Ossique

Homer. in Il. 176. *Ossáque lecta cado texit Chorineus aheno.
Idem ter socios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ:
Lustrauitq; viros, dixitq; nouissima verba.
Hom. in Il. 276. & Od. 103. At pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
Imponit, suaq; arma viro, remúmque tubamq;
Monte sub aërio; qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumq; tenet per sæcula nomen.
His actis, properè exsequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vastoq; immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq; tenebris:
Quam super aut vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
ad cæli curuitatem. Faucibus effundens supera ad *conuexa ferebat.
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.
Quattuor hîc primum nigrantes terga iuuencos
libr. 4. ait: Media inter cornua fundit. Constituit, *frontiq; inuergit vina sacerdos;
Et summas carpens media inter cornua setas;
Ignibus imponit sacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cæloq; Ereboq; potentem.
Supponunt alij cultros, tepidumq; cruorem
pro fulciunt. *Succipiunt pateris. ipse atri velleris agnam
Homer. in Il. 216. Aeneas matri Eumenidum, magnæq; sorori
Ense ferit, sterilemq; tibi, Proserpina vaccam.
perficit, exponit Seruius, & ait esse verbum sacrorum. Tum Stygio regi nocturnas *inchoat aras;
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superq; oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem primi sub lumina solis, & ortus,
furiæ Lucanus, Sty- Sub pedibus mugire solum, & iuga cœpta moueri
Siluarum, visæq; *canes vlulare per vmbram,
Aduen

Aduentante dea. procul ô, procul este profani,
Conclamat vates, totoq; absistite luco:
Tuq; inuade viam, vaginaq; eripe ferrum:
Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.
Tantum effata furens antro se immisit aperto
Ille ducem haud timidis vadentem passibus aequat.
Dij, quibus imperium est animarum, vmbraeq; silētes,
Et chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia latè,
Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro,
Pandere res alta terra, & caligine mersas.
Ibant obscuri sola sub nocte per vmbras,
*Perq; domos Ditis *vacuas, & inania regna:*
Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in siluis, vbi caelum condidit vmbra
Iupiter, & rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulum ante ipsum, primisq; in faucibus Orci,
Luctus, & vltrices posuere cubilia curae:
Pallentesq; habitant morbi, tristisue senectus,
Et metus, & malesuada fames, & turpis egestas,
Terribiles visu formae, letumq;, laborq;:
Tum consanguineus leti sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumq; aduerso in limine bellum,
Ferreiq; Eumenidum thalami, & discordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
*In *medio ramos, annosaq; bracchia pandit*
Vlmus opaca, ingens: quam sedem somnia vulgo
Vana tenere ferunt, folijsq; sub omnibus haerent.
Multaq; praeterea variarum monstra ferarum,
Centauri in foribus stabulant, Scyllaeq; biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernae

giásque canes in luce superna Destituam.

simulacra enim illic sunt: quae inania esse dubium nō est.

Homer. in Il. 155. & Od. 121.

vestibulo, aut absolutum est: & intelligitur de porta eburnea.

Homer. in Il. 9.

Horrendum stridens, flammisq; armata Chimæra,

Erili, & Geryonis. *Gorgones, Harpyiæq;, & forma *tricorporis vmbræ.*

Corripit hîc subita trepidus formidine ferrum

Aeneas, strictamq; aciem venientibus offert:

Homer. in Il.249. **Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas*

Admoneat volitare caua sub imagine formæ,

Irruat, & frustra ferro diuerberet vmbras.

Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad vndas.

Turbidus hîc cæno, vastaq; voragine gurges

In Cocytũ, id est, per Stygem. *Aestuat, atque omnem *Cocyto eructat arenam.*

Portitor has horrendus aquas, & flumina seruat

Terribili squalore Charon: cui plurima mento

Homer. in Il.4. *Canities inculta iacet: *stant lumina flamma:*

Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.

Ipse ratem conto subigit, velisq; ministrat,

nigra, tristi alibi: Cùm caput obscura nitidum ferrugine texit. *Et *ferruginea subuectat corpora cymba,*

Iam senior, sed cruda deo, viridisq; senectus.

Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,

Matres, atque viri, defunctaq; corpora vita

Magnanimûm heroum, pueri, innuptæq; puellæ,

Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum.

ergo vltima autumni parte. *Quàm multa in siluis autumni frigore *primo*

Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto

Quàm multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus

sine frigore in Africa. *Trans pontum fugat, & terris immittit *apricis.*

Stabant orantes primi transmittere cursum;

Tendebantq; manus ripæ vlterioris amore.

Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos;

Ast alios longè summotos arcet arena.

Aeneas, (miratus enim, motusq; tumultu)

Dic,

Dic, ait, ô virgo, quid vult concursus ad amnem?
Quidúe petunt animæ? vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada liuida verrunt?
Olli sic breuiter fata est longæua sacerdos.
*Anchisa generate, deûm *certissima proles,* — ex eo, quòd subire inferos potuit.
Cocyti stagna alta vides, Stygiamq; paludem:
Dij cuius iurare timent, & fallere numen.
*Hæc omnis, quã cernis, *inops, inhumataq; turba est,* — quæ neque legitimã ha[buit], neque imagin[ari]ã sepultur[ã].
Portitor ille Charon: hi, quos vehit vnda, sepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius quàm sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantq; hæc litora circum.
Tum demum admissi stagna exoptata reuisunt.
Constitit Anchisa satus, & vestigia pressit,
*Multa putans, sortémque animo miseratus *iniquã.* — quid enim iniquius, quàm ob alterius negligentiam pu[niri]? nemo enim culpa sua caret sepulcro.
Cernit ibi mæstos, & mortis honore carentes,
Leucaspim, & Lyciæ ductorem classis Orontem:
Quos simul à Troia ventosa per æquora vectos
Obruit auster, aqua inuoluens nauémque, virósque.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera seruat,
Exciderat puppi, medijs effusus in vndis.
Hunc vbi vix multa mæstum cognouit in vmbra,
Sic prior alloquitur. quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioq; sub æquore mersit?
*Dic age, *nanque mihi fallax haud antè repertus* — Homer. I[l]. 11.131.
Hoc vno responso animum delusit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, finesq; canebat
Venturum Ausonios. en hæc promissa fides est?
Ille autem. Neque te Phœbi cortina fefellit,

Dux Anchisiade: nec me deus æquore mersit.
Nanque gubernaclum multa vi fortè reuulsum,
Cui datus hærebam custos, cursusq; regebam,
Præcipitans traxi mecum. maria aspera iuro,
Non vllum pro me tantum cepisse timorem,
gubernaculo. *Quàm tua ne spoliata *armis, excussa magistro,*
Deficeret tantis nauis surgentibus vndis.
asperas. *Tres Notus *hibernas immensa per æquora noctes*
Vexit me violentus aqua. vix lumine quarto
Prospexi Italiam, summa sublimis ab vnda.
Paullatim adnabam terræ; & iam tuta tenebam;
Lucanorũ. *Ni *gens crudelis madida cum veste grauatum,*
Prensantemq; vncis manibus capita aspera montis,
Ferro inuasisset. prædamq; ignara putasset.
Homer. in Od. 39. **Nunc me fluctus habet, versantq; in litore venti.*
Quod te per cæli iucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
qui etiã ad inferos descenderis. *Eripe me his inuicte *malis. aut tu mihi terram*
Inijce, (nanque potes) portusq; require Velinos:
Aut tu, si qua via est, si quam tibi diua creatrix
Ostendit, (neque enim credo sine numine diuûm
Flumina tanta paras, Stygiamq; innare paludem)
Da dextram misero, & tecum me tolle per vndas;
Sedibus vt saltem placidis in morte quiescam.
Talia fatus erat, cœpit cùm talia vates
Vnde hæc ô Palinure tibi tam dira cupido?
id est, tristẽ. *Tu Stygias inhumatus aquas, amnemq; *seuerum*
Eumenidum adspicies, ripámue iniussus abibis?
Desine fata deum flecti sperare precando:
Sed cape dicta memor duri solatia casus.

Nam

*Nam tua finitimi longè, lateq; per *vrbes,*
Prodigijs acti cælestibus, ossa piabunt:
Et statuent tumulum, & tumulo sollemnia mittent:
Aeternumq; locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulsusq; parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluuioq; propinquant.
Nauita quos iam inde vt Stygia prospexit ab vnda
Per tacitum nemus ire, pedemq; aduertere ripæ,
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat vltro.
*Quisquis es, *armatus qui nostra ad flumina tendis,*
Fare age quid venias, iam istinc & cōprime gressum.
Vmbrarum hic locus est, somni, noctisq; soporæ.
Corpora viua nefas Stygia vectare carina.
Nec verò Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu, nec Thesea, Pirithoumq;:
Dijs quanquam geniti, atque inuicti viribus essent.
**Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit*
Ipsius à solio regis, traxitq; trementem:
*Hi *dominam Ditis thalamo deducere adorti.*
Quæ contra breuiter fata est Amphrysia vates.
Nullæ hîc insidiæ tales: absiste moueri:
Nec vim tela ferunt. licet ingens ianitor antro
Aeternum latrans exsangues terreat vmbras:
Casta licet patrui seruet Proserpina limen.
Troius Aeneas, pietate insignis, & armis,
*Ad genitorem, imas *Erebi descendit ad vmbras.*
Si te nulla mouet tantæ pietatis imago:
At ramum hunc (aperit ramum. qui veste latebat)
Agnoscas. tumida ex ira tum corda residunt.

de historia ductum. Lucanis enim pestilétia laborātibus, respōdit oraculū, manes Palinuri placādos.

quasi dicat, nihil pium molitur armatus.

Homer. in Il. 8.

ipsius Charontis. non enim coniungendum est, Dominam ditis.

pars est inferorū, vbi sedes eorū qui bene vixerunt.

Nec plura his. ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
Cæruleam aduertit puppim, ripæq; propinquat.
Inde alias animas, quæ per iuga longa sedebant,
Deturbat, *laxatq; foros: simul accipit alueo
Ingentem Aeneam. *gemuit sub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimosa paludem.
Tandem trans fluuium incolumes vatémq;, virumq;.
Informi limo, glaucaq; exponit in vlua.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat, aduerso recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns iam colla *colubris,
Melle soporatam, & medicatis frugibus offam
Obijcit. ille, fame rabida tria guttura pandens,
Corripit obiectam, atque immania terga resoluit,
Fusus humi, totoq; ingens extenditur antro.
Occupat Aeneas aditum, custode *sepulto;
Euaditq; celer ripam irremeabilis vndæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumq; animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exsortes, & ab vbere raptos
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
Hos iuxta falso damnati crimine mortis.
Nec verò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.
*Quæsitor Minos vrnam mouet. ille silentum
Conciliumq; vocat, vitásque, & crimina discit.
Proxima deinde tenent mæsti loca, qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucémque perosi
Proiecere animas. quàm vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores.

Fata

multitudine enim remota, quasi laxatur spatia.
Homer. in Il. 62.

fingit enim propriis habere serpentes.

dormiente, sine pulsu, idest, motu.

quæsitores sunt, q exercendis quæstionibus præsunt.

Fata obſtant, triſtiq; palus innabilis vndæ
Alligat, & nouies Styx interfuſa coërcet.
*Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in *omnẽ*
Lugentes campi. ſic illos nomine dicunt.
Hîc, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti cælant calles, & myrtea circum
Silua tegit: curæ non ipſa in morte relinquunt.
His Phædram, Procrinq; locis, mæſtamq; Eriphylem
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,
Euadnénque, & Paſiphaen. his Laodomia
It comes, & iuuenis quondam, nunc fœmina Cæneus,
Rurſus & in veterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phœniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſilua in magna. quam Troius heros
Vt primùm iuxta ſtetit, agnouitq; per vmbram
**Obſcuram, qualem primo qui ſurgere menſe*
Aut videt, aut vidiſſe putat per nubila lunam;
Demiſit lacrymas, dulciq; affatus amore eſt.
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam, ferróque extrema ſecutam.
Funeris heu tibi cauſſa fui. per ſidera iuro,
*Per ſuperos, & ſi qua fides *tellure ſub ima eſt,*
Inuitus regina tuo de littore ceſſi.
Sed me iuſſa deûm, quæ nunc has ire per vmbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt, noctémque profundam,
Imperijs egere ſuis. nec credere quiui,
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
*Siſte *gradum, téque adſpectu ne ſubtrahe noſtro.*
Quem fugis? extremũ fato quod te alloquor, hoc eſt.
Talibus Aeneas ardentem, & torua tuentem

ostẽdit plu res eſſe, i quibus libi do domina tur.

recenti mo te.

apud infe ros enĩ pro miſſa no habent exi tum.

abibat c ti nata.

id est, ciere poterat. nec tamẽ illam placauit.

*Lenibat dictis animum, lacrymásque *ciebat.*
Illa solo fixos oculos auersa tenebat:
Nec magis incepto vultum sermone mouetur,
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
Tandem proripuit sese, atq; inimica refugit
In nemus vmbriferum, coniux vbi pristinus illi
Respondet curis, æquátque Sichæus amorem.
Nec minus Aeneas casu perculsus iniquo,
Prosequitur lacrymans longè, & miseratus euntẽ est.

ratione fati, aut oblatum fortuito.

*Inde *datum molitur iter: iámque arua tenebat*
Vltima, quæ bello clari secreta frequentant.
Hîc illi occurrit Tydeus, hîc inclytus armis
Parthenopæus, & Adrasti pallentis imago.
Hîc multum fleti ad superos, belloque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens

Homer. in Il. 192.

*Ingemuit, *Glaucúmque, Medontaq;, Thersilocúmq;*
Tres Antenoridas, Cereriq; sacrum Polybeten,

Priami enim fuerat auriga.

*Ideúmque etiam *currus, etiam arma tenentem.*
Circumstant animæ dextra, læuáque frequentes:
Nec vidisse semel satis est: iuuat vsque morari,
Et conferre gradum, & veniendi discere caussas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniæq; phalanges
Vt videre virum, fulgentiáque arma per vmbras;
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem

vt fit in metu.

**Exiguam: inceptus clamor frustratur hiantes.*
Atque hîc Priamiden laniatum corpore toto

qui Helenã duxera mortuo Paride.

**Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,*
Ora, manúsque ambas, populatáq; tempora raptis

turpi: vt Terentius, Il-

*Auribus, & truncas *inhonesto vulnere nares.*

Vix

Vix adeò agnouit pauitantem, & dira tegentem
Supplicia, & notis compellat vocibus vltro.
Deiphobe armipotens, genus alto à sanguine Teucri,
Quis tam crudeles optauit sumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama suprema
Nocte tulit, fessum vasta de cæde Pelasgum
Procubuisse super confusæ stragis aceruum.
Tunc egomet tumulum Rhæteo in litore inanem
Constitui, & magna manes ter voce vocaui.
Nomen, & arma locum seruant: *te, amice, nequiui
Conspicere, & patria decedens ponere terra.
Atque hîc Priamides. nihil ô tibi amice relictũ est:
Omnia Deiphobo soluisti, & funeris *vmbris.
Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacænæ
His mersere malis. illa hæc monumenta reliquit.
Namque, vt supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti; & nimium meminisse necesse est:
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo:
Illa chorum simulans, *euantes Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, somnóque grauatum,
Infelix habuit thalamus, preßitq; iacentem
Dulcis, & alta quies, placidæq; simillima morti.
Egregia interea *coniux arma omnia tectis
Emouet, & fidum capiti subduxerat ensem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit,
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum.

Ium ne, obsecro, inhonestũ hominem?

tuum corpus.

non funeri, sed vmbris funeris non .n. funus ibi potuit esse, vbi nec cadauer fuerat.

bacchantes à Libero, q Euãdicitur.

Helena, quę, occiso Paride, Deiphobo nupsit eius fratri.

Quid moror? irrumpũt thalamo. comes additur vnà
Hortator scelerum *Aeolides. dij talia Graijs
Instaurate, pio si pœnas ore reposco.
Sed te qui viuum casus, age fare vicißim,
Attulerint. pelagíne venis erroribus actus,
An monitu diuûm? an quæ te fortuna fatigat,
Vt tristes sine sole domos, loca turbida adires?
Hac vice sermonum roseis aurora quadrigis
Iam medium æthereo cursu traiecerat axem.
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breuitérque affata Sibylla est.
Nox ruit, Aenea: nos flendo ducimus horas.
Hic locus est, partes vbi se via findit in ambas.
Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit:
Hac iter Elysium nobis. at læua malorum
Exercet pœnas, & ad *impia Tartara mittit.
Deiphobus contra. Ne sæui magna sacerdos:
Discedam; *explebo numerum, reddárque tenebris.
I decus, i, nostrum, melioribus vtere fatis.
Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
Respicit Aeneas subito, & sub rupe sinistra
Mœnia lata videt triplici circumdata muro,
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquétque sonantia saxa.
Porta aduersa ingens, solidóque adamante columnæ:
Vis vt nulla *virûm, non ipsi excindere ferro
Cælicolæ valeant. stat ferrea turris ad auras:
Tisiphonéque sedens, palla succincta cruenta,
Vestibulum insomnis seruat noctésque, diésque.
Hinc exaudiri gemitus, & sæua sonare

Verbera,

Vlysses, Aeoli nepos, Anticliæ fili⁹, quæ ante Laertis nuptias cũ Sisypho Aeoli filio, concubuit: vnde Vlysses natus. quod ei apud Ouidium etiam Aiax obiicit.

vbi puniuntur impij.

minuam vestrũ numerũ. Ennius: Nauibus explebãt sese.

non ad sexum, sed ad virtuté retulit: vt Cic. Virum res illa quærebat.

Verbera, tum stridor ferri, tractæq; catenæ.
Constitit Aeneas, strepitúmque exterritus hausit.
Quæ scelerum facies? ô virgo effare: quibúsue
Vrgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates sic orsa loqui. Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fas casto sceleratum insistere limen.
Sed me cùm lucis Hecate præfecit Auernis,
*Ipsa *deûm pœnas docuit, pérque omnia duxit.* quas dij no centibus sta tuerunt.
Gnosius hæc Rhadamanthus habet durißima regna:
Castigátque, auditq; dolos, subigitq; fateri,
Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuo sontes vltrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans, toruósque sinistra
Intentans angues, vocat agmina sæua sororum.
*Tum *demum horrisono stridentes cardine sacræ* mittuntur, ait, post verbera ad supplicium æternum.
Panduntur portæ. cernis, custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quæ limina seruet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
*Sæuior intus habet sedem. *tum Tartarus ipse* Homer. in Il.82.
Bis patet in præceps tantum, tenditq; sub vmbras,
Quantus ad æthereum cæli suspectus olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo.
**Hic & Aloidas geminos, immania vidi* Homer. in Od.97.
Corpora, qui manibus magnum rescindere cælum
Aggreßi, superisq; Iouem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur Olympi.
Quattuor hic inuectus equis, & lampada quassans,

Per

In qua ipse Iupiter præcipuè colebatur.

*Per Graiûm populos, mediæq; per Elidis *vrbem*
Ibat ouans, diuûmq; sibi poscebat honorem,
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Aere, & cornipedum cursu simularat equorum.
At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit, non ille faces, nec fumea tedis
Lumina, præcipitémque immani turbine adegit.

Homer. in Od. 102.

**Nec non & Tityon, terræ omnipotentis alumnum,*
Cernere erat. per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur: rostróque immanis vultur obunco
Immortale iecur tundens, fecundáque pœnis

pascitur: vt, Rimantur prata Caystri.

*Viscera, *rimatúrque epulis, habitátque sub alto*
Pectore: nec fibris requies datur vlla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoúmque?
Quos super atra silex iam iam lapsura, cadentiq;
Imminet adsimilis. lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæq; ante ora paratæ

fames: vt, Vobis furiarũ ego maxima pãdo.

*Regifico luxu. furiarum *maxima iuxta*
Accubat, & manibus prohibet contingere mensas,
Exsurgitq; facem attollens, atque intonat ore.
Hîc, quibus inuisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatúsue parens, & fraus innexa clienti;
Aut qui diuitijs soli incubuere repertis,
Nec partem posuere suis; quæ maxima turba est;

vt Aegysthus, qui commisit adulterium cum Clytemnestra, Agamemnonis vxore.

*Quiq; ob *adulterium cæsi, quiq; arma secuti*
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras;
Inclusi pœnam exspectant. ne quære doceri,
Quam pœnã, aut quæ forma viros, fortunáue mersit.
Saxum ingens voluunt alij, radijsq; rotarum
Districti pendent. sedet, æternúmque sedebit

Infelix

Infelix *Theseus: Phlegiásque miserrimus omnes
Admonet, & magna testatur voce per vmbras,
Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominúmque potentem
Imposuit; fixit leges pretio, atque refixit.
Hic thalamum inuasit natæ, vetitósque Hymenæos.
Ausi omnes immane nefas, ausóq; potiti.
*Non, mihi si linguæ centum sint, oráque centum,
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possem.
Hæc vbi dicta dedit Phœbi longæua sacerdos,
Sed iam age carpe viam, & susceptū *perfice munus,
Acceleremus, ait. Cyclopum *educta caminis
Mœnia conspicio, atque aduerso fornice portas:
Hæc vbi nos præcepta iubent deponere dona.
Dixerat: & pariter gressi per opaca viarum
Corripiunt spatium medium, foribúsque propinquāt.
Occupat Aeneas aditum, corpúsque recenti
Spargit aqua, ramúmque aduerso in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere diuæ,
Deuenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedésque beatas.
*Largior hîc campos æther, & lumine vestit
Purpureo; solémque suum, sua sidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæstris:
Contendunt ludo, & fulua luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Nec non Threicius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
Iámque eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.

contra opinioné. nam fertur ab Hercule liberatus.

Homerus in Il. 22.

id est, redde ramum.

magna. sic enim cuiuslibet rei significatur magnitudo.

quàm est in cetera inferorū parte.

Hic

Hîc genus antiquum, Teucri pulcerrima proles,
Magnanimi heroës nati melioribus annis,
Ilúsque, Assaracúsque, & Troiæ Dardanus auctor.
Arma procul, currúsque virûm mirantur inanes.
Stant terræ defixæ hastæ, passimq; soluti
*Per campos pascuntur equi. quæ gratia *currûm,*
Armorúmque fuit viuis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
Conspicit ecce alios dextra, læuáque per herbam
*Vescentes, letúmque choro *Pæana canentes,*
Inter odoratum lauri nemus; vnde supernè
Plurimus Eridani per siluam voluitur amnis.
Hîc manus ob patriam pugnando vulnera passi,
Quiq; sacerdotes casti, dum vita manebat,
*Quiq; pij vates, & Phœbo *digna locuti;*
Inuentas aut qui vitam excoluere per artes;
Quíque sui memores alios fecere merendo.
Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfusos sic est affata Sibylla,
**Musæum ante omnes: medium nam plurima turba*
Hunc habet, atque humeris exstantum suspicit altis.
Dicite felices animæ, túque optime vates:
Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros.
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis;
*Riparúmque toros, & prata *recentia riuis*
Incolimus. sed vos (si fert ita corde voluntas)
Hoc superate iugum, & facili iam tramite sistam.
Dixit, & ante tulit gressum, campósque nitentes
Desuper

pro, curruũ licentia poetica.

laudes Apollinis.

id est, vera, quæ Apollinem decerent.

theologus fuit post Orpheum.

virentia riuorũ caussa.

Desuper ostentat: dehinc summa cacumina linquũt.
At pater Anchises penitus conualle virenti
**Inclusas animas, superúmque ad lumen ituras,* à multitudine separatas, quo faciliùs agnoscerentur.
Lustrabat studio recolens, omnémque suorum
Fortè recensebat numerum, carósque nepotes,
Fatáque, fortunásque virûm, morésque, manúsque.
Isq; vbi tendentem aduersum per gramina vidit
Aenean, alacris palmas vtrasque tetendit:
*Effusæq; genis lacrymæ, & vox *excidit ore.* quasi sensim
Venisti tandem, tuáque exspectata parenti
*Vicit *iter durum pietas: datur ora tueri,* ad inferos.
Nate, tua; & notas audire, & reddere voces.
Sic equidem ducebam animo, rebárque futurum,
*Tempora dinumerans: nec me, *mea cura, fefellit.* id est, tu, mea cura: vt illud, Veneris iustissima cura. sic exponit Seruius.
Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio, quantis iactatum nate periclis.
Quàm metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent.
Ille autem: Tua me, genitor, tua tristis imago,
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant sale Tyrrheno classes. da iungere dextram,
Da genitor, téque amplexu ne subtrahe nostro.
Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.
**Ter conatus ibi collo dare brachia circum:* Homer. in Od. 96.
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucriq; simillima somno,
Interea videt Aeneas in valle reducta
Seclusum nemus, & virgulta sonantia siluæ,
*Lethæúmque, *domos placidas qui prænatat, amnem.* Elysios campos.
Hunc circum innumeræ gentes, populiq; volabant.
Ac veluti in pratis, vbi apes æstate serena

Floribus

Floribus insidunt varijs, & candida circum
**Lilia funduntur; strepit omnis murmure campus.* — speciẽ pro genere posuit.
Horrescit visu subito, caussasq́; requirit
Inscius Aeneas, quæ sint ea flumina porrò,
Quíue viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchises. animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis vndam
**Securos latices, & longa obliuia potant.* — qui securos faciunt, vt, morbi pallidi, qui pallidos faciunt.
Has equidem memorare tibi, atque ostendere coram,
Iam pridem hanc prolem cupio enumerare meorum,
Quo magis Italia tandem lætere reperta.
O pater, an ne aliquas ad cælum hinc ire putandũ est
Sublimes animas, iterúmque ad tarda reuerti
Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te suspensum, nate, tenebo,
Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
*Principio *cælum, ac terras, campósque liquentes:* — pro aere, & æthere posuit.
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque astra
*Spiritus intus alit, totámque infusa per *artus* — elementa, quæ mẽbra sunt mũdi.
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum, pecudúmque genus, vitæq́; volantũ,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
Igneus est ollis vigor, & cælestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq́; hebetant artus, moribundáque membra.
Hinc metuunt, cupiuntq́;, dolent, gaudentq́;, nec auras
*Respiciunt clausæ tenebris, & *carcere cæco.* — corpus intelligit.
Quin, & supremo cùm lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes: penitúsque necesse est

Multa

*Multa diu *concreta modis inolescere miris.* cōglutinata
Ergo exercentur pœnis, veterumq; malorum
Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanes,
Suspensæ ad ventos. alijs sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
*Quisque suos patimur *manes. exinde per amplum* supplicia, quę sunt apud manes.
Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus:
Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Aethereum sensum, atque aurai simplicis ignem.
Has omnes, vbi mille rotam voluere per annos,
Lethæum ad fluuium deus euocat agmine magno,
*Scilicet *immemores supera ad conuexa reuisant,* vel pręteritorum, vel futurorum.
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.
Dixerat Anchises, natumq;, vnaq; Sibyllam
Conuentus trahit in medios, turbamq; sonantem:
Et tumulum capit, vnde omnes longo ordine posSit
*Aduersos *legere, & venientum discere vultus.* considerare
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illustres animas, nostrumq; in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
*Ille vides? *pura iuuenis qui nititur hasta,* sine ferro.
Proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
Aethereas, Italo commistus sanguine, surget
*Siluius, *Albanum nomen, tua postuma proles:* oēs enim Albani reges Siluij dicti sunt.
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniux
Educet siluis regem, regumq; parentem:
Vnde genus longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Troianæ gloria gentis,

Et Capys, & Numitor, & qui te nomine reddet,
Siluius Aeneas, pariter pietate, vel armis
Egregius; si vnquam regnandam acceperit Albam.
Qui iuuenes quantas ostentant, adspice, vires.
*At, qui vmbrata gerunt *ciuili tempora quercu,*
Hi tibi Nomentum, & Gabios, vrbemq; Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces,
**Laude pudicitiæ celebreis, addéntq; superbos*
Pometios, Castrumq;, Inui, Bolamq;, Coramq;.
Hæc tum nomina erũt, nunc sunt sine nomine terræ.
*Quin & *auo comitem sese Mauortius addet*
Romulus; Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educet. viden' vt geminæ stant vertice cristæ,
Et pater ipse suo superum iam signat honore?
En huius, nate, auspicijs illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemq; vna sibi muro circumdabit arces:
*Felix prole virûm: qualis *Berecynthia mater*
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes,
Læta deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnes cælicolas, omnes supera alta tenentes.
Huc geminas nunc flecte acies, hãc adspice gentem,
Romanosq; tuos. hîc Cæsar, & omnis Iuli
*Progenies, magnum cæli *ventura sub axem.*
Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
*Augustus Cæsar, *diuûm genus: aurea condet*
Secula qui rursus Latio, regnata per arua
Saturno quondam, super & Garamantas, & Indos
Proferet imperium. iacet extra sidera tellus,
Extra anni, Solisq; vias, vbi cælifer Atlas

quercea, quę dabatur iis, qui ciuẽ in prœlio seruassent.

hũc versum reperit Iunius in veteri libro.

Numitori, cũ quo Romulus, & Remus, eius nepotes, vno anno regnauerunt.

Phrygia mõ Berecynthos castellũ est Phrygię.

assecutura cęlestes honores.

Diui.

*Axem humero *torquet stellis ardentibus *aptum.* sustinet, regit. aptum autem, id est, vicinum.
Huius in aduentu iam nunc & Caspia regna
Responsis horrent diuûm, & Meotica tellus,
Et septem gemini turbant trepida ostia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obiuit;
Fixerit æripedem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu:
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber agens celso Nisæ de vertice tigres.
*Et *dubitamus adhuc virtutem extendere factis?* hortantis, pro, dubita.
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nosco crines, incanáque menta
Regis Romani: primus qui legibus vrbem
Fundabit, Curibus paruis, & paupere terra
Missus in imperium magnum. cui deinde subibit,
*Otia qui rumpet patriæ, *residesq; mouebit* otiosos, quasi nimiũ sedentes.
Tullus in arma viros, & iam desueta triumphis
Agmina: quem iuxta sequitur iactantior Ancus,
Nunc quoque iam nimiũ gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamq; superbam
**Vltoris Bruti, fascesq; videre receptos?* & libertatis publicę, & Lucretiępudoris.
Consulis imperium hic primus, sæuasq; secures
Accipiet: natosq; pater, noua bella mouentes,
Ad pœnam pulcra pro libertate vocabit
Infelix. vtcunque ferent ea fata minores;
Vincet amor patriæ, laudumq; immensa cupido.
Quin Decios: Drusosq; procul, sæuumq; securi
*Adspice Torquatum, & *referentẽ signa Camillum.* que Gallis victis Romanis abstulerant.
Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,

Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
Attigerint, quantas acies, stragemq; ciebunt,
Aggeribus socer alpinis, atque arce Monœci
Descendens, gener aduersis instructus Eois.
Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella;
Neu patriæ validas in viscera vertite vires:
*Tuq; prior, tu parce, *genus qui ducis Olympo:*
Proijce tela manu sanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæsis insignis Achiuis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasq; Mycenas,
Ipsumq; Aeaciden, genus armipotentis Achilli,
Vltus auos Troiæ, templa & temerata Mineruæ.
Quis te magne Cato tacitum, aut te, Cosse, relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ, paruoq; potentem
*Fabricium, vel te sulco *Serrane serentem?*
Quò fessum rapitis Fabij? tu maximus ille es,
Vnus qui nobis cunctando restituis rem.
Excudent alij spirantia molliùs æra:
Credo equidem: viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt caussas meliùs, cæliq; meatus
Describent radio; & surgentia sidera dicent.
Tu regere imperio populos Romane memento,
(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.
Sic pater Anchises, atque hæc mirantibus addit.
*Adspice, vt insignis spolijs Marcellus *opimis*
Ingreditur, victorq; viros supereminet omnes.

ad Cæsarem hoc pertinet. & ait, Parce, vt victoré simul & clementem significet.

Att iligentis: cui agrú colenti dela ta ob virtutem dictatura est.

Interfecto Gallorú duce Viridomaro.

Hic

Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Sistet eques, sternet Pœnos, Gallumq; rebellem;
*Tertiaq; arma *patri suspendet capta Quirino.*
Atque hîc Aeneas: (vnà namque ire videbat
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis:
Sed frons læta parum, & deiecto lumina vultu)
Quis, pater, ille, virum qui sic comitatur euntem?
Filius, anne aliquis magna de stirpe nepotum?
Quis strepitus circa comitũ! quantũ instar in ipso est!
Sed nox atra caput tristi circumuolat vmbra.
Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.
Ostendent terris hunc tantùm fata, neque vltra
Esse sinent. nimium vobis Romana propago
*Visa potens superi, *propria hæc si dona fuissent.*
Quantos ille virûm magnam Mauortis ad vrbem
Campus aget gemitus, vel quæ, Tyberine, videbis
Funera, cùm tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
*In tantum spe *tollet auos: nec Romula quondam*
Vllo se tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas, heu prisca fides, inuictaq; bello
Dextera. non illi quisquam se impune tulisset
Obuius armato, seu cùm pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miserande puer, si quà fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores, animamq; nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Sic tota passim regione vagantur

quia Romã cõdidit. Numæ autem lex prima opima spolia suspendĩ Ioui iubebat, secũda Marti, tertia Quirino. hęc Seruius.

perpetua: vt lib. 1. Propriamq; dĩ cabo.

eriget antiquitatẽ generis.

nõ possunt armi calcarĩbus fodi, sed posuit partem pro toto.

Aëris in campis latis, atque omnia lustrant.
Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
futurę laudis. *Incenditq; animum famæ *venientis amore;*
Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda;
Laurentesq; docet populos, vrbemq; Latini,
Et quo quemque modo fugiatq;, feratq; laborem.
Sunt geminæ somni portæ: quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falsa ad cælum mittunt insomnia manes.
His vbi tum natum Anchises, vnaq; Sibyllam
Prosequitur dictis, portaq; emittit eburna:
*Ille viam *secat ad naues, sociosq; reuisit.*
tenet. vnde secta dicitur, quia propositum tenet. *Tum se ad Caietæ recto fert litore portum.*
Anchora de prora iacitur. stant litore puppes.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS

LIBER VII.

*

Argumentum.

Caietam nutricem suam, Aeneas sepelit, locúmque ipsum ab eius nomine Caietã appellat. Inde Circes sedem præteruehitur, secundoq; vento ad Tiberis ostia defertur: aduersoq; flumine subuectus, in Laurentem agrum egreditur. ibi cùm ex Ascanij verbis cognouisset, eam esse terrã fatis sibi debitã; ad Latinum regem, qui eius tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui & suo nomine illi munera offerrẽt, & vrbis condendæ locum peterent.

terét. Latinus legatione benignè audita, præter postulata Lauiniam filiam suam, quam & ex Fauni, patris sui, oraculis, & augurum responsis externo viro tradere iubebatur, vltro Aeneæ coniugem offert. Interim Iuno prosperis Troianorum rebus offensa, Alecto ad disturbandam pacem ab inferis euocat: quæ primum Amatam, Latini vxoré, deinde ipsum etiam Turnum furiis suis implet: atque inde ad Troianorũ iuuentutem conuersa quæ tum fortè venationi dedita erat, mansuetum illis ceruum obiicit, Tyrrhei armentarij regij liberis in primis carum: quem cùm Ascanius sagitta vulnerasset, rustici, arreptis armis, in Troianos impetum faciunt. Alecto ex superiori loco classicum canit. cadunt in eo tumultu Almon, Tyrrhei filius natu maximus, & Galesus agricola regionis totius locupletissimus: qui cum in vrbem mortui essent relati, Turnus, & Amata regem Latinum ad bellum suscipiendum, iniuriamq; manu vindicandam extimulant. verùm dum ille & fatorum, & fœderis nuper cum Troianis initi memor, adduci non posset, vt illis bellum indiceret; Iuno ipsa belli portas aperuit. Turni auspicia ad bellum sequitur Mezentius vnà cum Lauso filio: item Auentinus Herculis ex Rhea filius, Catyllus, & Coras Tyburtini fratres, Camilla ex Volscorum gente mulier fortissima, aliiq; complures, quorum catalogus ad finem libri recensetur.

Aliud argumentum.

Tandem deueniunt Laurentia Troës in arua,
Et pace accepta læti noua mœnia condunt.
Nocte satam Iuno furiam euocat. illa Latinos
Inter, & Aeneadas bellum serit, & ciet arma.
Protinus auxiliis terra instruit Itala Turnum.

sicut Misenus, & Palinurus.

TV *quoque litoribus nostris Aeneia nutrix
Aeternam moriens famam Caieta dedisti:
Et nunc seruat honos sedem tuus; ossaq; nomen
Hesperia in *magna, si qua est ea gloria, signat.

ob Hispaniç distinctionem.

At pius exequijs Aeneas rite solutis,
Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
Aequora, tendit iter velis, portumq; relinquit.

circa noctē.

Adspirant auræ in *noctem: nec candida cursum
Luna negat: splendet tremulo sub lumine Pontus.
Proxima Circeæ raduntur litora terræ:
Diues inaccessos vbi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisq; superbis

Homer. in Od. 42.

Vrit odoratam nocturna in lumina *cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.

Homer. in Od. 46.

*Hinc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum;
Setigeriq; sues, atque in præsepibus vrsi
Sæuire, ac formæ magnorum vlulare luporum,
Quos hominum ex facie dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.

quorū dissimiles. i. impij, qui illa passi sunt.

Quæ ne monstra pij paterentur talia *Troes,
Delati in portus, neu litora dira subirent,
Neptunus ventis impleuit vela secundis,
Atque fugam dedit, & præter vada feruida vexit.
Iamq; rubescebat radijs mare, & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Cùm venti posuere, omnisq; repentè resedit

remi, ita dicti à decutiendis fluctibus, vt à

Flatus, & in lento luctantur marmore *tonsæ:
Atque hîc Aeneas ingentem ex æquore lucum
Prospicit. hunc inter fluuio Tyberinus amœno,

Vortici

Vorticibus rapidis, & multa flauus arena,
In mare prorumpit. variæ circumq́; supraq́;
Assuetæ ripis volucres, & fluminis alueo,
Aethera mulcebant cantu, lucoq́; volabant.
Flectere iter socijs, terræq́; aduertere proras
Imperat; & lætus fluuio succedit opaco.
*Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora *rerum*
Quis Latio antiquo fuerit status, aduena classem
Cum primùm Ausonijs exercitus appulit oris;
*Expediam, & primæ reuocabo *exordia pugnæ.*
Tu vatem, tu diua mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actosq́; animis in funera reges;
Tyrrhenamq́; manum, totamq́; sub arma coactam
Hesperiam. maior rerum mihi nascitur ordo:
Maius opus moueo. Rex arua Latinus, & vrbes,
Iam senior, longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno, & nympha genitum Laurente Marica
**Accipimus. Fauno Picus pater: isq́; parentem*
Te Saturne refert; tu sanguinis vltimus auctor.
Filius huic fato diuûm, prolesq́; virilis
Nulla fuit, primaq́; oriens erepta iuuenta est.
Sola domum, & tantas seruabat filia sedes,
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio, totaq́; petebant
Ausonia. petit ante alios pulcerrimus omnes
Turnus auis, atauisq́; potens: quem regia coniux
*Adiungi generum *miro properabat amore:*
Sed varijs portenta deûm terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
*Sacra comam, multosq́; *metu seruata per annos.*

tondendo tonsores.

tempora. n. vt ait Lucretius, nulla sunt nisi è rebus colligantur.

cerui interitum.

hoc adiecit ob varias opiniones de côditoribus vrbis Romę

noua intêperantia.

religione, quæ nasci-

tur ob timorem.
Quam pater inuentam primas cùm conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentesq; ab ea nomen posuisse colonis.
Huius apes summum densæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectæ,
Obsedere apicem, & pedibus per mutua nexis
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuò vates, externum cernimus, inquit,
Aduentare virum, & partes petere agmen easdem
Partibus ex iisdem, & summa dominarier arce.
piis.
*Præterea, *castis adolet dum altaria tedis;*
Et iuxta genitorem adstat Lauinia virgo,
Visa (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatũ flamma crepitante cremari,
Regalesq; accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis, tum fumida lumine fuluo
Incendium bellicũ significat.
*Inuolui, ac totis *Vulcanum spargere tectis.*
Id verò horrendum, ac visu mirabile ferri.
Namque fore illustrem fama, fatisq; canebant
Ipsam, sed populo magnum portendere bellum.
At rex sollicitus monstris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucosq; sub alta
omnis enim fons alicui deo dicatus
*Consulit Albunea: nemorum quæ maxima *sacro*
Fonte sonat, sæuámque exhalat opaca Mephitin.
Hinc Italæ gentes, omnísque Oenotria tellus
In dubiis responsa petunt. huc dona sacerdos
Contulit, & cæsarum ouium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosq; petiuit.
ob multa simulacra.
Multa modis simulacra videt volitantia miris
*Et *varias audit voces, fruiturq; deorum*

Colloquio.

Colloquio, atque imis Acheronta affatur Auernis.
Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes;
Atque harum effultus tergo, stratisq; iacebat
Velleribus. subita ex alto vox reddita luco est.
Ne pete connubijs natam sociare Latinis,
*O mea progenies, thalamis neu crede *paratis.* ob Turnũ.
Externi veniunt generi: qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant; quorumq; à stirpe nepotes
*Omnia sub *pedibus, quà Sol vtrunque recurrens* id est, imperio suo.
Adspicit Oceanum, vertiq;, regiq; videbunt.
Hæc responsa patris Fauni, monitusq; silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus;
Sed circum latè volitans iam fama per vrbes
Ausonias tulerat, cùm Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere classem.
Aeneas, primiq; duces, & pulcer Iulus
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ,
*Instituuntq; dapes, & adorea *liba per herbas* placentę sũt ex farre, melle, oleo sacris aptę.
Subijciunt epulis, (sic Iupiter ipse monebat)
Et cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumptis hic fortè alijs, vt vertere morsum
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu, malisq; audacibus orbem
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris,
Heus, etiam mensas consumimus, inquit Iulus.
*Nec plura *alludens. ea vox audita laborum* per iocum.
Prima tulit finem; primamq; loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
Continuò, Salue fatis mihi debita tellus,

Vosq;,

Vosq́;, ait, ô fidi Troiæ saluete penates.
Hîc domus, hæc patria. genitor mihi talia namque
(Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit
Cùm te, nate, fames ignota ad litora vectum
Accisis coget dapibus consumere mensas;
Tum sperare domos defessus, ibiq́; memento
Prima locare manu, moliriq́; aggere tecta.
extrema scilicet omniũ periculorũ. *Hæc erat *illa fames, hæc nos suprema manebant,*
Exitijs positura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine solis,
Quæ loca, quíue habeant homines, vbi mœnia gẽtis,
Vestigemus, & à portu diuersa petamus.
id est, vinũ. posuit.n.cõtinens pro contento. *Nunc *pateras libate Ioui, precibúsque vocate*
Anchisen genitorem, & vina reponite mensis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, & geniúmque loci primámque deorum
Tellurem, nympháśque, & adhuc ignota precatur
Flumina: tum Noctem, Noctísque orientia signa,
Idæúmque Iouem, Phrygiámque ex ordine matrem
Inuocat, & duplices cæléque, Erebóque parentes.
Homer. in Il. 8. **Hîc pater omnipotens ter cælo clarus ab alto*
Intonuit; radijsq́; ardentem lucis, & auro,
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
Diditur hîc subito Troiana per agmina rumor,
Aduenisse diem, quo debita mœnia condant.
dixit iã, Et vina reponite mensis. *Certatim instaurant *epulas, atque omine magno*
Crateras læti statuunt, & vina coronant.
Postera cùm prima lustrabat lampade terras
Orta dies; vrbem, & fines, & litora gentis
Diuersi explorant: hæc fontis stagna Numici,

Hunc

Hunc Thybrim fluuium, hîc fortes habitare Latinos.
Tum satus Anchisa, delectos ordine ab omni,
*Centum oratores *augusta ad mœnia regis* augurio cõsecrata.
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes,
Donáque ferro viro, pacémque exposcere Teucris.
Haud mora, festinant iußi, rapidísque feruntur
Paßibus: ipse humili designat mœnia fossa;
Molitúrque locum, primásque in litore sedes
*Castrorum in morem *pinnis, atque aggere cingit.* idest, muro, in quo sunt pinnæ.
Iamq; iter emensi, turres, & tecta Latinorum
Ardua cernebant iuuenes, muroq; subibant:
Ante vrbem pueri, & primæuo flore iuuentus
*Exercentur equis, domitántq; in puluere *currus;* non currus, sed equos sub currib⁹ domitant.
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursúq;, ictúq; lacessunt:
Cùm prouectus equo longæui regis ad aures
Nuntius, ingentes ignota in veste, reportat,
Aduenisse viros. ille intra tecta vocari
Imperat: & solio medius consedit auito.
Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis.
Vrbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
**Horrendum siluis, & relligione parentum.* venerandũ.
Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen, hoc illis curia templum,
*Hæ sacris sedes epulis, hîc ariete *cæso* hoc sacrificium in ianua Palatij fiebat festis diebus.
Perpetuis soliti patres considere mensis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro, Italusq;, patérque Sabinus:
Vitisator curuam seruans sub imagine falcem
Saturnusq; senex, Ianíque bifrontis imago,

pro Aboriginū reges: sed est metro prohibitus.

*Vestibulo adstabant, aliiq; *ab origine reges,*
Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
Multaq; praeterea sacris in postibus arma,
Captiui pendent currus, curuaeq; secures,
Et cristae capitum, & portarum ingentia claustra,
Spiculáque, clypeíque, ereptáque rostra carinis.
Ipse Quirinali lituo, paruáque sedebat

augurū toga, de cocco, & purpura.

*Succinctus *trabea, laeuáque ancile gerebat*
Picus equûm domitor, quem capta cupidine coniux
Aurea, percussum virga, versúmque venenis,
Fecit auem Circe, sparsitq; coloribus alas.
Tali intus templo diuûm, patriáque Latinus
Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocauit;

legatorū.n. fuerat, vt ipsi ante loquerentur.

*Atque haec ingressis placido *prior edidit ore.*
Dicite Dardanidae (neque enim nescimus & vrbem,
Et genus; auditíque aduertitis aequore cursum)
Quid petitis? quae caussa rates, aut cuius egentes
Litus ad Ausonium tot per vada caerula vexit?
Siue errore viae, seu tempestatibus acti,
(Qualia multa mari nautae patiuntur in alto)
Fluminis intrastis ripas, portúque sedetis;
Ne fugite hospitium, néue ignorate Latinos,
Saturni gentem, haud vinclo, nec legibus aequam:

ac si diceret, aurei saeculi more viuimus.

*Sponte sua *veterísque dei se more tenentem,*
Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
Auruncos ita ferre senes, his ortus vt agris
Dardanus Idaeas Phrygiae penetrauit ad vrbes,
Threiciamq; Samum, quae nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Coryti Tyrrhena ab sede profectum,
Aurea nunc solio stellantis regia caeli

Accipit,

Accipit, & numerum diuorum altaribus auget.
Dixerat, & dicta Ilioneus sic voce secutus.
**Rex, *genus egregium Fauni, nec fluctibus actos*
Atra subegit hiems vestris succedere terris;
Nec sidus regione viæ, litúsue fefellit:
Consilio hanc omnes, animísque volentibus vrbem
Afferimur, pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens sol adspiciebat Olympo.
Ab Ioue principium generis: Ioue Dardana pubes
*Gaudet *auo. rex ipse Iouis de gente suprema*
Troïus Aeneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos sæuis effusa Mycenis
Tempestas ierit campos; quibus actus vterque
Europæ, atque Asiæ fatis concurrerit orbis;
Audijt, & si quem tellus extrema refuso
Submouet Oceano, & si quem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
Diluuio ex illo tot vasta per æquora vecti
*Dijs sedem *exiguam patrijs, litúsque rogamus*
Innocuum, & cunctis vndamq;, auramq; patentem.
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
Fama leuis, tantíque abolescet gratia facti:
Nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Aeneæ iuro, dextrámque potentem,
Siue fide, seu quis bello est expertus, & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quòd vltro
Præferimus manibus vittas, ac verba precantum)
Et petiere sibi, & voluere adiungere gentes.
Sed nos fata deûm vestras exquirere terras
Imperijs egere suis. hinc Dardanus ortus

Huc

benevolentiam conciliat ab honore, & genere.

generis originem. nam auus non est Iupiter Troianorũ, sed vnius Aeneæ.

arte vtitur ad impetrãdũ apta. petit. n. diis, & petit exiguam sedẽ.

Homer. in Il. 18

Huc repetit, iussisq; ingentibus vrget Apollo
Tyrrhenũ ad Thybrim, & fontis vada sacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parua prioris
Munera, relliquias Troia ex ardente receptas.
pateram significat. **Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:*
Hoc Priami gestamen erat, cùm iura vocatis
More daret populis, sceptrúmque, sacérque tiaras:
Iliadúmque labor vestes.
Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora, solóque immobilis hæret,
Intentos voluens oculos: nec purpura regem
Hom. in Il. 33. acu laborata. **Picta mouet, nec sceptra mouent Priameïa tantum,*
Quantum in connubio natæ, thalamóque moratur,
Et veteris Fauni voluit sub pectore sortem:
Hinc illum fatis externa à sede profectum
Portendi generum, paribúsque in regna vocari
potestate pari. **Auspicijs, hinc progeniem virtute futuram*
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait. Dij nostra incepta secundent,
pax. *Auguriúmque suum: dabitur, Troiane, *quòd optas.*
Munera nec sperno. non vobis, rege Latino:
pro libertate, vt alibi. *Diuitis *vber agri, Troiæ'ue opulentia deerit.*
Ipse modò Aeneas (nostri si tanta cupido est:
Si iungi hospitio properat, sociusq; vocari)
Adueniat, vultus néue exhorrescat amicos.
Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
Vos contrà regi mea nunc mandata referte.
Est mihi nata, viro gentis quam iungere nostræ
Oracula. *Non patrio ex adyto *sortes, non plurima cælo*
Monstra sinunt: generos externis affore ab oris,

Hoc

Hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant. hunc illum poscere fata
Et reor, & si quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
*Stabant *tercentum nitidi in præsepibus altis.* spectauit legionis Romanæ morem, in qua erãt equites trecenti.
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Instratos ostro alipedes, pictisq; tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent.
Tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum.
Absenti Aeneæ currum, geminósque iugales
Semine ab æthereo, spirantes naribus ignem,
*Illorum de gente, patri quos *Dædala Circe* ingeniosa, vt Dædalus.
Supposita de matre nothos furata creauit.
Talibus Aeneadæ donis, dictisq; Latini,
Sublimes in equis redeunt, pacémque reportant.
*Ecce autem *Inachijs sese referebat ab Argis* ad differentiam. nã & Argi erãt in Italia, à Diomede conditi.
Sæua Iouis coniux, auráque inuecta tenebat;
Et lætum Aeneam, classemq; ex æthere longè
Dardaniam Siculo prospexit ab vsque Pachyno.
Moliri iam tecta videt, iam fidere terræ,
Deseruisse rates. stetit acri fixa dolore;
Tum, quassans caput, hæc effudit pectore dicta:
*Heu stirpem inuisam, & *fatis contraria nostris* Homer. in Il. 191. volũtatib9.
Fata Phrygum. num Sigæis occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incensa cremauit
Troia viros? medias acies, mediósque per ignes
Inuenere viam. at, credo, mea numina tandem
Fessa iacent, odijs aut exsaturata quieui.
Quin etiam patria excussos infesta per vndas
*Ausa sequi, & profugis toto *me opponere ponto.* per Iunonẽ aerẽ intelli-

t *Absum*

gim*. ergo, me, cùm dixit, imbres, tonitrua, tẽpestates significat.

Absumptæ in Teucros vires cæliq́;, marisq́;.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Thybridis alueo,
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit: conceßit in iras
Ipse deûm antiquam genitor Calydona Dianæ:
Quod scelus aut Lapithis tãtũ, aut Calydone merẽte?
Ast ego, magna Iouis coniux, nil linquere inausum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Aenea. quòd si mea numina non sunt
Magna satis, dubitẽ haud equidẽ implorare quod vs-
Flectere si nequeo superos, Acherõta mouebo. (quãest
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis;
Atque immota manet fatis Lauinia coniux:
At trahere atque moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos excindere regum.
Hac gener, atque socer coeant mercede suorum.
Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba; nec face tantùm

Cissei filia, Hecuba vxor Priami. *prægnas.

**Cisseis *prægnans ignes enixa iugales:*
Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,
Funestæq́; iterum recidiua in Pergama tedæ.
Hæc vbi dicta dedit, terras horrenda petiuit:
Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum,

Homerus in Il. 62.

*Infernisq́; ciet tenebris: *cui tristia bella,*
Iræq́;, insidiæq́;, & crimina noxia cordi.
Odit & ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum: tot sese vertit in ora,
Tam sæuæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno his acuit verbis, ac talia fatur.

Hunc

Hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem,
*Hanc operam, ne noster honos, *infractáue cedat*
Fama loco, neu connubÿs ambire Latinum
Aeneadæ poßint, Italósue obsidere fines.
Tu potes vnanimes armare in prælia fratres,
Atque odÿs versare domos: tu verbera tectis,
Funereásque inferre faces: tibi nomina mille,
*Mille nocendi artes: *fœcundum concute pectus.*
Disÿce compositam pacem, sere crimina belli:
Arma velit, poscátque simul, rapiátque iuuentus:
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
*Celsa petit, *tacitúmque obsedit limen Amatæ.*
Quam super aduentu Teucrûm, Turniq; hymenæis
Femineæ ardentem curæq;, iræq; coquebant.
Huic dea cæruleis vnum de crinibus anguem
Conÿcit, inq; sinum præcordia ad intima subdit;
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille inter vestes, & læuia pectora lapsus
*Voluitur attactu nullo, *fallitq; furentem,*
Vipeream inspirans animam: fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitq; comas, & membris lubricus errat.
*Ac dum prima lues, *vdo sublapsa veneno,*
Pertentat sensus, atque oßibus implicat ignem,
Nec dum animus toto percepit pectore flammam:
Molliùs, & solito matrum de more locuta est,
Multa super nata lacrymans, Phrygÿsq; hymenæis.
Exulibúsne datur ducenda Lauinia Teucris,
O genitor? nec te miseret natæq;, tuiq;?

vel, antehac infracta, vel valde fracta cedat.

malitiæ plenum.

pro tacitè. non enim refertur ad limen.

sine sensu accipientis furoré inÿcit.

serpentum enim vda corpora.

Nec matris miseret; quam primo aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
At non sic Phrygias penetrat Lacedæmona pastor,
Ledæámque Helenam Troianas vexit ad arces?
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum
Ipsius Amatæ filius enim Venuliæ fuit, Amatæ sororis. *Et *consanguineo toties data dextera Turno?*
Si gener externa petitur de gente Latinis;
Idq; sedet; Fauniq; premunt te iussa parentis:
Omnem equidem sceptris terram, quæ libera nostris
Dissidet, externam reor, & sic dicere diuos.
Et Turno, si prima domus repetatur origo,
Inachus, Acrisiúsque patres, mediæq; Mycenæ.
His vbi nequidquam dictis experta, Latinum
Contrà stare videt; penitúsque in viscera lapsum
Serpentis furiale malum, totámque pererrat:
Tum verò infelix, ingentibus excita monstris,
Immensam sine more furit lymphata per vrbem:
Homer. in Il. 158. 211. **Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo:*
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatis fertur spatijs: stupet inscia turba,
Impubésque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non cursu segnior illo
Per medias vrbes agitur, populósque feroces.
non quòd ipsa simularet, (id enim est sanorū) sed quia ita fureret, vt speraret se Liberi sacra celebrare. *Quin etiam in siluas, *simulato numine Bacchi,*
Maius adorta nefas, maiorémque orsa furorem,
Euolat, & natam frondosis montibus abdit,
Quò thalamum eripiat Teucris, tædásque moretur;
Euohe Bacche fremens, solum te virgine dignum
Vociferans. etenim molles tibi sumere thyrsos,

Te

Te lustrare choros, sacrum tibi pascere crinem.
Fama volat, furijsq; accensas pectore matres.
Idem omnes simul ardor agit, noua quærere tecta.
Deseruere domos, ventis dant colla, comásque.
Ast aliæ tremulis vlulatibus æthera complent,
Pampineásque gerunt incinctæ pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem feruida pinum
Sustinet, ac natæ, Turniq; canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem, toruúmque repentè
Clamat: Io matres audite, vbi quæque, Latinæ.
Si qua pijs animis manet infœlicis Amatæ
Gratia; si iuris materni cura remordet:
Soluite crinales *vittas, atque Orgia mecum. matronarũ. nam meretricibus nõ dabantur.
Talem inter siluas, inter deserta ferarum
Reginam Alecto stimulis agit vndique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliúmque omnémque domum vertisse Latini:
Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur vrbem
*Acrisionæis Danae fundasse colonis, nominandi casus. refertur enim ad Danae, non ad colonis.
Præcipiti delata notho. locus Ardea quondam
Dictus auis. & nunc magnum manet Ardea nomẽ.
Sed fortuna fuit. tectis hic Turnus in altis
Iam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto toruam faciem, & furialia membra
Exuit, in vultus sese transformat aniles,
Et frontem obscenam rugis arat, induit albos
Cum vitta crines, tum ramum innectit oliuæ:
Fit Calybe Iunonis anus, templiq; sacerdos:
Et iuueni ante oculos his se cum vocibus offert.

Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores?
propriè de colonis, qui trāſcribi dicebantur. *Et tua Dardanijs *tranſcribi ſceptra colonis?*
Rex tibi coniugium, & quæſitas ſanguine dotes
Abnegat, externúſque in regnum quæritur hæres:
I nunc, ingratis offer te irriſe periclis:
Tyrrhenas, i, ſterne acies, tege pace Latinos.
Homerus in Il.204. *Hæc *adeò tibi me, placida cùm nocte iaceres,*
Ipſa palàm fari omnipotens Saturnia iuſſit.
Quare age, & armari pubem, portisq; moueri
ſuprà, Fluuio Tiberinus amœno *Lætus in arma para: & Phrygios, qui flumine *pulcro*
Conſedere, duces, pictáſque exure carinas.
Celeſtum vis magna iubet. rex ipſe Latinus
Ni dare coniugium, & dicto parere fatetur;
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hîc iuuenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim
Ora refert. claſſes inuectas Thybridis vndam,
Non, vt rere, meas effugit nuntius aures:
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Iuno
Immemor eſt noſtri.
qui ex vetuſtate naſcitur. *Sed te victa *ſitu, veriq; effœta ſenectus*
O mater curis nequidquam exercet, & arma
Regum inter falſa vatem formidine ludit.
Homerus in Il.55. *Cura tibi, *diuûm effigies, & templa tueri:*
Bella viri, pacémque gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
loquenti. *At iuueni *oranti ſubitus tremor occupat artus:*
Diriguere oculi: tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantáque ſe facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues:

*Verberáque insonuit, rabidóque hæc addidit ore. pro, verberibus.
En ego victa situ, quam veri effœta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit.
Respice ad hæc: adsum dirarum ab sede sororum:
Bella manu, lethúmque gero.
Sic effata, facem iuueni coniecit, & *atro furiali, inferno.
Lumine fumantes fixit sub pectore tedas.
Olli somnum ingens rupit pauor, ossáq;, & artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens *fremit, arma toro, tectisq; requirit: cum clamore poscit.
Sæuit amor ferri, & scelerata insania belli:
*Ira super: magno veluti cùm flamma sonore Homer. in Il. 203.
Virgea suggeritur costis vndantis aheni:
Exsultántque æstu latices: furit intus aquæ vis,
Fumidus atque altè spumis exuberat amnis:
Nec iam se capit vnda: volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit primus iuuenum, & iubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus Teucrisq; venire, Latinisq;.
Hæc vbi dicta dedit, diuósque in vota *vocauit: quia, votis nũcupatis, bella sumebantur.
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ mouet, atque iuuentæ:
Hunc ataui reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygijs se concitat alis,
Arte noua speculata locum, quo litore pulcer
Insidijs, cursuq; feras *agitabat Iulus. aptiꝰ ad cursum, quàm ad insidias refertur. nã
Hîc subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Obijcit, & noto nares contingit odore,

cursu agitamus, insidiis circumuenimus. *Vt ceruum ardentes agerent: quæ prima malorum*
Caussa fuit, bellóque animos accendit agrestes.
Ceruus erat forma præstanti, & cornibus ingens:
Tyrrhidæ pueri quem matris ab vbere raptum
Nutribant, Tyrrhúsque pater, cui regia parent
Armenta, & latè custodia credita campi.
Assuetum imperijs soror omni Siluia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis:
id est, quadrupedē, vt illud lib. 11. In latus, inque feri. *Pectebátque *ferum, puróque in fonte lauabat.*
Ille manum patiens, mensǽq; assuetus herili,
Errabat siluis, rursúsq; ad limina nota
Ipse domum sera quamuis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rapidæ venantis Iuli
Commouere canes, fluuio cùm fortè secundo
Deflueret, ripáque æstus viridante leuaret.
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius, curuo direxit spicula cornu:
Alecto. sic de Venere, lib. 11. Delectū, ac duce deo. *Nec dextræ erranti *deus abfuit: actáque multo*
Pérque vterum sonitu, pérque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit;
Successitq; gemens stabulis; questúque cruentus,
Atque imploranti similis, tectum omne repleuit.
Siluia prima soror palmis percussa lacertos,
ex laborum consuetudine. *Auxilium vocat, & *duros conclamat agrestes.*
Olli (pestis enim tacitis latet aspera siluis)
Improuisi adsunt: hic torre armatus obusto,
Stipitis hic grauidi nodis. quod cuique repertum,
Rimanti telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis vt fortè coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi.

At sæua è speculis tempus dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, stabuli & de culmine summo
Pastorale canit signum, cornúque recuruo
Tartaream intendit vocem, qua protinus omne
*Contremuit *nemus, & siluæ intonuere profundæ.* locus haud longè ab Aricia.
Audijt & Triuiæ longè lacus, audijt amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fontésque Velini:
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
*Tum verò ad *vocem celeres, quà buccina signum* buccinæ.
Dira dedit, raptis concurrunt vndique telis
Indomiti agricolæ. nec non & Troïa pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxere acies. non iam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibúsue præustis,
Sed ferro ancipiti decernunt, atráque latè
**Horrescit strictis seges ensibus, æráque fulgent* Homer. in Il. 21.
**Sole lacessita, & lucem sub nubila iactant:* Homerus in Il. 218.
Fluctus vti primo cœpit cùm albescere vento,
Paullatim sese tollit mare, & altiùs vndas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hîc iuuenis primam ante aciem stridente sagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus Almon
*Sternitur. hæsit enim sub gutture *vulnus, & vda* id est, sagitta: vt lib. 11. infesto vulnere Pyrrhus.
Vocis iter, tenuémque inclusit sanguine vitam.
Corpora multa virum circa, seniórque Galesus,
Dum paci medium se offert, iustissimus vnus
Qui fuit, Ausonijsq; olim ditissimus aruis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
**Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur:* Homerus in Il. 58.

Promiſſi dea facta potens, vbi ſanguine bellum
Imbuit, & primæ commiſit funera pugnæ,
Deſerit Heſperiam, & cæli conuexa per auras
voti cõpos. *Iunonem *victrix affatur voce ſuperba.*
En perfecta tibi bello diſcordia triſti:
Dic, in amicitiam coëant, & fœdera iungant:
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros.
eadẽ verba lib.4.80. *Hoc etiam his addam *tua ſi mihi certa voluntas:*
Finitimas in bella feram rumoribus vrbes,
Accendámque animos inſani Martis amore:
Vndique vt auxilio veniãt, ſpargam arma per agros.
terrorũ, ex tot hominum cæde: fraudis, ex ceruo vulnerato. *Tum contrà Iuno. *Terrorum, & *fraudis abũde eſt.*
Stant belli cauſſæ: pugnatur comminus armis.
Quæ fors prima dedit, ſanguis nouus imbuit arma.
Talia connubia, & tales celebrent hymenæos
Egregium Veneris genus, & rex ipſe Latinus.
Te ſuper æthereas errare licentiùs auras,
Haud pater ipſe velit ſummi regnator Olympi.
Cede locis: ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. Tales dederat Saturnia voces.
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytíq; petit ſedem, ſupera ardua linquens.
Eſt locus Italiæ in medio ſub montibus altis,
notus. **Nobilis, & fama multis memoratus in oris,*
Amſancti valles. denſis hunc frondibus atrum
Vrget vtrinque latus nemoris, medióque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis, & torto vertice torrens.
quòd hoſtię admotę cõcidãt, & moriantur. *Hîc ſpecus horrendum, & ſæui *ſpiracula Ditis*
Monſtrantur: ruptóque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces: queis condita Erynnis,

Inuiſum

Inuisum numen, terras, cælúmque leuabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. ruit omnis in vrbem
Pastorum ex acie numerus, cæsosq; reportant.
*Almonem puerum, *fœdatiq; ora Galesi:* cruentati.
Implorantq; deos, obtestantúrque Latinum.
Turnus adest, medióque in crimine cædis, & ignis
*Terrorem ingeminat: *Teucros in regna vocari,* quasi exules, & perfidos.
Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli.
Tum, quorum attonitæ Baccho nemora auia matres
*Insultant *thyasis, (neque enim leue nomen Amatæ)* choreis.
Vndique collecti coeunt, Martémque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata deûm, peruerso nomine poscunt,
Certatim regis circumstant tecta Latini.
**Ille velut pelagi rupes immota, resistit.* Homerus in Il. 170.
Vt pelagi rupes, magno veniente fragore;
Quæ sese, multis circum latrantibus vndis,
Mole tenet: scopuli nequidquam, & spumea circum
Saxa fremunt, laterique; illisa refunditur alga.
*Verùm vbi nulla datur *cæcum exsuperare potestas* fremitum populi.
Consilium: & sæuæ nutu Iunonis eunt res;
Multa deos, aurásque pater testatus inanes,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimúrque procella.
*Ipsi has sacrilego pendetis sanguine *pœnas* quia bellũ sumebãt cõtra voluntatem deorũ.
O miseri. te Turne nefas, te triste manebit
Supplicium, votisq; deos venerabere seris.
Nam mihi parta quies, omnisq; in limine portus:
Funere felici spolior. nec plura locutus,
Sepsit se tectis, rerúmque reliquit habenas.

Mos

*Mos erat *Hesperio in Latio, quem protinus vrbes*
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cùm prima mouent in prælia Martem,
Siue Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hircanísue, Arabísue parant, seu tendere ad Indos;
**Aurorámque sequi, Parthósque reposcere signa.*
Sunt geminæ Belli portæ, (sic nomine dicunt)
Relligione sacræ, & sæui formidine Martis.
Centum ærei claudunt vectes, æternáque ferri
Robora; nec custos absistit limine Ianus.
Has, vbi certa sedet patribus sententia pugnæ,
*Ipse *Quirinali trabea, cinctúque Gabino*
Insignis, reserat stridentia limina consul:
Ipse vocat pugnas; sequitur tum cetera pubes:
Aereáque assensu conspirant cornua rauco.
Hoc & tum Aeneadis indicere bella Latinus
More iubebatur, tristésque recludere portas.
Abstinuit tactu pater, auersusq; refugit
Fœda ministeria, & cæcis se condidit vmbris.
Tum regina deûm cælo delapsa, morantes
Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.
Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis antè.
Pars pedes ire parat campis: pars arduus altis
Puluerulentus equis furit: omnes arma requirunt,
Pars læues clypeos, & spicula lucida tergent
Aruina pingui, subigúntque in cote secures:
Signáque ferre iuuat, sonitúsque audire tubarum.
Quinque adeò magnæ, positis incudibus, vrbes
Tela nouant, Atina potens, Tybúrque superbum:

[Margin: Hesperio] id est, antiquo. nã duo Latia fuerunt.

[Margin: Auroramque] ortum diei pro populis dixit.

[Margin: Quirinali] regali, purpurea scilicet albo admisto. nam trabearum tria genera fuere, deorũ, regum, augurum.

Ardea,

*Ardea,*Crustumeriq;, & turrigeræ Antemnæ.* — Crustumeriū dicitur, sed metri caussa mutauit.
Tegmina tuta cauant capitum,flectúntque salignas
Vmbonum crates; aliȷ thoracas ahenos,
Aut læues ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc,& falcis honos,& huc omnis aratri
Cessit amor:recoquunt patrios fornacibus enses.
Classica iámque sonant.it bello tessera signum.
Hic galeam tectis trepidus rapit:ille frementes
Ad iuga cogit equos,clypeúmque,auróque trilicem
Loricam induitur,fidóque accingitur ense.
**Pandite nunc Helicona,deæ,cantúsque mouete,* — Homer. in Il.22.
Qui bello exciti reges,quæ quemque secutæ
Complerint campos acies,quibus Itala iam tum
Floruerit terra alma viris,quibus arserit armis.
Et meministis enim diuæ,& memorare potestis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
Contemptor diuûm Mezentius agmináque armat.
*Filius huic iuxta Lausus,quo *pulcrior alter* — Homerus in Il.25.
Non fuit excepto Laurentis corpore Turni;
**Lausus equûm domitor,debellatórque ferarum,* — Homerus in Il.48.
Ducit Agillina nequidquam ex vrbe secutos
*Mille viros,*dignus patrȷs qui lætior esset* — Homer. in Il. 171.
Imperȷs,& cui pater haud Mezentius esset.
Post hos insignem palma per gramina currum,
Victorésque ostentat equos,satus Hercule pulcro — Homer. in Il.115.
Pulcer Auentinus,clypeóque insigne paternum,
Centum angues,cinctámq; gerit serpentibus hydram:
Collis Auentini silua quem Rhea sacerdos
**Furtiuum partu sub luminis edidit oras,* — Homerus in Il.22.

Mista

Mista deo mulier, postquam Laurentia victor,
Hispaniæ rege. **Geryone exstincto, Tirynthius attigit arua,*
Tyrrhenóque boues in flumine lauit Iberas.
Pila manu, sæuósque gerunt in bella dolones,
Et tereti pugnant mucrone, verúque Sabello.
Homerus in Il. 104. *Ipse pedes *tegmen torquens immane leonis,*
Terribili impexum seta, cum dentibus albis,
Indutus capiti, sic regia tecta subibat,
Horridus, Herculeóque humeros innexus amictu.
Homerus in Il. 22. **Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt,*
Fratris Tyburti dictam cognomine gentem,
Catillúsque, acérque Coras, Argiua iuuentus:
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur:
Homerus in Il. 56. **Ceu duo nubigenæ cùm vertice montis ab alto*
Descendunt Centauri, Omolen, Othrynq; niualem
Linquentes: cursu rapido dat euntibus ingens
Silua locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundator defuit vrbis,
Homerus in Il. 64. **Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,*
Inuentúmque focis omnis quem credidit ætas,
Cæculus. hunc legio latè comitatur agrestis:
quæ Gabijs colitur. *Quiq; altum Præneste viri, quiq; arua *Gabinæ*
Iunonis, gelidúmque Anienem, & roscida riuis
Hernica saxa colunt; quos diues Anagnia pascit,
Quos Amasene pater. non illis omnibus arma,
Nec clypei, currúsue sonant. pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit: pars spicula gestat
Bina manu, fuluósque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: vestigia nuda sinistri
Instituere pedes: crudus tegit altera pero.

*At Mesapus equûm domitor, *Neptunia proles,*
Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro,
Iampridem resides populos, desuetáque bello
Agmina in arma vocat subito, ferrumq; retractat.
Hi Fesceninas acies, æquósque Faliscos,
Hi Soractis habent arces, Flauiniáque arua,
*Et Cymini cum monte lacum, lucósque *Capenos.*
Ibant æquati numero, regémque canebant:
**Ceu quondam niuei liquida inter nubila cycni,*
Cùm sese è pastu referunt, & longa canoros
*Dant per colla modos: *sonat amnis, & Asia longè*
Pulsa palus.
Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet, aëriam sub gurgite ab alto
Vrgeri volucrum raucarum ad littora nubem.
Ecce Sabinorum prisco de sanguine, magnum
Agmen agens Clausus, magniq; ipse agminis instar,
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus, & gens
Per Latium, postquã in partem data Roma Sabinis.
*Vna ingens Amiterna cohors, prisciq; *Quirites,*
Ereti manus omnis, oliuiferæq; Mutuscæ:
Qui Nomentum vrbem, qui Rosea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes, montémque Seuerum,
Casperiámq; colunt, Forulósque, & flumen Himellæ:
Qui Tiberim, Fabarimq; bibunt, quos frigida misit
*Nursia, & *Hortinæ classes, populiq; Latini:*
Quósque secans infaustum interluit Allia nomen.
Quàm multi Libyco voluuntur marmore fluctus,
Sæuus vbi Orion hibernis conditur vndis,
Vel cùm Sole nouo densæ torrentur aristæ,

hoc dicit, quia per mare ad Italiã venerat.

vnde porta Capena, quæ iuxta est, nomen accepit.

Homerus in Il. 21.

Caistrus, q cohæret Asiæ paludi.

Sabini, à quibus & Romani dicti sunt Quirites.

Hortini equites, quã classes dicuntur.

Aut Hermi campo, aut Lyciæ flauentibus aruis;
Scuta sonant, pulsúq; pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius, Troiani nominis hostis,
Curru iungit Halesus equos, Turnóque feroces,
Mille rapit populos: vertunt fœlicia Baccho
Maßica qui rastris, & quos te collibus altis
Aurunci misere patres, Sidicináque iuxta
Aequora, quiq; Cales linquunt, amnisq; vadosi
moribus, & est populus Campaniæ. *Accola Volturni, paritérque Saticulus *asper,*
Oscorumq́; manus. teretes sunt aclides illis
Tela; sed hæc lento mos est aptare flagello.
Læuas cetra tegit: falcati comminus enses.
Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Oebale: quem generasse Telon Sebetide nympha
Fertur, Teleboûm Capreas cùm regna teneret
Iam senior: patrijs sed non & filius aruis
Contentus, latè iam tum ditione premebat
Sarrastes populos, & quæ rigat æquora Sarnus,
Quiq; Rufas, Batulumq; tenent, atque arua Celennæ,
Homerus in Il. 24. *Et *quos maliferæ despectant mœnia Abellæ,*
Teutonico ritu soliti torquere cateias:
propriè: qa recens suberis cortex in quãuis formam facilè flectitur. *Tegmina queis capitum * raptus de subere cortex:*
Aeratæq; micant peltæ, micat æreus ensis.
Et te montosæ misere in prælia Nursæ,
Vfens, insignem fama, & fœlicibus armis:
Horrida præcipuè cui gens, assuetáque multo
Venatu nemorum, duris Aequicola glebis.
Armati terram exercent, sempérque recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente sacerdos,

Fronde

Fronde super galeam: & felici comptus oliua,
Archippi regis missu fortißimus Vmbro:
Vipereo generi: & grauiter spirantibus hydris:
Spargere qui somnos cantúque manuq; solebat,
Mulcebátque iras: & morsus arte leuabat:
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Eualuit, neque eum iuuere in vulnera cantus
Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcerrima bello
Virbius: insignem quem mater Aricia misit,
Eductum Aegeriæ lucis, Hymettia circum
*Litora, *pinguis vbi, & placabilis ara Dianæ.* Homer. in Il. 23.
*Namq; ferũt fama, Hippolytũ, postquã arte *nouercæ* Phædræ.
Occiderit, patriasq; explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
Aetherea, & superas cæli venisse sub auras:
**Pæoniis reuocatum herbis, & amore Dianæ.* à Pæone, deorũ medico.
Tum pater omnipotens, aliquẽ indignatus ab vmbris
Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
Ipse repertorem medicinæ talis, & artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad vndas.
At Triuia Hippolytum secretis alma recondit
*Sedibus, & nymphæ Aegeriæ, nemoriq; *relegat:* cõmendat, segregatum ab aliis.
Solus vbi in siluis Italis ignobilis æuum
Exigeret, versóque vbi nomine Virbius esset.
Vnde etiam Triuiæ templo, lucisq; sacratis
Cornipedes arcentur equi, quòd litore currum,
Et iuuenem monstris pauidi effudere marinis.

Filius ardentes haud secius æquore campi
Exercebat equos, curruq; in bella ruebat.
Homer. in Il. 23. **Ipse inter primos præstanti corpore Turnus*
Vertitur, arma tenens, & toto vertice suprà est:
Homer. in Il. 48. **Cui triplici crinita iuba galea alta Chymæram*
Sustinet, Aetnæos efflantem faucibus ignes.
Tam magis illa fremens, & tristibus effera flammis
Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.
At læuem clypeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, iam setis obsita, iam bos,
ne reuerti possetinformá prioré. *Argumentum ingens, & *custos virginis Argus,*
Cælatáque amnem fundens pater Inachus vrna.
Insequitur nimbus peditum, clypeatáque totis
Agmina densentur campis, Argiuáque pubes,
Aruncæq; manus, Rutuli, veteréſque Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti scuta Labici:
Homer. in Il. 23. **Qui saltus Tiberine tuos, sacrumq; Numici*
Litus arant, Rutulosq; exercent vomere colles,
Circæumq; iugum, queis Iupiter Anxuris aruis
Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Quà Saturæ iacet atra palus, gelidúsque per imas
Significat fluminis angustias. *Quærit *iter valles, atque in mare conditur Vfens.*
Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas:
Bellatrix. non illa colo, calathísue Mineruæ
Femineas assueta manus, sed prælia virgo
Dura pati, cursúque pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
Homer. in Il. 223. **Vel mare per medium, fluctu suspensa tumenti,*

Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas. Apol. Arg. 8.
Illam omnis tectis, agrísque effusa iuuentus,
Turbaq; miratur matrum, & prospectat euntem,
*Attonitis *inhians animis, vt regius ostro* ore ob stuporem pate facto.
Velet honos læues humeros, vt fibula crinem
Auro internectat, Lyciam vt gerat ipsa pharetram,
Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS
LIBER VIII.

*

Argumentum.

Belli signum Turnus ex Laurenti arce proponit, Latiíque totius, finitimarúmque vrbiũ sibi auxilia adiũgit. Venulus quoque Arpos ad Diomedem mittitur, vt eum periculi similitudine ad belli societatem impellat. Quibus rebus permotus Aeneas, copiarúmque suarũ paucitati diffidens, Tiberini monitu aduerso flumine in ea loca subuehitur, in quibus postea Roma condita fuit; Euandríque regis, qui ex Arcadia profugus in Palatino monte oppidum nomine Pallanteum condiderat, auxilium implorat. Euander Aeneam, aduentus eius caussa cognita, benignè hospitio excipit, sacrísque Herculis, quibus tum intentus erat, adhibitum, caussam, ritúsque sacrificij edocet, locáque eius tractus nobiliora obiter hospiti recenset. Postridie Aeneas equitum quadringentorum subsidio adiutus, quibus præerat Pallas vnicus Euandri filius, partem copiarum secundo flumine ad suos remittit, ipse cum re-

liquis Agyllam, florentissimam Tyrrhenorum ciuitatem, petit, cui cum Mezentio, quem ob intolerandam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vulcanus vxoris blanditiis adductus priuigno suo arma fabricatur, eadémque à Venere ad Aeneam deferũtur: qui armorum pulcritudine delectatus, cum cetera omnia, tum clypeum imprimis, qui res à posteritate sua strenuè gerendas habebat depictas, studiosè admiratur.

Aliud argumentum.

Vidit vt Aeneas summa vi bella parari,
Arcades Euandrúmque senem sibi fœdere iungit,
Dardanióque duci sociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix, dat Mulciber, in clypeóque
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

VT BELLI *signum Laurenti Turnus ab arce*
Extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu,
Vtq; acres concussit equos, vtq; impulit arma:
Extemplo turbati animi: simul omne tumultu
**Coniurat trepido Latium, sæuítque iuuentus*
Effera, ductores primi Messapus, & Vfens,
Contemptórque deûm Mezentius, vndique cogunt
Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad vrbem;
Qui petat auxilium; & Latio consistere Teucros,
Aduectum Aeneam classi, victósque penates
Inferre, & fatis regem se dicere posci,
Edoceat, multásque viro se adiungere gentes
Dardanio, & latè Latio increbescere nomen:
Quid struat his cœptis, quem si fortuna sequatur,
*Euentum pugnæ cupiat, *manifestius ipsi,*

Quàm

* erant enim tria militiæ genera, coniuratio, & euocatio, in tumultu; quæ hic significantur; tertiũ sacramentum.

* ostendit victorem Ae-

Quàm Turno regi, aut regi apparere Latino. neá cũ ipso etiam Diomede bella gesturum.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu;
Atque animum nunc huc celerem, nũc diuidit illuc,
In partésque rapit varias, pérque omnia versat:
Sicut aquæ tremulum labris vbi lumen ahenis
*Sole *repercussum, aut radiantis imagine lunæ,* quia primo aquam ferit, inde tendit ad tecta.
Omnia peruolitat latè loca; iamq; sub auras
Erigitur, summíque ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia fessa per omnes
Alituum, pecudúmque genus sopor altus habebat: Homer. in Il. 249.
Cùm pater in ripa, gelidiq; sub ætheris axe
Aeneas, tristi turbatus pectora bello,
Procubuit, seramq; dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci, fluuio Tiberinus amœno,
*Populeas inter *senior se attollere frondes* pertinet ad reuerentiã.
Visus. eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, & crines vmbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, & curas his demere dictis.
O sate gente deûm, Troianam ex hostibus vrbem
*Qui *reuehis nobis, æternaq; Pergama seruas,* ob Dardanũ Troiani generis auctoré ex Italia profectũ.
Exspectate solo Laurenti, aruisq; Latinis,
Hîc tibi certa domus, certi, ne absiste, penates;
Neu belli terrere minis. tumor omnis, & iræ
Concessere Deûm.
Iamq; tibi, ne vana putes hæc fingere somnum,
Litoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum fetus enixa iacebit,
Alba, solo recubans, albi circum vbera nati.
Hic locus vrbis erit, requies ea certa laborum.

Ex quo terdenis vrbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano.nunc qua ratione quod instat,
Expedias victor,paucis,aduerte,docebo.

ad has oras, exponit Seruius.

*Arcades *his oris,genus à Pallante profectum,*
Qui regem Euandrum comites,qui signa secuti,
Delegere locum,& posuere in montibus vrbem,
Pallantis proaui de nomine Pallanteum.
Hi bellum aßiduè ducunt cum gente Latina.
Hos castris adhibe socios,& fœdera iunge.
Ipse ego te ripis,& recto flumine ducam;
Aduersum remis superes subuectus vt amnem.
Surge age,nate dea; primísque cadentibus astris,
Iunoni fer rite preces;iramq;,minasq;
Supplicibus supera votis. mihi victor honorem
Persolues.ego sum pleno quem flumine cernis

minuentem: quod Tiberis propriũ est.

**Stringentem ripas,& pinguia culta secantem,*
Cæruleus Thybris,cælo gratißimus amnis.
Hîc mihi magna domus,celsis caput vrbibus exit.

Homer. in Il.20.

**Dixit,deinde lacu fluuius se condidit alto*
Ima petens:nox Aeneam,somnusq; reliquit.
Surgit,& ætherei spectans orientia solis
Lumina,rite cauis vndam de flumine palmis
Sustulit,ac tales effundit ad æthera voces.
Nymphæ, Laurentes nymphæ,genus amnibus vnde (est,
*Tuq;,ô Thybri tuo genitor cum *flumine sancto,*
Accipite Aeneam,& tandem arcete periclis.
Quo te cunque lacus miserantem incommoda nostra
Fonte tenet,quocumque solo pulcerrimus exis;
Semper honore meo,semper celebrabere donis,

Seruius ait sic inuocari solitũ Adesto Tiberine cum tuis vndis.

Corniger

Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum.
*Adsis ô tandem, & *propius tua numina firmes.* non.n.dubitat Aeneas de fide oraculi, sed petit celeritatem.
Sic memorat, geminasq; legit de classe biremes,
Remigioq; aptat; socios simul instruit armis.
Ecce autem, subitum, atque oculis mirabile monstrũ,
Candida per siluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridiq; in litore conspicitur sus:
Quam pius Aeneas, tibi enim, tibi maxima Iuno
Mactat sacra ferens, & cum grege sistit ad aram.
Thybris ea fluuium, quàm longa est, nocte tumentem
Leniit, & tacita refluens ita substitit vnda,
Mitis vt in morem stagni, placidæq; paludis
Sterneret æquor aquis, remo vt luctamen abesset.
*Ergo iter inceptum celerant rumore *secundo:* bona fama, cùm neminem læderent.
Labitur vncta vadis abies: mirantur & vndæ,
Miratur nemus insuetum fulgentia longe
Scuta virûm fluuio, pictasq; innare carinas.
Olli remigio noctémque, diemq; fatigant,
Et longos superant flexus, variisq; teguntur
*Arboribus, viridésque secant placido æquore *siluas.* id est, apparentes in flumine vicinarum siluarũ imagines.
Sol medium cæli conscenderat igneus orbem,
Cùm muros, arcémque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cælo
Æquauit. tum res inopes Euandrus habebat.
Ocyus aduertunt proras, vrbíque propinquant.
Fortè dies sollemnem illo rex Arcas honorem
**Amphitryoniadæ magno diuisque ferebat* Herculi Amphitryonis filio.
Ante vrbem in luco. Pallas huic filius vnà,
Vnà omnes iuuenum primi, paupérque senatus,
Thura dabant, tepidusq; cruor fumabat ad aras.

Vt celsas videre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & tacitis incumbere remis:
Terrentur visu subito, cunctíque relictis
Consurgunt mensis. audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoq; volat telo obuius ipse;
Et procul è tumulo, iuuenes, quæ caussa subegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit:
*Qui *genus, vnde domo? pacẽ ne huc fertis, an arma?*
Tum pater Aeneas puppi sic fatur ab alta,
Paciferæq; manu ramum prætendit oliuæ.
Troiugenas, ac tela vides inimica Latinis;
*Quos illi bello *profugos egere superbo:*
Euandrum petimus. ferte hæc; & dicite, lectos
Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes.
Obstupuit tanto perculsus nomine Pallas:
Egredere ô quicunque es, ait, coramq; parentem
Alloquere, ac nostris succede penatibus hospes,
Accepitq; manu, dextramq; amplexus inhæsit.
Progressi subeunt luco, fluuiúmque relinquunt.
Tum regem Aeneas dictis affatur amicis.
Optime Graiugenum, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos;
Non equidẽ extimui, Danaũ quòd ductor, & Arcas,
Quódque à stirpe fores geminis coniunctus Atridis.
Sed mea me virtus, & sancta oracula diuûm,
*Cognatíque patres, tua terris *dìdita fama,*
Coniunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus, Iliacæ primus pater vrbis, & auctor,
Electra, vt Graij perhibent, Atlantide cretus,
Aduehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit,

Id est, quo genere: vt illud, Cressa genus Pholoe.

vt vos quoque. quærit enim beneuolentiam à similitudine fortunæ.

antiquũ verbum, pro sparsa, diuulgata.

Edidit, ætherios humero qui sustinet orbes.
*Vobis Mercurius pater est, quem *candida Maia* splendidior enim Maia inter Pleiadas.
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam (auditis si quidquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat, cæli qui sidera torquet.
Sic genus amborum scindit se sanguine ab vno.
His fretus, non legatos, neque prima per artem
**Tentamenta tui *pepigi: me me ipse, meúmque* experimenta. pactus sum.
Obieci caput, & supplex ad limina veni.
*Gens eadem, quæ te crudeli *Daunia bello* Rutuli à Danao rege.
Insequitur. nos si pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnẽ Hesperiam penitus sua sub iuga mittãt,
Et mare, quod supra teneant, quódque alluit infra.
Accipe, dáque fidem. sunt nobis fortia bello
*Pectora, sunt animi, & *rebus spectata iuuentus.* Troiano bello per decennium.
Dixerat Aeneas. ille os, oculosq; loquentis
Iamdudum, & totum lustrabat lumine corpus.
Tunc sic pauca refert. Vt te fortissime Teucrûm
Accipio, agnoscoq; libens: vt verba parentis,
Et vocem Anchisæ magni, vultúmque recordor.
Nam memini Hesiones visentem regna sororis Homer. in Il. 100.
Laomedontiaden Priamum Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inuisere fines.
Tum mihi prima genas vestibat flore iuuenta:
Mirabarq; duces Teucros, mirabar & ipsum
Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat
Anchises. mihi mens iuuenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ coniungere dextram.
Accessi, & cupidus Phenei sub mœnia duxi.
Ille mihi insignem pharetram, Lyciasq; sagittas

Discedens, chlamidemq; auro dedit intertextam,
Impropriè. nã bina tantùm dici de iis, quæ singulari carēt numero, ait Seruius.
*Frænaq; *bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.*
Ergo &, quam petitis, iuncta est mihi fœdere dextra:
Et, lux cùm primum terris se crastina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibusq; iuuabo.
Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate fauentes
Nobiscum, & iam nunc sociorum assuescite mensis.
Hæc vbi dicta, dapes iubet, & sublata reponi
Pocula, gramineoq; viros locat ipse sedili;
structo ex herbis, & super sedile posito.
*Præcipuumq; *toro, & villosi pelle leonis*
Accipit Aeneam, solioq; inuitat acerno.
Tum lecti iuuenes certatim, aræq; sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantq; canistris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumq; ministrant.
Homer. in Il. 7 8.
Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.
Homer. in Il. 10. 249.
Postquam exempta fames, & amor cōpressus edēdi,
Rex Euandrus ait. Non hæc sollemnia nobis
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
Vana superstitio, veterúmue ignara deorum
Imposuit. sæuis hospes Troiane periclis
Seruati facimus, meritosq; nouamus honores.
quasi iam iamq; lapsuram.
*Iam primum saxis *suspensum hanc adspice rupem;*
Disiectæ procul vt moles, desertaq; montis
Stat domus, & scopuli ingentem traxere ruinam.
Hic spelunca fuit vasto submota recessu,
Semihominis Caci: facies quam dira tegebat,
Solis inaccessam radijs: semperq; recenti
Cæde tepebat humus, foribusq; affixa superbis

Ora

Ora virûm tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus erat pater. illius atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
*Attulit *& nobis aliquando optantibus ætas* vt multis.
Auxilium, aduentumq; dei. nam maximus vltor,
*Tergemini nece Geryonis, *spolijsq; superbus* abductis bobus.
Alcides aderat, taurosq; hac victor agebat
Ingentes, vallemq; boues, amnemq; tenebant.
At furijs Caci mens effera, ne quid inausum,
Aut intentatum scelerísue, dolíue fuisset,
Quattuor à stabulis præstanti corpore tauros
Auertit, totidem forma superante iuuencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
*Cauda in speluncam tractos, versisq; *viarum* quę vestigii signatæ furtū sæpe patefaciunt.
Indicijs raptos, saxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea, cùm iam stabulis saturata moueret
Amphitryoniades armenta, abitumq; pararet
Discessu mugire boues, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocem, vastoq; sub antro
Mugijt, & Caci spem custodita fefellit.
Hîc verò Alcidæ furijs exarserat atro
Felle dolor. rapit arma manu, nodisq; grauatum
**Robur & aërij cursu petit ardua montis.* clauam.
Tum primum nostri Cacum videre timentem,
Turbatumq; oculis. fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamq; petit. pedibus timor addidit alas.
Vt sese inclusit, ruptisq; immane cathenis
Deiecit saxum, ferro quod, & arte paterna

Pendebat, fultosq; emunijt obijce postes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemq;
Accessum lustrans, huc ora ferebat, & illuc,
Dentibus infrendens. ter totum feruidus ira
Lustrat Auentini montem: ter saxea tentat
Limina nequidquam, ter *fessus valle resedit.
Stabat acuta silex, præcisis vndique saxis:
Speluncæ dorso insurgens altissima visu,
*Dirarum nidis domus opportuna volucrum,
Hanc, vt prona iugo læuum incumbebat ad amnem,
Dexter in aduersum nitens concussit, & imis
Auulsum soluit radicibus: inde repentè
Impulit, impulsu quo maximus insonat æther.
Dissultant ripæ, refluitq; exterritus amnis:
At specus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & vmbrosæ penitus patuere cauernæ:
*Non secus, ac si qua penitus vi terra dehiscens
Infernas reseret sedes, & regna recludat
Pallida, dijs inuisa, superq; immane barathrum
Cernatur, trepidentq; immisso lumine manes.
Ergo insperata deprensum luce repentè,
Inclusumq; cauo saxo, atque insueta, *rudentem
Desuper Alcides telis premit, omniaq; arma
Aduocat, & ramis, vastisq; molaribus instat.
Ille autem (neq; enim fuga iam super vlla pericli est)
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Euomit, inuoluitq; domum caligine cæca,
Prospectum eripiens oculis, glomeratq; sub antro
Fumiferam noctem, commistis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, seq; ipse per ignem

Præcipiti

non corpore, sed animo, vt egés consilij.

nó, mali ominis, sed humanis cadaueribus vescétium.

Homer. in Il.220.

clamãtem.

Præcipiti iecit saltu, quà plurimus vndam
Fumus agit, nebulaq; ingens specus æstuat atra.
*Hîc Cacum in tenebris, incendia *vana vomentem,* nihil Herculem lædentia.
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra reuulsis.
*Abstractæq; boues, *abiurataq; rapinæ* contra ius retentæ.
Cælo ostenduntur; pedibusq; informe cadauer
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villosaq; setis
Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætiq; minores
Seruauere diem; primusq; Potitius auctor:
*Et domus Herculei *custos Pinaria sacri,* id est: ministra: vt libr. XI. At Triuiæ custos.
Hanc aram luco statuit, quæ maxima semper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima semper.
Quare agite ô iuuenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
Communemq; vocate deum, & date vina volentes.
*Dixerat; *Herculea bicolor cùm populus vmbra* Herculi consecrata.
Velauitq; comas, folijsq; innexa pependit;
Et sacer impleuit dextram scyphus. ocyus omnes
In mensam læti libant, diuosq; precantur.
**Deuexo interea propior fit vesper Olympo:* In noctem inclinato.
Iámque sacerdotes, primusq; Potitius ibant,
Pellibus in morem cincti, flammasq; ferebant.
Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
Dona ferunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
*Tum *Salij ad cantus, incensa altaria circum* qui tripudiantes circumibant aras.
Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Hic

Hic iuuenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt: vt prima nouercæ
Monstra manu, geminosq; premens eliserit angues:
Vt bello egregias idem disiecerit vrbes,
Homer.in Il.114. *Troiamq;, Oechaliámque: vt *duros mille labores*
Homer.in Il.88. *Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ*
Pertulerit. tu nubigenas, inuicte, bimembres,
Hyleumq;, Pholumq; manu, tu Cressia mactas
Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem:
Homer.in Il.88. **Te Stygij tremuere lacus, te ianitor Orci,*
Ossa super recubans antro semesa cruento:
Nec te vllæ facies, non terruit ipse Typhoeus
id est prudétissimúe non circumuenit. *Arduus, arma tenens: *non te rationis egentem*
Lernæus turba capitum circumstetit anguis.
Salue vera Iouis proles, decus addite diuis:
Et nos, & tua dexter adi pede sacra secundo.
magis quàm omnia, vltra omnia. *Talia carminibus celebrant, *super omnia Caci*
Speluncam adijciunt, spirantémque ignibus ipsum.
Consonat omne nemus strepitu, collesq; resultant:
Exin se cuncti diuinis rebus ad vrbem
Perfectis referunt. ibat rex obsitus æuo;
Et comitem Aeneam iuxta, natúmque tenebat
Ingrediens, varioq; viam sermone leuabat.
Miratur, facilesq; oculos fert omnia circum
Aeneas, capiturq; locis, & singula lætus
Exquiritq;, auditq; virûm monumenta priorum.
id est, Pallanteæ, vbi postea palatium fuit. *Tum rex Euandrus, *Romanæ conditor arcis:*
Hæc nemora indigenæ Fauni, nymphæq; tenebant,
Gensq; virûm truncis, & duro robore nata:
Queis neq; mos, neq; cultus erat: nec iungere tauros,
Aut

Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exsul ademptis.
*Is genus *indocile, ac dispersum montibus altis* pro, indoctum.
Composuit, legesq; dedit, Latiumq; vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
Aureaq;, vt perhibent, illo sub rege fuere
Sæcula. sic placida populos in pace regebat:
*Deterior donec paullatim, ac *decolor ætas,* non aurea .i. pulcerrimi coloris, sed infecta, vt sunt corpora vitiosa.
Et belli rabies, & amor successit habendi.
Tum manus Ausoniæ, & gentes venere Sicanæ:
Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.
Tum reges, asperq; immani corpore Thybris:
A quo post Itali fluuium cognomine Thybrim
Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria, pelagiq; extrema sequentem,
Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum
His posuere locis, matrisq; egere tremenda
Carmentis nymphæ monita: & deus auctor Apollo.
*Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat & *aram,* quam fecit extinctæ matri.
Et Carmentalem Romano nomine portam
Quã memorant, nymphæ priscũ Carmentis honorem
Vatis fatidicæ, cecinit quæ prima futuros
Aeneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum
*Rettulit, & gelida monstrat sub *rupe Lupercal,* montis Palatini.
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi,
Nec non & sacri monstrat nemus Argileti,
Testaturq; locum & letum docet hospitis Argi.

Hinc ad Tarpeiam ſedem, & Capitolia ducit
Aurea nunc, olim ſyluestribus horrida dumis.
Iam tum relligio pauidos terrebat agreſtes.
magna : vt alibi. **Dira loci: iam tum ſiluam, ſaxumq; tremebant.*
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem,
Homer. in Il. 10. *(*Quis deus, incertũ eſt) habitat deus: Arcades ipſum*
*Credunt ſe vidiſſe *Iouẽ, cùm ſæpe nigrantem*
Homer. in Il. 198. *Aegida concuteret, dextra nimboſq; cieret.*
vnum Iani, alterum Saturni. *Hæc *duo præterea diſiectis oppida muris,*
Relliquias, veterumq; vides monumenta virorum.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit vrbem:
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
quaſi tuta, Caco mortuo. *Pauperis Euandri, *paſſimq; armenta videbant*
Romanoq; foro, & lautis mugire Carinis.
Vt ventum ad ſedes; hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubijt: hæc illum regia cepit:
quaſi rẽ arduã, & difficilem. **Aude hoſpes contemnere opes, & te quoq; dignum*
Finge deo, rebuſq; veni non aſper egenis.
Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Aeneam duxit, ſtratuſq; locauit,
Effultum folijs, & pelle Libyſtidis vrſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequidquã exterrita mater,
Laurentumq; minis, & duro mota tumultu
Vulcanum alloquitur, thalamoq; hæc coniugis aureo
Incipit, & dictis diuinum adſpirat amorem.
Dum bella Argolici vaſtabant Pergama reges
fatis exitio deſtinata. **Debita, caſuraſq; inimicis ignibus arces:*
Non vllum auxilium miſeris, non arma rogaui

Artis,

Artis, opisq; tuæ: nec te, carißime coniux,
Incaßúmue tuos volui exercere labores:
**Quamuis & Priami deberem plurima natis,* Homerus in Il.208.
Et durum Aeneæ fleuissem sæpe laborem.
Nunc Iouis imperijs Rutulorum constitit oris:
**Ergo eadem supplex venio, & sanctũ mihi numen* Homer. in Il.209.
Arma rogo genitrix nato. te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere coniux.
Adspice qui coeant populi, quæ mœnia clausis
Ferrum acuant portis in me, excidiúmque meorum.
**Dixerat, & niueis hinc atque hinc Diua lacertis* Homer. in Il.155.
Cunctantem amplexu molli fouet. ille repentè
Accepit solitam flammam; notúsque medullas Homer. in Il.156.
Intrauit calor, & labefacta per ossa cucurrit,
Non secus, atque olim tonitru cùm rupta corusco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Sensit læta dolis, & formæ conscia coniux.
**Tum pater æterno fatur deuinctus amore.* Homer. in Il.157.
**Quid caussas petis ex alto? fiducia ceßit* Il.209.
Quò tibi diua mei? similis si cura fuisset;
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset:
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, decémque alios Priamum superesse per annos.
Et nunc si bellare paras, atque hæc tibi mens est;
Quidquid in arte mea possum promittere curæ;
*Quod fieri ferro, *liquidóue potest electro;* pyro?
Quantum ignes, animæq; valent; absiste precando
*Viribus indubitare tuis. *Ea verba locutus* Homer. in Il.157.
Optatos dedit amplexus, placidúmque petiuit
Coniugis infusus gremio per membra soporem.

x *Inde,*

Inde, vbi prima quies medio iam noctis abactæ
tempore. *Curriculo expulerat somnum, ceu fœmina primum,*
Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerua,
Impositum cinerem; & sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi, famulásque ad lumina longo
Exercet penso, castum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educere natos,
Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo
Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium iuxta latus, Aeoliámque
Erigitur Liparem, fumantibus ardua saxis,
Quam subter specus, & Cyclopum exesa caminis
Antra Aetnæa tonant; validiq; incudibus ictus
Auditi referunt gemitum; stridúntque cauernis
terræ sunt, ferri in massam coactæ. *Stricturæ Chalybum; & fornacibus ignis anhelat:*
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Hôc tunc ignipotens cælo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontésque, Steropésq;, & nudus mẽbra Pyracmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cælo
Deijcit in terras, pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
Addiderant, rutuli tres ignis, & alitis Austri.
Homerus in Il. 60. *Fulgores nunc terrificos, sonitúmque, metúmque*
Miscebant operi, flammisq; sequacibus iras.
Parte alia Marti currumq;, rotásque volucres
Instabant, quibus ille viros, quibus excitat vrbes:
pro turbanti. *Aegidáque horrificam, *turbatæ Palladis arma,*
Certatim squamis serpentum, auróque polibant,

Conne

Connexósque angues, ipsamq; in pectore diuæ
Gorgona desecto vertentem lumina collo.
**Tollite cuncta, inquit, cœptos auferte labores* Homer. in Il. 209.
Aetnæi Cyclopes, & huc aduertite mentem.
*Arma acri facienda viro. nunc viribus *vsus,* pro, tẽpus est vti viribus.
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra:
Præcipitate moras. nec plura effatus. at illi
Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
**Sortiti: fluit æs riuis, auriq; metallum:* diuiserũt inter se, vt ali... bi, sortiti re... mos.
Vulnificúsque calybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant, vnum omnia contra
Tela Latinorum; septenósque orbibus orbes
Impediunt. alij ventosis follibus auras
*Accipiunt, redduntq;: alij *stridentia tingunt* tingẽdo stri... dere facit.
Aera lacu: gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese multa vi brachia tollunt
In numerum, versantq; tenaci forcipe massam.
*Hæc pater Aeolijs properat dum *Lemnius oris;* quia, deie... ctus à Iuno... ne ob defor... mitatẽ, ce... cidit in Le... mnum.
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicáque inducitur artus;
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis: Homer. in Il. 14. Od. 19.
Tum lateri, atque humeris Tegeæum subligat ensem,
Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressumq; canes comitantur herilem.
Hospitis Aeneæ sedem, & secreta petebat,
Sermonum memor, & promissi muneris heros.
**Nec minus Aeneas se matutinus agebat.* Homerus in Il. 104.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.

Congreßi iungunt dextras, medijsq; residunt
Homerus in Il.104. *Aedibus, & licito tandem sermone fruuntur.*
Rex prior hæc.
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite numquam
vt illud li.3. **Res equidem Troiæ victas, aut regna fatebor,*
Postquã res Asiæ. *Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto*
Exiguæ vires: hinc Tusco claudimur amni:
Hinc Rutulus premit, & murum circumsonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos, opulentáque regnis
Iungere castra paro: quam fors inopina salutem
Ostentat: fatis huc te poscentibus affers.
antiquo opere. *Haud procul hinc saxo incolitur fundata *vetusto*
Vrbis Agillinæ sedes: vbi Lydia quondam
Gens bello præclara, iugis insedit Etruscis.
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio, & sæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes, quid facta tyranni
Effera? dij capiti ipsius, generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusq; manus, atque oribus ora.
sanie mortui, tabo viuentis. *Tormenti genus, & *sanie, tabóque fluentes*
Complexu in misero, longa sic morte necabat.
Ac fessi tandem ciues infanda furentem
Armati circumsistunt, ipsumq; domúmque;
Obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros
historice, pro confugiebat. **Confugere, & Turni defendier hospitis armis.*
Ergo omnis furijs surrexit Etruria iustis:
Regem ad supplicium præsenti morte reposcunt.
quasi forte multis : vt *His ego te Aenea ductorem millibus *addam.*

Toto nanque fremunt condensæ litore puppes. fit firmus exercitus.
Signáque ferre iubent: retinet longæuus haruspex
Fata canens. O Mæoniæ delecta iuuentus,
Flos veterum, virtusq; virûm, quos iustus in hostem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam subiungere gentem:
*Externos *optate duces. tum Etrusca resedit* votis.
Hoc acies campo, monitis exterrita diuûm.
*Ipse oratores ad me, regniq; *coronam* insigne. nã coronã Tuscos reges numquã habuisse, ait Seruius.
Cum sceptro misit, mandátque insignia Tarchon,
Succedam castris, Tyrrhenáque regna capessam.
Sed mihi tarda gelu, sæclisq; effeta senectus
Inuidet imperium, seræq; ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni mistus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. tu, cuius & annis,
Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
Ingredere ô Teucrum, atq; Italum fortissime ductor,
*Hunc tibi præterea, spes, & *solatia nostri,* quia, amissa coniuge vnicum habebat solatiũ.
Pallanta adiungam. sub te tolerare magistro
Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta,
Assuescat, primis & te miretur ab annis.
Arcades huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo, totidémque suo tibi nomine Pallas.
*Vix ea fatus erat defixiq; ora *tenebant* tristes ob auxiliorũ paucitatem, ait Seruius.
Aeneas Anchisiades, & fidus Achates:
Multáque dura suo tristi cum corde putabant;
Ni signum cælo Cytherea dedisset aperto.
**Namque improuiso vibratus ab æthere fulgor* Homer. in Il. 115.
Cum sonitu venit, & ruere omnia visa repentè,
Tyrrhenusq; tubæ mugire per æthera clangor.

Suspiciunt: iterum, atq; iterum fragor intonat ingens:
Arma inter nubem, cæli in regione serena
serenum est post pluuias, quasi subudum. *Per *sudum rutilare vident, & pulsa tonare.*
Obstupuere animis alij; sed Troius heros
Agnouit sonitum, & diuæ promissa parentis.
Tum memorat. Ne verò hospes, ne quære profectò
Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.
Homerus in Il. 204 *Hoc signum cecinit missuram diua creatrix,*
Si bellum ingrueret, Vulcaniáque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miseris cædes Laurentibus instant:
Quas pœnas mihi Turne dabis: quã multa sub vndas
Scuta virûm, galeásque, & fortia corpora volues
quę se factu rũ Latinus promiserat. *Thybri pater: poscant acies, & *fœdera rumpant.*
Hæc vbi dicta dedit, solio se tollit ab alto:
Et primum Herculeis sopitas ignibus aras
cui pridie sacrificauerat. *Excitat: *hesternumq; larem, paruósque penates*
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
Euandrus pariter, pariter Troiana iuuentus.
Posthinc ad naues graditur, sociósque reuisit:
Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
Præstantes virtute legit: pars cetera prona
sine remigio. *Fertur aqua, *segnisq; secundo defluit amni,*
Nuntia ventura Ascanio rerúmque, patrisq;.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arua:
optimũ, & præcipuum. *Ducunt *exsortem Aeneæ; quem fulua leonis*
Pellis obit totum, præfulgens vnguibus aureis.
Fama volat paruam subito vulgata per vrbem,
Ocyus ire equites Tyrrheni ad litora regis.
Homerus in Il. 20. **Vota metu duplicant matres, propiusq; periclo*

It timor,

It timor, & maior Martis iam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis Homer. in Il. 125.
Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur.
**O mihi præteritos referat si Iupiter annos* Homer. in Il. 43.
Qualis eram, cùm primam aciem Præneste sub ipsa
Straui, scutorumq; incendi victor aceruos,
Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi:
*Nascenti cui *tres animas Feronia mater,* per tres animas perfectum indicat virum.
Horrendum dictu, dederat: terna arma mouenda:
Ter leto sternendus erat: cui tum tamen omnes
Abstulit hæc animas dextra, & totidẽ exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vsquam
Gnate tuo; neque finitimus Mezentius vnquam,
Huic capiti insultans, tot ferro sæua dedisset
Funera, tam multis viduasset ciuibus vrbem.
*At *vos ô superi, & diuûm tu maxime rector* à suis laudibus ad curã filij conuertitur.
Iupiter, Arcadij quæso miserescite regis,
Et patrias audite preces. si numina vestra
Incolumem Pallanta mihi, si fata reseruant;
Si visurus eum viuo, & venturus in vnum;
Vitam oro: patiar quemuis durare laborem.
Sin aliquem infandum casum fortuna minaris:
Nunc ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam;
Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri:
*Dum te care puer, mea *sera, & sola *voluptas,* nã & sero & solus est susceptus.
Complexu teneo: grauior ne nuntius aures
Vulneret. Hæc genitor digressu dicta supremo
Fundebat: famuli collapsum in tecta ferebant.
Iámque adeò exierat portis equitatus apertis:
Aeneas inter primos, & fidus Achates:

Homerus in Il.115. *Inde alij Troiæ proceres; *ipse agmine Pallas*
In medio, chlamyde, & pictis conspectus in armis:
Homerus in Il.244 **Qualis vbi Oceani perfusus Lucifer vnda,*
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cælo, tenebrásque resoluit.
Stant pauidæ in muris matres, oculisq; sequuntur
Pulueream nubem, & fulgentes ære cateruas.
Olli per dumos, quà proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
Quadrupedante putrē sonitu quatit vngula campū.
Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
...ia non so ...ciuibus, ...l & ab in ...lis cole...tur. *Relligione patrum *latè sacer: vndique colles*
Inclusere caui, & nigra nemus abiete cingunt.
Siluano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
Aruorum, pecorisq; deo, lucumq;, diémque:
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebāt
Castra locis: celsóq; omnis de colle videri
Iam poterat legio, & latis tendebat in aruis.
Huc pater Aeneas, & bello lecta iuuentus
Succedunt, fessiq; & equos, & corpora curant.
...mer. in ...212.218. *At Venus æthereos inter dea candida nimbos,*
Dona ferens aderat: natumq; in valle reducta
Vt procul è gelido secretum flumine vidit,
...fessa deā. *Talibus affata est dictis, seq; obtulit *vltro.*
En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes nate superbos,
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit:
Homerus in Il.213. **Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.*

* Ille

*Ille deæ donis, & tanto lætus honore, Homer. in Il.212.
Expleri nequit, atque oculos per singula voluit:
Miratúrque, intérque manus, & brachia versat
Terribilem cristis galeam, flammásque vomentem, Homer. in Il. 211.
*Fatiferumq; ensem, loricam ex ære rigentem, Homer. in Il.115.
Sanguineam, ingentem: qualis, cùm cærula nubes
*Solis inardescit radijs, longéque refulget. Homer. in Il.115.
Tum leues ocreas electro, auróque recocto,
Hastámque, & clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumq; triumphos,
Haud vatum ignarus, venturiq; inscius æui,
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
*Stirpis ab Ascanio, pugnatáque in ordine bella. subaudi, ad Augustum.
Fecerat, & viridi fetam Mauortis in antro
Procubuisse lupam; geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impauidos; illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos, & corpora *fingere lingua. i. tergere.
Nec procul hinc Romã, & raptas sine more Sabinas
Consessu *caueæ, magnis Circensibus actis, cauea est, vbi popul⁹ spectat.
Addiderat, subitóque nouum consurgere bellum
Romulidis, Tatióque seni, Curibusq; seueris.
Post ijdem inter se posito certamine reges
Armati Iouis ante aras; paterásque tenentes
Stabant, & cæsa iungebant fœdera *porca. in omnibus sacris plus valent feminei generis victimæ.
Haud procul inde, citæ Metium in diuersa quadrigæ
Distulerant: (at tu dictis Albane maneres)
Raptabátque viri mendacis viscera Tullus
Per siluam, & sparsi rorabant sanguine vepres.
Nec non Tarquinium eiectum Porsenna iubebat

Accipere, ingentiq; vrbem obsidione premebat:
Aeneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti similem, similémque minanti
Adspiceres, pontem auderet quòd vellere Cocles,
Et fluuium vinclis innaret Clœlia ruptis.
summa clypei parte.
*In *summo custos Tarpeiæ Manlius arcis*
Stabat pro templo, & Capitolia celsa tenebat;
curiā Calabram dicit, quā Romulus texerat culmis.
*Romuleóque recens horrebat regia *culmo:*
Atque hîc auratis volitans argenteus anser
Porticibus, Gallos in limine adesse canebat:
i. parū aberat, quin tenerent.
*Galli per dumos aderant, arcémque *tenebant:*
Defensi tenebris, & dono noctis opacæ.
pro ba ba. sic accipit Seruius.
*Aurea cæsaries ollis, atque aurea *vestis:*
Virgatis lucent sagulis. tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quisque alpina coruscant
Gæsa manu, scutis protecti corpora longis.
Hinc exsultantes Salios, nudósque Lupercos,
Lanigerósque apices, & lapsa ancylia cælo
studiose fecerat in clypeo.
**Extuderat: castæ ducebant sacra per vrbem*
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis:
Et scelerum pœnas, & te Catilina minaci
Pendentem scopulo, furiarumq; ora trementem,
Cēsoriū, non.n. Vticensem laudasset, qui contra Cæsarem Augusti patrē, arma tulerat.
*Secretósque pios, his dantem iura *Catonem.*
Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
Aurea: sed fluctu spumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Aequora verrebant caudis, æstumq; secabant.
In medio classes æratas, Actia bella
Cernere erat: totumq; instructo Marte videres

Feruere

Feruere Leucatem, auróque effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar
Cum patribus, populóque, penatibus, & magnis dijs,
Stans celsa in puppi, geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumq; aperitur vertice sidus.
*Parte alia ventis, & dijs Agrippa *secundis,* significat deos fauisse primũ Augusto, deinde Agrippę.
Arduus, agmen agens, cui belli insigne superbum
Tempora nauali fulgent rostrata corona.
Hinc ope barbarica, varijsq; Antonius armis,
Victor ab Auroræ populis, & litore rubro,
Aegyptum, viresque Orientis, & vltima secum
Bactra vehit; sequiturq; (nefas) Aegyptia coniux.
Vnà omnes ruere, ac totum spumare reductis
Conuulsum remis, rostrisq; stridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare reuulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
*Tanta mole viri *turritis puppibus instant.* quod inuenit Agrippa primus.
Stupea flamma manu, teliq; volatile ferrum
Spargitur: arua noua Neptunia cæde rubescunt.
Regina in medijs patrio vocat agmina sistro:
Nec dum etiam geminos à tergo respicit angues.
**Omnigenumq; deûm monstra, & latrator Anubis,* Homer. in Il.220.
Contra Neptunum, & Venerem, contraq; Mineruam
Tela tenent: sæuit medio in certamine Mauors,
Cælatus ferro, tristésque ex æthere diræ:
Et scissa gaudens vadit Discordia palla:
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello. Homer. in Il.115.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Aegyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.

Ipsa

Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos iam iámque immittere funes.
Illam inter cædes pallentem morte futura
*Fecerat ignipotens, vndis, & *Iapige ferri:*

vẽto de Apulia flãte.

Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentémque sinus, & tota veste vocantem
Cæruleum in gremium latebrosáq; flumina victos.
*At Cæsar, triplici inuectus Romana *triumpho*
Mœnia, dijs Italis, votum immortale, sacrabat
Maxima tercentum totam delubra per vrbem.

Antoniano Dalmatico, Alexandrino.

Lætitia, ludisq; viæ, plausúq; fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæsi strauere iuuenci.
*Ipse sedens *niueo candentis lumine Phœbi,*
Dona recognoscit populorum, aptátque superbis
Postibus; incedunt victæ longo ordine gentes,
Quàm variæ linguis, habitu tam vestis, & armis:
Hîc Nomadum genus, & discinctos Mulciber Afros,
Hîc Lelegas, Caráſque, sagittiferósque Gelones

marmoreũ .n. erat templum, adducto marmore de portu Lunæ, qui est in Liguria.

Finxerat: Euphrates ibat iam mollior vndis:
Extremíq; hominum Morini, Rhenusq; bicornis:
Indomitíq; Daæ, & pontem indignatus Araxes.
Talia per clypeum Vulcani dona parentis
Miratur; rerumq; ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famámque, & fata nepotum.

P. VIR.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER IX.

*

Argumentum.

Absente Ænea, & in Tuscia conquirendis auxiliis occupato, Turnus à Iunone per Iridem admonitus, ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, quàm proximè ad hostes copias admouet. Qui cùm suis se mœnibus continerent, neq; æquo loco facerent dimicandi potestatem, vt illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat eius classis materia ex Ideæ matris luco cæsa, quapropter matris precibus adductus Iupiter, naues omnes instanti incendio eripuit, & in totidem nymphas marinas conuertit. Post hæc, imminente iam nocte, Turnus aduersus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit, iis Messapum præficit: interim consultantibus Troianorum ducibus, quemnam potissimum ad Æneam mitterent, qui de suorum periculo eum faceret certiorem, vltro eam prouinciam suscipiunt Nisus & Euryalus, coniunctissimum amicorum par: qui cùm vrbe emissi, hostium excubias vino somnóque obrutas offendissent, Rhamnetem cum magno Rutulorū numero trucidant, eorúmque se spoliis exornant: verum cùm instante iam luce se recipere conantur, à Volscentis equitibus conspecti, ad siluas confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, viæ que errore impeditus in hostes incidit, & à Volscente, frustra deprecante Niso, confoditur. Nisus quoq; cæso Volscéte, & Euryali nece strenuè vindicata, multis vulneribus confossus super amici corpus concidit. Ca-

pita

pita hastis affixa, in castra deferuntur, vbi à Troianis è mœnibus agnita ingentem in vrbe luctũ excitant. Interim Turnus totis viribus hostes oppugnat, magna vtrinque strages editur. Ibi Ascanius Numanum insolentiùs se iactantem sagittę ictu interficit. Pandarus & Bitias successu elati portam recludunt, hostésque subeuntes ingenti cæde propellunt. Eius rei nuntio accepto, Turnus per portam patentem in oppidum irrumpit, Troianósque in fugam conuertit. tandem hostium multitudine circumuentus, paullatim cedit ad eam oppidi partem, quæ fluuio alluitur, &, vt erat armatus, flumen tranans, incolumis ad suos reuertitur.

Aliud argumentum.

Ad Turnum properè Iunonia mittitur Iris,
Instigátque animos, acies mouet ille, Phrygásque
Obsidet: inde igni euersa est Aeneïa classis.
Euryalus, Nisus que luunt nece prœlia noctis.
Vi Turnus potitur castris, mox pellitur inde.

ATque ea diuersa penitus dum parte geruntur,
Irim de cælo misit Saturnia Iuno
**Audacem ad Turnum. luco tum fortè parentis*
Pilumni Turnus sacrata valle sedebat:
Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est.
Turne, quod optanti diuûm promittere nemo
Auderet, voluenda dies en attulit vltro.
Aeneas, vrbe, & socijs, & classe relicta,
Sceptra Palatini, sedémque petiuit Euandri.
Nec satis: extremas Coryti penetrauit ad vrbes:
Lydorúmque manum, collectos armat agrestes.
Quid dubitas? nunc tẽpus equos, nũc poscere currus,
Rumpe

* ita vocat fortes viros sine felicitate, vt alibi Pallantem. vterque autem est occisus.

*Rumpe moras omnes,*turbatáque arripe castra.* quę absente Aenea turba.i facilè possunt.
Dixit,& in cælum paribus se sustulit alis,
Ingentémque fuga secuit sub nubibus arcum.
Agnouit iuuenis,duplicésque ad sidera palmas
Sustulit,ac tali fugientem est voce secutus.
*Iri,*decus cæli,quis te mihi nubibus actam* Homer. in Il.204.
Detulit in terras? vnde hæc tam clara repentè
Tempestas? video medium discindere cælum,
**Palantésque polo stellas:sequor omina tanta,* quasi in alienű tempus errore venientes.
Quisquis in arma vocas.& sic effatus,ad vndam
Processit,summóque hausit de gurgite lymphas,
Multa deos orans,onerauitq; æthera votis,
Iámque omnis campis exercitus ibat apertis,
Diues equûm,diues pictai vestis,& auri.
Messapus primas acies,postrema coercent
Tyrrhidæ iuuenes:medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens,& toto vertice supra est:
Ceu septem surgens sedatis amnibus altus
**Per tacitum Ganges,aut pingui flumine Nilus,* id est, per profundã altitudinem.
Cùm refluit campis,& iam se condidit alueo.
Hîc subitam nigro glomerari puluere nubem
Prospiciunt Teucri,ac tenebras insurgere campis.
*Primus ab aduersa *conclamat mole Caicus:* non interrogãs (ipse.n. nuntiat) sed cum admiratione.
Quis globus ô ciues caligine voluitur atra?
Ferte citi ferrum,date tela,scandite muros:
Hostis adest.eia ingenti clamore per omnes
Condunt se Teucri,portas,& mœnia complent.
Namque ita discedens præceperat optimus armis
*Aeneas:si qua interea *fortuna fuisset,* casus bellicus.
Ne struere auderent aciem,neu credere campo:

Castra.

Castra modò, & tutos seruarent aggere muros.
Ergo, etsi conferre manum pudor, iráque monstrat,
Obijciunt portas tamen, & præcepta facessunt,
Armatiq; cauis exspectant turribus hostem.
Hom.Il.8. *Turnus vt antè volans tardum præcesserat agmen,*
Viginti lectis equitum comitatus, & vrbi
Improuisus adest: maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristáque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum iuuenes, qui primus in hostem?
more Romanos hasta n. in hostiũ fines immissa, pugnæ principium indicabatur *En, ait; & iaculum intorquens *emittit in auras,*
Principium pugnæ, & campo sese arduus infert.
Clamorem excipiunt socij, fremitúq; sequuntur
Horrisono: Teucrûm mirantur inertia corda,
Non æquo dare se campo, non obuia ferre
Arma viros, sed castra fouere: huc turbidus, atq; huc
Lustrat equo muros, aditúmque per auia quærit.
Ac veluti pleno lupus insidiatus ouili,
Cùm fremit ad caulas, ventos perpessus, & imbres
vltra mediã noctem. *Nocte super *media, tuti sub matribus agni*
Balatum exercent: ille asper, & improbus ira
Sæuit in absentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & siccæ sanguine fauces:
Haud aliter Rutulo, muros & castra tuenti,
Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet,
Qua tentet ratione aditus, & quæ via clausos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Homer. in Il.172. *Classem, quæ lateri castrorum adiuncta latebat,*
Aggeribus septam circum, & fluuialibus vndis,
Inuadit, sociósque incendia poscit ouantes,
Atque manum pinu flagranti feruidus implet.

Tum

Tum verò incumbunt: vrget præsentia Turni:
*Atque omnis facibus pubes *accingitur atris.* armatur, instruitur.
Diripuere focos, piceum fert fumida lumen
Teda, & commistam Vulcanus ad astra fauillam.
Quis deus ô Musæ tam sæua incendia Teucris
Auertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. prisca fides facto; sed fama perennis.
*Tempore, quo primum Phrygia *formabat in Ida* formare cogitabat. nō enim in Ida, sed in Antandro facti.
Aeneas classem, & pelagi petere alta parabat,
Ipsa deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Iouem. Da nate petenti,
Quod tua cara parens domito te poscit Olympo.
Pinea silua mihi multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit summa, quò sacra ferebant,
Nigranti picea, trabibusq; obscurus acernis.
Has ego Dardanio iuueni, cùm classis egeret,
Læta dedi. nunc sollicitam timor anxius vrget.
Solue metus, atque hoc precibus sine posse parentem
Neu cursu quassatæ vllo, neu turbine venti
Vincantur: prosit nostris in montibus ortas.
*Filius huic contrà, *torquet qui sidera mundi,* sustinet, regit.
O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis istis?
Mortaline manu factæ, immortale carinæ
**Fas habeant? certusq; incerta pericula lustret* pro, ius.
Aeneas? cui tanta deo permissa potestas?
*Immo, vbi *defunctæ finem, portusq; tenebunt* liberatæ lōga nauigatione.
Ausonios, olim quæcunque euaserit vndis,
Dardaniumq; ducem Laurentia vexerit arua,
Mortalem eripiam formam, magniq; iubebo
Aequoris esse deas; qualis Nereia Doto,

Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
al.rr. Dixerat: idq; ratum Stygij per flumina fratris:
ardentes. Per pice *torrentes, atraq; voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promissa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant, cùm Turni iniuria matrem
Admonuit sacris ratibus depellere tedas.
id est, nimbus deorũ. Hic primum *noua lux oculis effulsit, & ingens
Visus ab aurora cælum transcurrere nimbus,
Ideiq; chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum, Rutulorumq; agmina complet.
Ne trepidate meas Teucri defendere naues,
Néue armate manus: maria antè exurere Turno,
Quàm sacras dabitur pinus. vos ite solutæ,
Ite deæ pelagi: genitrix iubet, & sua quæque
Continuò puppes abrumpunt vincula ripis;
Delphinumq; modo demersis æquora rostris
Ima petunt: hinc virgineæ (mirabile monstrum)
Reddunt se totidem facies, pontoq; feruntur,
Quot prius æratæ steterant ad litora proræ.
etsi Neptuni filius. Obstupuere animis Rutuli: conterritus *ipse
Turbatis Messapus equis: cunctatur & amnis
Rauca sonans, reuocatq; pedem Tyberinus ab alto.
At non audaci cessit fiducia Turno:
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro.
Hom.Il.8. *Troianos hæc monstra petunt: his Iupiter ipse
Auxilium solitum eripuit. non tela, nec ignes
siquidem, manibus amissis, iam perierc. *Exspectant Rutulos: ergo maria inuia Teucris,
Nec spes vlla fugæ: rerum pars altera adempta est:
Terra autem in manibus nostris: tot millia gentes

Arma

Arma ferunt Italæ,nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ se iactant responsa deorum.
**Sat fatis Veneriq; datum est,tetigere quòd arua* Hom.in Il. 172.
Fertilis Ausoniæ Troës.sunt & mea contra
Fata mihi,ferro sceleratam excindere gentem
*Coniuge prærepta:*nec solos tangit Atridas* Homer. in Il. 97.
Iste dolor,solisq; licet capere arma Mycenis.
Sed periisse semel satis est:peccare fuisset
Ante satis, penitus modò non genus omne perosos
*Femineum.*quibus hæc medii fiducia valli,* Hom.Il.98.
Fossarumq; moræ.leti discrimina parua,
Dant animos;an non viderunt mœnia Troiæ,
Neptuni fabricata manu,considere in ignes?
Sed vos ô lecti,ferro quis scindere vallum
Apparat? & mecum inuadit trepidantia castra?
*Non *armis mihi Vulcani,non mille carinis*
Est opus in Teucros.addant se protinus omnes gladio enim quem fecerat Vulcanus, vtebatur. vnde illud: Ensem,quẽ Dauno igni potens deus ipse parenti Fecerat.
Etrusci socios:tenebras,& inertia furta
Palladii,cæsis summæ custodibus arcis,
Ne timeant,nec equi cæca condemur in aluo:
Luce palam certum est igni circumdare muros.
Haud sibi cùm Danais rem,faxo,& pube Pelasga
Esse putent,decimum quos distulit Hector in annum.
Nunc adeò,melior quoniam pars acta diei,
**Quod superest,læti bene gestis corpora rebus* Hom.Il.20.
Procurate viri,& pugnam sperate parati.
Interea,vigilum excubiis obsidere portas,
Cura datur Messapo,& mœnia cingere flammis.
Bis septem Rutuli,muros qui milite seruent, Hom.Il.93.
Delecti:ast illos centeni quinque secuti

Purpurei cristis iuuenes, auroq; corusci
Discurrunt, variantq; vices, fusiq; per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Hom.Il.91. **Collucent ignes: noctem custodia ducit*
Insomnem ludo.
Hom.Il.107 **Hæc super è vallo prospectant Troës, & armis*
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontesq; & propugnacula iungunt,
Tela gerunt: instant Mnestheus, acerq; Serestus;
Quos pater Aeneas, si quando aduersa vocarent,
Rectores iuuenum, & rerum dedit esse magistros.
sorte diuisa ad pericula depellēda. *Omnis per muros legio, *sortita periclum,*
Excubat, exercetq; vices, quod cuique tuendum est.
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides, comitem Aeneæ quem miserat Ida
Venatrix, iaculo celerem, leuibusq; sagittis:
Et iuxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
per ætatem. *Non fuit Aeneadum, Troiana nec induit *arma,*
Ora puer prima signans intonsa iuuenta.
Hom.Il.177 **His amor vnus erat; pariterq; in bella ruebant:*
Tum quoque communi portam statione tenebant.
Nisus ait: Dij ne hunc ardorem mentibus addunt
pro magna. alibi exitio suum significat. *Euryale? an sua cuique deus fit *dira cupido?*
Aut pugnā, aut aliquid iam dudū inuadere magnū
Mens agitat mihi: nec placida contenta quiete est.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum.
Lumina rara micant: somno vinoq; soluti
Procubuere: silent latè loca: percipe porro,
pro cogitare incipiam *Quid *dubitem, & quæ nūc animo sententia surgat.*
Aenean acciri omnes populusq; patresq;

Exposcunt:

Exposcunt, mittiq; viros qui certa reportent.
Si tibi, quæ posco, promittunt; (nam mihi facti
Fama sat est) tumulo videor reperire sub illo
Posse viam ad muros, & mœnia Pallantea.
Obstupuit magno laudum perculsus amore
Euryalus, simul his ardentem affatur amicum.
Méne igitur socium summis adiungere rebus
Nise fugis? solum te in tanta pericula mittam?
**Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes,* Hom. in Il. 44.
*Argolicum *terrorem inter Troiæq; labores* quem Græci Troianis inferebant, nõ quo ipsi turbarentur
Sublatum erudijt: nec tecum talia gessi,
Magnanimum Aenean, & fata extrema secutus.
Est hic, est animus lucis contemptor, & istum
Qui vita bene credat emi, quò tendis honorem.
Nisus ad hæc. Equidem de te nil tale verebar:
Nec fas: non, ita me referat tibi magnus ouantem
Iupiter: aut quicunque oculis hæc adspicit æquis.
Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali)
Si quis in aduersum rapiat casúsue, deúsue,
Te superesse velim: tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna pretióue redemptum
*Mandet humo *solita; aut, si qua id fortuna vetabit,* vbi ceteri sepeliuntur
Absenti ferat inferias, decoretq; sepulcro.
Neu matri miseræ tanti sim caussa doloris,
*Quæ te sola, puer, multis è *matribus ausa* matres non nisi nobiles dici ait Seruius.
Prosequitur, magni nec mœnia curat Acestæ.
Ille autem. Caussas nequidquam nectis inanes;
Nec mea iam mutata loco sententia cedit.
Acceleremus, ait: vigiles simul excitat. illi
Succedunt, seruantq; vices: statione relicta

Ascaniū regis filiū. sic lib.6. Reginę sedenim miseratus a morem. *Ipse comes Niso graditur, *regemq́; requirunt.*
Cetera per terras omnes animalia somno
Laxabant curas, & corda oblita laborum.
Ductores Teucrûm primi, & delecta iuuentus
Hom. in Il. 107. **Consilium summis regni de rebus habebant,*
Quid facerent, quísue Aeneæ iam nuntius esset.
Stant longis adnixi hastis, & scuta tenentes
Hom. in Il. 108. *Castrorum, & campi medio: tum Nisus, & vnà*
Euryalus confestim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumq́; moræ fore. primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
Tunc sic Hyrtacides. Audite ô mentibus æquis
Aeneadæ, néue hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli somno, vinoq́; sepulti
Conticuere. locum insidijs conspeximus ipsi,
Qui patet in biuio portæ, quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterq́; ad sidera fumus
occasione oblata. *Erigitur. si *fortuna permittitis vti,*
Quæsitum Aenean ad mœnia Pallantea,
Mox hîc cum spolijs, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis: nec nos via fallit euntes.
primam vrbis partem. *Vidimus obscuris *primam sub vallibus vrbem*
Venatu assiduo, & totum cognouimus amnem.
Hîc annis grauis, atque animi maturus Alethes:
Dij patrij, quorum semper sub numine Troia est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Hom. in Il. 108. **Cùm tales animos iuuenum, & tam certa tulistis*
Pectora. sic memorans humeros, dextrasq́; tenebat
Amborum, & vultum lacrymis, atque ora rigabat.
Seruius legit, Laudi- *Quæ vobis, quæ digna viri pro *talibus ausis*
Præmia

Præmia posse rear solui? pulcerrima primum
Dij moresq; dabunt vestri: tum cetera reddet
Actutum pius Aeneas, atque integer æui
Ascanius, meriti tanti non immemor vnquam,
Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
Excipit Ascanius, per magnos Nise penates,
Assaraciq; larem, & canæ penetralia Vestæ
Obtestor, quæcunque mihi fortuna, fidesq; est,
In vestris pono gremijs: reuocate parentem,
Reddite conspectum: nihil illo triste recepto.
Bina dabo, argento perfecta, atque aspera signis
Pocula, deuicta genitor quæ cepit Arisba;
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
*Si *verò capere Italiam, sceptrisq; potiri*
Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipsum illum clypeum, cristasq; rubentes
Excipiam sorti, iam nunc tua præmia Nise.
Præterea, bis sex genitor lectissima matrum
Corpora, captiuosq; dabit suaq; omnibus arma:
**Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.*
Te verò, mea quem spatijs propioribus ætas
Insequitur, venerande puer, iam pectore toto
Accipio, & comitem casus complector in omnes.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus;
Seu pacem, seu bella geram: tibi maxima rerum,
Verborumq; fides. Contra quem talia fatur
Euryalus. Me nulla dies tam fortibus ausis
*Dissimilem arguerit: *tantum: fortuna secunda,*

bus illis: & exponit, virtutibus: vt à laude virtus intelligatur: idest, ab eo, quod sequitur, id quod præcedit.

Hom. Il. 94.

Hom. Il. 5.

Homer. Il. 109.

ita legit Seruius, & exponit, super hæc.

hoc tantùm

promittere de me possum.

Aut aduersa cadat. sed te super omnia dona
Vnum oro. genitrix Priami de gente vetusta
Est mihi: quam miseram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem: non mœnia regis Acestæ.
Hanc ego nunc, ignaram huius, quodcunq; pericli est,
Inq; salutatam linquo; (nox, & tua testis
Dextera) quòd nequeam lacrymas perferre parentis.

auxilijegentem, nre discedente.

*At tu, oro, solare *inopem, & succurre relictæ.*
Hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
In casus omnes. Perculsa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas, ante omnes pulcer Iulus:
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tunc sic effatur.
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Nanque erit ista mihi genitrix, nomenq; Creusæ

Homer. Il. 109. quę peperit te talem, debet ab omnib' coli.

*Solum defuerit: nec *partum gratia talem*
Parua manet. casus factum quicunque sequetur.
Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat;
Quæ tibi polliceor reduci, rebusq; secundis,
Hæc eadem matriq; tuæ, generiq; manebunt.

Homer. Il. 102.

**Sic ait illacrymans; humero simul exuit ensem*
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisq; leonis
Exuuias, galeam fidus permutat Alethes;

Homer. Il. 262.

Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq; senumq;
Prosequitur votis. nec non & pulcer Iulus,
Ante annos animumq; gerens, curámque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: sed auræ

Omnia

Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.
**Egreßi superant fossas, noctisq; per vmbram* Homer. in Il.112.
Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio passim vino somnoq; per herbam
Corpora fusa vident, arrectos litore currus,
Inter lora, rotasq; viros, simul arma iacere,
Vina simul. prior Hyrtacides sic ore locutus.
Euryale, audendum dextra: nunc ipsa vocat res:
**Hac iter est: tu, ne qua manus se attollere nobis* Hom. Il.112
A tergo poßit, custodi, & consule longe.
Hæc ego vasta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemq; premit, simul ense superbum
**Rhamnetem aggreditur: qui fortè tapetibus altis* Hom. Il.107
Exstructus, toto proflabat pectore somnum,
Rex idem, & regi Turno gratißimus augur:
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Tres iuxta famulos temere inter tela iacentes,
**Armigerumq; Rhemi premit, aurigamq; sub ipsis* Hom. Il.64
Nactus equis, ferroq; secat pendentia colla.
Tum caput ipsi aufert domino, truncumq; relinquit
*Sanguine singultantem *atro tepefacta cruore* Hom. Il. 140.
*Terra, *toriq; madent: nec non Tamirumq; Lamūq;,* Hom. Il.45.
Et iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luserat insignis facie, multoq; iacebat
Membra deo victus: felix si protinus illum
Aequasset nocti ludum, in lucemq; tulisset. Hom. Il.112 109.134.
Impastus ceu plena leo per ouilia turbans
(Suadet enim vesana fames) manditque, trahitque
Molle pecus, mutúmque metu: fremit ore cruento.
*Nec minor Euryali cædes: *incensus & ipse* exéplo Nisi.

Perfurit; ac multam in medio sine nomine plebem,
Fabumq; Hebesumq; subit, Rhetumq; Abarimq;
Ignaros, Rhetum vigilantem, & cuncta videntem;
Sed magnum metuens se post cratera tegebat:
Pectore in aduerso totum cui comminus ensem
Condidit assurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animã, & cũ sanguine mista
latenter. n. sæuiebat nocturno prœlio. *Vina refert moriens. hic *furto feruidus instat:*
Iamq; ad Messapi socios tendebat, vbi ignem
Deficere extremum, & religatos ritè videbat
Hom. Il. 9. *Carpere gramen equos; breuiter cùm talia Nisus,*
(Sensit enim nimia cæde, atq; cupidine ferri)
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhaustum satis est. via facta per hostes.
Multa virûm solido argento perfecta relinquunt
pictosque, Carisius, legit l. 1. *Armáque, craterásque simul, *pulcrósque tapetas.*
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula, Tyburti Remulo ditissimus olim
Quæ mittit dona, hospitio cùm iungeret absens
Cædicus: ille suo moriens dat habere nepoti:
Post mortem bello Rutuli, prædáque potiti:
Hæc rapit, atq; humeris nequidquam fortibus aptat,
Homer. Il. 140. **Tum galeam Messapi habilem, cristisq; decoram*
Induit: excedunt castris, & tuta capessunt.
Interea præmissi equites ex vrbe Latina,
propriè. nã legio de peditibus, turma de equitibus dicitur. *Cetera dum *legio campis instructa moratur,*
Ibant, & Turno regi responsa ferebant,
Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro:
Iamq; propinquabant castris, muroq; subibant,
Hom. Il. 10 **Cùm procul hos læuo flectentes limite cernunt,*

Et galea

Et galea Euryalum sublustri noctis in vmbra
Prodidit immemorem, radijsq́; aduersa refulsit.
Haud temerè est visum: cõclamat ab agmine Volscẽs.
State viri: quæ caussa viæ? quíue estis in armis?
Quóue tenetis iter? nihil illi tendere contrà Hom. Il. 10
Sed celerare fugam in siluas, & fidere nocti.
*Obijciunt equites sese ad *diuortia nota,* semitas trãsuersas, quæ sunt à latere viæ militaris.
Hinc, atque hinc; omnemq́; aditum custode coronãt.
Silua fuit, latè dumis, atque ilice nigra
Horrida: quam densi complerant vndique sentes:
Rara per occultos ducebat semita calles,
Euryalum tenebræ ramorum, onerosáque præda
Impediunt, fallitq́; timor regione viarum.
Nisus abit: iámque imprudens euaserat hostes,
Atque locos, qui post Albæ de nomine dicti
Albani: tum rex stabula alta Latinus habebat.
Vt stetit, & frustra absentem respexit amicum:
*Euryale *infelix qua te regione reliqui?* ad seipsum, non ad Euryalum, refert, vt ait Seruius.
Quáue sequar? rursus perplexum iter omne reuoluẽs
Fallacis siluæ, simul & vestigia retro
Obseruata legit, dumisq́; silentibus errat:
Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum.
*Nec longum in *medio tempus, cùm clamor ad aures* inter auditũ sonum, & visum Euryalum.
Peruenit, ac videt Euryalum, quẽ iam malus omnis,
Fraude loci, & noctis subito turbante tumultu
Oppressum rapit, & conantem plurima frustra.
Quid faciat? qua vi iuuenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese medios moriturus in hostes
Inferat, & pulcram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens hastile lacerto,

Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur.
Hom Il. 50. **Tu dea, tu præsens nostro succurre labori.*
Astrorum decus, & nemorum Latonia custos,
Si qua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi,
Suspendiue tholo, aut sacra ad fastigia fixi:
Hom. in Il. 50. *Hūc sine me turbare globum, & rege tela per auras.*
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Conijcit. hasta volans noctis diuerberat vmbras,
Et venit aduersi in tergum Sulmonis, ibíque
obscurum hunc esse locum ait Seruius. *Frangitur, ac *fixo transit præcordia ligno.*
Voluitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis singultibus ilia pulsat.
Diuersi circumspiciunt. hoc acrior idem
Ecce aliud summa telum librabat ab aure,
Dum trepidant. it hasta Tago per tempus vtrumque
Stridens, traiectoq; hæsit tepefacta cerebro.
Sæuit atrox Volscens, nec teli conspicit vsquam
Auctorem, nec quò se ardens immittere possit.
donec ille inuenitur. *Tu tamen *interea calido mihi sanguine pœnas*
Persolues amborum, inquit: simul ense recluso
Ibat in Euryalum. tunc verò exterritus, amens
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem.
subaudi, occidite. **Me me: adsum, qui feci: in me conuertite ferrum*
O Rutuli: mea fraus omnis: nihil iste, nec ausus,
Nec potuit: cælum hoc, & sidera conscia testor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus
Transadigit costas, & candida pectora rumpit.

Voluitur Euryalus leto;pulcrosq; per artus
It cruor;inq; humeros ceruix collapsa recumbit:
**Purpureus veluti cùm flos succisus aratro* Hom.Il.8.
Languescit moriens,lassóue papauera collo
Demisere caput,pluuia cùm fortè grauantur.
At Nisus ruit in medios,solúmque per omnes
Volscentem petit,in solo Volscente moratur.
Quem circũ glomerati hostes,hinc cõminus atq; hinc
Proturbant:instat non segniùs,ac rotat ensem
Fulmineum,donec Rutuli clamantis in ore
*Condidit aduerso, & moriens *animã abstulit hosti.* Hom.Il.64.
Tum super exanime sese proiecit amicum
*Confossus,*placidáque ibi demum morte quieuit.* quasi contẽtus perempto hoste.
Fortunati ambo,si quid mea carmina possunt:
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo:
Dum domus Aeneæ Capitoli immobile saxum
Accolet;imperiumq; pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli,spolijsq; potiti
Volscentem exanimem flentes in castra ferebant.
**Nec minor in castris luctus,Rhamnete reperto* Hom.Il.13
Exsangui,& primis vna tot cæde peremptis,
Serranoq;,Numaq;.ingens concursus ad ipsa
Corpora,seminecésque viros,tepidumq; recenti
*Cæde locum,& plenos *spumanti sanguine riuos.* spumat.n. sãguis cùm effunditur, & adhuc effundebatur quia dixit, Seminicésque viros.
Agnoscunt spolia inter se,galeamq; nitentem
Messapi,& multo phaleras sudore receptas.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile,
Iam sole infuso,iam rebus luce retectis,
**Turnus in arma viros,armis circumdatus ipse,* Hom.Il.14

Suscitat,

Suscitat, æratasq; acies: in prælia cogit
ex Euryali, & Nisi audacia suscepitas. Quisque suos; varijsq; acuunt rumoribus *iras
Quin ipsa arrectis (visu mirabile) in hastis
Præfigunt capita, & multo clamore sequuntur,
Euryali, & Nisi.
Aeneadæ duri murorum in parte sinistra
Opposuere aciem; (nam dextra cingitur amni)
Ingentesq; tenent fossas; & turribus altis
Stant mæsti: simul ora virûm præfixa videbant,
Nota nimis miseris, atróque fluentia tabo.
Homer. Il. 246. *Interea pauidam volitans pennata per vrbem
Nuntia fama ruit, matrisq; allabitur aures
Euryali; ac subitus miseræ calor ossa reliquit,
Excussi manibus radij reuolutaq; pensa,
Euolat infelix, & femineo vlulatu,
Homer. Il. 70. 246. Scissa comam, muros amens, atque agmina cursu
Homer. Il. 247. Prima petit. non illa virûm, non illa pericli,
Telorumq; memor: cælum dehinc questibus implet:
Hunc ego te Euryale adspicio? túne ille senectæ
Sera meæ requies? potuisti linquere solam
Homer. Il. 275. Crudelis? *nec te, sub tanta pericula missum,
Affari extremum miseræ data copia matri?
Il. 128. 247. Heu, terra ignota, canibus data præda Latinis,
Hom. Il. 3. *Alitibusq; iaces: nec te tua funera mater
Produxi, pressiue oculos, aut vulnera laui
Veste tegens, tibi quam noctes festina diesq;
Vrgebam, & tela curas solabar aniles.
Quò sequar? aut quæ nunc artus, auulsaq; membra,
cadauer. Et *funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
Nate refers? hoc sum terraq;, mariq; secuta?

Figite me, si qua est pietas, in me omnia tela
Conijcite, ô Rutuli, me primam absumite ferro.
Aut tu magne pater diuûm miserere, tuóque
Inuisum hoc detrude caput sub Tartara telo;
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concussi animi, mæstusq; per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilionei monitu, & multum lacrymantis Iuli,
**Corripiunt, interq; manus sub tecta reponunt.* non cũ iniuria, sed cũ celeritate.
At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit: sequitur clamor, cælumq; remugit.
Accelerant acta pariter testudine Volsci,
Et fossas implere parant, ac vellere vallum.
*Quærunt pars aditum, & *scalis ascendere muros* Homer. in Il. 136.
Quà rara est acies, interlucetq; corona
Non tam spissa viris: telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
**Assueti longo muros defendere bello.* Il. 46. 19.
**Saxa quoque infesto voluebant pondere, si quà* 206.
Possent tectam aciem perrumpere: cùm tamen omnes Hom. Il. 131
Ferre libet subter densa testudine casus.
Nec iam sufficiunt. nam qua globus immlnet ingens,
Immanem Teucri molem voluntq;, ruuntq;:
Quæ Rutulos strauit latè, armorumq; resoluit
**Tegmina: nec curant cæco contendere Marte* id est, ipsam testudinem, quæ armorũ erat connexio.
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.

At

At Messapus equûm domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, & scalas in mœnia poscit.
Hom.Il.160 Vos ô Calliope precor adspirate canenti,
Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco:
Et mecum ingentes oras euoluite belli.
Et meministis enim diuæ, & memorare potestis,
Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis,
circa portas *Opportuna loco: summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summaq; euertere opum vi
Certabant: Troës contrà defendere saxis,
Pérque cauas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam adfixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus, frustraq; malorum
Velle fugam. dum se glomerant; retroq; residunt
id est, incendio. In partem, quæ *peste caret; tum pondere turris
Procubuit subito, & cælum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole secuta,
Confixiq; suis telis, & pectora duro
Transfossi ligno veniunt: vix vnus Helenor,
Et Lycus elapsi. quorum primæuus Helenor,
Mæonio regi quem serua Lycimnia furtim
educauerat. *Sustulerat, vetitisq; ad Troiam miserat armis,
supra, Argolicum terrorem inter, Ense leuis nudo, parmaq; inglorius alba.
Troiæq; labores Isq; vbi se Turni media inter millia vidit,
Sublatum. Hinc acies, atque hinc acies adstare Latinas,
Homer. Il. Vt fera, quæ densa venantum septa corona
229. Contra tela furit, seseq; haud nescia morti

Inijcit,

Inijcit, & saltu supra venabula fertur;
Haud aliter iuuenis medios moriturus in hostes
**Irruit, & quà tela videt densissima, tendit.* Homerus Il. 117.
At pedibus longè melior Lycus, inter & hostes,
Inter & arma fuga muros tenet, altáque certat
*Prendere tecta *manu, sociûmq; attingere dextras.* quia tunc alti non erant muri.
Quem Turnus pariter cursu, telóque secutus
Increpat his victor. Nostras ne euadere demens
Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, & magna muri cum parte reuellit:
**Qualis vbi aut leporem, aut candēti corpore cycnū* Homerus Il. 244.
Sustulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis,
**Quæsitum aut matri multis balatibus agnum* Homerus Il. 50.
Martius à stabulis rapuit lupus. vndique clamor
Tollitur. inuadunt, & fossas aggere complent.
Ardentes tedas alij ad fastigia iactant. Homerus in Il. 132. Il. 46. 19. 167.
Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
Lucetium portæ subeuntem, ignésque ferentem,
Emathiona Liger, Chorineum sternit Asylas;
Hic iaculo bonus, hic longè fallente sagitta:
Ortygium Ceneus, victorem Canea Turnus,
Turnus Ityn, Cloniumq;, Dioxippum, Promulúmque,
Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Idam:
Priuernum Capys. hunc primo leuis hasta Themillæ
*Strinxerat: ille manum, proiecto tegmine, *demens* qui tegmē, id est, scutū, proiecerit.
Ad vulnus tulit: ergo alis allapsa sagitta,
Et læuo infixa est lateri manus, abditáque intus
Spiramenta animæ letali vulnere rupit.
Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,

Z *Insignis*

Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Simethos fluuius est Siciliæ. *Eductum Martis luco, *Simethia circum*
Flumina; pinguis vbi, & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam, positis Mezentius armis,
Ipse ter adducta circum caput egit habena,
quia plumbum iactu dissoluitur nimio rotatu, & aeris calore. *Et media aduersi *liquefacto tempora plumbo*
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces
Ascanius, fortémque manu fudisse Numanum;
Cui Remulo cognomen erat, Turniq; minorem
Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
Is primam ante aciem digna, atque indigna relatu
Vociferans, tumidúsque nouo præcordia regno
Ibat, & ingenti sese clamore ferebat.
Non pudet obsidione iterum, vallóque teneri,
ab Hercule primũ, pòst a Græcis capti. **Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?*
En qui nostra sibi bello connubia poscunt.
Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hîc Atridæ, nec fandi fictor Vlysses:
Durum à stirpe genus: natos ad flumina primum
pro gelidis vndis. *Deferimus, sæuóque *gelu duramus, & vndis.*
Venatu inuigilant pueri, siluásque fatigant.
aliorum labor nostræ pueritiæ ludus est. *Flectere *ludus equos, & spicula tendere cornu.*
At patiens operum, paruóque assueta iuuentus,
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne æuum ferro teritur, versáq; iuuencûm
Terga fatigamus hasta: nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutátque vigorem:
Caniciem galea premimus; sempérque recentes

Conuectare

Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
*Vobis picta croco, & fulgenti *murice vestis,* purpura.
Desidiæ cordi: iuuat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
**O verè Phrygiæ, (neque enim Phryges) ite per alta* Hom. Il. 18.
Dindyma; vbi assuetis biforem dat tibia cantum.
*Tympana vos, buxusq; vocat *Berecynthia matris* à monte Berecyntho.
Idææ: sinite arma viris, & cedite ferro.
Talia iactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Ascanius: neruóque obuersus equino
Contendit telum, diuersáq; brachia ducens,
Constitit ante Iouem, supplex per vota precatus.
Iupiter omnipotens audacibus annue cœptis:
Ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona,
**Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum* Homerus Il. 10.
*Candentem, paritérque caput cum *matre ferentem:* æqualé matri, nôdum patri.
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
Audijt, & cæli genitor de parte serena,
Intonuit læuum. sonat vnà letifer arcus:
Effugit horrendum stridens elapsa sagitta,
Pérque caput Remuli venit, & caua tempora ferro
Traijcit. I, verbis virtutem illude superbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.
*Hæc *tantum Ascanius. Teucri clamore sequuntur,* & dixit, & fecit.
Lætitiáque fremunt, animósque ad sidera tollunt.
Aetherea tum fortè plaga crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies, vrbémque videbat
Nube sedens, atque his victorem affatur Iulum.
Macte noua virtute puer, sic itur ad astra,
*Dijs *genite, & *geniture deos iure omnia bella* ob Venerē Geniture

autem, ob Iulium Cęsaré, & Augustum. Gente sub Assaraci fato ventura resident,
Nec te Troia capit. Simul hæc effatus, ab alto
Aethere se mittit, spirantes dimouet auras,
Homer. Il. 185. Ascaniúmque petit, *forma tum vertitur oris
Homer. Il. 99. Antiquum in Buten. *hic Dardanio Anchisæ
Armiger ante fuit, fidúsque ad limina custos.
Tum comitem Ascanio pater addidit. ibat Apollo
Omnia longæuo similis, vocémque, colorémque,
terribilia. Et crines albos, & *sæua sonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Iulum.
Sit satis Aeneidæ telis impune Numanum
Oppetiisse tuis. primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non inuidet armis.
Homerus Il 10. Cetera parce puer bello. Sic orsus Apollo,
Mortales medio adspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
Homerus Il.138. Agnouere deum proceres, diuináque tela
Dardanidæ, pharetrámque fuga sensere sonantem.
Ergo auidum pugnæ dictis, ac numine Phœbi
Ascanium prohibent: ipsi in certamina rursus
Succedunt, animásque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:
Intendunt acres arcus, amentáque torquent.
Sternitur omne solum telis. tum scuta, cauæq;
Dant sonitum flictu galeæ: pugna aspera surgit.
Homerus Il 104. *Quantus ab occasu veniens pluuialibus Hœdis
Verberat imber humum: quàm multa grãdine nimbi
[…]er, vt alibi. In vada præcipitant, cùm *Iupiter horridus austris
Torquet aquosam hiemẽ, & cælo caua nubila rũpit.
Homerus Il. 134. *Pandarus, & Bitias, Idæo Alcanore creti,

Quos

Quos Iouis eduxit luco siluestris Hiera,
**Abietibus iuuenes patrijs, & montibus æquos;* Homerus Il. 13.
Portam; quæ ducis imperio commissa, recludunt
Freti armis, vltróque inuitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra, ac læua pro turribus adstant
Armati ferro, & cristis capita alta corusci:
Quales aëreæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsáque cælo
Attollunt capita, & sublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli vt videre patentes:
Continuò Quercens, & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mauortius Hæmon
Agminibus totis aut versi terga dedere,
Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis increscunt animis discordibus iræ,
Et iam collecti Troës glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longiùs audent.
Ductori Turno, diuersa in parte furenti,
Turbantíque viros, perfertur nuntius, hostem
Feruere cæde noua, & portas præbere patentes.
Deserit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratresq; superbos:
Et primum Antiphaten, (is enim se primus agebat)
*Thebana de matre nothum Sarpedonis *alti,* i. nobilis.
Coniecto sternit iaculo. volat Itala cornus
Aëra per tenerum, stomachoq; infixa sub altum
Pectus abit: reddit specus atri vulneris vndam
Spumantē, & fixo ferrū in pulmona tepescit. (num:
Tū Meropē, atq; Erymātha manu, tū sternit Aphid-* gladio.

Tum Bitian ardentem oculis, animisq; frementem,
Non iaculo: (neque enim iaculo vitam ille dedisset)
Sed magnum stridens contorta phalarica venit
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis, & auro
Sustinuit. collapsa ruunt immania membra.
Homerus Il. 48. *Dat tellus gemitũ, & clypeum super intonat ingens.*
Qualis in Euboico Baiarum litore quondam
Saxea pila cadit: magnis quam molibus ante
Constructam iaciunt ponto. sic illa ruinam
Prona trahit, penitusq; vadis illisa recumbit:
Miscent se maria, & nigræ attolluntur arenæ.
mortiferũ. *Tum sonitu Prochyta alta tremit, *durumq; cubile*
Inarime Iouis imperijs imposta Typhæo.
Homer. in Il. 21. 170. **Hîc Mars armipotens animum, viresq; Latinis*
Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit;
Immisitq; fugam Teucris, atrumq; timorem.
Itali scilicet, quibus Mars animos addidit. *Vndique *conueniunt, quoniam data copia pugnæ:*
Bellatorq; animo deus incidit.
Pandarus, vt fuso germanum corpore cernit,
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
Portam vi multa conuerso cardine torquet,
Obnixus latis humeris, multosq; suorum
sine spe inuadendi. *Mœnibus exclusos*duro in certamine linquit:*
Ast alios secum includit, recipitq; ruentes,
Demens, qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, vltroq; incluserit vrbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuò noua lux oculis offulsit; & arma
Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ

Sangui

Sanguineæ, clypeoq; micantia fulgura mittit.
Agnoscunt faciem inuisam, atque immania membra
Turbati subito Aeneadæ. tum Pandarus ingens
Emicat; & mortis fraternæ feruidus ira,
Effatur. Non hæc dotalis regia Amatæ,* tibi datam per dotem.
Nec muris cohibet patrijs media Ardea Turnum.
Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
Olli subridens sedato pectore Turnus.* confidentia virtutis.
Incipe, si qua animo virtus, & consere dextram:
Hic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet summis adnixus viribus hastam.
**Excepere auræ vulnus: Saturnia Iuno* Homer. in Il. 35. 227.
Detorsit veniens; portæq; infigitur hasta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
Effugies; neque enim is teli, nec vulneris auctor. Hom. Il. 48
Sic ait, & sublatum altè consurgit in ensem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Diuidit, impubesq; immani vulnere malas.
Fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
Collapsos artus, atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens, atque illi partibus æquis
Huc caput, atque illuc humero ex vtroque pependit. Homerus Il. 180.
Diffugiunt versi trepida formidine Troës:
**Et, si continuo victorem ea cura subisset,* Hom. Il. 85
Rumpere claustra manu, sociosq; immittere portis,
Vltimus ille dies bello, gentiq; fuisset:
Sed furor ardentem, cædisq; insana cupido
Egit in aduersos.
Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen

Excipit, hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergum: (Iuno vires, animumq́; ministrat)
Addit Halyn comitem, & confixum Phegea parma
Ignaros deinde in muris, Martemq́; cientes,
Alcandrumq́;, Haliumq́;, Noemonaq́;, Prytanimq́;
Lyncea tendentem contrà, sociosq́; vocantem
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat. huic vno deiectum comminus ictu
Cum galea longè iacuit caput. inde ferarum
id est, peritior. *Vastatorem Amycum, quo non *felicior alter*
Vngere tela manu, ferrumq́; armare veneno:
Et Clitium Aeoliden, & amicum Cretea Musis,
Cretea Musarum comitem, cui carmina semper
rhithmos facere intentione nervorum. *Et cytharæ cordi, *numerósque intendere neruis:*
Semper equos, atque arma virûm, pugnásq; canebat.
Tandem ductores, audita cæde suorum,
Conueniunt Teucri, Mnestheus, acérque Serestus,
Palantésque vident socios, hostémque receptum.
Hom. Il. 86 **Et Mnestheus, Quò deinde fugã, quò tẽditis, inquit?*
Quos alios muros, quæ iam vltra mœnia habetis?
Hom. Il. 50 **Vnus homo, & vestris ô ciues vndique septus*
Aggeribus, tantas strages impunè per vrbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ, veterúmque deorum,
Et magni Aeneæ segnes miserétque, pudétque?
Hom. Il. 65. **Talibus accensi firmantur, & agmine denso*
Consistunt. Turnus paullatim excedere pugna,
Et fluuium petere, ac partem, quæ cingitur amni.
Acriùs hoc Teucri clamore incumbere magno,
Hom. Il. 123 *Et glomerare manum, *ceu sæuum turba leonem*

Cum

Cum telis premit infensis: at territus ille
Asper, acerba tuens retro redit, & neque terga
Ira dare, aut virtus patitur; nec tendere contrà,
Ille quidem hoc cupiens, potis est per tela, virosq;.
Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
Improperata refert, & mens exæstuat ira.
**Quin etiam bis tum medios inuaserat hostes:* Homer. in Il.124.
Bis conuersa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus è castris properè coit omnis in vnum:
Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Sufficere: aëream cælo nam Iupiter Irim
Demisit, germanæ haud mollia iussa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
**Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,* Hom. Il. 175
*Nec dextra valet: *iniectis sic vndique telis* Homerus Il. 124.
*Obruitur: *strepit assiduo caua tempora circum* Homer. in Il. 131. 175.
Tinnitu galea, & saxis solida æra fatiscunt,
Discussæq; iubæ capiti. nec sufficit vmbo. Homerus Il. 124.
Ictibus ingeminant hastis & Troes, & ipse
Fulmineus Mnestheus. tum toto corpore sudor
*Liquitur, & *piceum (nec respirare potestas)* sordidum.
Flumen agit: fessos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
In fluuium dedit. ille suo cum gurgite flauo
Accepit venientem, ac mollibus extulit vndis,
Et lætum ad socios abluta cæde remisit.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER X.

*

Argumentum.

Iupiter, conuocato deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur. ibi Venus de Troianorum periculo, insatiabiliq; Iunonis odio conqueritur: aliquámque tandem tot calamitatum requiem petit. Iuno contrà malorum omnium caussam in Troianos, veluti primos belli auctores, atque adeò in Venerem ipsam reiicit. Frustra itaque tentata reconciliatione, Iupiter, vbi nullum videt esse contentionum finem, ne aut vxorem, aut filiam læderet, se neutrarum partium studia secuturum pronuntiat. sed pro sua se æquitate omnia fatis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationē redeunt: non minore animo obsessi se ad defensionem parant. Dum hæc in Latio geruntur, Aeneas, rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorúmque sibi populorum auxiliis adiunctis, triginta nauium classe ad suos reuehitur. Ibi nymphas, paullo antè in eam formam ex nauibus suis transformatas, obuias habet: ex his & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium vsq; conspectum prouectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurrentésque ad litus, terra hostem prohibere conantur. Magno vtrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magna prius edita hostium strage, tandem à Turno occiditur, cuius rei dolore percitus Aeneas magnos Rutulorum aceruos amico inferias mittit. Ascanius quoque, eruptione facta suas cum patre copias coniungit. Quibus

bus rebus permota Iuno,& pro Turno solicita, impetrata à Ioue venia, præsenti eum periculo eripit, obiecta illi falsa Aeneæ imagine: quam dum in nauim quandam fugientem insequitur, vinculis à Iunone ruptis, vi tempestatis ad litora Ardeæ proxima deuehitur. Interim Mezentius, Iouis monitu pugnæ succedens, magnum tam Troianorum, quàm Etruscorum numerum prosternit: donec ab Aenea hastæ ictu vulneratus, & à Lauso filio protectus, ægrè se ad obligandum vulnus ex acie recipit. ibi Lausus quoque, dum patrem vlcisci conatur, ab Aenea interficitur. eius rei nuntio accepto, Mezentius conscenso equo in prœliũ redit: vbi dum filij mortem vindicare parat, eadẽ, qua filius, dextra cõcidit.

Aliud argumentum.

Placat & vxorem dictis, & iurgia natæ
Iupiter. Auxiliis instructus Troïus heros
Aduenit: occurrũt Rutuli, atque ad litora pugnant.
Occidit à Turno Pallas; victórque superbus
Aeneæ eripitur. Mezentius interit acer.

PAnditur interea domus omnipotentis Olympi: Homer.
Conciliumq; vocat diuûm pater, atq; hominũ rex Il.38.82.
Sideream in sedem: terras vnde arduus omnes,
Castraq; Dardanidum adspectat, populósq; Latinos.
**Considunt tectis bipatentibus: incipit ipse.* Hom. Il.82.
*Cælicolæ magni, quia *nam sententia nobis* cur. Ennianum sermonem Seruius ait esse.
Versa retro? tantúmque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris,
Quæ contra vetitum discordia? quis metus aut hos,
Aut hos arma sequi, ferrúmque lacessere suasit?
Adueniet iustum pugnæ (ne accersite) tempus:

Cùm

Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque alpes immittet apertas.
bellum per fetiales indicere. Seruius. *Tum certare odijs, tum res *rapuisse licebit.*
Nunc finite, & placidum læti componite fœdus.
Iupiter hæc paucis: at non Venus aurea contrà
Pauca refert.
Hom. Il. 25. **O pater, ô hominum, diuûmq; æterna potestas,*
Nãque aliud quid sit, quod iam implorare queamus?
Cernis vt insultent Rutuli, Turnusq; feratur
Per medios insignis equis, tumidusq; secundo
Marte ruat? non clausa tegunt iam mœnia Teucros.
Quin intra portas, atque ipsis prœlia miscent
antiquè, pro murorum. *Aggeribus *mœrorum; & inundant sanguine fossæ.*
Aeneas ignarus abest. numquam ne leuari
Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
Nascentis Troiæ, nec non exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Aetolis surgit ab Arpis
Hom. Il. 53. *Tydides. *equidem credo, mea vulnera restant;*
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si sine pace tua, atque inuito numine Troës
Italiam petiere: luant peccata, neque illos
Iuueris auxilio. sin tot responsa secuti
per superos Apollinem intelligit, p manes Creusam, Aeneę vxorem, & Anchisen patrem. *Quæ *superi, *manésue dabãt: cur nunc tua quisquã*
Flectere iussa potest? aut cur noua condere fata?
Quid repetam exustas Erycino in litore classes?
Quid tempestatum regem, ventosq; furentes,
Aeolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) mouet, & superis immissa repentè
Alecto, medias Italûm bacchata per vrbes.

Nil ſuper imperio moueor: ſperauimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mauis:
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua coniux
Dura: per euerſæ, genitor, fumantia Troiæ
Excidia obteſtor: liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſuperare nepotem.
Aeneas ſanè ignotis iactetur in vndis;
Et, quamcunque viam dederit fortuna, ſequatur:
**Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.* Homerus Il.180.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atque Cythera,
Idaliæq; domus. poſitis inglorius armis
Exigat hîc æuum. magna ditione iubeto
Carthago premat Auſoniam: nihil vrbibus inde
Obſtabit Tyriis. quid peſtem euadere belli
Iuuit, & Argolicos medium fugiſſe per ignes?
Totq; maris, vaſtæq; exhauſta pericula terræ,
Dum Latium Teucri, recidiuaq; Pergama quærunt?
Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atque ſolum, quo Troia fuit? Xanthum, & Simoënta
Redde oro miſeris: iterumq; reuoluere caſus
Da pater Iliacos Teucris. Tum regia Iuno* Hom.Il.38.
Acta furore graui. Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Aenean hominum quiſquam, diuûmq; ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
Italiam petiit fatis auctoribus, eſto,
Caſſandræ impulſus furiis: num linquere caſtra
*Hortati ſumus: aut vitam committere*ventis?* incertis & inanibus.
Num puero ſummam belli, num credere muros?
Tyrrhenámve fidem, aut gentes agitare quietas?

Quis

id est, periculum.

*Quis deus in *fraudem, quæ dura potentia nostra*
Egit? vbi hîc Iuno, demissáue nubibus Iris?
Indignum est Italos Troiam circumdare flammis
Nascentem, & patria Turnum consistere terra;

pungit Venerem, Aeneæ matrē: non enim dea Venilia, sed nympha.

*Cui Pilumnus auus, cui *diua Venilia mater.*
Quid face Troianos atra vim ferre Latinis?
Arua aliena iugo premere, atque auertere prædas?
Quid soceros legere, & gremijs abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Aenean manibus subducere Graiûm,
Proq; viro nebulam, & ventos obtendere inanes;
Et potes in totidem classem conuertere nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra iuuisse, nefandum est.
Aeneas ignarus abest. ignarus & absit.
Est Paphos, Idaliumq; tibi, sunt alta Cythera.
Quid grauidam bellis vrbem, & corda aspera tētas?

molles, quæ etiam sine inimicis perire possēt.

*Nósne tibi *fluxas Phrygiæ res vertere fundo*
Conamur? nos; an miseros qui Troas Achiuis
Obiecit? quæ caussa fuit consurgere in arma
Europamq;, Asiamq;, & fœdera soluere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter?
Aut ego tela dedi? fouíve cupidine bella?
Tunc decuit metuisse tuis. nunc sera querelis
Haud iustis assurgis, & irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno; cunctiq; fremebant
Cælicolæ, assensu vario: ceu flamina prima,
Cùm deprensa fremunt siluis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.

Homerus Il. 265.

**Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,*
Infit. eo dicente, deûm domus alta silescit,

Et

Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:
Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus.
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Ausonios coniungi fœdere Teucris
Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:
*Quæ cuiq; est fortuna hodie, quã quisq; *secat spem,* pro tenet: vnde sectæ philosophorum, propria quædã instituta retinentium.
Tros, Rutulúsve fuat, nullo discrimine habebo:
Seu fatis Italûm castra obsidione tenentur,
Siue errore malo Troiæ, monitisq; sinistris.
Nec Rutulos soluo. sua cuique exorsa laborem,
Fortunamq; ferent. rex Iupiter omnibus idem.
Fata viam inuenient. Stygij per flumina fratris,
Per pice torrentes, atraq; voragine ripas,
**Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.* Hom. Il. 11.
Hic finis fandi. solio tum Iupiter aureo
*Surgit, *cælicolæ medium quem ad limina ducunt.* Hom. Il 12.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant Homerus Il. 120.
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
At legio Aeneadum vallis obsessa tenetur:
Nec spes vlla fugæ: miseri stant turribus altis
Nequidquam, & rara muros cinxere corona.
Asius Imbrasides, Hicetaoniusq; Thymætes,
Assaraciq; duo, & senior cum Castore Tybris,
Prima acies. hos germani Sarpedonis ambo,
*Et Clarus Ethemon Lycia comitantur ab *alta.* nobili.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
*Haud partem exiguam montis, *Lyrnesius Agmon,* Phryx: nam Lyrnesos ciuitas est Phrygiæ.
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
Hi iaculis, illi certant defendere saxis,
Moliriq; ignem, neruoq; aptare sagittas.

Canentem molli pluma duxisse senectam,
Linquentem terras, & sidera voce sequentem
Filius, æquales comitatus classe cateruas,
Ingentem remis Centaurum promouet: ille
Instat aquæ, saxumq; vndis immane minatur
Arduus, & longa sulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Manthus, & Thusci filius amnis:
Qui muros, matrisq; dedit tibi Mantua nomen,
Mantua diues auis: sed non genus omnibus vnum.
quia Mātua vrbs Tusciæ tres habuit tribus, quæ in quaternas curias diuidebātur.
*Gens illi *triplex, populi sub gente *quaterni:*
Ipsa caput populis, Tusco de sanguine vires.
Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infesta ducebat in æquora pinu.
It grauis Auletes, centenaq; arbore fluctum
mari.
*Verberat assurgens. spumant vada *marmore verso.*
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in Pristin desinit aluus.
Spumea semifero sub pectore murmurat vnda.
Tot lecti proceres ter denis nauibus ibant
Subsidio Troiæ, & campos salis ære secabant.
Iamq; dies cælo concesserat: almáque curru
Noctiuago Phœbe medium pulsabat Olympum,
Aeneas (neque enim membris dat cura quietem)
& lib. 5. dedit ei gubernandi peritiam.
*Ipse sedens clauumq; *regit, velisq; ministrat.*
Atque illi medio in spatio chorus ecce suarum
Occurrit comitum, nymphæ: quas alma Cybele
Numen habere maris, nymphasq; è nauibus esse
Iusserat.

Iusserat. innabant pariter, fluctusq; secabant,
Quot prius æratæ steterant ad litora proræ.
Agnoscunt longè regem, lustrantq; choreis.
Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea,
Ponè sequens dextra puppim tenet, ipsaq; dorso
Eminet, ac læua tacitis subremigat vndis.
Tum sic ignarum alloquitur: Vigilásne deûm gens,
Aenea? vigila, & velis immitte rudentes.
Nos sumus Ideæ sacro de vertice pinus,
*Nunc pelagi nymphæ, classis tua, *perfidus vt nos* — qui post fœdus bellum commouit: vnde illud Latini regis, ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas.
Præcipites ferro Rutulus, flammaq; premebat:
Rupimus inuitæ tua vincula, teq; per æquor
Quærimus. hanc genitrix faciem miserata refecit,
Et dedit esse deas, æuumq; agitare sub vndis.
At puer Ascanius muro, fossisq; tenetur
Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
Iam loca iussa tenet forti permistus Etrusco
Arcas eques. medias illis opponere turmas,
Ne castris iungant, certa est sententia Turno.
Surge age; & Aurora socios veniente vocari
Primus in arma iube, & clypeũ cape, quem dedit ipse
Inuictum ignipotens, atque oras ambijt auro.
Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ spectabit cædis aceruos.
Dixerat, & dextra discedens: impulit altam,
*Haud ignara *modi, puppim. fugit illa per vndas* — moderationis, quippe quæ fuerat nauis.
Ocyor & iaculo, & ventos æquante sagitta.
Inde aliæ celerant cursus. stupet inscius ipse
Tros Anchisiades, animos tamen omine tollit.
**Tum breuiter supera adspectãs connexa precatur.* — Homer. in Il. 168.

Tum Bitian ardentem oculis, animisq́; frementem,
Non iaculo: (neque enim iaculo vitam ille dedisset)
Sed magnum stridens contorta phalarica venit
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis, & auro
Sustinuit. collapsa ruunt immania membra.
Homerus Il. 48. *Dat tellus gemitũ, & clypeum super intonat ingens.*
Qualis in Euboico Baiarum litore quondam
Saxea pila cadit: magnis quam molibus ante
Constructam iaciunt ponto. sic illa ruinam
Prona trahit, penitusq́; vadis illisa recumbit:
Miscent se maria, & nigræ attolluntur arenæ.
mortiferũ. *Tum sonitu Prochyta alta tremit, *durumq́; cubile*
Inarime Iouis imperijs imposta Typhœo.
Homer. in Il. 21. 170. **Hic Mars armipotens animum, viresq́; Latinis*
Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit,
Immisitq́; fugam Teucris, atrumq́; timorem.
Itali scilicet, quibus Mars animos addidit. *Vndique *conueniunt, quoniam data copia pugnæ:*
Bellatorq́; animo deus incidit.
Pandarus, vt fuso germanum corpore cernit,
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
Portam vi multa conuerso cardine torquet,
Obnixus latis humeris, multosq́; suorum
sine spe inuadendi. *Mœnibus exclusos *duro in certamine linquit:*
Ast alios secum includit, recipitq́; ruentes,
Demens, qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, vltroq́; incluserit vrbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuò noua lux oculis offulsit; & arma
Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ

Sangui

Sanguineæ, clypeoq́; micantia fulgura mittit.
Agnoscunt faciem inuisam, atque immania membra
Turbati subito Aeneadæ. tum Pandarus ingens
Emicat; & mortis fraternæ feruidus ira,
*Effatur. Non hæc *dotalis regia Amatæ,* tibi data pro dotem.
Nec muris cohibet patrijs media Ardea Turnum.
Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
*Olli *subridens sedato pectore Turnus.* confidentia virtutis.
Incipe, si qua animo virtus, & confere dextram:
Hic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet summis adnixus viribus hastam.
**Excepere auræ vulnus: Saturnia Iuno* Homer. in Il. 35. 227.
Detorsit veniens; portæq́; infigitur hasta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
Effugies; neque enim is teli, nec vulneris auctor. Hom. Il. 48
Sic ait, & sublatum altè consurgit in ensem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Diuidit, impubesq́; immani vulnere malas.
Fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
Collapsos artus, atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens, atque illi partibus æquis
Huc caput, atque illuc humero ex vtroque pependit. Homerus Il. 180.
Diffugiunt versi trepida formidine Troës:
**Et, si continuo victorem ea cura subisset,* Hom. Il. 85
Rumpere claustra manu, sociosq́; immittere portis,
Vltimus ille dies bello, gentiq́; fuisset:
Sed furor ardentem, cædisq́; insana cupido
Egit in aduersos.
Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen

Excipit, hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergum: (Iuno vires, animumq; ministrat)
Addit Halyn comitem, & confixum Phegea parma
Ignaros deinde in muris, Martemq; cientes,
Alcandrumq;, Haliumq;, Noemonaq;, Prytanimq;
Lyncea tendentem contrà, sociosq; vocantem
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat. huic vno deiectum comminus ictu
Cum galea longè iacuit caput. inde ferarum
Id est, peritior. Vastatorem Amycum, quo non *felicior alter
Vngere tela manu, ferrumq; armare veneno:
Et Clitium Aeoliden, & amicum Cretea Musis,
Cretea Musarum comitem, cui carmina semper
rhithmos facere intentione neruorum. Et cytharæ cordi, *numerósque intendere neruis:
Semper equos, atque arma virûm, pugnásq; canebat.
Tandem ductores, audita cæde suorum,
Conueniunt Teucri, Mnestheus, acérque Serestus;
Palantésque vident socios, hostémque receptum.
Hom. Il. 86 *Et Mnestheus, Quò deinde fugã, quò tẽditis, inquit?
Quos alios muros, quæ iam vltra mœnia habetis?
Hom. Il. 50 *Vnus homo, & vestris ô ciues vndique septus
Aggeribus, tantas strages impunè per vrbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ, veterúmque deorum,
Et magni Aeneæ segnes miserétque, pudétque?
Hom. Il. 65. *Talibus accensi firmantur, & agmine denso
Consistunt. Turnus paullatim excedere pugna,
Et fluuium petere, ac partem, quæ cingitur amni.
Acriùs hoc Teucri clamore incumbere magno,
Hom. Il. 123 Et glomerare manum, *ceu sæuum turba leonem

Cum

Cum telis premit infensis: at territus ille
Asper, acerba tuens retro redit, & neque terga
Ira dare, aut virtus patitur; nec tendere contrà,
Ille quidem hoc cupiens, potis est per tela, virosq;.
Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
Improperata refert, & mens exaestuat ira.
**Quin etiam bis tum medios inuaserat hostes:* Homer. in Il. 124.
Bis conuersa fugi per muros agmina vertit.
Sed manus è castris properè coit omnis in vnum:
Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Sufficere: aëream cælo nam Iupiter Irim
Demisit, germanæ haud mollia iussa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
**Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,* Hom. Il. 175
*Nec dextra valet: *iniectis sic vndique telis* Homerus Il. 124.
*Obruitur: *strepit aßiduo caua tempora circum* Homer. in Il 131. 175.
Tinnitu galea, & saxis solida æra fatiscunt, Homerus
Discussæq; iubæ capiti. nec sufficit vmbo. Il. 124.
Ictibus ingeminant hastis & Troes, & ipse
Fulmineus Mnestheus. tum toto corpore sudor
*Liquitur, & *piceum (nec respirare potestas)* sordidum.
Flumen agit; fessos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
In fluuium dedit. ille suo cum gurgite flauo
Accepit venientem, ac mollibus extulit vndis,
Et lætum ad socios abluta cæde remisit.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER X.

*

Argumentum.

Iupiter, conuocato deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur. ibi Venus de Troianorum periculo, insatiabiliq; Iunonis odio conqueritur: ali quámque tandem tot calamitatum requiem petit. Iuno contrà malorum omnium caussam in Troianos, veluti primos belli auctores, atque adeò in Venerem ipsam reiicit. Frustra itaque tentata reconciliatione, Iupiter, vbi nullum videt esse contentionum finem, ne aut vxorem, aut filiam læderet, se neutrarum partium studia secuturum pronuntiat. sed pro sua se æquitate omnia fatis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationé redeunt: non minore animo obsessi se ad defensionem parant. Dum hæc in Latio geruntur, Aeneas, rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorúmque sibi populorum auxiliis adiunctis, triginta nauium classe ad suos reuehitur. Ibi nymphas, paullo antè in eam formam ex nauibus suis transformatas, obuias habet: ex his & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium vsq; conspectum prouectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurrentésque ad litus, terra hostem prohibere conantur. Magno vtrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magna prius edita hostium strage, tandem à Turno occiditur, cuius rei dolore percitus Aeneas magnos Rutulorum aceruos amico inferias mittit. Ascanius quoque, eruptione facta suas cum patre copias coniungit. Quibus

bus rebus permota Iuno, & pro Turno solicita, impetrata à Ioue venia, præsenti eum periculo eripit, obiecta illi falsa Aeneæ imagine: quam dum in nauim quandam fugientem insequitur, vinculis à Iunone ruptis, vi tempestatis ad litora Ardeæ proxima deuehitur. Interim Mezentius, Iouis monitu pugnæ succedens, magnum tam Troianorum, quàm Etruscorum numerum prosternit: donec ab Aenea hastæ ictu vulneratus, & à Lauso filio protectus, ægrè se ad obligandum vulnus ex acie recipit. ibi Lausus quoque, dum patrem vlcisci conatur, ab Aenea interficitur. eius rei nuntio accepto, Mezentius conscenso equo in prœliũ redit: vbi dum filij mortem vindicare parat, eadẽ, qua filius, dextra cõcidit.

Aliud argumentum.

Placat & vxorem dictis, & iurgia natæ
Iupiter. Auxiliis instructus Troïus heros
Aduenit: occurrunt Rutuli, atque ad litora pugnant.
Occidit à Turno Pallas; victórque superbus
Aeneæ eripitur. Mezentius interit acer.

PAnditur interea domus omnipotentis Olympi: Homer. Il. 8. 83.
Conciliumq; vocat diuûm pater, atq; hominũ rex
Sideream in sedem: terras vnde arduus omnes,
Castraq; Dardanidum adspectat, populósq; Latinos.
**Considunt tectis bipatentibus: incipit ipse.* Hom. Il. 82.
*Cælicolæ magni, quia *nam sententia nobis* cur. Ennianum sermonem Seruius ait esse.
Versa retro? tantúmque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris,
Quæ contra vetitum discordia? quis metus aut hos,
Aut hos arma sequi, ferrúmque lacessere suasit?
Adueniet iustum pugnæ (ne accersite) tempus:

Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque alpes immittet apertas.
bellum per fetiales indicere. Seruius. *Tum certare odijs, tum res *rapuisse licebit.*
Nunc finite, & placidum læti componite fœdus.
Iupiter hæc paucis: at non Venus aurea contrà
Pauca refert.
Hom. Il. 25. **O pater, ô hominum, diuûmq; æterna potestas,*
Nãque aliud quid sit, quod iam implorare queamus?
Cernis vt insultent Rutuli, Turnusq; feratur
Per medios insignis equis, tumidusq; secundo
Marte ruat? non clausa tegunt iam mœnia Teucros.
Quin intra portas, atque ipsis prœlia miscent
antiquè, pro murorum. *Aggeribus *mœrorum; & inundant sanguine fossæ.*
Aeneas ignarus abest. numquam ne leuari
Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
Nascentis Troiæ, nec non exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Aetolis surgit ab Arpis
Hom. Il. 53. *Tydides. *equidem credo, mea vulnera restant;*
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si sine pace tua, atque inuito numine Troës
Italiam petiere: luant peccata, neque illos
Iuueris auxilio. sin tot responsa secuti
per superos Apollinem intelligit, p manes Creusam, Aeneę vxorem, & Anchisen patrem. *Quæ *superi, *manésue dabãt: cur nunc tua quisquã*
Flectere iussa potest? aut cur noua condere fata?
Quid repetam exustas Erycino in litore classes?
Quid tempestatum regem, ventosq; furentes,
Aeolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) mouet, & superis immissa repentè
Alecto, medias Italûm bacchata per vrbes.

Nil

Nil super imperio moueor: sperauimus ista,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mauis:
Si nulla est regio, Teucris quam det tua coniux
Dura: per euersæ, genitor, fumantia Troiæ
Excidia obtestor: liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superare nepotem.
Aeneas sanè ignotis iactetur in vndis;
Et, quamcunque viam dederit fortuna, sequatur:
**Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ.* Homerus Il. 180.
Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atque Cythera,
Idaliæq; domus. positis inglorius armis
Exigat hic æuum. magna ditione iubeto
Carthago premat Ausoniam: nihil vrbibus inde
Obstabit Tyrijs. quid pestem euadere belli
Iuuit, & Argolicos medium fugisse per ignes?
Totq; maris, vastæq; exhausta pericula terræ,
Dum Latium Teucri, recidiuaq; Pergama quærunt?
Non satius cineres patriæ insedisse supremos,
Atque solum, quo Troia fuit? Xanthum, & Simoënta
Redde oro miseris: iterumq; reuoluere casus
Da pater Iliacos Teucris. Tum regia Iuno* Hom. Il. 38.
Acta furore graui. Quid me alta silentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Aenean hominum quisquam, diuûmq; subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam petijt fatis auctoribus, esto,
Cassandræ impulsus furijs: num linquere castra
*Hortati sumus: aut vitam committere*ventis?* incertis & inanibus.
Num puero summam belli, num credere muros?
Tyrrhenámve fidem, aut gentes agitare quietas?

Quis

id est, periculum. *Quis deus in *fraudem, quæ dura potentia nostra*
Egit? vbi hîc Iuno, demissáue nubibus Iris?
Indignum est Italos Troiam circumdare flammis
Nascentem, & patria Turnum consistere terra;
pungit Venerem, Aeneæ matrē: non enim dea Venilia, sed nympha. *Cui Pilumnus auus, cui [k]diua Venilia mater.*
Quid face Troianos atra vim ferre Latinis?
Arua aliena iugo premere, atque auertere prædas?
Quid soceros legere, & gremijs abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Aenean manibus subducere Graiûm,
Proq; viro nebulam, & ventos obtendere inanes;
Et potes in totidem classem conuertere nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra iuuisse, nefandum est.
Aeneas ignarus abest. ignarus & absit.
Est Paphos, Idaliumq; tibi, sunt alta Cythera.
Quid grauidam bellis vrbem, & corda aspera tētas?
molles, quæ etiam sine inimicis perire possēt. *Nósne tibi [k]fluxas Phrygiæ res vertere fundo*
Conamur? nos; an miseros qui Troas Achiuis
Obiecit? quæ caussa fuit consurgere in arma
Europamq;, Asiamq;, & fœdera soluere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter?
Aut ego tela dedi? fouíve cupidine bella?
Tunc decuit metuisse tuis. nunc sera querelis
Haud iustis assurgis, & irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno; cunctiq; fremebant
Cælicolæ, assensu vario: ceu flamina prima,
Cùm deprensa fremunt siluis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Homerus Il. 165. **Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,*
Infit. eo dicente, deûm domus alta silescit,

Et

Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:
Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus.
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Ausonios coniungi fœdere Teucris
Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:
*Quæ cuiq; est fortuna hodie, quã quisq; *secat spem,* pro tenet: vnde sectæ philosophorum, propria quædã instituta retinentium.
Tros, Rutulúsve fuat, nullo discrimine habebo:
Seu fatis Italûm castra obsidione tenentur,
Siue errore malo Troiæ, monitisq; sinistris.
Nec Rutulos soluo. sua cuique exorsa laborem,
Fortunamq; ferent. rex Iupiter omnibus idem.
Fata viam inuenient. Stygij per flumina fratris,
Per pice torrentes, atraq; voragine ripas,
**Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.* Hom. Il.11.
Hic finis fandi. solio tum Iupiter aureo
*Surgit, *cælicolæ medium quem ad limina ducunt.* Hom. Il 12.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant Homerus Il.120.
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
At legio Aeneadum vallis obsessa tenetur:
Nec spes vlla fugæ: miseri stant turribus altis
Nequidquam, & rara muros cinxere corona.
Asius Imbrasides, Hicetaoniusq; Thymœtes,
Assaraciq; duo, & senior cum Castore Tybris,
Prima acies. hos germani Sarpedonis ambo,
*Et Clarus Ethemon Lycia comitantur ab *alta.* nobili.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
*Haud partem exiguam montis, *Lyrnesius Agmon,* Phryx: nam Lyrnesos ciuitas est Phrygiæ.
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
Hi iaculis, illi certant defendere saxis,
Moliriq; ignem, neruoq; aptare sagittas.

Ipse inter medios, Veneris iustissima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honestum,
Qualis gemma micat, fuluum quæ diuidit aurum,
Aut collo decus, aut capiti, vel quale per artem
Oricos ciuitas est Epiri, iuxta quam nascitur terebinthus nigrum lignum. *Inclusum buxo, aut Oricia terebintho*
Lucet ebur: fusos ceruix cui lactea crines
Accipit, & molli subnectit circulus auro,
Te quoque magnanimæ viderunt Ismare gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonia generose domo; vbi pinguia culta
Exercentq; viri, Pactolusq; irrigat auro.
Affuit & Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
Aggere murorum sublimem gloria tollit:
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur vrbi.
Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant: media Aeneas freta nocte secabat.
Namque vt ab Euandro castris ingressus Etruscis,
Regem adit, & regi memorat nomenq;, genusq;:
Quídve petat, quídve ipse ferat, Mezentius arma
Quæ sibi conciliet, violentaq; pectora Turni
Edocet: humanis quæ sit fiducia rebus,
Admonet, immiscetq; preces: haud fit mora. Tarchon
permittentibus fatis: qa pugnare nō poterāt, ob illud, Externos optate duces, lib. 8 *Iungit opes, fœdusq; ferit, tum liberа fatis*
Classem conscendit iussis gens Lydia diuûm
Externo commissa duci. Aeneia puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subiuncta leones:
Imminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
Hic magnus sedet Aeneas, secumq; volutat
Euentus belli varios: Pallasq; sinistro
Affixus lateri iam quærit sidera, opacæ

Noctis

Noctis iter, iam, quæ passus terráque, maríque.
Pandite nunc Helicona deæ, cantusq; mouete,
Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
Aenean, armétque rates, pelagoq; vehatur;
Maßicus ærata princeps secat æquora Tigri:
Sub quo mille manus iuuenum, qui mœnia Clusi,
Quique vrbem liquere Cosus; queis tela, sagittæ,
**Corytíque leues humeris, & letifer arcus.* pharetra.
Vna toruus Abas. huic totum insignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuuenes: ast Ilua trecentos
Insula, inexhaustis Chalybum generosa metallis. Homer. in Il. 28.
Tertius, ille hominum, diuûmq; interpres Asylas,
Cui pecudum fibræ, cæli cui sidera parent,
Et linguæ volucrum, & præsagi fulminis ignes,
*Mille *rapit densos acie, atque horrentibus hastis.* raptim ducit.
Hos parere iubent Alpheæ ab origine Pisæ,
Vrbs Etrusca solo. sequitur pulcerrimus Astur,
*Astur *equo fidens, & versicoloribus armis.* eques optimus.
Tercentum adijciunt: mens omnibus vna sequendi,
Qui Cærete domo, qui sunt Minionis in aruis,
*Et Pyrgi veteres *intempestæq; Grauiscæ,* pestiferæ quasi sine temperie: Grauiscæ enim dictæ, quòd grauem aërem sustinerent.
Non ego te Ligurum ductor, fortißime bello
Transierim Cycne, & paucis comitate Cupano:
Cuius olorinæ surgunt de vertice pennæ
Crimen amor vestrum, formæq; insigne paternæ.
Námque ferunt, luctu Cycnum Phaëtontis amati,
Populeas inter frondes, vmbramq; sororum
Dum canit, & mœstum musa solatur amorem,

a a Canentem

Canentem molli pluma duxisse senectam,
Linquentem terras, & sidera voce sequentem
Filius, æquales comitatus classe cateruas,
Ingentem remis Centaurum promouet: ille
Instat aquæ, saxumq; vndis immane minatur
Arduus, & longa sulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Manthus, & Thusci filius amnis:
Qui muros, matrisq; dedit tibi Mantua nomen,
Mantua diues auis: sed non genus omnibus vnum.
quia Mātua vrbs Tusciæ tres habuit tribus, quæ in quaternas curias diuidebātur. *Gens illi *triplex, populi sub gente *quaterni:*
Ipsa caput populis, Tusco de sanguine vires.
Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infesta ducebat in æquora pinu.
It grauis Auletes, centenaq; arbore fluctum
mari. *Verberat assurgens. spumant vada *marmore verso.*
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in Pristin desinit aluus.
Spumea semifero sub pectore murmurat vnda.
Tot lecti proceres ter denis nauibus ibant
Subsidio Troiæ, & campos salis ære secabant.
Iamq; dies cælo concesserat: almaque curru
Noctiuago Phœbe medium pulsabat Olympum,
Aeneas (neque enim membris dat cura quietem)
& lib. 5. dedit ei gubernandi peritiam. *Ipse sedens clauumq; *regit, velisq; ministrat.*
Atque illi medio in spatio chorus ecce suarum
Occurrit comitum, nymphæ: quas alma Cybele
Numen habere maris, nymphasq; è nauibus esse
Iusserat.

Iusserat. innabant pariter, fluctusq; secabant,
Quot prius æratæ steterant ad litora proræ.
Agnoscunt longè regem, lustrantq; choreis.
Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea,
Ponè sequens dextra puppim tenet, ipsaq; dorso
Eminet, ac læua tacitis subremigat vndis.
Tum sic ignarum alloquitur: Vigilásne deûm gens,
Aeneas? vigila, & velis immitte rudentes.
Nos sumus Ideæ sacro de vertice pinus,
*Nunc pelagi nymphæ, classis tua, *perfidus vt nos* qui post fœdus bellum commouit: vnde illud Latini regis, Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas.
Præcipites ferro Rutulus, flammaq; premebat:
Rupimus inuitæ tua vincula, teq; per æquor
Quærimus. hanc genitrix faciem miserata refecit,
Et dedit esse deas, æuumq; agitare sub vndis.
At puer Ascanius muro, fossisq; tenetur
Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
Iam loca iussa tenet forti permistus Etrusco
Arcas eques. medias illis opponere turmas,
Ne castris iungant, certa est sententia Turno.
Surge age, & Aurora socios veniente vocari
Primus in arma iube, & clypeū cape, quem dedit ipse
Inuictum ignipotens, atque oras ambijt auro.
Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ spectabit cædis aceruos.
Dixerat, & dextra discedens: impulit altam,
*Haud ignara *modi, puppim. fugit illa per vndas* moderationis, quippe quæ fuerat nauis.
Ocyor & iaculo, & ventos æquante sagitta.
Inde aliæ celerant cursus. stupet inscius ipse
Tros Anchisiades, animos tamen omine tollit.
**Tum breuiter supera adspectās connexa precatur.* Homer. in Il. 268.

Alma parens Idæa deûm, cui Dyndima cordi
Turrigeræq; vrbes, biiugiq; ad fræna leones,
familiare facias : vt, Et propiùs res adſpice noſtras. *Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite *propinques*
Augurium, Phrygibusq; adſis pede diua ſecundo.
Tantum effatus; & interea reuoluta ruebat
Matura iam luce dies, noctémque fugarat.
Principio ſocijs edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæq; parent ſe.
Iámque in conſpectu Teucros habet, & ſua caſtra,
Stant celſa in puppi. clypeum tum deinde ſiniſtra
Homer. Il. 19. 56. *Extulit ardentem. *clamorem ad ſidera tollunt*
Dardanidæ è muris: ſpes addita ſuſcitat iras.
Tela manu iaciunt: quales ſub nubibus atris
Hom. Il. 29 **Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant*
Cum ſonitu, fugiuntq; Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi, ducibusq; ea mira videri
Auſonijs, donec verſas ad litora puppes
Reſpiciunt, totúmque allabi claſſibus æquor.
Hom. Il. 48 *Ardet apex capiti, criſtisq; à vertice flamma*
Funditur, & vaſtos vmbo vomit aureus ignes,
Non ſecus, ac liquida ſi quando nocte Cometæ
Homer. Il. 239. *Sanguinei lugubre rubent, *aut Sirius ardor:*
Ille ſitim, morbosq; ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & læuo contriſtat lumine cælum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Litora præripere, & venientes pellere terra.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro.
Quod votis optaſtis, adeſt, perfringere dextra.
In manibus Mars ipſe, viri. nunc coniugis eſto
Hom. Il. 171 *Quiſque ſuæ, tectiq; memor: nunc magna referto*

Facta

Facta patrum, laudes: vltro occurramus ad vndam, Hom.in Il.
Dum trepidi, egressisq; labant vestigia prima. 83.171.
Audentes fortuna iuuat.
*Hæc ait. & secum *versat quos ducere contrà,* cogitat quidem, non tamen facit; ne, diuiso exercitu, vtrobique vincatur.
Vel quibus obsessos possit concredere muros.
Interea Aeneas socios de puppibus altis
Pontibus exponit. multi seruare recursus
Languentis pelagi, & breuibus se credere saltu:
Per remos alij. speculatus litora Tarchon,
Quà vada nō sperat, nec fracta remurmurat vnda,
Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
Aduertit subito proras, sociosq; precatur.
Nunc ô lecta manus validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates, inimicam findite rostris
Hanc terram, sulcumq; sibi premat ipsa carina.
Frangere nec tali puppes statione recuso,
Arrepta tellure semel. quæ talia postquam
Effatus Tarchon; socij consurgere tonsis,
Spumantesq; rates aruis inferre Latinīs;
Donec rostra tenent siccum, & sedere carinæ
Omnes innocuæ, sed non puppis tua Tarchon.
*Namque inflicta vadis, *dorso dum pendet iniquo,* arenę durioris cumulo.
Anceps sustentata diu, fluctusq; fatigat,
Soluitur, atque viros medijs exponit in vndis:
Fragmina remorum quos, & fluitantia transtra
Impediunt, retrahitq; pedes simul vnda relabens.
*Nec *Turnum segnis retinet mora; sed rapit acer* Hom.Il.130
Totam aciem in Teucros, & contra in litore sistit.
Signa canunt. Primus turmas inuasit agrestes
*Aeneas, *omen pugnæ; strauitq; Latinos,* quia vt nūc, sic vbiq; vin

cet Aeneas. *Occiso Therone, virûm qui maximus vltro*
Aenean petit. huic gladio pérque ærea scuta,
Per tunicam squalētem auro latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exsectum iam matre perempta,
Et tibi Phœbe sacrum; casus euadere ferri
Cui licuit paruo, nec longè Cissea durum:
Immanemq́; Gyam, sternentes agmina claua,
Hom. Il. 48 64. *Deiecit leto. nihil *illos Herculis arma,*
Nil validæ iuuere manus, genitórque Melampus,
Alcidæ comes, vsque graues dum terra labores
Præbuit. ecce, Pharon voces dum iactat inertes,
Intorquens iaculum clamantis sistit in ore.
Tu quoque, flauentem prima lanugine malas
Dum sequeris Clytium infelix, noua gaudia, Cydon,
Cydones Cretēses erant: porro de Cretensibus legitur, intemperantes in amore puerorũ fuisse. *Dardania stratus dextra, securus *amorum,*
Qui iuuenum tibi semper erant, miserande iaceres,
Ni fratrum stipata cohors foret obuia Phorci
Progenies septem numero, septenaq́; tela
Coniiciunt. partim galea, clypeoq́; resultant
*Irrita: *deflexit partim stringentia corpus*
Hom. Il. 51. *Alma Venus. fidum Aeneas affatur Achaten.*
Suggere tela mihi, (non vllum dextera frustra,
Hom. Il. 141 *Torserit in Rutulos) *steterunt quæ in corpore Graiũ*
Iliacis campis. tum magnam corripit hastam,
Et iacit. illa volans clypei transuerberat æra
Mæonis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor, fratremq́; ruentem
retroa&c. *Sustentat dextra. *transiecto missa lacerto,*
Protinus hasta fugit, seruatq́; cruenta tenorem:
Dexteráque ex humero neruis moribunda pependit.

Tum

Tum Numitor iaculo fratris de corpore rapto,
Aenean petijt. sed non & figere contra Hom. Il. 87
Est licitum; magniq; femur perstrinxit Achatæ.
*Hîc Curibus, fidens primæuo corpore, *Lausus* Mezentij filius.
Aduenit, & rigida Dryopen ferit eminus hasta,
Sub mentum grauiter pressa; pariterq; loquentis
Vocem, animamq; rapit traiecto gutture. at ille
Fronte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threicios, Boreæ de gente suprema,
*Et tres, quos Idas pater, & patria *Ismara mittit,* Thraciæ vrbs.
Per varios sternit casus. occurrit Halesus,
Auruncæq; manus: subit & Neptunia proles,
*Insignis Messapus equis: *expellere tendunt* Hom. Il. 155
Nunc hi, nunc illi. certatur limine in ipso
Ausoniæ, magno discordes æthere venti
Prœlia ceu tollunt, animis, & viribus æquis,
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu: stant obnixa omnia contra.
Haud aliter Troianæ acies, aciésque Latinæ
**Concurrunt: hæret pede pes, densusq; viro vir.* Hom. Il. 45.
At parte ex alia, quà saxa rotantia latè
Intulerat torrens, arbustáque diruta ripis,
Arcades insuetos acies inferre pedestres
*Vt vidit Pallas *Latio dare terga sequaci,* pro, Latinis
Aspera queis natura loci dimittere quando
Suasit equos: vnum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris
Quò fugitis, socij? per vos, & fortia facta,
Per ducis Euandri nomen, deuictáque bella,
Spemq; meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudis,

Homer. Il. 268. *Fidite ne pedibus.ferro rumpenda per hostes
Est via,qua globus ille virûm densissimus vrget.
Hac vos,& Pallanta ducem patria alta reposcit:
Numina nulla premunt:mortali vrgemur ab hoste
Mortales:totidem nobis animæq;,manusq;.
Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
Deest iam terra fugæ:pelago Troiámne petemus?
Hæc ait,& *medius densos prorumpit in hostes.
vt eos hortaretur exéplo. Obuius huic primum,fatis adductus iniquis,
Fit Lagus.hunc,magno vellit dum pondere saxum,
Intorto figit telo,discrimina costis
Per medium quà spina dedit;hastamq; receptat
Ossibus hærentem.quem non super occupat Hisbon,
Ille quidem hoc sperans:nam Pallas ante ruentem,
Dum furit,incautum crudeli morte sodalis
pulmo tumidus est naturaliter. Excipit,atque ensem *tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit,& Rhæti de gente vetusta
Anchemolum,thalamos ausum incestare nouercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in aruis,
Daucia Laride,Tymberq; simillima proles,
Indiscreta suis,gratusq; parentibus error:
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas.
Nam tibi Tymbre caput Euandrius abstulit ensis:
Te decisa suum Laride dextera quærit,
Homer.in Il 49. *Semianimesq; micant digiti,ferrumq; retractant,
Arcadas accensos monitu,& præclara tuentes
Facta viri,mistus dolor,& pudor armat in hostes.
Hom.Il.48 *Tum Pallas bijugis fugientem Rhætea præter
ad mortem Transijcit hoc spatium,tantúmque *moræ fuit Ilo:
Ilo namque procul validam direxerat hastam:

Quam

Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra
Te fugiens, fratrémque Tyren: curruque volutus
Cædit semianimis Rutulorum calcibus arua.
Ac velut optato, ventis æstate coortis,
Dispersa immittit siluis incendia pastor Hom. Il. 117
Correptis subitò medijs, extenditur vna
*Horrida per latos *acies Vulcania campos:* vls ignea.
Ille sedens victor flammas despectat ouantes:
Non aliter sociûm virtus coit omnis in vnum:
Téque iuuat Palla, sed bellis acer Halesus
*Tendit in aduersos, seq; in *sua colligit arma.* post scutum se clausit.
Hic mactat Ladona, Pheretáque, Demodocumq;:
Strymonio dextram fulgenti diripit ense,
Elatam in iugulum: saxo ferit ora Thoantis,
Ossaq; dispergit cerebro permista cruento.
**Fata canens siluis genitor celarat Halesum:* Hom. Il. 28
Vt senior leto canentia lumina soluit,
Iniecere manum Parcæ, teluq; sacrarunt
Euandri. quem sic Pallas petit ante precatus.
*Da nunc Tybri *pater ferro, quod mißile libro,* vicinũ inuocat numen: nã circa ripas eius pugnabant.
Fortunam, atque viam duri per pectus Halesi.
Hæc arma, exuuiasq; viri tua quercus habebit.
*Audijt illa deus. dum *texit Imaona Halesus,* i. spoliat: sic Plaut. Hominẽ detexam pallio
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina: primus Abantem
Oppositum interimit, pugnæ nodumq;, moramq;, Homer. Il. 7
Sternitur Arcadiæ proles; sternuntur Etrusci,
Et vos ô Graijs imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibusq;, & viribus æquis

Extremi addensent acies: nec turba moueri
Tela, manusq; sinit. hinc Pallas instat, & vrget,
Hinc contrà Lausus: nec multùm discrepat ætas:
Egregij forma, sed queis fortuna negarat
In patriam reditus. ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
Pallantē. n. Turnus, Lausum oc-cidit Aeneas. *Mox illos sua fata manent *maiore sub hoste.*
Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum: qui volucri curru medium secat agmen.
Vt vidit socios: Tempus desistere pugnæ:
Homer. Il. 242. *Solus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas*
Debetur, cuperem, ipse parens spectator adesset.
Hæc ait: & socij cesserunt æquore iusso.
At Rutulum abscessu iuuenis, tum iussa superba
Miratus, stupet in Turno, corpusq; per ingens
Lumina voluit, obitq; truci procul omnia visu:
Talibus & dictis it contra dicta tyranni,
Homer. Il. 134. **Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis,*
Aut leto insigni: sorti pater æquus vtrique est:
Tolle minas. fatus medium procedit in æquor:
Hom. Il. 77. *Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.*
Desiluit Turnus bijugis. pedes apparat ire
Comminus. vtq; leo, specula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Aduolat: haud alia est Turni venientis imago.
vt posset hasta feriri. *Hunc vbi *contiguum missæ fore credidit hastæ,*
Ire prior Pallas, si quà fors adiuuet ausum
Viribus imparibus; magnumq; ita ad æthera fatur.
Per patris hospitium, & mensas quas aduena adisti,
Te precor Alcide, cæptis ingentibus adsis:

Cernat

Cernat femineci sibi me rapere arma cruenta,
Victorémque ferant morientia lumina Turni.
Audijt Alcides iuuenem, magnumq; sub imo
Corde premit gemitum, lacrymasq; effundit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis.
**Stat sua cuique dies: breue & irreparabile tempus*
Omnibus est vitæ: sed famam extendere factis, Homer. in Il. 72.
Hoc virtutis opus. Troiæ sub mœnibus altis
Tot nati cecidere deûm: quin occidit vnà
Sarpedon, mea progenies: etiam sua Turnum Homer. Il. 147.
Fata vocant, metasq; dati peruenit ad æui. Hom. Il. 30.
**Sic ait, atque oculos Rutulorum reijcit aruis.*
At Pallas magnis emittit viribus hastam,
Vaginaq; caua fulgentem diripit ensem.
Illa volans, humeri surgunt quà tegmina summa,
*Incidit, atque viam clypei *molita per oras,* quasi cum difficultate.
Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni. Hom. Il. 40
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans iacit, atque ita fatur.
Adspice num mage sit nostrum penetrabile telum.
**Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris* Hom. Il. 57.
Cum pellis toties obeat circundata tauri,
Vibranti cuspis medium transuerberat ictu,
*Loricæq; moras, & pectus perforat *ingens.* non pectus, sed cuspis. non enim ingens pueri pectus.
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum:
Vna, eadémque via sanguisq;, animusq; sequuntur.
Corruit in vulnus. sonitum super arma dedere:
Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus super aßistens, sic ore profatur.
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte

Euandro:

Euandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honos tumuli, quicquid solamẽ humãdi est,
*constabunt. *Largior: haud illi *stabunt Aeneia paruo*
Hospitia: & laeuo pressit pede, talia fatus,
Exanimum, rapiens immania pondera baltei,
Danai filia- *Impressumq́; *nefas: vna sub nocte iugali*
rũ, quę suos *Caesa manus iuuenum foedè, thalamiq́; cruenti:*
viros occi- *Quae bonus Eurytion multo caelauerat auro:*
derunt oés vna nocte. *Quo nunc Turnus ouat spolio, gaudetq́; potitus.*
Hom. Il. 275 *Nescia mens hominum fati, sortisq́; futurae,*
Et seruare modum rebus sublata secundis.
Turno tempus erit, magno cùm optauerit emptum
Intactum Pallanta, & cùm spolia ista diémque
Oderit. At socij multo gemitu lacrymisq́;
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
Hom. Il. 275 *O *dolor, atque decus magnum rediture parenti:*
Haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert;
Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis aceruos:
Nec iam fama mali tanti, sed certior auctor
Aduolat Aeneae, tenui discrimine leti
in fugam. *Esse suos, tempus *versis succurrere Teucris.*
Proxima quaeque metit gladio, latumq́; per agmen
Ardens limitem agit ferro, te Turne, superbum
Caede noua, quaerens: Pallas, Euander, in ipsis
Omnia sunt oculis: mensae quas aduena primus
Homer. Il. 226. *Tunc adijt, dextraeq́; datae.* Sulmone creatos*
Quattuor hic iuuenes, totidem, quos educat Vfens,
Viuentes rapit, inferias quos immolet vmbris,
Homer. Il. 229. *Captiuoq́; rogi perfundat sanguine flammas.*
Inde Mago procul infensam cùm tenderet hastam;

Ille

Ille astu subit, ac tremebunda superuolat hasta,
*Et *genua amplectens effatur talia supplex:* Homer. Il. 227.
Per patrios manes, & spes surgentis Iuli Hom. Il. 64. 116.
Te precor, hanc animam serues natóque, patríque.
*Est domus alta: iacent penitus *defossa talenta*
Cælati argenti: sunt auri pondera facti, altè infossa, fossæ commissa.
Infectiq; mihi. non hic victoria Teucrûm
Vertitur, haud anima vna dabit discrimina tanta.
Dixerat: Aeneas contrà cui talia reddit.
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta, Hom. Il. 11. 230.
*Gnatis parce tuis: belli *commercia Turnus*
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto. ignoscendi facultatem.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus. galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Nec procul Aemonides Phœbi, Triuiæq; sacerdos,
**Infula cui sacra redimibat tempora vitta,* fascia de albo & cocco.
Totus collucens veste, atque insignibus armis:
Quem congressus agit campo; lapsumq; superstans
Immolat, ingentiq; vmbra tegit, arma Serestus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradiue trophæum.
**Instaurant acies Vulcani stirpe creatus* iam fusas.
Cæculus, & veniens Marsorum montibus Vmbro.
Dardanides contra furit: Anxuris ense sinistram,
Et totum clypei ferro deiecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimq; affore verbo
*Crediderat, cæloq; animum fortasse *ferebat,* æquabat.
Caniciemq; sibi, & longos promiserat annos.
**Tarquitus exsultans contra fulgentibus armis,* Hom. Il. 12.
Siluicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,

Obuius

Obuius ardenti sese obtulit: ille reducta
Loricam, clypeiq; ingens onus impedit hasta.
Hom.Il.117 **Tum caput orantis nequidquam, & multa parantis*
Dicere, deturbat terræ, truncumq; repentè
Hom.Il.122 *Prouoluens *super hæc inimico pectore fatur,*
Homer. Il. 230.166. *Istic nunc metuende iace: *non te optima mater*
Condet humi, patrióue onerabit membra sepulcro:
Alitibus linquere feris: aut gurgite mersum
Vnda feret, piscesq; impasti vulnera lambent.
Protinus Antheum, & Lycam, prima agmina Turni,
Persequitur, fortemq; Numam, fuluumq; Camertem
Magnanimo Volscente satum ditissimus agri
quia venien te hoste, cũ nemo nunciaret, improuisò captæ sunt. *Qui fuit Ausonidum, & *tacitis regnauit Amyclis.*
Aegæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenasq; manus quinquaginta oribus ignem,
Pectoribusq; arsisse, Iouis cùm fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses.
Sic toto Aeneas desæuit in æquore victor,
Hom.Il.64 *Vt semel intepuit mucro. *quin ecce Nyphei*
Quadriiuges in equos, aduersáque pectora tendit:
longis gradibus, *Atque illi *longè gradientem, & dira frementem*
Vt videre, metu versi, retroq; ruentes,
Effundúntque ducem, rapiuntq; ad litora currus.
Interea biiugis infert se Lucagus albis
In medios, fraterq; Liger: sed frater habenis
Flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
Haud tulit Aeneas tanto feruore furentes:
Hom.Il.116 **Irruit, aduersaq; ingens apparuit hasta.*
Cui Liger.
duos nomi- *Non *Diomedis equos, non currum cernis Achillis,*

Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis, & æui
His dabitur terris, vesano talia latè
Dicta volant Ligeri: sed non & Troius heros
Dicta parat contra: iaculum nam torquet in hostem.
Lucagus vt pronus pendens in verbera telo
Admouit bijugos, proiecto dum pede læuo
Aptat se pugnæ, subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei, tum læuum perforat inguen.
Excussus curru moribundus voluitur aruis.
Quem pius Aeneas dictis affatur amaris.
Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hostibus vmbræ:
Ipse rotis saliens iuga deseris. Hæc ita fatus
Arripuit bijugos. frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Troianæ, sine hanc animã, & miserere precantis.
Pluribus oranti Aeneas. Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater.
Tum, latebras animæ, pectus mucrone recludit. Hom. Il. 46
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquæ, vel turbinis atri
More furens. Tandẽ erumpunt, & castra relinquunt,
Ascanius puer, & nequidquam obsessa iuuentus.
Iunonem interea compellat Iupiter vltro.
**O Germana mihi, atque eadem gratissima coniux,* Hom. Il. 30.
Vt rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianas sustentat opes, non viuida bello
Dextra viris, animusq; ferox, patiensq; pericli.
Cui Iuno submissa: Quid ô pulcerrime coniux,

nat, à quibus est victus Aeneas

Sollicitas

seuera. Sollicitas ægram, & tua *tristia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamq; esse decebat,
Vis in amore foret; non hoc mihi namque negares
Omnipotens, quin & pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem seruare parenti.
Nunc pereat, Teucrisq; pio det sanguine pœnas.
Homer. Il. 264. *Ille tamen nostra deducit origine nomen:
Pilumnusq; illi quartus pater: & tua larga
Hom. Il. 86. *Sæpe manu, multisq; onerauit limina donis.
Cui rex ætherei breuiter sic fatur Olympi.
morituro. Si mora præsentis leti, tempusq; *caduco
Oratur iuueni, méque hoc ita ponere sentis:
Tolle fuga Turnum, atque instantibus eripe fatis.
Hactenus indulsisse vacat: sin altior istis
Sub precibus venia vlla latet; totumq; moueri,
Mutaríue putas bellum: spes pacis inanes.
Cui Iuno illacrymans: Quid si, quod voce grauaris,
Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet insontem grauis exitus: aut ego veri
ignara veritatis. *Vana feror. quod vt ô potius formidine falsa
Ludar, & in melius tua, qui potes, orsa reflectas.
Hæc vbi dicta dedit, cælo se protinus alto
Misit agens hiemem nymbo succincta per auras;
Iliacamq; aciem, & Laurentia castra petiuit.
Hom. Il. 55. *Tum dea nube caua tenuem sine viribus vmbram
In faciem Aeneæ (visu mirabile monstrum)
Dardaniis ornat telis, clypeumq;, iubasq;
Diuini assimulat capitis: dat inania verba:
Dat sine mente sonum, gressusq; effingit euntis.
suscepta. Morte *obita, quales fama est volitare figuras;

Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exſultat imago,
Irritátque virum telis, & voce laceßit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentémque eminus haſtam
Conijcit. illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum verò Aenean auerſum vt cedere Turnus
*Credidit, atque animo ſpem *turbidus hauſit inanem,* elatus, arrogantia tumens.
Quò fugis Aenea? thalamos ne deſere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæſita per vndas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictúmque coruſcat
Mucronem, nec ferre videt ſua gaudia ventos.
*Fortè ratis celſi coniuncta *crepidine ſaxi* abrupti ſaxi altitudine.
Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato,
Qua rex Cluſinis aduectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Aeneæ fugientis imago
Conijcit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat,
Exſuperátque moras, & pontes tranſilit altos.
*Vix proram attigerat: *rumpit Saturnia funem,* ne redire poſſet in prœlium.
Auulſamq; rapit reuoluta per æquora nauem.
Illum autem Aeneas abſentem in prælia poſcit:
Obuia multa virûm demittit corpora morti.
Tunc leuis haud vltra latebras iam quærit imago:
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ:
Cùm Turnum medio interea fert æquore turbo.
*Reſpicit ignarus *rerum, ingratusq; ſalutis;* artis, per quam euaſerat.
Et duplices cum voce manus ad ſidera tendit.
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti? & tales voluiſti expendere pœnas?
Quò feror? vnde abij? quæ me fuga, quémue reducet?
Laurentes ne iterum muros, aut caſtra videbo?

Quid manus illa virûm, qui me, meaq; arma secuti?
Quósque (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitúmque cadentum
Accipio. quid agam? aut quæ iam satis ima dehiscat
Terra mihi? vos ô potius miserescite venti:
In rupes, in saxa: volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem, sæuisq; vadis immittite Syrtis,
Quò neque me Rutuli, neque conscia fama sequatur.
Hom. Il. 8. **Hæc memorans, animo nunc huc, nūc fluctuat illuc:*
An sese mucrone ob tantum dedecus amens
crudelem. *Induat, & *crudum per costas exigat ensem:*
Fluctibus an iaciat medijs, & litora nando
Curua petat, Teucrûmq; iterum se reddat in arma.
Ter conatus vtranque viam; ter maxima Iuno
pro, animo *Continuit, iuuenémque *animi miserata repreßit.*
Labitur alta secans, fluctuq;, æstuq; secundo:
Ardeam. *Et patris antiquam Dauni defertur ad *vrbem.*
At Iouis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucrósque inuadit ouantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus vni,
Vni odijsq; viro, telisq; frequentibus instant.
Homerus Il. 17. **Ille, velut rupes, vastum quæ prodit in æquor*
Obuia ventorum furijs, expostáque ponto,
Vim cunctam, atque minas perfert cæliq;, marisq;;
Ipsa immota manet: prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumq; fugacē:
Sed Latagum saxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat os, faciémque aduersam: poplite Palmum
Succiso volui segnem sinit; armáque Lauso
Donat habere humeris, & vertice figere cristas.

Nec

Nec non Euantem Phrygium, Paridisq́; Mimanta
Aequalem, comitémque: vna quem nocte Teano
In lucem genitori Amyco dedit; & face prægnans
Cisseis regina Parin creat: vrbe paterna
Occubat; ignarum Laurens habet ora Mimanta:
**Ac velut ille canum morsu de montibus altis* Hom. 189 121.
Actus aper, multos Vesulus quem pinnifer annos
Defendit, multósque palus Laurentia: silua
Pastus arundinea, postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitq́; ferox, & inhorruit armos:
Nec cuiquam irasci, propiusue accedere virtus:
Sed iaculis, tutisq́; procul clamoribus instant:
**Haud aliter, iustæ quibus est Mezentius iræ,* Homerus Il. 126.
Non vlli est animus stricto concurrere ferro:
Missilibus longè, & vasto clamore lacessunt.
*Ille autem impauidus partes *cunctatur in omnes,* disponit se.
Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron,
Graius homo, infectos linquens profugus hymenæos.
**Hunc vbi miscentem longè media agmina vidit,* Hom. Il. 50.
Purpureum pennis, & pactæ coniugis ostro:
**Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans* Hom. Il. 29.
(Suadet enim vesana fames) si fortè fugacem
*Conspexit capream, aut *surgentem in cornua ceruum,* cornibus eminentē.
Gaudet hians immane, comasque arrexit, & hæret
Visceribus super accumbens: lauit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum exspirans, infractáque tela cruentat.

Atque idem fugientem haud est dignatus Orodem
Sternere, nec iacta cæcum dare cuspide vulnus.
Obuius aduersóq; occurrit, seq; viro vir
furto, id est insidiis. Contulit, haud *furto melior, sed fortibus armis.
Tum super abiectum posito pede nixus, & hasta,
Hom.Il. 46 *Pars belli haud temnenda viris, iacet altus Orodes.
Conclamant socij lætum Pæana secuti:
Homerus Il.187. *Ille autem exspirans. Non me, quicunque es, inulto,
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Prospectant paria, atque eadem mox arua tenebis.
Ad quem subridens mista Mezentius ira:
Homerus Il.245. *Nunc morere, ast de me diuũ pater, atq; hominũ rex
Viderit. hoc dicens eduxit corpore telum.
Hom.Il.118 *Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspen,
Partheniúmque Rapo, & prædurum viribus Orsen,
Messapus Cloniúmque, Lycaoniúmque Ericaten,
asperrimi. Illum *infrænis equi lapsu tellure iacentem,
Hunc peditem pedes, & Lycius processerat Argis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis auitæ
Deijcit, Atronium Salius, Saliúmque Nealces
Insignis iaculo, & longè fallente sagitta.
Iam grauis æquabat luctus, & mutua Mauors
Funera: cedebant pariter, paritérque ruebant
Hom.Il.115 Victores, victiq;; *neque his fuga nota, nec illis.
Dij Iouis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
Hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Iuno.
Pallida Tisiphone media inter millia sæuit.

At

At verò ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo. quam magnus Orion,
Cùm pedes incedit medij per maxima Nerei
Stagna viam scindens, humero supereminet vndas:
Aut summis referens annosam montibus ornum,
Ingreditúrque solo, & caput inter nubila condit:
Talis se vastis infert Mezentius armis.
Huic contra Aeneas, speculatus in agmine longo,
Obuius ire parat. manet imperterritus ille,
Hostem magnanimum opperiens, & mole sua stat:
Atque oculis spatium emensus, quantum satis hastæ:
Dextra mihi deus, & telum, quod missile libro,
Nunc adsint: voueo prædonis corpore raptis
Indutum spolijs, ipsum te Lause trophæum
*Aeneæ, dixit, *stridentémque eminus hastam* Hom. Il. 46
Iecit: at illa volans clypeo est excussa, proculq;
Egregium Anthorem latus inter, & ilia figit,
Herculis Anthorem comitem, qui missus ab Argis
Hæserat Euandro, atque Itala consederat vrbe.
*Sternitur infelix *alieno vulnere, cœlúmque* telo in Aenea destinato.
Adspicit, & dulces moriens reminiscitur Argos.
**Tum pius Aeneas hastam iacit. illa per orbem* Hom. Il. 35.
*Aere cauum triplici, per *linea terga, tribusq;* lino enim tegebantur scuta.
Transijt intextum tauris opus, imáque sedit
Inguine, sed vires haud pertulit. ocyus ensem
*Aeneas, *viso Tyrrheni sanguine lætus,* Homer. Il. 122.
Eripit à femore, & trepidanti feruidus instat.
Ingemuit cari grauiter genitoris amore:
Vt vidit Lausus, lacrymæq; per ora volutæ.
Hic mortis duræ casum, tuáque optima facta,

pietati, & virtuti Lausi — *Si qua fidem tanto est *operi latura vetustas,*
Non equidem, nec te iuuenis memorande silebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inq; ligatus
Cedebat, clypeóque inimicum hastile trahebat.
Proripuit iuuenis, seseq; immiscuit armis,
Iámque assurgentis dextræ, plagámque ferentis
Aeneæ subijt mucronem, ipsumq; morando
Sustinuit. socij magno clamore sequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret;
Teláque coniiciunt, proturbántque eminus hostem
Missilibus. furit Aeneas, tectusq; tenet se.
Homerus Il. 42, 133. — **Ac velut, effusa si quando grandine nimbi*
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris, vt possint, sole reducto,
Exercere diem: sic obrutus vndique telis
dũ impetus hostium remittatur. — *Aeneas, nubem belli, dum *detonet, omnis*
Sustinet, & Lausum increpitat, Lausoq; minatur.
Quò moriture ruis, maioráque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens: sæuæ iámque altius iræ
Dardanio surgunt ductori, extremáque Lauso
Parcæ fila legunt. validum namque exigit ensem
Per medium Aeneas iuuenem, totúmque recondit.
Transijt & parmam mucro, leuia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neuerat auro:
Homerus Il. 227. — **Impleuitq; sinum sanguis: tum vita per auras*
Concessit mæsta ad manes, corpúsque reliquit.
Hom. Il 57. — **At verò vt vultum vidit morientis, & ora,*

Ora

Ora modis Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miserans grauiter, dextrámque tetendit:
Et mentem patriæ subijt pietatis imago.
Quid tibi nunc miserande puer pro laudibus istis,
Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tua; téque parentum
Manibus, & cineri, si qua est ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
Aeneæ magni dextra cadis. increpat vltro
Cunctantes socios, & terra subleuat ipsum
*Sanguine turpantem comptos de *more capillos.* tunc enim viri, vt mulieres, componebãt capillos.
Interea genitor Tyberini ad fluminis vndam
Vulnera siccabat lymphis, corpusq; leuabat
Arboris accliuis trunco, procul ærea ramis
Dependet galea; & prato grauia arma quiescunt.
**Stant lecti circum iuuenes. ipse æger, anhelans* Hom. Il. 41.
**Colla fouet, fusus propexam in pectore barbam:* sustinẽs se trunco arboris.
Multa super Lauso rogitat, multósque remittit,
Qui reuocent, mæstiq; ferant mandata parentis:
At Lausum socij exanimum super arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.
**Agnouit longè gemitum præsaga mali mens:* Homer. Il. 201.
Caniciem immundo deformat puluere, & ambas Homer. Il. 201, 104.
Ad cælum tendit palmas, & corpore inhæret.
Tantáne me tenuit viuendi nate voluptas,
Vt pro me hostili paterer succedere dextræ,
*Quem genui? tua ne hæc genitor per *vulnera seruor,* quę aspicio, ab Aenea tibi illata: & vulnera, pro vulnur.
Morte tuâ viuens? heu nunc misero mihi demum
Exsilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
Idem ego nate tuum maculaui crimine nomen.

Pulsus ob inuidiam solio, sceptrisq; paternis:
Debueram patriæ pœnas, odijsq; meorum
Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.
Homer. Il. 203. **Nunc viuo: neque adhuc homines, lucemq; relinquo:*
Sed linquam. Simul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur; &, quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud deiectus equum duci iubet. hoc decus illi,
Hoc solamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. alloquitur mærentem, & talibus infit.
Phœbe diu, res si qua diu mortalibus vlla est,
Lausi cruore perfusa. *Viximus: aut hodie victor spolia illa *cruenta,*
Et caput Aeneæ referes, Lausiq; dolorum
Vltor eris mecum: aut, aperit si nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim fortissime credo
Iussa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.
equo se prębente. *Dixit, & *exceptus tergo consueta locauit*
Membra, manúsque ambas iaculis onerauit acutis,
Aere caput fulgens, cristáque hirsutus equina.
Sic cursum in medios rapidus dedit. æstuat ingens
quia victus iam sit. *Imo in corde *pudor, mistóque insania luctu,*
Et furijs agitatus amor, & conscia virtus:
Atque hic Aeneam magna ter voce vocauit.
Aeneas agnouit eum, lætúsque precatur.
Sic pater ille deûm faciat, sic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
in vulnus parata. *Tantum effatus, & *infesta subit obuius hasta.*
Ille autem. Quid me erepto sæuissime nato
Terres? hæc via sola fuit, qua perdere posses:
Nec mortem horremus, nec diuûm parcimus vlli:
Desine, iam venio moriturus, & hæc tibi porto

Dona

Dona prius. Dixit, telúmque intorsit in hostem:
Inde aliud super, atque aliud figitq;, volátque
Ingenti gyro, sed sustinet aureus vmbo.
Ter circum adstantem læuos equitauit in orbes,
Tela manu iaciens: ter secum Troïus heros
Immanem ærato circumfert tegmine siluam.
Inde vbi tot traxisse moras, tot spicula tædet
*Vellere, & vrgetur pugna congressus *iniqua;* pedes contra equitē.
Multa mouens animo, iam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi caua tempora conijcit hastam.
Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumq; equitem super ipse secutus
*Implicat, eiectóque incumbit *cernuus armo.* quia cecidit in faciem, quasi in eā partem quā cernimus.
Clamore incendunt cælum Troésque, Latiniq;:
Aduolat Aeneas, vagináque eripit ensem:
Et super hæc. Vbi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, vt auras
Suspiciens hausit cælum, mentémque recepit;
Hostis amare, quid increpitas, mortémque minaris? Homer. Il. 227.
Nullum in cæde nefas: nec sic ad prælia veni;
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
Vnum hoc per, si qua est victis venia hostibus, oro,
Corpus humo patiare tegi. scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc oro defende furorem,
**Et me consortem nati concede sepulcro.* Homer. Il. 249.
Hæc loquitur, iugulóque haud inscius accipit ensem,
Vndantiq; animam diffundit in arma cruore.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER XI.

*

Argumentum.

Occiso Mezentio, victor Aeneas Marti trophæum erigit. Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu ad Euandri vrbem remittit, vbi summo & patris, & suorũ omnium luctu excipitur. Interim oratores à Latinis missi dierum 12. inducias impetrant: quo temporis spatio vtrique suorum cadauera perquirunt, supremóque sepulturę honore prosequuntur. Eodem quoque tẽpore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Diomedem miserant Latini, ad suos rediens, auxilia sibi denegata renuntiat. Ea spe destitutus Latinus, concilio conuocato, de summa belli consultat: legatósque de pacis conditionibus ad Aenean mittendos censet. Ibi Drances & Turnus, pro inueterato inter ipsos odio, se mutuis conuiciis proscindunt. Interim Aeneas, bipartitò diuisis copiis, leuis armaturæ equites planis itineribus ad vrbem præmittit, ipse cum reliquo exercitu per loca siluis, montibúsq; impedita ad editiorem oppidi partem cõtendit. Cuius rei nuncio Laurentum perlato, concilium dimittitur, parantúrque ea, quæ ad vrbis defensionem putantur pertinere. Turnus, cognito per exploratores Aeneæ consilio, bifariam & ipse suas copias partitur, equitibus Messapum, & Camillam præficit, eósque hostium equitibus opponit: ipse cum peditibus angustias, quà necessariò Aeneæ ad vrbem iter erat, breuiori itinere occupat, atque ibi in insidijs subsistit. Interim equestre prælium committitur, diúque dubio vtrinque euentu

pugna

pugnatur. Ibi Camilla, magna prius edita hostium strage, dum Chloreum Cybeles sacerdotem, armorum eius pulchritudine capta, incautiùs insequitur, ex insidiis ab Arunte hasta transiicitur. quam tamen sacræ virginis cædem Aruns non diu tulit inultam: nam & ipse paullo pòst ab Opi, Dianę ministra, sagitta transfectus, offensi numinis pœnas persoluit. Camillæ nece consternati Rutuli, fugam arripiunt. Troiani vrbis oppugnationem parant. Eius calamitatis nuntio ab Acca, Camillæ comite, ad Turnum perlato, relictis, quas obsederat, angustiis, suis auxilio occurrit. eodem subsequitur & Aeneas. & quoniam, imminente iam nocte, prœlium cõmitti non poterat, vtrinque positis castris ante vrbẽ considũt.

Aliud Argumentum.

Occisis proprium pars vtraque reddit honorem.
Supplicibus Calydone satus negat arma Latinis.
Cum Drance alterno iurgat certamine Turnus.
Aeneas equitem præmittit, & obuia virgo
Excipit: extincta, Rutuli dant terga, Camilla.

Oceanum interea surgens aurora reliquit. Hom. Il. 82
Aeneas (quãquã & socijs dare tẽpus humãdis
**Præcipitant curæ, turbatáque *funere mens est)* vrgent funere autem Pallantis,
Vota deûm primo victor soluebat Eoo.
**Ingentem quercum, decisis vndique ramis,* Hom. Il. 112
Constituit tumulo, fulgentiáque induit arma,
Mezenti ducis exsuuias, tibi magne trophæum
Belli potens: aptat rorantes sanguine cristas,
*Teláque *trunca viri, & bis sex thoraca petitum* perfracta: ita in trophæis poni cõsueuere.
Perfossumq; locis, clypeúmque ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.

Tum

Tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ouantes.
Homer. Il. 245,11. Maxima res effecta viri: timor omnis abesto.
Quod superest; hæc sunt spolia, & de rege superbo
Primitiæ; manibusq; meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis, murósque Latinos.
Arma parate animis, & spe præsumite bellum;
Ne qua mora ignaros. vbi primum vellere signa
Annuerint superi, pubémque educere castris,
Impediat, segnésque metu sententia tardet.
Homer. Il. 248. *Interea socios, inhumatáque corpora terræ
Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
Muneribus: mæstámque Euandri primus ad vrbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
immaturo. translatio à pomis. Abstulit atra dies, & funere mersit *acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitq; ad limina gressum,
Corpus vbi exanimi positum Pallantis Acetes
Seruabat senior; qui Parrhasio Euandro
Armiger ante fuit, sed non felicibus æquè
Tum comes auspicijs caro datus ibat alumno.
Circum omnes, famulûmq; manus, Troianáque turba,
ancillæ Aeneæ: nã honestas mulieres in Sicilia omnes reliquerat, excepta Euryali matre. Et mæstæ *Iliades crinem de more solutæ.
Vt verò Aeneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mæstóque immugit regia luctu.
Ipse caput niuei fultum Pallantis, & ora
Vt vidit, leuiq; patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniæ; lacrymis ita fatur obortis.

Téne,

Téne, inquit, miserande puer, cùm læta veniret,
Inuidit fortuna mihi, ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Euandro de te promissa parenti
Discedens dederam, cùm me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuénsq; moneret
Acres esse viros, cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem, spe multum captus inani,
Fors & vota facit, cumulátque altaria donis:
Nos iuuenem exanimum, & nil iam cælestibus vllis
**Debentem, vano mæsti comitamur honore.* quia periit
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus, exspectatiq; triumphi:
*Hæc mea magna fides. *at non Euandre pudendis* Homer.
Vulneribus pulsum adspicies: nec sospite dirum 207.
Optabis nato funus pater. hei mihi quantum
Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis Iule.
Hæc vbi defleuit, tolli miserabile corpus
*Imperat, & *toto lectos ex agmine mittit* ergo Troia
Mille viros, qui supremum comitentur honorem, nos Tuscos
Intersintq; patris lacrymis; solatia luctus Arcades.
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alij crates, & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno,
Extructósque toros obtentu frondis inumbrant.
Hîc iuuenem agresti sublimem in stramine ponunt
Qualem virgineo demessum pollice florem,
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit,
Non iam mater alit tellus, virésque ministrat.

Tum

Tum geminas vestes ostróque, auróque rigentes,
Extulit Aeneas, quas illi, læta laborum,
Hom.Il.60 **Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido*
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.
Harum vnam iuueni, supremum, mæstus, honorem,
Induit, arsuráſque comas obnubit amictu:
Multáque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam iubet ordine duci.
Homerus Il.250 *Addit *equos, & tela, quibus spoliauerat hostem.*
Vinxerat & post terga manus, quos mitteret vmbris
sacra sunt mortuorū. *Inferias, cæso sparsuros sanguine flammas:*
Indutósque iubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicáque nomina figi.
quasi præ dolore nō posset ire. **Ducitur infelix æuo confectus Acetes,*
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc vnguibus ora:
Sternitur & toto proiectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfusos sanguine currus.
Homer. Il. 195. **Post bellator equus, positus insignibus, Aethon*
It lacrymans, guttisq; humectat grandibus ora.
Hastam alij, galeámque ferunt: nam cetera Turnus
Homer. Il. 250. *Victor habet. *tū mæsta phalanx, Teucriq; sequūtur*
lugentū more; qui mucrone hastę, nō cuspidē contra terrā tenebant. *Tyrrheniq; duces, & *versis Arcades armis.*
Postquam omnis longè comitum processerat ordo;
Substitit Aeneas, gemituq; hæc addidit alto.
Nos alias hinc ad lacrymas, eadem horrida belli
Fata vocant. salue æternum mihi maxime Palla,
Aeternumq; vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressumq; in castra ferebat.
Iámque oratores aderant ex vrbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniámque rogantes:

**Corpora*

*Corpora per campos, ferro quæ fuſa iacebant, Hom. Il. 8
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:
*Nullum cum victis certamen, & æthere caßis: Homerus Il. 264.
Parceret hoſpitibus quondam ſoceriſq; vocatis.
*Quos bonus Aeneas, haud aſpernanda precantes, Hom. Il. 8
Proſequitur venia, & verbis hæc inſuper addit.
*Quænam vos tanto fortuna indigna Latini admirantis eſt, non dubitantis.
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis, & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem & viuis concedere vellem.
Nec veni, niſi fata locum, ſedémque dediſſent:
Nec bellum cum gente gero. rex noſtra reliquit
Hoſpitia, & Turni potiùs ſe credidit armis.
Aequius huic Turno fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis.
Vixet, cui vitam deus, aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & *miſeris ſupponite ciuibus ignem. quaſi aliena culpa pereũtibus.
Dixerat Aeneas. olli obſtupuere ſilentes:
Conuerſiq; oculos inter ſe, atque ora tenebant.
Tum ſenior, ſempérque odijs, & crimine Drances
*Infenſus iuueni Turno, ſic ore viciſsim Hom. Il. 17.
Orſa refert. O fama ingens, ingentior armis
Vir Troiane, quibus *cælo te laudibus æquem? iis, qui in cælo ſunt.
Iuſtitiǽne prius mirer, belli ne laborum?
Nos verò hæc patriam grati referemus ad vrbem:
Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
Iungemus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxáque ſubuectare humeris Troiana iuuabit.

Dixerat hæc, vnóque omnes eadem ore fremebant.
media. *Bis senos pepigere dies, & pace *sequestra*
Per siluas Teucri, mistiq; impunè Latini
nomen proprium pro epitheto vsurpauit. *Errauere iugis: ferro sonat alta *bipenni*
Fraxinus: euertunt actas ad sidera pinus:
Homer. Il. 276. **Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum,*
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
Et iam fama volans tanti prænuntia luctus,
Euandrum, Euandriq; domos, & mœnia complet,
Quæ modò victorem Latio Pallanta ferebat.
ij, qui erant intra vrbē. **Arcades ad portas ruere, & de more vetusto*
Funereas rapuere faces, lucet via longo
Ordine flammarum, & latè discriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia iungit
Homer. Il. 232. *Agmina: *quæ postquam matres succedere tectis*
Viderunt, mæstam incendunt clamoribus vrbem.
At non Euandrum potis est vis vlla tenere:
Homer. Il. 305. *Sed venit in medios: *pheretro Pallanta reposto*
Procumbit super, atque hæret lacrymansq;, gemēsq;,
Et via vix tandem voci laxata dolore est.
Non hæc ô Palla dederas promissa parenti,
Cautius vt sæuo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum noua gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine posset.
Primitiæ iuuenis miseræ, belliq; propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita deorum
Vota, precesq; meæ: tuq; ô sanctissima coniunx,
superaui naturalem ordinem vita longiore. *Felix morte tua, neque in hunc seruata dolorem.*
*Contra ego viuendo *vici mea fata, superstes*
Restarem vt genitor: Troum socia arma secutum

Obruerent

Obruerent Rutuli telis: animam ipse dedissem,
Atque hæc pompa domum me, nō Pallanta referret.
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas
Iunximus hospitio, dextras: sors ista senectæ
Debita erat nostræ. quòd si immatura manebat
*Mors natum, cæsis *Volscorum millibus ante;*
**Ducentem in Latium Teucros cecidisse iuuabit.* Homer. Il. 275.
Quin ego non alio digner te funere Palla, Homer. Il. 275.
Quàm pius Aeneas. & quàm magni Phryges, & quā
Tyrrheníque duces, Tyrrhenûm exercitus omnis
Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
*Tu *quoque nunc stares immanis truncus in armis,* sicut reliqui duces à Pallante cæsi.
Esset par ætas, & idem si robur ab annis,
Turne. sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte.
Quòd vitam moror inuisam, Pallante perempto,
Dextera caussa tua est: Turnum natoq; patriq;
Quam debere vides: meritis vacat hic tibi solus,
*Fortunæq; locus: *non vitæ gaudia quæro:* Homer. Il. 203.
Nec fas: sed gnato manes perferre sub imos.
Aurora interea miseris mortalibus almam Hom. Il. 1 80.
Extulerat lucem, referens opera atque labores:
Iam pater Aeneas, iam curuo in litore Tarchon
*Constituere pyras. *huc corpora quisque suorum* Hom. Il.
More tulere patrum; subiectisq; ignibus atris,
Conditur in tenebras altum caligine cælum.
**Ter circum accensos cincti fulgentibus armis* Homer. 248.
Decurrere rogos: ter mæstum funeris ignem
Lustrauere in equis, vlulatusq; ore dedere.
**Spargitur & tellus lacrymis, sparguntur & arma.* Hom. Il

cc It cælo

It cælo clamorq́; virûm, clangorq́; tubarum.
Hinc alij spolia, occisis direpta Latinis,
Coniiciunt igni, galeas, ensésque decoros,
nimio cursu. Horat. *Frenaq́; *feruentesq́; rotas: pars munera nota.*
Metaq́; feruidis euitata rotis. *Ipsorum clypeos, & non fœlicia tela.*
**Multa boum circa mactantur corpora morti.*
Homer. Il. 248. *Setigerosq́; sues, raptasq́; ex omnibus agris*
In flammam iugulant pecudes: tum litore toto
Homer. Il. 250. *Ardentes spectant socios, semiustaq́; seruant*
Busta, neque auelli possunt, nox humida donec
cōiunctum, ut alibi. *Inuertit cælum, stellis fulgentibus *aptum.*
Nec minus & miseri diuersa in parte Latini
Innumeras struxere pyras, & corpora partim
Multa virûm terræ infodiunt, auectaq́; partim
Finitimos tollunt in agros, vrbiq́; remittunt.
Cetera, confusæq́; ingentem cædis aceruum,
Nec numero, nec honore cremant: tunc vndique vasti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Hom. Il. 251 **Tertia lux gelidam cælo dimouerat vmbram:*
Hom. Il. 80 **Mærentes altum cinerem, & confusa ruebant*
Ossa focis, tepidóque onerabant aggere terræ.
Homer. Il. 266. **Iam verò in tectis prædiuitis vrbe Latini*
Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus.
Hîc matres, miseræq́; nurus, hîc cara sororum
Pectora mærentum, puerîq́; parentibus orbi
Dirum exsecrantur bellum, Turniq́; hymenæos.
Ipsum armis, ipsumq́; iubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ, & primos sibi poscat honores.
maiorē con- **Ingrauat hæc sæuus Drances, solumq́; vocari*
citandā inuidiā *Testatur, solum posci in certamina Turnum.*

Multa

Multa simul contra varijs sententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce super, mæsti, magna Diomedis ab vrbe,
Legati responsa ferunt; nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum; nil dona, nec aurum
Nec magnas valuisse preces; alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Troiano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus:
Fatalem Aeneam manifesto numine ferri
*Admonet ira deûm, *tumulíque ante ora recentes.* cæsorum in pugna.
Ergo concilium magnum, primosq; suorum,
Imperio accitos alta intra limina cogit.
**Olli conuenere, fluuntq; ad regia plenis*
Tecta vijs. sedet in medijs & maximus æuo, Hom. Il.15.
*Et *primus sceptris haud læta fronte Latinus.* Hom. Il.15.
Atque hîc legatos Aetola ex vrbe remissos,
**Quæ referant, fari iubet, & responsa reposcit* Hom. Il.10.
Ordine cuncta suo. tunc facta silentia linguis:
Et Venulus dicto parens, ita farier infit.
Vidimus ô ciues Diomedem, Argiuaq; castra:
*Atque iter emensi casus superauimus *omnes;* itineris, ve flumina, latrones.
Contigimusq; manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille vrbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi:
Munera præferimus, nomen, patriamq; docemus:
Qui bellum intulerint, quæ caussa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido sic reddidit ore.

 O fortu

O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
primi enim Ausones tenuisse dicũtur Italiam. **Antiqui Ausonij. quæ vos fortuna quietos*
Sollicitat, suadetq; ignota lacessere bella?
Quicumque Iliacos ferro violauimus agros,
(Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis,
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & scelerum pœnas expendimus omnes,
iratæ Græcis ob stuprum Cassandræ. *Vel Priamo miseranda manus. scit triste *Mineruæ*
Sidus, & Euboicæ cautes, vltórque Caphareus.
Militia ex illa diuersum ad litus adacti,
Atreides Protei Menelaus ad vsque columnas
Exsulat. Aetnæos vidit Cyclopas Vlysses.
Regna Neoptolemi referam, versosq; penates
Idomenei, Libycóue habitantes litore Locros?
Ipse Mycenæus magnorum ductor Achiuûm
Hom. Il. 51. *Coniugis infandæ prima intra limina dextra*
Oppetijt: deuicta Asia subsedit adulter.
Inuidisse deos, patrijs vt redditus oris,
Hom. Il. 59. *Coniugium optatũ, & *pulcram Calydona viderem?*
Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur:
Et socij amissi petierunt æthera pennis:
Fluminibusq; vagantur aues (heu dira meorum
Supplicia) & scopulos lacrymosis vocibus implent.
Hom. Il. 53. *Hæc adeò ex illo mihi iam speranda fuerunt*
Tempore, cùm ferro cælestia corpora demens
Appetij, & Veneris violaui vulnere dextram.
*Ne verò, ne me ad *tales impellite pugnas.*
quarũ etiã victoria perniciosa est. *Nec mihi cum Teucris vllum post eruta bellum*
Pergama: nec veterum memini, lætórue malorum.
Munera, quæ patrijs ad me portatis ab oris,

Vertite

Vertite ad Aeneam, stetimus tela aspera contra,
Contulimusq; manus: experto credite, quantus
In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.
**Si duo praeterea tales Idaea tulisset* Hom.Il.20
Terra viros; vltro Inachias venisset ad vrbes
**Dardanus, & versis lugeret Graecia fatis.* Dardanius populus.
Quidquid apud durae cessatum est moenia Troiae,
**Hectoris, Aeneaeq; manu victoria Graiûm* Homer. Il. 197.
Haesit, & in decimum vestigia rettulit annum.
**Ambo animis, ambo insignes praestantibus armis:* Hom. 189. 197.
Hic pietate prior. coëant in foedera dextrae,
Quà datur: ast, armis concurrant arma, cauete.
Et, responsa simul quae sint, rex optime regum
Audisti, & quae sit magno sententia bello.
Vix ea legati; variusq; per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor: ceu, saxa morantur
Cùm rapidos amnes, clauso fit gurgite murmur,
Vicinaeq; fremunt ripae crepitantibus vndis.
**Vt primum placati animi, & trepida ora quierunt;* Hom.Il.19
Praefatus diuos, solio rex infit ab alto.
Antè equidem summa de re statuisse, Latini,
Et vellem, & fuerat melius, non tempore tali
Cogere concilium, cùm muros obsidet hostis.
*Bellum importunum ciues cum gente *deorum,* originẽ ducẽte à deis.
Inuictisq; viris gerimus, quos nulla fatigant
Praelia, nec victi possunt absistere ferro.
Spem si quam accitis Aetolûm habuistis in armis,
Ponite: spes sibi quisq; : sed haec quã angusta videtis
Cetera qua rerum iaceant perculsa ruina,
*Ante *oculos, interq; manus sunt omnia vestras.* quasi dicat

...rratione
...on egent.

Nec quemquam incuso: potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit; toto certatum est corpore regni.
Nunc adeò quæ sit dubiæ sententia menti,
Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo.
Est antiquus ager, Tusco mihi proximus amni,
Longus in occasum, fines super vsque Sicanos:
Aurunci, Rutulíque serunt, & vomere duros
Exercent colles, atque horum asperrima pascunt.
Hæc omnis regio, & celsi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum, & fœderis æquas
Dicamus leges sociosq́; in regna vocemus:
Considant, si tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines, aliamq́; capessere gentem
Est animus, possuntq́; solo decedere nostro:
Bis denas Italo texamus robore naues,
Seu plures complere valent: iacet omnis ad vndam
Materies: ipsi numerumq́;, modumq́; carinis
*Præcipiant: nos æra, manus, * naualia demus.*
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, pacisq́; manu prætendere ramos,
Munera portantes eborisq́;, auriq́; talenta,
Et sellam, regni, trabeamq́;, insignia nostri.
Consulite in medium, & rebus succurrite fessis.
Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua inuidia, stimulisq́; agitabat amaris,
*Largus opum, & * lingua melior, sed frigida bello*
Dextera, consilijs habitus non futilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)

...osuit pro ...rabibus, ex ...uibus na...es fiunt.

Hom. Il. 17.
Hom. Il 14

Surgit,

Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras.
Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,
Consulis, ô bone rex. cuncti se scire fatentur,
*Quid fortuna ferat populi; sed dicere *mussant.* verentur.
Det libertatem fandi, flatusq; remittat,
Cuius ob auspicium infaustum, moresq; sinistros
(Dicam equidē, licet arma mihi, mortemq; minetur)
Lumina tot cecidisse ducum, totamq; videmus Hom. Il. 92 100.
**Consedisse vrbem luctu, dum Troia tentat* iacere afflictam.
Castra fugæ fidens, & cælum territat armis.
Vnum etiam donis istis, quæ plurima mitti
Dardanidis, duciq; iubes, vnum optime regum
Adijcias, nec te vllius violentia vincat:
Quin gnatam egregio genero, dignisq; hymenæis Hom. Il. 79
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere iungas.
Quòd si tantus habet mentes & pectora terror:
Ipsum obtestemur, veniamq; oremus ab ipso;
Cedat ius proprium regi, patriæq; remittat.
*Quid *miseros toties in aperta pericula ciues* singula verbi pondus habent.
Proijcis? ô Latio caput horum, & caussa malorum.
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes
Turne, simul pacis solum inuiolabile pignus.
Primus ego, inuisum quem tu tibi fingis, & esse
Nil moror, en supplex venio, miserere tuorum.
Pone animos, & pulsus abi. sat funera fusi
*Vidimus, ingentes & *desolauimus agros.* abductis ad bellum colonis.
Aut, si fama mouet; si tantum pectore robur
Concipis, & si adeò dotalis regia cordi est;
**Aude, atque aduersum fidens fer pectus in hostem.* Hom. Il. 69
Scilicet, vt Turno contingat regia coniux.

Nos, animæ viles, inhumata, infletaq; turba,
virtus. Sternamur campis: etiam tu, si qua tibi *vis,
Si patrij quid Martis habes, illum adspice contra,
Qui vocat.
Homer. Il. 124. Talibus exarsit dictis violentia Turni.
Hom. Il. 22 Dat gemitum, rumpitq; has imo pectore voces.
Larga quidem semper Drance tibi copia fandi,
Tunc cum bella manus poscunt, patribusq; vocatis,
Primus ades: sed non replenda est curia verbis,
arcet, repellit. Quæ tuto tibi magna volant, dum *distinet hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde tona eloquio, solitum tibi; méque timoris
Argue tu Drance; tot quando stragis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit, passimq; trophæis
Insignis agros: possit quid viuida virtus,
Experiare licet: nec longe scilicet hostes
Quærendi nobis: cicumstant vndique muros.
Imus in aduersos, quid cessas? an tibi Mauors
Ventosa in lingua, pedibusq; fugacibus istis
Semper erit?
Homer. 85. 91. Pulsus ego? aut quisquam meritò fœdissime *pulsum
Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
Sanguine, & Euandri totam cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias, & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor sub Tartara misi
Inclusus muris, hostiliq; aggere septus.
quasi vates, tu a diuinans. Nulla salus bello: (capiti *cane talia demens
Dardanio, rebusq; tuis) proinde omnia magno
Ne cessa turbare metu, atque extollere vires

Gentis

Gentis bis victæ, contrà premere arma Latini.
Nũc & Myrmidonũ pceres Phrygia arma tremiſcũt,
Nunc & Tydides, & Lariſſæus Achilles:
Amnis & Hadriacas retro fugit Aufidus vndas.
Vel cùm ſe pauidum contra mea iurgia fingit,
Artificis *ſcelus, & formidine crimen acerbat, est enim ſceleratorũ, ſimulare formidinem.
Nunquam animã talem dextra hac (abſiſte moueri)
Amittes: habitet tecum, & ſit pectore in iſto.
Nunc ad te, & tua magne pater conſulta reuertor.
Si nullam noſtris vltra ſpem ponis in armis;
Si tam deſerti ſumus, & ſemel agmine verſo,
Funditus occidimus, nec habet fortuna regreſſum:
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
Quamquam ô, ſi ſolitæ quidquam virtutis adeſſet,
*Ille mihi ante alios, fortunatusq; laborum, Homer. Il. 267.
Egregiusq; animi, qui, ne quid tale videret,
*Procubuit moriens. & humum ſemel ore momordit. Hom. Il. 21.
Sin & opes nobis, & adhuc intacta iuuentus,
Auxilioq; vrbes Italæ, populiq; ſuperſunt;
*Sin & Troianis cum multo gloria venit Homer. Il. 194.
Sanguine; ſunt illis ſua funera, parq; per omnes
Tempeſtas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies, variusq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius. multos alterna reuiſens
Luſit, & in ſolido rurſus fortuna locauit.
*Non erit auxilio nobis Aetolus, & Arpi: Hom. Il. 6.
At Meſſapus erit, fœlixq; Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces, nec parua ſequetur
Gloria delectos Latio, & Laurentibus agris.

Est & Volscorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas.
Hom. Il. 30 Quòd si me solum Teucri in certamina poscunt;
Idq; placet, tantumq; bonis communibus obsto:
Non adeò has exosa manus victoria fugit,
Vt *tanta quidquam pro spe tentare recusem.
Ibo animis contra: vel magnum præstet Achillem,
Factaq; Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc, socero q; Latino
Turnus ego, haud vlli veterum virtute secundus,
Deuoueo: solum Aeneas vocat, & vocet, oro.
Nec Drances potius, siue est hæc ira deorum,
Morte luat: siue est virtus, & gloria, tollat.
Hom. il. 8. Illi hæc inter se dubijs de rebus agebant
Certantes: castra Aeneas, aciemq; mouebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnisq; vrbem terroribus implet;
Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrhenamq; manum totis descendere campis.
Extemplo turbati animi, concussaq; vulgi
Pectora: & arrectæ stimulis haud mollibus iræ
Arma manu trepidi poscunt: fremit arma iuuentus:
Flent mæsti, *mussantq; patres: hic vndique clamor
Dissensu magnus vario se tollit in auras:
Haud secus, atque alto in luco cùm forte cateruæ
Consedere auium, piscosóue amne *Padusæ
Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
Immo, ait, ô ciues, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate sedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura locutus
Corripuit

*vt solus dicar seruasse remp.
*queruntur.
*pars est Padi.

Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.
*Tu Voluse armari Volscorum edice *maniplis:* signiferis, qui triginta fuerunt in legione.
Duc, ait, & Rutulos: equites Messapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis:
Pars aditus vrbis firment, turresq; capessant;
Cetera, quà iusso, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota discurritur vrbe.
**Concilium ipse pater, & magna incepta Latinus* Hom. Il. 27
Deserit, ac tristi turbatus tempore differt:
Multaq; se incusat, qui non acceperit vltro
Dardanium Aenean, generumq; adsciuerit vrbi.
**Præfodiunt alij portas, aut saxa, sudesq;* ante portas faciut fossas
Subuectant: bello dat signum rauca cruentum
Buccina: tunc muros varia cinxere corona
Matronæ, puerìq;: vocat labor vltimus omnes.
Nec non ad templum, summasq; ad Palladis arces
**Subuehitur magna matrum regina caterua,* pilento scilicet, vt l. 8. Pilentis matres in mollibus.
Dona ferens, iuxtaq; comes Lauinia virgo,
Caussa mali tanti, atque oculos deiecta decoros.
Succedunt matres, & templum thure vaporant, Hom. Il. 69
Et mæstas alto fundunt de limine voces:
Armipotens belli præses Tritonia virgo, Hom. Il. 69
Frange manu telum Phrygij prædonis, & ipsum
Pronum sterne solo, portisq; effunde sub altis.
Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
**Iamq; adeò Rutulum thoraca indutus, ahenis* Homer. Il 118.
Horrebat squamis, surasq; incluserat auro, Hom. Il. 72 114.
Tempora nudus adhuc, laterìq; accinxerat ensem, Hom. Il. 114
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce;
Exsultatq; animis, & spe iam præcipit hostem.

**Qualis*

Homer. Il. 164.
*Qualis vbi abruptis fugit præsepia vinclis
Tandem liber equus, campoq; potitus aperto,
Aut ille in pastus, armentaq; tendit equarum.
Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectisq; fremit ceruicibus altè
Luxurians, luduntq; iubæ per colla, per armos.
Obuia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portisq; ab equo regina sub ipsis
Desiluit: quam tota cohors imitata relictis
Ad terram *defluxit equis. tum talia fatur.

arte quadā, & facili cōcinnoq; motu.

Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
Audeo, & Aeneadum promitto occurrere turmæ,

Hom. Il. 138
*Solaq; Tyrrhenos equites ire obuia contra.
Me sine prima manu tentare pericula belli.
Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia serua.
Turnus ad hæc oculos *horrenda in virgine fixus:
O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
Quásue referre parem? sed nunc (est omnia quando
Iste animus supra) mecum partire laborem.

in armis egregia, metuenda.

Aeneas, vt fama fidem, missiq; reportant
Exploratores, equitum leuia improbus arma
Præmisit, *quaterent campos: ipse ardua montis
Per deserta iugo properans aduentat ad vrbem,
Furta paro belli conuexo in tramite siluæ,
Vt biuias armato obsidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis:
Tecum acer Messapus erit, turmæq; Latinæ,
Tiburtiq; *manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Messapum in prœlia dictis
Hortatur, sociosq; duces, & pergit in hostem.

perturbarēt insidias.

Catillus, & Corax, fratres.

Est curuũ

*Est curuo anfractu *valles, accommoda fraudi,*
Armorumq́; dolis, quam densis frondibus atrum
Vrget vtrinque latus, tenuis quà semita ducit,
Angustæq́; ferunt fauces aditusq́; maligni.
Hanc super in speculis, summoq́; in vertice montis
*Planities ignota iacet, tutiq́; *receptus;*
Seu dextra, læuáque velis occurrere pugnæ:
Siue instare iugis, & grandia voluere saxa.
Huc iuuenis nota fertur regione viarum,
Arripuitq́; locum, & siluis insedit iniquis.
Velocem interea superis in sedibus Opim,
Vnam ex virginibus socijs, sacraq́; caterua,
Compellabat, & has tristis Latonia voces
Ore dabat. Graditur bellum ad crudele Camilla:
*O virgo, & *nostris nequidquam cingitur armis,*
Cara mihi ante alias. neque enim nouus iste Dianæ
Venit amor, subitaq́; animum dulcedine mouit.
Pulsus ob inuidiam regno, viresq́; superbas
Priuerno antiqua Metabus cùm excederet vrbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli
Sustulit exsilio comitem, matrisq́; vocauit
Nomine Casmillæ, mutata parte, Camillam.
*Ipse sinu præ se portans iuga *longa petebat*
Solorum nemorum: tela vndique sæua premebant,
Et circumfuso volitabant milite Volsci.
*Ecce fugæ *medio summis Amasenus abundans*
Spumabat ripis: tantus se nubibus imber
Ruperat. ille innare parans infantis amore
Tardatur, caroq́; oneri timet. omnia secum
Versanti, subito vix hæc sententia sedit.

provallis ob metri necessitatem.

quò se cito recipere potest exercitus.

quibus vtraque gaudemus.

remotiora.

inter fugã.

Telum

Telum immane, manu valida quod forte gerebat
*Bellator, solidum nodis, & robore *cocto,*
Huic natam, libro, & siluestri subere clausam,
Implicat, atque habilem mediæ circumligat hastæ.
Quam dextra ingenti librans ita ad æthera fatur.
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo
**Ipse pater famulam voueo: tua prima per auras*
Tela tenens supplex hostem fugit: accipe testor
Diua tuam, quæ nunc dubijs committitur auris:
Dixit, & adducto contortum hastile lacerto
Immittit. sonuere vndæ: rapidum super amnem
Infelix fugit in iaculo stridente Camilla.
At Metabus, magna propiùs iam vrgente caterua
Dat sese fluuio, atque hastam cum virgine victor
Gramineo donum Triuiæ de cespite vellit,
*Non illum *tectis vllæ, non mœnibus vrbes*
Accepere: neque ipse manus feritate dedisset:
Pastorum & solis exegit montibus æuum.
Hic natam in dumis, interq; horrentia lustra
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens vbera labris.
Vtq; pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, iaculo palmas onerauit acuto,
Spiculaq; ex humero paruæ suspendit, & arcum:
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exsuuiæ per dorsum à vertice pendent.
Tela manu iam tum tenera puerilia torsit:
Et fundam tereti circum caput egit habena,
**Strymoniamq; gruem, aut album deiecit olorem.*
Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres

hastæ enim igni durari plerunque solent (sueuerunt).

quia soli patres potestatẽ habẽt auctorandi.

hoc dicit, nec in ciuitates, nec in priuatã admissus est domum.

Thraciam à flumine Strymone.

Optauere

Optauere nurum: sola contenta Diana
Aeternum telorum, & virginitatis amorem
Intemerata colit. vellem haud correpta fuisset
Militia tali, conata lacessere Teucros:
Cara mihi, comitumq; foret nunc vna mearum.
Verùm age, quandoquidem fatis vrgetur acerbis,
**Labere nympha polo, finesq; inuise Latinos,* Homer. Il. 265.
Tristis vbi infausto committitur omine pugna.
Hæc cape, & vltricem pharetra deprome sagittam:
Hac, quicumque sacrum violarit vulnere corpus,
Tros, Italúsue, mihi pariter det sanguine pœnas.
Pòst ego nube caua miserandæ corpus, & arma
Inspoliata feram tumulo, patriæq; reponam.
Dixit: at illa leues cæli demissa per auras Homer. Il. 266.
*Insonuit, *nigro circumdata turbine corpus.* quia descẽdit ad luctũ, cõtra de Venere ad lætitiã descendẽte, lib. 8. Aethereos inter dea cãdida nimbos.
At manus interea muris Troiana propinquat,
Etrusciq; duces, equitumq; exercitus omnis,
Compositi numero in turmas. fremit æquore toto
Insultans sonipes, & pressis pugnat habenis
Huc obuersus, & huc: tum latè ferreus hastis
Horret ager, campiq; armis sublimibus ardent.
Nec non Messapus contrà, celeresq; Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ
**Aduersi campo apparent; hastasq; reductis* Hom. Il. 45.
Protendunt longè dextris, & spicula vibrant:
**Aduentusq; virûm, fremitusq; ardescit equorum.* Homer. Il. 222.
Iamq; intra iactum teli progressus vterque Hom. Il. 29.
Substiterat: subito erumpunt clamore frementesq;
Exhortantur equos: fundunt simul vndique tela
Crebra, niuis ritu, cælumq; obtexitur vmbra.

Continuò

Continuò aduersis Tyrrhenus, & acer Aconteus
Connixi incurrunt hastis; primiq; ruinam
Dant sonitu ingenti; præfractaq; quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. excussus Aconteus
vt pilæ ferreæ. *Fulminis in morem, aut tormento *ponderis acti,*
Præcipitat longè, & vitam dispergit in auras.
Extemplo turbatæ acies, versiq; Latini
retro agunt **Reijciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt:*
Troës agunt, princeps turmas inducit Asylas,
Iamq; propinquabant portis, rursusq; Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penitusq; datis referuntur habenis.
Qualis vbi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosq; superiacit vndam
flexu vndarum. *Spumeus, extremamq; *sinu perfundit arenam:*
Nunc rapidus retro, atque æstu reuoluta resorbens
Saxa, fugit, litusq; vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia versos:
Bis reiecti armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquam congressi in prælia, totas
Implicuere inter se acies, legitq; virum vir:
Tum verò & gemitus morientũ, & sanguine in alto
Armaq;, corporaq;, & permisti cæde virorum,
Semianimes voluuntur equi: pugna aspera surgit.
Orsilochus Remuli (quando ipsum horrebat adire)
Hom. il. 83. **Hastam intorsit equo, ferrumq; sub aure reliquit.*
Quo sonipes ictu furit arduus, altaq; iactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura.
Voluitur ille excussus humi. Catillus Iolam,
Ingentemq; animis, ingentem corpore, & armis
Deijcit

Deijcit Herminium; nudo cui vertice fulua
Cæsaries, nudiq; humeri: nec vulnera terrent:
*Tantus in arma patet. latos huic hasta per *armos* — transfert ad hominem, quod est quadrupedis.
Acta tremit, duplicatq; virum transfixa, dolorem:
Funditur ater vbique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchrámque petunt per vulnera mortem.
*At medias inter cædes exsultat *Amazon,* — non verè Amazō, sed quasi Amazon.
Vnum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu spargens hastilia densat:
Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.
Aureus ex humero sonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recesit,
**Spicula conuerso fugientia dirigit arcu.* — Hom. Il. 87.
At circum lectæ comites Larináque virgo,
Tulliique, & æratam quatiens Tarpeia securim,
*Italides, quas ipsa *decus sibi dia Camilla* — ad decus, ad ornamētū.
Delegit pacisq; bonas, belliq; ministras.
Quales Threiciæ cùm flumina Thermodoontis
Pulsant & pictis bellantur Amazones armis,
*Seu circum *Hippolyten, seu cùm se Martia curru* — duas Amazonum reginas nominat.
**Penthesilea refert, magnóque vlulante tumultu,*
Feminea exsultant lunatis agmina peltis.
**Quem telo primum, quem postremum aspera virgo* — Homerus Il. 59, 185.
Deijcis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre: cuius apertum
Aduersi longa transuerberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens riuos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriénsque suo se vulnere versat.
Tum Lyrim, Pagasumq; super: quorum alter habenas — casuro, exponit Seruius.
**Suffuso reuolutus equo dum colligit, alter*

Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites, paritérque ruunt. his addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequitúrque incumbens eminus haſta
Tereaq́;, Harpalicũq́;, & Demophoonta, Chromimq́;.
Hom. Il. 8. **Quótque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo,*
Tot Phrygij cecidere viri. procul Ornitus armis
nouis, inſolitis. **Ignotis, & equo venator Iapyge fertur.*
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi cum dentibus albis:
Agreſtiſq́; manus armat ſparus: ipſe cateruis
Vertitur in medijs, & toto vertice ſupra eſt.
fraude circumuentũ. *Hunc illa *exceptũ (neque enim labor agmine verſo)*
Traijcit, & ſuper hæc inimico pectore fatur.
Siluis te Tyrrhene feras agitare putaſti?
Aduenit, qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret: nomen tamen haud leue partum
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protinus Orſilochũ, & Butẽ, duo maxima Teucrûm
Corpora, ſed Buten aduerſum cuſpide figit
equitis. *Loricam, galeámque inter, qua colla *ſedentis*
Lucent, & læuo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnúmque agitata per orbem
breuiore ſcilicet circulo. *Eludit gyro *interior, ſequitúrque ſequentem.*
Tum validam pérque arma viro, pérque oſſa ſecurim
Altior inſurgens, oranti, & multa precanti
Congeminat vulnus, calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, ſubitóque adſpectu territus hæſit
Apenninicolæ bellator filius Auni,
quos omnes fallacem eſſe, *Haud *Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.*
Iſq́;

Isq; vbi se nullo iam cursu euadere pugna
Posse,neque instantem reginam auertere cernit; ait Cato libro II Originum.
Consilio versare dolos ingressus,& astu,
Incipit hæc. Quid tam egregium,si femina forti
Fidis equo? dimitte fugam,& te comminus æquo
Mecum crede solo,pugnæq; accinge pedestri.
*Iam noscces, *ventosa ferat cui gloria laudem.* vana,inanis more venti.
Dixit:at illa furens,acríque incensa dolore
Tradit equum comiti,paribúsque assistit in armis,
Ense pedes nudo,puráque interrita parma.
At iuuenis vicisse dolo ratus,auolat ipse,
Haud mora,conuersisq; fugax aufertur habenis,
Quadrupedémque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligus,frustráque animis elate superbis,
*Nequidquam patrias tentasti *lubricus artes,* fallax, mobilis.
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo,& pernicibus ignea plantis
Transit equum cursu,frænisq; aduersa prehensis
Congreditur,pœnásque inimico à sanguine sumit. Homer. Il. 116.242.
Quam facilè accipiter saxo sacer ales ab alto
Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
Comprensámq; tenet,pedibúsque euiscerat vncis:
Tum cruor,& vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum sator,atque deorum Hom.Il.235
Obseruans oculis,summo sedet altus Olympo:
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prœlia sæua
Suscitat,& stimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes,cedentiáque agmina Tarchon
Fertur equo,varijsq; instigat vocibus alas,
Nomine quenque vocans,reficitq; in prœlia pulsos.

Stulti. stulti enim, qui non mouetur iniuria.

Hom.Il.43.

quia ludi theatrale apud veteres erant in honorem Bacchi.

*Quis metus ô numquam dolituri, ô semper *inertes*
Tyrrheni, quæ tanta animis ignauia venit?
Femina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quò ferrum, quidue hæc geritis tela irrita dextris?
At non in Venerem segnes, nocturnáque bella,
*Aut, vbi curua choros indixit tibia *Bacchi,*
Exspectare dapes, & plenæ pocula mensæ.
Hic amor, hoc studiũ, dum sacra secundus haruspex
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.

Homer. Il. 180.

Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipse
Concitat, & Venulo aduersum se turbidus infert;
Direptúmque ab equo dextra complectitur hostem;
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cælum clamor; cunctiq; Latini
Conuertere oculos. volat igneus æquore Tarchon
Arma, virúmque ferens: tum summa ipsius ab hasta
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Quà vulnus letale ferat, contrà ille repugnans
Sustinet à iugulo dextram, & vim viribus exit.

Hom.Il.132

Vtq; volans altè raptum cùm fulua draconem
Fert aquila, implicuitq; pedes, atque vnguibus hæsit;
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisq; horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens; illa haud minus vrget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis:
Haud aliter prædam Tyburtum ex agmine Tarchon

primũ virtutem, dein de felicitatẽ posuit.

*Portat ouans. ducis exemplum, *euentúmque secuti*
Mæonidæ incurrunt. tum fatis debitus Aruns
Velocem iaculo, & multa prior arte Camillam
Circuit, & quæ sit fortuna facillima, tentat,

Qua

Qua se cunque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat.
Quà victrix redit illa, pedémque ex hoste reportat,
Hac iuuenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, iámque hos aditus, omnémque pererrat
Vndiq; circuitum, & certā quatit improbus hastam.
*Fortè sacer *Cybele Chloreus, olimq; sacerdos,* monté pro numine posuit quod in eo colitur.
Insignis longè Phrygijs fulgebat in armis,
Spumantémque agitabat equum: quem pellis ahenis
In plumam squamis, auróque inserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus, & ostro
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:
Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
**Cassida: tum croceam chlamydemq;, sinusq; crepātes* pro, casses.
Carbaseos fuluo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, siue vt templis præfigeret arma
Troïa, captiuo siue vt se ferret in auro
Venatrix, vnum ex omni certamine pugnæ
Cæca sequebatur, totúmque incensa per agmen
**Femineo prædæ, & spoliorum ardebat amore:* impatienti, irrationabili.
Telum ex insidijs cùm tandem, tempore capto,
Conijcit, & superos Aruns sic voce precatur.
*Summe deûm, sancti custos *Soractis Apollo,* mōs est Hirpinorum in Flaminia.
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Pascitur, & medium freti pietate, per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna,
Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis
*Omnipotens. non *exsuuias, pulsǽue trophæum* occisæ.
Virginis, aut spolia vlla peto: mihi cetera laudem

Facta ferant: hæc dira meo dum vulnere pestis
Hom. Il. 16. Homer. Il. 177. *Pulsa cadat, *patriam remeabo inglorius vrbem.*
Audijt, & voti Phœbus succedere partem
Mente dedit; partem volucres dispersit in auras:
Sterneret vt subita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti: reducem vt patria alta videret,
Non dedit, inq; Notos vocem vertêre procellæ.
Ergo, vt missa manu sonitum dedit hasta per auras,
Conuertêre animos acres, oculósque tulere
Cuncti ad reginam Volsci. nihil ipsa, nec auræ,
Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli;
Hasta sub exertam donec perlata papillam
Hæsit, virgineúmque altè bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominámque ruentem
Suscipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, mistóque metu: nec iam amplius hastæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Homer. Il. 170. *Ac velut ille, prius quàm tela inimica sequantur,*
Continuo in montes sese auius abdidit altos
Occiso pastore lupus, magnóue iuuenco,
Conscius audacis facti, caudámque remulcens
pro, ipse pauitans. *Subiecit *pauitantem vtero, siluásque petiuit.*
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns:
Contentúsque fuga, medijs se immiscuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exsanguis: labuntur frigida leto
Lumina: purpureus quondam color ora reliquit:
Tum sic exspirans, Accam ex æqualibus vnam
subaudi, cũ sueuerat. *Alloquitur: fida ante alias quæ *sola Camillæ:*

Quicum

Quicum partiri curas, atque hæc ita fatur.
Hactenus Acca soror potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum.
Effuge, & hæc Turno mandata nouissima perfer;
Succedat pugnæ, Troianósque arceat vrbe:
Iámque vale. simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non sponte fluens: tum frigida toto
Paullatim exsoluit se corpore; lentáque colla
Et captum leto posuit caput, arma relinquens,
Vitáque cum gemitu fugit indignata sub vmbras.
*Tum verò immensus surgens ferit aurea *clamor* Troianorũ, præ lætitia scilicet ob Camillã occisam.
Sidera: deiecta crudescit pugna Camilla.
Incurrunt densi, simul omnis copia Teucrûm,
Tyrrheniq; duces, Euandriq; Arcades alæ.
At triuiæ custos iam dudum in montibus Opis
Alta sedet summis, spectátque interrita pugnas;
Vtq; procul medio iuuenum in clamore furentum
Prospexit tristi multatam morte Camillam;
Ingemuitq;, deditq; has imo pectore voces.
Heu nimium virgo nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata lacessere bello:
Nec tibi desertæ in dumis, coluisse Dianam,
Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras:
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema iam in morte, neque hoc sine nomine letum
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam quicunque tuum violauit vulnere corpus,
*Morte luet merita. fuit ingens *monte sub alto* aut. n. sub montibus, aut in domibus veteres sepeliebant.
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacáque ilice tectum.

Hic dea se primum rapido pulcherrima nisu
Sistit, & Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Vt vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,
Cur, inquit, diuersus abis? huc dirige gressum,
Huc periture veni, capias vt digna Camillæ
dolet eum mortis genere nobilitari. *Præmia. *tu ne etiam telis moriere Dianæ?*
Dixit, & aurata volucrem Threissa sagittam
Deprompsit pharetra, cornúque infensa tetendit,
Et duxit longè, donec curuata coïrent
Hom.40,10 *Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis,*
Læua aciem ferri, dextra, neruóque papillam.
Hom.Il.3. **Extemplo teli stridorem, auráque sonantes*
Audijt vnà Aruns, hæsitq; in corpore ferrum.
Illum exspirantem socij, atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in puluere linquunt.
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amissa, leuis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:
Disiectiq; duces, desolatiq; manipli
Homer. Il. 237. **Tuta petunt, & equis auersi ad mœnia tendunt.*
Nec quisquam instantes Teucros, letúmque ferentes
Sustentare valet telis, aut sistere contrà:
solutos. *Sed *laxos referunt humeris languentibus arcus,*
Quadrupedumq; putrē cursu quatit vngula campū.
paullo pòst dicet, Fumātes puluere campos. *Voluitur ad muros *caligine turbidus atra*
Puluis, & è speculis percussæ pectora matres
Femineum clamorem ad cæli sidera tollunt.
Qui cursu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica super misto premit agmine turba,
Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso
Mœnibus

Mœnibus in patrijs, atque inter tuta domorum
*Confixi exspirant animas: *pars claudere portas,* Hom. Il. 131
Nec socijs aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes; oriturque miserrima cædes
Defendentum armis aditus, inq; arma ruentum.
Exclusi ante oculos, lacrymantúmque ora parentum
**Pars in præcipites fossas, vrgente ruina,* Homer. Il. 130.
Voluitur: immissis pars cæca, & concita frænis
**Arietat in portas, & duros obijce postes.* id est, more arietis, bellici instrumenti, irruit in portas.
Ipsæ de muris summo certamine matres,
(Monstrat amor verus patriæ) vt videre Camillam
Tela manu trepidæ iaciunt, ac robore duro
Stipitibus ferrum, sudibúsque imitantur obustis
Præcipites; primæq; mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in siluis sæuissimus implet
Nuntius, & iuueni ingentem fert Acca tumultum;
Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
Ingruere infensos hostes, & Marte secundo
Omnia corripuisse, metum iam ad mœnia ferri.
Ille furens (& sæua Iouis sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
Vix è conspectu exierat, campúmque tenebat,
*Cùm pater Aeneas, saltus ingressus *apertos,* sine insidiis, quas ante exposuerat Turnus.
Exsuperátque iugum, siluáque euadit opaca.
*Sic ambo ad *muros rapidi, totóque feruntur*
Agmine, nec longis inter se passibus absunt.
Ac simul Aeneas fumantes puluere campos
Prospexit longè, Laurentiáque agmina vidit,
Et *sæuum Aenean agnouit Turnus in armis, fortem, vt lib. 1. sæuus Hector.
Aduentúmque pedum, flatúsque audiuit equorum:* Hom. Il. 78.

Continuóque ineant pugnas, & prœlia tentent,
Ni roseus fessos iam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctémque die labente reducat.
*Considunt castris ante vrbem, & mœnia *vallant.*

\& qui tuentur, & qui obsident.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER XII.

*

Argumentum.

Attritis duobus aduersis prœliis Latinorum viribus animisq; eorum fractis, Turnus vbi omnem spem suam in seipso sitam videt, frustra dissuadente Latino, regináque multis eum cum lacrymis nequidquam retinente, singulari certamine cum Aenea dimicare statuit: eiúsque rei Aeneam per quendam ex suis Idmonem nomine facit certiorem. Accipit conditionem Aeneas: sollemníq; vtrinque sacramento fœdus sancitur. id Iunonis impulsu Iuturna nympha Turni sorore, in falsam Camertis imaginem conuersa, perturbatur. primúsque omnium Tolumnius augur falso augurio certam suis victoriam promittens, vnum ex Gilippi filiis hasta transiicit. Aeneas quoque, cùm subiti tumultus caussam ignorans suos reuocare conatur, ab incerto auctore sagitta vulneratus, prœlio excedere cogitur: qua re intellecta Turnus, magnam sibi rei bene gerendæ occasionem oblatam ratus, ingentem hostium stragem edit. Interim Venus, decerpto ex Ida Cretensi dictamo herba, filio suo medetur. Refectis viribus, Aeneas, Ascanium paucis suo exemplo ad virtutem cohortatus, suis auxilio accurrit, Turnúmque nominatim

minatim ad pugnam depoſcit. Verùm cùm Turnus ſui copiam non faceret (Iuturna enim, quæ, excuſſo Metiſco auriga, currum eius moderabatur, in diuerſam ſemper partem habenas deflectẽs, congredi eos non patiebatur) oppugnandæ vrbis conſilium capit, admotoque ad mœnia exercitu, in propugnacula, proximáq; ædificia ignem coniicit. Ibi Amata, cùm Turnum occiſum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Sagem nuntiatis, cùm eò rem deductam videret, vt ſibi neceſſariò dimicandum eſſet, niſi perpeti mallet ſociorum vrbem ſe inſpiciente in hoſtium poteſtatem peruenire, vltro Aenean ex præſcripto fœderis ad ſingulare certamen prouocat. ea pugna ſuperior Aeneas, cùm victi hoſtis precibus iam pæne ad miſericordiam flecteretur, conſpecto in humeris eius balteo, quem occiſo Pallanti Turnus detraxerat, repentè ira accenſus, gladio per pectus adacto, eum vita ſpoliat.

Aliud argumentum.

Troianis, Rutulíſque placet coniungere fœdus:
Id Rutuli rumpunt: nato Venus alma medetur
Dictamo: Rutulíque luunt periuria victi.
Cogitur Aeneæ Dauni concurrere proles.
Pallantea necem miſero dant cingula Turno.

*TVrnus vt *infractos aduerſo Marte Latinos* numquã antea victos.
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,
Se ſignari oculis; vltro implacabilis ardet,
Attollitq; animos: Pœnorum qualis in aruis
Saucius ille graui venantum vulnere pectus,
Tum demum mouet arma leo, gaudétque comantes
*Excutiens ceruice toros, fixúmque *latronis* venatoris, qui latrones vocabantur.
Impauidus frangit telum, & fremit ore cruento.

Haud

Haud secus accenso gliscit violentia Turno. — milites cōducti: & venatores ipsi quoq; suas operas locabant.
Tum sic affatur regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: nihil est quòd dicta retractent
Ignaui Aeneadæ, nec, quæ pepigere, recusent:
Congredior: fer sacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam
Desertorem Asiæ: (sedeant, specténtque Latini)
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lauinia coniux.
Olli sedato respondit corde Latinus.
O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.* — casus nominat, ne de eius virtute dubitare videatur.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu, nec non aurumq; animusq; Latino est.
Sunt aliæ innuptæ Latio, & Laurentibus agris,
Nec genus indecores: sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis, simul hæc animo hauri.
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat: idq; omnes diuiq;, hominesq; canebant.
Victus amore tui,+ cognato sanguine victus, — quia Venilia, Turni mater, Amatæ soror, vxoris Latini
Coniugis & mæstæ lacrymis, vincla omnia rupi,
Promissam eripui genero, atque arma impia sumpsi.
Ex illo qui me casus, quæ Turne sequantur
Bella, vides, quantos primus patiare labores,
Bis magna victi pugna, vix vrbe tuemur
Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campiq; ingentes ossibus albent.
Quò referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si, Turno extincto socios sum accire paratus: — Hom. Il. 49

Cur

Cur non incolumi potiùs certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia? ad mortem si te (fors dicta refutet)
Prodiderim, natam, & connubia nostra petentem?
*Respice res bello *varias: miserere parentis* casus memorat, vt paullo antea, ne ignauiæ videatur eum arguere.
Longæui, quem nunc mæstum patria Ardea longè
Diuidit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur, exsuperat magis, ægrescitq; medendo.
Vt primum fari potuit, sic incipit ore.
Quam pro me curam geris, hãc precor optime pro me
Deponas, letúmque sinas pro laude pacisci.
Et nos tela pater, ferrúmque haud debile dextra
Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis. Homer. Il. 46,52.
Longè illi dea mater erit, quæ nube fugacem
*Feminea *tegat, & vanis sese occulat vmbris.* vt in bello Troiano.
At regina, noua pugnæ conterrita sorte,
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat.
Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amatæ
Tangit honos animum (spes tu nunc vna senectæ:
Tu requies miseræ: decus, imperiúmque Latini
Te penes, in te omnis domus inclinata recumbit)
Vnum oro, desiste manum committere Teucris. Homer. 36.
Qui te cumque manent isto certamine casus,
Et me Turne manent: simul hæc inuisa relinquam
Lumina; nec generum Aeneam captiua videbo.
Accepit vocem lacrymis Lauinia matris,
Flagrantes perfusa genas: cui plurimus ignem
Subiecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum sanguineo veluti violauerit ostro Hom. Il. 40
Si quis ebur, vel mista rubent vbi lilia multa

Alba rosa: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor: figitq; in virgine vultus:
Ardet in arma magis, paucisq; affatur Amatam.
Homer. Il. 36, 267. *Ne quæso, ne me lacrymis, neue omine tanto*
Prosequere in duri certamina Martis euntem
O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Hom. Il. 30. *Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno*
Haud placitura refer. cùm primum crastina cælo
Puniceis inuecta rotis aurora rubebit:
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrû arma quiescant
Et Rutulûm: nostro dirimatur sanguine bellum;
Illo quæratur coniux Lauinia campo.
Hæc vbi dicta dedit, rapidúsque in tecta recessit;
Poscit equos, gaudétque tuens ante ora frementes,
Hom. Il. III ad decus: vt supra, Quos ipsa decus sibi dia Camilla delegit. *Pilumno quos ipsa *decus dedit Orithyia:*
*Qui candore *niues anteirent, cursibus auras.*
Circumstant properi aurigæ, manibúsque lacessunt
Pectora plausa cauis, & colla comantia pectunt.
Ipse dehinc auro squalentem, albóque orichalco
ad habédû, vt congruè possint inhærere. *Circumdat loricam humeris: simul aptat *habendo*
Ensemq;, clypeúmque, & rubræ cornua cristæ,
Ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat vnda.
Exin, quæ in medijs ingenti adnixa columnæ
Aedibus adstabat, validam vi corripit hastam:
Actoris Aurunci spolium, quassatq; trementem
Vociferans. Nunc ô numquam frustrata vocatus
Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
pro, laceratâ reuellere *Loricámque manu valida *lacerare reuulsam*

Semiuiri

Semiuiri Phrygis, & fœdare in puluere crines
Vibratos calido ferro, myrrháque madentes.
His agitur furijs, totóque ardentis ab ore
Scintillæ absistunt; oculis micat acribus ignis,
Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventósque lacessit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
*Nec minus interea maternis *sæuus in armis* fortis, vt alibi.
Aeneas acuit Martem, & se suscitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
**Tum socios, mæstiq; metum solatur Iuli,* Hom. Il. 41.
Fata docens, regiq; iubet responsa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Postera vix summos spargebat lumine montes
Orta dies, cùm primum alto se gurgite tollunt
Solis equi, lucémque elatis naribus efflant.
**Campum ad certamen magnæ sub mœnibus vrbis* locus Homeri, il. 7. de Menelai, & Paridis pugna.
Dimensi Rutuliq; viri, Teucriq; parabant:
*In medióque focos, & dijs *communibus aras* Marti, Bellonæ, Victoriæ, qui in bellis vtrique parti fauere possunt.
Gramineas, alij fontémque, ignémque ferebant
Velati lino, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Ausonidum: pilatáque plenis
Agmina se fundunt portis. hinc Troïus omnis,
Tyrrhenúsque ruit varijs exercitus armis:
Haud secus instructi ferro, quàm si aspera Martis
Pugna vocet: nec non medijs in millibus ipsi
Ductores auro volitant, ostróque decori,
Et genus Assaraci Mnestheus, & fortis Asylas,
Et Messapus equûm domitor, Neptunia proles.

Vtq;

Vtq; dato signo spatia in sua quisque recessit,
Hom.Il.32. *Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.
Tum studio effusæ matres, & vulgus inermum,
Inualidiq; senes turres, & tecta domorum
Obsedere: alij portis sublimibus adstant.
At Iuno ex summo, qui nunc Albanus habetur,
(Tum neque nomen erat, neq; honos, aut gloria mõti)
Prospiciens tumulo, campum spectabat, & ambas
Laurentum, Troúmque acies, vrbémque Latini.
Extemplo Turni sic est affata sororem
Iuturna fōs est iuxta Numicum fluuium saluberrimus. Diua deam; *stagnis quæ, fluminibusq; sonoris
Præsidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
Iupiter erepta pro virginitate sacrauit.
Nympha decus fluuiorum, animo gratissima nostro,
Scis vt te cunctis vnam, quæcunque Latinæ
Magnanimi Iouis ingratum adscendêre cubile,
Prætulerim, cæliq; libens in parte locarim.
Disce tuum, ne me incuses, Iuturna dolorem
Quà visa est fortuna pati, Parcæq; sinebant
Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia texi:
Nunc iuuenem imparibus video concurrere fatis:
Parcarúmque dies, & vis inimica propinquat.
Non pugnã adspicere hanc oculis, non fœdera possum.
Tu pro germano, si quid præsentius audes,
fortè possit ordo fatorũ mutari. Perge: decet: forsan miseros meliora *sequentur.
Vix ea, cùm lacrymas oculis Iuturna profudit;
Térque, quatérque manu pectus percussit honestum.
Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Iuno:
Accelera, & fratrem, si quis modus, eripe morti;
Hom.Il.39. Aut tu bella cie, conceptúmque excute fœdus:

Auctor

Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam, & tristi turbatam vulnere mentis;
**Interea reges, ingenti mole Latinus* Hom.Il. 33.
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis sex radij fulgentia cingunt,
Solis aui specimen, bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater Aeneas, Romanæ stirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, & cælestibus armis,
Et iuxtà Ascanius, magnæ spes altera Romæ,
Procedunt castris, puraq; in veste sacerdos
*Setigeræ fœtum *suis, intonsamq; bidentem* more Roma-
Attulit, admouítque pecus flagrantibus aris. no: vt, Cæs-
Illi ad surgentem conuersi lumina solem iugebat fœ-
dera porc-
**Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro* Hom.Il.34
Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant.
**Tum pius Aeneas stricto sic ense precatur,* Hom. Il.3
Esto nunc sol testis, & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores,
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Iuno
Iam melior, iam diua precor, tuq; inclyte Mauors,
*Cuncta tuo qui bella pater sub numine *torques,* regis,
Fontesq;, fluuiosq; voco, quæq; ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo sunt numina ponto:
Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
Conuenit Euandri victos discedere ad vrbem:
Cedet Iulus agris: nec post arma vlla rebelles
Aeneadæ referent, ferróue hæc regna lacessent.
Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem, pro, si M-
Vt potiùs reor, & potiùs dij numine firment: annuerit
&c. ...

Non ego nec Teucris Italos parêre iubebo.
Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ
Inuictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra, deosq; dabo: ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſollemne ſocer: mihi mœnia Teucri
Conſtituent, vrbíque dabit Lauinia nomen.
Sic prior Aeneas: ſequitur ſic deinde Latinus
Suſpiciens cælum; tenditq; ad ſidera dextram,
Hæc eadem Aenea, terram, mare, ſidera, iuro,
qui faciẽdis fœderibus præeſt. *Latonæq; genus duplex, *Ianumq; bifrontem,*
Vimq; deûm infernam, & duri ſacraria Ditis:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit.
Tango aras, mediosq; ignes, & numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cunque cadent; nec me vis vlla volentem
Auertet, non ſi tellurem effundat in vndas
Diluuio miſcens, cælúmue in tartara ſoluat:
Hom. Il. 7. **Vt ſceptrũ hoc (dextra ſceptrũ nam forte gerebat)*
Numquam fronde leui fundet virgulta, nec vmbras;
Cùm ſemel in ſiluis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitq; comas, & brachia ferro,
orichalcho ſplẽdorem auri poſsidente. *Olim arbos; nunc artificis manus ære *decoro*
Incluſit, patribusq; dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum: tum ritè ſacratas
In flammam iugulant pecudes, & viſcera viuis
Eripiunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
At verò Rutulis impar ea pugna videri
Iam dudum, & vario miſceri pectora motu.
diligentius. *Tum magis, vt *propiùs cernunt non viribus æquis,*

Adiuuat

Adiuuat incessu tacito progressus, & aram
Suppliciter venerans demisso lumine Turnus,
Tabentesq; genæ; & iuuenili in corpore pallor.
Quem simul ac Iuturna soror crebescere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda;
**In medias acies, formam aßimulata Camerti,* Hom.Il.3
Cui genus à proauis ingens, clarumq; paternæ
Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis.
In medias dat sese acies, haud nescia rerum;
Rumoresq; serit varios, ac talia fatur.
Non pudet ô Rutuli cunctis pro talibus vnam
*Obiectare animam? *numero ne, an viribus æqui* Hom.Il.1
Non sumus? en omnes & Troes, & Arcades hic sunt,
Fatalisq; manus, infensa Etruria Turno:
Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
Ille quidem ad superos, quorum se deuouet aris,
*Succedet fama, *viuusq; per ora feretur:* tamquã d[...] viuo omn[...] loquentur
Nos, patria amissa, dominis parêre superbis
Cogemur. qui nunc lenti consedimus aruis.
Talibus incensa est iuuenum sententia dictis,
Iã magis atque magis, serpitq; per agmina murmur,
Ipsi Laurentes mutati, ipsiq; Latini, Hom. Il.3
Qui sibi iam requiem pugnæ, rebusq; salutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœdusq; precantur
Infectum, & Turni sortem miserantur iniquam.
**His aliud maius Iuturna adiungit, & alto* Hom.Il.1
*Dat signum cælo, quo non *præstantius vllum* Seruius [...] git, præsen[...] tius, &, opi[...] nor, rectè.
Turbauit mentes Italas, monstroq; fefellit.
Namque volans rubra fuluus Iouis ales in æthra:
Litoreas agitabat aues, turbamq; sonantem

Agminis aligeri, subito cùm lapsus ad vndas
Cygnum excellentem pedibus rapit improbus vncis.
Arrexere animos Itali, cunctæq; volucres
rodeũt cum clamore. *Conuertunt clamore fugam: (mirabile visu)
Aetheraq; obscurant pennis, hostemq; per auras
Facta nube premunt, donec vi victus, & ipso
Pondere defecit, prædamq; ex vnguibus ales
Proiecit fluuio, penitusq; in nubila fugit.
venerantur. *Tum verò augurium Rutuli clamore *salutant,*
Expediuntq; manus, primusq; Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petiui:
Accipio, agnoscoq; deos; me, me duce ferrum
Corripite ò Rutuli, quos improbus aduena bello
Territat inualidas vt aues, & litora vestra
Vi populat: petit ille fugam, penitusq; profundo
Vela dabit: vos vnanimi densate cateruas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & aduersos telum contorsit in hostes
Procurrens: sonitum dat stridula cornus & auras
inevitabilis. *Certa secat: simul hoc, simul ingens clamor, & omnes
Turbati cunei, calefactáque corda tumultu.
Hasta volans, vt fortè nouem pulcerrima fratrum
Corpora constiterant contra, quos fida crearat
Vna tot Arcadio coniux Tyrrhena Gilippo,
figuratè, pro vnius. *Horum *vnum ad medium, teritur qua sutilis aluo*
Balteus, & laterum iunctura fibula mordet:
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis
Transadigit costas, fuluaq; extendit arena.
At fratres, animosa phalanx, accensaq; luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum

Corripiunt,

Corripiunt, cæcique ruunt: quos agmina contra
*Procurrunt Laurentum: hinc densi rursus *inundant* more vndæ fluunt.
Troës, Agilinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnes amor vnus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cælo
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterasq;, focosq; ferunt: fugit ipse Latinus,
Pulsatos referens infecto fœdere diuos.
*Infrænant alij *currus, aut corpora saltu* id est, equos
Subijciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.
*Messapus regem, regisq; *insigne gerentem* diadema.
Tyrrhenum Aulesten, auidus confundere fœdus,
Aduerso proterret equo: ruit ille recedens,
Et miser oppositis à tergo inuoluitur aris
In caput, inq; humeros: at feruidus aduolat hasta
Messapus, teloq; orantem multa trabali
Desuper altus equo grauiter ferit, atque ita fatur.
*Hoc *habet: hæc melior magnis data victima diuis.* id est, letali percussus est vulnere. Terét. Captus est, habet.
Concurrunt Itali, spoliantq; calentia membra.
Obuius ambustum torrem Chorineus ab ara
Corripit, & venienti Ebuso, plagamq; ferenti
Occupat os flammis. illi ingens barba reluxit,
Nidorémque ambusta dedit: super ipse secutus
Cæsariem læua turbati corripit hostis:
Impressoq; genu nitens, terræ applicat ipsum:
Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
Pastorem, primáque acie per tela ruentem
**Ense sequens nudo superimminet: ille securi* Homer. Il. 147.
Aduersi frontem mediam, mentumq; reducta
Disijcit, & sparso latè rigat arma cruore,

Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Homer. Il. 246. *Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.*
At pius Aeneas dextram tendebat inermem
vt posset agnosci. **Nudato capite, atque suos clamore vocabat.*
Quò ruitis? quæ ue ista repens discordia surgit?
O cohibete iras: ictum iam fœdus, & omnes
Compositæ leges: mihi ius concurrere soli:
Me sinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
quasi à Turno violata. *Firma manu: Turnum iam debent hæc mihi *sacra.*
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:
Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem, casúsne, deúsne,
Attulerit: pressa est insignis gloria facti:
Nec sese Aeneæ iactauit vulnere quisquam,
Turnus vt Aeneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosq; duces subita spe feruidus ardet:
Poscit equos, atque arma simul, saltuq; superbus
regit. alibi, parat. *Emicat in currum, & manibus *molitur habenas:*
Homer. Il. 227. **Multa virûm volitans dat fortia corpora leto:*
Semineces voluit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Hom. Il. 77. **Qualis apud gelidi cùm flumina concitus Hebri*
Sanguineus Mauors clypeo increpat, atque furentes
Bella mouens immittit equos: illi æquore aperto
Hom. Il. 27. *Ante notos, Zephyrumq; volãt: *gemit vltima pulsu*
Hom. Il. 45. *Thraca pedum, circumq; atræ formidinis ora*
Iræq;, insidiæq;, dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus
pro, miserabiliter. *Fumantes sudore quatit, *miserabilè cæsis*
Hostibus

Hostibus insultans: spargit rapida vngula rores
Sanguineos, mistaq; cruor calcatur arena.
Iamq; neci Stenelumq; dedit, Thamyrimq;, Polumq;.
Hunc congressus, & hunc, illũ eminus, eminus ambos
Imbrasidas, Glaucum, atq; Laden, quos Imbrasus ipse
**Nutrierat Lycia paribusq; ornauerat armis,*
Vel conferre manum, vel equo præuertere ventos, Hom.Il.57.
Parte alia media Eumedes in prælia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis, Homer. Il.
Nomine auum referens, animo manibusq; parentem: 109.
Qui quondam, castra vt Danaum speculator adiret, Hom.Il. 11
Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus,
Illum Tydeides alio pro talibus ausis
*Affecit *pretio; nec equis adspirat Achillis.* i. est, pœna
Hunc procul vt campo Turnus conspexit aperto,
Ante leui iaculo longum per inane secutus
Sistit equos biiuges, & curru desilit, atque Hom.Il.30
Semianimi, lapsoq; superuenit, & pede collo
Impresso, dextræ mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tingit iugulo, atque hæc insuper addit.
En agros, &, quem bello Troiane petisti,
Hesperiam metire iacens: hæc præmia, qui me
Ferro ausi tentare, ferunt: sic mœnia condunt.
Huic comitem Buten coniecta cuspide mittit,
Chloreaq;, Sybarimq;, Daretaq;, Thersilochumq;,
*Et *sternacis equi lapsum ceruice Thymœten.* ferocis, qui
Ac velut Edoni Boreæ cùm spiritus alto facilè sternit
Insonat Aegeo, sequiturq; ad litora fluctus, sedentem.
Quà venti incubuere, fugam dant nubila cælo:
Sic Turno, quacunque viam secat, agmina cedunt

Conuersæq; ruunt acies: fert impetus ipsum,
Et cristam aduerso curru quatit ora volantem.
Non tulit instantem Phegeus, animisq; frementem:
Obiecit sese ad currum, & spumantia frænis
Ora citatorum dextra contorsit equorum.
Dum trahitur, pendetq; iugis, hunc lata retectum
Lancea consequitur, rumpitq; infixa bilicem
leuiter tāgit *Loricam, & summum *degustat vulnere corpus.*
Ille tamen clypeo obiecto, conuersus in hostem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat;
impetu. *Quem rota præcipitem, & *procursu concitus axis*
Impulit, effuditq; solo; Turnusq; secutus,
Imam inter galeam, summi thoracis & oras,
Abstulit ense caput, truncumq; reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Aenean Mnestheus, & fidus Achates,
Ascaniusq; comes castris statuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuspide gressus,
quia nō potest in pugnam procedere. **Sæuit, & infracta luctatur arundine telum*
Eripere; auxilióque viam, quæ proxima, poscit:
Ense secent lato vulnus, telíque latebram
Rescindant penitus, seséque in bella remittant.
Iámque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Hom Il.28. *Iasides; *acri quondam cui captus amore*
Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium, cytharamq; dabat, celerésque sagittas.
Ille, vt depositi proferret fata parentis,
Hom.Il.41. **Scire potestates herbarum, vsumq; medendi*
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Aeneas,

Aeneas, magno iuuenum, & mærentis Iuli
Concursu, lacrymisq; immobilis. ille retorto
**Pæonium in morem senior succinctus amictu,* medicinalẽ: à Pæone deorũ medico.
Multa manu medica, Phœbiq; potentibus herbis
Nequidquam trepidat, nequidquam spicula dextra
Sollicitat, prensatq; tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit: nihil auctor Apollo Hom. Il. 41.
Subuenit: & sæuus campis magis, ac magis horror
Crebescit; propiusque malum est: iam puluere cælum
Stare vident: subeunt equites, & spicula castris Hom. Il. 16.
Densa cadunt medijs: it tristis ad æthera clamor
Bellantum iuuenum, & duro sub Marte cadentum.
*Hic Venus *indigno nati concussa dolore,* quinatus erat ex vulnere indignè illato.
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem folijs, & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres hæsere sagittæ
*Hoc Venus obscuro *faciem circumdata nimbo* à parte totũ corpus intelligendũ.
Detulit, hoc fusum labris splendentibus amnem
Inficit, occultè medicans, spargítque salubris
Ambrosiæ succos, & odoriferam Panaceam.
Fouit ea vulnus lympha longæuus Iapis
Ignorans: subitóque omnis de corpore fugit Homer. Il. 182.
Quippe dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis.
Iamq; secuta manum, nullo cogente sagitta
Excidit, atque nouæ rediere in pristina vires.
Arma citi properate, viro, quid statis? Iapis
Conclamat, primusq; animos accendit in hostes.
Non hæc humanis opibus, non arte magistra
Proueniunt; neque te Aenea mea dextera seruat.

Apollo, inuentor medicinæ. *Maior agit deus, atque opera ad maiora remittit:*
Ille auidus pugnæ suras incluserat auro
Hinc atque hinc, oditq; moras, hastámque coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus, loricaq; tergo est
Ascanium fusis circum complectitur armis;
Hom.Il.72. **Summáque per galeam delibans oscula, fatur.*
Sophocles in Aiace, vbi Aiax filiú alloquitur. & in Oedipo tyranno, in extremo. *Disce *puer virtutem ex me, verumq; laborem,*
Fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello
Defensum dabit: & magna inter præmia ducet.
Tu facito mox, cùm matura adoleuerit ætas,
Sis memor; & te, animo repetẽtem exempla tuorum,
Et pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.
Hæc vbi dicta dedit, portis sese extulit, ingens
Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
Antæus, Mnestheusq; ruunt: omnísque relictis
Turba fluit castris. tum cæco puluere campus
Miscetur, pulsuq; pedum tremit excita tellus.
Vidit ab aduerso venientes aggere Turnus,
Vidêre Ausonii, gelidusq; per ima cucurrit
Ossa tremor: prima ante omnes Iuturna Latinos
Audiit, agnouitq; sonum, & tremefacta refugit.
pulueris nube coopertum. *Ille volat, campoq; *atrum rapit agmen aperto.*
Hom. Il.42 **Qualis vbi ad terras abrupto sidere nimbus*
It mare per medium, miseris heu præscia longè
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
euertet. *Arboribus, stragemq; satis, *ruet omnia latè:*
Ante volant, sonitúmque ferunt ad litora venti.
Talis in aduersos ductor Rhœteius hostes
Hom.Il.56. *Agmen agit. densi cuneis se quisque coactis*
Agglomerant. ferit ense grauem Thymbræus Osirim,

Arche-

Archetium Mnestheus, Epulonē obtruncat Achates,
Vfentémque Gyas: cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in aduersos telum qui torserat hostes. Homer. Il. 182.
Tollitur in cælum clamor, versiq; vicissim
Puluerulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipse neque aduersos dignatur sternere morti:
Nec pede congressos, nec equo, nec tela ferentes
*Insequitur: *solum densa in caligine Turnum* Hom. Il 185
**Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.* Hom. Il 37.
Hoc concussa metu mentem Iuturna virago
**Aurigam Turni media inter lora Metiscum* Hom. 62.
Excutit, & longè lapsum temone relinquit.
Ipsa subit, manibus vndantes flectit habenas,
Cuncta gerens, vocémque, & corpus, & arma Metisci;
Nigra velut magnas domini cùm diuitis ædes
Peruolat, & pennis alta atria lustrat hirundo,
Pabula parua legens, nidisq; loquacibus escas;
*Et nunc porticibus *vacuis, nunc humida circum* magnis: vt, Vacua atria lustrat Saucius.
Stagna sonat. similis medios Iuturna per hostes
Fertur equis, rapidóque volans obit omnia curru:
Iámque hic germanum, iamq; hic ostendit ouantem;
*Nec conferre manum patitur: volat *auia longè,* ab ea parte, qua veniebat Aeneas.
Aut minus Aeneas tortos legit obuius orbes,
Vestigátque virum, & disiecta per agmina magna
Voce vocat, quoties oculos coniecit in hostem,
Alipedúmque fugam cursu tentauit equorum;
Auersos toties currus Iuturna retorsit.
Heu quid agat? vario nequidquam fluctuat æstu:
Diuersæq; vocant animum in contraria curæ.
*Huic Messapus, vti *læua duo fortè gerebat* Hom. Il. 29

Lenta

Lenta leuis cursu præfixa hastilia ferro,
Horum vnum certo contorquens dirigit ictu.
texit, vt omnino feriri non posset. *Substitit Aeneas, & se *collegit in arma,*
Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
Hasta tulit, summasq; excussit vertice cristas.
Tum verò assurgunt iræ, insidijsq; subactus
Diuersos vbi sensit equos, currúmque referri,
Multa Iouem, & læsi testatus fœderis aras,
Iam tandem inuadit medios, & Marte secundo
obtrûcat vniuersos æquè, nemini parcit. *Terribilis sæuam *nullo discrimine cædem*
Suscitat, irarumq; omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes
Diuersas, obitumq; ducum, quos æquore toto
Inq; vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu
Iupiter æterna gentes in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucronem, (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus,
Excipit in latus, &, qua fata celerrima, crudo
Transadigit costas, & crates pectoris ense.
Hom. Il. 5o. **Turnus equo deiectũ Amycum, fratremq; Diorem*
Congressus pedes, hunc venientem cuspide longa,
Hunc mucrone ferit: currúque abscissa duorum
Suspendit capita, & rorantia sanguine portat
Ille Talon, Tanainq; neci, fortemq; Cethegum
natura tristem, & seuerum. *Tres vno congressu, & *mæstum mittit Onyten,*
Nomen Echionium, matrisq; genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia missos, & Apollinis agris,
Et iuuenem exosum nequidquam bella Menœtem
Arcada: piscosæ cui circum flumina Lernæ

Ars fuerat, paupérque domus, nec nota potentum
Munera; conductaq; pater tellure serebat.
**Ac velut immissi diuersis partibus ignes* Hom. Il. 15.
Arentem in siluam, & virgulta sonantia Lauro:
Aut vbi decursu rapido de montibus altis Hom. Il. 15.
Dant sonitum spumosi amnes, & in æquora currunt,
Quisque suum populatus iter: non segnius ambo
Aeneas, Turnusq; ruunt per prælia: nunc, nunc Hom. Il. 15.
Fluctuat ira intus: rumpuntur nescia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atauos, & auorum antiqua sonãtem
Nomina, per regesq; actum genus omne Latinos,
Præcipitem scopulo, atque ingentis turbine saxi
Excutit, effundítque solo. hunc lora, & iuga subter
Prouoluêre rotæ, crebro super vngula pulsu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hilo, animísque immane frementi
Occurrit, telúmque aurata ad tempora torquet.
Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
Dextera nec tua te Graiûm fortissime Creteu Homer. Il. 226.
Eripuit Turno: nec dij texere Cupentum,
Aenea veniente, sui: dedit obuia ferro
Pectora: nec misero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt Aeole campi
Oppetere, & latè terram consternere tergo.
Occidis, Argiuæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum euersor Achilles. Homer. Il. 226.
Hic tibi mortis erant metæ: domus alta sub Ida,
Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulcrum.
Totæ adeò conuersæ acies, omnesq; Latini,

Omnes

Omnes Dardanidæ: Mnesteus, acérque Serestus,
Et Messapus equûm domitor, & fortis Asylas,
Tuscorumq; phalanx, Euandriq; Arcadis alæ,
Pro se quisque viri, summa nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies. vasto certamine tendunt.
Hic mentem Aeneæ genitrix pulcerrima misit,
Iret vt ad muros, vrbiq; aduerteret agmen
Ocyus, & subita turbaret clade Latinos.
Ille, vt vestigans diuersa per agmina Turnum,
oculorum. *Huc, atque huc *acies circumtulit, adspicit vrbem*
Immunem tanti belli, atque impunè quietam.
Continuo pugnæ accendit maioris imago:
Mnesthea, Sergestumq; vocat, fortemq; Serestum
Ductores; tumulúmque capit: quò cetera Teucrûm
Concurrit legio: nec scuta, aut spicula densi
Deponunt: celso medius stans aggere fatur.
Hom. Il. 16. **Ne qua meis esto dictis mora: Iupiter hac stat:*
Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
ob Lauiniã, Latini filiã. *Vrbem hodie, *caussam belli, regna ipsa Latini,*
Ni frænum accipere, & victi parêre fatentur.
Eruam, & æqua solo fumantia culmina ponam.
Scilicet exspectem, libeat dum prœlia Turno
Nostra pati? rursúsq; velit concurrere victus?
Hoc caput ô ciues, hæc belli summa nefandi.
id est, flammas fœderis innouemus vrbis incendio. nam, reposcite, est, reuocate, vt ait Seruius. *Ferte faces properè, fœdusq; reposcite *flammis.*
Dixerat, atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, densáque ad muros mole feruntur.
Scalæ improuiso, subitusq; apparuit ignis,
Discurrunt alij ad portas, primósque trucidant:
Ferrum alij torquent, & obumbrant æthera telis.

Ipse

Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
Aeneas, magnáque incusat voce Latinum:
Testaturq; deos, iterum se ad prælia cogi,
Bis iam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia ciues.
Vrbem alij reserare iubent, & pandere portas
*Dardanidis, ipsumq; *trahunt in mœnia regem.* pro, trahe- revolunt; vt videat vrbis discrimen.
Arma ferunt alij, & pergunt defendere muros.
Inclusas vt cùm latebroso in pumice pastor
Vestigauit apes, fumóque impleuit amaro:
Illæ intus trepidæ rerum per cerea castra
Discurrunt, magnisq; acuunt stridoribus iras:
*Voluitur *ater odor tectis: tum murmure cæco* respexit ad colorē fumi nam in odore color nō est.
Intus saxa sonant: vacuas it fumus ad auras:
Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis
Quæ totam luctu concussit funditus vrbem.
Regina vt tectis venientem prospicit hostem,
Incendi muros, ignes ad tecta volare,
Nusquam acies contrà Rutulas, nulla agmina Turni;
Infelix pugnæ iuuenem in certamine credit
Extinctum, & subito mentem turbata dolore
Se caussam clamat, crimenq;, caputq; malorum:
Multáque per mæstum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu discindit amictus,
Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roseas laniata genas; tum cetera circum
Turba furit: resonant latè plangoribus ædes.
*Hinc totam *infelix vulgatur fama per vrbem;* nunciat. n. res infelices

Demit

Demittunt mentes: it scissa veste Latinus,
Coniugis attonitus fatis, vrbisq; ruina,
Caniciem immundo perfusam puluere turbans:
Multáque se incusat, qui non acceperit ante
Dardanium Aenean, generúmque adsciuerit vltro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos, iam segnior, atque,
Iam minus, atque minus successu lætus equorum.
ex oppugnatione, & morte reginæ. *Attulit hunc illi cæcis terroribus aura*
Commistum clamorem; arrectásque impulit aures
Confusæ sonus vrbis, & illetabile murmur.
Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quísue ruit tantus diuersa clamor ab vrbe?
cōsilij egēs. *Sic ait, adductísque *amens subsistit habenis.*
Atque huic, in faciem soror vt conuersa Metisci
Aurigæ, currúmque, & equos, & lora regebat,
Talibus occurrit dictis, Hac Turne sequamur
Troiugenas; quà prima viam victoria pandit:
Sunt alij, qui tecta manu defendere possunt.
Ingruit Aeneas Italis, & prælia miscet:
Et nos sæua manu mittamus funera Teucris:
cæsoru à te. *Nec *numero inferior, pugnæ nec honore recedes.*
Turnus ad hæc.
O soror, & dudum agnoui, cùm prima per artem
Fœdera turbasti, téque hæc in bella dedisti:
Hom. 61. *Et *nunc nequidquam fallis dea sed quis Olympo*
Demissam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miseri letum vt crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ iam spōdet fortuna salutem?
Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem

Murranum,

Murranum, quo non ſuperat mihi carior alter, Homer. Il. 263.
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, ne noſtrorum dedecus Vfens
Adſpiceret: Teucri potiuntur corpore, & armis.
Excindíne domos (id rebus defuit vnum) Hom. Il. 55.
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnum fugiẽtem hæc terra videbit?
**Vſque adeóne mori miſerum eſt? vos ô mihi manes* Hom. Il. 52.
Eſte boni: quoniam ſuperis auerſa voluntas.
*Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia *culpæ* fugæ.
Deſcẽdam, magnorũ haud vnquã indignus auorũ.
Vix ea fatus erat: medios volat ecce per hoſtes
Vectus equo ſpumante Sages, aduerſa ſagitta
Saucius ora; ruitq; implorans nomine Turnum.
**Turne in te ſuprema ſalus; miſerere tuorum:* Hom. Il. 113
Fulminat Aeneas armis, ſummáſque minatur
Deiecturum arces Italûm, excidióque daturum.
Iámque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
*In te oculos referunt: *muſſat rex ipſe Latinus,* dubitat.
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea regina tui fidiſſima, dextra
Occidit ipſa ſua, lucémque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus, & acer Atinas
Suſtentant aciem: circum hos vtrinque phalanges
Stant denſæ, ſtrictisq; ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
*Obſtupuit *varia confuſus imagine rerum* multiplici nuntio.
Turnus, & obtutu tacito ſtetit: æſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtóque inſania luctu,
Et furijs agitatus amor, & conſcia virtus.

mentis ca-ligo. *Vt primũ discussæ *umbræ, & lux reddita menti est,*
Ardentes oculorum orbes ad mœnia torsit
Turbidus, éque rotis magnam respexit ad vrbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cælum vndabat vortex, turrimq; tenebat,
Turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipse,
quo possent ad ea loca trahi, quib' instarent. *Subdideratque *rotas, pontésque instrauerat altos.*
Iam iam fata soror superant, absiste morari:
Quò Deus, & quò dura vocat fortuna, sequamur.
Stat conferre manũ Aeneæ: stat, quidquid acerbi est,
Morte pati: nec me indecorem germana videbis
Amplius: hunc oro sine me furere ante furorem.
Hom. Il. 65. *Dixit, & è curru saltum dedit ocyus aruis:*
Pérque hostes, per tela ruit, mæstámque sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
Hom. Il. 139 *Ac veluti montis saxum de vertice præceps,*
Cùm ruit auulsum vento, seu turbidus imber
Proluit, aut annis soluit sublapsa vetustas,
*Fertur in abruptum magno *mons improbus actu,*
pars mõtis. *Exsultátque solo, siluas, armenta, virósque*
Inuoluens secum: disiecta per agmina Turnus
Hom. Il. 123 *Sic vrbis ruit ad muros, vbi plurima fuso*
Sanguine terra madet, stridéntque hastilibus auræ:
Significátque manu, & magno simul incipit ore.
Homer. Il. 30.74. *Parcite iam Rutuli, & vos tela inhibete Latini:*
Quæcunque est fortuna, mea est: me veriùs vnum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Discessere omnes medij, spatiúmque dedere.
Ac pater Aeneas, audito nomine Turni,
Deserit & muros, & summas deserit arces,

Præcipi

Præcipitátque moras omnes; opera omnia rumpit,
Lætitia exsultans: horrendámque intonat armis,
Quantus Athon, aut quantus Eryx, aut ipse coruscis
Cùm fremit ilicibus, quantus, gaudétque niuali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.
Iam verò & Rutuli certatim, & Troës, & omnes
Conuertêre oculos Itali, quiq; alta tenebant Hom. Il.7
Mœnia, quiq; imos pulsabant ariete muros:
Armáque deposuere humeris. stupet ipse Latinus,
Ingentes, genitos diuersis partibus orbis,
*Inter se coïsse viros, & *decernere ferro.* antiquā le... cti...nem ai... Serui⁹ fui... se, cernere.
Atque illi, vt vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido coniectis eminus hastis,
Inuadunt Martem clypeis, atque ære sonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
*Congeminant: *sors, & virtus miscentur in vnum.* casus in Tu... no, virtus i... Aenea.
Ac velut ingenti Syla, summóue Taburno
Cùm duo conuersis inimica in prœlia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi cessere magistri,
Stat pecus omne metu mutum, mussantq; iuuencæ;
Quis pecori imperitet, quem tot armenta sequantur:
Illi inter sese multa vi vulnera miscent,
Cornuáque obnixi infigunt, & sanguine largo
Colla, armósque lauant: gemitu nemus omne remugit:
Haud aliter Tros Aeneas, & Daunius heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet. Homer. I... 242.
Iupiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diuersa duorum;
*Quem *damnet labor, & quò vergat pondere letum:* liberet.
Emicat hic, impunè putans, & corpore toto

Altè sublatum consurgit Turnus in ensem,
Et ferit. exclamant Troës, trepidiq; Latini;
Hom.Il.35. *Arrectæq; amborum acies. at perfidus ensis*
Frangitur, in medióque ardentem deserit ictu,
Hom.Il.62. *Ni fuga subsidio subeat. fugit ocyor Euro,*
Vt capulum ignotum, dextrámq; adspexit inermem.
Fama est, præcipitem, cùm prima in prælia iunctos
nam Danni fuerat gladius. lib. 9. *Conscendebat equos, *patrio mucrone relicto,*
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci:
Idq; diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit: postquam arma dei ad Vulcania ventũ est,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Dissiluit: fulua resplendent fragmina arena.
Homer. Il. 241. *Ergo amens diuersa fuga petit æquora Turnus:*
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Vndique enim densa Teucri inclusere corona:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
vulnere ex sagitta illato. *Nec minus Aeneas (quamquam, tardante *sagitta,*
Interdum genua impediunt, cursúmq; recusant)
Insequitur, trepidiq; pedem pede feruidus vrget:
Homer. Il. 110, 88. *Inclusum veluti si quando flumine nactus*
Ceruum, aut puniceæ septum formidine pennæ
Venator cursu canis, & latratibus instat:
quo modo insidiis? qa videt instrumentum ad terrẽdas bestias factũ. *Ille autem insidijs, & ripa *territus alta*
Mille fugit, refugitq; vias: at viuidus vmber
Hæret hians; iam iámque tenet, similisq; tenenti
Increpuit malis, morsúq; elusus inani est.
Tum verò exoritur clamor; ripæq;, lacúsque
Responsant circa; & cælum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,

Nomine

Nomine quemque vocans; notúmq; efflagitat ensem:
Aeneas mortem contra, præsensq; minatur Homer. Il. 244.
Exitium, si quisquam adeat; terrétque trementes,
Excisurum vrbem minitans; & saucius instat.
Quinque orbes explent cursu, totidémque retexunt, Homer. Il. 241.
Huc, illuc. nec enim leuia, aut ludicra petuntur
Præmia; sed Turni de vita, & sanguine certant.
Fortè sacer Fauno folijs oleaster amaris
Hic steterat, nautis olim venerabile lignum:
Seruati ex vndis vbi figere dona solebant
Laurenti diuo, & votas suspendere vestes.
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
Sustulerant, puro vt possent concurrere campo.
Hic hasta Aeneæ stabat. huc impetus illam Hom. Il. 231
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitq; manu conuellere ferrum
Dardanides, telóque sequi, quem prendere cursu
Non poterat. tum verò amens formidine Turnus,
Faune precor miserere, inquit, tuq; optima ferrum
Terra tene; colui vestros si semper honores,
Quos contra Aeneadæ bello fecere profanos. Hom. Il. 3.
Dixit, opémque dei non cassa in vota vocauit.
Namque diu luctans, lentóque in stirpe moratus,
Viribus haud vllis valuit discludere morsus
Roboris Aeneas. dum nititur acer, & instat,
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratriq; ensem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci nymphæ indignata licere,
Accessit, telúmque alta ab radice reuellit: Homer. Il. 243.
Olli sublimes, armis, animisq; refecti,

Hic gladio fidens, hic acer & arduus hasta,
Insistunt contrà, certamine Martis anheli,
Iunonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulua pugnas de nube tuentem:
Quæ iam finis erit coniux? quid denique restat?
Indigetem Aeneam scis ipsa, & scire fateris,
Deberi cælo, fatisq; ad sidera tolli?
Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres?
subaudi, futurum. *Mortalin' decuit violari vulnere * diuum?*
Aut ensem (quid enim sine te Iuturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim crescere victis?
Desine iam tandem, precibúsque inflectere nostris,
Homer. Il. 265. *Nec te tantus edat tacitam dolor: & mihi curæ*
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventum ad supremum est, terris agitare vel vndis
quasi dicat, iam potes: vincunt enim fata. *Troianos * potuisti, infandum accendere bellum,*
Deformare domum, & luctu miscere hymenæos.
Vlterius tentare veto. Sic Iupiter orsus.
Sic dea submisso contrà Saturnia vultu.
Ista quidem quia nota mihi tua magne voluntas
Iupiter, & Turnum, & terras inuita reliqui:
Nec tu me aërea solam nunc sede videres
Digna, indigna pati: sed flammis cincta sub ipsa
Starem acie, traherémq; inimica in prælia Teucros.
Iuturnam misero (fateor) succurrere fratri
Suasi, & pro vita maiora audere probaui.
Non vt tela tamen, non vt contenderet arcum:
Homer. Il. 151, 156. *Adiuro Stygij caput implacabile fontis;*
Vna superstitio superis quæ reddita diuis,
Et nunc cedo equidem, pugnásque exosa relinquo.

Illud

Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
*Pro Latio obtestor, pro maiestate *tuorum:* respexit ad Saturnum, qui in Italia quandoque regnauerat.
Cùm iam connubijs pacem felicibus (esto)
Component, cùm iam leges, & fœdera iungent,
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucrósque vocari,
Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes.
Sit Latium, sint Albani per sæcula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritq́; sinas cum nomine Troia.
Olli subridens hominum, rerumq́; repertor.
Es germana Iouis, Saturniq́; altera proles:
Irarum tantos voluis sub pectore fluctus?
Verùm age, & inceptum frustra submitte furorem.
Do quod vis, & me victusq́;, voléńsque remitto.
Sermonem Ausonij patrium, moréśque tenebunt:
Vtq́; est, nomen erit: commisti corpore tantum
**Subsident Teucri: morem, ritúsque sacrorum* quasi latebunt.
Adijciam, faciámque omnes vno ore Latinos.
Hinc genus, Ausonio mistum quod sanguine surget
Supra homines, supra ire deos pietate videbis:
Nec gens vlla tuos æquè celebrabit honores.
Annuit his Iuno, & mentem lætata retorsit.
Interea excedit cælo, nubémque reliquit.
His actis, aliud genitor secum ipse volutat,
Iuturnámque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ,
Quas, & tartaream Nox intempesta Megæram Homerus
Vno eodémque tulit partu, paribúsque reuinxit
Serpentum spiris, ventosasq́; addidit alas.

Hæ Iouis ad solium, sæuiq; in limine regis
*Apparent, acuuntq; metum mortalibus ægris,
Si quando letum horrificum, morbósque deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat vrbes.
Harum vnam celerem demittit ab æthere summo
Iupiter, inq; omen Iuturnæ occurrere iussit.
Illa volat, celeriq; ad terram turbine fertur.
Non secus, ac neruo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sæui Parthus quam felle veneni,
Parthus, siue Cydon, telum immedicabile torsit
Stridens, & celeres incognita transilit vmbras.
Talis se sata Nocte tulit, terrásque petiuit.
Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
Alitis in *paruæ subito collecta figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per vmbras.
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora
Fertq;, refertq; sonans, clypeumq; euerberat alis.
Illi membra nouus soluit formidine torpor,
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
At, procul vt Diræ stridorem agnouit, & alas,
Infelix crines scindit Iuturna solutos,
Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.
Quid nunc te tua Turne potest germana iuuare?
Aut quid iam miseræ superat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
Iam iam linquo acies: ne me terrete timentem
Obscenæ *volucres. alarum verbera nosco,
Letalémque sonum: nec fallunt iussa superba
Magnanimi Iouis. hæc pro virginitate reponit?

præsto sunt ad obsequium, vnde apparitores dicti.

noctuæ. nã ubo maior est.

uidiosè dit: nã vna a.

Quò

Quò vitam dedit æternam? cur mortis adempta est
Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certè, & misero fratri comes ire per vmbras.
Immortalis ego? haud quidquam mihi dulce meorũ
Te sine frater erit. ô quæ satis ima dehiscat Hom.Il.42.
Terra mihi, manésque deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu, Homer. Il.
Multa gemens, & se fluuio dea condidit alto. 164.
Aeneas instat contrà, telúmque coruscat
Ingens arboreum, & sæuo sic pectore fatur. (ctas?
**Quæ nũc deinde mora est? aut quid iã Turne retra-* Homerus
Non cursu, sæuis certandum est comminus armis. Il.243.
*Verte omnes tete in facies, & *contrahe quidquid* collige.
Siue animis, siue arte vales: opta ardua pennis
Astra sequi, clausumq; caua te condere terra.
Ille caput quassans. Non me tua feruida terrent
Dicta ferox: dij me terrent, & Iupiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens, Hom.Il.235
Saxum antiquum ingens: campo qui fortè iacebat Il. 224.
Limes agro positus, litem vt discerneret aruis. Il.236. Il.55.
Vix illud lecti bis sex ceruice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hostem,
Altior insurgens, & cursu concitus heros.
Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem
Tollentémue manu, saxumq; immane mouentem.
Genua labant, gelidus concreuit frigore sanguis:
Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
Nec spatium euasit totum, nec pertulit ictum.
Ac velut in somnis, oculos vbi languida pressit Homerus Il.242.

Nocte quies,nequidquam auidos extendere cursus
Velle videmur,& in mediis conatibus ægri
Succidimus; non lingua valet,non corpore notæ
Sufficiunt vires,nec vox,aut verba sequuntur:
Sic Turno,quacunque viam virtute petiuit,
Successum dea dira negat:tum pectore sensus
Vertuntur varii.Rutulos adspectat,& vrbem
Cunctaturq; metu,telumq; instare tremiscit:
Homer. Il. 244. *Nec quò se eripiat,nec qua vi tendat in hostem,*
Nec currus vsquam videt,aurigámque sororem.
Homer. Il. 244. *Cunctanti telum Aeneas fatale coruscat,*
Sortitus fortunam oculis,& corpore toto
Eminus intorquet.murali concita numquam
pro tonitru sine quo rũ quã e:t fulmen. *Tormento sic saxa fremunt,nec *fulmine tanti*
Dissultant crepitus.volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens,orásque recludit
Loricæ,& clypei extremos septemplicis orbes
Per medium stridens transit femur.incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli,totusq; remugit
Mons circum,& vocem latè nemora alta remittunt.
Ille humilis,suppléxque oculos, dextrámque precantẽ
Protendens,Equidem merui,nec deprecor,inquit:
Interfice hostem. **Vtere sorte tua:miseri te si qua parentis*
Tangere cura potest,oro:fuit & tibi talis
Anchises genitor:Dauni miserere senectæ:
Et me,seu corpus spoliatum lumine mauis,
Redde meis.vicisti,& victum tendere palmas
certaminis causa. *Ausonii videre.tua est *Lauinia coniux;*
Vlterius ne tende odiis. Stetit acer in armis

Aeneas

Aeneas voluens oculos, dextrámque repressit.
Et iam iámque magis cunctantem flectere sermo
*Cœperat, *infelix humero cùm apparuit alto* — quia mortē attulit Turno.
Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Strauerat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille oculis postquam sæui monumenta doloris,
*Exsuuiásque *hausit, furijs accensus, & ira* — vide vt l. 4. Hauriat hūc oculis ignē crudelis ab alto.
Terribilis: Tu ne hinc spolijs indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum aduerso sub pectore condit
Feruidus. ast illi soluuntur frigore membra,
Vitáque cum gemitu fugit indignata sub vmbras.

FINIS. — Homer. Il. 225, 245.

MAPHAEI VEGII LAVDENSIS XII. LIBRORVM AEN. *supplementum.*

*

Argumentum.

Turnus vt extremo vitam sub Marte profudit,
Subdunt se Rutuli Aeneæ, Troiana sequentes
Agmina. dehinc superis meriti redduntur honores.
Congaudet nato, ac sociis memor antè malorum
Actorum pater Aeneas. Turni inde Latinus
Morte dolet. patriæ miseræ da incendia Daunus
Euersæ, & cari deflet pia funera nati.
Connubium instaurat natæ, lætósque Hymenæos

Rex

Rex socer Aeneæ genero gens vtraque pacto
Fœdere pacis ouat.tum nomine coniugis vrbem
Instruit,& tandem placida sub pace regentem
Transtulit Aeneam Venus astra in summa beatum.

Quæ post Turni cladé acta sint recenset Maphæus.

Tvrnus vt extremo deuictus Marte profudit
Effugientem animã,medioq; sub agmine victor
Magnanimus stetit Aeneas Mauortius heros,
Obstupuere omnes,gemitúmque dedêre Latini:
Et durum ex alto reuomentes corde dolorem,
Concussis cecidêre animis:ceu frondibus ingens
Cõparatio. *Silua dolet lapsis Boreali impulsa tumultu.*
Tum tela infigunt terræ,& mucronibus hærent:
Scutáque deponunt humeris,& prælia damnant:
Insanumq; horrent optati Martis amorem:
Nec frenum,nec colla pati captiua recusant,
Et veniam orare,& requiem,finémque malorum.
Cõparatio. *Sicut acerba duo quando in certamina tauri*
Concurrunt,largo miscentes sanguine pugnam,
Cuique suum pecus inclinat:sin cesserit vni
Palma duci:mox quæ victo pecora antè fauebant,
Nunc sese imperio subdunt victoris:& vltro,
Quanquã animũ dolor altus habet, parêre fatentur.
Non aliter Rutuli,licet ingens mœror adhausit
Pectora pulsa metu cæsi Ducis,inclyta malunt
Arma sequi,& Phrygium Aeneam,fœdusq; precari
Pacis,& æternam rebus,belloq; quietem.
Tunc Turnũ super assistens placido ore profatur
Aeneas:Quæ tanta animo dementia creuit,
Vt Teucros superûm monitis,summiq; Tonantis
Imperio huc vectos,patereris Daunia proles

Italia,

Italia, & pactis nequicquam expellere tectis?
Disce Iouem reuereri, & iussa facessere Diuûm: Deorum religio.
Magnum etiã capit ira Iouem: memoresq; malorum Pœna periurij.
Sollicitat vindicta Deos. en vltima tanti
Meta furoris adest: quo contra iura: fidémque
Iliacam rupto turbasti fœdere gentem.
Ecce suprema dies, alijs exempla sub æuum
Venturum missura, Iouem non temnere frustra
Fas sit, & indignos bellorum accendere motus.
Nunc armis lætare tuis. heu nobile corpus Translatio.
Turne iaces. at non tibi erit Lauinia partu:
Nec dextra tamen Aeneæ cecidisse pudebit.
Nunc Rutuli hinc auferte ducẽ vestrũ: arma, virumq;
Largior, atq; omnem deflendæ mortis honorem.
Sed quæ Pallantis fuerant ingentia baltei
Pondera, transmittam Euandro: vt solatia cæso
Haud leuia hoste ferat, Turnóque exultet adempto.
Vos memores tamen Ausonij melioribus vti Adhortatio vt cautiores sint in suscipiẽdis bellis
Discite bellorum auspicijs. ego sidera iuro,
Numquã acies, numquã arma libens in prœlia moui:
Sed vestris actus furijs defendere toto
Optaui, & licuit, Troianis robore partes.
Nec fatus plura Aeneas, se lætus ad altos
Vertebat muros, & Troia tecta petebat.
Vnà ipsum Teucrorum omnis conuersa iuuentus
Exultans sequitur, volucrésque per arua pedum vi
Quadrupedes citat, incusans acri ore Latinos,
Ignauósque vocans: strepit altus plausibus æther.
Et quamuis inhumata rogis dare corpora surgat
Ingens cura animo, sociósque imponere flammis:

Maius

Maius opus tamen Aeneas sub pectore voluens,
Sacrificium *Primùm aris meritos superis mandabat honores.*
Tum pingues patrio iugulant ex more iuuencos:
Immittuntq; sues, niueásque in templa bidentes,
Purpuream effuso pulsantes sanguine terram.
Viscera diripiunt: & cæsum in frusta trucidant,
Denudantq; gregē, & flammis, verubusq; remittunt.
Tum vina effundunt pateris, & dona Lyæi
Accumulant: plenis venerantur lancibus aras.
Tura ignes adolent: onerata altaria fumant.
Tum plausus per tecta mouent, magnumq; Tonātem
Extollunt, Venerémque, & te Saturnia Iuno
Iam placidam, & meliorem ingenti laude fatentur:
Mauortémque ipsum: tum cetera turba Deorum
In medium effertur, summis cum vocibus altos
Perlata ad cælos. ante omnes gratior vnus
Aeneas duplices mittebat ad æthera palmas,
Et puerum pauca ore dabat complexus Iulum:
Consolatur Iulum perpessis tantis laboribus. *Nate, in quo spes vna patris, per tanta laborum*
Quem varijs actus fatis discrimina duxi,
Ecce inuenta quies: ecce illa extrema malorum,
Aerumnis factura modum, acceptissima semper,
Atque optata dies, quam dura in bella vocatus
Sæpe tibi Dijs auspicibus meminisse futuram
Iam memini. nunc te, cùm primùm Aurora rubebit
Crastina, sublimem Rutulorum ad mænia mittam.
Dehinc sese ad gentem Iliacam voluebat: & alto
Pectore verba trahens, blando est sic ore locutus:
Commemoratio calamitatum. *O socij, per dura, ac densa pericula vecti,*
Per tantos bellorum æstus, duplicésque furores

Armorum,

Armorum, per tótque hiemes: per quicquid acerbum.
Horrendũ, graue, triste, ingẽs, per quicquid iniquum,
Infaustum, & crudele foret, conuertite mentem
In melius: iam finis adest: hîc meta malorum Cõsolatio.
Stabit, & optatam Latia cum gente quietem
Iungemus. dabit inde mihi Lauinia coniux
Bello acri defensa, Italo cum sanguine mistam
Troianam transferre æterna in sæcula gentem.
Vnum oro socij, Ausonios communiter æquo
Ferte animo, & vosmet socero cõseruate Latino.
Sceptrum idem sublime geret: sententia mentem
Hæc habet: at bello vos, & præstantibus armis
Discite me pietate sequi: quæ gloria nobis
Cesserit, in promptu est: sed cælum, & sidera testor,
Qui vos tantorum eripui de clade malorum,
Idem ego sub maiora potens vos præmia ducam.
Talibus orabat, varios in pectore casus
Præteritos voluens, partámque labore quietem
Haud paruo: nimiùm ardenti exundabat amore
In Teucros, grauibus tandem euasisse periclis
Exultans. veluti exiguis cùm ex æthere gyrans
Incubuit pullis, & magno turbine miluus
Insiliens auido ore furit, stragémque minatur,
Tum cristata ales perculso pectore mater
Consurgit, misero natorum exterrita casu,
Rostrum acuit, totisq; petit conatibus hostem:
Et multa expulsum vi tandem cedere cogit.
Dehinc perturbatos crocitans exquirit: & omnes
Attonitos cogit pro caris anxia natis:
Et tanto ereptos gaudet superesse periclo.

Nos

Non secus Anchisa genitus mulcebat amicus
Troianos dictis, antiquum corde timorem,
Flagranteisq; agitans curas, & gaudia longis
Tandem parta malis: & quæ perferre molestum
Antè fuit, meminisse iuuat. verùm altior idem
Ingenti, & clara Aeneas supereminet omnes
Virtute excellens: & pro tot numina donis
Exorat: summumq; Iouem cum laudibus effert.
Funus Turni. *Interea Rutuli magnum, & miserabile funus,*
Exanimumq; Ducem tulerant sub tecta frequentes,
Hyperbole. *Correpti mærore animos, largumq; pluentes*
Imbrem oculis. & iam lato clamore Latinum
Defessum, & varios agitantem pectore casus
Complerant: qui postquam altos crebrescere questus,
Et Turnum ingenti confossum vulnere vidit:
Haud tenuit lacrymas: dehinc mæstum leniter agmẽ
Corripuit, manibus, verbisq; silentia ponens.
Cõparatio. *Ceu spumantis apri quando per viscera dentes*
Fulmineos canis excepit præstantior omni
Ex numero: tunc infausto perterrita casu
Cetera turba fugit latrantum, atque ore magistrum
Circunstans querulo pauitat, magnóque vlulatu
Infremit: at commota manu, dominiq; iubentis
Ore silet: gemitumq; premit, seseq; coërcet.
Haud aliter Rutuli suppressa voce queruntur.
Tunc sic illacrymans Rex alto corde Latinus
Verba dabat: Quantos humana negotia motus,
Sẽtẽtia, deplorãs incõstantẽ Fortunæ aleam. *Alternásque vices miscent? quo turbine fertur*
Vita hominum? ô fragilis damnosa superbia sceptri?
O furor, ô nimiùm dominandi innata cupido,

Mortales

Mortales quo cæca vehis? quo gloria tantis
Inflatos transfers animos quæsita periclis?
Quot tecum insidias? quot mortes? quanta malorum Exaggerat regnorũ incõmoda & calamitates
Magnorum tormenta geris? quot tela? quot enses
Ante oculos (si cernis) habes? heu dulce venenum,
Et mundi letalis honos. heu tristia regni
Munera, quæ haud paruo constent, & grãdia rerum
Pondera, quæ nunquam placidã permittere pacem,
Nec requiem conferre queant: heu sortis acerbæ,
Et miseræ regale decus: magnoq́; timori
Suppositos regum casus paciq́; negatos.
Quid Turne ingenti Ausoniam mouisse tumultu, Cõuersio ad Turnum.
Et dura Aeneadas turbasse in bella coactos,
Quid iuuat? & violasse sacræ promissa quietis
Pignora? quæ tibi tanta animo impatientia venit?
Vt Martem cum gente Deûm iussuq́; Tonantis
Huc vecta gereres? & nostris pellere tectis
Vltrò instans velles? nataq́; abrumpere fœdus
Pollicita genero Aeneæ? & me bella negante Pœna violati fœderis.
Dura mouere manu? quæ tanta insania mentem
Implicuit? quoties te in sæui Martis euntem
Agmina, sublimemq́; in equo, & radiantibus armis
Tentaui reuocare, & iter suspendere cœptum?
Corripui & pauitans cedentem in limine frustra?
Inde ego quanta tuli, testantur mænia tectis
Semirutis, magniq́; albentes ossibus agri, Ab incommodis.
Et Latium toto vacuatum robore, & ingens
Exitium, fluuijq́; humana cæde rubentes,
Et longi, trepidiq́; metus, duriq́; labores,
Quos toties senior per tanta pericula cepi.

At nunc Turne iaces. vbinam generosa iuuentæ
Gloria, & excellens animus? quò splendidus altæ
Frontis honos? quonam illa decens it frontis imago?
Pathos. Mouet commiseratione, dum comminiscitur, quantos dolores pater Turni acceptus sit.
Ah quantas Dauno lacrymas, acresq; dolores
Turne dabis! quanto circumfluet Ardea fletu!
Sed non degeneri, & pudibundo vulnere fissum
Aspiciet. saltem hoc miseræ solamen habebit
Mentis, vt Aeneæ Troiani exceperis ensem.

Hæc fatus, lacrymisq; genas impleuit obortis.
Tum sese ad turbam voluens, miserabile corpus
Attolli, & caram mœsti genitoris ad vrbem
Deferri, atque pios fieri mandabat honores.
Mox circumfusi Rutuli lato agmine cæsum
Sublimem ingenti iuuenem posuere pheretro,
Multa super Teucrûm raptorum insignia secum
Et galeas, & equos, ensesq;, & tela ferentes.
Pòst currus Phrygia sudantes cæde sequuntur.
It lacrymans, & ducit equum docta arte Metiscus
Rorantem, & fletu madidum: qui vexerat antè
Victorem Turnum, atque hostili strage furentem.
Hinc alij aduersa arma gerunt: tum cetera pubes
Flens sequitur, largisq; humectat pectora guttis.
Et iam fessi ibant per muta silentia noctis
Cedentes sese: gressumq; in tecta Latinus
Flexerat, ingenti turbatus funere mentem.
Vnà omnes lacrymas matres, puerique, senesq;,
Fundebant, mæstam implentes mugitibus vrbem.
Inscius at tantos Daunus superesse dolores,
Et natum extremo consumptum Marte superbam
Effudisse animam, largisq; ad mœnia duci

Cum

Cum lacrymis, alios gemitus curasq; fouebat.
Nanque ex diuersa caderent dum parte Latini,
Et calido Turnus fœdaret sanguine terram:
Vrbem ingens flamma, & muros inuaserat altos:
Fumabatq; rutis miseri patris Ardea tectis: Incendium Ardeæ.
Et tota in cinerem vergebat: & astra fauillæ
Altiuolæ implebant: nec spes plus vlla salutis.
Siue quidem sic Dijs placitum est: seu præscia Turni
Signum vt fata darent horrendo Marte perempti.
Extemplo concussi animos, turbataq; ciues
Pectora cædentes, miserandæ sortis iniquum
Deflebant casum, longoq; ex ordine matres,
Atque auidos totis fugiebant viribus ignes.
Ac veluti cùm nigra cohors posuere sub alta
Arbore, & in fissa radice cubilia longo
Formicæ instantes operi: si dura securis Cōparatio à formicis sūpta.
Incumbat, versaq; infringat culmine paruas
Sæua casas, mox certatim sese agmine sparso
Corripiunt, mœstæq; fuga, trepidæq; feruntur.
Et velut ignitum testudo euersa calorem
Cùm sensit, luctata diu, pedibusq; renitens,
Caudam agitansq; caput, magna vi cedere tentat:
Aestuat, & multo insidias conamine miscet:
Haud aliter miseri per tanta pericula ciues Adaptatio.
Iactabant sese, & turbata mente ferebant.
Ante omnes senio confectus ad æthera voces
Fundebat querulas Daunus, superosq; vocabat.
Tum verò è medijs visa est consurgere flammis,
Percussisq; ales volitare per aëra pennis, Augurium sinistrum.
Indicium, nomenq; vrbis versæ Ardea seruans:

Et cui ſublimes ſtabant in mœnibus arces,
Mutata effuſis nunc cicumlabitur alis.
Attoniti nouitate omnes, monitisq; Deorum
Haud paruis confuſi, humeros, atque ora tenebant.
At Daunus patriæ ardenti concuſſus amore
Euerſæ, duros gemitus ſub corde premebat.
Hæc inter magno volitans prænuntia motu
Fama ruit, latisq; animos clamoribus implet,
Aduentare nouum multo cum milite funus,
Et Turnum exanimem, & lethali vulnere victum.
Mox turbati omnes nigras duxere frequentes
Incenſas ex more faces: ardentibus agri
Collucent flammis: dehinc ſe venientibus addunt.
Quos poſtquam toto videre ex agmine matres,
Percuſſis vocem palmis ſuper æthera tollunt.
Daunus. *At Daunus, cari vt patuerunt funera nati,*
Subſtitit: & demum ingenti correpta dolore
Ora mouens, medium ſeſe furibundus in agmen
Proripuit, Turnumq; ſuper proſtratus, & hærens,
Quum primum fari potuit, ſic edidit ore:
Nate patris dolor, & feſſæ miſeranda ſenectæ
Rapta quies, quò me tantis iactate periclis
Duxiſti, & ſæuis tandem deuicte ſub armis?
Exclamatio *Quò tua me præſtans animi conſtantia vexit?*
Hic claræ virtutis honos? hæc gloria ſceptri?
Hoc magni decus imperij? talésne triumphos
Nate refers? hæc illa quies promiſſa parenti
Pathos ab inconſtantia rerum humanarum. *Afflicto toties? hæc meta optata laborum?*
Heu miſerum quàm præcipites labentia caſus
Secla agitant? quanto voluuntur fata tumultu?

Qui iam sublimes referebas clarus honores,
Et magnus toto in Latio: quem Troës in armis
Horrendum, & trepidi toties sensere furentem,
Nunc mi Turne iaces miserandum, & flebile corpus.
Iam mutum est sine voce caput: quo pulcrior alter
Non fuit in tota Ausonia, nec gratior vllus
Eloquio, nec quis positis ingentior armis.
Nate vbi forma nitens, niveaq; in fronte serenus
Ille decor, dulcisq; oculorum aspectus, & altæ
Sidereus ceruicis honos? his gloria Martis
Contigit auspicijs? tali rediture paratu
Discedens voluisti auidis te credere bellis?
Heu mortem inuisam: quæ sola vltricibus armis
Elatos frænas animos, communia toti
Genti sceptra tenens, æternaq; fœdera seruans.
Quæ magnos, paruosq; teris: quæ fortibus æquas
Imbelles, populisq; Duces, seniumq; iuuentæ,
Heu mortem obscuram: quæ causa indigna coëgit
Eripere, atque meum crudeli vulnere natum
Afficere? ô fœlix tam grato cædis Amata
Successu lætare tuæ: quæ tanta dolorum
Fugisti monimenta, grauisq; immania casus
Pondera! quid misero genitori plura paratis
O superi? natum rapuistis, & Ardea flammis
Consumpta in cinerem versa est: nunc æthera pennis
Verberat: ah me Turne tua plus cæde cruenta,
Deerat adhuc sors ista patris suprema senectæ.
At verò tali se res cum fœdere versant,
Vt quem infesta furens miserum fortuna moratur,
Illum omni petat infrendens, & turbine cogat.

A naturæ donis, quibus præditus erat Turnus.
Pulcritudo humana.

Côuertit se monem ad superos.

Dixerat: & multa illacrymans largo ora rigabat
Imbre, trahens duros gemitus, rapidosq; dolores,
Qualis vbi incubuit validis Iouis vnguibus ales,
Cōparatio. Et paruum effuso diuulsit sanguine fœtum,
Cerua videns miseri turbatur funere nati.
Postera lux latum splendore impleuerat orbem:
Tunc pater infractos fatali Marte Latinus
Defecisse videns Italos, totamq; potenti
Cedere fortunam Aeneæ, belliq; tumultum:
Ingenteisq; animo curas, & fœdera voluens
Connubij promissa, suæ nataeq; Hymenæos:
Præstantes vocat electos ex agmine toto
Oratores ad Aeneã mittūtur, & mille viri. Mille viros, qui Dardanium comitentur ad vrbem
Spectatum virtute Ducem: iungitq; togatos
Multa Oratores memorans: & euntibus vltro
Imperat, vt quando auspicijs, monitisq; Deorum
Troianam miscere Italo cum sanguine gentem
Expediat: placido intersint, animoq; reuisant:
Aeneadasq; vehant alta intra mœnia læti.
Interea ipse vrbem labefactam, & vulgus inerme
Componit, solidatq; animos, requiemq; futuram
Spondet, & æternam ventura in secula pacem.
Inde iubet meritos turba plaudente triumphos,
Sublimesq; domus fieri regalis honores.
Atque alacris monet, vnanimes vt fronte serena
Occurrant genero venienti, & pectore toto
Excipiant gentem Iliacam, magnisq; receptent
Plausibus, optataeq; effundant pacis amores.
Iámque instructa cohors Teucrorum castra subibat,
Cincta comas ramis oleæ, pacémque rogabat:

Quam

Quam bonus Aeneas ad se intra regia duci
Tecta iubet, causamq; viæ placido ore requirit.
Tunc senior sic incipiens ardentia Drances
Verba mouet, nimiùm erepti pro funere Turni
Exultans: O Troianæ Dux inclyte gentis,
Gloria, spesq; Phrygum, quo nec pietate, nec armis
Maior in orbe fuit: victi obtestamur, & omnes
Iuramus Diuosq; Diuasq; inuitus in vnum
Conflatum vidit Latium, & temerata Latinus Excusatio
Fœdera: nec Phrygios vnquam turbauit honores.
Quin natæ quando superûm sic vota ferebant,
Connubia, & generum magno te optabat amore.
Sed quidquid tanto armorum flagrante tumultu,
Tantorum furijsq; operum, atque laboribus actũ est: Reĩcit in
Id rapidus Turni, & stimulis incensus iniquis, Turnũ bel-
Confectusq; odijs furor attulit: ille negansq;, li causas.
Inuitusq; dedit Latias in prælia gentes.
Illum omnis conuersa cohors poscebat, vt armis
Cederet, & magnum sineret succedere pactis
Connubijs Anchisiaden. inde optimus ambas
Iungebat palmas desessa ætate Latinus
Infractus: nimioq; ardentem Marte rogabat.
Nec nostræ potuere preces inflectere durum,
Nec Diuûm portenta animum: quin acrius ignem
Spumabat ferus ore vomens. bellumq; ciebat.
At verò dignum inuênit pro talibus ausis Pœna ru-
Exitium: qui te tandem victore momordit fœderis.
Nigrantem prostratus humum: nunc improbus ædes
Tartareas visurus eat: quæratq; sub imo
Nunc alias Acheronte acies, aliosq; Hymenæos,

Narratio cõtinens precationem. *Tu melior succede bonis Laurentibus hæres.*
In te omnis domus, & fessi inclinata Latini
Spes iacet, vnum omnes Itali super aurea mitti
Sidera, & ingentem bello, & cælestibus armis
Extollunt: & vera canunt præconia voces.
Amplificatio laudum Aeneæ. *Te grauium veneranda patrum, consultaq; turba,*
Inualidiq; ætate senes: te læta iuuentus.
Et cupidæ matres, pueri, innuptæq; puellæ
Vnanimes æquo ore volunt, Turnumq; sub armis
Exultant cecidisse tuis: te tota precatur
Ausonia, & claris præstantem laudibus effert.
In te vnum conuersi oculi: pater ipse Latinus
Iam senior sola hæc longæuæ munera vitæ,
Qui gnatam tibi iungat, habet: generiq; nepotes
Troianos Italo admistos in secula mittat.
Epilogus. *Ergo agè, magne veni Teucrorum ductor, & altos*
Ingredere, & celebres cape quos spondemus honores.
Finierat: cunctiq; eadem simul ore fremebant.
Quos pius Aeneas hilari cum fronte receptos
Prosequitur paucis, & amico pectore fatur:
Nec vos, nec placida solitum sub pace Latinum
Arguerim: verum infesti violentia Turni
Tantũ opus (haud dubito) & tãti discrimina Martis
Conciuit, iuuenilis enim plus laudis amore.
Quidquid id est tamen Ausonij, nil pacta recuso
Connubia, & sanctam æterno cum fœdere pacem
Annuit Aeneas. *Iungere: Rex idem imperium, & veneranda tenebit*
Sceptra socer, statuentq; mei mihi mœnia Teucri:
Et nomen natæ vrbis erit: sociosq; Penates
Adijciam: vos communes in secula leges,

Concordesq́; ingenti animo mittetis amores.
Interea, quod restat adhuc, imponite flammis
Corpora, quæ duri miseranda insania belli
Abripuit: dehinc cùm primùm iam crastina surget
Clara dies, læti Laurentia tecta petemus.
Dixerat: & tanto affatu conuersa tenebant
Ora simul, stupefacti omnes, & apertius ingens
Mirantes pietatis opus. mox robore toto Comburun-tur socij.
Congestas rapuere pyras, ignemq́; repostis
Ciuibus immisêre: altumq́; sub æthera fumus
Euolat: atque atris cælum sublime tenebris
Conditur. innumeras ex omni rure bidentes,
Glandiuorosq́; sues iugulant, pinguesq́; iuuencos,
Immittuntq́; rogis: latos incendia campos
Exudant, fremit impulsus clamoribus aër.
Iamq́; sequens clarũ extulerat lux aurea Phœbum: Troiani accedunt ad mœnia Latini.
Tunc Teucri, Ausoniiq́; omnes misto agmine læti
Consedere in equis: & gressum ad tecta mouebant
Laurenti, atque altis erectam mœnibus vrbem:
Ante omnes pius Aeneas, pòst ordine Drances
Multa duci senior memorans: dehinc vnica proles
Ascanius: multumq́; animi maturus Alethes,
Et grauis Ilioneus, Mnestheusq́;, acerq́; Serestus,
Sergestus, fortisq́; Gyas, fortisq́; Cloanthus:
Pòst alij mistimq́; Itali, Teucriq́; sequuntur.
Interea effusi stabant per mœnia ciues:
Sublimésq́; alta statuebant laude triumphos,
Troianam cupido expectantes pectore turbam.
Et iam aduentabant: quos læta fronte Latinus
Occurrens magna excepit comitante caterua.

Ast postquam medio venientem ex agmine vidit
Dardanium Aeneam: haud vera illusit imago.
Nanque omnes superexcellens, atque altior ibat,
Et latè regalem oculis spargebat honorem
Aeneę & Latini cōgressus. *Sideris. tunc cùm primùm data copia fandi est,*
Et voces capere, atque optatas iungere dextras:
Incipit, & prior affatur placido ore Latinus:
Venisti tandem, cupidum nec fixa fefellit
Spes animum, Dux Troianæ clarissime gentis:
Magnorum quem iussa Deûm tot casibus actum
Italia, & nostris voluerunt sistere tectis.
Quāquàm humana furēs nimis ausa licentia sanctas
Turbarit leges, & Diuûm exercuit iras:
Quinetiam inuitum toties, meq; arma negantem
Tradiderit duri perferre pericula Martis.
Factum etenim: sed nec paruo stat: numina iustas
Indignata animis misère vltricia pœnas.
Hortatio. *Nunc age, magne Phrygū ductor, quādo omnis origo*
Seditionis abest, & tanti criminis autor:
Connubijs succede, & promissis Hymenæis.
Sunt mihi regna, manent erectis oppida muris:
Sola autem fessæ spes vnica nata senectæ:
Te generum, & natum tempus complector in omne.
Quem cōtra bonus Aeneas: Rex maxime nullam
In te horum causam armorum, tantiq; tumultus
Crediderim, placidæ assueto sub tempore pacis:
Et si qua est, pone hanc curam, pater optime quæso.
Nunc adsum, & patrem, & socerū te lætus in omneis
Accipio casus: magni mihi surgit imago
Anchisæ, & rursum ardebo genitoris amore.

Talibus

Talibus orabant inter se, & tecta subibant
Regia: cum studio effusæ matresq; nurusq;,
Longeuiq; patres stabant, iuuenumq; cohortes,
Pulcra reuisentes Troianæ corpora gentis:
Ante omnes magnum Aeneam, cupidoq; notabant
Altum animo genus, & præstantem frontis honorē.
Quæsitamq; alacres pacem, atque optata quietis
Munera laudabant. ceu quando longus, & ingens Cõparatio.
Agricolas tenuit resolutis nubibus imber
Suspensos: curuumq; diu requieuit aratrum:
Tunc si clarus equos spatioso limine Titan
Laxet, & aurato cælum splendore serenet:
Lætitia exundant, & sese hortantur agrestes
Non secus Ausonij tam læto in tempore rerum
Composuere animos. & iam Rex alta Latinus
Atria, regalesq; aditus intrarat, & vnà
Optimus Aeneas: sequitur quem pulcer Iulus,
Dehinc Itali, mistiq; Phryges: tum splendida læto
Applausu, & magno completur regia cætu.
Hæc inter, matrum innumera, nuruumq; caterua Lauiniæ.
In medium comitata venit Lauinia virgo
Sidereos deiecta oculos: quem Troïus heros
Virtute, & forma ingentem (mirabile dictu)
Vt vidit: primo aspectu stupefactus inhæsit:
Et secum Turni casus miseratus acerbos:
Qui haud parua spe ductus ouans in prælia tantos
Ciuisset motus, durisq; arsisset in armis.
Tum verò æterno iunguntur fœdera nexu
Connubij: multaq; canunt cum laude Hymenæos:
Dehinc plausus, fremitusq; altū super aëra mittunt:

Et lætam

Et lætam vocem per regia tecta volutant.
Munera. *At fidum interea Aeneas affatur Achaten,*
Vadat, & Andromachæ quōdā data munera, vestes
Intextas auro ferat, &, quod sæpe solebat,
Dum res Troianæ stabant, circundare collo
Auratum, gemmis circumseptumq; monile:
Præterea magnum cratêra in pignus amoris,
Quem Priamus patri Anchisæ donauerat olim.
Nec mora: iussa sequens pulcerrima portat Achates
Munera. tunc socer ingentem cratêra Latinus
Donatum capit: at coniux Lauinia vestes,
Atque monile decens. placido dehinc pectore sese
Demulcent: varijsq; trahunt sermonibus horas.
Et iam tarda epulas fugientis tempora lucis
Poscebant: mox regali conuiuia luxu
Effundunt, latosq; alta intra tecta paratus.
Conuenêre omnes, strato discumbere in ostro
Delicijs iussi, & dapibus se inferre futuris.
Apparatus conuiuij. *Dat manibus crystallus aquas: mensisq; reponunt*
Flauentem Cererem. tum læta fronte ministri
Innumeri magno distinguunt ordine curas.
Pars dapibus reficit mensas, pars pocula miscet,
Craterasq; replet: nunc hac, nunc voluitur illac
Turba frequens, varios miscentq; per atria motus.
Iulus. *At puerum pater immotis spectabat Iulum*
Luminibus, vultum admirans, moresq; Latinus,
Et grauiter puerili ex ore cadentia verba.
Maturumq; animum ante annos: & multa rogabat,
Permistas referens voces: dehinc oscula figens
Dulcia, complexum manibus, iunctumq; fouebat:

Et nimium exultans felicem, & munere Diuûm
Donatum Aeneam pro tali prole ferebat.
Postquã epulis compressa fames, traducere longam
Incipiunt fando, & labentem fallere noctem.
Nunc duros Troiae casus, gentesq; Pelasgas:
Nunc fera Laurentis memorantes praelia pugnae: Cõfabulantur.
Quo primum diffusae acies, quo tela vicissim
Pulsa loco: qui primus ouans inuaserit agmen,
Fulmineumq; ardens in equo madefecerit ensem.
Praecipuè Tros Aeneas, seniorq; Latinus
Magnorum Heroum, Latijq; antiqua potentis Latium.
Gesta recensebant: fugientémque horrida nati
Arma sui Saturnum Italis latuisse sub oris:
Hinc Latium dixisse, genusq; in montibus altis
Composuisse vagum, legesq;, & iura dedisse,
Et Bacchi, & frugum cultus: dehinc tecta secutum
Esse paterna Iouem: vtq; Electra Atlantide cretus
Iasio Idaeas caeso Phrygiae isset ad vrbes
Dardanus, ex Coryto multa cum gente profectus: Troianae gentis origo.
Vtq; insignem aquilam dono, & Ioue patre superbus
Hectoreae gentis signum, illustresq; tulisset
Primus auûm titulos, Troianae stirpis origo.
Talibus, atque alijs inter se longa trahebant
Tempora: cùm fremitus, laetaeq; per atria voces
Alta volant: strepitu ingenti tectum omne repletur.
Dant lucem flammae, & lato splendore coruscant.
Consurgunt Phryges, & cithara resonante sequũtur.
Ausonij, & plausum ingeminant: seq; agmine toto
Permiscent, variantq; pedes, raptimq; feruntur.
Etiam fessa nouem largo connubia luxu

Attiger

Aeneas designat vrbem aratro.

Attigerant celebrata dies: tum maximus heros
Aeneas vrbem curuo signabat aratro:
Fundabatq; domos, & amictas aggere fossas.
Ecce autem fatu haud paruum: diffundere flammam
Ingentem, & fulgore leuem, & se nubibus altis
Miscentem summo Lauinia vertice visa est.
Obstupuit pater Aeneas, duplicésque tetendit
Ad cælum cum voce manus: Si Iupiter vnquam
Gens monitis Troiana tuis terráque mariq;
Paruit imperijsq; libens: si numina, vestras
Si metui, coluíque aras, per si quid agendum est,
Quod restat: placidum fœlici afferte quietem
Augurio, & firmate, malisq; imponite finem.
Talia iactantem circumstetit aurea mater,
Se Venerem confessa: almo & sic edidit ore:

Venus consolatur Aeneam, promittitque immortalitatem.

Gnate animo pone hanc curã, & meliora capesse
Signa Deûm, gaudensq; bonis succede futuris,
Nunc tibi parta quies, nũc meta extrema malorum:
Nunc tandem optatam componunt secula pacem
Nec flammam ad cælos perlatam è vertice caræ
Coniugis horresce: at constantem dirige mentem,

Exponit prodigium.

Nanq; erit illa, tuum celebri quæ sanguine nomen,
Troianósque auctura duces ad sidera mittet.
Hæc tibi magnanimos sublimi prole nepotes
Conferet, egregijs totum qui laudibus orbem
Complebunt: totúmque sua virtute potentes
Sub iuga, victorésque trahent: quos gloria summo
Oceanum transgressa ingens æquabit Olympo:
Quos tandem innumera ardens post illustria rerum
Gesta Deos factura vehet super æthera virtus.

Hanc

Hanc flammam ventura tuæ præconia gentis
Designant: hoc Omnipotens & culmine signum
Sidereo dedit. at tantarum in munere laudum
Quam statuis, dicas à nomine coniugis vrbem.
Præterea sacros Troia ex ardente Penates
Ereptos compone noua intra mænia: & altos
Infer ad æternam mansuros tempus honores.
Hi (tibi mira feram) tanto vrbis amore trahentur:
Vt vecti ad sedes alias, loca prima Latini
Sponte sua repetent, iterumq; iterumq; reuersi.
O felix, quem tanta manent! dehinc pace tenebis
Sub placida gentem Iliacam: post fessus, & æuo
Confectus tandem Elysias socer ibit ad vmbras:
Succedes sceptro: atque Italis dominabere, leges
Communes Teucrisq; ferens, tum lætus ad altum
Te mittes cælum. sic stat sententia Diuûm.
Dixit: & inde leues fugiens se vexit ad auras.
Aeneas tanto stupefactam numine mentem
Perculsus, Diuæ peragit mandata parentis.
Et iam compositos felici in pace regebat
Dardanidas: & iam decedens sceptra Latinus
Liquerat, & pius Aeneas successerat. omnem
Ausoniam latáque potens ditione tenebat,
Iam paribus Phryges, atque Itali se moribus vltrò,
Et socia ingenti firmabant pectora amore:
Concordíque æquas miscebant fœdere leges.
Tum medio Venus exultans se immisit Olympo
Ante Iouem: & complexa pedes sic ore locuta est:
Omnipotens genitor, qui solus ab æthere summo
Cuncta moues: qui res hominum, curasq; recenses:

Vrbs de nomine vxoris Lauinia dicitur.

Latinus moritur.

Precatio Veneris ad Iouem, vt ad

Dum

astra recipiat Aeneã. *Dum Teucros traheret fortuna inimica, recordor,*
Spondebas finem ærumnis, rebusq́; salutem.
Nec tua me promissa pater sententia fallit.
Nanque omnes gaudere sacra treis pace per annos
Viderunt Italæ nullo discrimine partes.
Verùm ad siderei missurum culmina cæli
Pollicitus magnum Aeneam, meritumq́; ferebas
Illaturum astris: quid nunc sub pectore versas?
Iamq́; optat matura polos Aeneia virtus.

Iupiter Veneri. *Olli hominum sator, atq; Deûm dedit oscula: ab alto*
Pectore verba ferens: Quantum Cytherea potentem
Aeneam, Aeneadasq́; omnes infissus amaui
Et terra, & pelago, & per tanta pericula vectos,
Nosti: & sæpe equidem indolui commotus amore
Gnata tuo: tandemq́; malis Iunone secunda
Imposui finem: nunc stat sententia menti,
Qua ductorem alto Phrygium succedere cælo
Institui: & firma est: numeroq́; inferre Deorum
Constat: & id concedo libens: tu si quid in ipso
Mortale est, adime: atque astris ingentibus adde.
Quin si alios sua habet virtus, qui laude perenni
Accingant sese, & gestis præstantibus orbem
Exornent: illos rursum super æthera mittam.
Assensere omnes superi, nec Regia Iuno
Abnuit: At magnum Aeneam suadebat ad altum
Efferri cælum, & voces addebat amicas

Venus demittit se. *Tum Venus aërias descendit lapsa per auras.*
Laurentumq́; petit: vicina Numicius vndis
Flumineis vbi currit in æquora arundine tectus.
Tunc corpus nati abluere, & deferre sub vndas,

Quicquid erat mortale, iubet: dehinc læta recentem,
Felicémque animam secum super aëra duxit:
Immisítq; Aeneam astris, quem Iulia proles
Indigetem appellat, templisq; imponit honores.

FINIS.

P. VIRGILII MARONIS ALIORVMQVE POETARVM
opuscula, siue lusus.

*

P. VIRGILII MARONIS CVLEX, AD OCTAVIVM.

*

Argumentum.

Pastor in vmbra dormit, serpens illum impetit, culex morsu pastorem excitat, pastor interimit culicem, iterúmque obdormit: qui videns in somnis culicem Inferorum curam ei monstrantem, stupefactus excitatur, culicis'q; sepulcrum egregio ornat artificio.

LVSIMVS *Octaui, gracili modulante Thaleia:*
Atque vt araneoli tenuem formauimus orsum.
Lusimus: hæc propter Culicis sint carmina dicta,

Omnis & historiæ per ludum consonet ordo,
Notitiæq; Ducum voces: licet inuidus adsit.
Quisquis erit culpare iocos, Musamq; paratus:
Pondere vel culicis leuior, famáque feretur.
Posteriùs grauiore sono tibi Musa loquetur
Nostra: dabunt cùm securos mihi tempora fructus:
Vt tibi digna tuo poliantur carmina sensu.
Latonæ, magniq; decus Iouis, aurea proles
Phœbus erit nostri princeps, & carminis auctor,
Et recinente lyra fautor: siue educat illum
Alma Chimæreo Xanthus perfusa liquore,
Seu nemus Asteriis, seu quà Parnasia rupes
Hinc, atque hinc patula præpandit cornua fronte,
Castaliæq; sonans liquido pede labitur vnda.
Quare Pierij laticis decus ite sorores
Iudente *Naiades, & celebrate, Deum *plaudente chorea.*
Et tibi sancta Pales, ad quam ventura recurrit
Agrestûm bona cura, sequi sit cura tenentis
Aëreos nemorum tractus, siluásque virenteis.
Te cultrice vagus saltus feror inter, & astra.
At tu, cui meritis oritur fiducia chartis,
Octaui venerande, meis allabere cœptis,
Sancte puer: tibi nanque canit non pagina bellum,
Phlegra Giganteo sparsa est quo sanguine tellus:
Nec Centaureos Lapithas compellit in enseis:
Vrit Erichthonias Oriens non ignibus arces.
Non perfossus Athos, nec magno vincula Ponto
Iacta, meo quærent iam sera volumine famam:
Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum,
Græcia cùm timuit venienteis vndique Persas:

Mollia

Mollia sed tenui pede currere carmina versu
Viribus apta suis Phœbo duce ludere gaudet.
Et tu sancte puer venerabilis, & tibi certet
Gloria perpetuum lucis mansura per æuum:
Et tibi sede pia maneat locus, & tibi sospes
Debita fœliceis memoretur vita per annos
Grata bonis lucens. sed nos ad cœpta feramur.
Igneus æthereas iam Sol penetrarat in arceis Narratio.
Candidáque aurato quatiebat lumina curru,
Crinibus & roseis tenebras Aurora fugarat.
Propulit è stabulis ad pabula læta capellas
Pastor, & excelsi montis iuga summa petiuit:
Lurida quà patulos velabant gramina colleis.
Iam siluis, dumisq; vagæ, iam vallibus abdunt
Corpora: iámque omni celeres è parte vagantes
Scrupea desertæ perrepunt ad caua rupis.
Tondentur tenero viridantia gramina morsu,
Pendula proiectis carpuntur & arbuta ramis,
Densaq; virgultis auidè labrusca petuntur.
Hæc suspensa rapit carpente cacumina morsu
Vel salicis lentæ, vel quæ noua nascitur alnus:
Hæc teneras fruticum sentes rimatur: at illa
Imminet in riui præstantis imaginis vndam.
O bona pastoris, si quis non pauperis vsum
Mente prius docta fastidiat, & probet illis
Omnia, luxuriæ pretijs, incognita curis,
Quæ lacerant auidas inimico pectore menteis.
Si non Assyrio fuerint bis lauta colore
Attalicis opibus data vellera: si nitor auri
*Sublaqueare domus animum non *tangit auarum:* angit

Picturæq; decus, lapidum nec fulgor in vlla
Cognitus vtilitate manet: nec pocula gratum
Alconis referent, Bœtiq; toreuma: nec Indi
Conchea baccha maris pretio est: at pectore puro
Sæpe super tenero prosternit gramine corpus:
geminâteis Florida cùm tellus *gemmanteis picta per herbas
pulcris Vere notat *dulci distincta coloribus arua:
Atque illum calamo lætum recinente palustri,
Otiáque inuidia degentem, ac fraude remota,
Pollentémque sibi viridi cum palmite lucens
Tmolia *Vitea pampineo subter coma velat amictu.
Illi sunt gratæ rorantes lacte capellæ,
Et nemus, & fecunda Pales, & vallibus imis
Semper opaca nouis manantia fontibus antra.
Quis magis optato queat esse beatior æuo,
Quàm qui mente procul pura, sensúq; probando
Non auidas agnouit opes, non tristia bella,
Nec funesta timet validæ certamina classis?
Non, spolijs dum sancta Deûm fulgentibus ornet
Templa, vel euectus finem transcendat habendi,
Aduersum sæuis vltro caput hostibus offert.
Illi falce Deus colitur, non arte politus:
Ille colit lucos: illi Panchaica thura,
Floribus agrestes herbæ variantibus adsunt:
Illi dulcis adest requies, & pura voluptas,
Libera simplicibus curis: huc imminet, omneis
Dirigit huc sensus: hæc cura est subdita cordi,
Quolibet vt requie victu contentus abundet,
Iucundóque locet languentia corpora somno.
O pecudes, ò Panes, & ô gratissima Tempe

Fontis

Fontis Hamadryadum: quarum non diuite cultu
Aemulus Ascræo pastor sibi quisque poëtæ
Securam placido traducit pectore vitam.
Talibus in studijs baculo dum nixus apricas
Pastor agit curas, & dum non arte canora
Compacta solidum modulatur arundine carmen:
Tendit in euectus radios Hyperionis ardor,
Lucidáque æthereo ponit discrimina mundo,
Quà iacit Oceanum flammas in vtrunque rapaces.
Et iam compellente vagæ pastore capellæ
Ima susurrantis repetebant ad vada lymphæ,
Quæ subter viridem residebant cærula muscum.
Iam medias operum parteis euectus erat Sol,
Cùm densas pastor pecudes cogebat in vmbras:
Vt procul adspexit luco residere virenti,
Delia Diua, tuo: quò quondam victa furore
Vênit Nyctileum fugiens Cadmeis Agaue
Infandas scelerata manus è cæde cruenta:
Quæ gelidis bacchata iugis requieuit in antro,
Posteriùs pœnam gnati se morte futuram.
Hîc etiam viridi ludentes Panes in herba,
Et Satyri, Dryadésque choros egêre puellæ,
Naïadum cœtu. tantum non Orpheus Hebrum
Restantem tenuit ripis, siluásque canendo:
Quantum te Peneû remorantem dia chorea,
Multa tibi læto fundentes gaudia vultu.
Ipsa loci natura domum resonante susurro
Queis dabat, & dulci fessis refouebat in vmbra.
Nam primum prona surgebant valle patentes
Aëreæ platanus: inter quas impia lotos,

Impia, quæ socios Ithaci mærentis abegit,
Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos.
At quibus insigni curru proiectus equorum
Ambustos Phaethon luctu mutauerat artus:
Heliades teneris amplexæ brachia truncis
Candida fundebant tentis velamina ramis.
Posterius cui Demophoon æterna reliquit
Perfidiam lamentandi mala perfida multis.
Quem comitabantur fatalia carmina quercus:
Quercus antè datæ, Cereris quàm semina, vitæ:
Illas Triptolemi mutauit sulcus aristis.
Hîc magnum Argoæ naui decus edita pinus
Proceras decorat siluas hirsuta per artus.
Appetit aëreis contingere montibus astra
Ilicis & nigræ species, & læta cupressus:
Vmbrosæq; manent fagus, ederæq; ligantis
Brachia, fraternos plangat ne populus ictus:
Ipsæq; excedunt ad summa cacumina lentæ,
Pinguntque aureolos viridi pallore corymbos:
Queis aderat veteris myrtus non nescia fati.
At volucres patulis residentes dulcia ramis
Carmina per varios edunt resonantia cantus.
His suberat gelidis manans è fontibus vnda:
Quæ leuibus placidum riuis sonat orta liquorem.
Et quanquam geminas auium vox obstrepit aureis
Hanc querulæ referunt voces, queis nantia limo
Corpora lympha fouet: sonitus alit aëris Echo:
Argutis & cuncta fremunt ardore cicadis.
At circa passim fessæ cubuere capellæ,
Excelsisq; super dumis: quos leniter adflans

Aura

Aura susurrantis possit confundere venti.
*Pastor, vt ad *fontem densa requieuit in vmbra,* fonteis
Mitem concepit proiectus membra soporem,
Anxius insidijs nullis: sed lentus in herbis
Securo pressos somno mandauerat artus.
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem:
Ni fors incertos iussisset ducere casus.
Nam solitum voluens ad tempus tractibus ijsdem
Immanis vario maculatus corpore serpens,
Mersus vt in limo magno subsideret æstu,
Obuia vibranti carpens grauis aëra lingua,
Squamosos latè torquebat motibus orbeis.
**Tollebant auræ *venientis ad omnia visus.* Pallebant liuentis
Iam magis atque magis corpus reuolubile voluens
*Attollit nitidis pectus fulgoribus, & *se* fert
*Sublimi ceruice *rapit: cui crista supernè* caput:
Edita purpureo lucens maculatur amictu,
Adspectuq; micant flammantia lumina toruo.
Metabat sese circum loca, cùm videt ingens
Aduersum recubare ducem gregis. acrior instat
Lumina diffundens intendere, & obuia toruo
Sæpius arripiens infringere, quòd sua quisquam
Ad vada venisset: naturæ comparat arma:
Ardet mente: furit stridoribus: intonat ore:
Flexibus euersis torquetur corporis orbis:
Manant sanguineæ per tractus vndique guttæ:
Spiritibus rumpit fauces. cui cuncta paranti
Paruulus hunc prior humoris conterret alumnus,
Et mortem vitare monet per acumina. namque
Quà diducta genas pandebant lumina gemmis,

Hâc leuioris erat naturæ pupula telo
Icta leui. tum prosiluit furibundus, & illum
Obtritum morti misit: cui dißitus omnis
Spiritus exceßit sensus. tum torua tenentem
Lumina respexit serpentem cominus: inde
Impiger, exanimis, vix compos mente refugit,
Et validum dextra truncum detraxit ab orno:
Qui casus sociaret opem, numénue Deorum.
Namque illi dederítne viam casúsne, Deusue,
Prodere sit dubium: voluit sed vincere taleis.
Horrida squamosi voluentia membra draconis,
Atque reluctantis crebris, fœdéque petentis
Ictibus ossa ferit, cingunt qua tempora cristam:
Et quòd erat tardus, omni languore remoto,
Nescius. adspiciens, timor obcæcauerat artus:
Hoc minus implicuit dira formidine mentem.
Quem postquam vidit cæsum languescere, sedit.
Iam quatit, & biiuges oriens Erebo cit equos nox,
Et piger aurato procedit Vesper ab Oeta,
Cùm grege compulso pastor duplicantibus vmbris
Vadit, & in fessos requiem dare comparat artus:
Cuius vt intrauit leuior per corpora somnus,
Languidáque effuso requierunt membra sopore:
Effigies ad eum Culicis deuênit, & illi
Tristis ab euentu cecinit conuitia mortis.
Inquit, quid meritus, ad quæ delatus acerbas
Cogor adire vices? tua dum mihi carior ipsa
Vita fuit, vita, rapior per inania ventis:
Tu lentus refoues iucunda membra quiete
Ereptus tetris è cladibus: at mea Manes

Viscera

Viscera Lethæas cogunt transnare per vndas:
Præda Charontis agor. viden' vt flagrantia tedis
Lumina collucent infestis omnia templis?
Obuia Tisiphone, serpentibus vndique compta,
Et flammas, & sæua quatit mihi verbera pœnæ:
Cerberus, & diris flagrant latratibus ora:
Anguibus hinc, atque hinc horrent cui colla reflexis,
Sanguineiq; micant ardorem luminis orbes.
Heu quid ab officio digressa est gratia, cùm te
Restitui superis lethi iam limine ab ipso?
Præmia sunt pietatis vbi? pietatis honores
In vanas abiere vices, & rure recessit
Iustitiæ prior illa fides: instantia vidi
Alterius, sine respectu mea fata relinquens.
Ad parileis agor euentus: fit pœna merenti,
Pœna fit exitium: modò sit dum grata voluntas,
Existat par officium. feror auia carpens,
Auia Cimmerios inter distantia lucos:
Quem circa tristes densentur in omnia pœnæ.
Nam vinctus sedet immanis serpentibus Otos,
Deuictum mæstus procul adspiciens Ephialten,
Conati quondam cùm sint incendere mundum:
Et Tityos Latona tuæ memor anxius iræ,
Implacabilis ira nimis, iacet alitis esca.
Terreor à tantis insistere, terreor Vmbris
Ad Stygias reuocatus aquas. vix vltimus amni
Restat, nectareas Diuûm qui prodidit escas,
Gutturis arenti reuolutus in omnia sensu.
Quid, saxum procul aduerso qui monte reuoluit,
Contempsisse dolor quem Numina vincit acerbus,

Otia quærentem frustra? vos ite puellæ.
Ite, quibus tedas accendit tristis Erynnis,
Sicut Hymen præfata dedit connubia mortis:
Atque alias alio densat super agmine turmas,
Impietate fera vecordem Colchida matrem
Anxia sollicitis meditantem vulnera gnatis:
Iam Pandionias miseranda prole puellas,
Quarum vox Ityn, & Ityn, quod Bistonius Rex,
Orbus epops mæret volucreis euectus in auras.
At discordantes Cadmeo sanguine fratres
Iam truculenta ferunt, infestáque vulnera corpus
Alter in alterius: iámque aduersatus vterque
Impia germani manat quòd sanguine dextra.
Eheu, mutandus numquam labor: auferor vltra
In diuersa magis: distantia Numina cerno:
Elysiam tranandus agor delatus ad vndam.
Obuia Persephone comites Heroidas vrget
Aduersas perferre faces: Alcestis ab omni
Inuiolata vacat cura, quòd sæua mariti
Ipsa suis fatis Admeti fata morata est.
Ecce Ithaci coniux semper decus Icariotis
Femineum incorrupta decus manet, & procul illam
Turba ferox iuuenum telis confixa procorum.
Quin misera Eurydice tanto mærore recessit,
Pænáque respectus, & nunc manet Orpheus in te.
Audax ille quidem, qui mitem Cerberon vnquam
Credidit, aut vlli Ditis placabile numen:
Nec timuit Phlegethonta furẽtem ardentibus vndis,
Nec mæsta obtentu diro, & ferrugine regna,
Defessásq; domos, ac Tartara nocte cruenta

Obsita,

Obsita, nec facileis Ditis sine iudice sedes,
Iudice, qui vitæ post mortem vindicat acta:
Sed fortuna valens audacem fecerat Orphea.
Iam rapidi steterant amnes, & turba ferarum
Blanda voce sequax regionem insederat Orphei:
Iámque imam viridi radicem mouerat altè
Quercus humo, steterántque amnes, siluæq; sonoræ
Sponte sua cantus rapiebant cortice amara.
Labentes bijuges etiam per sidera Luna
Preßit equos: & tu currenteis menstrua virgo
Auditura lyram tenuisti nocte relicta.
Hæc eadem potuit Ditis te vincere coniux,
Eurydicémque vltro ducendam reddere: non fas,
*Non erat in vitam *Diuæ exorabile *numen.* diræ mortis.
Illa quidem nimium Manes experta seueros
Præceptum signabat iter: nec rettulit intus
Lumina, nec Diuæ corrupit munera lingua.
Sed tu crudelis, crudelis tu magis Orpheu,
Oscula cara petens rupisti iussa Deorum.
Dignus amor venia, paruum si Tartara nossent
Peccatum ignouisse: sed & vos sede piorum,
Vos manet Heroum contrà manus: hic & vterque
Aeacides. Peleus namque, & Telamonia virtus
Per secura patris lætantur numina, quorum
Connubijs Venus, & virtus iniunxit honorem.
*Hunc rapuit *serua: ast illum Nereis amauit.* feritas.
Aßidet hàc iuuenis, sociat quem gloria, fortis,
Acer, inexcussus, referens à nauibus igneis
Argolicis Phrygios torua feritate repulsos.
O quis non referat talis diuortia belli:

Quæ

Quæ Troiæ videre viri, videréque Graij,
Teucria cùm magno manaret sanguine tellus,
Et Simois, Xantiq; liquor: Sigæáque præter
Litora, cùm Troes sæui vos Hectoris ira
Videre in classeis inimica mente Pelasgas
Vulnera, tela, neces, igneis inferre paratos.
Ipsa iugis namque Ida potens feritatis, & ipsa
Aequa faces altrix cupidis præbebat alumnis,
Omnis vt in cineres Rhætei litoris ora
Classibus ambustis flamma superante daretur.
Hinc erat oppositus contrà Telamonius heros,
Obiectóque dabat clypeo certamina: & illinc
Hector erat Troiæ summum decus: acer vterque,
Fulminibus cælo veluti fragor editus alto:
Ignibus hic, telisq; super, si classibus Argos
Eripiat reditus: ille vt Vulcania ferro
Vulnera protectus depellere nauibus instet.
Hoc erat Aeacides alter lætatus honore:
Dardaniæq; alter fuso quod sanguine campis
Hectoreo victor lustrauit corpore Troiam.
Rursus acerba fremũt, Paris hũc quod lethat, et huius
Alma dolis Ithaci virtus quòd concidit icta,
Huic gerit auersos proles Laërtia vultus,
Et iam Strymonij Rhesi, victórque Dolonis
Pallade iam lætatur ouans, rursusq; tremiscit
Iam Ciconas, iam iámque horret Læstrigonas atros.
Illum Scylla rapax canibus succincta Molossis,
Aetnæúsque Cyclops: illum metuenda Charybdis,
Pallentésque lacus, & squalida Tartara terrent.
Hîc & Tantalei generis decus amplus Atrides

Assidet,

Aßidet, Argiuûm lumen: quo flamma regente
Doris Erichthonias prostrauit funditus arces.
Reddidit, heu, grauiùs pœnas tibi Troia ruenti;
Hellespontiacis obiturus reddidit vndis.
Illa vices hominum testata est copia quondam,
Ne quisquam propriæ fortunæ munere diues
Iret in euectus cælum super omne: propinquo
Frangitur inuidiæ telo decus. ibat in altum
Vis Argoa petens patriam, ditatáque præda
Arcis Erichthoniæ: comes huic erat aura secunda
Per placidum cursu pelagus: Nereïs ad vndas
Signa dabat: pars inflexis superacta carinis,
Cùm seu cælesti fato, seu sideris ortu
Vndique mutatur cæli nitor: omnia ventis,
Omnia turbinibus sunt anxia. iam maris vnda
Sideribus certat consurgere: iámque supernè
Corruere & Sol ijs, & sidera cuncta minantur,
Ac venit in terras cæli fragor. hîc modò lætum
Copia nunc miseris circundatur anxia fatis,
Immoritúrque super fluctus, & saxa Capharei,
Euboicas & per cautes Heræáque latè
Litora, cùm Phrygiæ paßim vaga præda peremptæ
Fluctuat omnis in æquoreo iam naufraga tractu.
Hîc alij sidunt pariles virtutis honore
Heroës, medijsq; siti sunt sedibus omnes,
Omneis Roma decus magni quos suscipit orbis.
Hîc Fabij, Decijq;: hîc est & Horatia virtus:
Hîc & fama vetus nunquam moritura Camilli:
Curtius &, medijs quem quondam sedibus vrbis
Deuotum bellis consumsit gurgitis haustus:

Mucius

Mucius & prudens ardorem corpore paſſus,
Legitimè ceßit cui fracta potentia Regis.
Hîc Curius claræ ſocius virtutis, & ille
Flaminius, deuota dedit qui corpora flammæ.
Iure igitur talis ſedes pietatis honorat.
Illi Scipiadæq; Duces: deuota triumphis
Mœnia, quos rapidos Libycæ Carthaginis horrent.
Illi laude ſua vigeant: ego Ditis opacos
Cogor adire lacus, viduos à lumine Phœbi,
Et vaſtum Phlegethonta pati: quo maxima Minos
Conſcelerata pia diſcernit vincula ſede.
Ergo iam cauſſam mortis me dicere vinctæ
Verberibus ſæuo cogunt ab iudice pœnæ,
Cùm mihi tu ſis cauſſa mali, nec conſcius adſis,
Nec tolerabilibus curis hæc immemor audis:
Quæ tamen, vt vanis dimittens omnia ventis,
Digredior numquam rediturus: tu cole fonteis,
Et virideis nemorum ſiluas, & paſcua lætus:
Et mea diffuſas rapiantur dicta per auras.
Dixit, & extrema triſtis cum voce receßit.
Hunc vbi ſollicitum dimiſit inertia vitæ,
Interiùs grauiter mentem æger: nec tulit vltrà
Senſibus infuſum Culicis de morte dolorem,
Quantumcunque ſibi vires tribuere ſeniles,
Queis tamen infeſtum pugnans deuicerat hoſtem;
Riuum propter aquæ viridi ſub fronde latentem,
Conformare locum capit impiger: hunc & in orbem
Deſtinat, ac ferri capulum repetiuit in vſum,
Gramineam vt viridi foderet de ceſpite terram.
Iam memor inceptum peragens ſibi cura laborem

Congeſtum

Congestum cumulauit opus, atque aggere multo
Telluris tumulus formatum creuit in orbem:
Quem circum lapidem leui de marmore formans
Conserit assiduæ curæ memor. hîc & acanthus,
Et rosa purpureo crescit rubicunda colore,
Et violæ omne genus: hîc est & Spartica myrtus,
Atque hyacinthus: & hîc Cilici crocus editus aruo,
Laurus item Phœbi surgens decus: hîc rhododaphne,
Liliáque, & roris non auia cura marini,
Herbáque thuris opes priscis imitata Sabina,
Chrysanthúsque, ederæq; nitor, pallente corymbo,
Et Bocchus Libyæ Regis memor: hîc amaranthus,
Buphthalmúsque virens, & semper florida picris.
Non illinc Narcissus abest: cui gloria formæ
Igne Cupidineo proprios exarsit in artus,
Et quoscunque nouant vernantia tempora flores.
His tumulus super inseritur: tum fronte locatur
Eulogium, tacita format quod littera voce:
Parue Culex, pecudum custos tibi tale merenti Epitaphiũ culicis.
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

P. VIRGILII MARONIS DIRAS AD BATTARVM.

Argumentum.

Cùm bello ciuili inter M. Antonium, & Augustũ habito, Cremonenses M. Antonio fauissent, victoria potitus Augustus, cùm in eos vltione puniẽdos animum direxisset, Arium Centurionẽ misisse traditur ad diuidendos inter milites Cremonensis populi

agros:sed cùm non suffecissent, & vicinorum Mantuanorũ agros diuisit:quocirca Virgiliani agri inter alios militibus dati sunt. Quod ægrè ferens Maro, non solùm propter deperditos agros, verùm etiam propter amicam Lydiam,in Mantua derelictã, hoc opusculũ scripsit Virgilius,& Diras appellauit, hoc est,malæ fortunæ imprecationes in hostes factas.

Ouid. in Fast. de Arione. *BAttare cycneas repetamus carmine voces:*
Diuisas iterum sedes,& rura canamus,
Rura,quibus Diras indiximus,impia vota.
Antè lupos rapient hædi,vituli antè leones,
Delphini fugient pisceis,aquilæ antè columbas,
Et conuersa retro rerum discordia gliscet
Sent. *Multa prius;* **fuerit quàm non mea libera auena.*
Montibus,& siluis dicam tua facta,Lycurge,
Impia.Trinacriæ sterilescant gaudia nobis.
Nec fecunda senis nostri,felicia rura,
Semina parturiant segetes,non pascua colles,
Non arbusta nouas fruges,non pampinus vuas.
Ipsæ non siluæ frondes,non flumina montes.
Rursus,& hoc iterum repetamus Battare carmen.
Effetas Cereris sulci condatis auenas:
Pallida flauescant æstu sitientia prata:
Immatura cadant ramis pendentia mala:
Desint & siluis frondes,& fontibus humor:
Nec desit nostris deuotum carmen auenis.
Hæc Veneris vario florentia serta decore,
Purpureo campos quæ pingit auena colore.
Hinc auræ dulces,hinc suauis spiritus agri
Mutant **Mittant pestiferos æstus,& tetra venena.*
Dulcia non oculis,non auribus vlla ferantur.

Sic

Sic precor: & nostris superent hæc carmina votis.
Ludimus, & multum nostris cantata libellis
Optima siluarum, formosis densa viretis.
*Tondemus virideis *vmbras: nec læta comanteis* frondeis, al. herbas.
Iactabis molleis ramos inflantibus auris,
Nec mihi sæpe meum resonabit Battare carmen.
*Militis impia cùm *succedet dextera ferro,* succidet
Formosæq; cadent vmbræ, formosior illis
Ipsa cades. veteris domini felicia ligna
Nequidquam nostris toties deuota libellis:
Ignibus æthereis flagrabunt. Iupiter ipse,
Iupiter hanc aluit: cinis hæc tibi fiat, oportet.
Thracis tum Boreæ spirent immania vires:
Eurus agat mistam fulua caligine nubem:
Africus immineat nimbis minitantibus imbrem:
Cùm tua cyaneo resplendens æthere silua
Noscet iter, ducens Erebo tua Lydia Ditis.
Vicinæ flammæ rapiant ex ordine viteis:
Pascantur segetes, diffusis ignibus aura
Transuolet arboribus, coniungat & arbor aristas.
Pertica, quæ nostros metata est impia agellos,
Quà nostri fines olim: cinis omnia fiant.
Sic precor, & nostris superent hæc carmina votis.
Vndæ, quæ vestris pulsatis litora lymphis,
Litora, quæ dulceis auras diffunditis agris,
Accipite has voces: migret Neptunus in arua
Fluctibus, & spissa campos perfundat arena.
Quà Vulcanus agros pastor Iouis ignibus arcet,
Barbara dicatur Libyce soror altera Syrtis.
Tristius hoc, memini, reuocasti Battare carmen.

Nigro multa mari dicunt portenta natare,
Monstra repentinis terrentia sæpe figuris;
Cùm subito emersere fureinti corpora Ponto.
Hæc agat infesto Neptunus cæca tridenti,
Atrum conuertens æstum maris vndique ventis,
Et fuscum cinerem canis exhauriat vndis.
Dicantur mea rura ferum mare, nauta caueto
Rura, quibus Diras indiximus, impia vota.
Si minus, heu, Neptune tuis infundimus aris,
Battare fluminibus tu nostros trade dolores.
Nam tibi sunt fontes, tibi flumina semper amica:
Nil est, quòd perdam vlterius merita omnia, dixi.
Flectite currenteis lymphas vaga flumina retro,
Flectite, & aduersis rursum diffundite campis.
Incurrant amnes passim remeantibus vndis,
Nec nostros seruire sinant erroribus agros:
Dulcius hoc, memini, reuocasti Battare carmen.
Emanent subitò sicca tellure paludes,
Et metat heic iuncos, spicas vbi legimus olim:
Occupet arguti grylli caua garrula rana.
Tristius hoc rursum dicat mea fistula carmen,
Præcipitent altis spumantes montibus imbres,
Et latè teneant diffuso gurgite campos:
Queis dominis infesta minantes stagna relinquant,
Vnde relapsa meos agros peruenerit vnda.
Piscetur nostris in finibus aduena arator:
Aduena ciuili qui semper crimine creuit.
Prætorum *O malè deuoti *pratorum crimine agelli,*
Tuq; inimica tui semper discordia ciuis.
Exsul ego, indemnatus, egens mea rura reliqui,

Miles

Miles vt accipiat funesti præmia belli.
Hinc ego de tumulo mea rura nouissima visam:
Hinc ibo in siluas: obstabunt iam mihi colles:
Obstabunt montes, campos nec adire licebit,
Dulcia rura valete, & Lydia dulcior illis,
Et casti fontes, & felix nomen agelli.
Tardius, ah, miseræ descendite monte capellæ,
Mollia non iterum carpetis pabula nota.
Tuq́; resiste pater: en prima, nouissima nobis
Intueor campos: longùm manet hostis in illis.
Rura valete iterum; tuq́; optima Lydia salue:
Siue eris, & si non, mecum morieris. vtrunque
Extremum carmen reuocemus Battare auena.
Dulcia amara prius fient, & mollia dura:
Candida nigra oculi cernent, & dextera læua:
Migrabunt casus aliena in corpora rerum,
Quàm tua de nostris emigret cura medullis.
Quamuis ignis eris, quamuis aqua, semper amabo.
Gaudia semper enim tua me meminisse iuuabit.
Inuideo vobis agri, formosaq́; prata:
Hoc formosa magis, mea quòd formosa puella
Est vobis. tacitè vestrum suspirat amorem.
Vos nunc illa videt, vobis mea Lydia ludit.
Vos nunc alloquitur, vos nunc arridet ocellis,
Et mea summissa meditatur carmina voce,
Cantat & interea, mihi quæ cantabat in aurem.
Inuideo vobis agri: discetis amare.
O fortunati nimium, multumq́; beati,
In quibus illa pedis niuei vestigia ponet:
Aut roseis digitis viridem decerpserit vuam,

(Dulci nanque tumet nondum viticula Baccho)
Aut inter varios Veneris stipendia flores
Membra reclinarit, teneramq; illiserit herbam,
Et secreta meos furtim narrabit amores.
Gaudebunt silvae, gaudebunt mollia prata,
Et gelidi fontes, auiumq; silentia fient:
riui, labẽtes currite *Tardabunt *riui labentes currere lymphae,*
Dum mea iucundas exponat cura querelas.
Inuideo vobis agri: mea gaudia habetis,
Et vobis nunc est, mea quae fuit antè, voluptas.
Heu male **At mihi tabescunt morientia membra dolore,*
Et calor infuso decedit frigore mortis,
Quòd mea non mecum domina est. non vlla puella
Doctior in terris fuit, aut formosior: ac, si
Fabula non vana est, tauro Ioue digna, vel auro.
Iupiter auertas aureis: mea sola puella est.
Felix taure pater magni gregis, & decus: à te
Vaccula non vnquam secreta cubilia captans,
Frustra te patitur siluis mugire dolore:
Et pater haedorum felix, semperq; beate:
Siue petis monteis praeruptos saxa pererrans:
Siue tibi siluis noua pabula fastidire:
Siue libet campis: tecum tua laeta capella est.
Et mas quocunque est, illi sua femina iuncta,
Interpellatos nunquam plorauit amores.
Cur non & nobis facilis natura fuisset?
Cur ego crudelem patior tam saepe dolorem?
Sidera per viridem redeunt cùm pallida mundum,
Inq; vicem Phoebe excurrens, atque aureus orbis
Luna tua est tecum: cur non est & mea mecum?

Luna,

Luna, dolor nosti quid sit, miserere dolentis.
Phœbe gerens in te laurus celebrauit amorem,
*Et *quem pompa Deûm, non siluis fama locuta est.* *quæ Pana Deum, nisi nostis:
*Omnia vos *estis: secum sua gaudia gestat,*
Aut inspersa videt mundo, quæ dicere longum est.
Aurea quin etiam cùm sæcula voluebantur,
Conditio similis fuerat mortalibus illis.
Hæc quoque prætereo, notum, Minoidos astrum,
Quæq; virum virgo, sicut captiua secuta est.
Lædere Cælicolæ potuit vos nostra quid ætas?
Conditio nobis vitæ quo durior esset?
Ausus egon' primus castos violare pudores?
Sacratamq; meæ vitam tentare puellæ?
Immatura meæ quoque noxæ soluere fata?
Istius atque vtinam facti mea culpa magistra
Prima foret: lethum vita mihi dulcius esset.
Non mea, non vllo moreretur tempore fama,
Dulcia cùm Veneris furatus gaudia primus
Dicerer, atque ex me dulcis foret orta voluptas.
Nam mihi non tantùm tribuerunt impia vota,
Auctor vt occulti noster foret error amoris.
Iupiter antè sui semper mendacia furti
Cum Iunone, prius coniux quam dictus vterque est,
Gaudia libauit dulcem furatus amorem:
Et mecum tenera gauisa est ludere in herba,
Purpureos flores, quos insuper accumbebat,
Candida formoso supponens brachia collo.
Tum, credo, fuerat Mauors distentus in armis
Nam certè Volcanus opus faciebat, & illi
Tristi, turpabatq; mala fuligine barbam.

Non Aurora nouos etiam plorauit amores
Atque rubens oculos roseo cælauit amictu?
Talia Cælicolæ.nunquid minus aurea promo?
Ergo quod Deus,atque Heros,cur non minor ætas?
Infelix ego,non illo qui tempore natus,
Quò facilis natura fuit.sors ô mea læua
quò *Nascendi,miserumq; genus,* & sera libido*
Tanta meæ vitæ cordis fecere rapinam,
Vt maneam,quod vix oculis cognoscere possis.

P. VIRGILII MARONIS *CEIRIS, AD MESSALLAM.

*

Argumentum.

Ceiris ἀπὸ τοῦ κείρω, quod est, tondere dicitur: quia totondit fatalẽ criniũ apicẽ patris sui Nisi, qui cõuersus in auẽ Halyæetum persequitur Ceirim autem, quæ alio nomine Scylla appellatur.

Virgilius hoc opusculum ad Messallam dirigit, qui Augusti tempore magnis in rebus, præsertim militaribus, insignis: præterea orator non indignus,& poëta erat. Vt igitur Maro beneuolentissimũ illum sibi efficeret,Ceirim ad illum mittit, in qua præconiũ Messallæ celebrat.Hanc autẽ de Scyllarũ transformatione fabulã elegãtissimè poëta hîc describit.

ET si me vario iactatum laudis amore,
Irritaq; expertum fallacis præmia vulgi
Cecropius suaueis exspirans Hortulus auras
**Florentis viridi sophiæ complectitur vmbra:*
Num mea quæret eo dignum sibi quærere carmen?
Longè aliud studium,atque alios accincta labores
Altius ad magni suspendit sidera mundi,
*Et placitum *paucis ausa est adscendere collem.*
Non tamen absistam cœptum detexere munus:

Sic rectè scripsit Aldus ante annos 32.

multis

In

In quo iure meas vtinam requiescere Musas,
Et leuiter blandum liceat deponere morem.
Quòd si mirificum proferre valent genus omnes
Mirificum secli, modò sit tibi velle libido,
Si me iam summa sapientia pangeret arce,
Quatuor antiquis quæ heredibus est data consors,
Vnde hominum errores longè, lateq; per orbem
Despicere, atque humiles possem contemnere curas:
Non ego te talem venerarer munere tali.
Non equidem: quamuis interdum ludere nobis,
Et gracilem molli liceat pede claudere versum.
Sed magno intexens, si fas est dicere, peplo,
Qualis Erichtheis olim portatur Athenis,
*Debita cùm castè soluuntur *vota Mineruæ,* dona
Tardáue confecto redeunt Quinquennia lustro,
Cùm leuis alterno Zephyrus concrebuit Euro,
Et prono grauidum prouexit pondere cursum.
Felix ille dies, felix & dicitur annus:
Felices qui talem annum videre, diemq;.
Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnæ:
Magna Giganteis ornantur pepla tropæis:
Horrida sanguineo pinguntur prælia cocco.
Additur aurata deiectus cuspide Typho:
Qui prius Ossæis consternens æthera saxis
Emathio celsum duplicabat vertice Olympum.
Tale Deæ velum sollenni in tempore portant:
Tali te vellem iuuenum doctissime ritu
Purpureos inter Soles, & candida Lunæ
Sidera, cæruleis orbem pulsantia bigis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis:

Aeternum sophiæ coniunctum carmine nomen
Nostra tuum senibus loqueretur pagina seclis.
Sed quoniam ad tantas nūc primum nascitur artes:
Nunc primum teneros firmamus robore neruos:
Hæc tamen interea quæ possumus, in quibus æui
Prima rudimenta, & primos exegimus annos
Accipe dona meo multum vigilata labore,
Et præmissa tuis non magna exordia rebus.
Impia prodigijs vt quondam exterruit amplis
Scylla, nouosq; auium sublimis in aëre cœtus
Viderit: & tenui conscendens sidera penna
Cæruleis sua tecta superuolitauerit alis:
Hanc pro purpureo pœnam scelerata capillo,
Proq; patris soluens excisa funditus vrbe.
Complures illam, & magni Messalla poëtæ
(Nam verum fateamur: amat Polymneïa verum)
Longè alia perhibent mutatam membra figura,
Scyllæum monstra in saxum conuersa vocari.
Illam esse, ærumnis quam sæpe legamus Vlyssi
Candida succinctam latrantibus inguina monstris,
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
Deprensos nautas canibus lacerasse marinis.
Sed neque Mæoniæ hæc patiuntur credere chartæ,
Nec malus istorum dubijs erroribus auctor.
Nanque alias alij vulgo finxere puellas:
Quæ Colophoniaco Scyllæ dicuntur Homero.
Ipsi seu Lamiæ mater sit, siue Cratæis,
Siue illam monstro genuit Persæa biformi,
Siue est neutra parens: atque hoc in carmine toto,
Inguinis est vitium, & Veneris descripta libido:

Hecaten intelligit in Persæa, sicut in mostrobiformi Phorcú. Parrhas. in Claudian.

Siue

*Siue etiam *exactus speciem mutata venenis* (iactis)
Infelix virgo. quid enim commiserat illa?
*Ipse pater *timidam saeua complexus arena* (nudam)
Coniugium carae violauerat Amphitrites:
Attamen exegit longo pòst tempore poenas:
Vt cùm cura sui veheretur coniugis alto,
Ipsa trucem multo misceret sanguine pontum.
Seu verò, vt perhibent, forma cum vinceret omneis,
*Et cupidos quaestu passim *spoliaret amanteis:* (popularet)
Piscibus, & canibus rabidis vallata repentè,
Horribileis circum vidit sibi sistere formas.
Heu quoties mirata nouos expalluit artus!
Ipsa suos quoties heu pertimuit latratus!
Ausa quòd est mulier numen fraudare Deorum,
Et dictam Veneri votorum vertere poenam:
Quàm mala multiplici iuuenum quòd septa caterua
Dixerat, atque animo meretrix iactata ferarum,
Infamem tali meritorum more fuisse
*Docta *Palaephatia testatur voce papyrus.*
Quicquid, & vt quisquis tali de clade locutus,
Omnia sint: potius liceat notescere Cirin:
Atque vnam ex multis Scyllam non esse puellis:
Quare & quae cantus meditanti mittere certos,
Magna mihi cupido tribuistis praemia Diuae
Pierides: quarum castos altaria postes
Munere saepe meo inficiunt, foribusq; hyacinthi
Deponunt flores: aut suauè rubens narcissus,
Aut crocus alterna coniungens lilia caltha,
Sparsaq; liminibus floret rosa. nunc age Diuae
Praecipuè nostro nunc adspirate labori:

(Scyllã Palaephatus meretricẽ fuisse tradit, quę cùm degluberet amatores indignatione deorum in maris monstrũ conuersa est. Parrhas.)

 Atque

Atque nouum æterno prætexite honore volumen.
Sunt Pandioniјs vicinæ sedibus vrbes,
Actæos inter colles, & candida Theseî
Purpureis latè ridentia litora conchis:
Quarum non vlli fama concedere digna.
Stat Megara, Actæi quondam munita labore
Alchatoi, Phœbiq;. Deus namque adfuit illi:
Vnde etiam citharæ voces imitantur acutas:
Sæpe lapis recrepat Cyllenia munera pulsus,
Et veterem sonitu Phœbi testatur honorem.
Hanc vrbem, ante alios, qui tum florebat in armis,
Fecerat infestam populator remige Minos:
Hospitioq; seni fuit hippolydosáq; victo,
Carpathium fugiens, & flumina Ceratea
Texerat. hunc bello repetens Gortynius Heros
Attica Cretæa sternebat rura sagitta.
Sed neque tunc ciues, neque tunc Rex ipse veretur
Infesto ad muros volitanteis agmine turmas
Ducere, & indomita virtute retundere menteis
Responsum quoniam satis est meminisse Deorum.
Nam capite à summo Regis, mirabile dictu,
Candida cæsaries, florebant tempora lauro,
Et roseus medio fulgebat vertice crinis:
Cuius quàm seruata diu natura fuisset,
Tam patriam incolumem Nisi, regnumq; futurum
Concordes stabili firmarunt numine Parcæ.
Ergo omnis caro residebat cura capillo:
Aurea sollenni comptum quoque fibula ritu
a cellæ *Mopsopio, tereti nectebat dente cicadæ.*
Nec verò hæc vobis custodia vana fuisset,

Nec fuerat: nisi Scylla nouo concepta furore
Scylla patris miseri, patriæq; inuenta sepulcrum.
O nimium cupidis si non inhiasset ocellis.
Sed malus ille puer, quem nec sua flectere mater
Iratum potuit, quem nec pater, atque auus idem
Iupiter. ille etiam Pœnos domitare leones,
Et validas docuit vires mansuescere tigris.
Ille etiam Diuos, homines sed dicere magnum est.
Idem tum superis acuebat paruulus iras
Iunonis magnæ: cuius periuria Diuæ
Olim se meminisse diu per iura puellæ
Non vlli liceat: violauerat inscia sedem,
Dum sacris operata Deæ lasciuit, & extra
Procedit longè matrum, comitumq; cateruam,
Suspensam gaudens in corpore ludere vestem,
Et tumidos agitante sinus Aquilone relaxans.
Necdum etiam castos agitauerat ignis honores,
Necdum sollenni lympha perfusa sacerdos
Pallantis folijs caput exornarat oliuæ,
*Cùm lapsa è manibus fugit pila, cumq; *relapsa* relaxè
Procurrit virgo: quo vtinam ne prodita ludo
Aurea tam gracili soluisset corpora palla
Omnia, quæ retinere gradum, cursumq; morari
Possent, ô tecum vellem tua semper haberes:
Non vnquam violata manu sacraria Diuæ,
Iurando infelix nequidquam iura piasses.
Et si quis nocuisse tibi periuria credat,
Caussa pia est: timuit fratri te ostendere Iuno.
At leuis ille Deus, cui semper ad vlciscendum
Quæritur ex omni verborum iniuria dicto:

Aurea fulgenti depromens tela pharetra,
nisu *Heu nimium tereti, nimium Tirynthia *visu*
intereà *Virginis *in tenera defixerat omnia mente.*
Quæ simul ac venis hausit sitientibus ignem,
Et validum penitus concepit in ossa furorem:
Sæua velut gelidis Ciconum Bistonis in oris,
Ictáue Barbarico Cybeles antistita buxo,
Infelix virgo tota bacchatur in vrbe.
Non storace Idæo flagranteis picta capillos
Cognita, non teneris pedibus Sicyonia seruans,
Non niueo retinens baccata monilia collo.
Multum illi incerto trepidant vestigia cursu.
Sæpe redit patrios ascendere prodita muros:
Aëriasq; facit caussam se visere turreis,
Sæpe etiam tristeis voluens in nocte querelas,
Sedibus ex altis cæli speculatur amorem:
Castraq; prospectat crebris lucentia flammis.
Nulla colum nouit: carum nec respicit aurum.
Non arguta sonant tenui psalteria chorda:
plauduntur *Non Libyco molles *clauduntur pectine telæ.*
Nullus in ore rubor: vbi enim rubor, obstat amori.
Atque vbi nulla malis reperit solatia tantis:
Tabidulamq; videt labi per viscera mortem:
Quo vocat ire dolor, subigunt quò tendere fata,
Fertur: & horribili præceps impellitur æstro:
Vt patris ah demens crinem de vertice ferret
Furtim, atque arguto detonsum mitteret hosti.
Nanque hæc conditio miseræ proponitur vna.
Siue illa ignorans: quis non bonus omnia malit
tāti sceleris *Credere, quàm *scelere tanto damnare puellam?*

Heu

Heu tamen infelix (quid enim imprudentia prodest?)
Nise pater: cui direpta crudeliter vrbe,
Vix erit vna super sedes in turribus altis,
Fessus vbi extructo possis considere nido.
Tu quoque auis moriere: dabit tibi filia pœnas.
Gaudete ò celeres subnixæ nubibus altis.
Quæ mare, quæ virides siluas, lucosq; sonanteis
Incolitis: gaudete vagæ, blandæq; volucres,
Vosq; adeò humani mutatæ corporis artus.
Vos ò crudeli fatorum lege puellæ
Dauliades (crudele) venit carissima vobis
Cognatos augens reges, numerumq; suorum
Ciris, & ipse pater: vos ò pulcerrima quondam
Corpora, cæruleas præuertite in æthera nubes,
Quà nouus ad superûm sedes Calcheius, & quà
Candida concessos ascendat Ciris honores.
Iamq; adeò dulci deuinctus lumina somno
Nisus erat: vigilumq; procul custodia primis
Excubias foribus studio iactabat inani:
Cùm furtim tacito descendens Scylla cubili
Auribus arrectis nocturna silentia tentat:
Et pressis tenuem singultibus aëra captat.
Tum suspensa leuans digitis vestigia primis
Egreditur, ferroq; manus armata bidenti
Euolat: at demptæ subita in formidine vires,
Cæruleas sua furta prius testantur ad vmbras.
Nam quà se ad patrium tendebat semita limen,
Vestibulo in thalami paulum remoratur, & altum
Suspicit ad culti nutantia sidera mundi,
Non accepta pijs promittens munera Diuis.

Quam

Quam simul Ogygij Phœnicis filia Charme
Surgere sensit anus (sonitum nam fecerat illi
Marmoreo æratus stridens in limine cardo)
Corripit extemplo fessam languore puellam:
Et simul, o nobis sacrum caput, inquit, alumna
Non tibi nequidquam viridis per viscera pallor
Aegrotas tenui suffudit sanguine venas.
Nec leuis hãc faciem (neque enim pote) cura subegit:
Haud fallor, quòd te potius Rhamnusia fallit.
Nam quæ te caussa nec dulcis pocula Bacchi,
Nec grauidos Cereris dicam contingere fetus?
Quæ caussa ad patrium solam vigilare cubile
Tempore quo fessas mortalia pectora curas,
Quo rapidos etiam requiescunt flumina cursus?
Dic age nunc miseræ saltem, quod sæpe petenti
Iurabas nihil esse mihi, cùm mæsta parentis
Formosos circum virgo morerere capillos?
Hei mihi, ne furor ille tuos inuaserit artus,
Ille Arabis Myrrhæ quondam qui cœpit ocellos,
Vt scelere infando, quod nec sinit Adrasteia,
Lædere vtrunque vno studeas errore parentem.
Quòd si alio quouis animo iactaris amore:
Nam te iactari, non est Amathusia nostri
Tam rudis, vt nullo possim cognoscere signo:
Sin concessus amor noto te macerat igne,
Per tibi Dictynnæ præsentia numina iuro,
Prima Deûm quæ te mihi dulcem donat alumnam,
Omnia me potius digna, atque indigna laborum
Millia visuram, quàm te tam tristibus istis
Sordibus, & scoria patiar tabescere tali.

Hæc

Hæc loquitur: molliq; vt se velauit amictu,
Frigidulam iniecta circumdat veste puellam,
Quæ prius in tenui steterat succincta corona.
Dulcia deinde genis rorantibus oscula figens,
Persequitur miseræ caussas exquirere taleis.
Nec tamen ante vllas patitur sibi reddere voces
Marmoreum tremebunda pedē quàm rettulit intra.
Illa autem, quid nunc me, inquit, nutricula torques?
Quid tantùm properas nostros nouisse furores?
Non ego consueto mortalibus vror amore,
Nec mihi notorum deflectunt lumina vultus,
Nec genitor cordi est: vltro namque odimus omneis.
Nil amat hic animus, nutrix, quod oportet amari,
In quo falsa tamen lateat pietatis imago:
Sed media ex acie, medijs ex hostibus. eheu,
Quid dicam? quóue ipsa malum hoc exordiar ore?
Dicam equidem: quoniam quid tu tibi dicere nutrix
Non finis? extremum hoc munus morientis habeto,
Ille vides, nostris qui mœnibus assidet hostis,
Quem pater ipse Deûm sceptri donauit honore,
Cui Parcæ tribuere nec vllo vulnere lædi:
Dicendum est, frustra circumuehor omnia verbis:
Ille mea, ille idem oppugnat præcordia Minos.
Quod te per Diuûm crebros obtestor amores,
Perq; tuum memoris haustum mihi pectus alumnæ,
Vt me si seruare potes, ne perdere malis.
Sin autem optatæ spes est incisa salutis,
Ne mihi, quam merui, inuideas nutricula mortem.
Nam nisi te nobis malus, ô malus optima Charme,
Ante hunc conspectum casúsue, Deúsue tulisset:

Aut

Aut ferro hoc (aperit ferrum, quod veste latebat)
Purpureum patris dempsissem vertice crinem,
Aut mihi præsenti peperissem vulnere lethum.
Vix hæc ediderat, cùm clade exterrita tristi
Intonsos multo deturpat puluere crineis;
Et grauiter questu Charme complorat anili.
O mihi nunc iterum crudelis reddite Minos,
O iterum nostræ Minos inimice senectæ
Semper: & aut olim nata ô te propter eundem,
Aut amor insanæ luctum portauit alumnæ.
Téne ego tam longè capta, atque auecta nequiui,
Tam graue seruitium, tam duros passa labores,
Effugere, vt sistam exitium crudele meorum?
Iam iam nec nobis ea quæ senioribus, vllum
Copia viuendi vitæ genus. vt quid ego amens
Te erepta ô Britomarti, meæ spes vna salutis,
Te Britomarti diem potui producere vitæ?
alteri non *Atque vtinam *Cereri, nec tantùm grata Dianæ*
Venatus esses virgo sectata virorum,
Gnosia neu Parthio contendens spicula cornu
Dictæas ageres ad gramina nota capellas:
Nunquam tam obnixè fugiens Minois amores,
Præceps aëreis specula de montibus isses:
Vnde alij fugisse ferunt, & numina Phocæ
Virginis assignant: alij quò notior esses,
Dictynnam dixere tuo de nomine lunam.
Sint hæc vera velim: mihi certè gnata peristi.
Nunquam ego te summo volitãtem in vertice montis
Hyrcanos inter comites, agmenq; ferarum
Conspiciam, nec te redeuntem amplexa tenebo.

Verùm

Verùm hæc tum nobis grauia, atque indigna fuere,
Tum mea alumna, tui cùm spes integra maneret:
Et vox ista meas nondum violauerat aureis.
Téne etiam fortuna mihi crudelis ademit?
Téne ô sola meæ viuendi caussa senectæ?
Sæpe tuo dulci nequidquam capta sopore,
Cùm premeret natura, mori me velle negaui,
Vt tibi Corycio glomerarem flamea luto.
Quò nunc me infelix, aut quæ me Numina seruant?
An nescis qua lege patris de vertice summo
Edita candenteis prætexat purpura canos:
Quæ tenui patriæ spes sit suspensa capillo?
Si nescis, aliquam possum sperare salutem:
Inscia quandoquidem scelus es conata nefandum.
Sin est, quod metuo: per me, mea alumna, tuúmque
Expertum multis miseræ mihi rebus amorem,
*Per *me, & sacra precor per flumina Ilithyiæ,* *te,
Ne tantum in facinus tam nulla mente sequaris.
Non ego te incepto, fieri quod non pote, conor
Flectere Amor: neq; sit cum Dijs contendere nostrũ:
Sed patris incolumi potius te nubere regno,
Atque aliquos tamẽ esse velis tibi, alumna Penateis:
Hoc vnum exitio docta, atque experta monebo.
Quòd si non alia poteris ratione parentem
Flectere: sed poteris (quid enim non vnica possis?)
Tunc potius tamen ipsa, pio cùm iure licebit,
Cùm facti caussam, tempúsque doloris habebis:
Tunc potius conata tua, atque incepta referto.
Méque, Deósque tibi comites, mea alumna, futuros
Polliceor: nihil est quod texas ordine longum.

His vbi sollicitos animi releuauerat æstus
Vocibus, & blanda pectus spe vicerat ægrum:
Paullatim tremebunda genis obducere vestem
Virginis, & placidam tenebris captare quietem,
Inuerso bibulum restinguens lumen oliuo,
Incipit ad crebros insani pectoris ictus
Ferre manum, assiduis mulcens præcordia palmis.
Noctem illam sic mæsta super morientis alumnæ
Frigidulos cubito subnixa pependit ocellos.
Postera lux vbi læta diem mortalibus almum,
*Et *gelido veniens mâni quatiebat ab Oëta,*
Quem pauidæ alternis fugitant, optántque puellæ:
Hesperium vitant, optant ardescere Solem.
Præceptis paret virgo nutricis, & omneis
Vndique conquirit nubendi sedula caussas.
Tentantur patriæ summissis vocibus aures,
Laudantúrque bonæ pacis bona: multus inepta
Virginis insolito sermo nouus errat in ore.
Nunc tremere instantis belli certamina dicit,
Communémque timere Deum: nunc Regis amicos,
(Nanque ipso verita est orbari mæsta parente)
Cum Ioue communeis qui quondam habuere nepotes.
Nunc etiam conficta dolo mendacia turpi
Inuenit, & Diuûm terret formidine ciueis:
Nunc alia ex aliis, nec desunt, omina quærit.
Quin etiam castos ausa est corrumpere vates:
Vt, cùm cæsa pio cecidisset victima ferro,
Essent, qui generum Minoa auctoribus extis
Iungere, & ancipites suaderent tollere pugnas.
At nutrix patula componens sulfura testa

gelida mâni, pro mâne, antiquè. Plaut. A mâni vsque ad vesperam.

Narcissum,

Narcissum, casiámque herbas incendit olenteis:
Térque nouena ligat triplici diuersa colore
Fila: ter in gremium mecum, inquit, despue virgo,
Despue ter virgo. numero Deus impare gaudet.
**Inde Ioui geminat magno frigidula sacra,* Hinc magno genera-ta Ioui
Sacra nec Idæis senibus, nec cognita Graijs.
Pergit Amyclæo spargens altaria thallo,
Regis Iolchiacis animum defigere votis.
Verùm vbi nulla mouet stabilem fallacia Nisum,
Nec possunt homines, nec possunt flectere Diui:
Tanta est in paruo fiducia crine cauendi:
Rursus ad inceptum sociam se adiungit alumnæ,
Purpureúmque parat rursus tondêre capillum,
Cùm longo quòd iam captat succurrere amori.
Non minus illa tamen reuehi, quòd mœnia crescant;
Gaudeat: & cineri patriæ est iucunda sepulto.
Ergo metu capiti Scylla est inimica paterno.
Tum coma Sidonio florens succiditur ostro:
Tum capitur Megara, & Diuûm responsa probantur:
Tum suspensa nouo ritu de nauibus altis,
Per mare cæruleum trahitur Nesëia virgo.
Complures illam Nymphæ mirantur in vndis:
Miratur pater Oceanus, & candida Tethys,
Et cupidas secum rapiens Galatea sorores:
Illa etiam, iunctis magnum quæ piscibus æquor,
Et glauco bipedum curru metitur equorum,
Leucothoë, paruúsque Dea cum matre Palæmon.
Illi etiam alternas sortiti viuere luces,
*Cara Iouis *soboles, magnum Iouis incrementum,* suboles
Tyndaridæ niueos mirantur virginis artus.

Has adeò voces, atque hæc lamenta per auras
Fluctibus in medijs questu voluebat inani,
tendens *Ad cælum infelix ardentia lumina *tollens,*
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Supprimite ô paullum turbati flamina venti,
Dum queror: & Diuos, quanquam nil testibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Vos ego, vos adeò venti testabor, & auræ:
ô Mantina *Vos *Numantina si qui de gente venitis,*
Cernitis. illa ego sum cognato sanguine vobis
Scylla, quod ah salua liceat te dicere Procne.
Illa ego sum Nisi pollentis filia quondam:
Certatim ex omni petijt quam Græcia regno,
Quà curuus terras amplectitur Hellespontus:
Illa ego sum, Minos, sacrato fœdere coniux
Dicta tibi: tamen hæc, & si non accipis, audis.
Vinctáne tam magni tranabo gurgitis vndas?
Vincta tot aßiduas pendebo ex ordine luces?
Non equidem me alio possum contendere dignam
Supplicio: quod sic patriam, carósque Penateis
Hostibus immitiq; addixi ignara tyranno.
illo hæc *Verum *est hoc, Minos. illos scelerata putaui,*
Si nostra antè aliquis nudasset fœdera casus,
Facturos: quorum direptis mœnibus vrbis,
O ego crudelis flamma delubra petiui:
Te verò victore prius vel sidera cursus
Mutatura suos, quàm te mihi talia captæ
Facturum metui. iam iam scelus omnia vincit.
Tén' ego plus patrio dilexi perdita regno?
Tén' ego? nec mirum, vultu decepta puella

Vt

Vt vidi, vt perij! vt me malus abstulit error!
Non equidem ex isto speraui corpore posse
Tale malum nasci: forma, vel sidere fallor.
**Non me delicijs commouit regia diues,*
Diues coralio fragili, & lacrymoso electro.
Me non florentes æquali corpore Nymphæ,
Non metus incensam potuit retinere Deorum.
OMNIA vincit amor. quid enim non vinceret ille?
Nec mihi iam pingui sudabunt tempora myrrha,
Pronuba nec castos accendet pinus odores,
Nec Libys Assyrio sternetur lectulus ostro.
Magna queror. nec & illa quidem cõmunis alumna
Omnibus iniecta tellus tumulauit arena.
Méne inter comites, ancillarumq́; cateruas,
Méne alias inter famularum munere fungi,
Coniugis atque tuæ, quæcunque erit illa, beatæ
Non licuit grauidos penso deuoluere fusos?
At belli saltem captiuam lege necasses.
Iam fessæ tandem fugiunt de corpore vires,
Et caput inflexa lentum ceruice recumbit.
Marmorea adductis labascunt brachia nodis.
**Aequorei pisces, immania corpora Ponti,*
Vndique conueniunt, & glauco in gurgite circum
Verbere caudarum, atque oris minitantur hiatu.
Iam tandem casus hominum, iam respice Minos,
Sit satis hoc, tantum solam vidisse malorum:
Vel fato fuerit nobis hæc debita pestis,
Vel casu incepto, merita vel denique culpa.
Omnia nam potius, quàm te læsisse putabo.
Labitur interea reuoluta ab litore classis,

Anadiplosis est: hic versus in impressis libris hactenus deprauatus fuit.

Aequoreæ pestes

Magna repentino ſinuantur lintea Coro,
Flectitur in viridi remus ſale, languida feſſæ
Virginis in curſu moritur querimonia longo.
Deſerit anguſtis incluſum faucibus Iſthmon,
Cypſelidæ magni florentia regna Corinthi,
Præterit abruptas Scironis protinus arceis,
Infiſtúmque ſuis diræ teſtudinis exit
Spelæum, multóque cruentas hoſpite cautes.
Iámque adeò tutum longè Piræea cernit,
Et notas ſecum, heu fruſtra, reſpectat Athenas.
Iam procul è fluctu Minoïa reſpicit arua,
Florēteisq́; videt iam Cycladas, hinc Strophadáſque:
Hinc ſinus, hinc ſtatio contrà patet Hermiona.
Linquitur ante alias longè gratiſsima Delos
Nereïdum matri, & Neptuno Aegæo.
Proſpicit incinctam ſpumanti litore Cythnon,
Marmoreámque Paron, viridemq́; allapſa Donyſam,
Aeginámque ſimul, ſementiferámque Seriphum.
Fertur, & incertis iactatur ad omnia ventis.
Cymba velut magnas ſequitur cùm paruula claſſeis,
Afer & hiberno bacchatur in æquore turbo:
Donec tale decus formæ vexauit, & ægros
Non tulit, & miſeros mutauit virginis artus,
Cæruleo pollens coniux Neptunia regno.
Sed tamen externam ſquamis veſtire puellam,
Infidóſque inter teneram committere piſceis
Non ſtatuit. nimium eſt auidum pecus Amphitrites.
Aëreis potius ſublimem ſuſtulit alis,
Eſſet vt in terris facti de nomine Cîris,
Cîris Amyclæo formoſior anſere Ledæ.

Ac

Ac velut in niueo teneræ cùm primitus ouo
Effigies animantis, & internodia membris
Imperfecta nouo fluitant concreta calore:
Sic liquido Scyllæ circumfusum æquore corpus
Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
Vndique mutabant, atque vndique mutabantur.
Oris honos primum, & multis optata labella,
Et patulæ frontis species concrescere in vnum
Cœpere, & gracili mentum producere rostro.
Tum, quà se medium capitis discrimen agebat,
Ecce repentè velut patrios imitatus honores
Purpuream concussit apex in vertice cristam.
*At *mollis varios intexens pluma colores* membris
Marmoreum volucri vestiuit tegmine corpus,
Lentáque perpetuas fuderunt brachia pennas,
Inde alias parteis, minióque infecta rubenti
*Crura, *nouámque aciem obduxit squalida *pellis,* noua macies; pelle
Et pedibus teneris vngues confixit acutos.
Et tamen hoc demum miseræ succurrere pacto
Vix fuerat placida Neptuni coniuge dignum.
Nunquam illam posthac oculi videre suorum
Purpureas flauo retinentem vertice vittas:
Non thalamus Tyrio fragrans accepit amomo,
Nullæ illam sedes. quid enim iam sedibus illis?
Quæ simul vt sese cano de gurgite velox
Cum sonitu ad cælum stridentibus extulit alis,
Et multum latè dispersit in æquore rorem:
Infelix virgo nequidquam morte recepta
Incultum solis in rupibus exigit æuum,
Rupibus, & scopulis, & litoribus desertis.

Nec tamen hoc iterum pœna sine. nanque Deûm Rex
Omnia qui imperio terrarum millia versat,
Commotus talem ad Superos volitare puellam,
Cùm pater extinctus cæca sub nocte lateret:
Illi pro pietate sua (nam sæpe tepenti
Sanguine taurorum supplex resperserat aras:
Sæpe Deûm largo decorarat munere sedes)
Reddidit optatam mutato corpore vitam,
Fecit & in terris Haliæetus ales vt esset.
Quippe aquilis semper gaudet Deus ille coruscus.
Huic verò miseræ, quoniam damnata Deorum
Iudicio, gnatiq;, & coniugis antè fuisset,
Infesti apposuitq; odium crudele parentis.
Nanque vt in æthereo signorum munere præstans,
Vnum quem duplici stellarum sidere vidi,
Scorpius alternis clarum fugat Oriona:
Sic inter sese tristeis Haliæetus iras,
Et Ciris memori seruant ad secula fato.
Quacunque illa leuem fugiens secat æthera pennis.
Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
Insequitur Nisus: quà se fert Nisus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis.

P. VIRGILII MARONIS
MORETVM.

*

Argumentum.

Virgilij hoc opusculum Moretum ab eo inscriptum est, à pastilli, seu placentæ, ac crusti genere, ex pane & hes

& herbis confecto. in quo describendo ingenij libertatem abundè aperit, dum in re tam tenui, támque, vt ita dicam, nulla, graphicè & disertè describit rusticanam in surgendo antè lucem, præsertim hiberno tempore, diligentiam, continentiam, & parsimoniam, subinferens horti feracis commoda.

Iam nox hibernas bis quinque peregerat horas,
Excubitorq́; diem cantu prædixerat ales,
Simulus exigui cultor cùm rusticus horti,
Tristia venturæ metuens ieiunia lucis,
Membra leuat sensim vili demissa grabato,
Sollicitáque manu tenebras explorat inerteis,
Vestigátque focum: læsus quem denique sensit.
Paruulus exusto remanebat stipite fumus,
Et cinis obductæ celabat lumina prunæ:
Admouet his pronam summissa fronte lucernam,
Et producit acu stupas humore carenteis,
Excitat & crebris languentem flatibus ignem.
Tandem concepto tenebræ fulgore recedunt,
Oppositáque manu lumen defendit ab aura,
Et reserat clausa, quæ præuidet, ostia claui.
Fusus erat terra frumenti pauper aceruus:
Hinc sibi depromit quantum mensura petebat,
Quæ bis in octonas excurrit pondere libras.
Inde abit, assistitq́; molæ: paruáque tabella,
Quam fixam paries illos seruabat in vsus,
Lumina fida locat. geminos tunc veste lacertos
Liberat, & cinctus villosæ tegmine capræ
Peruerrit cauda silices, gremiúmque molarum.
Admouet inde manus operi, partitus vtranque:

Læua ministerio, dextra est intenta labori.
Hæc rotat assiduis gyris, & concitat orbem.
Trita Ceres silicum rapido decurrit ab ictu.
Interdum fessæ succedit læua sorori,
Alternátque vices: modò rustica carmina cantat,
Agrestiq; suum solatur voce laborem.
Interea clamat Cybale: hæc erat vnica custos,
Afra genus, tota patriam testante figura,
Torta comam, labróque tumens, & fusca colore:
Pectore lata, iacens mammis, compressior aluo,
Cruribus exilis, spatiosa prodiga planta:
Continuis rimis calcanea scissa rigebant.
Hanc vocat, atque arsura focis imponere ligna
Imperat, & flamma gelidos adolere liquores:
Postquam impleuit opus iustum versatile finem:
Transfert inde manu fusas in cribra farinas,
Et quatit, ac remanent summo purgamina dorso:
Subsidit sincera, foraminibúsque liquatur
Emundata Ceres. læui tum protinus illam
Componit tabula, tepidas superingerit vndas:
Contrahit admistos tum fonteis, atque farinas
Transuersat durata manu, liquidóque coacto
Interdum grumos spargit sale, iámque subactum
Format opus, palmisq; suum dilatat in orbem,
Et notat impressis æquo discrimine quadris.
Infert inde foco (Cybale mundauerat aptum
Ante locum) testisq; tegens superaggerat igneis.
Dumq; suas peragit Vulcanus, testáque parteis,
Simulus interea vacua non cessat in hora:
Verùm aliam sibi quærit opem: neu sola palato

Sit

Sit non grata Ceres, quas iungat, comparat escas,
Non illi suspensa focum carnaria iuxta,
Durati sale terga suis, trunciq; vacabant:
Traiectus medium sparto sed caseus orbem,
Et vetus adstricti fascis pendebat anethi.
Ergo aliam molitur opem sibi prouidus heros.
Hortus erat iunctus casulæ, quem vimina pauca,
Et calamo redimita leui munibat arundo:
Exiguus spatio, varijs sed fertilis herbis.
Non illi deerat quod pauperis exigit vsus.
Interdum locuples à paupere plura petebat.
Nec sumptus erat illud opus, sed regula curæ,
Si quando vacuum casula, pluuiæ'ue tenebant,
Festáue lux, si fortè labor cessabat aratri,
Horti opus illud erat. varias disponere plantas
Norat, & occultæ committere semina terræ,
Vicinósque aptè cura summittere riuos.
Hîc olus, hîc latè fundentes brachia betæ,
Fecundusq; rumex, maluæq; inulæq; virebant.
*Hîc *cicer, & capiti nomen debentia cæpe.* siser
Hîc etiam nocuum capiti, gelidúmque papauer,
Gratáque nobilium requies lactuca ciborum,
Et grauis in latum demissa cucurbita ventrem.
Verùm hîc non domini (quis enim contractior illo?)
*Sed populi prouentus erat, *certisq; diebus* Nonísque
Venaleis olerum fasceis portabat in vrbem:
Inde domum ceruice leuis, grauis ære redibat,
Vix vnquam vrbani comitatus merce macelli.
Cæpa rubens, sectiq; famem domat area porri,
Quæq; trahunt acri vultus nasturtia morsu,

Intubáq;

Intubáque, & Venerem reuocans eruca morantem.
Tunc quoq; tale aliquid meditans intrauerat hortũ:
Ac primum leuiter digitis tellure refossa,
Quatuor educit cum spißis halia fibris.
Inde comas apij graciles, rutámque virentem
Vellit, & exiguo coriandra trementia filo.
Hæc vbi collegit, lætum consedit ad ignem:
Et clara famulam poscit mortalia voce.
Singula tum capitum numerosa cortice nudat,
Et summis spoliat corijs, contemptáque paßim
Spargit humi, atque abicit: seruatum gramine bulbũ
Tingit aqua, lapidisq; cauum demittit in orbem.
adspergit *Hinc salis *inspergit micas, sale durus adeso*
Caseus adijcitur, dictas superingerit herbas,
Et læua vestem setosa sub inguina fulcit.
Dextera pistillo primum fragrantia mollit
Halia: tum pariter misto terit omnia succo.
It manus in gyrum: paullatim singula vires
Deperdunt proprias: color est è pluribus vnus.
Nec totus viridis, quia lactea frustra repugnant:
Nec de lacte nitens, quia tot variatur ab herbis.
Sæpe viri nares acer iaculatur apertas
Spiritus, & simo damnat sua prandia vultu.
Sæpe manu summa lacrymantia lumina tergit,
Immeritóque furens dicit conuitia fumo:
Procedebat opus, non iam salebrosus, vt antè,
Sed grauior lentos ibat pistillus in orbeis,
Ergo Palladij guttas instillat oliui,
Exiguiq; super vires infundit aceti,
Atque iterum commiscet opus, mistúmque retractat.

Tum

Tum demum digitis mortaria tota duobus
Circuit, inq; globum distantia contrahit vnum:
Constet vt effecti species, noménque moreti,
Eruit interea Cybale quoque sedula panem:
Quem lotis recipit manibus, pulsóq; timore
Iam famis, inq; diem securus Simulus illam,
Ambit crura ocreis paribus, tectúsque galero
Sub iuga parentes cogit lorata iuuencos,
Atque agit in segetes, & terræ condit aratrum.

P. VIRGILII MARONIS *COPA.

*

Argumentum.

Vult Mæcenatem deliciari. Itaque non nisi rebus iucundissimis, & amœnissimis, atque multarũ rerum copia eundem ad sese allicit & inuitat: insinuatione quadam vtens Copæ Mæcenatis libertæ.

*Copa, mulier, quę cauponã exercet. Alciat. Parergô lib. 4. cap. 12.

Copa Syrisca caput Graia redimita mitella,
Crispum sub crotalo docta mouere latus:
Ebria famosa saltat lasciua taberna,
Ad cubitum raucos excutiens calamos.
Quid iuuat æstiuo defessum puluere abesse,
Quàm potius bibulo decubuisse toro?
Sunt cupæ, calices, cyathi, rosa, tibia, chordæ,
*Et *trichila vmbriferis frigida arundinibus.*
Est & Mænalio quæ garrit dulcè sub antro,
Rustica pastoris fistula in ore sonans.
Est & vappa cado nuper diffusa picato:

*Desp. lib. 5. Artis vers. legit, Triclina vmbrosis, pro Triclinia, per syncopen.

Est strepitans rauco murmure riuus aquae.
Sunt etiam croceo violae de flore corollae,
Sertáque purpurea lutea misla rosa:
Et quae virgineo libata Achelois ab amne
Lilia vimineis attulit in calathis.
scirpea *Sunt & caseoli, quos *iuncea fiscina siccat:*
autumnalis Deae, *Sunt *autumnali cerea pruna *die,*
Castaneaéq; nuces, & suauè rubentia mala:
Est hic munda Ceres, est Amor, est Bromius.
Sunt & mora cruenta, & lentis vua racemis:
Est pendens iunco caeruleus cucumis.
Et tuguri custos armatus falce saligna:
Sed non & vasto est inguine terribilis.
ad liba *Huc *Alibida veni: fessus iam sudat asellus:*
Parce illi: vestrum delicium est asinus.
Nunc cantu crebro rumpunt arbusta cicadae:
Nunc etiam in gelida sede lacerta latet.
Si sapis, aestiuo recubans nunc prolue vitro,
Seu vis crystallo ferre nouos calices.
Hic **Eia age pampinea fessus requiesce sub vmbra,*
Et grauidum roseo necte caput strophio.
Formosus tenerae **Candida formosae decerpes ora puellae,*
Ah pereat, cui sunt prisca supercilia.
Quid cineri ingrato seruas bene olentia serta?
Ita Pierius de Hieroglyphicis li. 55. *An'ne coronato vis lapide ista *legi?*
Pone merum, & talos: pereat, qui crastina curat.
Mors aurem vellens, viuite, ait, venio.

CORNELII SEVERI *AETNA.

Aetnam quidam Q. Inctilij Vari esse autu-

Aetna mihi, ruptiq; cauis fornacibus igneis,

Et

Et quæ tam fortes voluant incendia caussæ:
Quod fremat imperium, quid raucos torqueat æstus,
Carmen erit. dexter venias mihi carminis auctor:
Seu te Cynthos habet, seu Delos gratior illa,
Seu tibi Dodone potior: tecúmque fauentes
In noua Pierio properent à fonte sorores
Vota: per insolitum Phœbo duce cautiùs itur.
Aurea securi quis nescit secula regis?
Cùm domitis nemo Cererem iactaret in aruis,
Venturisq; malas prohiberet frugibus herbas,
Annua sed saturæ complerent horrea messes,
Ipse suo flueret Bacchus pede, melláque lentis
Pendêrent folijs, & pingui Pallas oliua,
Secretos amneis ageret cùm gratia ruris.
Non cessit cuiquam meliùs sua tempora nosse.
Vltima quis tacuit iuuenum certamina Colchos?
Quis non Argolico defleuit Pergamon igni
Impositam, & tristem gnatorum funere matrem,
Auersum'ue diem, sparsúmue in semine dentem?
Quis non periuræ doluit mendacia puppis,
Desertam vacuo Minoida litore questus:
Quidquid in antiquum iactata est fabula carmen,
Fortiùs ignotas molimur pectore curas:
Qui tanto motus operi, quæ caussa perenneis
Explicet in densum flammas, & ructet ab imo
Ingenti sonitu moles, & proxima quæque
Ignibus irriguis vrat, mens carminis hæc est.
Principio, ne quem capiat fallacia vatum,
Sedes esse Dei, tumidisq; è faucibus ignem
Vulcani ruere, & clausis resonare cauernis

mant, teste Iulio Scaligero Poëtices lib. 6.

Festinantis

Stant vtrinque metus. validos tum Iupiter igneis
*Increpat, & *iacto proturbat fulmine monteis* victor
Illinc deuictæ verterunt terga ruinæ,
Infestæ Diuis acies, atque impius hostis
Præceps cum castris agitur, materq; iacenteis
**Impellens victos. tum pax est reddita mundo:* Amplexaest gnatos.
Tum Liber celsa venit per sidera cæli.
Defensiq; decus mundi nunc redditur astris.
Gurgite Trinacrio morientem Iupiter Aetna
Obruit Enceladum: vasti qui pondere montis
Aestuat, & patulis exspirat faucibus igneis.
Hæc est mendosæ vulgata licentia famæ,
Vatibus ingenium est: hinc audit nobile carmen
Plurima pars scenæ, verùm est fallacia. vates
Sub terris nigros viderunt carmine Maneis,
Atque inter cineres Ditis pallentia regna:
Mentiti vates Stygias vndasq; canesq;.
Hi Tityon septem strauere in iugera fœdum,
Sollicitant magna te circum Tantale pœna,
Sollicitantq; Scinim. Minos, tuaq; Aeace in vmbris
Iura canunt, ijdemq; rotant Ixionis orbem,
Quicquid & interius falsi sibi conscia terra est.
Non est terra satis. Speculantur numina Diuûm:
Nec metuunt oculos alieno admittere cælo.
Norunt bella Deûm: norunt abscondita nobis
Coniugia, & falsa quoties sub imagine peccent,
Taurus in Europen, in Ledam candidus ales:
Iupiter vt Danaë pretiosus fluxerit imber.
Debita carminibus libertas ista: sed omnis
In vero mihi cura: canam quo feruida motu

Aestuet Aetna, nouosq; rapax sibi congerat igneis.
Quacunque immensus terræ se porrigit orbis,
Extremiq; maris curuis incingitur vndis:
Non totum est solidum. desit nanque omnis hiatu.
Secta est omnis humus, penitusq; cauata latebris,
Exiles suspensa vias agit, vtq; animantis
Per tota errantes percurrunt corpora venæ,
Ad vitam sanguisq; omnis quà commeat idem,
Terra voraginibus conceptas digerit auras.
Scilicet aut olim diuiso corpore mundi
In maria, ac terras, & sidera, sors data cælo
Prima, secuta maris, deseditq; infima tellus:
Sed totis rimosa cauis, & qualis aceruus
Exsilit imparibus iactis ex tempore saxis,
Vt crebro intorsus spatio vacuata corymbos
Pendeat in sese: simili quoque terra figura
In tenueis laxata vias, non omnis in arctum
Nec stipata coit. siue illi caussa vetusta est,
Nec nata est facies: seu liber spiritus intrà,
Effugiens molitur iter: seu lympha perenni
Edit humum limo, furtimq; obstantia mollit.
Aut etiam inclusi solidum exedêre vapores,
Atque igni quæsita via est, siue omnia certis
Pugnauere locis, non est hîc caussa docendi,
Dum stet opus caussæ, quis enim non credat inaneis
Esse sinus, penitus tantos emergere fonteis
Cùm videt, ac torrentem imo se emergere hiatu?
Non ille ex tenui, vocemq; agat acta necesse est,
Confluuia *Cùm fluit: errantes arcessant vndique & vndas,*
Et trahat ex pleno quòd fontem contrahat amne.

Flumina

Flumina quin etiam latis currentia riuis
Occasus habuere suos: aut illa vorago
Dircpta in præceps fatali condidit ore:
Aut occulta fluunt tectis adoperta cauernis,
Atque inopinatos referunt procul edita cursus.
Quòd si diuersos emittat terra canaleis
Hospitium fluuiorum: aut semita nulla profectò
Fontibus, & riuis constet via, pigraq; tellus
Conferta in solidum segnis sub pondere cesset.
Quòd si præcipiti conduntur flumina terræ,
Condita si redeunt, si quà antè incognita surgunt:
Haud mirum clausis etiam si libera ventis
Spiramenta latent. certis tibi pignora rebus,
Atque oculis hæsura vias dabit ordine tellus,
Immensos plerumque sinus, & iugera pessum
Intercepta leges, densæq; abscondita nocti.
Prospectare procul chaos, ac sine fine ruinæ
Cernis, & in siluis spatiosa cubilia retro,
Antraq; demissis pedibus fodisse latebris.
Incomperta via est operum: tantùm influit intra.
Argumenta dabunt ignoti vera profundi.
Tu modò subtileis animo duce percipe curas,
Occultamq; fidem manifestis adstrue rebus.
Nam quò liberior, quoq; est animosior ignis,
Semper & inclusus, nec vectus, sæuior ira est
Sub terra, penitusq; mouens: hoc plura necesse est
Vincla magis soluant, magis hoc obstantia pellant.
Nec tamen in rigidos exit contenta canaleis
Vis animæ: flamma auertit, quà proxima cedunt:
Obliquumq; secat, quà visa tenerrima caussa est.

Hinc terræ tremor, hinc motus, vbi densus hiatus
Spiritus exagitat venas, cessantiaq; vrget.
Quòd si spissa foret, solidoq; instaret inani:
Nulla daret miranda sui spectacula tellus,
Pigraq;, & in pondus confestim mobilis esset.
Sed summis si fortè putas concredere caussis
Tantum opus, & summis alimentum viribus oris,
Quæ valida in promptu cernis, validosq; recessus,
Fallere: sed nondum tibi certa hæc lumine recto.
Nanque illud quodcunque vacat, specus omnis hiatu,
Et res introitu soluunt, adituq; patenti
Conuersæ languent vires, animosq; remittunt.
Quippe vbi contineat ventos, qua quiq; morantes
In vacuo desint, cessat, tantumq; profundi
*Explicat erranteis, & in ipso *limine tardat.* limite tardat.
Angustis opus est turbare in faucibus illos,
Feruet opus, densiq; fremunt, premiturq; ruina
Hinc furtim Borea, atque Noto: nunc vnus vterque.
Hinc venti rabies, hinc sæuo quassat hiatu
Fundamenta solo trepidant, vrbesq; caducæ.
Inde, neque est aliud, si fas est credere, mundo
Venturam antiquam faciem, veracius omen.
Hæc primò species rerum, naturaq; terræ,
Introrsus cessante solo trahit vndiq; venas.
Aetna sui manifesta fides, & proxima vero est:
Non illic, duce me, occultas scrutabere caussas:
Occurrent oculis ipsæ, cogentq; fateri.
Plurima nanque patent illi miracula monti.
Hinc vasti terrent aditus, merguntq; profundo:
Corrigit hinc arctus, penitusq; quod exigit vltrà.

Hinc

Hinc spissæ rupes obstant, discordiaq; ingens
*Inter opus: nectunt *varium, mediumq; coërcent:* varios mediosq;
Pars igni domitæ, pars ignes ferre coactæ,
Vt maior species Aetnæ succurrat inanis.
Hæc illis sedes, tantarumq; area rerum est.
Nunc opus artificem incendit, caussamq; reposcit,
Non illam parui, aut tenuis discriminis. ignes
Mille sub exiguo ponent tibi tempore veras
Res, oculiq; docent: res ipsæ credere cogunt.
Quin etiam tactu moneant contingere toto,
Si liceat: prohibent flammæ, custodiaq; ignis
Illi operum est: arcent aditu, diuinaq; rerum.
Vt maior species Aetnæ succurrat inanis,
Cura sine arbitrio est: eadem procul omnia cernis.
Nec tamen est dubiũ, penitus quis torqueat Aetnam,
Aut qui mirandus tantæ faber imperet arti.
Pellitur exustæ glomeratus nimbus arenæ:
Flagrantes properant moles: voluuntur ab imo
Fundamenta. fragor tota nunc rumpitur Aetna:
Nunc fusca pallent incendia mista ruina.
Ipse procul magnos miratur Iupiter igneis,
Néue sepulta noui surgant in bella Gigantes,
Neu Ditem regni pudeat, neu Tartara cælo
Vertat: in occulto tantum premit omnia dextra
Congeries operis, saxorum, & putris arena
(Quæ nec sponte sua faciunt, nec corporis vlli
Sustentata cadunt robustis viribus) omnis
Exigitur: vertit vasa omnia vertice sæuo:
In densum congesta rotant, voluuntq; profundo.
Hac caussa exspectata ruunt incendia montis.

Spiritus inflatis nomen, languentibus aër.
Nam prope natura par est violentia semper.
Ingenium velox illi motusq; perennis.
Verùm opus auxilio est, vt pellat corpore: nullius
Impetus est ipsi: quà spiritus imperat, audit.
Nunc princeps, magnusq; sub hoc duce militat ignis.
Huic *Nunc quoniam in promptu est operis natura, soliq;*
Vna ipsi venti: quæ res incendia pascit,
Cùm subitò cohibetur, inest quæ caussa silenti,
Subsequar. immensus labor est, sed fertilis idem:
Digna laborantis respondent præmia curis.
Non oculis solùm pecudum miranda fuere
More, nec effusis in humum graue pascere corpus:
Nosse fidem rebus. dubiasq; exquirere caussas
Sacra perurgentem, capitiq; attollere cælum:
Scire quot, & quæ sint: cur magno talia mundo
Principia occasus metuunt, ad sæcula pergunt:
Et firma æterno religata est machina mundo.
Solis scire modum, & quanto minor orbita lunæ est:
Cur illi breuior, cur isti peruolet orbis
Annuus: ille monet, quæ certo sidera currant
Ordine, quæ'ue sua careant incondita cura.
Scire vices etiam signorum, & tradita iura:
Nubila cur cælo, terræ denuntiet imbres,
Quo rubeat Phœbe, quo frater palleat igni:
Tempora cur variant anni, primaq; iuuenta
Ver præit æstatem: cur æstas ipsa senescit,
Autumnoq; obrepit hiems, & in orbe recurrit,
Axem scire Helices, & tristem nosse cometen:
Lucifer vnde micet, quáue Hesperus, vnde Bootes:

Saturni

Saturni cur stella tenax, cur Martia pugnax:
Quo rapiant nautæ, quo sidere lintea tendant.
Scire vias maris, & cæli prædicere cursus.
Quò volet Orion, quò Seirius incubet index,
Et quæcunque iacent tanto miracula mundo.
Non digesta pati, nec aceruo condita rerum,
Sed manifesta notis certa disponere sede
Singula: diuini est animi, ac iucunda voluptas.
Sed prior hæc hominis cura est cognoscere terram,
Et quæ nunc miranda tulit natura notare:
Hæc nobis magna affinis cælestibus astris.
Nam quæ, mortales, spes est, quæ amentia maior,
In Iouis errantem regno perquirere velle:
Tantum opus ante pedes transire, & perdere segnes?
Torquemur miseri in paruis, premimurq; labantes,
Dum sese pretio redimant: verumq; professæ,
Tum demum viles taceant, inopesq; relictæ,
Noctes, atque dies festinant arua coloni:
Callent rure manus: glebarum vsu experiuntur.
Fertilis hæc, segetisq; feracior, altera vitis:
Hæc platanis humus, hæc herbis dignissima tellus:
Hæc diti melior pecori, siluisq; fidelis.
Aridiora tenent oleæ: succosior vlmis
Grata. leues cruciant animos, & corpora caussæ,
Horrea vti saturent, tumeant & dolia musto,
Plenaq; desecto surgant fenilia campo.
Sic auidi semper, quà visum est carius istis,
Implendus sibi quisque bonis est artibus. illæ
Sunt animi fruges: hæc rerum maxima merces,
Scire quid occulto naturæ terra coërcet:

Nullum fallere opus, non multos cernere sacros
Aetnæi montis fremitus, animumq; furentis:
Non subito pallere sono, non credere. subter
Scrutamur rimas, euertimus omne profundum.
Quæritur argenti semen, nunc aurea vena,
Torquentur flamma terræ, ferroq; domantur.
Cælesteis migrasse minas ad Tartara mundi.
Nosse quid impediat ventos, quid nutriat igneis:
Vnde repentè quies, & multo fœdere pax sit.
Concrescant animi penitus: seu fortè cauernæ,
Introitusq; ipsi seruent: seu terra minutis
Rara foraminibus, ne venis abstrahat auras.
Plenius hoc etiam rigido quà vertice surgit,
Illinc infestus, atque hinc obnoxius, intus
Vndique diuersas admittere cogitat auras,
Et coniuratis addit concordia vires:
Siue introrsus agunt nubes, & nubilus Auster:
Seu forsan flexere caput, tergoq; feruntur.
Præcipiti delata sono premit vna, fugatq;
Torrenteis curas, pulsataq; corpora densat.
Nam veluti resonante diu Tritone canoro,
Pellit opes collectus aquæ, victusq; mouere
Spiritus, & longas emugit buccina voces,
Carmineq; irriguo magni cortina theatri
Imparibus numerosa modis canit arte regentis,
Quæ tenuem impellēs animam subremigat vndam:
Haud aliter submota furens torrentibus aura
Pugnat in angusto, & magnum cōmurmurat Aetna.
Credendum est etiam ventorum existere caussas
Sub terris simileis harum, quas cernimus extra

Vt cùm densa cremant inter se corpora, turba
Elisa in vacuum fugiant: & proxima secum
Nomina tota trahunt, tutaq; in sede resistunt.
Quòd si fortè mihi quædam discordia tecum est,
Principijsq; alijs credas consurgere ventos:
Non dubium, rupes aliquas, penitusq; cauernas
Proruere ingenti sonitu, casuq; propinquas
Diffugere, impelliq; animas: hinc cernere ventos,
Aut humore etiam nebulas effundere largo:
Vt campis, agrisq; solent, quos obruit amnis.
Vallibus exoriens caligat nubilus aër.
Flumina parua ferunt auras: vis proxima vento est.
Eminus adspirat fortis, & verberat humor,
Atque hæc in vacuo si tanta potentia rerum est,
Hoc plura efficiant infrà, clusiq; necesse est.
His agitur caussis extrà, penitusq; coactis
Exagitant ventos: pugnant in faucibus arctè:
Pugnantes suffocant intus. vt vnda profundo
Terq; quaterq; exhausta graueis vbi perbibit Euros,
Ingeminat fluctus, & primos vltimus vrget:
Haud secus adstrictus certamine tangitur ictu
Spiritus, inuoluensq; suo sibi pondere vires,
Densa per ardenteis exercet corpora venas,
Et quacunque iter est, properat, transitq; morantem,
Donec confluuio reuolutis æstibus amnis
Exsilit, atque furens tota vomit igneus Aetna.
Quòd si fortè putas ijsdem decurrere ventos
Faucibus, atque ijsdem pulsis remeare: notandas
Res oculis locus ipse dabit, cogetq; negare.
*Quamuis cæruleo siccus *sic frigeat æther,* Ioue

Purpureoq́; rubens surgat iubar aureus austro:
Illinc obscura semper caligine nubes,
Pigraq́; defuso circum stupet humida vultu:
Prospectat sublimis opus, vastosq́; recessus.
Non illam videt Aetna, nec vllo intercipit aestu:
Obsequitur quacunque iubet leuis aura, reditq́;
Placanteis etiam caelestia Numina thure,
Summo cerne iugo, vel quà liberrimus Aetna
In prospectus hiat, tantarum semina rerum,
Si nihil iritet flammas, stupeatq́; profundum.
Huic igitur credis, torrens vt spiritus ille,
Qui rupes, terramq́; vorat, qui fulminat igneis,
Cur egit vires, & praeceps flexit habenas.
Praesertim ipsa suo decliuia pondere nunquam
Corpora diripiant: validoq́; absolueret arcu.
Quod, nisi fallor, adest species: tantusq́; ruinis
Impetus attentos oculorum transfugit ictus.
Nec leuitas tantos igitur ferit aura, mouetq́;,
Sparsa liquore manus sacros vbi ventilat igneis:
Verberat ore tamen, pulsataq́; corpora nostra
Incursant: adeò tenuis vim caussa repellit,
Non cinerem stipulam'ue leuem, non arida sorbet
Gramina: non tenuis plantis liquor exit ijsdem.
odoratis *Surgit *adoratis sublimis fumus ab aris.*
Tanta quies illi est, & pax innoxia parti.
Siue peregrinis igitur, proprijs'ue potentes
Coniurant animae caussis: ille impetus ignis
Et montis parteis atras subuertit arena,
Vastaq́; concursu trepidantia saxa fragoris,
Ardenteisq́; simul flammas, ac fulmina rumpunt.

Haud

Haud aliter, quàm cùm prono iacuere sub Austro,
Aut Aquilone fremunt siluæ, dant brachia nodo
Implicitæ, hæc serpunt iunctis incendia ramis.
Nec te decipiant stolidi mendacia vulgi,
Exhaustos cessare sinus: dare tempora rursus,
Vt rapiant vires, repetantq; in prælia victi.
Pelle nefas animo, mendacemq; exue famam.
Non est diuinis tam sordida rebus egestas:
Nec paruas mendicat opes, nec corrogat auras.
Præsto sunt operi ventorum examina semper,
Caussa latet, quærunt pariter, coguntq; morari.
*Sæpe premit fauces magnis *exstructa ruinis* exhausta
Congeries, clauditq; vias luctamine ab imo,
Et scisso veluti tecto sub pondere præsto est:
*Haud secus ac teneros cùm *secum frigida *monti* sicco monte
**Desidia est, tutoq; licet discedere monteis.* Desudant
Pòst vbi continuere moram, velociùs vrgent,
Pellunt oppositas moles, ac vincula rumpunt.
Quicquid in obliquum est, frangunt iter: acrior ictu
Impetus exoritur: magnis operata rapinis
Flamma micat, latosq; ruens exundat in agros:
Si cessant à rure, ferunt spectacula venti:
Nunc superant quæcunque regunt incendia siluæ,
Quæ flammas alimenta vocent, quid nutriat Aetna,
Incendi poterunt. illis vernacula caussis
Materia oppositumq; igni genus vtile terrent.
Vritur assiduè calidus nunc sulfuris humor,
Nunc spissus crebro præbetur vimine succus:
Pingue bitumen adest, & quidquid cominus atras
Irritat flammas: illius corporis Aetna est.

Atque hanc materiam penitus discurrere fontes,
Infectæ erumpunt & aquæ radice sub ipsa.
Pars oculis manifesta iacet: quæ corpore dura est,
Ac lapis: in pingui feruent incendia succo.
vimine *Quin etiam variè quædam sine *nomine saxa*
Toto monte liquant: illis custodia flammæ
Vera, tenaxq; data est: sed maxima caussa molaris
Illius incendi lapidis sic vindicat Aetnam.
Quem si fortè manu teneas, & robore cernas,
Nec seruare putes ignem, nec spargere posse.
Sed simul ac ferro quæras, respondet & ictu
Scintillat calor. hunc multis circundare flammis,
Et potes extorquere animos. atque exue robur,
Fundetur ferro citius. nam mobilis illi,
Et metuens natura mali est, vbi cogitur igni.
Sed simul atque hausit flammas, non tutior haustus
Vlla domus seruans aciem, duramq; tenaci
Sæpta fides: tutum est illi, patientia victo.
Vix vnquam redit in vires, atque euomit ignem,
Totus enim denso stipatur robore: tarda
Per tenueis admissa vias incendia nutrit,
Cunctanterq; eadem, pigreq; accepta remittit:
Nec tamen hoc vno quòd montis plurima pars est,
Vincit, & incendî caussam tenet: illa profectò
Miranda est lapidum viuax, animosaq; virtus.
Cetera materies, quæcunque est fertilis igni,
Vt semel accensa est, moritur: nec restat in illa:
Quod repetas: tantùm cinis, & sine semine terra est.
Hic semel atque iterum patiens, ac mille perhaustis
Ignibus instaurat vires: nec desinit antè,

Quàm

*Quàm leuis *excocto deficit robore pumex.* exhausto
In cinerem, putreisq; iacet delapsus arenas.
Cerne locis etiam simileis arsisse cateruas.
Illic materiæ nascentis copia maior:
Sed genus hoc lapidis certissima signa coloris,
Quòd nullas adiunxit opes, & languit ignis.
Dicitur insidijs flagrans Aenaria quondam
Nunc exstincta super: tectisq; Neapolin inter
Et Cumas locus est, multis iam frigidus annis:
Quamuis æternùm pinguescat ab vbere sulfur.
In mercem legitur. tanto est fecundior Aetna
Insula, cui nomen facies dedit ipsa rotunda.
Sulfur enim solum, nec obesa cacumine terra est,
Et lapis accretus regerendis ignibus aptus.
Sed raro fumat, qui vix, si accenditur, ardet:
In breue mortaleis flammas quòd copia nutrit,
Insula durata Volcani nomine sacra.
Pars tamen incendî maior refrixit, & alto
Iactatas recipit classeis, portuq; tuetur:
Quæ restat, minor, & diues satis vbere terra est:
Sed non, Aetnæis vires quas conferat, illi.
Atque hæc ipsa tamē iam quondā exstincta fuisset,
Ni furtim aggeneret secretis callibus humor
Materiam, siluamq; suam, pressoq; canali
Huc illuc ageret ventos, & pasceret igneis.
Sed melius res nota ipsa est, spectataq; veris
Occurrit signis: nec tentat fallere pestem.
Nam circa latera, atq; imis radicibus Aetna
Candenteis efflat lapides, disiectáque saxa
Intereunt venis, manifestò vt credere possis

Pabula,

Pabula, & ardenti caussam lapidem esse molarem:
Cuius defectus ieiunus colligit ignis.
Ille vbi collegit flammas, iacit & simul ictu
Materiam accendit, cogitq; liquescere secum,
Haud equidem mirum factu, quòd cernimus extrà.
Si lenitur opus, restat magis: vritur illic,
Sollicitatq; magis vicina incendia saxum,
Certaq; venturæ præmittit pignora flammæ.
Nam simul atque mouet curis, turbamq; minutus
Diffugit: extemploq; solum trahit, ictaq; ramis,
Et graue sub terra murmur demonstrat, & igneis.
Tum pauidum fugere, & sacris tum credere rebus,
Parêre & tuto speculaberis omnia colli.
Nam subito efferuent onerosa incendia raptis:
Accensæ subeunt moles, truncæq; ruinæ:
Prouoluunt, atque atra sonant examina arenæ:
Nec recipit flammas mons. hîc defessus anhelat,
Atque aperit se hostis, decrescit spiritus illic.
Haud aliter, quàm cùm læto deuicta tropæo
Prona iacet campis acies, & castra sub ipsa.
Tum si quis lapidum summo pertabuit igni:
Asperior sopita, & quædam sordida fax est:
Qualem purgato cernes discedere ferro.
Verùm vbi paullatim exsiluit sublata caducis
Congeries saxis, angusto è vertice surgunt.
Sic veluti in fornace lapis torretur, & omnis
Exuitur penitus venis, subit altius humor
Amißis opibus, leuis sine pondere pumex
Excoquitur: liquor ille magis seruare, magisq;
Fulminis in speciem mitis procedere tandem

Incipit,

Incipit, & primis demittit collibus vndas:
Illæ paullatim bis sena in millia pergunt.
Quippe nihil reuocat, curtis nihil ignibus obstat:
Nulla tenet frustra moles: simul omnia pugnant.
Nunc siluas, rupesq; vorant hæc tela, solumq;.
Ipsa adiutat opes, facileisq; sibi induit annos.
Quòd si fortè cauis cunctatus vasibus hæsit,
Vtpote inæqualeis voluens perpascitur agros,
Ingeminat fluctus, & stantibus increpat vndis.
Sicut cùm curuo rapidum mare cernitur æstu,
Ac primum tenuis sinus agit vlteriores
Progrediens latè diffunditur, & succernens.
Flumina consistunt ripis, ac frigore durant,
Paullatimq; ignes coëunt, ac flammea messis.
Exuritur facies tunc prima: vt quæq; rigescit,
Effumat moles, atque ipso pondere tracta
Voluitur ingenti strepitu, præcepsq; sonanti,
Cùm solido inflexa est, pulsanteis dissipat ictus,
Et quà disclusa est, candenti robore fulget,
Et micat examen plagis ardentia saxa.
Scintillat procul esse fide, procul esse ruentes.
Incolumi feruore cadunt. verùm impetus ignes
Si fumant quondam vt ripas traiecerit amnis:
Vix cunctis quisquam fixo dimouerit illas.
Vicenos persæpe dies iacet obruta moles.
Sed frustra certis disponere singula caussis
Tentamus, si firma manet tibi fabula mendax,
Materiam vt credas aliam, furere igne fauillam,
Plurima proprietate simul concrescere: sicq;
Commistum vento flagrare bitumine sulfur.

Nam

crustam *Nam post *exhaustam cretam quoq; robora fundit:*
Et figulos huic esse fidem. dein frigoris vsu
Duritiem reuocare suam, & constringere venas.
Sed signum commune leue est, atque irrita caussa,
Quæ trepidat: verum vbi certo pignore constat.
Nam velut arguti natura est æris & ignis,
Cùm domitum constat, eademq́; & robore saluo,
Vtranque vt poßis æris cognoscere portam:
Haud aliter lapis ille tenet, seu fortè madenteis
Effluit in flammas, seu sit securus ab illis:
Conseruatq́; notas, nec vultu perdidit igneis.
Quin etiam externam multis color ipse resoluit,
Non odor, aut leuitas. putris magis ille magisq́;
Vna operis facies, eadem perq́; omnia terra est.
Nec tamen inficior lapides ardescere certos,
Interius furere accensos: hæc propria virtus.
Quin ipsis quædam Siculi cognomina saxis
Imposuere: Fricas etiam ipso nomine signant
Fusilium esse notas. nunquam tamen illa liquescunt,
Quamuis materies foueat succosior intus,
Nec penitus venæ fuerint commissa molari.
Quòd si quis lapidis miratur fissile robur:
Cogitet obscuri verißima dicta libelli
Heracleiti, & ibi nihil insuperabile gigni,
Omniaq; e *Omnia quæ rerum natura semina iacta.*
Sed nimium hoc mirum: densißima corpora sæpe,
Et solido vicina, tamen compescimus igni.
Non animos æris flammis succumbere cernis?
Lentitiem plumbi? non exuit? ipsaq; ferri
Materies prædura, tamen subuertitur igni,

Spissaq;

Spissaq; suspensis fornacibus aurea saxa
Exsudant pretium. quaedam fortasse profundo
Incomperta iacent, similiq; obnoxia sorti.
Nec locus ingenio est: oculi te iudice vincent.
Nec lapis ille riget perculsus, & ignibus obstat,
Si paruis torrere velis: caeloq; patenti
Candentem, pressumq; agedum fornace coërce:
Nec sufferre potest, nec saeuum durat in hostem:
Vincitur, & soluit vires, captúsque liquescit.
Quae maiora putas autem tormenta moueri
Posse manu? quae tanta putas incendia nostris
Sustentari opibus, quantis fornacibus Aetna
Vritur, à sacro nunquam non fertilis igne?
Sed non qui nostro feruet moderatior vsu,
Sed caelo propior: vel quali Iupiter ipse
Armatus flamma est: his viribus additus ingens
Spiritus, adstrictis elisus faucibus: vt, cùm
Fabriles operae rudibus contendere massis
Festinant, igneis quatiunt, folleisq; trementeis
Exanimant, pressosq; instigant agmine ventos.
Haec operis fama est. sic nobilis vritur Aetna.
Terra foraminibus vires trahit, vrget in arctum,
Spiritus incendi viuit per maxima saxa.
*Magnificas *laudes, operosaq; visere templa* *alea
Diuitijs hominum, aut sacra memorare vetusta
Traduce materia, & tetris per proxima fatis
Currimus, atque auidi veteris mendacia famae
Eruimus, cunctásque libet percurrere genteis.
Nunc iuuat Ogygijs circundata moenia Thebis,
Cernere, éque & fratres: ille impiger, ille canorus

Condere felices alieno interserit æuo.
Inuitata pio nunc carmine saxa, lyráque,
Nunc gemina ex vno fumantia saxa vapore
Miramur, septémque Duces, raptúmque profundo.
Detinet Eurotas illic & sparsa Lycurgi,
Et sacer in bellum numerus sua turba recenti.
Nunc hîc Cecropiæ varÿs spectantur Athenæ
Carminibus, gaudéntque sua victrice Minerua.
Excidit hîc reduci quondam tibi perfide Theseu
Candida sollicito permittere vela parenti.
Tu quoque Athenarum carmen tam nobile sidus
Erigone: sedes vestra en Philomela canoris
Euocat in siluis, & tu soror hospita tectis
Acciperis: solis Tereus ferus exulat agris.
Miramur Troiæ cineres, & flebile victis
Pergamon, exstinctósq; suos Phrygas: Hectora primũ
Conspicimus magni tumulum Ducis. hîc & Achilles
Impiger, & victus magni iacet Hectoris vltor.
Quin etiam Graiæ fixos tenuere tabellæ,
Signáue, nunc Paphiæ rorantes parte capilli,
Sub truce nunc parui ludentes Colchide gnati,
Nunc tristes circa subiectæ altaria ceruæ,
Velatúsque pater, nunc gloria viua Myronis:
*minaces. Quin etiam illa manus operum, turbæq; *morantem.
Hæc visenda putas terræ dubiúsque, marisq;?
Artificis naturæ ingens opus adspice. nulla
Cùm tanta humanis Phœbus spectacula cernes
Præcipuéque vigil, feruens, cùm Seirius ardens.
Insequitur miranda tamen sua fabula montem:
Nec minus ille pius, quanquam sors nobilis ignis.

Nam

Nam quando ruptis excanduit Aetna cauernis,
Et velut euersis penitus fornacibus ignes,
Et vecta in longum rapidis feruoribus vnda:
Haud aliter sæuo quàm cùm Ioue fulgurat æther,
Et nitidum obscura cælum caligine torquet.
Ardebant aruis segetes, & mollia culta
Iugera cum dominis, silua, collésque virentes.
Vix dum castra putant hostem mouisse, tremebant:
Et iam finitimæ portas euaserat vrbis.
Tum verò, vt cuique est animus, viréſque, rapina
Tutari conantur opes. gemit ille sub auro;
Colligit ille arma, & stulta ceruice reponit.
Defectum raptis illum sua carmina tardant.
Hic velox nimium properat sub pondere pauper:
Et quod cuique fuit cari, fugit ipse sub illo.
Sed non incolumis dominum sua præda secuta est.
Cunctantes vorat ignis, & vndique torret auaros,
Consequitur fugisse ratos, & præmia captis
Concrepat, ac nullis parsura incendia pascunt,
*Vel solis parsura *pijs. nanque optima proles* deis.
**Amphinomus, fratérque, pari sub munere fortes;* Ita legit Mariangel[9] Accursius in Diatriba in Ausonium.
Cùm iam vicinis streperent incendia tectis,
Adspiciunt pigrumq; patrem, matrémque, senémque,
Eheu defessos posuisse in limine membra.
Parcite auara manus, dites attollite prædas:
Illis diuitiæ solæ, matérque, patérque:
Hanc rapiunt prædam, mediúmque exire per ignem
Ipso dante fidem properant. ô maxima rerum,
Et meritò pietas, homini tutissima virtus.
Erubuere pios iuuenes attingere flammæ:

Spiritus inflatis nomen, languentibus aër.
Nam propè natura par est violentia semper.
Ingenium velox illi motusq; perennis.
Verùm opus auxilio est, vt pellat corpore: nullus
Impetus est ipsi: quà spiritus imperat, audit.
Nunc princeps, magnusq; sub hoc duce militat ignis.
Huic *Nunc quoniam in promptu est operis natura, soliq;*
Vna ipsi venti: quæ res incendia pascit,
Cùm subitò cohibetur, inest quæ caussa silenti,
Subsequar. immensus labor est, sed fertilis idem:
Digna laborantis respondent præmia curis.
Non oculis solùm pecudum miranda fuere
More, nec effusis in humum graue pascere corpus:
Nosse fidem rebus. dubiasq; exquirere caussas
Sacra perurgentem, capitiq; attollere cælum:
Scire quot, & quæ sint: cur magno talia mundo
Principia occasus metuunt, ad sæcula pergunt:
Et firma æterno religata est machina mundo.
Solis scire modum, & quanto minor orbita lunæ est:
Cur illi breuior, cur isti peruolet orbis
Annuus: ille monet, quæ certo sidera currant
Ordine, quæ'ue sua careant incondita cura.
Scire vices etiam signorum, & tradita iura:
Nubila cur cælo, terræ denuntiet imbres,
Quo rubeat Phœbe, quo frater palleat igni:
Tempora cur variant anni, primaq; iuuenta
Ver præit æstatem: cur æstas ipsa senescit,
Autumnoq; obrepit hiems, & in orbe recurrit,
Axem scire Helices, & tristem nosse cometen:
Lucifer vnde micet, quáue Hesperus, vnde Bootes:

Saturni

Saturni cur stella tenax, cur Martia pugnax:
Quo rapiant nautæ, quo sidere lintea tendant.
Scire vias maris, & cæli prædicere cursus.
Quò volet Orion, quò Seirius incubet index,
Et quæcunque iacent tanto miracula mundo.
Non digesta pati, nec aceruo condita rerum,
Sed manifesta notis certa disponere sede
Singula: diuini est animi, ac iucunda voluptas.
Sed prior hæc hominis cura est cognoscere terram,
Et quæ nunc miranda tulit natura notare:
Hæc nobis magna affinis cælestibus astris.
Nam quæ, mortales, spes est, quæ amentia maior,
In Iouis errantem regno perquirere velle:
Tantum opus ante pedes transire, & perdere segnes?
Torquemur miseri in paruis, premimurq; labantes,
Dum sese pretio redimant: verumq; professæ,
Tum demum viles taceant, inopesq; relictæ,
Noctes, atque dies festinant arua coloni:
Callent rure manus: glebarum vsu experiuntur.
Fertilis hæc, segetisq; feracior, altera vitis:
Hæc platanis humus, hæc herbis dignissima tellus:
Hæc diti melior pecori, siluisq; fidelis.
Aridiora tenent oleæ: succosior vlmis
Grata. leues cruciant animos, & corpora caussis,
Horrea vti saturent, tumeant & dolia musto,
Plenaq; desecto surgant fenilia campo.
Sic auidi semper, quà visum est carius istis,
Implendus sibi quisque bonis est artibus. illæ
Sunt animi fruges: hæc rerum maxima merces,
Scire quid occulto naturæ terra coërcet:

Nullum fallere opus, non multos cernere sacros
Aetnæi montis fremitus, animumq; furentis:
Non subito pallere sono, non credere. subter
Scrutamur rimas, euertimus omne profundum.
Quæritur argenti semen, nunc aurea vena,
Torquentur flamma terræ, ferroq; domantur.
Cælesteis migrasse minas ad Tartara mundi.
Nosse quid impediat ventos, quid nutriat igneis:
Vnde repentè quies, & multo fœdere pax sit.
Concrescant animi penitus: seu fortè cauernæ,
Introitusq; ipsi seruent: seu terra minutis
Rara foraminibus, ne venis abstrahat auras.
Plenius hoc etiam rigido quà vertice surgit,
Illinc infestus, atque hinc obnoxius, intus
Vndique diuersas admittere cogitat auras,
Et coniuratis addit concordia vires:
Siue introrsus agunt nubes, & nubilus Auster:
Seu forsan flexere caput, tergoq; feruntur.
Præcipiti delata sono premit vna, fugatq;
Torrenteis curas, pulsataq; corpora densat.
Nam veluti resonante diu Tritone canoro,
Pellit opes collectus aquæ, victusq; mouere
Spiritus, & longas emugit buccina voces,
Carmineq; irriguo magni cortina theatri
Imparibus numerosa modis canit arte regentis,
Quæ tenuem impellens animam subremigat vndam:
Haud aliter submota furens torrentibus aura
Pugnat in angusto, & magnum commurmurat Aetna.
Credendum est etiam ventorum existere caussas
Sub terris simileis harum, quas cernimus extra

Vt cùm densa cremant inter se corpora, turba
Elisa in vacuum fugiant: & proxima secum
Nomina tota trahunt, tutaq; in sede resistunt.
Quòd si fortè mihi quaedam discordia tecum est,
Principijsq; alijs credas consurgere ventos:
Non dubium, rupes aliquas, penitusq; cauernas
Proruere ingenti sonitu, casuq; propinquas
Diffugere, impelliq; animas: hinc cernere ventos,
Aut humore etiam nebulas effundere largo:
Vt campis, agrisq; solent, quos obruit amnis.
Vallibus exoriens caligat nubilus aër.
Flumina parua ferunt auras: vis proxima vento est.
Eminus adspirat fortis, & verberat humor,
Atque haec in vacuo si tanta potentia rerum est,
Hoc plura efficiant infrà, clusiq; necesse est.
His agitur caussis extrà, penitusq; coactis
Exagitant ventos: pugnant in faucibus arctè:
Pugnantes suffocant intus. vt vnda profundo
Terq; quaterq; exhausta graueis vbi perbibit Euros,
Ingeminat fluctus, & primos vltimus vrget:
Haud secus adstrictus certamine tangitur ictu
Spiritus, inuoluensq; suo sibi pondere vires,
Densa per ardenteis exercet corpora venas,
Et quacunque iter est, properat, transitq; morantem,
Donec confluuio reuolutis aestibus amnis
Exsilit, atque furens tota vomit igneus Aetna.
Quòd si fortè putas ijsdem decurrere ventos
Faucibus, atque ijsdem pulsis remeare: notandas
Res oculis locus ipse dabit, cogetq; negare.
*Quamuis caeruleo siccus *sic frigeat aether,* Ioue

Purpureoq; rubens surgat iubar aureus austro:
Illinc obscura semper caligine nubes,
Pigraq; defuso circum stupet humida vultu:
Prospectat sublimis opus, vastosq; recessus.
Non illam videt Aetna, nec vllo intercipit æstu:
Obsequitur quacunque iubet leuis aura, reditq;
Placanteis etiam cælestia Numina thure,
Summo cerne iugo, vel quà liberrimus Aetna
In prospectus hiat, tantarum semina rerum,
Si nihil iritet flammas, stupeatq; profundum.
Huic igitur credis, torrens vt spiritus ille,
Qui rupes, terramq; vorat, qui fulminat igneis,
Cur egit vires, & præceps flexit habenas.
Præsertim ipsa suo decliuia pondere nunquam
Corpora diripiant: validoq; absolueret arcu.
Quod, nisi fallor, adest species: tantusq; ruinis
Impetus attentos oculorum transfugit ictus.
Nec leuitas tantos igitur ferit aura, mouetq;,
Sparsa liquore manus sacros vbi ventilat igneis:
Verberat ore tamen, pulsataq; corpora nostra
Incursant: adeò tenuis vim caussa repellit,
Non cinerem stipulam'ue leuem, non arida sorbet
Gramina: non tenuis plantis liquor exit ijsdem.
odoratis *Surgit *adoratis sublimis fumus ab aris.*
Tanta quies illi est, & pax innoxia parti.
Siue peregrinis igitur, proprijs'ue potentes
Coniurant animæ caussis: ille impetus ignis
Et montis parteis atras subuertit arena,
Vastaq; concursu trepidantia saxa fragoris,
Ardenteisq; simul flammas, ac fulmina rumpunt.

Haud

Haud aliter, quàm cùm prono iacuere sub Austro,
Aut Aquilone fremunt siluæ, dant brachia nodo
Implicitæ, hæc serpunt iunctis incendia ramis.
Nec te decipiant stolidi mendacia vulgi,
Exhaustos cessare sinus: dare tempora rursus,
Vt rapiant vires, repetantq; in prælia victi.
Pelle nefas animo, mendacemq; exue famam.
Non est diuinis tam sordida rebus egestas:
Nec paruas mendicat opes, nec corrogat auras.
Præsto sunt operi ventorum examina semper,
Caussa latet, quærunt pariter, coguntq; morari.
*Sæpe premit fauces magnis *exstructa ruinis* exhausta
Congeries, clauditq; vias luctamine ab imo,
Et scisso veluti tecto sub pondere præsto est:
*Haud secus ac teneros cùm *secum frigida *monti* sicco monte
**Desidia est, tutoq; licet discedere monteis.* Desudant
Pòst vbi continuere moram, velociùs vrgent,
Pellunt oppositas moles, ac vincula rumpunt.
Quicquid in obliquum est, frangunt iter: acrior ictu
Impetus exoritur: magnis operata rapinis
Flamma micat, latosq; ruens exundat in agros:
Si cessant à rure, ferunt spectacula venti:
Nunc superant quæcunque regunt incendia siluæ,
Quæ flammas alimenta vocent, quid nutriat Aetna,
Incendi poterunt. illis vernacula caussis
Materia oppositumq; igni genus vtile terrent.
Vritur asiduè calidus nunc sulfuris humor,
Nunc spissus crebro præbetur vimine succus:
Pingue bitumen adest, & quidquid cominus atras
Irritat flammas; illius corporis Aetna est.

Atque hanc materiam penitus discurrere fontes,
Infectæ erumpunt & aquæ radice sub ipsa.
Pars oculis manifesta iacet: quæ corpore dura est,
Ac lapis: in pingui feruent incendia succo.
vimine *Quin etiam variè quædam sine *nomine saxa*
Toto monte liquant: illis custodia flammæ
Vera, tenaxq; data est: sed maxima caussa molaris
Illius incendi lapidis sic vindicat Aetnam.
Quem si fortè manu teneas, & robore cernas,
Nec seruare putes ignem, nec spargere posse.
Sed simul ac ferro quæras, respondet & ictu
Scintillat calor. hunc multis circundare flammis,
Et potes extorquere animos. atque exue robur,
Fundetur ferro citius. nam mobilis illi,
Et metuens natura mali est, vbi cogitur igni.
Sed simul atque hausit flammas, non tutior haustu
Vlla domus seruans aciem, duramq; tenaci
Sæpta fides: tutum est illi, patientia victo.
Vix vnquam redit in vires, atque euomit ignem,
Totus enim denso stipatur robore: tarda
Per tenueis admissa vias incendia nutrit,
Cunctanterq; eadem, pigreq; accepta remittit.
Nec tamen hoc vno quòd montis plurima pars est,
Vincit, & incendî caussam tenet: illa profectò
Miranda est lapidum viuax, animosaq; virtus.
Cetera materies, quæcunque est fertilis igni,
Vt semel accensa est, moritur: nec restat in illa:
Quod repetas: tantùm cinis, & sine semine terra est.
Hic semel atque iterum patiens, ac mille perhaustis
Ignibus instaurat vires: nec desinit antè,

Quàm

Quàm leuis *excocto deficit robore pumex. exhausto
In cinerem, putreisq; iacet delapsus arenas.
Cerne locis etiam simileis arsisse cateruas.
Illic materiæ nascentis copia maior:
Sed genus hoc lapidis certissima signa coloris,
Quòd nullas adiunxit opes, & languit ignis
Dicitur insidijs flagrans Aenaria quondam
Nunc exstincta super: tectisq; Neapolin inter
Et Cumas locus est, multis iam frigidus annis:
Quamuis æternùm pinguescat ab vbere sulfur.
In mercem legitur. tanto est fecundior Aetna
Insula, cui nomen facies dedit ipsa rotunda.
Sulfur enim solum, nec obesa cacumine terra est,
Et lapis accretus regerendis ignibus aptus.
Sed raro fumat, qui vix, si accenditur, ardet:
In breue mortaleis flammas quòd copia nutrit,
Insula durata Volcani nomine sacra.
Pars tamen incendî maior refrixit, & alto
Iactatas recipit classeis, portuq; tuetur.
Quæ restat minor, & diues satis vbere terra est:
Sed non, Aetnæis vires quas conferat, illi.
Atque hæc ipsa tamẽ iam quondã exstincta fuisset,
Ni furtim aggeneret secretis callibus humor
Materiam, siluamq; suam, pressoq; canali
Huc illuc ageret ventos, & pasceret igneis.
Sed melius res nota ipsa est, spectataq; veris
Occurrit signis: nec tentat fallere pestem.
Nam circa latera, atq; imis radicibus Aetna
Candenteis efflat lapides, disiectáque saxa
Intereunt venis, manifestò vt credere possis

Pabula,

Pabula, & ardenti caussam lapidem esse molarem:
Cuius defectus ieiunus colligit ignis.
Ille vbi collegit flammas, iacit & simul ictu
Materiam accendit, cogitq; liquescere secum,
Haud equidem mirum factu, quòd cernimus extrà.
Si lenitur opus, restat magis: vritur illic,
Sollicitatq; magis vicina incendia saxum,
Certaq; venturæ præmittit pignora flammæ.
Nam simul atque mouet curis, turbamq; minutus
Diffugit: extemploq; solum trahit, ictaq; ramis,
Et graue sub terra murmur demonstrat, & igneis.
Tum pauidum fugere, & sacris tum credere rebus,
Parêre & tuto speculaberis omnia colli.
Nam subito efferuent onerosa incendia raptis:
Accensæ subeunt moles, truncæq; ruinæ:
Prouoluunt, atque atra sonant examina arenæ:
Nec recipit flammas mons. hîc defessus anhelat,
Atque aperit se hostis, decrescit spiritus illic.
Haud aliter, quàm cùm læto deuicta tropæo
Prona iacet campis acies, & castra sub ipsa.
Tum si quis lapidum summo pertabuit igni:
Asperior sopita, & quadam sordida fax est:
Qualem purgato cernes discedere ferro.
Verùm vbi paullatim exsiluit sublata caducis
Congeries saxis, angusto è vertice surgunt.
Sic veluti in fornace lapis torretur, & omnis
Exuitur penitus venis, subit altius humor
Amißis opibus, leuis sine pondere pumex
Excoquitur: liquor ille magis seruare, magisq;
Fulminis in speciem mitis procedere tandem
Incipit,

Incipit, & primis demittit collibus vndas:
Illæ paullatim bis sena in millia pergunt.
Quippe nihil reuocat, curtis nihil ignibus obstat:
Nulla tenet frustra moles: simul omnia pugnant.
Nunc siluas, rupesq; vorant hæc tela, solumq;.
Ipsa adiutat opes, facileisq; sibi induit annos.
Quòd si fortè cauis cunctatus vasibus hæsit,
Vtpote inæqualeis voluens perpascitur agros,
Ingeminat fluctus, & stantibus increpat vndis.
Sicut cùm curuo rapidum mare cernitur æstu,
Ac primum tenuis sinus agit vlteriores
Progrediens latè diffunditur, & succernens.
Flumina consistunt ripis, ac frigore durant,
Paullatimq; ignes coëunt, ac flammea meßis.
Exuritur facies tunc prima: vt quæq; rigescit,
Effumat moles, atque ipso pondere tracta
Voluitur ingenti strepitu, præcepsq; sonanti,
Cùm solido inflexa est, pulsanteis dißipat ictus,
Et quà disclusa est, candenti robore fulget,
Et micat examen plagis ardentia saxa.
Scintillat procul esse fide, procul esse ruentes.
Incolumi feruore cadunt. verùm impetus ignes
Si fumant quondam vt ripas traiecerit amnis:
Vix cunctis quisquam fixo dimouerit illas.
Vicenos persæpe dies iacet obruta moles.
Sed frustra certis disponere singula caußis
Tentamus, si firma manet tibi fabula mendax,
Materiam vt credas aliam, furere igne fauillam,
Plurima proprietate simul concrescere: sicq;
Commistum vento flagrare bitumine sulfur.

Nam

crustam *Nam post *exhaustam cretam quoq; robora fundit:*
Et figulos huic esse fidem. dein frigoris vsu
Duritiem reuocare suam, & constringere venas.
Sed signum commune leue est, atque irrita caussa,
Quæ trepidat: verum vbi certo pignore constat.
Nam velut arguti natura est æris & ignis,
Cùm domitum constat, eademq;, & robore saluo,
Vtranque vt poßis æris cognoscere portam:
Haud aliter lapis ille tenet, seu fortè madenteis
Effluit in flammas, seu sit securus ab illis:
Conseruatq; notas, nec vultu perdidit igneis.
Quin etiam externam multis color ipse resoluit,
Non odor, aut leuitas. putris magis ille magisq;
Vna operis facies, eadem perq; omnia terra est.
Nec tamen inficior lapides ardescere certos,
Interius furere accensos: hæc propria virtus.
Quin ipsis quædam Siculi cognomina saxis
Imposuere: Fricas etiam ipso nomine signant
Fusilium esse notas. nunquam tamen illa liquescunt,
Quamuis materies foueat succosior intus,
Nec penitus venæ fuerint commissa molari.
Quòd si quis lapidis miratur fusile robur:
Cogitet obscuri verißima dicta libelli
Heracleiti, & ibi nihil insuperabile gigni,
Omniaq; e^t *Omnia quæ rerum natura semina iacta.*
Sed nimium hoc mirum: densißima corpora sæpe,
Et solido vicina, tamen compescimus igni.
Non animos æris flammis succumbere cernis?
Lentitiem plumbi? non exuit? ipsaq; ferri
Materies prædura, tamen subuertitur igni,

Spissaq;

Spissaq; suspensis fornacibus aurea saxa
Exsudant pretium. quaedam fortasse profundo
Incomperta iacent, similiq; obnoxia sorti.
Nec locus ingenio est: oculi te iudice vincent.
Nec lapis ille riget perculsus, & ignibus obstat,
Si paruis torrere velis: caeloq; patenti
Candentem, pressumq; agedum fornace coërce:
Nec sufferre potest, nec saeuum durat in hostem:
Vincitur, & soluit vires, captusque liquescit.
Quae maiora putas autem tormenta moueri
Posse manu? quae tanta putas incendia nostris
Sustentari opibus, quantis fornacibus Aetna
Vritur, à sacro nunquam non fertilis igne?
Sed non qui nostro feruet moderatior vsu,
Sed caelo propior: vel quali Iupiter ipse
Armatus flamma est: his viribus additus ingens
Spiritus, adstrictis elisus faucibus: vt, cùm
Fabriles operae rudibus contendere massis
Festinant, igneis quatiunt, folleisq; trementeis
Exanimant, pressosq; instigant agmine ventos.
Haec operis fama est. sic nobilis vritur Aetna.
Terra foraminibus vires trahit, vrget in arctum,
Spiritus incendi viuit per maxima saxa.
*Magnificas *laudes, operosaq; visere templa* *alea
Diuitijs hominum, aut sacra memorare vetusta
Traduce materia, & tetris per proxima fatis
Currimus, atque auidi veteris mendacia famae
Eruimus, cunctasque libet percurrere genteis.
Nunc iuuat Ogygijs circundata moenia Thebis,
Cernere, quae & fratres: ille impiger, ille canorus

Nam quando ruptis excanduit Aetna cauernis,
Et velut euersis penitus fornacibus ignes,
Et vecta in longum rapidis feruoribus vnda:
Haud aliter sæuo quàm cùm Ioue fulgurat æther,
Et nitidum obscura cælum caligine torquet.
Ardebant aruis segetes, & mollia culta
Iugera cum dominis, siluæ, collésque virentes.
Vix dum castra putant hostem mouisse, tremebant:
Et iam finitimæ portas euaserat vrbis.
Tum verò, vt cuique est animus, viréſque, rapina
Tutari conantur opes. gemit ille sub aura:
Colligit ille arma, & stulta ceruice reponit.
Defectum raptis illum sua carmina tardant.
Hic velox nimium properat sub pondere pauper:
Et quod cuique fuit cari, fugit ipse sub illo.
Sed non incolumis dominum sua præda secuta est.
Cunctanteis vorat ignis, & vndique torret auaros,
Consequitur fugisse ratos, & præmia captis
Concrepat, ac nullis parsura incendia pascunt,
*Vel solis parsura *pijs. nanque optima proles* deis.
**Amphinomus, fratérque, pari sub munere fortes;* Ita legit Mariangel⁹ Accursius in Diatriba in Ausonium.
Cùm iam vicinis streperent incendia tectis,
Adspiciunt pigrumq; patrem, matrémque, senémque,
Eheu defessos posuisse in limine membra.
Parcite auara manus, dites attollite prædas:
Illis diuitiæ solæ, matérque, patérque:
Hanc rapiunt prædam, mediúmque exire per ignem
Ipso dante fidem properant. ô maxima rerum,
Et meritò pietas, homini tutissima virtus.
Erubuere pios iuuenes attingere flammæ:

Et quacunque ferunt illi vestigia, cedunt.
Felix illa dies, illa est innoxia terræ.
Dextra sæua tenent, læuáque incendia feruent.
Ille per obliquos ignes, fratérque triumphans,
Tutus vterque pio sub pondere sufficit illa:
Et circa geminos auidus sibi temperat ignis.
Incolumes abeunt tandem, & sua Numina secum
Salua ferunt: illos mirantur carmina vatum.
Illéque se posuit claro sub nomine Ditis:
Nec sanctos iuueneis attingunt sordida fata:
Sed verè cessere domus, & iura piorum.

C. PEDONIS ALBINOVANI IN MAECENATIS OBI-*tum elegeia.*

DEfleram iuuenis tristi modò carmine fata:
Sunt etiam merito carmina danda seni.
Vt iuuenis deflendus erat tam candidus, & tam
Longiùs annoso viuere dignus auo.
Irreligatq; ratis nunquam defessa carina,
It, redit in vastos semper onusta lacus.
Illa rapit iuuenes prima florente iuuenta:
Non oblita rapit sed tamen illa senes.
Nec mihi Mæcenas tecum fuit vsus amici:
Lollius hoc ergo conciliauit opus.
Fidus erat nobis nam propter Cæsaris arma,
Cæsaris & similem propter in arma fidem.
Regis eras genus Etrusci: tu Cæsaris almi
Dextera, Romanæ tu vigil vrbis eras.

Onmia

Omnia cùm posses, tanto tam carus amico:
Te sensit nemo posse nocere tamen.
Pallade cum docta Phœbus donauerat arteis.
Tu decus, & laudes huius, & huius eras.
Vincit vulgareis, vincit Beryllus arenas,
Litore in extremo quas simul vnda mouet.
Quòd discinctus eras animo quoque, carpitur vnum:
Diluitur nimia simplicitate tua.
Sic illi vixere, quibus fuit aurea virgo:
Quæ bene præcinctos postmodo pulsa fugit.
Inuide, quid tandem tunicæ nocuere solutæ?
Aut tibi ventosi quid nocuere sinus?
Num minus vrbis erat custos, & Cæsaris hospes?
Num tibi non tutas fecit in vrbe vias?
*Nocte sub obscura quis te *spoliauit amantem?* violauit
Quis tetigit ferro durior ipse latus?
Maius erat potuisse tamen, nec velle triumphos:
Maior res, magnis abstinuisse, fuit.
Maluit vmbrosam quercum, Nymphasq; tanenteis,
Paucáque pomosi iugera certa soli.
Pieridas, Phœbúmque colens in mollibus hortis
Sederat argutas garrulus inter aueis.
Marmora Mæonij vincunt monumenta libelli:
Viuitur ingenio: cetera mortis erunt.
Quid faceret? defunctus erat, comes impiger idem,
Miles & Augusti fortis, & vsque pius.
Illum Piscosi viderunt saxa Pelori
Ignibus hostilis reddere ligna ratis.
Puluere in Emathio fortem videre Philippi.
Quàm tunc ille tener! quàm grauis hostis erat!

Cùm freta Niliacæ texerunt lata carinæ,
Fortis erat circum, fortis & ante Ducem.
Militis Eoi fugientis terga secutus,
Territus ad Nili dum fugit ille caput,
Pax erat. hæc illos laxarunt otia cultus.
Omnia victores Marte sedente decent.
Accius ipse lyram plectro percußit eburno,
Postquam victrices conticuere tubæ.
Hic modò miles erat, ne poßet femina Romam
Dotalem stupri turpis habere sui.
Hic tela in profugos (tantùm curuauerat arcum)
Misit ad extremos exorientis equos.
Bacche, coloratos postquam deuicimus Indos,
Potasti galea dulce iuuante merum.
Et tibi securo tunicæ fluxere solutæ:
Te puto purpureas tunc habuisse duas.
Sum memor, & certè memini sic ducere thyrsos
Brachia purpurea candidiora niue.
Et tibi thyrsus erat gemmis ornatus, & auro:
Serpentes ederæ vix habuere locum.
Argentata tuos etiam sandalia talos
Vinxerunt certè: nec, puto, Bacche negas.
Molliùs es solito mecum tum multa locutus,
Et tibi consultò verba fuere noua.
Impiger Alceide multo defuncte labore,
Sic memorant curas te posuiße tuas.
Sic te cum tenera lætum lusiße puella
Oblitum Nemeæ, iámque Brimanthe tui.
Vltra nunquid erat? torsisti pollice fusos:
Lenisti morsu læuia fila parum.

Percußit crebros te propter Lydia nodos.
Te propter dura ſtamina rupta manu.
Lydia te tunicas iußit laſciua fluenteis
Inter lanificas ducere ſæpe ſuas.
Claua toroſa tibi pariter cum pelle iacebat,
Quam pede ſuſpenſo percutiebat Amor.
Quis fore credebat,premeret cùm iam impiger infans
Hydros ingenteis vix capiente manu?
Cum'ue renaſcentem tereret velociter Hydram?
Frangeret immaneis vel Diomedis equos?
Vel tribus aduerſis communem fratribus aluum,
Et ſex aduerſas ſolus in arma manus?
Fudit *Aloidas poſtquam dominator Olympi, & Eolidas
Dicitur in nitidum procubuiſſe *diem: bouem:
Atque aquilam miſiſſe ſuam,quæ quæreret,ecquis
Poſſet amaturo vina referre Ioui:
Valle ſub Idæa dum te formoſe ſacerdos
Inuenit,& preſſò molliter vngue rapit.
Sic eſt:victor amet,victor potiatur in vmbra,
*Victor odorata dormiat inq; roſa. Victus
*Victorem victus metuat:metus imperet illi, Victus aret, victúſq; metat,
Membra nec in ſtrata ſternere diſcat humo.
Tempora diſpenſant vſus,& tempora cultus:
Hæc homines,pecudes,hæc moderantur aueis.
Lux eſt,taurus arat:nox eſt,requieſcit.arator,
Liberat emerito feruida colla boui.
Conglaciantur aquæ:ſcopulis ſe condit hirundo:
Verberat egelidos garrula Vere lacus.
Cæſar amicus erat:poterat vixiſſe ſolutè,
Cùm iam Cæſar idem,quod cupiebat,erat:

Indulsit meritò: non est temerarius ille.
Vicimus: Augusto iudice dignus erat.
Argo saxa pauens postquam Scylleia legit,
Cyaneósque metus iam religanda ratis:
mutauerat arietis agno *Viscera dissecti *mutauit in arietis agnum*
Aeetias, Medea Aeetæ regis Colchorū filia. **Aetias, & succis omne perita suis.*
His te Mæcenas iuuenescere posse decebat.
Hæc vtinam nobis Colchidos herba foret.
Redditur arboribus florens reuirentibus ætas:
Ergo non homini, quod fuit antè, redit?
Viuacésque magis ceruos decet esse pauenteis,
Si quorum in torua cornua fronte rigent?
Viuere cornices multos dicuntur in annos:
Cur nos angusta conditione sumus?
Pascitur Auroræ Tithonus nectare coniux:
Atque ita iam tremulo nulla senecta nocet.
Vt tibi vita foret semper medicamine sacro,
Te vellem Auroræ complacuisse virum.
Illius aptus eras croceo recubare cubili.
Et modò puniceo rore leuante torum:
su iungere *Illius aptus eras roseas *adiungere bigas.*
Tu dare purpurea lora regenda manu;
Tu mulcere iubam, cùm iam torsisset habenas
Procedente die respicientis equi.
Quæsiuere tori iuuenem sic Hesperon illum
Quem nexum medio soluit in igne Venus.
Quem nunc in fuscis placida sub nocte nitentem
Luciferum contra currere cernis equis.
Hic tibi Corycium, casias hic donat olenteis.
Hic è palmiferis balsama missa iugis.

Nunc

Nunc pretium candoris habes: nunc redditus vmbris,
Te sumus obliti decubuisse senem.
Ter Pylium fleuere sui, ter Nestora canum:
**Dicebant tamen hunc non satis esse senem.* *Dicebātque tamen non
Nestoris annosi vixisses secula, si me
Dispensata tibi stamina mente forent.
Nunc ego quid possum? tellus leuis ossa teneto,
Pendula librato pondus & ipsa tuum:
Semper serta tibi dabimus, tibi semper odores:
Non vnquam sitiens, florida semper eris.
Sic est Mæcenas fato veniente locutus,
Frigidus, & iam iam cùm moriturus erat.
Méne, inquit, iuuenis primæui Iupiter ante
Augustam Bruti non cecidisse fidem?
Pectore maturo fuerat puer, integer æuo,
Et magnum magni Cæsaris illud opus.
Discedo: vellémque prius. non omnia dixit,
Inciditq́; pudor, quæ propè dixit amor.
Sed manifestus erat moriens: quærebat amatæ
Coniugis amplexus, oscula, verba, manus.
Si tamen hoc satis est, vixi te Cæsare amico:
Et morior, dixit, dum moriórque, satis.
Mollibus ex oculis aliquis tibi procidet humor,
Cùm dicar subita voce fuisse tibi.
Hoc mihi contingat: iaceam tellure sub æqua:
Nec tamen hoc vltra me potuisse velim:
Sed meminisse velim. viuam sermonibus: illic
Semper ero: semper si meminisse voles.
Et decet, & certè viuam tibi semper amicus:
Nec tibi qui moritur, desinit esse tuus.

Ipse ego quidquid ero cineres, intérque fauillas,
quoque *Tunc *ego non potero non memor esse tui.*
Exemplum vixi te propter molle beate:
Vnus Mæcenas téque ego propter eram.
Arbiter ipse fui: volui, quod contigit esse:
Pectus eram verè pectoris ipse tui.
Viue diu mi care senex: pete sidera serò:
Est opus hoc terris: te quoque velle decet.
Et tibi succrescant iuuenes bis Cæsare digni,
Et tradant porrò Cæsaris vsque genus.
Sic secura tibi cùm primùm Liuia coniux,
Expleat amißi munera rupta gener.
Cùm Deus in terris Diuis insignis auitis,
Te Venus in patrio collocet alma sinu.

P. VIRGILII MARONIS
EPIGRAMMATA.
Laudes hortuli.

Iambici Senarij.

ADeste Musæ, maximi proles Iouis:
Laudes feracis prædicemus hortuli.
Hortus salubres corpori præbet cibos,
Variósque cultus sæpe cultori refert:
Olus suaue, multiplex herbæ genus,
Vuas nitenteis, atque fetus arborum,
Non desit hortis & voluptas maxima,
Multisq; mista commodis iucunditas.
Aquæ strepentis vitreus lambit liquor:
Sulcóque ductus, irrigat riuus sata.
Flores nitescunt discolore gramine,

Pinguntq;

Pinguemq́; terras gemmeis honoribus.
Apes susurro murmurant grata leui,
Cùm summa florum, vel nouos rores legunt.
Fecunda vitis coniuges vlmos grauat,
Textásue inumbrat pampinis arundines.
Opaca præbent arbores vmbracula,
Prohibéntque densis feruidum Solem comis.
Aues canoros garrulæ fundunt sonos,
Et semper auras cantibus mulcent suis.
Oblectat hortus, aduocat, pascit, tenet,
Animóque mæsto demit angores graueis.
Membris vigorem reddit, & visum capit.
Refert labori pleniorem grátiam:
Tribuit colenti multiforme gaudium.

De Venere, & vino.

Nec Veneris, nec tu vini capiaris amore:
Vno nanque modò vina, Venúsque nocent.
Vt Venus eneruat vires: sic copia Bacchi,
Et tentat gressus, debilitátque pedes.
Multos cæcus amor cogit secreta fateri:
Arcanum demens detegit ebrietas.
Bellum sæpe parit ferus exitiale Cupido:
Sæpe manus itidem Bacchus ad arma vocat.
Perdidit horrendo Troiam Venus improba bello:
At Lapithas bello perdis Iacche graui.
Denique cùm menteis hominum furiarit vterque,
Et pudor, & probitas, & metus omnis abest.
Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum:
Ne te muneribus lædat vterque suis.

Vina sitim sedent: gnatis Venus alma creandis
Seruiat. hos fineis transiluisse nocet.

De Liuore.

Carmē Phalæcium.

Liuor, tabificum malis venenum,
Intactis vorat ossibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem.
Quòd quisquis furit, inuidétque forti,
Vt debet, sibi pœna semper ipse est.
Testatur gemitu graueis dolores,
Suspirat, fremit, incutitq; denteis:
Sudat frigidus intuens quod odit.
Effundit mala lingua virus atrum.
Pallor terribilis genas colorat.
Infelix macies renudat ossa.
Non lux, non cibus est suauis illi:
Nec potus iuuat, aut sapor Lyæi:
Nec si pocula Iupiter propinet,
Aut hæc porrigat, & ministret Hebe,
Aut tradat Ganymedes ipse nectar:
Non somnum capit, aut quiescit vnquam.
Torquet viscera carnifex cruentus,
Vesanos tacitè mouet furores,
Intentans animo faces Erinnys.
Lethalis, Tityiq; vultur intus,
Qui semper lacerat, comestq; mentem.
Viuit pectore sub dolente vulnus:
Quod Cheironia nec manus leuarit,
Nec Phœbus, sobolésue clara Phœbi.

De cantu Seirenum.

Seirenes varios cantus Acheloïa proles,

Et solitæ miseros ore ciere modos.
Illarum voces, illarum Musa mouebat
Omnia quæ Thymele carmina dulcis amat:
Quod tuba, quod litui, quod cornua rauca querũtur,
Quódque foraminibus tibia mille sonat,
Quódque leues calami, quod suauis cantat Aëdon,
Quod lyra, quod cytharæ: quod moribundus olor.
Illectos nautas dulci modulamine vocis
Mergebant auidæ fluctibus Ionijs.
Sanguine Sisyphio generatas magnus Vlysses
Hac tutos sola præstitit arte suos:
Illeuit cera sociorum callidus aureis:
Atque suas vinclis præbuit ipse manus.
Transiluit scopulos, & inhospita litora classis:
Illæ præcipites desiluere freto.
Sic blandas vocisq; notas, & carmina vicit:
Sic tandem exitio monstra canora dedit.

De Natali die.

Clarus inoffenso procedat lumine Titan,
Lætificusq; dies eat omnibus æthere puro.
Vosq; simul iuuenes animis, & voce fauentes
Concelebrate diem votis felicibus almum:
Prosper vt is semper redeat, vatiq; quotannis
Asinenidæ referant alacres sua munera nati.

De Orpheo.

Threïcius quondam vates fide creditur canora
Mouisse sensus aerium ferarum
Atque amnes tenuisse vagos,
Et surda cantu concitasse saxa.

Suauisonósque modos testudinis arbores secutæ
Vmbram feruntur præbuisse vati.
Sed placidis hominum dictis fera corda mitigauit,
Doctáque vitam voce temperauit:
Iustitiam docuit; cœtu quoque congregauit vno,
Moresque agrestes expoliuit Orpheus.

De ludo.

Sperne lucrum: vexat mentes vesana libido.
Fraude carete graues, ignari credite doctis.
Lusuri nummos, animos quoque ponere debent.
Pone malas, quoties ludendo vinceris, iras.
Ludite securi, quibus æs est semper in arca.
Si quis habet nummos veniens, exibit inanis.
Lusori cupido semper grauis exitus instat.
Sancta probis pax est: irasci desine victus.
Nullus vbique potest felici ludere dextra.
Initio Furiis ego sum **Principio Furijs Ira est tribus addita quarta,*
Plecte truces animos, vt verè ludere possis.
Ponite maturè bellum, precor, iráque cesset.

De littera Y.

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilémque aditum primum spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed vltima meta
Præcipitat captos, voluitq; per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudémque, decúsque parabit.
At qui desidiam, luxumq; sequetur inertem,
Dum

Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis, inopsq; simul miserabile transiget æuum.

De XII. laboribus Herculis.

Compressit Nemeæ primùm virtute Leonem.
Exstincta est anguis, quæ pullulat, Hydra secundò.
Tertius euictus sus est Erymanthius ingens.
Cornibus auratis Ceruum necat ordine quarto.
Deijcit horrisono quintò Stymphalidas arcu.
Abstulit Hippolytæ sextò sua vincula victæ.
Septimus Augiæ stabulum labor egerit vndis.
Octauò domuit magno luctamine Taurum.
Tum Diomedis equos nonò cum Rege peremit.
Geryonem decimò triplici cum corpore vicit.
Vndecimò abstractus vidit noua Cerberus astra.
Postremò Hesperidum victor tulit aurea mala.

De Musarum inuentis.

Cleo gesta canens transactis tempora reddit.
Melpomene Tragico proclamat mæsta boatu.
Comica lasciuo gaudet sermone Thaleia.
Dulciloquis calamos Euterpe flatibus vrget.
Terpsichore affectus citharis mouet, imperat, auget.
Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu.
Carmina Calliope libris Heroica mandat.
Vranie cæli motus scrutatur, & astra.
Signat cuncta manu: loquitur Polymneia gestu.
Mentis Apollineæ vis has mouet vndique Musas.
In medio residens complectitur omnia Phœbus.

De eisdem prorsa oratione.

Clio Historias inuênit, Melpomene Tragœdias, Thaleia Comœdias, Euterpe Tibias, Terpsichore

Psalte

Psalterium, Erato Geometriam, Calliope Litteras, Vrania Astrologiam, Polymneia Rhetoricam.

DE IMAGINE IN VNDA DISTICHA.

*

Redditur effigies liquida spectantis in vnda:
Qualis in aduerso speculorum cernitur orbe.

Formam Obiecti qualis videtur.

**Formas pura refert oculis spectantibus vnda:*
**Obiecto quales speculi fulgore *videntur.*

Fontis aquæ reddunt simulacra imitantia verum:
Qualia læue refert speculi cùm cernimus æquor.

Exprimit oppositas immobilis vnda figuras:
Læuati qualeis speculi nitor ipse remittit.

Apparet mendax illimi fonte figura:
Qualem reiectat speculi nitidissimus orbis.

Vnda quieta refert alto de gurgite formas:
Ac veluti speculum nitido splendore coruscat.

Spectantis faciem mundissimus assimilat fons:
Sicut in opposito speculi solet æquore cerni.

Forma repercussus liquidarum fingit aquarum:
Qualeis purifico speculorum ex orbe reducit.

Fontibus in liquidis simplex generatur imago:
Vt solet à speculo facies splendente referri.

Effigies

Effigies liquido respondet ab æquore fontis:
Qualis & à speculo simulatrix vmbra resultat.

Effingit species purissimus humor aquarum:
Plana velut speculi viuas imitantia formas.

Fonte repulsatur depicta tuentis imago:
Seu leui in speculo solet apparere figura.

DE AMNE GLACIE CONCRETO DISTICHA.

*

Quà ratis egit iter, iuncto boue plaustra trahuntur:
Postquam tristis hiems frigore vinxit aquas.

Sustinet vnda rotam, patulæ modò peruia puppi:
Vt concreta gelu marmoris instar habet.

Quas modò plaustra premunt vndas, ratis ante secabat:
Postquam brumali diriguere gelu.

Vnda rotam patitur, celerem nunc passa carinam:
In glaciem solidam versus vt amnis abit.

Quæ solita est ferre vnda rateis, fit peruia plaustris:
Vt stetit in glaciem marmore versa nouo.

Semita fit plaustro, quà puppis adunca cucurrit:
Postquam frigoribus bruma coëgit aquas.

Orbita signat iter, modò quà cauus alueus exit:
Strinxit aquas teneres vt glacialis hiems.

Amnis iter plauſtro dat, qui dedit antè carinæ:
Duruit vt ventis vnda, fit apta rotis.

Plauſtra boues ducunt, quà remis acta carina eſt:
Poſtquam diriguit craſſus in amne liquor.

Vnda capax ratium plauſtris iter algida præbet:
Frigoribus ſæuis vt ſtetit amnis iners.

Plauſtra viam carpunt, quà puppes ire ſolebant:
Frigidus vt Boreas obſtupefecit aquas.

DE IRIDE TRISTICHA.

Thaumantis proles varianti veſte figuras,
Multicolor picto per nubila deuolat arcu:
Cùm Sol ardenteis radios in nubila iecit.

Cùm Sol horrifico nimbos fulgore repleuit:
Apparet varij radijs diſtincta coloris
Iris, & inſigni decorat curuamine cælum.

Clara ſub æthereis fulget Thaumantia proles
Nubibus, vt radijs pluuium Sol attigit imbrem,
Et picturato cælum velamine cingit.

Diſcolor æthereis apparet nubibus Iris:
Poſtquam flammiferi rapuerunt lumina Solis,
Et cælum varijs miranda coloribus ornat.

Imbriferas nubeis radijs vbi contigerit Sol:
Luce ſub aduerſa varios iacit vnda colores:
Dicitur hæc Iris picto ſpectantibus arcu.

Dum

Dum nubes radijs tetigit fulgentibus atras
Phœbus, & aduerso lumen resplenduit imbri,
Tunc Iris vario circundat nubila cinctu.

Mirifico nubes ambit Thaumante creata:
Quas cùm ex aduerso tetigit rota fulgida Solis,
Tum iacit insigneis per nubila densa colores.

Nuntia Iunonis vario decorata colore,
Aethera nubificum complectitur orbe decore:
Cùm Phœbus radios in nubem iecit aquosam.

Nubila cùm Phœbus perfudit lumine claro:
Tum fit vt humor aquæ suffulgeat, atque colores
Sub varia specie iaciat mirabilis arcus

Cùm radijs imbres, & aquarum pendulus humor
Frangitur: apparet, quam Græcia nominat, Iris,
Multorum insignis vario splendore colorum.

Iris habet varios subiecta luce colores:
Quam Sol imbrifera fulgens de nube creauit,
Cùm pepulit radijs obstantia nubila claris.

Luce repentina cùm Sol impleuit aquosas
Aduersus nubes: effulget protinus Iris
Picta veste decens, & multicoloribus alis.

DE ORTV SOLIS TETRASTICHA.

Aurora Oceanum croceo velamine fulgens

Liquerat & bijugis vecta rubebat equis.
Luce polum nitida perfudit candidus orbis,
Et clarum emicuit Sole oriente iubar.

Roscida puniceo Pallantias exit amictu,
Astrigerum inficiens luce oriente polum.
Sol insigne caput radiorum ardente corona
Promit, ab æquoreis Tethyos ortus aquis.

Extulit Oceano caput aureus igniferum Sol,
Fugerunt toto protinus astra polo.
Concessere Deo tenebræ, rebusq; colores
Lux iterum cunctis reddidit alma suos.

Tithoni coniux roseo sub lumine terras
Inficit, & cælum lutea sidereum:
Cùm Sol igniferos currus è gurgite magno
Sustulit, & claris astra fugauit equis.

Nox abit astrifero velamine cincta micanti,
Et redigit stellas, exoriturq; dies.
Emicat Oceano Phœbi rota clara relicto:
Illustrata nitent lumine cuncta suo.

Aurea fulgebat roseis Aurora capillis,
Et matutino rore madebat humus:
Tethyos vndiuagæ cùm prosilit æquore Titan,
Flammiferos vultus ore micante ferens.

Exoritur Phœbus perfundens luce nitenti
Et maria, & terras, stelliferumq; polum:
Astraq; cesserunt fulgentia crinibus aureis,
Et nox sidereas occulit atra faces.

Sol oriens, currusq́; suos è gurgite tollens
Oceani claro reddidit orbe diem:
Flammiferumq́; iubar, terræq́; poloq́; reduxit,
Et pepulit radijs astra repentè suis.

Memnonis vt genitrix infecerat humida cælum:
Et roseis manibus sidera dispulerat:
Phœbus Atlanteis è fluctibus aureus orbem
Sustulit igniferum, luxq́;, diesq́; redit.

Præuia flammiferi currus Aurora rubebat,
Extuleratq́; alto gurgite Phœbus equos:
Noctiuagosq́; simul radijs flagrantibus igneis
Depulerat cælo, reddideratq́; diem.

Vix Aurora suo rubefecerat æthera curru,
Summaq́; canebat roribus herba nouis:
Prosilit è medijs candens rota Tethyos vndis,
Et vaga cesserunt sidera Solis equis.

Surgit ab Oceano Tithoni fulgida coniux,
Et veste ab rosea subruit ipsa pedes:
Tum Phœbus radijs rutilum fulgentibus orbem
Depulit è tenebris, noxq́; peracta fuit.

DE SIGNIS CAELESTIBVS HEXASTICHA.

Primus adest aries, Taurusq́; insignibus auro
Cornibus, & Fratres, & cancer aquatile signum,
Tum Leo terribilis Nemees, atque innuba Virgo.
Libra subit, caudaq́; Animal quod dirigit ictum,

Armatusq; arcu Cheiron, & corniger Hircus.
Piscis in anno. Fusor aquæ simul, & fulgenti *lumine Pisces.

al. alueo. Proditor proditor *Portitor est Helles, & *portitor Europæus:
Et gemini Iuuenes, & pressus ab Hercule Cancer,
Horrendusq; Leo sequitur, cum Virgine sancta,
Libraq; lance pari, & violentus acumine caudæ:
Inde Sagittiferi facies senis, & Capricornus,
Et qui portat aquam Puer vrniger, & duo Pisces.

Signorum princeps Aries, & Taurus, & vnà
Tyndaridæ Iuuenes, & feruida bracchia Cancri,
Herculeusq; Leo Nemeæ pauor; almaq; Virgo:
Libra iugo æquali pendens, & Scorpius acer,
Centaurusq; senex Cheiron, & cornua Capri,
Et Iuuenis gestator aquæ, Piscesq; supremi.

Corniger astrorum ductor, Taurusq; secundus:
Tum sidus Geminum, & Cancri gemmantis imago,
Truxq; Leo, & Virgo, quæ spicea munera gestat,
Et Libram, quam Cæsar habet, Chelæq; minaces,
Atque arcu pollens, & salsi gurgitis Hircus.
Vrnaq; nimbiferi, Piscesq; nouissima forma.

Dux Aries, & frons Tauri metuenda minacis,
Et Ledæ soboles, & Cancri torridus ignis,
Terribilisq; Leo, species quoque Virginis almæ,
Momentumq; sequens, caudaq; Timendus adunca:
Hinc Tendens arcum, liquidi Caper æquoris inde,
Troianusq; Puer, geminiq; sub æthere Pisces.

Nubigenûm iuuenum vector, Tauriq; trucis frons,

Et

Et Proles duplex Iouis, & Nepa torrida flammis:
Aestifer inde Leo iusta cum Virgine fulgens:
Quam sequitur Libra & violenta cuspide Saeuus.
Semifer Arcipotens subit, & Capricornus aquosus,
Et cui nomen aquae faciunt, Piscesq; gemelli.

Corniger in primis Aries, & corniger alter
Taurus: item Gemini, sequitur quos Cancer adustus,
Terribilisq; Ferae species, & iusta Puella:
Libra simul, nigrumq; Ferens in acumine virus,
Centaurusq; biformis adest, pelagiq; Procella,
Atque amnem Fundens, & Pisces sidus aquosum.

Corniger Ductor gregis, Europae quoque Vector,
Et duo Tyndaridae: tum Cancer Sole perustus,
Herculeaq; manu pressus Leo, & optima Virgo:
Hinc Trutinae species venit, armatusq; veneno
Scorpius, atque Sagittifer, aequoreiq; Capri frons,
Quiq; vrnam gerit, & Pisces duo signa sub vno.

Principium signis ouium Sator: inde Iuuencus,
Progenies duplex, & aquarum Cancer alumnus,
Pressa sub Herculeis manibus Fera, iustaq; virgo.
Libra subest, caudaq; Ferens lethale venenum:
Tum geminus Cheiron, & Corniger aequoris alti,
Dilectusq; Ioui puer, & duo sidera Pisces.

Dux gregis, & placidu pandens subit aethera Taurus,
Germaniq; pares, & Cancro iam comes aestus,
Atque Leo primus labor Herculis, & pia Virgo.
Libra comes sequitur, minitans & Scorpius ictu,
Et qui tela gerit Centaurus, & aequoris Hircus:

Deucalionis Aquæ, & Pisces postrema figura.

Velleris aurati fulget Pecus aurea cælo:
Zetus, & Amphion, Cancriq; figura calentis.
Insequitur Leo sæuus, & almæ virginis astrum.
Hinc æquale iugum, caudaq; Venenifer vnca,
Centaurusq; minax arcu, & Neptunia proles,
Quiq; refundit aquas, & Pisces vltimus ordo.

DE QVATVOR ANNI TEMPESTATIBVS, TETRASTICHA.

Vere sinum tellus aperit, floresq; ministrat.
Tempore Solis ager messeis fert pinguis opimas.
Fecundos Autumne lacus de vitibus imples.
Vis Hiemis glacie currenteis alligat vndas.

Frigoribus pulsis nitidum Ver æthera mulcet.
Scindit agros Aestas Phœbeïs ignibus ardens.
Autumno dat Hiems mistum vicina teporem.
Albenteis hæc durat aquas, & flumina nectit.

Ver pingit vario gemmantia prata colore.
Ignea vestit agros culmis Cerealibus Aestas.
Vitibus Autumnus turgenteis detrahit vuas:
Frigore at Hiberna est grauidus niue nubilus æther.

Vere Venus gaudet florentibus aurea sertis.
Flaua Ceres Aestatis habet sua tempora regna.
Vinifero Autumno summa est tibi Bacche potestas.
Imperium sæuis Hiberno tempore ventis.

Vere grauis fundit tellus cum floribus herbas.
Frugiferas aruis fert Aestas torrida messeis.
Pomifer Autumnus tenero dat palmite fructum.
Mox humus Hibernis albescit operta pruinis.

Vere nouo lætis decorantur floribus arua:
Ac riget Aestiuis hirsutus campus aristis.
Labra per Autumnum musto spumantia feruent.
Deponunt frondeis Hiemali frigore siluæ.

Ver placidum vario nectit de flore coronas.
Spicea serta gerit calidißima Solibus Aestas.
Temporaq; Autumni cingunt tua Bacche racemis.
Tristis Hiems monteis niueo velamine vestit.

Ver agrum gemmis nitidum stellantibus ornat:
At feruens Aestas pinguißima frugibus arua.
Mox Autumnali redolet vindemia fetu.
Frōde nemus malè nudat Hiems, amneisq; rigescunt.

Purpureo flores humus adfert Vere comanti.
At Cereris donis horrescunt arua per Aestum.
Bacche tuo tempus fluit Autumnale liquore.
Obtegitur tellus per frigora veste niuali.

Vere tepet picto Zephyris spirantibus aër.
Decrescunt celeres Aestiuis ignibus amnes.
Temperies Autumne fluit tua nectare dulci,
Perq; Hiemem lentus cælo niuis aduolat imber.

Veris honos tepidi floret, Vere omnia rident.
Arua sub æstiuis vndant horrentia flabris.
Vite coronatas Autumnus degrauat vlmos.

Decutit ipse rigor siluis Hiemalis honorem.

Flore solum vario depingit odoriferum Ver,
Falciferamq; deam messes remorantur in Aestu.
Dat musto grauidas Autumnus pomifer vuas.
Sithonia glacialis Hiems niue cana senescit.

lib. 2. Met. P. Ouidij Nasonis de iisdem.

Verq; nouum stabat cinctum florente corona,
Stabat nuda Aestas, & spicea serta gerebat,
Stabat & Autumnus, calcatis sordidus vuis,
Et glacialis Hiems, canos hirsuta capillos.

P. VIRGILII MARONIS IN LAVDEM AVGVSTI.

Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè:
Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.
Hos ego versiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

In eundem Monostichon.

Iupiter in cælis, Cæsar regit omnia terris.

In Balistam.

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
*Nocte, *dieq; tuum carpe viator iter.* — die tutum

In puerum formosum.

Dum dubitat Natura marem, faceretne puellam,
Factus es ô pulcer pæne puella puer.

Incerti auctoris.

Tarpeo quondam consedit culmine cornix:
Est bene, non potuit dicere: dixit, erit.

Incerti auctoris.

Littera rem gestam loquitur, res ipsa medullam
Verbi, quam viuax mens videt, intus habet.

Mors trium, incerti auctoris.

Sus, iuuenis, serpens, casum venere sub vnum:
Sus iacet ex ictu, pede serpens, ille veneno.

Anguis, aper, iuuenis, pereunt vi, vulnere, morsu:
Hic fremit, ille gemit, sibilat hic moriens.

Sus, serpens, iuuenis pariter periere vicissim:
Dente perit iuuenis, serpens pede, porcus ab ictu.

CAELII FIRMINIANI SIMPHOSII DE FORTVNA.

O Fortuna potens, quàm variabilis: Carmē choriambicum Asclepiadeum.
Tantum iuris atrox quæ tibi vindicas,
Euertisq; bonos, eligis improbos,
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iustos illa viros pauperie grauat:
Indignos eadem diuitijs beat.
Hæc aufert iuuenes, & retinet senes,
Iniusto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis adimit, transit ad impios.
Nec discrimen habet, rectáue iudicat,

Inconstans,

Inconstans, fragilis, perfida, lubrica.
Nec quos clarificat, perpetuò fouet:
Nec quos deseruit, perpetuò premit.

*Qu. Catulli.

Hæc v. epigr. veterum poëtarũ leguntur apud Agelliũ, Noctium Atticar. libr. 19. cap. 9.

Aufugit mî animus, credo, vt solet, ad Theotimum
Deuenit. sic est: perfugium illud habet.
Quid, si non interdixem, me illuc fugitiuum
Mitteret ad se intro? sed magis eijceret?
Ibimu' quæsitum: verùm ne ipsi teneamur,
Formido. quid ago? da Venu' consilium.

Eiusdem.

Constiteram, exorientem Auroram fortè salutans,
Cùm subitò à læua Roscius exoritur.
Pace mihi liceat cælestes dicere vestra:
Mortalis visus pulcrior esse Deo.

Valerij Aeditui.

Quid faculam præfers Phileros? qua nil opu' nobis.
hæc *Ibimus: *hîc lucet pectore flamma satis.*
Illam nam potis est vis sæua exstinguere venti,
Aut imber cælo candidu' præcipitans.
At contra hunc ignem Veneris, si non Venus ipsa,
Nulla est quæ possit vis alia opprimere.

Eiusdem.

Dicere cùm conor curam tibi Pamphila cordis,
Quid mî abs te quæram: verba labris abeunt.
Per pectus miserum manat subitò mihi sudor,
Si tacitus, subidus, duplo ideo pereo.

Porcij Licinij.

Custodes ouium, teneræq; propaginis agnum
Quæritis ignem? ite huc. quæritis? ignis homo est.

Si digito

Si digito attigero, incendam siluam simul omnem.
Omne pecus flamma est, omnia quæ video.

*C.Iulij Cæsaris. Germanici Augusti.

Thrax puer adstricto glacie dum ludit in Hebro:
Pondere concretas frigore rupit aquas.
Dúmque imæ partes rapido traherentur ab amne,
Abscidit heu tenerum lubrica testa caput.
Orba quod inuentum mater dum conderet vrna:
Hoc peperi flammis, cetera, dixit, aquis.

P.Ouidij Nasonis.

Cùm foderet ferro castum Lucretia pectus,
Sanguinis & torrens egrederetur, ait:
**Testetur cunctis me non violasse pudorem,* Accedant testes me non fuisse Tyranno: al. Procedãt testes
Ante virum sanguis, spiritus ante Deos.
Quàm bene producti pro me post fata loquentur,
Alter apud Maneis, alter apud Superos.

Incerti auctoris de Narcisso.

Hic est ille, suis nimium qui credidit vndis:
Narcissus vero dignus amore puer.
Cernis ab irriguo repetentem gramine ripam,
Vt per quas perijt, crescere possit aquas.

*Hadriani Imperatoris.

*Almo, Theon, Thyrsis, *nati sub monte Pelori,* Cytherij Sidonij de pastoribus. orti
Semine dispari li Laurente, Lacone, Sabina:
Vite Sabina, Lacon sulco, sue cognita Laurens.
*Almo puer, *pubesq; Theon, & Thyrsis ephebus.* iuuenisq;
Thyrsis oueis, vitulos Theon egerat, Almo capellas.
Canna Almo, Thyrsis stipula, Theon ore melodus.
Naïs amat Thyrsin, Glauce Almona, Nisa Theonem.
Nisa rosas, Glauce violas, dat lilia Naïs.

Eiusdem

Eiusdem de Amazonum pugna.

Vt belli sonuere tubæ, violenta peremit
Donin: *Hippolyte Teuthranta, Lyce *Clonon, Oebalum Alce.*
Oebalon ense, Cloon iaculo, Teuthranta sagitta.
Oebalus ibat equo, curru Clonus, & pede Theutras:
ac Clonus heros. *Plus puero Teuthras, puer Oebalus, & *Clonus infans.*
Figitur ora Clonus, latus Oebalus, ilia Teuthras.
Doridi *Carus Epo Teuthras, *Dorycli Clonus, Oebolus Idæ.*
Marsus *Argolicus Teuthras, *Mæsus Clonus, Oebalus Arcas.*

Pulicis antiqui Poëtæ de Hermaphrodito.

Dum mea me genitrix grauida gestaret in aluo,
Quid pareret fertur consuluisse Deos.
Mas est, Phœbus ait, Mars femina, Iunoq; neutrum:
Cumq; forem natus, Hermaphroditus eram.
Quærenti lethum sic Iuno ait: occidit armis,
Mars cruce, Phœbus aquis. sors rata quæq; fuit.
Arbor obumbrat aquas: ascendo: decidit ensis,
Quem tuleram: casu labor & ipse super.
Pes hæsit ramis, caput incidit amne: tuliq;
Femina, vir, neutrum, flumina, tela, crucem.

Acis.

Acidos hæc cernis montana cacumina busti,
Aequor & ex imis fluminis ire iugis.
Ista Cyclopei durant monumenta furoris,
Hic amor, hic dolor est candida nympha tuus.
Sed bene, si perijt, iacet hac sub mole sepultus.
Nomen & exsultans vnda perenne vehit.
Sic manet ille quidem, neque mortuus esse feretur,
Vitaq; per liquidas cærula manat aquas.

Tumulus Hectoris.

Defensor patriæ, iuuenum fortissimus Hector,
Qui murus miseris ciuibus alter erat,
Occubuit telo violenti victus Achillis,
Occubuere simul spesq; salusq; Phrygum.
Hunc ferus Aeacides circum sua mœnia traxit,
Quæ iuuenis manibus texerat antè suis.
O quantos Priamo lux attulit illa dolores.
Quos fletus Hecubæ, quos dedit Andromache!
Sed raptum pater infelix auroq; repensum
Condidit, & mærens accumulauit humo.

Tumulus Achillis.

Peleides ego sum, Thetydis notissima proles,
Cui virtus clarum nomen habere dedit:
Qui straui toties armis victricibus hosteis,
Inq; fugam solus millia multa dedi.
Hectore sub magno summa est mihi gloria cæso,
Qui sæpe Argolicas debilitauit opes,
Ille interfectus subijt me vindice pœnas,
Pergama tunc ferro procubuere meo.
Laudibus immensis victor super astra ferebar,
Hostilem pressi fraude peremptus humum.

VARIA P. VIRGILII MARONIS, OPERVMQVE EIVS PRAECONIA.

P. Virgilius Maro de seipso.

**Mæonium quisquis* **Romanus nescit Homerum,* Melli fluum Romanorũ
Me legat, & lectum credat vtrunque sibi.

Illius

Illius immensos miratur Græcia campos:
At minor est nobis, sed bene cultus ager,
Non miles, pastor, curuus nō desit: **Hîc tibi nec pastor, nec curuus deerit arator,*
Hæc Graijs constant singula, trina mihi.

Alcinoi.

De numero vatum si quis seponat Homerum,
Proximus à primo tum Maro primus erit.
Et si post primum Maro seponatur Homerum,
Quisq;, pro quicunque. *Longè erit à primo *quisque secundus erit.*

Cornelij Galli ad Augustum Cæsarem, de Æneide Virgilij.

Temporibus lætis tristamur, maxime Cæsar,
Hoc vno amisso, quem gemo Virgilium.
Sed vetuit relegi, si tu patiere libellos:
In quibus Aeneam condidit ore sacro.
Roma rogat, precibus totus tibi supplicat orbis,
Ne pereant flammis tot monumenta ducum.
Atque iterum Troiam, sed maior flamma cremabit.
Fac laudes Italûm, fac tua facta legi:
Aeneamq; suo fac maior nuntius ornet:
Plus fatis possunt Cæsaris ora Dei.

Octauij Augusti edictum de Aeneide Virgilij non abolenda.

Ergóne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in igneis,
Magnaq; doctiloqui morietur Musa Maronis?
Ah scelus indignum. soluetur littera diues?
duct ûmque operi seruabit amorē? *Et poterunt spectare oculi? nec parcere honori*
*Flammæ suo? *dignumq; operis seruare decorem?*
Pulcer **Noster Apollo veta: Musa prohibete Latinæ,*

Liber,

Liber, & alma Ceres succurrite. vester in armis
Miles erat, vester docilis per rura colonus.
Nam docuit, quid ver ageret, quid cogeret Aestas,
Quid daret autumnus, quid bruma nouissima ferret.
Arua reformauit: sociauit vitibus vlmos:
Curauit pecudes: apibus sua castra dicauit.
Hæc dedit vt pereant? ipsum si dicere fas est.
Sed legum seruanda fides: suprema voluntas
Quod mandat, fieriq; iubet, parêre necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quàm tot congestos noctésque diésque labores
*Hauserit vna dies, supremáque *iussa parentis* — verba superbus
*Amittant vigilasse suum. si fortè *furenti*
Errauit in morte dolor: si lingua locuta est
Nescio quid titubante animo, non sponte, sed altis
Expugnata malis: odio languoris iniqui
Si mens cæca fuit: iterum sentire ruinas
Troia suas, iterum cogetur reddere voces?
Ardebit miseræ post vulnera vulnus Elisæ?
**Hoc opus æternum ruet? & tot bella, tot enses* — Tam sacrũ soluetur opus? tot
In cineres dabit hora nocens, & perfidus error?
Huc huc Pierides nemorum per lustra loquaces
Tendite, & ardenteis igneis fluuialibus vndis
Mergite. ne pereat tam clari Musa Poëtæ,
Flammáque vanescat. viuat Maro clarus in orbe,
Ingratusq; sibi. sed quod malè iusserat ipse,
*Sit vetuisse meum: *sacer est post tempora vitæ,* — satis
**Sicq; erit æternum tota resonante Camena* — inmo sit
*Carmen, & *imperij diui sub nomine viuat,* — in populo
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

Alia exemplaria habent sic.

Huc huc Pierides date flumina cuncta sorores.
Exspirent ignes: viuat Maro doctus vbique,
Ingratusq; sui, studiorúmque inuidus orbi,
Et factus post fata nocens. quod iusserat ille,
Sit vetuisse meum. satis est post tempora vitæ.
Immo sit æternum tota resonante Camena
Carmen, & in populo Diui sub numine nomen.
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

Sulpicij Carthaginensis.

Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius Phrygium quæ cecinere Ducem.
Variúsque *Tucca vetat, *Varusq; simul: tu maxime Cæsar*
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit propè Pergamon igni,
Et pæne est alio Troia cremata rogo.

P. Ouidij Nasonis in laudem Aeneidos.

Et profugum Aenean altæ primordia Romæ:
Quo nullum Latio clarius exstat opus.

Eiusdem ad Augustum.

Et tamen ille tuæ felix Aeneidos auctor,
Contulit in Tyrios arma, virúmque toros,
Phyllidis hic idem, teneræq; Amaryllidis igneis,
Bucolicis iuuenis luserat antè modis.

ΧΡΙΣΤΟΔΩΡΟΥ.

Καὶ φίλος αὐσονίοισι λιγύθροος ἔπρεπε κύκνος
Πλείσας εὐεπίης Βεργίλλιος. ὅν ποτε ῥώμης
Θυμβριὰς ἄλλον ὅμηρον ἀνέτρεφε πάτριος ἠχώ.

Sexti

Sexti Propertij lib. 2. Eleg. 24.

Actia Virgilium custodis littera Phœbi,
Cæsaris & forteis dicere posse rates:
Qui nunc Aeneæ Troiani suscitat arma,
Iactáque Lauinis mœnia litoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graij:
Nescio quid maius nascitur Iliade.
Tu canis vmbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus.
Vtq; decem possint corrumpere mala puellam:
Missus & impressis hædus ab vberibus.
Felix, qui vileis pomis mercaris amores:
Huic licet ingratæ Tityrus ipse canat,
Felix, intactum Corydon qui tentat Alexin,
Agricolæ domini carpere delicias.
Quamuis ille sua lassus requiescat auena,
Laudatur facileis inter Hamadryadas.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poetæ,
Quo seges in campo, quo viret vua iugo.
Tale facis carmen docta testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.

ILLVSTRIVM VIRORVM IN VIRGILIVM EPITAPHIA.

Palladius.

Conditus hîc ego sum, cuius modò rustica Musa,
Per siluas, per rus vênit ad arma virûm.

Asclepiades.

Tityron ac segetes cecini Maro, & arma, virumq;,

Mantua me genuit, Parthenope sepelit.

Eusebius. *Eusthenius.

Virgilius iacet hîc, qui pascua versibus edit,
Et ruris cultus, & Phrygis arma viri.

Pōpelian⁹. *Pompeianus.

Qui pecudes, qui rura canit, qui prœlia vates,
In Calabris moriens, hac requiescit humo.

Maximianus.

Carminibus pecudes, & rus, & bella canendo,
Nomen inexstinctum Virgilius meruit.

Vitalis.

Mantua mî patria est, nomen Maro, carmina siluæ,
Ruráque cum bellis: Parthenope tumulus.

Basilius.

Qui siluas, & agros, qui prœlia versibus ornat,
Cōdit⁹ hoc tumulo **Mole sub hac situs est ecce poëta Maro.*

Asmodian⁹ *Asthintinus.

Pastorum vates ego sum, cui rura, Ducésque
Carmina sunt. hîc me pressit acerba quies.

Vouianus.

A siluis ad agros, ab agris ad prœlia venit:
Musa Maronis adest nobilis ingenio.

Eugenius.

Bucolica expressi, & ruris præcepta colendi:
Mox cecini pugnas: mortuus hîc habito.

Iulianus.

Hîc data Virgilio requies, qui carmine dulci
Et Pana, & segetes, & fera bella canit.

Hilasius.

Hilaſius.

Paſtores cecini: docui qui cultus in agris:
Prælia deſcripſi: contegor hoc tumulo.

Eiuſdem de Virgilij imagine.

Subduxit morti viuax pictura Maronem,
Et quem Parca tulit, reddit imago virum.

Aliud eiuſdem.

Lucis damna nihil tanto nocuere Poëtæ,
Quem præſentat honos carminis, & plutei.

Virgilius.

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini paſcua, rura, Duces.

Incerti auctoris.

Triſtia fata tui dum fles in Daphnide Flacci
Docte Maro, fratrem Dijs immortalibus æquas.

Incerti auctotis.

Paſtor, arator, eques: paui, colui, ſuperaui:
Capras, rus, hoſteis: fronde, ligone, manu.

ARGVMENTA OMNIVM LIBRORVM P. VIRGILII MAronis incerti auctoris.

*

Monoſticha.

Paſtorum Muſam vario certamine promit.
Ruris item docilis culturam carmine monſtrat.
Arboribus vitem, prolem quoque iungit oliuæ,
Paſtorúmque Palen, & curam tradit equorum.
Tunc apium ſeriémque, & mellis dona recenſet.

Aeneas profugus intrat Carthaginis oras.
Conuiuis series narratur Troica belli.
Tertius at complet narrantis in ordine gesta.
Ardet amans Dido fatum sortita supremum.
Quintus habet varia tumuli spectacula patris.
Infernos Ditis Maneis, & regna pererrat.
In Latium Aeneas, Italas simul intrat in oras.
Intonat hinc bellum tecti de culmine Turnus.
Euryalum, & Nisum defiet cum matre iuuentus.
Mezenti interitus canitur, post funera Lausi.
Vltáque dehinc fertur telo mactata Camilla.
Turni vita fugit infernas mæsta sub vmbras.

P. OVIDII NASONIS ARGVMENTA IN GEORGICA.

Tetrasticha.

Qualis Bucolicis, quantus tellure domanda
Vitibus, arboribusq́; apibus, pecoriq́; satisq́;
Aeneadum fuerit vates, tetrasticha dicent.
Contineat quæ quisque liber, lege carmina nostra.

Primi.

Quid faciat lætas segetes, quæ sidera seruet
Agricola, vt facilem terram proscindat aratris:
cultúque *Semina quo iacienda modo, *cultusq́; locorum,*
Et docuit *Edocuit, messeis magno *olim fænore reddi.*
olim

Secundi.

Hactenus aruorum cultus, & sidera cæli:
Hic *Pampineas canit *inde comas, colleisq́; virenteis,*
loci *Descriptásque *locis viteis, & dona Lyæi,*
Atque oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

Tertij.

Tertij.

*Teque Pales, & te *pastor memorande per orbem,* pastorum
Et pecorum cultus, & gramine pascua læta:
Queis habitent armenta locis, stabulentur & agni,
Omnia diuino monstrauit carmine vates.

Quarti.

Protinus aërei mellis redolentia regna,
Hyblæas & apes, alueorum & cerea tecta,
Quiq; apibus flores, examina quæq; legenda,
Indicat, humenteisq; fauos cælestia dona.

ARGVMENTA XII. LIBRORVM AENEIDOS.

*

Monosticha.

Aeneas primo Libyes appellitur oris.
*Funera Dardaniæ narrat, fletusq; *secundo.* secundus
Tertius errores canit, amissumq; parentem.
Vritur in quarto Dido, flammasque fatetur.
Quintus habet ludos, & classem corripit ignis.
Quæruntur sexto Manes, & Tartara Ditis.
Septimus Aeneam reddit fatalibus aruis.
Præparat octauo bellum, quos mittat in hosteis.
Nonus habet pugnas, nec adest Dux ipse tumultu.
Occidit Aeneæ decimo Mezentius ira.
Vndecimo victa est, non æquo Marte, Camilla.
Duodecimo Turnus diuinis occidit armis.

ARGVMENTA XII. LIBRORVM AENEIDOS.

Pentesticha.

Primi.

Aeolus immittit ventos Iunone precante,
Troianósque vagos Libycas expellit in oras.
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentem.
Aeneam recipit pulcra Carthagine Dido:
Cui Venus Ascanij sub imagine mittit Amorem.

Secundi.

Cogitur Aeneas bellorum exponere casus,
Graiorúmque dolos, & equum, fraudémque Sinonis,
Excisamq; vrbem, Priamiq; miserrima fata:
Vtq; patrem impositum forti ceruice per igneis
Extulerit, carámque amiserit ipse Creusam.

Tertij.

Post casum Troiæ fabricata classe superstes
Vela dat Aeneas, vrbémque in litore Thracum,
Mox aliam pulsus Cretæis condidit oris.
sumit: *Cedit & hinc, Helenumq; videt, præceptaq; *discit:*
Et cæcum **Aetnæum Cyclopa fugit, sepelitq; parentem.*

Quarti.

Ardet amore graui Dido, soror Annáque suadet
Nubere: iunguntur nimbo cogente sub antro.
Incusat precibus patrem contemptus Hiarbas.
Nauigat Aeneas iussu Iouis, illa dolore
Impatiens, & amore, necem sibi protinus infert.

Quinti.

In Siculas iterum terras Fortuna reducit

Aeneam,

Aeneam, tumulóque patris persoluit honorem.
Tum cogit naueis incendere Troadas Iris.
Troës ibi linquunt socios. Venus anxia placat
Neptunum. Somnus Palinurum mergit in vndis.

Sexti.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in vrbem
Rex Phrygius, vatisq; petit responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit. posthæc adit infera regna,
Congressusq; patri, discit genus omne suorum.
Quóque modo casus valeat superare futuros.

Septimi.

Tandem deueniunt Laurentia Troës in arua,
Et pace accepta læti noua mœnia condunt.
Nocte satam Iuno Furiam euocat: illa Latinos
Inter & Aeneadas bellum serit, & ciet arma.
*Protinus exilijs terra instruit Itala *Turnum.* turmas,

Octaui.

Vidit vt Aeneas summa vi bella parari:
Arcades, Euandrúmque senem sibi fœdere iungit,
Dardanióque duci sociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix: dat Mulciber, in clypeóque
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

Noni.

Ad Turnum properè Iunonia mittitur Iris,
Instigátque animos. acies mouet ille, Phrygásque
*Obsidet: *in Nymphas versa est Aeneïa classis.* Inde igni euersa
Euryalus, Nisusq; luunt nece prœlia noctis.
Vi Turnus potitur castris: mox pellitur inde.

Decimi.

*Placat, & *vxoris dictis, & iurgia gnatæ* vxorem

oo 5 *Iupiter.*

Iupiter auxiliis instructus Troius heros
Aduenit: occurrunt Rutuli, atque in litore pugnant.
Occidit à Turno Pallas, victórque superbus
Aeneæ eripitur. Mezentius interit acer.

Vndecimi.

Occisis proprium pars vtraque reddit honorem.
Supplicibus Calydone satus negat arma Latinis.
Cum Drance alterno iurgat certamine Turnus.
Aeneas equitem præmittit, & obuia virgo
Excipit: exstincta, Rutuli dant terga, Camilla.

Duodecimi.

Troianis, Rutulisq́; placet coniungere fœdus.
Id Rutuli rumpunt: gnato Venus alma medetur
Dictamno, Rutuliq́; luunt periuria victi.
Cogitur Aeneæ Dauni concurrere proles.
Pallantea necem misero dant cingula Turno.

P. OVIDII NASONIS EX EPIGRAMMATIS XII. LIBRORUM *Æneidos argumenta.*

Decasticha.

Quantum Virgilius magno concessit Homero,
Tantum ego Virgilio Naso poëta meo.
Nec me prælatum cupio tibi ferre poetam,
Ingenio si te subsequor, hoc satis est.
Argumenta quidem librorum prima notaui,
Errorem ignarus ne quis habere queat.
Bis quinos feci legerent quo carmine versus,
Aeneidos totum corpus vt esse putent.

Affirmans

Affirmans grauitate mea, me carmine nullo
Liuore hunc titulum præposuisse tibi.

Primi.

Vir magnus bello, nulli pietate secundus,
Aeneas odijs Iunonis pressus iniquæ,
Italiam quærens Siculis errauit in vndis.
**Iactatus tandem Libyæ peruenit ad oras,* Naufragus & tandē Libycis dimissus in
Ignarusq; loci fido comitatus Achate,
Indicio matris regnum cognouit Elisæ.
Quin etiam nebula septus peruenit ad vrbem,
Abreptósque vndis socios cum classe recepit.
Hospitióque vsus Didûs per cuncta benignæ,
Excidium Troiæ iussus narrare parabat.

Secundi.

Conticuere omnes, tunc sic fortissimus Heros
Fata recensebat Troiæ, casusq; suorum:
Fallaces Graios, simulatáque dona Mineruæ:
Lacontis pœnam, & laxantem claustra Sinonem:
Somnum, quo monitus acceperat Hectoris, atrum:
Iam flammas cœli, Troum, patriæq; ruinas,
Et Regis Priami fatum miserabile semper:
Impositúmque patrem collo, dextráque prehensum
Ascanium, frustra à tergo comitante Creusa:
*Ereptam hanc fato, socios in monte *repertos.* receptos.

Tertij.

Post euersa Phrygum regna, vt fuga cœpta moueri,
Vtq; sit in Thracen primò deuectus, ibiq;
Mœnia condiderit, Polydori cæde piata:
Regis & hospitium, vt Phœbi responsa canebant,
Cœptum iter in Creten, rursus noua fata reperta:

Naufra

Strophadū *Naufragus vt fuerit* Strophadas cōpulsus ad vndas:*
ꝗque iterū *Inde fugam,* & diræ narrat præcepta Celenûs:*
narrat *Liquerit vtq; Helenum, perceptis ordine fatis.*
Supplicē Achæmeniden, Polyphemo vrgente recepit,
Amissumq; patrem Drepani, atq; hic deinde quieuit.

Quarti.

At regina graui Veneris iam carpitur igni:
Consulitur soror Anna: placet succumbere amori.
Fiunt sacra Deis: onerantur Numina donis.
Itur venatum: Veneris clàm fœdera iungunt.
Facti fama volat. monitus tunc numine Diuûm,
Aeneas classemq; fugæ, sociósque parabat.
Sensit amans Dido, precibus conata morari.
videt, *Postquam fata *iubent, nec iam datur vlla facultas:*
Conscenditq; pyram, dixitq; nouissima verba,
Et vitam infelix multo cum sanguine fudit.

Quinti.

Nauigat Aeneas, Siculas defertur ad oras.
Hic Maneis celebrat patrios, vnà hospes Acestes.
Ludos ad tumulum faciunt: certamina ponunt.
delapsa *Prodigium est cunctis ardens *allapsa sagitta.*
ım.al.Nu- ricem Ber. *Iris *anum Beroën habitu mentita senili,*
Incendit naueis, subitus quas vindicat imber.
In somnis pater Anchises quæ bella gerenda,
narrat. *Quóque duce ad Maneis possit descendere,* mōstrat.*
Transcribit matres vrbi, populúmque volentem,
Et placidum Aeneas Palinurum quærit in vndis.

Sexti.

Cumas deinde venit: fert hinc responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit: mons seruat nomen humati.

Ramum

Ramum etiam Diuûm placato numine portat,
Et vates longæua vnà descendit Auernum.
Agnoscit Palinurum, & ibi solatur Elisam,
Deiphobúmque videt lacerum crudeliter ora.
Vmbrarum pœnas discit, narrante Sibylla,
*Conuenit Anchisen penitus *in valle virenti,* conualle
Agnoscitq; suam prolem, monstrante parente.
Hæc vbi percepit, graditur, sociósque reuisit.

Septimi.

Hîc quoque Caietam sepelit. tum deinde profectus
Laurentum venit. hanc verbis cognouit Iuli
Fatalem terram. mensis en vescimur, inquit.
Centum oratores veniam, pacémque petenteis
Ad Regem mittit lectos cum sorte Latinum:
Qui cum pace etiam gnatæ connubia pactus,
Hoc fortè Alecto Iunonis dissipat ira.
Concurrunt dictis, quamuis pia fata repugnent.
Belli caussa fuit violatus vulnere ceruus.
Tum gentes socia arma parant: fremit arma iuuetus.

Octaui.

Dat belli signum Laurenti Turnus ab arce,
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad vrbem:
Qui petat auxilium, & doceat quæ caussa petendi,
Aeneas Diuûm monitis adit Arcada Regem
Euandrum, Arcadia profugum, noua regna petẽtem.
Accipit auxilium. huic gnatũ, & socia agmina iũgit
Euander. Pallas fatis comes ibat iniquis.
Iamq; habilis bello, & maternis lætus in armis,
Fatáque, Fortunásque Ducum, casusq; suorum
Sortitus clypeo, diuina intentus in arte est.

Noni.

[redacted]

OPVSCVLORVM FINIS.

[redacted]
gnam partem [redacted]
ptis colle[redacted]

Loca insign[redacted]

[redacted]

Pagina[redacted]
quos inuocat V[redacted]
Alludit ad veterem ritum nuptiarum, quæ per c[redacted]ptionem fiebant. [redacted] Vir-
gilius hic [redacted] l.
[redacted]
quidam [redacted].
Eius quod mo[redacted]
rationem dedit in Bucol. nocent & frugi[redacted].
20. *mysti. a vann.* V[redacted].
Idem innuit Plin.18.29. Columella quoque 2.20. aream pauiculis aut molari lapide æquandam præcipit. Paullo post, *cùm se nux plur.* amigdalum intelligit, teste Seru. 42.15. *abscondantur.* id fit circa kalendas Octobr. 43.28. *vallos*, palos, sudes. 44.2. *quadam festis.* De iis quæ festis diebus agere fas sit, vide Columell.2.c.21. Sic & infrà de obseruationibus dierum Lunæ, Varr.1.37. 46.19. *hostia fruges.* Ambaruale sacrum intelligit, de quo vide Macrobium 1. Saturn. c.3. De præsagiis verò pluuiæ, æstus, &c. vide Pliniũ 18.c.vlt. 47.10. *præcipites ferri.* Absurdum est putare stellas posse labi, proinde certum intelligi hî: ignis ætherei ἀναῤῥοίας, traiectiones, & scintillas, quas διάττοντας, καὶ διαθέοντας ἀστέρας vocant, de quibus Arist. Meteo.1. Seneca: Sic quæ transuersæ dicuntur stellæ & cadentes, præteruolant, & secant aëra, Cælius 11.5. Brod.1.30. 24. *bibit ingens Arcus.* Vide eundem

eundem Cælium 22.cap.29.vbi hunc locum, & multa de iride affert, & explicat. 48.28 *reuisere nidos.* Coruorum impietatem notat, qui multos sæpe dies à pullis absunt: quanquam hoc alij illorum obliuioni tribuunt, tanquam nesciant ad nidos reuerti. 49. 12.*comprendet aëra.* quidã vet.lib.*aëre* 16. *Sin ortu in quarto.* Alij præpositionem omittunt. quartam lunam maximè obseruant Aegyptij teste Plinio 18. c. vlt.

19. *Glauco.* Hunc versum venustè mutatis duobus vocabulis ex Parthenio suũ fecit. ita enim ille, γλαύκῳ καὶ νηρεῖ, καὶ εἰναλίῳ μελικέρτῃ. paullo tamen aliter, quàm Agellius, adducit hunc Macrobius; qui nisi me ratio fugit, ex illo emendandus est. Sed & sequentia ad verbum ex Arati Phænom. sumpsit. 50.26. *ruptis fornacibus.* Aetnæ incendia, quamuis aliis temporibus contigerint, ad mortem tamen Cæsaris in gratiam Augusti detorquet. 53.19. *namque alia.* differentia arborum triplex. nam aut sponte proueniunt, aut semine, aut radice. In persequendis autem diuisionis membris, ex eo, quod hic tertium est, secundum facit. 55. 14. *plantis, & dura.* In vetust. libris est *edura*, id est, valde duræ, vt lib. 4. Edurámque pinum, & spinos, &c. 22. *simplex.* videtur potius dicere non simplicem & vnum esse insitionis, & inoculationis modum; sed esse multos, & varios: de quibus vide Plin. 17. c. 14. Col. 6. c. 9. Pallad. 3. c. 17. 56. 4. *nascũtur.* Oliuarum species vide apud Pallad. 3. cap. 18. Plin. 15. c. 3. 16. *sunt etiam am.* Alciatus dispunctionum l. 1. c. 29. legit, *Sunt etiam Aminea.* Reliqua de varia terræ natura sumpsit ex Varr. lib. 1. 7. 57. 8. *balsamaq; & bac.* balsamum Iudææ vni concessum. Plin. 12. 25. & Ioseph. 10. 4. 10. *tenuia Seres.* Hinc etiam conuincere nititur Brod. 2.22. vestes Coas, seu bombycinas (eædem ipsi sunt) à vermiculis elaboratas, alias esse à Sericis, quas ex Arrian. Dione, Strabone, & Pausan. siluarum lanificium, χιτῶνας βαρβάρους (non Coæ) ἔργον appellat.

rum ex Callimachi comment. & versu 17. pro illic in q. vet. l. est illî, antiquè, pro illic: quod occasionem præbuisse vid tur, cur in Manut. & alibi scribatur illis. 23. *Ephyrēaq; æra*: Corynthia, quibus cùm vehementiùs delectaretur Augustus, Corinthiarius dici cœpit. Ex hoc Virgil. loco restitui sic posse videtur alius apud Arbitrum, Aes Ephyreum conlaudabat miles: in ima Quæsitus tell. 72. 16. *magna Pales*. In honorem Palis Romani instituerunt Palilia, ne pabuli angustiis premerentur. Ouid. Fast. 20. *Aut illaudati*. quòd, teste Ouidio, Iupiter eius sacrificia nūquam approbauerit. Nonius exponit, ne nominandi quidem. alij, feri, & immanis. Pierio respex t. Virg. ad locum quendam Isocratis, vbi ait eum, qui Busiridem laudare conatus sit, hoc modò efficere, vt odio omni ū dignus iudicetur. 73. 2. *illi*. quidam illî pro illic, vt sup. Centum missus, Circenses sunt, inquit, Seru. vnius diei. centū enim currus mittebantur. Cùm enim quatuor essent aurigarium factio es diuersis coloribus distinctæ: ex singulis factionibus vno die xxv. mittebatur currus. Suet. in Domit. Quod addit, ad flumina, antiquè etiam dixit, vt cetera: olim enim in litore fluminis Circenses agitabantur. *Cuncta*. id est, ex alijs agonibus ad me certatura Græcorū multitudo conueniet. per Alphæum Elidis fl. Olympici certaminis agonem significat; vt per Molorchi lucū, Nemeæi. 9. *vel scena*. eam significat, quæ periactos habet, vbi versatiles sunt machinæ, quæ versatæ, quæ extra vrbem, aut quæ in vrbe erant, ostendebant. Nam inde tollant aulæa, manifestum est loqui illum hîc de ludis scenicis, & theatralibus, in quibus aulæum tendi solebat: vt paullo antè de palestricis, & gymnasticis. Porrò iis verbis, *Solidoq; elephanto Gergaridum*, latenter optat, & auguratur Augusto victoriam, & lauream de gēte armis Romanis, aliorúmque intacta: quo res Augusti aliorū facta superent. Turn. Adu. 5. 4. 74. 7. *bouis*.

de hac Plin.8.45. Varr.2.5. Col.7.2. 75.7. *Spadices.* De coloribus equorum Agell.2.26. & non pauca Nonius: quò te ea re libentiùs remittimus, quòd certi sumus D. Iunij nostri diligentia effectum esse, vt & emendatiùs ille à te legi, & minore negotio intelligi possit. 76.11. *atque equitem*, equum Agel. & Non. 17. *Neptuniq́* quia Neptunus quorundam equorum auctor fuit, vt Pegasi, & alterius in Thracia percusso scopulo: veluti Medusa Arionis, Ceres Odorini, quem Adrastus habuit. 21. *florentesq́.* lib. vet. *Pubentes*, magis placet: nam gregibus equorum prata magis conueniunt, quæ delicatis, & mollibus herbis abundant, quàm quæ proceris. 24. *volentes.* de industria. 77.25. *sacris* In Pierij manusc. est *sacros*, quod æquè placet. De cura grauidarum eq. Varr.2.7. Col.7.25. Sic de vitulis Varr. 2.5. Col. 6.24. & 25. 78.13. *mulctralia.* In q. vet. *mulctraria*; in aliis *mulgaria*, qua etiam voce vsus est Valgius. 25. *accesserit ætas.* In optimo vet. lib. Pierij est, *acceperit ætas*; placet: iubet enim Varro post annum trinũ pullos domari. 79. 2. *hyperboreus Aquilo.* Licentiosè contra opinionem Græcorum, & vocabuli notionem. Tur. adu.5.4. 79. 18. *lata.* Seru. ne sit facilis natatus. nimium tenuiter. imò vt omnes cæci amoris stimuli auertantur, & longitudine simul prospectus, & vaporoso, siue aqueo, vt ita dicam, halitu interiecto; id est, ne vratur videndo, neu notas odor adferat auras. Ergo, videndo, passiuè accipiendum pro dum in conspectu est; quomodo in buc. Cantando rumpitur anguis, pro, dum incantatur. Et Cic. ad Pætum, Ades ad imperandum, pro, vt ego tibi imperem, tu pareas. 80.5. *pernix.* perseuerans, à pernitendo. Seru. eámque lectionem agnoscunt omnes libri vet. 81.13. *Potniades.* veram historiam vide in Pierio. 18. *Ore magis.* De equarum insigni furore Colum. 7. 25. vbi etiam hunc locum adducit Plin. 4. 21. & 8. 41. 23. *distillat.* In omni vet. libr.

Pierij est, *destillat.* vt paullo pòst, *deuertitur orbita.* vtrumq; placet. Hippomanes quid sit, optimè Arist. de nat. anim. 6.22. 82.11 *oues.* De ouibus Colum. 8. c. 1.2.3.4.5. De capris Varr. 2.2. 20. *tuenda.* vet. libr. *Hae tuenda*: vt de capris loquatur antiquo more, qui, hæc, tam in femin. vsurpant, quàm in masc. 83.19. *nemus accubet umbra.* imò ipsa vmbra potiùs accubat in nemore, ac sub arboribus iacet; sic suprà; & saxea procubet vmbra. 84. 2. *iniusto.* magno propter arma, vestes, alimenta. Ita Veg. & Pedianus, aliter Nonius, sed malè. *hosti stat*, contra hostem. vel vt Seru. stat, pro obstat, per aphæres. *ante exspectatum*, citiùs, quàm exspectarat. In Veg. & q. v. est, *hostem.* 84. 19. *humida vina.* Quinctiliano epitheton otiosum est; nihil minus: imò summam antitheseos gratiam huic loco conciliat. cui enim non nouum securim adhiberi secandis humidis. An vinum, & acetum gelascat, quod Aphrodisæus negabat, Brod. 5.31. 85. 12. *illum autem.* Lingua arietis velleri concolor esse debet. Colum. 7.5. vbi & locus adducitur. 85. 8. *clamore premes.* Premere verbum est venatorium, vt agitare, & excitare alibi; Aut spumantis apri cursum clamore prementem. De canibus alendis Col 7. 12.

89.3. *immemor herba*, i. victoriæ: vt Nonius, & Crucius, & videtur expressisse Ouid. & Sil. vel, graminis, & pabuli, vt Brodæus. 83.1. *palmaq.* l. cum hunc interpretatur Colum. 9.5. quo capite pleraque, quæ hîc, latissimè pertractantur. 93. 24. *foderę laxem.* circa Thermodoontem amnem Arist. de nat. anim. 5. 22.

94. 2. *vbi pulsam.* Totam apum rempub. pulcerrimè describit Plin. 11. 17. 8. *fingunt.* in aliis lib. *figunt.*

14. *meliphylla.* pro melissophylla, per syncopen. 95.9. *ambos.* In plerisque vet. lib. *ambo* & ita Caris. & Maurus. Præceptum istud Virg. habes apud Varr. 3. 16. Quæ sit optimæ regis forma, Colum. 9.10. Plin. 11. 16. quomodo apes continendæ sint, Columel. 9. 12.

natus legit, Non posse, sensu eodem, affectu vehementiore. 115.2. *& tollere ventos.* Donato placuit, Et tollere ventos: & eodem modo citat Helenius, supra illud, Quo non arbiter Adriæ maior, tollere, seu ponere vult freta. 116.26. *iam fortis Achate.* Charisius mutata declinatione, Achati. 117.24. *magno in populo.* Hoc rectum, & sonorum: contra illos, qui epitheton ad seditionem referunt, & genus mutant, Ac veluti magna in populo cùm sæpe coorta est Seditio. 118.27. *Antea si quem.* Antea, à proprio ἀντιθεσ: aliter enim numerus non constat. vt, Pecti nihil me, sicut antea, iuuat. In sequenti dictione diuersitas inter veteres. Seruius legit, si qué, aitq; esse vetus παρέλκον, quo vtantur Lucilius, & Terentius. Ex Charisio constat quosdam legere, siquâ, pro, si quo in loco. Ego à Seruio nolui hoc loco discedere. 120.9. *cum Iuppiter.* Duplici littera scribitur antiqua cõsuetudine, vt in nummo argenteo Neronis, IVPPITER CVSTOS. & antiquo auctoris incerti epigrammate, IVPPITER ASTRA. FRETVM NEPTVNVS. TARTARA PLVTO. REGNA PATERNA TENENT. TRES TRIA, QVISQVE SVVM. 121 14. *vrbem, & promissa Lauini.* Alij copulam omittunt, vt sequentia sint ἐπεξήγησις, vrbē, mœnia Lauinij. 15. *feres ad sidera.* Alludit ad vaticinium Ennianum: Vnus erit, quem tu tolles in cærula cæli. Hoc Virgilius ad Aeneam retulit, Ouidius ad Romulum. Versus ex Ennio citatur à Varrone. 121.16. *Accipies.* Vetustũ, Adspicies. 24. *Vt terra, vtq; noua.* Ita in vet. lib. in aliis, Vt terræ, atque 125.16. *Italiam quæro, & genus ab.* Distinctio nostra appositionem, vt vocant, duplicem habet. Patriam ab Ioue, propter oraculum, genus ab Ioue, propter Dardanum. Ita in tertio: Da mœnia fessis, Et genus. 126.10. *veniendi posse.* Aldini codicis lectionem retineo. alij, veniendo exposcere, quod reiicio.

127.14. *Aerea cui gradibus surg.* Ad vrbis Romanæ præclara ædificia sui temporis interdum alludit, vt hoc loco ad Pantheum, in quo in hunc vsque diem æneæ trabes & valuæ conspiciuntur, Ad Iani Gemini sacellum æneum, lib. 7. Sunt geminæ belli portæ, sic nomine dicunt; Centum ærei claudunt vectes, Ad Apollinis Palatini templum marmoreum, lib. 6. Tum Phœbo, & Triuiæ solido de marmore templa Instituam. Ad Augusti palatium, & porticum ἑκατόνστυλον lib. 7. Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis. 129. 4. *permistum agnouit Ach.* Præsens tempus, quod in aliis libris est, conuenientius est picturæ. 131.29. *Vrbem, quam statuo, vest.* Rectiùs per interrogationem, & subiectionem. ita enim Seruius, & Terentij interpres: quamuis aliter Diomedes. 134. 17. *cum peteret.* Vulgati habent, peterent. quod & ad numeros aptius, & ad inuidiam atrocius. 30. *mea magna potentia solus.* Distinguendum contra multorum citationes temerarias, vt dictio Solus pertineat ad posteriora, Solus nate. 136.4. *aurea composuit sponda.* Aurea vtrum, regina, an sponda? Si sponda, dactyli analysis obseruanda est. Vel in pedem peregrinum, quod figuratè fit ob numerum superfluum, vt hoc loco. vel in anapæstum: vt, Fluuiorum rex Eridanus, vel in proceleusmaticum: vt, Intexunt abiete costas. De hoc nonnihil dictum in eo libro, quem de virtutibus, & vitiis carminis Elegiaci scripsimus. 9. *ordine longo Cura penum str.* Donatus, Seruius, Charisius legunt, longam Cura penum struere. & quia penus longa est, rectè structores ait esse curiosos & dispositos. 25. *insideat quant.* Seru. & in hunc locũ, & in lib. 7. Insidiat, veram agnoscit lectionem, quæ & ἀρχαϊσμὸν ἑλληνισμὸν habet. 138. 2. *Omnibus errantem terris, & fluct.* In quibusdam exemplaribus transposita sunt verba, sed ordinem priorem apud Helenium reperi, ideo nihil muto. 141. 21. *& super ipsi Dardan.*

dan. Hanc lectionem, vti in Aldino est, ita retinui. 29. *fuerint quæcumque.* Considerando elegi, Fuerit quodcunque. 142 9. *Pauper in arma, pater.* Id est, imbellis: contrà, Acrémque in prœlia Turnum. An potius paupertas militiæ caussa fuit? vt Achæmenides de se fatetur l. 3. & senex Comicus in Heautontimorum. 144. 16. *vestrum Testor numen.* Manuscriptum, Vestæ testor numen; minus rectè. Receptus à Priamo Sinon τῶ διαφυγμῶ deos inuocat: per ignes enim & Vestales possunt intelligi, hoc est, Troiani: & Græcorum quoque, ad quos mactandus erat; ideo certum nomen non exprimendum. Quod Seruius adfert de sideribus, alienum ab hoc loco est. Conuenit Sinonis factum cum Risacis, qui eodem decepit iuramento Darium in Sacas expeditionem facientem, vt est apud Polyænum lib. 7. 145. 17. *Hanc tamen imm.* In vetusto hanc adeò immensam. 146. 1. *Hic aliud.* Donat. Huc aliud. 146. 29. *clypeiq́ sub.* Clypeum qui deducunt ἀπὸ τῦ γλύφειν, vt Plinius, Græcam vocalem retinent: qui ἀπὸ τῦ κλέπτειν, quòd corpus subducat ac tegat, vt non nulli Grammatici, scribunt simpliciter. 148. 2. *se robore promunt.* Non produnt, vt alij, sed promunt: alibi enim, nota conduntur in aluo. 4. *Demissum lap.* Nonius, dimissum, & dimittere interpretatur desuper mittere. 150. 21. *maximus armis.* In aliis, annis. rectè, sequitur enim: Iphytus æuo Iam grauior. 151. 19. *Quon iam etiam victis.* Legitur &, Quædam Sed illa generalis sententia sapientior, quæ aduerbio significatur, nec aliter legit Helenius. 152. 13. *Arma dabunt.* Seruius: Arma? dabunt ipsi. Perturbati hominis est, suis ipsum respondere interrogationibus; vt sic? sic iuuat ire sub vmbras. 155. 26. *rumpunt aditus.* Manuscriptum, rapiunt aditus. 156. 19. *simulacra tenebant.* Ita lego de Ouidij versu, qui hunc imitatus locum 13. Met. ita canit.

Dardan

Dardanidas matres patriorum ſigna deorum
Dum licet amplexas, ſuccenſaq; templa tenentes,
Inuidioſa trahunt victores præmia Graij.

158.5. *tamq; adeò.* Duo & viginti verſus in hoc loco ſunt à quibuſdam ſublati, quòd cum iis, quæ in Deiphobi hiſtoria lib. 6. ſcribuntur, non cohæreant. Ibi enim Helenam non in arce deprehenſam, ſed proditionis adiutricem in mariti cubiculo fuiſſe dicitur. Videmus tamen poëtas non rarò diuerſa ſcribere, non ignoratione hiſtoriæ, ſed diſſenſionibus eorum ſcriptorum, quos ſequuntur. 159. 14. *ve ùm inclementia diuûm,* Quanto maiorem vim habet illa *κατ' ἀναφορὰν βεβαίωσις,* quæ eſt in libris antiquis, Diuûm inclementia, diuûm Has euertit opes quam lectionē Terētianus interpres in Andriam apertè aſſerit. 161. 12. *perituraq; a idere Troia Teq; tuosq;.* Ex interpretatione Donati aliam ipſum ſecutum lectionem apparet: quam cùm non ſequendam cenſeam, nec afferam quidem in medium. 178.16. *enixæ tulimus,* id eſt, ſubiugatæ & labore exercitæ, vt Nonius duobus locis exponit. Seruij enim interpretatio non placet. In aliis eſt aduerbium, enixè, vt grauitas ſeruitij exprimatur. 182. 2. *prudentia vati. Siq.* Melior hæc eſt diſtinctio, prudentia, vati Si qua fides: vt prudentia ad Heleni experientiam, fides ad diuinandi ſcientiam referatur. 4. *Praq; omnibus vnum.* Manuſcripti lectio eſt, Pro omnibus: eandem approbantibus Diomede, & Donato. Ille pro omnibus idem eſſe ait, quod ὑπὲρ πάντων, hic pro omnibus, exponit, pro commodo omnium deſideriorum. 10. *Cumaam* Alij Cumarum vrbem. vt, claſſes inuectas Tibridis vndam.

186.30. *mutat latus.* Mutare latus, vt arma, & veſtem mutare, non dicitur. Vera autem lectio eſt: Motat latus, vt ſit frequentatiuum à moueo. 187. 2. *recti filius.* Magis hoc Virgilianum eſt quàm ſi addatur præpoſitio, in 188.3. *Nomine Acham.* Scripſi nomen

men Achæmenides. 10. *dictu affabilis*, id eſt, ſermone non explicabilis.ſed lectio, affabilis,rectior eſt. Nam & faciem Cyclopi tyrannicam, & motum vaſtitatem tribuit talem,vt nemo illum poſſet, & ſine cõſternatione intueri,& abſque periculo alloqui: ἄγριον οὔτε δίκας εὖ εἰδότα οὔτε θέμιστας. vt Homer. inquit,

24.*terebramus*.Donatus, Tenebramus:nulla auctoritate. nos terebramus, ex Homero & Euripide. Homerus enim, ἐν ὀφθαλμῷ δινέομεν. Euripides: τορνεύει. ἐλαύνει

189.10.*hanc primùm ad lit*.Donat.legit,hanc partem ad litora,id eſt, ad huius regionis litora:& habet aliquid antiquitatis hic ſermo. Lucret.3. Non minimam partem formidine mortis aluntur. 189. 20. *Solamenq́ mali*.Hemiſtichium quod vulgò adiicitur, miror vnde irrepſerit:magis etiam, cur hactenus permanſerit. nam & interpretes omittunt & libri antiqui: nec eſt vlla fiſtulæ apud Homerum mentio. Theocritus tamen,& Ouid. cùm eam Galateam ſectantem inducunt,fiſtulæ meminerunt. Ait autem poëta oues voluptati fuiſſe videnti, quæ nunc ſolatio eſſent cæco.

190. 14. *læti diſcrimine paruo*. Ita Seruius in 9. legit, ſupra illud,& morti prætendere muros. 193.2.*qua me ſuſpenſam in omnia*. Apollonij eſt, ἀλλ᾽ ἐγώ μ᾽ ἐν μακαρεῖς ἐφέβοιαν ὄνειροι. Vnde lectionem vulgatam antefero ei, quam eſſe antiquæ elocutionis admonet interpres. 20. *quàm te violem, aut tua iura reſoluam*.Aruntius, Chariſius, Diomedes, cuncti indicatiuum agnoſcunt: Antè pudor, quàm te violo, aut tua iura reſoluo.vt ſit illi Terentiano ſimile, Omnia experiri certum eſt prius, quàm pereo. Pacuu. Iliona, Dij me etſi perdunt,tamen eſſe ad vitam expetunt, Quod priùs,quàm pereo,ſpatium vlciſcendi danunt.In libro Seruij manuſcr. quem à viro doctiſſimo, & in omni officij genere amando Volfgango Fuſio accepi,eadem lectio integra & incorrupta manſit. 195.27. *Magnum, & memorabile numen*. Mutanda eſt & lectio, & diſtin-

distinctio, Magnum & memorabile nomen. & referendum ad sequentia, Vna dolo diuûm. Ouid. 10. Met. habebis Hippomene victo magnum & memorabile nomẽ. 196. 9. *Libycas auerteret oras.* Antiqua consuetudine dictum. vt, Abducimus tuam Bacchidem. Vsitatius enim foret, adverteret, & adducimus. Afranius in Simul. Sæuum ferre te hæc, simul & gnatam ab illo abducere. Virg. 2. Aen. Quod pelago & curuis secum aduexere, pro adducere & auexere. Obseruarunt hoc itidem antiqui Grammatici. 197. n. *Cui pharetra ex auro.* Pro aurea pharetra: vulgatam enim lectionem repudio. Vtuntur hic adiectiui circumscriptione poëtæ in iis, quæ materiam significant, vt hoc loco: item quæ habitum, vt equites in armis, pro armatis equitibus, 11. Aen. item quæ locum, vt puer ex aula, pro aulico puero, apud Horatium. De hoc in lib. de Syntaxi partium orationis apud Græcos, adolescentes studiosos admonui. 199. 30. *rapto potitur.* Manuscriptum raptu, Raptum vel raptio, est violenta iniuriæ perpetratio. Raptus est stuprum ipsum: illud causæ, hoc effectus. 201. 11. *Materno veniens ab auo.* Omissus in quibusdam hic versus & posse omitti videtur. 30. *Mortales visus.* In manuscr. Cyllenius ore locutus Mortalis. βροτῷ ἀνδρὶ ἐοικώς Ita in 9. Sic orsus Apollo Mortalis, medio adspectus sermone reliquit. 205. 6. *eiectum litore, egentem Exc.* Primum tempestatis, alterum inopiæ. ita enim distinctio facienda est, vel ex simili loco Comici: apud Andrum eiectus, tum ille egens. 16. *& nomine Dido Sæpe voc.* Dido, si μιμητικὸν, vocatiuus est: sin simplex, accusatiuus: vt, luctificam Alecto. 209. 11. *viri monumenta iubet.* Alij iuuat. vt non ad Massylæ voluntatem, sed ad Didonis referatur cupiditatem. 210. 11. *Lenibant curas.* Hic quoque versus in exemplaribus nonnullis omissus. 17. *En quid agam.* In manuscr. En quid ago. Donatus in Eunuchum legit, Heu, pro, En.,

quod

quod non probo, & de huius particulæ vsu in Hecyram diximus. 215.5.*trepidoq́ exterrita cursu.* Donat. ita distinguit, vt à rumore dolentis perturbatæq́; affectum discriminet. 25.*ingemuitq́ reperta.* Donatus legisse videtur, Repertã. Eadem diuersitas apud Cic. in Catone maiore: Senectutem vt adipiscantur omnes optant, eandem accusant adeptam. ita in manuscriptis duobus: alij enim legunt, adepti.

223.9.*Iterumpet* Vel ita distingue, Quò diuersus abis iterum?pet. vel, Quo diuersus abis? iterum: pet. primum est per indignationem interrogantis, alterum admirantis, tertium imperantis. 228. 23.*super mad.* pro, superfusus. ita Seruius. 229.26.*hunc.* v. liber, Huc. 230.13.*pugna.* legendum palma, ex Grammaticis antiquis & libris. 231.8. *rigebant.* Cæstuum forma hæc. Coria bubula, quibus plumbum, ferrúmue insutum erat, articulis manus in volam flexæ circundata, & vt pondus sustinere ferientis manus valerent, brachiis illigata. ex marmorib.

235.16.*Sume.* In aliis, summe, ineptè. 236.4.*Dic ait.* Similem synonymi repetitionem habes lib.4.6.& 11.& Terent. And. Cedo, cui puerum huc apposuisti, dic mihi? 237.19.*Hunc morem.* v. liber, hunc morem, hos cursus. Sic libr. 8. Non hæc sollennia nobis, Has ex more dapes, hanc tãti nu. &c. 239.1. Ita rectè. alij agit res. 241.7.*Nautes.* Alludit ad historiam, qua Sp. Nautius (familia ab hoc Æneæ socio nata) cum Menenio Agrippa popularem tumultum sedauit in secessione Auentina. Dionys. 23. *animus did.* Melius & figuratum magis, animum. auctoritate vti nõ est opus. 243.3.*Sacerdos, ac lucus.* Alludit ad morem Rom. & templum Iuleum, quod & flaminem habuit, & lucum, Anchiseo, pro Anchiseïo; vt suprà, cineri Sicheo, pro Sicheio; & Ouid. sepulcrum Orpheum, pro, Orpheium. 243.30. *Relliquias*: Vetus lectio & distinctio: Nec pœnam traxse per omnem

Relliq

Relliquias: Troiæ cineres atque ossa peremptæ Insequitur. Sic alibi, vixset, pro, vixisset, 246.3. *Aeneã credam quid.* Cur committam Æneam ventis fallacibus, & mutabilibus; etiam toties deceptus (cùm nec ars, nec diligentia mea valuit) fraude sereni cęli, id est, quod tempestates (arte Iunonis concitatæ) repentè semper excipiunt? Donatus aliter legit; aliter etiam Seruius; ab ambobus dissentit Helenius, qui ita citat: Méne huic concredere monstro Æneam, toties deceptus fraude sereni? Difficillimus profectò locus. 248.14. *Sic fatur.* Ita Seru. & v. l. Probus tamen hos duos versus superiori libro adiicit. 251. 7. *terra.* alij, terræ, s. pericula. 18. *Audentior ito, Quà.* Alij, Quàm. 28. *Percepi.* Ita Nonius, & Latinius est, quàm, percepi. 254.19 *Et sic ore p.* poëtæ non est, vt sentit & Seruius. & Æneas non orat sed optat. 255.6. *Gemina.* eâdem. vt Gramm. Legitur &, geminæ sicolumbæ. 256.11. *Vnde.* malo inde, &, Aornon. ἄορνον antè scilicet, quàm Iulius arboribus excisis & purgata ripa locum salubriorem effecit. Hodie similis est vallis inter Neapolim & Puteolos, Sulfuraria nomine. 260. 1. *nec me deus.* Seruius dist. neque me: Deus æque propter illud. 246. 7. Ecce deus ramum &c. 263. 1. *fata.* v. l. fas, repugnant interpretes. & Gell. ac Macrob. scribūt inamabilis, non v. l. 265. 19. *aluo.* sic antea. fœta armis. v. liber, aluus. 22. *Ingentem:* vt late lucem spargeret. Donat. Ardentem. non ita placet. 268.2. *honorem.* timeri volebat; quo se maximos indicans tyranni. In q. l. est, honores, vt dicatur & coli voluisse & timeri, vt Deus. 11. *tundens,* tundendo pascens, volucrum more. alij, tondens. ex Hom ἧπαρ ἔκειρον. 269. 1. *Infelix Theseus.* Quidam. Tereus, legit. non probo Cur tamen conditorem Athenarum, & in deorum numero habitum huic loco affigit? non honoris caussa. est enim infelix. & quomodo æternùm, cùm ab Hercule fingatur

liberat:

liberatus? non temere, non fortaſſe (vt aliquid dicam, & alios deinde audiam) de Proſerpinæ raptu intelligenda ſunt, propter quam & humana & diuina iura violauit libidine, atque ſuperbia. 269.2. *Diſcite iuſtit.* Eadem Ixion apud Pind. In agro Patauino puella fanatica Græcè & Latinè, cùm rudis ante inſaniam fuiſſet, optimè loquens, hanc apud Virg. eſſe præſtantiſſimam ſententiam ter clara voce rogata reſpondit.

272. 11. *Tandem lat.* Seruius & v. l. mecum lætere.

274. 9. *Pometios.* Ita leg. & tragœdia fuit Næuij, Militum Pometinenſium. 22. *geminas nunc fl.* v. l. huc flecte, vt repetitione excitetur attétio. 26. *Diuû genus.* liber v. & Rom. Florentinaque edit. & Ser. habent, Diui. ſcilicet Cæſaris, qui factus eſt Deus. & in nummum iuuenili effigie, ita inſcriptum vidi, *Cæſar Diui F* & Romæ ad pontem Ælium huiuſmodi marmor eſt, *imp. Cæſar Diui F Auguſtus Pontifex maximus Tribunic. poteſt.* xvii & aliud in Triumuirali palatio Ti. *Cæſar Auguſti F. Diui N.* 276.9. *Sanguis meus.* Rufinianus mauult, pius: vt dicatur, priorem Cæſarem debere parcere, quia ſit Anchiſæ pius ſanguis; & ab Olympo genus ducat. 281. 5. *ſo ijs.* alij, ſocios.

282.21. *monſtris.* Donati exemp. ſollicitus monſtrorum, vt ſecurus pelagi. 27. *Contulit.* Lege, Cùm tulit, propter ſententiam. 283. 11. *Adſpicit.* Helen. Reſpicit 284.2. *namq.* N. r. Hæc paretheſi include.

284.24. *diditur,* differtur, ſpargitur. Eius actiuo vtitur Hor. ſerm. l.2. participio Catul. in Mallij epithal.

286. 26. *Auruncos.* lege Aruncos. Nam Arunci ſunt Latij populi Rutulis vicini quorum dux Turnus, belli auctor: Aurunci Campaniæ, Calenis & Sueſſanis finitimi, vel, vt alij, ipſi Sueſſani, quorum princeps Haleſus, Turni ſocius: vide lib. 10. 287.24. *dextrámq. pot.* Ciceronem imitatur, quem tacito iudicio Ilioneo Oratori confert. Ita enim ille de Cæſare. Totum hominem tibi trado, de manu, vt aiunt, in manum tuam

 iſtam

istam & victoria & fide præstantem. 289. 19. *ab vsque Pachinno.* Præpositio, contra opinionem Seruij, præpositioni iungitur:vt in Persa, de procul.& in marmore Veronensi, *Petimus nequis nos inquietet; & ex ar a nostra, neque abante a iter ponat, nec cōmoueat.* Sic apud Propert.2. in ante. Iungitur & aduerbio, vt ab vsque, Virg. de repente, Ter sub posteaquam, Cic. 20. *fidere.* Prisc.& vulg. fidere terræ: & infrà, fidere nocti. Linacer, tamen, fidere terra. 27. *at, credo,* legendum censeo, an, vt dicat se nec fatigatam dest. &c. An, credo, vim habere in ironiis annotauimus in Phorm. 292. 18. *turbo* Charis. apud Tibul. legit, turben. ait tamen stulte dictum. 29. *Euoe* acclamatio Bacchica Ion. alij dictum volunt quasi εὖ υἱὲ, vt sit Iouis filio ex bello Giganteo reuertenti gratulātis. 293.1. *Te lustrare choros.* Aut el ipsis est, Te, id est, propter te tui honoris caussa: aut te lustrare choros quod habet edit. Veneta Egnatij.& Argentor. Gerbelli. 10. *vbi quæq;* v. liber & Prisc. vbicunq;. 295.14. *aquæ vis.* Hæc lectio à poëta relicta est; quam retineo contra Tuccæ, & Vari, Probi & Macrobij iudicia, qui substituunt, aquai. Similitudo est Homerica verbis plenissima, ac varietate copiosa. 27. *Speculata locum quo litore.* Noue inter duo nomina vnum pronomen posuit. paullo antè, Audacis Rutuli ad muros, quam dicitur vrbem. non aduertit Seru. 297.2. *petit. stabul.* Ita distinctum in antiquis placet. 302.18. *Prænestina.* Scribunt sine diphthongo I. & marmora antiqua; ἀπὸ τῶν πρήνων, vt Seru. Festi deriuatio inepta est. Solinus & Martianus huius oppidi conditorē faciunt Preneſten Vlyssis nepotem. 304. 20. *Abellæ.* Nomen & oppidi & montis, & fluuij in Samnitibus. Oppidum in monte situm, despectans populos qui hîc à poëta nominātur. Mons ipse niuibus, intemperie, ventis horridus, quasi ἄελλα dictus; Latinis modò est Abella, modò Auella. 305. 24. *Phœbigenam.* Ita

Prob.

Prob.& v l. At Ser.Pœnigenam:& exponit pœna matris genitum. Pindarus in re dubia nomen à mortuis reuocati non exprессit. Eratosthenes nominat Hippolytum, Orpheus Hymenæum, Stesichorus Capaneum, Telesarchus Orionem, Diodorus Orum, Epiphanius Eucleem, Pausanias Semelen, Propertius Androgeonem, quibus alij addunt Glaucum & Tyndareū. Sunt, qui plures simul vitæ restitutos asserunt. Pherecides, Delphis mortuos; Philarchus, Phinei filias; Polyanthus, filias Præti. Si in fabula conuenirent omnes, fabula ampliùs non esset. 306.15. *Aruncaq.* Ita scribendum, vel, vt v.liber, Arrūcæ. Et hinc colligas Auruncorū terras possedisse Rutulos, Auruncorū Suessanos.

22. *Vfens.* Pompeius, lib. Liuiani, marmora antiqua Venetiæ & Insubriæ perpetuo scribunt Oufens, vnde Oufentina tribus, & Oufentes populi. 309.25. *Concessere deum.* Hemistichium, quod Seruius adiicit, & in antiquis est, Profugis noua mœnia Teucris, inducendum. 310. 26. *tuo.* Rectiùs alij, tu ô gen. vt sit ἀναφορὰ ἐκφωνητική, etsi lectio vulgata Enniana est magis. 311.2. *propius.* Sic lib.10. Donat placidus. irrepticium videtur. 14. *rumore secundo.* secundo amne, æstu fluctuque secundo. Antiquus poëta apud Cic. de diuinat. Soluere imperat rumore secundo. Prouerbiale fuit veteribus pro cuiusuis negotij successu læto & optato. Vide Nonium & Macrob pro, celerât, alij peragunt non probo. 315.9. *At furtis Cac.* Seru.v.liber, furis. & Propert.4. furem sonuere iuuenci, Furis & impl. Furis nomen & olim & nunc in Italia maximè infame. 27. *oculis.* Oculi mentis indices. Monet Seru. legi etiam, oculi, (est in v.libro) vulgatam lect. tamen exponit & lib.9. retinet. 316. 25. *Pericli est.* Omittendum, est, vt super, valeat, superest. l. 7. siqua super fortuna laborum. & Silius Virgilij imitator.

319. 8. *Aureaq.* v.liber, & Helenius, Aurea, quæ. 12. *Ausonia.* Numerus requirit vt scribatur, manus

Ausonia. 320. 7. *Iouem.* Ita Donat. alij, deum. 321.26. *Liquidoq. potest el.* Pollicetur firma & splendida, ex electri & ferri temperatura. De numerorum ratione assentior Politiano; & Grammaticorum conuicia contemno. 322.2. *Ceu femina.* v.liber, cum fem. nec aliter interpres Terentij, à quo Terentio etiam hæc similitudo sumpta est.

334.27. *Sedemq; petit Euandri.* Hæc lectio à Politiano defensa, quem nunc sequimur. 335.8. *Video medium discedere cælum.* Hanc lectionem propriam & elegantem antiqui libri Aldini habent, & imitando significauit veram esse Vidas. Discedere hoc loco, & apud Ciceronem de Diuinatione, est idem quod Græcis σχιάζειν & eiusmodi discessus cæli, chasmata Plinius nominauit: cuiusmodi horribile fuit in Hermunduris & Melibocis, ante quadriennium, die sexta Nouembris. 335.17. *Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est.* In plerisque libris hic versus desideratur. & si dicendum est, huc translatus videtur ex 8. Aeneid.

336 16. *Aditumq; per auia quærit.* Quod in aliis legitur, Aditumque & peruia quærit, non Virgilianum est. Incensi hominis est aditum per auia, hoc est, vbi nullus sit, quærere. 25. *Aut quà, via clausos excutiat Teucros vall.* Quà, id est, in quo loco. Via, id est, accessio ad muros. Sunt aliæ duæ lectiones, quas, quoniam neutram sequor, ne ponere quidem volo.

30. *Atque manum pinu flagranti feruidus implet.* Alij, infert, quod & Donatus videtur agnoscere. Ita infra, Fumiferos infert Mezentius ignes. Implet retinui, vel quasi proprium, vel vt antecedens ponatur pro consequente. 337. 22. *O genitrix, quò fata vocas?* Seruius videtur legisse; Trahis, nec aliter codex antiquus: sed ego nihil muto. 30. *Nereia Doto.* Hoc verum nomen, ex Hesiodo, vbi Nerei & Thetyos filias recenset: 338.20. *Quot prius ærata steterant ad litora proræ.* Ex sequenti libro huc translatus versus,

καὶ πα-

καὶ πεπερμιβλημένος, desideratur in antiquis etiam. Habet τὸ ἀνακόλουθον vim suam, nec caret exemplo. vt lib. 2. Millia quot magnis nunquam venere Mycenis.

340.41. *Rectores iuuenum, & rerum dedit esse magistros.* Rectores iuueni, germana lectio, quam & hoc loco & infrà in 10. Donatus est secutus, super illo, Num puero summam belli, num credere muros?

341.16. *Nec fas: non ita me referat.* Distinctione τοῦ ἤθους illustratur. In Cul. Eurydicemque vltro ducendam reddere, non fas, Non erat. Contra 11. Aen. Non vitæ gaudia quæro, Nec fas. Theoc. οὐ θέμις ὦ ποιμὰν τὸ μεσημβρινὸν. οὐ θέμις ἄμμιν συρίσδεν. 343. 22. *Insuper id campi quod rex habet ipse Latinus.* Malo legere, Insuper his, id est, præter hæc, vel (vt Seruius) super hæc. Horat. 2. Serm. Et paulum siluæ super his foret. Ita aliquoties Silius, poetæ nostri, vt volunt, imitator.

347.19. *Perplexum iter omne reuoluens Fallacis silua.* Diuersitas lectionis apud vet. Grammaticos non omittenda. Donat. & Vrbanus ita legerunt, & distinxerunt: Quáue sequar, rursus perplexum iter omne reuoluens, Fallaces siluas, simul & vestigia retro Obseruata legit.

348.30. *Transadigit costas, & pectora candida rumpit.* Dixit pectora, & adiecit πάθος, candida: item rumpit, non rupit, κατ' ἐνέργειαν. Probat hanc lectionem Donat. probant libri vet. 349. 9. *Instat non segnius.* Seruius, Non secius. Quidam in meo manuscr. secius in segnius mutauerat. 23. *Tepidaq; recentem Cæde locum* Hæc Seruij, & Macrobij lectio: est enim ὑπαλλαγμένον more poëtico. Rectum illud lib. 8 semperque recenti Cæde tepebat humus. Obseruanda diligenter varietas, & copia poëtæ. 21. *Plenos spumanti sanguine riuos.* Rursus Seruius, Pleno spumantes sanguine riuos. 350.1. *Aeratasq; acies in prœlia cogit Quisque suas.* Distinguo, & lego, Aeratasque acies in prœlia cogit: Quisque suos. vt sit σύνθεσις. Turnus adhortabatur milites, ad oppugnationem oppidi sese para-

rent:duces eum secuti cohortes expediebant, & quisque colligebat suos. 350. 23. *Caribus data prada Latinis.* Mihi placet, date præda. vt in 8. Decus addite diuis. 24. *Nec te tua funera mater Produxi.* Donat. hoc loco, Nec te in tua funera: & in 11. nec te tua funere mater Produxi. Nisi corrupta exemplaria sunt, vtrobique commissus error est. Funeræ sunt, doloris participes, vt ad quas funus pertinet, præficæ, planctus alieno in funere ministræ, quæ mercede conducebantur. Funeræ producebant cadauera, præficæ sequebantur: funeratum questus parietibus continebatur: præficarum clamor ad Libitinā & in publico personabat.

351. 24. *Immanem Teucri molem voluuntq́, trahuntq́.* Ita Donat. & antiqua. Lectio vulgaris magis poetica, Voluuntque, ruuntque. Vt, Spumas salis ære ruebant.

354. 17 *Morti pratendere muros.* Morti, non interpretor bello: quòd bella sequantur mortes. Sed accipio simpliciter: quasi diceret nihil interesse inter vitam & mortem, nisi muros. Qui Seruij annotationem non rectè accipiũt, Marti scripserunt, pro morti. 355. 19 *Donat vnà letifer arcus.* Donatus, Fatifer. 356. 15. *Mortales medio adspectus sermone reliquit.* Donati lectio, Sic orsus Apollo Mortalis, medio, &c. 360. 5. *Alcandrumq́, Haliumq́, Noemonáque, Prytanimq́.* Versus Homericus ex 5. Il. quē eodem modo descripsit Ouid. 13. Met. Eosdem non potuit ad Troiam Vlysses, de quo Hom. & Ouid. loquuntur, & in Latio Turnus occidere, de quo Virgil. itaque hæc nomina ad ornatum poëmatis ficta, non ad historiæ fidem tradita sunt.

364. 4. *Et placitum lati componere fœdus.* Placitum, mihi: inquit Seruius. Imperantis enim maiestatem magis decet, quàm placidum. Eodem modo exemplaria antiqua. 13 *Inundant sanguine fossas.* Inundant neutrum actiuè posuit, vt in 8. annotat Prisc. nec aliter exponit Seruius. Antea legebatur fossæ: quod natum ex illo libri 11. Dum distinet hostem Agger murorum,

nec inundant sanguine fossæ. 365.10. *Est celsa mihi Paphos, atque Cithera.* Alij: Est celsa Paphos, atque alta Cithera. è verbis Iunonis. Vulgata lectio propter numeros melior. 366. 17. *Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo Conamur? nos? an miseros, &c.* Distinctionem hanc qui veram esse non intelligit, nec illud videt, quàm vehemens fiat & acris μετάςασις, minutis istis interrogatiunculis, & repetita persona sua, cum accusatione acerba partis aduersariæ. 28 *Venturos nautis portantia ventos.* Non portantia, sed prodentia, scribendum: illud ortum ex huius interpretatione.

29. *Rerum cui summa potestas* Donat. prima potestas. sed & hoc videtur ex glossula profectum. 367.24. *Hos germani Sarpedonis ambo, Et clarus Ethemon.* Sequor & lectionem, & distinctionem diuersam, in nostro videlicet codice expressam: Hos germani, Sarpedonis ambo, & Clarus & Hemon. Germani, fratres vterini. Sarpedonis ambo, scilicet filij. Clarus ea flexione, vt Panthus. 369.22. *Qui sunt Minionis in aruis.* Minionis accolæ sunt Ceretani: Munionis, olim Fesulani, nũc Florẽtini. 372.26. *Litora praripere.* Donat. præcipere: id est præoccupare. Cum Donat. nõ facio, qui nec lectionem obseruauit, & verborum interpres non exquisitus fuit.

29. *In manibus Mars ipse viris.* Acrior est adhortantis sententia: In manibus Mars ipse, viri. ex manusc. Silius 11. Stat cãpus, & arma, Et Mars in manibus. Huic contrariũ mox subiicit prouerbiũ, Mars in pedibus. item, Mars in lingua. 11. Aen. 373. *Facta patrum laudes.* Qui aliter legunt, nec interpretes sequuntur vetust. nec obseruant orationis elegantiam. 3. *Audentes fortuna iuuat.* Sententia Philetę Coi, poetę antiquissimi, quam certatim, vt notum studiosis est, imitati sunt Latini.

374. 11. *Ecce Pharo voces dum, &c.* Seruij lectio & ordo hic est. Ecce intorquens iaculum Pharo clamanti, dum iactat voces inanes, in ore sistit Scita fictio, quòd ore conuicium faciens, & verbis sese extollens,

per os traiicitur. 375.18. *Stant obnixi omnia contra.* Hoc modo legit Arusianus, vt referatur ad ventos: Seruius γενικῶς intelligit. Stant obnixa omnia contrà.

377. 4. *Ac velut optatò ventis æstate coortis.* Optatò, ex voto, & in tempore: vt, Optatò aduenis. 378.1. *Extremi addensant acies.* Virgilianum est, addensent, pro addensant: nec aliter in antiq. legimus. apud Horat. in Odis, Mixta senum ac iuuenum densentur funera. Vet. primam coniugationem mutarunt aut in secundam, vt densare densere: aut in tertiam, vt educare educere. Secundam in tertiam, vt feruêre, feruere: tertiam in quartam, vt accersere, accersire. 379.26. *Sanguis animusq́; sequuntur.* Sanguis vltimam olim longam sine dubio habuit: & imitatione vetustatis sic Virgilium scripsisse auguror. 29. *Quem Turnus super assistens.* Quod additur in quibusdam, Sic ore profatur, inducendum est: non enim additum à poeta, lib. antiquiss. sunt testimonio. 381. 4. *Truncumq́; repente Prouoluens.* Manusc. truncumque repentem: id est, palpitantem adhuc à recenti cæde. 385.20. *Illum autem Aeneas, &c.* Contra Vrbanum probat, & tuetur hanc lectionem Seruius. 388. 6. *Pars belli haud temnenda viris.* Casum muto, & distinctionem: Pars belli haud temnenda, viri, iacet altus Orodes.

389. 30. *Tuaq́; optima facta.* Rectius, tuaque optime facta. 390.14. *Diffugit arator, Omnis & agricola, &c.* Ita Don. ita lib. vet. nam a in cæsura communis vocalis est. Tibul. Te canit agricola, magna cùm venerit vrbe. Ouid. Nomen amicitia, nomen inane fides.

18. *Nubem belli dum detonet, &c.* Detonet, pro detinet scripsi, ex interprete, & l. vet. prudenter. n. & mediatè de proxima similitudine translationem sumpsit.

397.9. *Forset vota facit.* Forset, pro fortè, antiquum. Horat. l. 1. Sat. 6. mutata litera, forsit honorê Iure mihi inuideat quiuis. Hoc Prisc. l. 15. illud Seru. agnoscit: vtrunque antiqua exemplaria. Eodem tamen lib. Prisc.

legit

legit bis, Fors &, distinctis dictionibus: vbi probat loco aduerbiorum nomina poni per casus diuersos. Nominatiuum, Fors & vota facit. Item, Sole recens orto, pro fortè, & recenter. 399. 10. *Equidem & viuis concedere vellem.* Donat. mallem. Magis (inquit) vellem & viuis præstare beneficium pacis. Aliqui omittunt, &c. Equidem viuis concedere mallem. 402.20. *Meritis vacat hic tibi solus, &c.* In Terent. Andriam, hanc lectionem vt sinceram laudauimus. Erudita hoc in loco Seruij interpretatio. 403.16. *Sedet in medijs & maximus æuo, & primus sceptris.* Ita scripsi ex bonis cod. Aetatis enim prouectu, & regia dignitate venerabilem Latinum, tristem consedisse ait, ab eius persona duplicem affectum mouens. 404.16. *Coniugis infandæ.* Fuit cùm legerem, Coniugis (infandum) prima inter limina, dextra Oppetiit. Sed altera lectio Homerica, ὀλομένης ἀλόχοιο, quo epitheto lib.4. & 9. Odysseæ vtitur. 405.16. *Nec victi possunt absistere ferro.* Hoc sonorum magis videtur, quàm bello, vt citat Helenius. 406.7. *Aurunci, Rutuliq.* Legendum Arunci: de quibus antea bis dictum est. 408.13. *Tot quando stragis aceruos Teucrorum.* Quando breuis est naturaliter, ait in 4. Aenei. Seru. sed id nullo probauerit Virgilij exemplo, nisi in compositione, vt in quandoquidem. Igitur recentiores fecerunt eam syllabam communem. 21. *Pulsus ego, aut quisquam.* Donat. ἀποφανθικῶς: Haud quisquam meritò, fœdissime, pulsum Arguet. quod non placet. 409. 21. *Sunt illi sua funera.* Illì, pro illic, in parte scilicet aduersaria. antiquum aduerbium est. 25. *Multos alterna reuisens Lusit.* Acron legit, Multos mutata. altera lectio magis exprimit Græcam vocem ἀλλοπρόσαλλος, quod Fortunæ, & Martis est epitheton. Horat. de Fortuna: Præsens vel imo tollere de gradu Mortale corpus, vel superbos Vertere funeribus triumphos. 29. *Nec tarda sequetur Gloria delectos Latio.* Hæc Seruij lectio

est, quam esse incorruptam arbitror. 407.11. *Solum Aeneas vocat? & vocet, o o.* Distinctio ista repetitionem facit haud paullo vehementiorem. 411.6. *Cetera quà iusso.* Iusso antiquum pro iussero. venit mihi in mentem loci apud Liuium deprauati l.1. ab V.C. Is ita legendus est, Iupiter pater, si est fas, hunc Numam Pomp cuius ego caput teneo, regem Romæ esse, tua nobis signa acclarassis inter eos fines, quos feci. Verba sunt auguris auspicia peragentis. ita autem legitur in Liuiano exemplari principis Mantuani, quod inspexi Patauij. 411.1. *Est curuo anfractu valles.* Valles antiquè pro vallis, propter carmen. 411.30. *Versanti subito* Hæc distinctio bona, vt sequatur: Vix hæc sententia sedit. In subitis cogitationibus animus difficulter consilium capit, aut rem expedit. 417.9. *Et nunc lenta manu spargens, &c.* Donat. læta, pro lenta: quia dixit, Exultat Amazon. Seru. & Prisc. denset, pro densat. Horum sententiam probo: illius in medio relinquo: videtur enim poeta lenta hastilia, & validam bipennem posuisse, ad peritiam & laudem Camillę, quæ omni telorum genere aptè & militariter vteretur.

419. 1. *Se nullo iam cursu euadere pugna Posse.* Manusc euadere pugnæ: τῷ ἑλληνισμῷ, vt in 10. Tempus desistere pugnæ. 420. 6. *Choros indixit.* Per choros τὴν σικιννίδα intelligit, quæ saltatio fuit Bacchi propria. de qua apud Euripidem in Cyclope, & Lucianum περὶ ὀρχήσεως. 421. 20. *Totúmque incensa per agmen Fœmineo, &c.* Legendum, incauta per agmen. Duo tribuit puellæ, imprudentiam, quæ reddebat incautam, & cupiditatem, quæ incensam. Fœmineus amor, pro vehementissimo. vt fœmineus clamor, in hoc ipso libro, & fœmineus vlulatus, in secundo.

422.10. *Nihil ipsa nec aura, Nec sonitus memor.* Auras pro auræ. Asper, & Seruius: vt sit Græcæ & antiquæ declinationis genitiuus αὔρα αὔρας. 423. 22. *Nec tibi deserta in dumis coluisse Dianam Profuit.* Donat.

Hoc

Hoc tibi desertæ,&c.per figuræ mutationem.alterum in simplicitate magis affectuosum, vt potius querela sit,quàm accusatio. 426.1. *Continuo pugnas ineant.* Ita scripsi ex manuscr. 430.27. *Actoris Arunci spolium.* Non Aurunci, Turno scilicet vel patria,vel cognatione coniuncti. Legit eodem modo poeta Iuuenal.qui hoc distichum transcripsit. 433.14. *Illi ad surgentem conuersi lumina solem.* Repudiaui alteram lectionem, tanquam inscitam, & minus poeticam.

435.27. *Quo non præsentius vllum.* Legendum, non præstantius, sed præsentius: id est, magis in tempore oblatum, ideoque ad animos turbandos efficacius.

437.30. *Sparso latè rigat arma cruore.* Scripsi, Latè rigat arma cerebro. Rigat ad vulneris magnitudinem, quia caput securi diminutum erat. 438.30. *Miserabile, cæsis Hostibus insultans.* Miserabilè aduerbium, quod in parenthesi πάθος clementiæ habet: vt illud pudoris apud Horat.lib.2.Cùm fracta virtus,& minaces (Turpè) solum tetigere mento,quamuis aliter ibi intelligant vetusti interpretes. 439.27. *Ac velut Edoni Boreæ.* Controuersia hîc est de media syllaba, quam Virg.Horat.Propert.Ouid.producunt, & Græcè est ἠδονοί. contrà Lucanus, & Silius, posthabita illorum auctoritate,corripiunt.Ouidij locus, quia corruptus est,emendandus videtur. Is igitur 3. de Arte, Ibat vt Edonio referens Trieterica Baccho. Hîc in Italicis impressionibus Edonio, in Germanicis Aemonio, vtrunque falsò legitur.Scribendum autem Aonio, ex manuscripto Georgij Agricolæ,philosophi clarissimi, & ex vetusta impressione Augustana. Aonius autem Bacchus à Bœotia, quòd Thebas patriam habuerit: Bœotiam verò Aones primùm tenuerunt: auctor lib. 6.& 8 Strabo. 441.14. *Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida.* Donat. legit Ipsa manu genitrix.nec verisimile est herbam nomine fuisse expressam, quæ à loco,qualitatibus,vsu ita describitur, vt qualis sit dubitati

bitari non possit. In ea autem pingenda Theophrastum dicitur secutus: nam Dioscorides eam & flore & fructu carere dicit, Plinius etiam caule. 443.6. *Ipse neque auersos dignatur sternere morti, Nec pede congressos, &c.* Hæc manuscripti lectio est, & quidem optima. Dicit Aeneam nec fugientes occidisse, nec armis paribus congressos repulisse, nec ferientes cominus insecutum fuisse. 445.13. *Ingenti turbine saxi.* Ita Donatus. vt suprà, Ingenti fragmine montis. alij malunt, Ingentis, vt alteri substantiuo respondeat epitheton.

19. *Fuso stetit hasta cerebro.* Donatus, Fixo cerebro.

447.3. *Testaturq; Deos, iterum se ad prælia cogi.* Rem eandem dicere bis non debuit, quæ mox repetitur. Placet igitur Donati lectio: Testaturque Deos, se inuitum ad prœlia cogi. Causa voluntatis coactæ additur: Bis iam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi.

18. *Incendi muros, ignesq; ad tecta vo'are.* Vt probem nostri manuscripti lectionem, Incessi muros, Seruius facit 4 Georg. & hoc loco, Vide ipsum supra hunc versum, Regibus incessit magno discordia motu.

451.11. *Inter se coijsse viros, & decernere ferro.* Hanc lectionem probat Priscianus: Seneca, & Seruius, Cernere ferro, agnoscũt: quod ego magis iudico Ennianũ.

17. *Ac velut ingenti silua.* Sila legendum, non silua. Sila enim Brutiorum est nemus, vt Vibius Sequester: Lucaniæ, vt Seruius, hoc est, extremæ Italiæ, quæ nomen adhuc retinet. Eiusdem mentionem fecerunt Sallustius in historia, & Cicero in Bruto, inquiens: Cùm in silua Sila facta cædes esset, notique homines interfecti. quem locum primus ego ex manuscripti codicis vestigiis restitui. 20. *Stat pecus omne metu mutum.* Mutus metu, pro exanimi, dixit etiam libro 9. Ita Ouidius 2. de Remedio: Subito muta dolore fuit. quem locum ex eadem impressione Augustana emendaui.

453. 11. *Et notas suspendere vestes.* Verum est, votas: id est voto promissas, vt Donatus legit: cuius tamen

expositio

expositio mihi non placet. 14. *Huc impetus illam detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.* Seruius legit, Fixam & lenta radice tenebat pro, quam radix fixam tenebat. id enim ait plenum esse Donatus: Huc impetus illam Detulerat mollem, & lenta radice tenebat. Iudicium sit lectoris.. 456. 25. *Aut quid iam misera superat mihi.* Vetustum: Duræ superat mihi. cum quo consentit Seruij interpretatio. 459. 3. *Infelix humero cùm apparuit ingens Balthеus.* Omnium librorum veterum lectio ista est, quam mutauerunt, qui bina vni nomini epitheta adiungi viciosum existimant. idque in decem versibus poetam fecisse, annotauit alicubi Seruius: nos in Bucolicis vnum, vnum in Georgicis, octo in Aeneide obseruauimus.

AD TORQVATVM BEMBVM, PETRI F. PAVLI MANVTII IN VIRGILIUM Præfatio.

*

QVOD ego de poëtica facultate sentio, idem tibi, Torquate Bembe, qui res præclaras ingenio, studióque consecutus es, bene iam esse cognitum ac persuasum facilè puto, non esse illam inter ea, quæ minimi ducuntur, non vulgarem, non leuem; summum esse quiddam, ac planè diuinum; quique suas ad eam cogitationes conferant, etiam si, quod volunt, non assequantur, probandos tamen esse, quia scilicet ad maxima contendant; qui verò in ea ita versentur, vt excellant, colendos nobis esse vehementer, omnique omnium laudum genere cohonestandos. Ac miror equidem fuisse, hodieque esse nonnullos, qui rem hanc pulcerrimam, ac deorum nobis munere concessam, parui pendant, atque etiam, si diis placet, in sermonibus vituperent. Quid, inquiunt, est poëtica? fabulas continet: fabulis autem quid inanius? Ridiculè: cùm ex ipsorum ingeniis ceterorum ingenia metiantur; quæque ipsis obscura sunt, ea reliquos videre non putent. Ego contrà ita soleo disputare vtinam, Torquate, te præsente, ac tui similibus: nihil enim tam optandum, quàm habere iudicem in controuersiis, qui caussam, qua de agitur, quæque propter aliquam difficultatem in dubium vocatur, optimè calleat. sed ego contrà, cùm in hos incidi, ita soleo disputare. Est ne aliquid hominum generi vtilius, aut omnino philosophia præstantius? negare coguntur. si negent, eos ratio refellet, & veritas ipsa, quæ cùm pugnat, facilè vincit. vna enim est philosophia, quæ vitia nostris ex animis euellat; vna, quę inserat virtutes: humana omnia, multis obstructa difficultatibus, aperit; diuina, non illa quidem prorsus, sed magna tamen ex parte patefacit. Atque hanc, quæ tantas res præstat, siue artem, siue scientiam, ne communis esset omnibus, vulgique tractatione impurisque mentibus contaminata sordesceret, obscuris fabularum inuolucris, quasi aliquid sacrosanctum, velauit, & custodiuit antiquitas. fabulas porrò ipsas non eo, quo vulgus vtebatur, communi, & soluto, sed exquisito, & numeris adstricto orationis genere prisci illi, summa homines sapientia præditi, prodiderunt. placebat hoc illis, primum vt rei dignitatem, si posset, & quatenus posset, verborum augeret elegantia: lectis enim, admodúmque puris è vocibus efficitur versus: nihil hauritur de fæce: deinde, quia, cùm philosophiam tractarent, maiore nescio qua suauitate ex illo concentu, quem numerosa vocum in

eum in verſibus compoſitio gignit,aures, animoſque perfundi pulcrum putabant. quæ cùm ita ſint: neque fabulas, quæ philoſophiam continent, neque verſus, quibus fabulæ ipſæ continentur, iure quiſquam reprehenderit. His ego ad coarguendam iſtorum inſcitiam, aliiſque prætera vtor argumentis. addo exempla, eaque italorum, & eorum hominum, qui noſtra, patrumque memoria floruerunt, Pontanos, Sannazarios, Fracaſtorios (omitto alios: ſunt enim multi) nonne muſarum in primis conſuetudo delectauit? Propiùs accedo. Pater tuus, Torquate, Petrus Bembus, quem orbis terrarum cantat: nec iniuria vixit enim, quantus ei vitę curſus fuit, in virtute totus: is cùm alias coluit philoſophiæ partes; tum verò poëticam artem amauit amore quodam ardentiſsimo; eiusque ſtudium à prima pueritia complexus, nunquam ne in extrema quidem ſenectute dimiſit. ſcripſit autem verſus in omni ętate multos, & ſcripſit omnium elegantiſsimè, ſic vt ei Apollo dictaſſe videatur. itaque rectè fecit, optimoq; ſanè conſilio pater meus, qui latinorum poëtarum principem Virgilium eius nomini, quem optimum poëtam nouerat, inſcriptum emiſerit. rectè item ego, qui, patris mei exemplum ſecutus, tibi, & tanti viri filio, multis virtutibus ornato, & artis poëticæ ſtudioſiſsimo, atque peritiſsimo, eundem poëtam, quaſi munus Bembæ familię debitum, dicauerim nam quemadmodum parentes noſtri alter alterum tum ſermonibus, tum ſcriptis ornabat; vt, quam tum inter ſe amarent, æqui & iniqui cognoſcerent: item ego cupio, & conabor, quantum in me erit: an pręſtare poſsim neſcio; ſed conabor certè, vt ex meis ſcriptis noſtram amicitiam, meamque in te ſummam obſeruantiam etiam ipſa poſteritas intelligat. non enim, cùm hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum voluntatem contuli, id ſolum ſpectaui, vt quaſi hęreditatem adirem amicitię paternę: tametſi hoc ipſum quoque me mouit, ſicuti mouere debuit, ſanè plurimum: ſed tua quędam propria ſecutus ſum: tuos, inquam, mores, tua ſtudia, tuas virtutes vidi primùm: deinde ex iudicio fluxit amor, &, quò iam mea ſponte propendebam, ratio impulit. noui te adoleſcentem, noui iuuenem, & Patauij, & Venetiis ſanctiſsimè viuentem, & pęclara illa cum doctiſsimis viris philoſophię ſtudia tractantem: in quibus cùm iam, tuo quidem aliquid, aliorum autem iudicio multum profeciſſes; Romam te, in eam vrbem contuliſti, quam pater tuus theatrum per annos multos habuit ſuarum virtutum celeberrimum. ibi nunc tu quoq; ſpectaris, & probaris: ibi plauſum fers a bene intelligentibus, beneque ſentientibus viris: ibi denique vera illa Petri Bembi cernitur, & agnoſcitur in te filio non minus animi, quàm corporis effigies: &, vt principia ſe dant, futurum omnes exiſtimant, vt ſummi tibi in Eccleſia Petri honores ac pręfecturę deferãtur: deberi quidem iam, nemo eſt, qui non intelligat. Quare lętor equidem, ac fruor iam nunc, pro meo erga te ſtudio, quaſi pręſentibus honoribus tuis; & pręcipio gaudia, quanta poteſt animus meus capere maxima, tuę futurę

futurę dignitatis. Perge modò, vt cœpisti, in tuis perennibus studiis, & animum tuum pulcerrimis, teque dignis cogitationibus exerce. vides eam viam, qua pater tuus iuit, extant vestigia. istac euntibus rectissimus est ad gloriam cursus, offensio nulla, nullus error. quod fecisti, laudamus: sunt enim magni, vereque laudandi processus in virtute tui. quod reliquum est: quia te summum illud ad decus, quod excellentibus ingeniis propositum est, tanquam ad metam peruenire cupimus, & quod cupimus, id in te ipso positum videmus; fauemus animis, prosequimur studiis, vocibus cohortamur. Atque ego quidem, huiusce animi mei non obscurum, vt opinor, argumentum, hunc librum, qui, me tacente, apud omnes gentes loquetur, tibi inscriptum ad te mitto, volo ęternum extare monumentum, vnde homines, quid de te senserim, quid iudicauerim, intelligant. volo, habeas ipse munus à me, vnde, quid tua caussa velim, coniicias, & maiora, cùm ornandi tui maior aliqua facultas existet, officia, studiaque exspectes. Venetiis, M. D. LV.